

Ursula LeGuin

Hep Yuvaya Dönmek

İngilizceden çeviren: Cemal Yardımcı

"Ütopyalar imkânsızdır. Ama yazabiliriz" diyen fantastik edebiyat ve bilimkurgu ustası Ursula Le Guin, içinde yaşadığımız çağla hesaplaşmak için geleceğe bakmayı sürdürüyor. Le Guin'in ütopyacı düşgücünün en yaratıcı örnekleri arasında sayılan *Hep Yuvaya Dönmek*, ilk satırlardan da anlaşılacağı üzere, geleneksel bir roman değil. Öykü, şiir, mit, halk masalı, drama, deneme ve belge gibi çok çeşitli biçimleri göz kamaştırıcı bir ustalıklarla kaynaştıran bu kitap, uzak geleceğe ait kurgusal bir etnografya olarak tasarlanmış.

Hep Yuvaya Dönmek, henüz var olmayan bir coğrafyada, bundan yüzlerce, belki binlerce yıl sonra yaşadığı varsayılan Keş halkının dünyasını anlatıyor. Keşler, insanlığın kendini yıkıma sürüklemesinin ardından, Kuzey Kaliforniya'da, Na Vadisi'nde yaşayan barışçı bir halktır. Le Guin, Keş halkının etrafına inanılmaz bir ayrıntı zenginliğiyle ördüğü toplumsal ütopyayı bize karış karış tanıtırken, belki de ABD'nin Amerikan yerlilerine olan borcunu ödüyor; çünkü bu hayali halkla Amerikan yerlileri arasındaki benzerlikleri gözden kaçırmak olanaksız. Vadi'nin dokuz kasabasından Sinşan'da doğmuş bir kız çocuğu olan Kuzey Baykuşu'nun yaşam öyküsü etrafına eklenen bu kapsamlı etnografya, modern kapitalist toplumun karşı tezi denebilecek bir toplumsal yaşam önermesini etkileyici bir ikna gücüyle ilmek ilmek dokuyor.

Keşler, insan-doğa ilişkisinden başlayarak, hiçbir yanı bugün içinde yaşadığımızı benzemeyen bir dünyada yaşıyorlar. Zamanın, çizgisel olmaktan çok, mevsimlik danslarla belirlenen döngüsel bir seyir izlediği bu dünyanın belki en temel özelliği, ilerlemeci ideale yabancı olması. Farklılıkların olduğu gibi kabul edildiği bu toplumda, değişim, bir ilerleme ya da gerilemeye değil; sadece değişime işaret ediyor. Keşler, dünyanın geri kalanında neler olup bittiğiyle pek ilgilenmedikleri gibi, başlangıç ve sonuçlarla da ilgilenmiyorlar. Merkezi kültürel kavramları, her şeyin hem birbirine bağlı kalıp hem de birbirinin etrafında hareket etmesini sağlayan "Eklem Yeri."

Le Guin'in olağanüstü yaratıcı inceleme, Keşlerin dünyasına bugün aşına olduğumuz etiketleri yapıştırınayı çok güçleştiriyor. Bambaşka bir toplumsal örgütlenmeye ve bambaşka ruhani değerlere dayanan Keş yaşantısını tanımanın, bu hayali toplumun özgürleştirici havasını solumanın tek yolu, Kuzey Baykuşu'nun peşine takılarak Vadi halkının arasına karışmak. Ursula Le Guin, okurda şiddetli bir özlem uyandıran, içinde boğulmakta olduğu yaşam biçimini tekrar tekrar sorgulamaya iten, heyecan verici ve inandırıcı bir ütopya yaratmış. Vadi insanları arasında yaşayacağınız bu mutlu kaçamaktan kendinizi yoksun bırakmayın.

"Bazen bir kitabın kapagını acar ve beş-on sayfada önünüzde açılan dünyanın, içinde oturmakta olduğunuz odadan daha gerçek olduğu hissine kapılırsınız... *Hep Yuvaya Dönmek* kesinlikle klasikler arasına girmeye aday bir kitap; belki de bir deha ürünü." *Oxford Times*

"Yürekten gelen bir barış ve sağduyu çağrısı... tek kelimeyle harikulade bir kitap." *Today*

"LeGuin, inandırıcı bir şekilde yan yana duran, eğreti bir dikişle birbirine tutturulmuş izlenimi uyandırmayan kültürler yaratmakta usta. Ütopik bir roman yazarken bile, yavan ya da imkânsız görünmemeyi başarıyor." *London Standard*

URSULA K. LE GUIN

Le Guin 21 Ekim 1929'da ABD'nin Kaliforniya eyaletinin Berkeley kentinde doğdu. Babası ünlü antropolog Alfred Kroeber'di. Doğal olarak esinini Kızılderili efsaneleri ve masallarından alarak, ilk öyküsünü dokuz yaşında yazdı. Üniversitede Fransız ve İtalyan edebiyatı okudu, Rönesans edebiyatı üzerine uzmanlaştı. Mastırını 1952'de Columbia Üniversitesi'nde tamamladı. 70'li yıllardan beri çeşitli Amerikan ve Avustralya üniversitelerinde bilimkurgu üzerine çalışma grupları düzenledi. Le Guin, geleneksel edebiyat tekniklerini ustalıklı bilimkurgu öğeleriyle birleştirmesi ve büyük bir derinlikle alternatif toplumlar ve düşünce biçimleri yaratmasıyla tanınır. Le Guin genellikle fizik ve kimya gibi teknik bilimlerin ayrıntılarını betümlenmekten kaçınarak kültürel antropoloji, siyaset ve psikoloji üzerinde odaklanır. Yapıtlarında telepati, zihin okuma, önbiçli gibi psikik fenomenlerden yararlanılır ve karşılıklılık, birlik ve bütüncülük gibi temaların öne çıkarılmasından da anlaşılacağı gibi Taoizm ve Zen felsefelerine yer verilir. Le Guin karmaşık, genellikle paradoksal simgeler, imgeler ve anırtmalar kullanarak, bireylerin ve toplumların düzen ile kaos, uyum ile bütünlüğe ulaşmak için ayaklanma gibi karşıtlanan dengeleme gerekliliklerini vurgular. Bilimkurguya edebiyat saygınlığını kazandırmasının yanı sıra, yarattığı müthiş ütopyalarla son derece tahrik edici bir siyasal ufuk da çizen olağanüstü bir yazar olan Ursula K. Le Guin defalarca edebiyat ödülü almıştır. Şiirleri ve denemeleri, fantastik çocuk kitapları bulunmaktadır.

Başka yapıtları-Roman: *Rocannon's World* (1966, *Rocannon'un Dünyası*, Çev.: Tuba Çele, Metis Y., 1995); *Planet of Exile* (1966, *Sürgün Gezegeni*, Çev.: Ayşe Gorbon, İthaki Y., 1999); *City of Illusions* (1967, *Hayaller Şehri*, Çev.: Meltem Tayga, İmge Y., 1994); *The Left Hand of Darkness* (1969, *Karanlığın Sol Eli*, Çev.: Ümit Altuğ, Ayrıntı Y., 2001); *The Earthsea Trilogy*, [*Yerdeniz Üçlemesi: A Wizard of Earthsea* (1968, *Yerdeniz Büyücüsü*, Çev.: Çiğdem Erkal İpek, Metis Y., 1994); *The Tombs of Atuan* (1971, *Atuan Mezarları*, Çev.: Çiğdem Erkal İpek, Metis Y., 1995); *The Farthest Shore* (1972, *En Uzak Sahil*, Çev.: Çiğdem Erkal İpek, Metis Y., 1995); *Tehanu* (1990, *Tehanu*, Çev.: Çiğdem Erkal İpek, Metis Y., 1996)]; *The Lathe of Heaven* (1971); *The Word for World is Forest* (1972, *Dünyaya Orman Denir*, Çev.: Özlem Dinçkal, Metis Y., 1996); *The Beginning Place* (*Başlama Yeri*, Çev.: Can Eryümlü, İletişim Y., 1995); *The Dispossessed* (1974, *Mülksüzler*, Çev.: L. Mollamustafaoğlu, Metis Y., 1990); *The Eye of the Heron* (1978, *Balıkçıl Gözü*, Çev.: Çiğdem Erkal İpek, Metis Y., 1978); *The Telling* (2000); *The Other Wind* (2000) ve *Always Coming Home* (1985, *Hep Yuvaya Dönmek*, Çev.: Cemal Yardımcı, Ayrıntı Y., 2001). Öykü: *The Wind's Twelve Quarters* (1975), *Orsinian Tales* (1976) ve *The Compass Rose* (1982); *A Fisherman of the Inland Sea* (1994); *Four Ways to Forgiveness* (1995, *Bağışlanmanın Dört Yolu*, Çev.: Çiğdem Erkal İpek, Metis Y., 2001); *Tales from Earthsea* (2001, *Yerdeniz Öyküleri*, Çev.: Çiğdem Erkal İpek, Metis Y., 2001). İlk iki kitaptan yapılan bir öykü derlemesi yayınlarımız arasında çıktı (*Gülün Günlüğü*, Çev.: Ümit Altuğ, Ayrıntı Y., 1992).

Ayrıntı: 300
"Ağır" Kitaplar dizisi: 8

Hep Yuvaya Dönmek
Ursula Le Guin

İngilizceden çeviren
Cemal Yardımcı

Yayınma hazırlayan
Elif Özsayar

Kitabın özgün adı
Always Coming Home

Grafton Books / 1998
basımından çevrilmiştir.

© Ursula K. Le Guin & Virginia Kidd Agency & Prova i Prevodi

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kitap illüstrasyonları
Margaret Chodos

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Orhan Deliorman

Düzeltili
Nurcan Azaz

Baskı ve cilt
Sena Ofset (0 212) 613 38 46

Birinci basım 2002
İkinci basım 2004

Baskı adedi 2000

ISBN 975-539-291-2

AYRINTI YAYINLARI

www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Dizdariye Çeşmesi Sk. No.: 23/1 34400 Çemberlitaş-İst. Tel.: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Ursula K. Le Guin
Hep Yuvaya Dönmek

“ A Ğ I R ” K İ T A P L A R D İ Z İ S İ

KİTLE VE İKTİDAR

Elias Canetti

İNSANLIĞIN MAHREM TARİHİ

Theodore Zeldin

RUJ LEKESİ

Yirminci Yüzyılın Gizli Tarihi

Greil Marcus

BİZİ 'BİZ' YAPAN HİKÂYELER

Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme

William Lowell Randall

MARKSİZM, AHLÂK VE TOPLUMSAL ADALET

R. G. Peffer

İMPARATORLUK

Michael Hardt & Antonio Negri

DİSİPLİN

Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi

Ulrich Bröckling

HEP YUVAYA DÖNMEK

Ursula K. LeGuin

AHLÂKİ PROTESTO SANATI

Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi ve Yaratıcılık

James M. Jasper

SANATTA ANLAMIN GÖRÜNTÜSÜ

İngelerin Toplumsal İşlevi

Richard Leppert

KAMUSAL İNSANIN ÇÖKÜŞÜ

Richard Sennett

CAZ KİTABI

Ragtime'dan Fusion ve Sonrasına

Joachim-Ernst Berendt

KURTLARLA KOŞAN KADINLAR

Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler

Clarissa Pinkola Estés

CİNSELLİĞİN TARİHİ

Michel Foucault

SEKS İSYANLARI

Toplumsal Cinsiyet, Başkaldın ve Rock'n'roll

Simon Reynolds & Joy Press

H A Z I R L A N A N K İ T A P L A R

TARİHTE KENT

Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği

Lewis Mumford

SÜRÜDEN DEVLETE

Toplumsal Bağ Üzerine Psikanalitik Deneme

Eugène Enriquez

MODERN ÇAĞIN MEŞRULUĞU

Hans Blumenberg

İçindekiler

BİR İLK NOT	10
BILDİRCİN ŞARKISI	13
BİR GELECEK ARKEOLOJİSİNE DOĞRU	15
<i>Anlatan taş, Birinci Bölüm</i>	19
YILANTAŞI ELYAZMASI	54
DOKUZ EV'İN ÇİZELGESİ	58-59
VADI'NİN BULUNDUĞU YER	61
PANDORA YAPTIĞI İŞ İÇİN ENDİŞELENIYOR: BEZEMELER	65

YÜKSEK SESLE ANLATILAN BİRKAÇ ÖYKÜ	67
Şahugoten 70 Saklayıcı kadın 73 Kurutulmuş fare 75	
Dira 77	
<i>Şiirler, Birinci Kısım</i>	81
VADI'DE NASIL ÖLÜNÜR?	95
PANDORA DERE KIYISINDA OTURUYOR	106
DÖRT ROMANTİK ÖYKÜ	108
Değirmenci 109 Kayıp 110 Korkusuz Adam 115	
Orlu Pınarları'nda 118	
<i>Şiirler, İkinci Kısım</i>	123
DÖRT TARİH ANLATISI	132
Yaşlı kadınların nefreti 132 Domuz İnsanları'yla savaş 139	
Çumo kasabası 145 Pamuk İnsanları'yla aramızdaki sorun 146	
PANDORA YAPTIĞI İŞ İÇİN ENDİŞELENIYOR: TELAŞ İÇİNDE OKUYUCUYA SESLENİYOR	157
ZAMAN VE KENT	159
Kent 159 Havadaki delik 164	
Büyük Adam ile Küçük Adam 167 Başlangıçlar 169	
Vadi'de zaman 172	
<i>Anlatan taş, İkinci Bölüm</i>	183
TİYATRO YAPITLARI	212
Çukulmas'ta Düşün Gecesi 213	
Bağran Adam, Kızıl Kadın ve Ayılar 224 Tabetupah 230	
Beyaz Su 233 Çandi 239	
PANDORA, YAPTIĞI İŞ İÇİN ENDİŞELENIYOR, BİR BODUR MEŞEDEN VADI'YE GİDEN BİR YOL BULUYOR	252
AY DANSI	255
Yine Ay Dansı üzerine 263	

<i>Şiirler, Üçüncü Kısım</i>	265
SEKİZ YAŞAMÖYKÜSÜ	277
Tren 279 Dinleyen Kadın 280 İspinoz 281	
Rüzgârın parlak boşluğu 285 Beyaz Ağaç 286	
Üçüncü Çocuğun Hikâyesi 289 Kapıdaki Köpek 294	
Hayal Kuran Düş Gören: Telina-na Yılantaşı'ndan	
Ağaçkakan'm yaşamöyküsü 295	
BİRKAÇ KISA VADİ METNİ	318
Baykuş, çakal, ruh 318 Kişi ve benliği 320	
Dört gün içinde gereken şeylerin listesi 321	
Kargalar, kazlar, kayalar 321 Kara bokböceği ruhu 323	
Meşelere övgü 324 Sözcükler/kuşlar 324	
Buranın kedilerinin umurunda değil 325	
PANDORA UVAKUVAHA-NA KOCAYEMİŞ LOCASI KÜTÜPHANESİ ARŞİVCİSİ İLE SOHBET EDİYOR	327
TEHLİKELİ İNSANLAR	331
Tehlikeli İnsanlar 333	
KİBAR OKUYUCUYA PANDORA'NIN KİBARCA SÖYLEDİĞİ	352
<i>Anlatan taş, Üçüncü Bölüm</i>	353
<i>Şiirler, Dördüncü Kısım</i>	400
VADİ'DE YERYÜZÜ EVLERİ'NDE YAŞAYANLARDAN KENDİLERİNDEN ÖNCE YERYÜZÜ'NDE YAŞAMIŞ OLANLARA	416
KİTABIN ARKASI	418
Evlerin uzun isimleri 419	
Vadi'de başka kimler yaşardı? 424	
I. Yanartaş hayvanları 424	
II. Mavi Çamur hayvanları 430	
Akrabalık 434	
Localar, dernekler, sanatlar 440	
Vadi'de ne giyerlerdi? 444	
Ne yerlerdi? 447	
Keşlerin müzik aletleri 454	
Haritalar 460	

Dünya Dansı	462
Güneş Dansı	470
Tren üzerine	477
Tıbbi uygulamalara ilişkin birkaç not	479
Etkinliklerin dökümü üzerine	486
Oyunlar	487
Kimi oluşturuca eğretilmeler	490
Pandora'nın Vadi'den İnsan Kenti'ne yanlamasına yazdığı üç şiir . . .	492
Kıyı'da yaşamak, enerji ve dans	494
Sevmek	498
Yazılı Keş	499
<i>Keş alfabesi</i>	501
Yeryüzü ve Gökyüzü kipleri	504
Anlatı kiplerine ilişkin bir not ve bir çizelge	505
Sözlü ve yazılı edebiyat	505

PANDORA ARTIK ENDİŞELENMİYOR	511
SÖZLÜKÇE	514
Keş sayıları	514
KEKELENEN ŞARKI	528

HARİTALAR

- İÇDENİZ'E AKAN IRMAKLAR	134
- KEŞLERCE BİLİLEN BAZI HALKLAR VE YERLER	132
- SİNŞAN KASABASI	188
- SİNŞAN EVLERİNİN İSİMLERİ	190
- IRMAK'IN DOKUZ KASABASI: I	374
- IRMAK'IN DOKUZ KASABASI: II	386
- SİNŞAN DERESİ YAKINLARINDAKİ KİMİ PATİKALAR	460
- SİNŞAN DERESİ HAVZASI	461

Bir ilk not

Bu kitaptaki insanlar, belki bundan çok, çok zaman sonra, Kuzey Kaliforniya'da yaşamış olacaklar.

Kitabın ana bölümünü oluşturan hikâyelerde, yaşamöykülerinde, oyunlarda, şiirlerde ve şarkılarda, kendi ağızlarından, onlar konuşuyor. Okur, tanımadığı kimi terimlerle karşılaşsa da, hepsi sonunda anlaşılır olacak. İşe romancı olarak giriştiğim için, açıklayıcı, betimleyici parçaları Kitabın Arkası adlı bir bölümde topladım. Yalnız anlatıyı isteyenler, bu bölümü görmezden gelebilir; açıklamalardan hoşlananlar, aradıklarını orada bulabilir. Sözlükçe hem yararlı hem de eğlendirici olabilir.

Henüz var olmayan bir dilden çeviri yapmanın güçlükleri büyük; ama yine de işin zorluğu abartılmamalı. Geçmiş de gelecek kadar karanlık olabilir. *Tao-dı Cing* adlı Çin kitabı İngilizceye onlarca defa çevrildi; aslına bakılırsa Çinliler de, Çin takviminin her döngüsünde kitabı yeniden Çinceye çevirmek zorundalar. Ancak hiçbir çeviri, (belki de hiç yaşamamış olan) Lao-dzı'nın kitabını bize veremez. Elimizde olan, yalnızca, şimdiki ve buradaki *Tao-dı Cing*. Geleceğin (ya da bir geleceğin) edebiyatından yapılan çeviri için de bu böyle. Metnin henüz yazılmamış oluşu, çevrilecek bir metnin bulunmayışı, pek o kadar değişiklik yaratmıyor. Olmuş ve olabilecek, yüzlerini göremediğimiz çocuklar gibi, sessizliğin kollarında yatıyor. Elimizde olan yalnızca şimdi ve burası.

Hep yuvaya dönmek

BILDİRCİN ŞARKISI

Yaz Dansı'ndan.

ırmağın oradaki tarlalara
ırmağın oradaki çayirlardan
ırmağın oradaki tarlalardan
ırmağın oradaki çayirlara
iki bildircin koşar

Koşar iki bildircin
uçar iki bildircin
iki bildircin koşar
iki bildircin uçar
ırmağın oradaki çayirlardan

Bir gelecek arkeolojisine doğru

Isırganların ve çalıkların altındaki otla kaplı biçimsiz tümsekler, sığ hendekler bir biçim kazanmaya ve anlaşılır olmaya başladığında, sabırla onca uğraşmış bilginin neler hissettiğini düşünün: İşte burası dış surlar -bu da ana kapı- şurası tahıl anbarı! Burayı, bir de burayı kazacağız. Daha sonra yamaçtaki şu engebeli yere bir bakmak istiyorum... Toz toprakla birlikte parmakları arasından kayan yuvarlak şey temizlendiğinde, incecik bir tunç diskin üzerine resmedilmiş boynuzlu Tanrı ortaya çıkınca nasıl da coşarlar! Sahip oldukları küreklere, eleklere, şerit metrelere, bütün o malzemelere ve bulduklarına dökülen, kavrayan o işinin ehli, bilge ellere ben de sahip olmayı çok isterdim! Elleriyle tutarlar bulduklarını. Müzeye verecekleri için elbette uzun süre değil, ama bir an için bile olsa, tutabilirler.

Sonunda aramakta olduğum kasabayı buldum. Bir yıldan uzun bir sü-

re boyunca bir sürü yanlış yeri kazdım. Surlarla çevrili olduğu, bir şehir kapısı bulunduğu türünden budalaca kanılara takılıp kalmıştım. Kim bilir kaçınıcı defa bölge haritam üzerinde çalışırken, güneşin şafakta ağır ağır, ama durdurulamaz bir kesinlikle doğması gibi, kafamın içi aydınlandı: Kasaba hep orada, derelerin arasında, ayağımın altındaydı. Ve hiçbir zaman bir surla çevrili olmamıştı. Sura ne diye ihyaç duymuş olsunlar ki? Şehir kapısı sandığım şey, derelerin kavuştuğu yerdeki köprüydü. Merkezde Eklem Yeri vardı; kutsal binalar ve dans alanı kasabanın merkezinde değil, çifte sarmalın kolu -elbette sağ kolu- üzerinde, ambarların ötesindeki çayırdıydı. Evet, öyleydi, öyleydi.

Ama gidip orayı kazmayı, dalgalı bir kiremit parçasını, bir şarap kadehinin rengârenk tabanını, bir güneş pilinin seramik başlığını bulmayı ümit edemezdim. Gerçi altın paslanıp yok olmaz. Ama yine de, bir zamanlar Placerville'de tartılmış, Frisco'da fahişelere ya da emlak edinmeye harcanmış, sonra belki bir süre nikâh yüzüğü olmuş, daha sonra da bütün güvenlik önlemlerinin boşuna olduğu anlaşılana dek, çıktığı madenden daha derinde bir kasada saklanmış ve nihayet kıvrım kıvrım ışınları olan bir güneş olarak yeniden biçimlendirilip, yetenekli bir sanatkârın onuruna verilmiş, Kaliforniya altınından, küçük bir para bulmayı düşünemezdim bile. Hayır bunları bulamam. Burada değiller. Küçük altın güneş onların deyişiyle Yeryüzü Evleri'nde bulunuyor. Günün ve gecenin ötesinde uzanan sahrada, havanın içinde, Gökyüzü Evleri'nde bulunuyor. Altınım, gökkuşağının ucundaki kırık çömlek parçalarının arasında. Gidin kazın orayı! Ne mi bulacaksınız? Tohumlar. Yaban yulafı tohumları.

Sinşan'ın, aradığım kasabanın evleri arasında, yaban yulafı ve ısırganların içinde dolaşıyorum. Eklem Yeri'ni geçip dans alanına gidiyorum. Orada, şimdi Vadi meşesinin durduğu yerde, kuzeydoğuda Yanartaş olacak; hemen onun yanında, kuzeybatıda, yamacı gömülmüş olarak, Mavi Çamur; bana daha yakın, merkeze doğru, Dört Yönün Yılantaşı bulunacak; bir de iki Kerpiç, derelere doğru kıvrılan bir eğri üzerinde, güneydoğu ve güneybatıda. Heyimasları eğer düşündüğüm gibi yeraltında inşa eder, yalnızca tepesindeki giriş merdiveninin süslü başlığını ve yüksek pencerelerini, bir de piramit biçimli çatılarını yukarıda bırakırlarsa, akaçlama yapmak zorunda kalacaklar. Bunu gayet iyi görebiliyorum. Burada, akıl gözüyle görmenin her türü için iznim var. Güneş ve yağmur, yaban yulafı, ısırgan ve çılgın yemlikotundan başka bir şeyin olmadığı, otlayan sığırların değil, yalnız geyiklerin bulunduğu bu yerde gözlerimi kapıyorum ve görüyorum: Dans alanı, basamaklı piramit çatılar, Yanartaş'ın üzerinde, direğin tepesindeki dövülmüş bakırdan ay. İçimdeki kulakla dinlemeye kalksam, seslerini işitebilir miyim? Truva sokaklarında sen de sesler duyabildin mi Schliemann? Duyduysan, sen de çılgınsın demektir. Truvalıların hepsi üç bin yıl önce ölmüştü. Hangisi daha uzak, daha ulaşılmaz, daha sessizdir; ölümler mi, doğmamış olanlar mı? Kemikleri, geçmişin ısır-

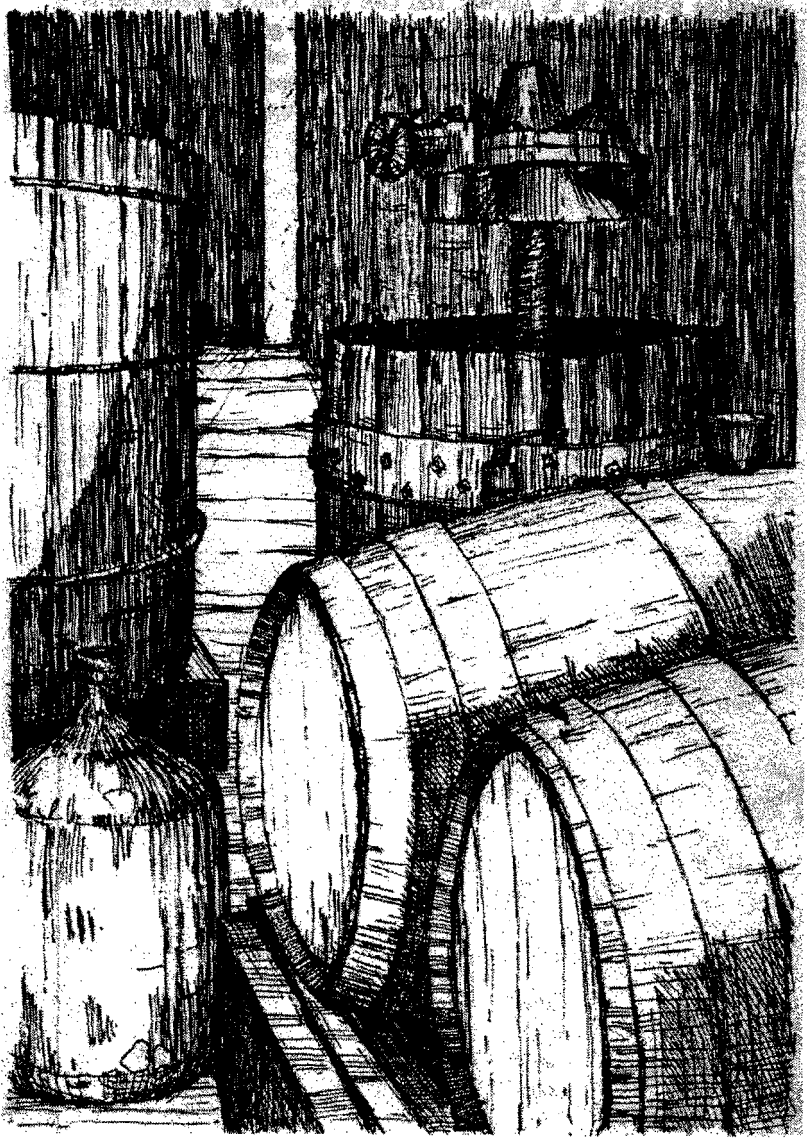
ganlarının, toprağının, mezar taşlarının altında yatanlar mı, yoksa moleküllerin arasında ağırlıksız uçuşanlar, yüzyılların bir gün gibi geçtiği yerde, çan biçimli Olasılık Tepesi'nin altında benzerleriyle birlikte dolaşanlar mı?

Bu insanlara kazarak ulaşmak olanaksız. Onların kemikleri yok. Bu çayırlardaki insan kemikleri ancak ilk gelenlere ait olabilirdi. Onlar da ölülerini buraya gömmediler; aralarında mezar, kiremit ya da çömlek parçası, duvar ya da para bırakmadılar. Burada ilk gelenlerin bir kasabası ol-duysa, bu ormanlar ve kırlar neyle yapılmışsa onunla yapılmıştı ve tümü yok oldu. Kulak verilebilir, ama dillerinin bütün sözcükleri yok oldu, ke-sin olarak yok oldu. Obsidyen taşı, yanartaşı işlediler; işte bu kalcıdır. Aşağıda, zengin adamın havaalanının bitişiğinde yanartaş yonttukları bir yer var. Orada sürüyle yontulmuş parça toplayabilirsiniz, ama yıllardır hiç kimse ucu sivriltilip bitirilmiş bir taş bulamadı. Arkalarında başka bir iz bırakmadılar. Vadi'yi ellerinde son derece gevşek, okşarcasına tuttular. Yürüyüşleri bile yumuşaktı. Ötekiler de, aradıklarım da öyle yapacak.

$\frac{17}{F2}$

Onları bulmak için düşünebildiğim tek yol, uygulanabilir tek arkeolo-jik yöntem şöyle: Çocuğunuzu veya torununuzu kucaklayın ya da daha bir yaşına basmamış herhangi bir bebeği alıp gelin ve ambarın yanındaki ya-ban yulaflarının içine yürüyün. Yamacın başındaki meşenin altında durun. Sessizce durun. Belki, kucağımızdaki bebek bir şey görür veya bir ses du-yar ya da birileriyle konuşur orada: Kendi yuvasından birileriyle.

Sinşan' daki küçük şarap atölyesi

Anlatan taş

Birinci Bölüm

Anlatan Taş benim son adım. Bu ad, ben seçtiğim için bana geldi; çünkü gençken gittiğim yerlere ilişkin anlatacak bir hikâyem var; ama şimdi hiçbir yere gitmiyorum; burada, bu yerde, bu Vadi’de bir taş gibi oturuyorum. Gitmek istediğim yere geldim.

Ev’im Mavi Çamur benim; hanem ise Sinşan’daki Yüksek Sundurma.

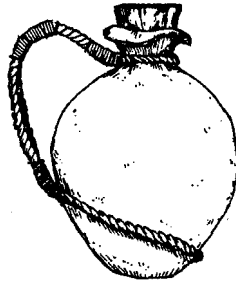
Annemin adları Tovhi, Söğüt ve Dişbudak’tı. Babamın adı Abhao. Bu sözcük “Öldürür” anlamına gelir Vadi’de.

Sinşan’da bebeklerin adları, haberci oldukları için çoğunlukla kuşlardan gelir. Annemin beni doğurmasından önceki ay boyunca her gece bir baykuş, Yüksek Sundurmalı Ev’in kuzey pencerelerinin önündeki Gairga

adlı meşe ağacına konup, baykuş şarkısını söyledi; bu yüzden ilk adım Kuzey Baykuşu.

20 Yüksek Sundurma geniş odaları olan, sağlam ve eski bir evdir. Direkleri, kirişleri kızılağaç; duvarları sıvanmış kerpiç tuğlası, tabanı meşe, pencereleri küçük kare kanatlı ve saydam camlıdır. Yüksek Sundurma'nın balkonları geniş ve güzeldir. Büyükannemin büyük-büyükannesi çatının altındaki ilk kattaki odalarımızda yaşayanların ilkiydi. Aile büyükken bütün kata ihtiyaç duymuşlardı; ama büyükannem kendi kuşağından sağ kalan tek kişiydi, bu yüzden biz yalnız iki batı odasında yaşıyorduk. Çok fazla veremiyorduk. Sinşan dağlarında on yabani zeytin ve birkaç başka yemiş ağacını, Uvakyahum'un doğu tarafında bir tarlayı kullanıyor; Kerpiç Tepesi'nin güneydoğusundaki derenin kıyısında bir yerde patates, mısır ve sebze yetiştiriyorduk. Ama depodan, verdiğimizden çok daha fazla mısır ve fasulye alıyorduk. Büyükannem Gözüpek dokumacıydı. Ben küçük bir çocukken, ailede koyun olmadığı için, dokuduğunun büyük bölümünü, daha fazla dokumak için yün almak üzere verirdi. Hayatta oluşuma ilişkin anımsadığım ilk şey, büyükannemin dokuma tezgâhının atkısı üzerinde gidip gelen parmakları; bir de kırmızı elbise kolunun altında, bileğinde parlayan hilal biçimli gümüş bilezik.

Anımsadığım ikinci şey, kışın, daha sabah sisi kalkmadan deremizin pınarına gidişim. Bir Mavi Çamur çocuğu olarak yeniay uvakuvası için suya ilk daldırılmışımdı. O kadar üşüdüm ki, ağladım. Daha büyük çocuklar bana güldüler ve ağladığım için suyu kirlettiğimi söylediler. Onlara kandım ve suyu kirlettiğim için katılırcasına ağlamaya başladım. Törenin başındaki büyükannem, suya bir şey olmadığını söyledi ve ay-testisini kasabaya kadar taşımak için bana verdi. Yol boyunca burnumu çekip hıçkırarak ağlamayı sürdürdüm, çünkü üşümüş ve utanmışım; üstelik pınarın suyuyla dolu testi soğuk ve ağırdı. Şu yaşlı halimde bile, hâlâ soğuğu, ıslaklığı ve ağırlığı hissediyor, sisin içinde kara kara uzanan kuru manzani-ta dallarını görüyor ve dere boyunca giden dik patikada önümden, arkamdan gülüşen ve konuşan sesleri duyuyorum.

Oraya giderim, oraya giderim,
Suyun kıyısında ağlamaya
Gittiğim yere giderim.
Oraya gidiyor, oraya gidiyor,
Suyun kenarındaki sis.

Ağlamaya çok zaman ayırmadım; belki gerektiği kadar bile ağlamadım. Annemin babası “Önce gülen, sonra ağlar; önce ağlayan, sonra güler” derdi. Çumo’dan bir Yılantaşı adamıydı ve annesinin halkıyla birlikte yaşamak üzere oraya geri dönmüştü. Bu büyükannemin de işine geliyordu. “Kocamla birlikte yaşamak çiğ meşe palamutu yemeye benzer” demişti bir defasında. Ama zaman zaman Çumo’ya onu ziyarete gider, o da yazları, Çumo vadinin dibinde, fırında ekmek gibi pişerken gelir ve bizimle birlikte tepelerde kalırdı. Kız kardeşi Yeşil Davul ünlü bir Yaz dansçısıydı, ama ailesi hiçbir zaman bir şey vermezdi. Annemin babası, annesi ve büyükannesinin geçmiş yıllarda her şeyi Çumo’da Yaz danslarında harcadıkları için yoksul olduklarını söylerdi. Büyükannem ise çalışmayı sevmedikleri için yoksul olduklarını söylerdi. Belki ikisi de haklıydı.

21

Doğrudan doğruya benim ailemden olan diğer tek kişi Madidinou’da yaşardı. Büyükannemin kız kardeşi orada yaşamaya gitmiş, oğlu da orada bir Kırmızı Kerpiç kadınıyla evlenmişti. Onları sık sık ziyaret ederdik. İkinci göbekten kuzenlerim, Pelikan adlı bir kız ve Şerbetçiotu adlı bir oğlanla oyun oynardım.

Ben küçükken aile hayvanlarımız himpiler, tavuklar ve bir kediydi. Kedimizin bir tek beyaz tüyü bile yoktu; simsiyah, güzel, uslu bir hayvandı ve çok usta bir avcıydı. Yavrularını himpilerle değiş tokuş ettik ve böylece bir süre için büyük bir himpi kümesimiz oldu. Onlara ve tavuklara ben bakar, aşağıdaki balkonların altındaki kümeslerden kedileri uzak tutardım. Hayvanlarla birlikte kalmaya başladığımda yeşil kuyruklu horozdan ürkecek kadar küçüktüm. O da bunu bilir, gerdan kırıp öterek üzerime gelirdi. Kaçmak için bölme duvarının üzerine tırmanıp himpi kümesine atardım. Himpiler gelip önümde durur, ışıklarıyla bana seslenirlerdi. Kedi yavrularından bile daha çok hoşlanırdım himpilerden. Onlara ad koymamayı, yemek için canlı değiş tokuş etmemeyi, verdiklerimi çabucak öldürmeyi öğrendim. Çünkü kimileri hayvanları özensiz ve beceriksiz bir biçimde öldürerek hayvanın korkmasına ve acı çekmesine yol açar. Bir gece, deli gibi koşarak gelen bir çoban köpeği kümese dalıp birkaç yavru dışında bütün himpileri parçaladığında, susmam için büyükbabamı bile yalvartacak kadar ağladım. Bu olaydan sonra aylarca bir köpekle konuşamadım. Ama ailem için işin sonu iyi bitti: Çoban köpeğinin insanları, kaybettığımız himpilerin karşılığında bize bir dişi kuzu verdiler. O da ilk başta iki dişi kuzu doğurdu. Böylece annem tekrar çobanlığa başladı; büyükannemin de eğirmek ve dokumak için aile yünü oldu.

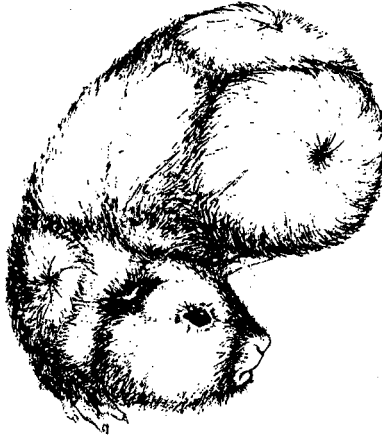
Okumayı ve dans etmeyi nasıl öğrendiğimi anımsamıyorum; büyükannem ben daha konuşmaya ve yürümeye başlamadan öğretmiş. Beş yaşında başka Mavi Çamur çocuklarıyla birlikte heyimasa gitmeye başladım. Daha sonra heyimastaki, Kan, Meşe ve Köstebek Locaları'ndaki öğretmenlerle çalıştım. Tuz Yolculuğu'nu öğrendim; şair Öfke ile bir parça, çömlekçi Çamurdan Güneş ile de uzun süre çalıştım. Çabucak öğrenen biri değildim; Sinşanlı pek çok çocuğun yaptığı gibi, büyük kasabalardaki okullardan birine gitmeyi de hiç düşünmedim. Heyimasta öğrenmeyi, benim bilgimden daha geniş bir yapının içinde bulunmayı tercih ettim. Böylesi, duyduğum korku ve kızgınlıkları hafifletiyordu. Yoksa bu duygularımı anlayamaz ya da üstesinden gelemezdim. Yine de öğrenebileceğim kadar öğrenmedim. Hep geride kaldım ve "Ben bunu yapamam" dedim.

Kötü niyetli ya da bilgisiz kimi çocuklar bana Huvikmas, yani "Yarım Ev" diyorlardı. Kimilerinin de benim için "O yarım kişidir" dediğini duydum. Evde bana anlatılmadığı için bunu kendimce kötüye yordum. Ne heyimasta soru soracak ne de küçük Sinşan kasabasının dışında bir şeyler öğrenebileceğim yerlere gidecek kadar cesur olduğum için, Vadi'yi bir bütün olmasının yanı sıra, bir bütünün parçası olarak da görmeye başladım. Annem de, büyükannem de hiç babamdan söz etmediği için, hayatımın ilk yıllarında babama ilişkin bütün bildiğim, Vadi'nin dışında bir yerlerden geldiği ve tekrar uzaklara gittiği idi. Benim için bunun anlamı babaannemin bulunmaması, babamın Ev'inin olmaması, dolayısıyla bir yarım-kişinin bulunmaması, babamın Ev'inin olmaması, dolayısıyla bir yarım-kişinin bulunmaması için Kastoha'na kaplıcalarına gittiğimizde sekiz yaşımı doldurmuşum. Akbabaları ilk defa oradaki ortak alanda gördüm.

O geziyi anlatacağım. Çok yıllar önce yapılmış küçük bir geziydi. Bir durgun hava gezisiydi.

Dünya Dansı'ndan bir ay kadar sonra, bir sabah daha gün doğmadan

Himpt

kalktık. Ayırmış olduğum bir parça eti yaşlanmaya başlamış kara kedi Sidi'ye verdim. Biz yokken karınının aç kalacağını düşünmüş, bu yüzden günlerce endişe duymuştum. Annem, "Eti sen ye; kedi avlanarak ihtiyacını giderir" diye konuştu. Annem mantıklı ve sertti. Büyükannem, "Bırak" dedi; "Çocuk ruhunu besliyor."

Ocak ateşini söndürdük, kedi ve rüzgâr için kapıyı biraz aralık bıraktık. Gecenin son yıldızlarının altında merdivenlerden indik. Karanlıkta evler kara tepeler gibi görünüyordu. Daha ileride ortak alanda, biraz ışık var gibiydi. Eklem Yeri'ni geçtik ve Mavi Çamur heyimasına gittik. Deniz Kabuğu bizi orada bekliyordu. Doktorlar Locası'nın üyesiydi ve eskiden dost oldukları büyükannemin ağrılarını tedavi etmişti. Birlikte su kaplarını doldurup Geri Dönüş şarkısını söylediler. Dans alanına geldiğimizde ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Eklem Yeri'nden geçip, kasabanın içinden geri dönerken, Deniz Kabuğu da bize eşlik etti. Sinşan Deresi'nin üzerindeki köprüden geçtik, yeşil meşelerin altına hep birlikte çömelip işedik ve gülüşerek birbirimize "Güle güle git! Güle güle kal!" dedik. Aşağı Vadi insanları bir geziye çıkarken böyle yaparlardı eskiden, ama bunu şimdi yalnız yaşlılar hatırlıyor. Daha sonra Deniz Kabuğu geri döndü, biz de tahıl ambarlarını geçip derelerin arasından, Sinşan Tarlaları'nın içinden yolumuza koyulduk. Vadi'nin karşı tarafında, tepelerin üzerinde gökyüzü sararıp kızarmaya başladı. Ormanların ve tepelerin ortasında bulunduğumuz yer yemyeşildi. Arkamızdaki Sinşan Dağı mavi ve karanlıktı. Yaşam kolunda öylece yürüdük. Kuşlar havada, ağaçlarda, tarlalarda, başka başka şarkılarını söylüyordu. Amiyu patikasına gelip kuzeybatıya, Büyükanne Dağı'na doğru döndüğümüzde, güneş güneydoğudaki dağların doruklarından beyaz ucunu gösterdi. Şimdi de o ışığın altında, o yolda yürüyorum.

Büyükannem Gözüpek kendini iyi hissediyor ve rahat yürüyordu. "Gidip Madidinou'daki akrabalarımızı görelim" dedi. Madidinou'ya gitmek için güneşe doğru yürümeye başladık. Çevresindeki sazlıklarda bir sürü yabancı ve evcil kazın, ördeğin yiyip içip gevezelik ettiği Sinşan Deresi'nin kıyısından oraya vardık. Daha önce kaç kere Madidinou'ya gitmiş olduğum halde bu defa kasaba bana farklı göründü; çünkü şimdi onun ötesine gidiyordum. Ciddiyetimi takınmışım ve kendimi önemsiyordum. En sevdiğim çocuklar Kırmızı Kerpiç kuzenlerimdi ama yine de onlarla oynamak istemedim. Oğlu ben doğmadan ölmüş olan büyükannem, gelinini ve torunlarının üvey babasını ziyaret etti. Sonra yolumuza devam ederek, şeftali ve kayısı bahçelerini geçip Eski Düz Yol'a çıktık.

Eski Düz Yol'a daha önce Madidinou'daki kuzenlerimle de çıkmıştım, ama şimdi üzerinde yürüyecektim. Kendimi önemsemesine önemsiyordum ama biraz da ürküyordum; ilk dokuz adımında fısıltıyla heya söyledim. Eski Düz Yol'un bütün Vadi'de insan elinin yaptığı en eski şey olduğu, kaç zamandır orada bir yol olduğumu kimsenin bilmediği söylenirdi. Yol, kimi yerde gerçekten dümdüzdü, ama yer yer İrmak'a doğru sapıyor,

sonra tekrar geri kıvrılıyor ve düz devam ediyordu. Tozların arasında bir sürü iz seçiliyordu. Koyun izleri, eşek izleri, köpek izleri, ayakkabı izleri, çıplak ayak izleri, öyle çok iz vardı ki, elli bin yıldır yoldan geçmiş herkesin izinin yolda kalmış olduğunu düşündüm. Yol boyunca, iki taraftaki Büyük Vadi meşeleri hem rüzgârı kesiyor, hem de gölge yapıyordu. Kimi yerde karaağaçlar, kavaklar ve koca boylarıyla, kıvrım kıvrım dallarıyla Yol'dan da yaşlıya benzeyen devasa beyaz okaliptüsler yükseliyordu. Ama yol o denli geniş ki sabah gölgeleri bile bir kenarından diğerine uzanmıyordu. Çok eski olduğu için öyle geniş olduğunu düşündüm. Ama annem, Yukarı Vadi'nin büyük sürülerinin Dünya Dansı'ndan sonra Na'nın ağızlarındaki çayırılara otlamaya gitmek ve Çimen'den sonra geri dönmek için buradan geçtiğini, kimi sürülerde binden fazla koyun bulunduğunu, yolun bu yüzden geniş olduğunu açıkladı. Bütün sürüler gitmişti. Yolda yalnız son sürülerin ardından giden iki gübre arabası gördük. Arabalarda gübreleme yapmaya giden kaba ve gürültücü bir grup Telinalı genç vardı. Bin türlü şaklabanlıklar yaparak bize takıldılar. Anneler gülmeye yetindi, ama ben ellerimle yüzümü örttüm. Başka yolcularla da karşılaştık. Her selam verişlerinde yüzümü gizledim ama yanımızdan geçer geçmez gözümü onlara dikey ve bir sürü soru sormaya başlıyordum: Kimlerdi? Nereden geliyorlardı? Nereye gidiyorlardı? Sonunda Gözüpek gülmeye ve sorularını şaka yaparak geçiştirmeye başladı.

Büyükannemin ayağı aksadığı için yavaş gidiyorduk. Benim için her şey yeni olduğu için de yol bana sonsuz uzun gibi gelmişti ama öğle olmadan Telina-na'nın bağlarına ulaştık. İleride, Na'nın kıyısında, büyük tahıl ambarları, meşelerin arasından görünen evlerin duvarları ve pencereleri, bayraklarla süslenmiş dans alanının çevresinde kırmızı ve sarı, basamaklarla yükselen heyimasların çatıları ile bir üzüm salkımına, bir sülüne benzeyen bu kasabayı, zengin, şaşırtıcı, güzel Telina-na'yı gördük.

Büyükannemin ana-bir kardeşinin oğlu, Telina-na'da bir Kırmızı Kerpiç evinde yaşıyordu. Bu aile geçerken kendilerine uğrayıp bir süre kalmamız için bize haber yollamıştı. Telina Sinşan'dan o kadar büyüktü ki, kasabanın sonunun olmadığı düşüncesine kapıldım. Evlerde de Sinşan'dakilere kıyasla öyle çok kişi vardı ki onların da sonunun olmadığını düşündüm. Aslında Köz Evi'nin zemin katında yalnız yedi sekiz kişi yaşıyordu ama başka akrabalar, arkadaşlar sürekli gidip geliyordu ve evde sürekli bir çalışma, konuşma, yemek yapma, onu getirip bunu götürme faaliyeti vardı. Dünyadaki en zengin evin burası olduğu sanısına kapıldım. Büyükanneme, "Şuraya bak, tam yedi tane tencereleri var" diye fısıldadığımı duyduklarında hepsi güldü. Önce biraz utandım ama söylediğimi tekrarlayarak öyle içten gülüyorlardı ki, onları daha da güldürecek şeyler söylemeye başladım. "Bu ev bir dağ gibi kocaman" dediğimde dayımın karısı Asma, "Gel bir süre bu dağda yaşa öyleyse Kuzey Baykuşu; yedi tenceremiz var ama hiç kızımız yok. Bir kıza ihtiyacımız var" dedi. Sözlerinde ciddi-

di. Bütün bu veriş, alış ve hareketin merkezinde o vardı ve çok da cömertti. Ama annem duymazdan geldi, büyükannemse gülümsedi ama bir şey demedi.

O akşam Kırmızı Kerpiç kuzenlerim, Asma'nın iki oğlu ve evin öteki çocukları beni Telina'da gezdirdi. Köz Evi ortak alanın sol kolunda, içerideki evlerden biriydi. Ortadaki alanda at yarışı vardı. At yarışı yapılabilecek kadar büyük bir ortak alanı kafamda bile canlandırmadığım için çok şaşırđım. Çok at da görmemiştim aslında. Sinşan'da otlakta eşek yarışları yapılırdı. Yarış pisti önce alanın çevresinde sola doğru dönüyor, sonra arkadan sağa doğru kıvrılarak heyiya-if yapıyordu. İnsanlar ellerinde gaz lambaları ve pilli fenerlerle, balkonlara, çatılara çıkmışlar, bahse giriyor, içiyor, bağrışıyor; atlar gölgelerin ve parlayıp sönen ışıkların içinde koşuyor, dönüş yerlerinde kırlangıçlar gibi hızla süzülüyor; sürücüler çığlık çığlığa haykırıyordu. Sağ koldaki alanda bazı balkonlarda şarkı söyleniyor ve Yaz Dansı'na hazırlanılıyordu.

25

“iki bıldırcın koşar
iki bıldırcın uçar...”

Dans alanının orada, Yılantaşı heyimasında da şarkı söylüyorlardı, ama oradan yalnız Irmak'a giderken geçtik. Aşağıda, söğüt gölgelerinin arasında, kasaba ışıklarının biraz aydınlattığı yerlerde çiftler baş başa olmanın tadını çıkarmaya gelmişti. Biz çocuklar, sessizce sokularak, söğütlerin arasında onları aramaya koyulduk. Bir çift bulduğumuzda, kuzenlerim, “Hey gidinin köstebeği, kum içinde deliği!” diye haykırıyor ya da kaba sesler çıkarıyordu. Onlar küfrederek doğrulup üzerimize yürüyünce kaçışıyorduk. Eğer kuzenlerim ılık gecelerin hepsinde böyle yapıyorduyorsa, Telina'da doğum kontrol yöntemlerine hiç gerek yok demekti. Yorulduğumuzda eve dönüp biraz soğuk fasulye yedik, sonra balkonlarda ve sundurmada yatıp uyuduk. Bütün gece dışardan Bıldırcın Şarkısı'nı söyleyenleri işittik.

Ertesi gün üçümüz erkenden yola çıktık. Ama bu defa güneş doğmuş ve iyi bir kahvaltı yapmıştık. Kemerli taş köprüünün üzerinden Na'nın öteki yakasına geçerken annem elimi tuttu. Bunu pek sık yapmazdı. Irmak'ı geçmek kutsaldır diye böyle yaptığını düşünüyordum. Şimdi, beni yitirmekten korktuğu için elimi tuttuğunu düşünüyorum. Beni bu zengin kasabada, zengin akrabalarının yanında bırakması gerektiğini düşünmüş olmalı.

Telina-na'dan uzaklaştığımızda büyükannem anneme, “Belki de kışın, Söğüt?” dedi.

Annem hiçbir cevap vermedi.

Ben bu konuda hiç düşünmüyordum. Mutluydum ve Çumo'ya kadar yol boyunca Telina-na'da gördüğüm, duyduğum, yaptığım olağanüstü şeylerden söz edip durdum. Ben konuşurken annem hep elimi tuttu.

Çumo'ya ulaştığımızın güçlkle farkına vardık. Evler çok dağınık ve ağaçların arasında gizlenmiş gibiydi. Geceyi oradaki heyimasımızda geçirecektik ama önce büyükannemin kocası, annemin babasını ziyarete gittik. Meşelerin altındaki, dereyi gören güzel bir yerdeki tek katlı bir evde Sarı Kerpiç akrabalarıyla birlikte kalıyordu. Çalışma odası işini de gören geniş ve rutubetli bir odası vardı. O zamana kadar büyükbabamı orta ismiyle Çömlekçi diye bilirdim. İsmi de değişmişti: Kendisine Çürümüş dememizi istedi.

Bunun çok abuk sabuk bir isim olduğunu düşündüm. Telina'da şakalarının kahkahalarla karşılanmış olmasından cesaret alarak, epey yüksek bir sesle anneme "Kokuyor mu?" diye sordum. Büyükannem duydu ve "Sus bakayım; bu alay konusu olacak şey değil" dedi. Kendimi kötü ve aptal gibi hissettim ama büyükannem bana öfkelenmişe benzemiyordu. Evin öteki sakinleri odalarına çekilip bizi büyükbabamla yalnız bıraktıklarında, büyükannem ona "Başına gelmesine izin verdiğin bu isim de ne?" diye sordu.

Büyükbabam "Gerçek bir isim" dedi.

Önceki yaz Sinşan'da olduğundan çok farklı görünüyordu. Her zaman karamsar ve şikâyetçi olmuştu. Ona göre hiçbir şey gerektiği gibi olmazdı; kendisinden başka kimse işleri gerektiği gibi yapmazdı. Doğru zaman kaçtığı ya da henüz gelmediği için kendisi de pek bir şey yapmazdı oysa. Şimdi yine üzüntülü, acılı görünüyordu, ama ciddi bir hali vardı. "Kaplıcaya gitmek hiçbir şeye yaramaz" dedi Gözüpek'e: "Evde kalıp nasıl düşünmek gerektiğini öğrenseydin daha iyi yapardın."

"Nasıl öğrenilir bu?" diye sordu büyükannem.

"Ağrıların ve acıların sadece bir düşünme hatası olduğunu öğrenerek. Vücudun gerçek değildir."

Kalçalarına vurup gülerken, "Bence gerçek" dedi Gözüpek.

"Şöyle mi yani?" dedi Çürümüş. Büyük toprak çömleklerin dış yüzünü düzlemede kullandığı tahta mala elindeydi. Avuç genişliğindeki zeytin ağacından malanın uzunluğu kolum kadar vardı. Sol elini havaya kaldırdı, sağ elindeki malayı avucuna daldırdı. Mala, suya batırılan bir bıçak gibi, kasların ve kemiklerin arasından geçti.

Gözüpek ve Sögüt'ün gözleri malaya ve ele takılı kaldı. Çürümüş aynı şeyi onlara da yapmak için bir hareket yaptı. Ellerini uzatmadılar. Bense hem meraklıydım hem de dikkat çekmek istiyordum, bu yüzden sağ elimi uzattım. Çürümüş malayı uzattı ve bileğimle dirseğimin arasından koluma soktu. Parmağımı bir mumun alevinden geçiriyormuşum gibi bir duyguyla, yumuşak hareketi hissettim. Şaşkınlıkla güldüm. Büyükbabam bana baktı ve "Bu Kuzey Baykuşu, Savaşçılara katılabilir" dedi.

Bu sözcüğü ilk duyuşumdu.

Sesinden Gözüpek'in öfkelenmiş olduğunu anladım: "Nasıl katılacakmış ki? Senin Savaşçılarının hepsi erkek."

“Biriyle evlenebilir” dedi büyükbabam; “Zamanı gelince Ölü Koyun’un oğluyla evlenebilir.”

Gözüpek, “Sen o ölü koyununu al da...” diyerek beni yine güldürdü. Annemse koluna dokunarak onu sakinleştirmeye çalıştı. Annem, babasının güç gösterisinden mi, yoksa annesiyle babası arasındaki tartışmanın sertleşmesinden mi ürkmüştü bilmem; ama onları yatıştırmayı becerdi. Büyükbabamla bir bardak şarap içtik ve onunla Çumo’nun dans alanına, oradan da Mavi Çamur heyimasına yürüdük. Geceyi orada, konuk odalarında geçirdik. Yeraltında yattığım ilk geceydi. Sessizlik ve havadaki sakinlik hoşuma gitti, ama alışkın olmadığım için gece boyunca uyanıp durdum, annemin soluk alışını duydukça tekrar uyuyabildim. Gözüpek kilim dokumayı Çumo’da öğrenmişti, görmek istediği başkaları da vardı. Ancak öğlene doğru kasabadan çıkabildik. İrmak’ın kuzeydoğusuna doğru gittikçe Vadi daralıyordu. Yol, bağlarla kaplı tepelerin arasında, zeytin, kayısı ve şeftali bahçelerinin içinden gidiyordu. Hiç dağların bu kadar yakınına gelmemiştim, gözlerimi tamamen dolduruyorlardı. Arkama baktığımda Sinşan Dağı’nı göremedim: Ya görüntüsü değişmiş ya da güneybatıdaki başka dağların arkasında kalmıştı. Heyecanlandım. Sonunda derdimi anlattığımda, annem korkumu anladı ve Sinşan’a döndüğümüzde dağımızı yerinde bulacağımıza beni ikna etti.

Veder Deresi’ni aştıktan sonra Vadi’nin karşı yakasındaki tepelerde Çukulmas kasabasını gördük. Kırmızı, turuncu, sarımsı beyaz taşlarla örülmüş bir sepeti ya da bir yılanı andıran yangın kulesi tek başına yükseliyordu. Tepelerin eteklerinde, ormanla çevrili çayırıklarda sığır sürüleri otliyordu. Vadi’nin iyice daralmış düz tabanında bir sürü şarap yapımevi, meyve kurutma sergisi vardı. Çukulması meyveciler yaz barakalarını inşa ediyordu. Na kıyısında meşelerin arasında karanlık değirmenler hayal meyal görünüyor, çarkların dönmesiyle etrafa yayılan uğultu, çok uzaklardan bile duyuluyordu. Bildircinlar üç notalı ötüşleriyle sesleniyor, tarla kuşları ekili alanların üzerinde uçuşuyor, şahinler çok yükseklerde dönüp duruyorlardı. Gökyüzü aydınlık, hava durgundu.

Annem “Dokuzuncu Ev günlerinden biri” dedi.

Büyükannem “Kastoha’ya geldiğime memnunum” demekle yetindi. Çumo’dan hareket ettik edeli susuyor ve aksayarak yürüyordu.

Annem, yolda, ayağının dibinde bir kuştüyü buldu; bir alakarganın gri çizgili, mavi kanat tüyü. Sözüne gelen yanıttı bu. Eğilip aldı, elinde tutarak yürümeye devam etti. Ufak tefek, yuvarlak yüzü, elleri ve ayakları incecik bir kadındı annem. O gün ayakları çıplaktı. Oğlak derisinden eski bir pantolon, kolsuz bir gömlek giymişti. Küçük bir sırt çantası vardı. Saçlarını örmüş ve başının üzerine dolamış, elinde mavi bir tüy, güneşin altında, durgun havada yürüyordu.

Kastoha-na’ya ulaştığımızda batıdaki tepelerin gölgesi Vadi’yi örtmüştü. Meyve bahçelerinin üzerindeki çatıları görünce Gözüpek, “Hah, işte

Nenenin Şeysi” dedi. Yaşlılar, Dağ’ın iki bacağı arasında kurulu olduğu için Kastoha-na’ya böyle derdi. Böyle dendiğini duyunca kasabanın köknarlar ve kızılbaşların ortasında, mağaransı, karanlık, gizemli bir yer olduğu, İrmak’ın kasabanın içinden dışarı doğru aktığı duygusuna kapıldım. Na Köprüsü’nü geçince yüzlerce eviyle Kastoha’nın Telina gibi büyük, hatta daha da büyük bir kasaba olduğunu, dünyada var olduğunu sandığımdan daha çok insanın burada yaşadığını fark ettim ve ağlamaya başladım. Belki, aptalca kasabanın bir mağara gibi olduğunu düşündüğüm için utançtan, belki de yolculuğumuzun günleri ve geceleri boyunca gördüklerimden ürkmüş ya da yorulmuş olduğumdan ağlıyordum. Gözüpek, sağ kolunu tutarak yoklayıp inceledi. Çürümüş malayı soktuktan sonra böyle bir şey yapmamış, aramızda o konu hiç açılmamıştı. “O ihtiyar delinin teki” dedi; “Ben de öyleyim.” Hep taktığı hilal biçimli gümüş bileziğini çıkarıp sağ koluma geçirdi. “Tamam, Kuzey Baykuşu” dedi; “Düşmez artık.”

Kendisi o kadar zayıftı ki, bilezik benim küçücük koluma neredeyse tam uymuştu. Ama kastettiği bu değildi. Ağlamayı kestim. O gece kaplıcaların yanındaki pansiyonda uyudum, ama bütün gece, uyurken, ayın bileğimde, başımın altında olduğunu düşündüm.

Ertesi gün ilk defa Akbaba gördüm. Kastoha-na’da her şey bana acayip geliyordu, her şey yeniydi, bizim oradakinden farklıydı. Ama o adamları görünce bir anda Kastoha-na ve Sinşan’ın aynı şey olduğunu, onların ise farklı bir şey olduğunu anladım.

Çıngıraklı yılan kokusu almış bir kedi, hayalet görmüş bir köpek gibiydim. Bacaklarım gerildi, saçlarım diken diken olduğu için başımda bir serinlik hissettim. Yerimde kalakaldım ve fısıltıyla, “Bunlar ne?” diye sordum.

Büyükannem, “Akbaba adamlar, Evsiz adamlar” dedi.

Annem yanımdaydı. Aniden öne çıktı ve uzun boylu dört adama seslendi. Ona döndüler. Gagalı ve kanatlıydılar ve anneme yukarıdan bakıyorlardı. Dizlerim kesildi ve işemek istedim. Annemin üzerine tünemiş, kırmızı boyunlarını gererek sivri gagalarını uzatan, beyaz halkalı gözlerini boşluğa dikmiş kara akbabalar gördüm. Ağzının içini ve karnını deşiyorlardı.

Annem yanıma döndü ve kaplıcaya doğru yürüdük. “Kuzeyde, yarıdağlar ülkesindeymiş. Bu adamlar Akbabaların dönmeye başladıklarını söyledi. Onun ismini biliyorlar. Söylediğimde önemli biri olduğunu söylediler. Onun adını söylediğimde nasıl kulak kesildiklerini fark ettiniz mi?” dedi ve güldü. Annemin böyle güldüğünü hiç görmemiştim.

Gözüpek, “Kimin adını?” dedi.

Söğüt, “Kocamın adını” dedi.

Yine durdular ve birbirlerine baktılar.

Büyükannem omuz silkti ve başını çevirdi.

Annem, "Geri gelecek, göreceksin" dedi.

Yüzünü ateşböcekleri gibi beyaz kıvılcımların kapladığını gördüm. Ağlamaya koyuldum ve yere çöküp kusmaya başladım. "Seni yemesini istemiyorum!" diye tekrarlıyordum.

Annem beni kucağında pansiyona taşıdı. Biraz uyudum. Öğleden sonra Gözüpek ile birlikte kaplıcaya gittik. Bir süre sıcak suyun içinde uzandık. Su kahverengi-mavi ve çamurluydu, kükürt kokuyordu. Dışarıdan çok tatsızdı ama bir kez içine girince insan hiç dışarı çıkmak istemiyordu. Havuz sığ, geniş, uzun ve mavi-yeşil çimlerle döşenmişti. Duvar yoktu ama rüzgâra karşı örtülebilir ahşap bir iskelet vardı. Çok hoş bir yerdi. Oradaki herkes iyileşmek amacıyla gelmişti, alçak sesle konuşuyorlar ya da yumuşak iyileşme şarkıları söylüyorlardı. Mavi-kahverengi sular gövdelerini gizliyordu. Havuza baktığımızda kaplıcanın üzerindeki buğunun içinde yalnızca, kiminin gözleri kapalı, kimi şarkı söyleyen, çimlere dayalı kafalar görüyordunuz.

Orada yatarım, orada yatarım
Sığ suların içinde
Uzandığım yerde yatarım.
Orada uzanır, orada uzanır,
Suyun üzerindeki sis.

Kastoha-na kaplıcalarının pansiyonu bir ay için hanemiz oldu. Gözüpek kaplıcaya girdi ve Bakır Yılan'ı öğrenmek için her gün Doktorlar Locası'na gitti. Annem, tek başına Dağ'a çıkarak Irmak'ın kaynağma, Uvakuvaha'ya, oradan da dağ aslanının izinden zirveye tırmandı. Bir çocuk, bütün günü sıcak havuzda ve Doktorlar Locası'nda geçiremezdi ama büyük kasabanın kalabalık ortak alanlarından ürküyordum. Evlerde de akrabamız bulunmadığı için daha çok kaplıcada kalıp oradaki işlere yardım ettim. Sıcak Su Kaynağı'nın yerini öğrenince sık sık oraya gittim. Orada yaşayan, heya alanma gelen ziyaretçilere rehberlik yapan ve Yeraltı Irmakları'nın şarkısını söyleyen yaşlı bir adam benimle sohbet ediyor ve kendisine yardım etmeme izin veriyordu. Bana verilen ilk şarkı olan Çamurlu Su Uvakuvası'nı öğretti. O zamanlar bile çok eski olması gereken bu şarkıyı bilen çokkimse yoktu. Eski usulde, yalnızca iki notalı bir davulla söylenen bir şarkıydı bu. Sözlerinin çoğu sadece ses-sözlerden ibaretti, o yüz-

den yazıya dökülemez. Yaşlı adam, “Belki de Gökyüzü Evleri’nin insanları buraya çamur banyosu yapmaya geldiklerinde bu şarkıyı söylüyorlardır” dedi. Şarkının bir yerinde ses-sözlerin içinden öbür sözler çıkıyor ve şöyle diyordu:

Kenarlardan içeriye, ortaya doğru,
Aşağıdan, yukarıdan, ortaya doğru,
Bütün bunlar, buraya geldi,
Hepsi, hepsi buraya gelir.

30 Sanırım yaşlı adam haklıydı, bu bir Yeryüzü Şarkısı’ydı. Bana verilen ilk armağandı bu, ben de onu pek çok kimseye verdim.

Şehirden uzak durduğum için başka Akbaba adamı görmedim ve onları unuttum. Bir ay sonra Yaz danslarının yapılacağı zaman Sinşan’a, eve döndük. Gözüpek kendini daha iyi hissediyordu. Vadi’den aşağı yürüyerek öğle olmadan Telina-na’ya, akşama doğru da Sinşan’a ulaştık. Sinşan Deresi üzerindeki köprüden geçerken bana her şey tersyüz olmuş gibi geldi. Kuzeydeki tepeler, güney tepelerinin olması gereken yerde, sağ koldaki evler, soldaki evlerin olması gereken yerdeydi. Evimizin içi bile böyleydi. Bildiğim her yere gittim, her şeyi tersyüz olmuş buldum. Çok garip-ti ama kalıcı olmasını istemediğim halde bu acayiplik hoşuma gitti. Ertesi sabah, kulağımda Sidi’nin mırırmıyla uyandığımdaya, kuzey kuzeyde, sol sol tarafta, her şey yerli yerindeydi. Anlık olanları saymazsak, bir daha dünyayı hiç tersyüz olmuş görmedim.

Yazın son dansı da bittikten sonra yaz evimize çıktık. Orada Gözüpek bana, “Kuzey Baykuşu, birkaç yıl içinde kadın olmaya başlayacaksın, kadının kanın akmaya başlayacak. Geçen yıl sadece bir çekirgeydin, ama şimdi ortada, iyi bir yerde, duru su yıllarındasın. Burada ne yapmak istersin?” diye sordu.

Bütün bir gün düşündüm ve büyükanneme, “Aslanların izinden yukarı çıkmak isterim” dedim.

“İyi” dedi.

Annem ne bir şey sordu ne de bir şey söyledi. Kastoha-na’dan döndüğümüzden beri, uzaklardan gelen bir sesi, bir sözün dinler gibi sessiz duruyordu.

Beni yolculuğa büyükannem hazırladı. Dokuz gün boyunca et yemedim. Son dört gün, günde bir defa, öğle vakti olmak üzere pişmemiş şeyler yedim ve yalnız dört defa, dörder yudum su içtim. Sonra güneş doğmadan, erkenden kalktım, içinde armağanlar olan torbayı aldım. Gözüpek uzanmıştı ama sanırım yatakta uyanık yatıyordu. Onlara ve eve fısıltıyla heya söyledim ve çıktım.

Yazlık evimiz Sinşan’dan bir mil kadar yukarıda, Zor Kanyon Deresi’nin üzerindeki tepelerdeki bir çayırılıktaydı. O yaşıma kadar her yaz,

Çimbam Evi'nde oturan bir Yanartaş aileyle birlikte oraya giderdik. Konyunlarımız birbirine karışır, tepelerdeki güzel çayırarda otlardı. Çoğu yıl, yağmurlar başlayana kadar dere akmaya devam ederdi. Hemen kuzeybatısında, mavi yılantaşından büyük bir heyya kayası bulunduğu için çayır-lığın adı Gahheya'ydı. Giderken bu Gahheya kayasının yanından geçtim. Durup onunla konuşacaktım, ama o benimle konuştu ve "Durma, yürü, güneş batmadan yukarılara çık" dedi. Yüksek tepeleri geçerek, hava henüz karanlıkken yürüyüp, aydınlık olduktan sonra koşarak yukarılara doğru çıktım. Güneş'in eğrisi Dünya'nın eğrisinden ayrıldığında Sinşan Dağı'nın yükseklerindeydim. Işığın, her şeyin güneydoğusunu aydınlattığını, denizin kararmaya başladığını gördüm.

Orada heya söyledikten sonra geyik izlerini izleyerek, köknar ve çam ormanının zemininde çalılıkların daha seyrek olduğu yerlerde kendi yolu- mu açarak ilerledim. Hızlı değil, tersine çok yavaş yürüyor, ikide bir du- rup yönümü, çevredeki işaretleri inceliyordum. Gün boyunca nerede yata- cağımı düşünüp durdum. "İyi bir yer bulmalıyım. İyi bir yerde durmalı- yım" diye düşünerek tepelerde dolandım. Hiçbir yeri beğenmiyordum. Kendi kendime, "Bir heya yeri olmalı. Gelince hemen anlaşılır" dedim. Ama kafama takılan aslında pumalar, ayılar, yaban köpekleri, kıydan ge- len adamlar, kumsal ülkesinden yabancıları. Aradığım saklanabileceğim bir yerd. Gün boyunca yürüdüm. Durduğum her yerde titriyordum.

Pınarlardan yükseklerle çıkmış olduğum için hava karardığında susa- mıştım. Armağan torbamdan dört polenli tohum topu yedim ama daha da susadım, biraz da midem bulandı. Alacakaranlık olduğunda hâlâ kalacak yer bulamadığım için olduğum yerde, manzanita ağaçlarının altındaki bir çukurluğa çöktüm. Çukur beni korur gibiydi. Manzanitalar ise tam heyi- yaydı. Uzun süre orada oturdum. Heya söylemeye çalıştım ama tek başı- ma kendi sesimi beğenmedim. Sonunda uzanıp yattım. Ben kıpırdadıkça manzanita ağaçlarının yaprakları hışırtılı bir sesle, "Dinleyin! Kıpırdıyor!" diye bağırıyordu. Hareketsiz yatmaya çalıştım ama soğuk yüzünden kıpır kıpırdım. Rüzgâr denizin üzerindeki sisi dağa taşıyordu, hava iyice soğuk- tu. Sis ve gece, bir şey görmemi engelliyordu. Yine de gözümü karanlığa dikmiş etrafa bakmaya çalışıyordum. Dağa tırmanmak, aslanların izinden yürümek istemiş, her şeyi gerektiği gibi yapmayı ummuştum ama görebil- diğim kadarıyla, hiçbir yere varamamış, bütün günümü aslanlardan kaç-arak geçirmiştim. Bütün bunların nedeni, oraya aslan olmak için değil de, bana yarım-kışi diyen çocuklara onlardan üstün olduğumu, sekiz yaşında aslan gibi, korkusuz biri olduğumu göstermek için gelmiş olmamdı. Ağla- maya başladım. Yüzümü düşmüş yaprakların arasından toprağa gömüp annelerimin annesi toprağın içine ağladım. Böylece göz yaşlarımla o soğuk dağda küçük bir tuzlu, çamurlu su birikintisi oluşturdum. Bu bana Sıcak Su Kaynağı'ndaki yaşlı adamın şarkısını anımsattı. Çamurlu Su Uvaku- vası'nı içimden söyledim. Bu beni biraz yatıştırdı. Gece oldu. Susuzluk ve

soğuk beni uyutmadı; yorgunluk da uyanık kalmama izin vermedi.

Sabahın ilk ışıklarıyla beraber su aramak için yükseklerden aşağı, bir kanyonun başına doğru, sık çalılarm içinden geçerek indim. Bir pınar kendini bana buldurana kadar epey yürüdüm. Kendimi bir kanyonlar labirentinin içinde buldum. Tekrar yukarı tırmandığımda Sinşan Dağı ile Gözleyen Kadın Dağı'nın arasındaydım. Büyük bir çıplak sırta gelene kadar yukarı tırmanmayı sürdürdüm. Burada dönüp arkama baktım ve Sinşan Dağı'nın öbür yüzünü, arkasını gördüm. Vadi'nin dışına çıkmıştım.

Bir önceki gün yaptığım gibi bütün gün ağır ağır ve duraklayarak yürümeye devam ettim, ama fikrimi değiştirmiştim. Düşünmüyordum ama yine de her şey çok açık seçikti. Kendi kendime yalnızca, "Fazla inip çıkmadan bu Gözleyen Dağ'ın çevresinden dolan ve o çıplak sırta geri dön" diyordum. Solgun sarı yaban yulafalarının güneşin altında parladığı o tepede insanın kendini iyi hissetmesini sağlayan bir şeyler vardı. Bunu tekrar bulacağımı düşünüyordum. Böylece yola koyuldum. Köknarlara, çamlara, atkestanelere, kızılağaçlara, manzanalara, kocayemiş ağaçlarına, meşelere, alakargalara, baştankaralara, ağaçkakanlara, şahinlere, funda, bodur meşe ve zehirli meşe yapraklarına, çiçekli kaktüslere, otlara, bir geyik kafatasına, bir tavşanın dışkısına, denizden esen rüzgâra, karşıma çıkan her şeye ya adıyla seslendim ya da onlara heya söyledim.

Orada, avlanma bölgesinde, insanların yanına yaklaşan geyiklerden pek yoktu. Geyikler gözlerime beş defa geldi, çakal ise bir defa -Geyiklere, "Elimden geldiğince sizi uğurluyorum, ey Sessizler, siz de elinizden geldiğince beni uğurlayın" dedim. Çakala Şarkıcı adını taktım. O güne kadar kuzulama mevsiminde sinsi sinsi dolaşan, yazlık evimizden hırsızlık yapan ya da kirli bir post parçasından ibaret ölü çakallar görmüştüm ama onu kendi Ev'inde hiç görmemişim.

Beş on metre ötemde, iki çamın arasında duruyordu. Beni daha iyi görmek için öne çıktı. Kuyruğunu dolayıp oturdu ve gözünü bana dikti. Sanırım benim ne olduğumu anlamadı. Belki de ömründe hiç çocuk görmemişti. Belki de genç bir çakaldı ve bir insanla hiç karşılaşmamıştı. Kışın yaban yulafalarının aldığı renkteki tüyleri, parıldaayan gözleriyle zayıf ve ince görüntüsü hoşuma gitti. "Şarkıcı," dedim, "senin yolundan gideceğim." Orada oturup bana baktı. Ağzının biçimi yüzünden, gülümser gibiydi. Sonra kalktı, biraz gerindi, bir gölge gibi yok oluverdi. Gidişini göremedim, bu yüzden onun yolundan gidemedim. Ama gece olunca, o ve ailesi, yakınlarımda bir yerde, saatlerce çakal uvakuvası söylediler. O gece sis basmadı. Karanlık da çok yoğun değildi. Hava açıktı, bütün yıldızlar ortaya çıktı. Yaşlı defne ağaçlarının altındaki küçük bir çimenlikte yatıp yıldızları seyrederken kendimi hafıflemiş hissettim. Boşlukta yüzmeye, gökyüzüne ait olmaya başladım. Çakal böylece beni Ev'ine kabul etti.

Sonraki gün Sinşan Dağı'nın öbür yüzünü gördüğüm yaban yulafalı tepeye geri geldim. Torbarnı boşaltarak o yere armağanlarımı verdim. Çem-

beri tamamlayacak biçimde tepeyi geçmek yerine Sinşan Dağı'nı güneydoğudan dolaşarak heyiya-if yapmak amacıyla, geriye dönüp dağların arasındaki kanyonlara doğru indim. Kanyonlarda yine yolumu kaybettim. Kolay yürünebildiği için, zehirli meşelerle kaplı dik yamaçlarla çevrili bir dere yatağı boyunca ilerledim. İne ine, neresi olduğunu kestiremediğim bir yere vardım. Bu kanyonlara Eski Tilki Yuvaları denirdi. Ama daha sonra avcılara ya da Defne Locası insanlarına sorduğumda, hiçbiri dere boyunca inerek nereye ulaştığımı bilemedi. Geldiğim yer, derenin akmadığı dar ve karanlık bir gölcüktü. Gölcüğün çevresinde başka yerde rastlamadığım, gövdesi ve dalları düzgün, yaprakları üçgen ve sarımsı ağaçlar yükseliyordu. Gölcüğün suyu benek benek bu yapraklarla kaplıydı. Elimi suya soktum ve ona yönümü sordum. Suyun içindeki gücü hissettim ve ürktüm. Karanlık ve durgundu. Bildiğim, istediğim su değildi. Kan gibiydi, yoğun ve siyahtı. İçmedim. Suyun kıyısında, o ağaçların sıcak gölgesine çömeldim ve anlamaya çalışarak bir işaret ya da bir sözcük için bakınmaya başladım. Suyun üzerinde bir şey bana doğru geldi: Bir su sineği. Oldukça büyüktü ve suyun yüzeyinde, parıltıyan bacaklarıyla hızla hareket ediyordu. "Elimden geldiğince seni uğurluyorum, ey Sessiz Yaratık, sen de elinden geldiğince beni uğurla" dedim. Böcek varlığını sürdürdüğü yerde, suyla havanın tam birleştikleri yerde bir süre hareketsiz kaldı, sonra gölcüğün kıyısında, gölgelerin arasında kayboldu. Her şey o taraftaydı. *Heya-na-na* söyleyerek ayağa kalktum ve zehirli meşenin yanından yukarıya turmanan bir yol buldum. Sonra Eski Tilki Yuvaları'ndan Arka Kanyon'a geçtim. Yaz akşamının sıcaklığında kendi dağıma ulaştım. Çekirgeler binlerce çınğırağın sesiyle sızlanıyor, mavi alakargalar, kara ibikli alakargalar bağırışıp bana çıkışıyordu. O gece dağımın yamacında deliksiz bir uyku çektim. Dördüncü gün yürürken önüme çıkan kuş tüyleri ve meşe dallarıyla süslü sopalar hazırladım. Suyun sızarak çıktığı kayaların ve ağaç köklerinin arasındaki küçük bir pınarda ve bir kanyonun başında, elimden geldiği kadar Pınarlar Uvakuvası yaptım. Sonra eve doğru yola koyuldum. Güneş batarken Gahheya'ya ulaştım ve üç duvarlı yaz evimize geldim. Söğüt orada değildi. Gözüpek evin önünde ocağın yanında yün eğiriyordu. "Demek döndün! Belki bir yıkansen iyi olur" dedi.

Başıma bir şey gelmeden eve döndüğüm için çok mutlu olduğumu biliyordum. Ama eve dönmek ve yemek yemek için acele ettiğimden, uva-kuva yaptıktan sonra yıkanmayı unuşıma gülüyordu. Tepeden ırnağa ter ve çamur içindeydim.

Zor Kanyon Deresi'nden aşağı yürürken, sanki dört gün değil de çok daha fazla, Kastoha-na'da geçirdiğim bir aydan da, hayatımın sekiz yılından da daha uzun bir süre uzaklarda kalmışım gibi hissetmişim kendimi. Derede yıkandım ve alacakaranlıkta çayırılığa geri geldim. Gahheya Kaya-sı oradaydı. Yanına gittim. "Şimdi bana dokun" dedi. Öyle yapıp eve geri döndüm. O garip yer, gölcük ve su sineği bana anlamadığım, belki anla-

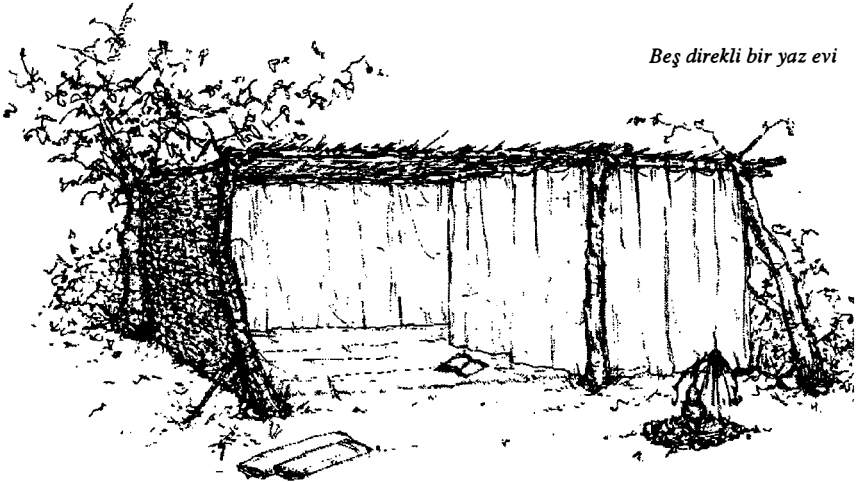
mak istemediğim bir şeyler yapmıştı; ama yürüyüşümün eklem yeri altın tepeydi. Çakal bana şarkı söylemişti. Sonunda hiçbir yere varamamış olsam da, elim ve kaya birbirine değdiğine göre, yanlış bir yola sapmamış olduğumu biliyordum.

34
F3

Vadi'de yalnız bir büyükannem ve bir büyükbabam olduğu için Dokuznokta adlı bir Mavi Çamur adamı ek-büyükbabam olmak istedi. Ben dokuz yaşlarımdayken Babalar'ın şarkılarını öğretmek için Ayı Deresi Kanyonu'ndaki yazlık evlerinden bize geldi. Bundan kısa süre sonra koyunlara bakmayı Gahheya'daki Yanartaş ailesine bırakıp, Su Dansı'na hazırlanmak için onunla birlikte Sinşan'a geri döndük. Bu, kasabaya yaz mevsiminde ilk dönüşümdü. Mavi Çamur insanları dışında kasabada neredeyse kimse yoktu. Bomboş ve her tarafı açık kasabada şarkı söyleyip heyiya yaparken ruhumun dışarı açıldığını ve öteki dansçıların ruhlarıyla birlikte boşluğu doldurmak için fişkırdığımı hissettim. Su, mavi çamurdan yapılmış taslardan dökülüyor, şarkılar o yaz sıcağında dereler ve gölcüklere dönüşüyordu. Öteki Evler de yazlıklardan geldi ve Su Dansı'nı yaptık. Taças Tuças'takilerin dereleri kurumuş olduğu için, oradan Sinşan'a bizimle birlikte dans etneye geldiler. Akrabaları olanlar onlarda kaldılar. Diğerleri ya Sinşan tarlalarında çadır kurdular ya da balkonlarda yattılar. O kadar çok insan olunca dans hiç durmadı. Mavi Çamur heyiması şarkılarla ve güçle öylesine doluydu ki, çatısına dokunmak, bir aslana dokunmak gibi bir şeydi. Büyük bir uvakuvaydı. Dansın üçüncü ve dördüncü günü, Sinşan'daki Su'yu duyan Madidinou ve Telinalılardan da gelip katılanlar oldu. Sonun-

Beş direkli bir yaz evi

cu gün balkonlar insan doluydu. Heyiya-if bütün dans alanını dolduruyordu. Gökyüzünde, güneydoğuda ve kuzeybatıda şimşekler dans ediyor, davulların sesi gökgürültülerine karışıyordu. Denize inen, telar bulutlara çıkan Yağmur Dansı'nı yaptık.

Su ile Şarap arasında bir gün, Bildircin Yavrusu Kayası'nda böğürtlen toplamak için Madidinoulu Kırmızı Kerpiç kuzenlerimle buluştuk. Böğürtlenlerin neredeyse tamamını toplanmış bulduk. Bize toplayacak bir şey kalmamıştı. Bu yüzden Pelikan ile ben yaban köpeği olduk, Şerbetçiotu da avcı; böğürtlenlerin arasındaki dikenli patikalarda koşturup birbirimizi avlamaya koyulduk. Saklandığım yerde Şerbetçiotu'nun yaklaşmasını bekledim. Sonra arkasından üzerine atlayıp yüksek sesle havlayarak onu yere yıktım. Bu onun neşesini kaçırdı; yalvarıp ellerini yalayana kadar bir süre benimle dargın kaldı. Ondan sonra üçümüz oturup uzun uzun konuştuk. Şerbetçiotu, "Dün kasabamızdan kuş kafalı birtakım adamlar geçti" dedi.

"Yani kimler? Kuştüyü toplayıcıları mı?" diye sordum.

"Hayır" dedi, "Kafaları şahin ya da akbaba gibi bir kuşun kafasına benzeyen, kırmızılı siyahlı adamlar."

Pelikan bağırınaya başladı: "O görmedi, ben gördüm!" Ama ben korkmuş ve kendimi kötü hissetmişim. "Artık eve gitmem lazım" dedim ve çekip gittim. Kuzenlerim topladığım böğürtlenleri doldurduğum sepetle peşimden koşturmak zorunda kaldı. Onlar Madidinou'ya geri döndüler, ben de Heçu Deresi'nin oradaki Sinşan tarlalarından geçerek eve doğru yürüdüm. Şarap yapımelerine yaklaşmışım ki güneydoğuda gökyüzünde dönen bir kuş gördüm. Önce şahin sandım ama daha iri olduğunu, çok büyük olduğunu fark ettim. Kasabamın üzerinde dokuz kere döndü, sonra üzerimden kuzeydoğuya doğru kayarak heyiya-ifi tamamladı. Her biri bir adam boyundan uzun kanatları hiç kıpırdamamıştı, yalnız kanatlarının ucundaki tüy parmakları rüzgârda dalgalanmıştı. Kırmızı İnek Tepesi'nin ardında gözden kaybolunca telaş içinde Sinşan'a koştum. Balkonlarda bir sürü insan vardı. Ortak alanda kimi Yanartaş insanları cesaret davulu çalıyordu. Yüksek Sundurmalı Ev'e, ikinci odamıza girdim ve karanlık köşedeki denklenmiş şiltelerimizin arkasına saklandım. Akbabamın benim peşimde olduğunu sanıyordum.

Annem ve büyükannem, benim orada olduğumun farkına varmadan konuşarak içeri girdiler. Annem, "Onun geleceğini sana söylemişim!" dedi; "Gelecek ve bizi burada bulacak!" Daha önce hiç duymadığım biçimde, hem kızgın hem de neşeli bir havada konuşuyordu.

Büyükannem kızgın ve neşesiz bir sesle, "Gelmez olsun!" dedi.

Bunun üzerine karanlık köşeden çıkıp ağlayarak büyükanneme koştum. "Ne olur gelmesin! Ne olur gelip bizi bulmasın!"

Annem, "Gel bana Akbaba'nın Kızı" dedi.

Anneme doğru birkaç adım atmışken durakladım. İkisinin arasında du-

ruyordum. “Bu benim adım değil” dedim.

Annem derin bir nefes aldı, sonra, “Korkma, yakında anlayacaksın” dedi.

Hiçbir şey olmamış, olmuyormuş gibi akşam yemeğini hazırlamaya koyuldu. Gözüpek tahta davulunu aldı ve heyimasımıza gitti. O akşam bütün heyimasalarda insanlar davul çaldı.

Yılın son sıcakları bastırılmıştı. İnsanlar akşam serinliği için balkonlara çıkmıştı. İnsanların akbabadan söz ettiklerini duydum. Kocayemiş kütüphanecisi Akik, kütüphanedeki bir Bulucu'nun yazısından hazırlamış olduğu “Büyükler Büyüğünün Uçuşu” adlı bir parçayı okumaya başladı. Parça, akbabanın uçarak görebildiği İçdeniz'den ve Işık Sıradağları'ndan, Omorn Denizi'nden ve Cennet Sıradağları'ndan, Adaçayı çöllerinden ve çayrılardan, Kuzey Dağı'ndan ve Güney Dağı'ndan söz ediyordu. Akik'in sesi güzeldi; o okurken ya da anlatırken insan dinler ve sakin bir boşluğun içine dalardı. İçimden konuşmasının bütün gece sürmesini diledim. Anlatısı bittiğinde bir süre sessizlik oldu; sonra insanlar alçak sesle konuşmalarına döndüler. Ne Gözüpek ne de Söğüt oradaydı. İnsanlar benim orada bulunduğumu fark etmedikleri için ailemin yanında yapmayacakları biçimde Akbabalar üzerine konuştular.

Deniz Kabuğu, büyükannemin heyimastan dönmesini bekliyordu. “Eğer bu adamlar yine geliyorsa, bu sefer Vadi'de kalmalarına izin vermemeliyiz” dedi.

Tazı, “Vadi'ye geldiler bile” dedi; “Üstelik gitmeyecekler. Savaş için buradalar.”

“Saçmalama” dedi Deniz Kabuğu; “Bu yaşmda çocuk gibi konuşuyorsun.”

Akik gibi Tazı da eğitimli biriydi; okumak ve başka bilginlerle konuşmak için sık sık Kastoha-na'ya ve Uvakuvaha'ya giderdi. “Mavi Çamur kadını” dedi; “Böyle söylüyorum, çünkü Yukarı Vadi'de Savaşçılar Locası'ndan adamlarla konuştum. Savaşçılar, savaş yapan insanlardan başka nedir ki? Üstelik bu Savaşçılar bizim insanlarımız; Na Vadisi'nin Beş Ev insanları. Ama on yıldır o kasabalarda Akbaba insanlarıyla konuşuyorlar, onlara uyuyorlar.”

Son adını kör olduktan sonra almış olan Yaşlı Mağara Kadını “Tazı” dedi; “Bu Akbaba insanların kafadan çatlak olduğunu mu söylemek istiyorsun?”

İleriden, balkonun alt tarafındaki biri sordu: “Dedikleri gibi hepsi erkek mi?”

Tazı, “Buraya gelenlerin hepsi erkek ve silahlı,” dedi.

Deniz Kabuğu “Buraya bak” dedi; “Günlerce, yıllarca tütün tütürüp dolaşamazlar; saçma bir şey bu. Yukarı Vadi'deki büyük kasabalarda birtakım adamlar on beşindeki oğlanlar gibi davranmak, ortalıkta koşuşup savaş oyunu oynamak istiyorsa, bundan bize ne? Yapmamız gereken tek

şey, yabancılara yollarına gitmelerini söylemek.”

O sıralar benim hayımasımın sözcüsü olan Fare Dansı, “Bize zarar ve remezler” dedi; “Çember olur, yürürüz.”

Tazı, “Onlar da tekerlek olup yürürler ve güç büyüdükçe büyür” dedi.

“Çemberi bozma” dedi Fare Dansı. Yumuşak ve güçlü bir adamdı. Tazı’yı değil onu dinlemeyi yeğledim. Gökyüzünden görülmek istemediğim için saçağın altına sığınmış, evin duvarına sırtımı dayamış oturuyordum. Balkonun zemininde, ayaklanmın arasında bir şey vardı. Yıldızların aydınlatığı gecede bir sopa ya da ip parçası gibi görünüyordu. Uzanıp aldım. Koyu renkli, sağlam, ince, uzun bir şeydi. Ne olduğunu biliyordum: Bu öğrenmem gereken sözcüktü.

Kalktum ve Yaşlı Mağara Kadını’nın yanına gittim. “Al bunu lütfen, bu senin için” diyerek bulduğum şeyi eline sıkıştırdım. Ondan kurtulmak istiyordum ve Mağara Kadını çok yaşlı, anlayışlı ve güçsüzdü.

Eline tutuşturduğum şeyi yokladı ve bana uzattı. “Kuzey Baykuşu” dedi; “Bu sana söylenmiş bir sözdü.” Onun için bir mağaranın içi gibi olan yıldızlı geceyi delen bakışları üzerime dikilmişti. Kuştüyünü geri almak zorunda kaldım.

Bunun üzerine daha sevecen konuşmaya başladı. “Korkma” dedi; “Ellerin çocuk elleri. Üzerinden akarsu geçen çark gibiler. Tutunuyorlar; akıp gitmekten alıkoymuyorlar; temiz kalıyorlar.” Sonra kör gözlerini yumdu, sallanmaya başladı ve “Heya Akbaba’nın Kızı, kurak topraklarda akan dereleri anımsa! Heya Akbaba’nın Kızı, karanlık evde mavi çamurdan çanağı anımsa!” dedi.

“Ben Akbaba’nın Kızı değilim!” dedim. Yaşlı kadın gözlerini araladı, güldü ve “Ama akbaba öyle olduğunu söylüyor sanki” dedi.

Keyfim kaçmış ve utanmışım. İçeri girmek üzere döndüm. Mağara Kadını arkamdan, “Geri verebileceğin zamana kadar tüyü sakla, çocuk” diye seslendi.

Odamıza girdim ve siyah tüyü, hiholumu ve anı eşyalarımı içinde saklamam için Söğüt’ün bana yaptığı kapaklı sepete koydum. Lamba ışığında kapkara ve bir kartal tüyünden daha uzundu. Bana gelmiş olduğu için gururlandım. Eğer başka insanlardan farklı olacaksam, farklılığım işte böyle çarpıcı olsun diye düşündüm.

Annem Kan Locası’nda, büyükannem heyimastaydı. Güneybatı taraftaki pencerelerden davulların yağmur gibi sesini duydum. Kuzeybatı tarafındaki pencerelerden meşe ağaçlarındaki küçük baykuşun “u-u-u-u-u-u” diye konuştuğunu duydum. Akbabayı düşünüp baykuşu dinleyerek, tek başıma uykuya daldım.

Şarap'ın ilk gününde, Madidinou insanları geldi ve Dağ'ın üzerinde bir sürü Akbaba adamının, Aydınlık Göl'den Vadi'ye doğru gelmekte olduğunu söyledi. Dokuznokta, ailesiyle birlikte Vadi tabanındaki Büyük Şipa bağlarına gidiyor, ben de çalışmak üzere onlara eşlik ediyordum. Biz bağ bozumundayken birileri gelip, Eski Düz Yol'dan Akbaba adamların geçtiğini söyledi. Geçişlerini görmek için oraya gittik. Kafamda bir anıdan daha çok, duvar resmi gibi bir görüntü var: Parıltılı, kalabalık, sıra sıra kıprıtırsız, siyahlı kırmızı akbaba kafaları, iri atların bacakları ve toynakları, silahlar, tekerlekler. Kafamdaki görüntüde tekerlekler dönmüyor.

Sınan'a döndüğümüzde uvakuva başlamak üzereydi. Güneş batarken epey içki içilmişti. Sarı Kerpiç insanları ortak alanda gülüyor, dans ediyor ve heyiya-if biçiminde sıra olınaya başlıyor; öteki Ev'lerin insanları onlara yetişmek istercesine içiyordu. Kimi çocuklar kuyrukların ucuna ekleniyordu ama az sonra yaptıkları dans olmaktan çıkıp kargaşaya dönüştü. Benim gibi henüz sadece ilk ismini almış olanların çoğu yetişkinlerin azımsını seyretmek için balkonlara çıktı. Yetişkin olan, ancak iyi düşünemeyen Eski Kırmızı Ev'den Dada da bizimle geldi. Daha önce beni korkuttuğu ve sıktığı için Şarap'ı hiç uzun süre seyretmemiştim. Şimdi dokuz yaşında olduğuma göre seyretmeye hazır sayılırdım. Gördüğüm Tersine Dönüş'tü. Tanıdığım herkes tanımadığım birine dönüşmüştü. Ay ışığının, meşalelerin, şenlik ateşlerinin aydınlattığı ortak alan, dans edenlerle, kuyrukta dönenlerle, maskaralık yapanlarla dolup taşıyordu. Bir sürü genç merdivenlerin altında, üstünde, çatılarda, balkonlarda, ağaçlarda, bir görünüp bir kayboluyor, gülüşüp bağırıyor, sopa atnaca oynuyordu. Bir Yanartaş doktor, utangaç ve ciddi bir adam olan Zirve, heyimasına gitmiş, Kan Soytarları'nın Ay danslarında kullandıkları büyük erkeklik organlarından birini alıp kemeriyle önüne bağlamış, yakaladığı kadını arkadan dürtükleyip duruyordu. Mısır Püskülü'ne de sokuşturmaya çalıştı, ama o, bacaklarını kenetleyip öne sıçradı. Kemer koptu, Zirve yüzükoyun yere kapaklandı. Mısır Püskülü elinde erkeklik organıyla "Doktorun ilacını aldım" diye çığlıklar atarak koşup kaçtı. Akik'i çığlık çığlığa konuşurken, ağırbaşlı Deniz Kabuğu'nu dans kolunun ucundan düştükten sonra, toz toprak içinde sendelerken, büyükannem Gözüpek'i elinde bir şişe şarapla dans ederken gördüm.

Sonunda Dumyadu ohuvelerin ilki Sarı Kerpiç heyimasından çıkıp, Eklem Yeri'nden geldi. Genişleyen daireler çizerek ilerliyordu. Kanatlı kafası üç insan boyuna yükselmiş, ışıkların ve meşalelerin üzerinde salınıyordu. Yolunu çizmeye hazırlanırken bir an herkes hareketsiz kaldı; sonra davullar başladı ve dans kolları, şarkı söyleyerek, evden eve dolanmaya koyulan Dumyadu ohuvenin peşine düştüler. O akşam daha önce hiç içmediğim kadar şarap içmişim ve balkondan aşağı boşluğa düşmemek için parmaklığa tutunmak zorunda kaldım. Dumyadu ohuve ağaçların arasında kıvrıla kıvrıla Tepe Üstü Evi'nden, Yüksek Sundurmalı Ev'e doğru yakla-

şiyordu. Sarı kafası balkonumuzda durakladı, yavaşça döndü, gözlerini tek tek her birimize çevirdi. Büyük gözlerinin içinde küçük, derin, parlak başka gözler vardı. Sonra davulların sesiyle kıvrılıp salınarak uzaklaştı. Dada kendini yere atmış, yüzünü Dumyadu ohuveden gizlemişti. Evimizden küçük bir oğlan çocuğu, Sabah Tarlakuşu korkudan ağlıyordu. Ben onu sakinleştirirken bir başka çocuk, “Baksana, bunlar da kim?” dedi. Birileri köprüden bu yana geçmiş, Gairga meşelerinin yakınlarında duruyordu. Karalar giyinmişlerdi. Bir ağaçtan aşağı bakan Akbabalar gibi uzun boylarıyla hareketsiz orada duruyorlardı.

İnsanlar onlara baktılar, sonra Şarap Dansı'na devam ettiler. Dumyadu ohuve yeniden dans alanına yönelmişti ve kaval çalgıcıları, ortak alanda tepinerek dans edenler için çalıyordu. Bir Sarı Kerpiç kadını uzun adamlara doğru gitti, elini kolunu sallayarak konuştu ve onları peşine takıp tezgâhların üzerine yerleştirilmiş şarap fıçılarının bulunduğu ortak alana getirdi. Dördü içmek için orada kaldı. Beşincisi ise dans edenlerin arasından alanın bu tarafına geçti, ışıkları ardında bıraktı ve Yüksek Sundurmalı Ev'e yöneldi. Balkondan bakarken annem Söğüt'ün Eklem Yeri'nden eve doğru geldiğini gördüm. Evimizin merdivenlerinin dibinde karşılaştılar.

İkinci odamıza koştum. Az sonra merdivenlerden gelen ayak seslerini duydum. Ayak sesleri mutfağa yöneldi. Annem bana seslendi. Mutfağa gittim. Adam orada duruyordu. Siyah kanatları sarkıyor, kırmızı, gagalı kafası tavana değiyordu.

Annem, “Kuzey Baykuşu, baban aç. Evde yiyecek bir şeyler var mı?” dedi.

Sinşan'da insanlar geldiğinde hep böyle derdik. Onlar da, “Sadece gönlüm sizleri görmeye acıktı” derdi. Sonra yiyecek getirir ve birlikte yerdik. Ama babam ne diyeceğini bilemedi. Orada, öylece durup bana bakıyordu. Annem ocağın üzerindeki mısır ve fasulyeyi ısıtmamı söyledi. Yiyecekleri ısıtırken yan yan adama bakabiliyor ve yüzünü görebiliyordum. Akbaba kafasının onun başlığı mı, yoksa başı mı olduğunu anlayamıyordum. Miğferini çıkarınca tekrar bir göz attım. Uzun burunlu, geniş yanaklı, ince uzun gözleri olan güzel bir adamdı. Sofrada kullandığımız yağ lambasını yakan annem Söğüt'e bakıyordu. Öyle güzelleşmişti ki, anneme değil, elinde ışıkla ayakta duran yabancı bir Dört Ev insanına bakıyorum sandım.

Becerebildiklerince konuşuyorlardı. Babam dilimizi az buçuk biliyordu. Yaşadığım sürece Sinşan'a, Vadi'nin dışından pek insan gelmemişti. Ama kuzey kıyılarından değişik tokuşa gelenlerin, bir de İçdeniz'den gelen bir adamın onun gibi konuştuğunu, bizim deyişle, kırık tasa su doldurmayla çalıştığını duymuştum. Söyleyeceği sözleri arayıp durması komikti. Ne kadar garip görünürse görünsün, onun da bir insan olduğunu anladım.

Söğüt üçümüze şarap koydu. Beraberce sofraya oturduk. Babam öyle büyüktü, öyle uzun bacakları vardı ki, masa kendisine oranla küçük ve kı-

sa kaldı.

Babam ısıttığım mısır ve fasulyenin hepsini yedi; bana, “Çok güzeldi! İyi ahçısın!” dedi.

“Kuzey Baykuşu iyi ahçıdır, iyi çobandır, iyi okur ve şimdiden bir ke-re dağda yürüdü” dedi annem. Beni pek az övdüğü için şarap testisini ka-fama dikmiş gibi oldum. “Doyduysan dışarı çıkıp içkiyle devam et” diye sürdürdü konuşmasını: “Bu akşam hepimiz Şarap Dansı yapıyoruz. Kasa-badaki herkesin seni görmesini istiyorum.” Konuşurken bir yandan da gü-lüyordu. Babam söylediklerinin çoğunu pek de anlamadan ona bakıyordu. Ama bakışları öyle sevgi ve hayranlık doluydu ki, ona ısınmaya başladım. Annem onun gülümsemesine baktı ve “Sen yokken” dedi, “bir sürü insan

40
senin çekip gittiğini söyledi bana. Şimdi sen buradasın; onlara burada ol-duğunu söylemek istiyorum.”

“Buradayım” dedi babam.

Annem, “Gel öyleyse” dedi. “Sen de gel Kuzey Baykuşu.”

Babam, “Bebeğin adı için ne dedin?” diye sordu.

Annem adımı tekrarladı.

“Ben bebek değilim” dedim.

“Kız” dedi annem.

Babam, “Kız” dedi ve hep birlikte güldük.

“Baykuş nedir?” diye sordu.

Küçük baykuşun, “u-u-u-u-u-u” dediğini söyledim.

“Hah!” dedi. “Baykuş. Gel bakalım Baykuş.” Bana elini uzattı. Gördü-ğüm ya da dokunduğum en büyük eldi. Elini tuttum ve annemin peşinden dans yerine gittik.

O gece annem güzellik ve güç doluydu. Gurur doluydu, harikaydı. İç-ti, ama onu harika yapan şarap değil, dokuz yıl boyunca içinde hapsolmuş, şimdi açığa çıkan güçtü.

Orada dans eder, orada dans eder,
İnsanların arasında gülerek
Gittiği yerde, dans eder.
Parıldar, söner,
Suyun kıyısında şenlik ateşleri.

Büyükannem sarhoş olmuş ve kendini dağıtmıştı. Geceyi ambarlarda kumar oynayarak geçirdi. Yatmaya geldiğimde, içerideki odalarda annem-le babam baş başa kalsınlar diye yatağımı, örtülerimi balkona çıkardım. Uyurken onları düşünerek mutlu oluyor, kasabadaki gürültüden hiç rahat-sız olmuyordum. Başka çocuklar anne-babaları baş başa kalmak istediğin-de balkona çıkar ya da başkalarının yanına giderdi; şimdi ben de onlar gi-biydim. Kedi yavruları nasıl başka kedi yavrularının yaptığını yapmak is-terse, çocuklar da ne kadar anlamsızsa o kadar büyük bir güçle, başka ço-

cukların yaptığını yapmak isterler. Biz insanlar ne yapacağımızı öğrenmek zorunda olduğumuz için başlangıçta böyle yaparız; ama insanın düşünme yeteneği, bu aynı olma arzusunun yok olmasıyla başlar.

Bu sayfaları yazmaya başlamadan bir yıl önce, Kocayemiş Locası insanları benden yaşamöykümü yazmamı istediklerinde, Vericinin Öfkesi'nin öykücü kızına gitmiş, nasıl yapacağımı bilemediğim için bana öykü yazmayı öğretmesini istemiştim. Başka şeylerin yanı sıra Verici, öyküyü yazarken, yazmakta olduğum zamana dönüp, o zamanki gibi olmayı denememi önermişti. Öykünün bu anma, babamın eve gelişine kadar, bu sandığımdan daha kolay oldu.

Ne kadar az şey biliyor olduğumu hatırlamak zor. Yine de Verici'nin önerisi anlamlı. Şimdi babamın kimliğini, niçin orada olduğunu, nasıl geldiğini, Akbaba insanların kim olduğunu, neler yaptığını biliyorum. Bu konularda bilgili olduğum şimdilerde, kendi içinde değersiz olan o eski bilgisizliğim bir değer kazanıyor, yararlı ve güç dolu oluyor. Elimizden geldiğince öğrenmeye çalışmalıyız ama bilgimizin çemberi tamamlamadığını, tüm boşluğu çevrelemediğini aklımızda tutmalı; bilmediklerimizin sınırsız, dipsiz olduğunu, bildiklerimizin ise, kimi zaman o bilginin tam tersiyle birlikte var olmak zorunda kalabileceğini hiç unutmamalıyız. Tek gözle görülenin derinliği olmaz.

Annem ve babamın yaşamlarındaki acının kaynağı, yalnız tek gözle görebiliyor olmalarıydı.

Bir şeyin yarısı ve başka bir şeyin yarısı olmak, tam bir şey olamamak: Çocukluğumun acısı buydu. Büyüdükten sonra yaşamımın güçlü ve yararlı yanı da bu oldu.

Bir gözümle, Evsiz bir adamla evlenmiş, ailesinde bir kızı, sekiz koyunu olan, birkaç meyve ağacını ve bir otlakı kullanan, Sinşan'ın Mavi Çamur Evi'nden, Gözüpek'in kızı, Söğüt'ü görüyorum. Kocasının yardımı olsaydı daha çok bahçe işi ve başka şeyler yapabilir, belki de aldığından fazlasını vermek gibi bir mutluluğa erişebilir, hiçbir utanca yer olmayan, saygın bir yaşantı sürdürebilirdi.

Öbür gözümle askerleriyle birlikte sonbahar ve kış dinlenmesinde olan, bahar seferi için emir bekleyen, Güney Ordusu'nun Komutanı, Gerçek Akbaba, Terter Abhao'yu görüyorum. Üç yüz adamını Na Vadisi'ne getirmişti, çünkü orada insanların zengin ve uysal olduğunu, adamlarını iyi besleyip barındıracağını biliyordu. Ayrıca dokuz yıl önce, Güney'e ilk seferleri sırasında, henüz elli kişinin komutanıyken oradaki kasabaların birinde bir kız tanımış ve onu unutmamıştı. Dokuz yıl uzun bir süreydi, kuşkusuz kız kabilesinden bir çiftçi ile evlenmiş, bir sürü velet peydahlamıştı. Yine de o köye gidecek ve o kızı görecekti.

Geldi ve ocağını yanık, yemeğini hazır buldu. Karısı ve kızı ona "Hoş geldin" dediler.

Bilmediğini bilmediği şey buydu.

Şarap'ın o ilk gününden sonra bizim hanemizde kaldı. Söğüt'ün kocası olduğu ve sonunda geri geldiği için kasabadakilerin çoğu ona kötü gözle bakmadı; ama Yeryüzü Evleri'nin hiçbiri onu içine almadı. Sinşan'da bile Vadi dışında doğmuş biri yaşardı. Mavi Duvarlı Ev'den Yürüyüşçü, otuz yıl önce takasçılarla birlikte kuzey kıyılarından gelmiş, Sarı Kerpiç kadını Toyon ile evlenip Vadi'de kalmış ve Yılantaşı heyması onu içine almıştı. Büyük kasabalarda böyle çok insan vardı elbette. Taças Tuças'taki herkesin yüzlerce yıl önce, kuzeyde bir yerlerden, evsiz insanlar olarak geldikleri söylenir. Niçin hiçbir Ev'in babamı almadığını bilmiyorum. Sanırım Ev kurulları bunun olamayacağını görmüş olmalılar. Heyimastaki her çocuğun bildiği şeyleri öğrenmek için çalışması gerekecekti ve gerek-sindiği her şeyi bildiğine inandığı için babam buna tahammül edemezdi. Bir kapının, kendisini kapayan adama açılıvermesine pek sık rastlanmaz. Belki bir kapı olduğunu bile bilmiyordu. Çok işi vardı.

Babam Aşağı Vadi'nin dört kasabasındaki Ev ve Tarım Locası kurulları aracılığıyla üç yüz adamı için gereken şeyleri ayarladı. Kalmaları ve atlarını otlatmaları için onlara Ounmalin yakınlarında, İrmak'ın kuzeybatı yakasındaki Okaliptüs Çayırıları verildi. Dört kasaba, onlara bir miktar mısır, patates ve fasulye vermeyi, Tuzlubataklık'ın kuzeydoğusundaki dağların iç kesimindeki Tepecikler'de avlanmalarına, Kimi Deresi'nin döküldüğü yerden aşağılarda İrmak'tan balık tutmalarına, Na'nın doğu ağzının doğusunda kabuklu deniz hayvanları toplamalarına izin vermeyi kararlaştırdı. Verilenler epey çoktu; ama söylendiği gibi, tek zenginlik onu harcamaktır. Üç yüz kişinin yediği yiyecek çok tutsa da, Güneş'ten sonra, Dünya'dan önce Vadi'yi terk edecekleri konusunda anlaşılıştı.

Babamın onlarla gideceği bir an bile aklıma gelmedi. Buradaydı, evindeydi, ailemiz tamam olmuştu. Artık her şey dengeli, olması gerektiği gibiydi; öyleyse hiçbir şey değişmeyecekti.

Zaten kamp yerindeki adamlardan tamamen farklı biriydi o. Keş dilini konuşabiliyor, bir evde kalıyordu ve bir kızın babasıydı.

Beni yanında Okaliptüs Çayırıları'na ilk götürdüğünde bu adamların insan olduğundan kuşkuya düştüm. Değişik bir hayvan sürüsüne benzeyecek biçimde hepsi bir örnek giyinmişti. Konuşmalarından tek bir sözcük bile anlamıyordum. Babamın yanına yaklaştıklarında elleriyle alınlarına vuruyorlar, bazen de önünde diz çöküp ayak parmaklarına bakar gibi yapıyorlardı. Deli ya da budala olduklarını, aralarındaki tek gerçek kişinin babam olduğunu düşündüm.

Kabul etmek istemesem de, Sinşan'dakiler arasında budala gözükün bazen o oluyordu. Okumasını, yazmasını, yemek pişirmesini, dans etmesini bilmiyor, bildiği şarkı varsa sözlerini kimse anlamıyordu. Hiçbir işlikte, şarap yapımında ya da ambarda çalışmıyordu. Tarlalara yürümek için bile gitmemişti. Ava çıkmak istese de yalnız en özensiz avcılar onu yanına alırdı, çünkü ne geyiklere şarkı söyler ne de ölümle konuşurdu. Önce bil-

gisizliğine verip gerekenleri onun yerine yaptılar. Uygun davranışları öğrenemediğini görünce onunla avlanmayı kestiler. Yalnız bir defasında bayağı işe yaradı. Kırmızı Kerpiç heyiması yeniden kazılıp inşa edilecekti. Sözcüleri oldukça sert biriydi, başka Ev'lerden kimsenin yardım etmesine izin vermemişti. Babam Evsiz biri olduğu için onun yardım eli uzatmasında bir sakınca yoktu. Güçlü elleri az iş görmedi. Ama bu iş, ona karşı daha sevecen olunmasını sağlamadı: Nasıl çalışabildiğini görünce, insanlar niçin bu kadar az çalıştığını sorar oldular.

Büyükannem dilini tutuyordu ama ne çobanlık, ne çiftçilik yapan, odun bile kesmeyen birine karşı duyduğu horgörüüyü gizleyemiyordu. Çobanları, çiftçileri, oduncuları hor gören babamsa buna dayanamıyordu. Bir gün Söğüt'e, "Annenin romatizması var. Yağmurun altında, çamurun içinde patates çapalamakla uğraşmıyalı. Sıcak evinde oturup dokumasını yapsın. Toprağınızda çalışacak birkaç genç tutayım" dedi.

Annem güldü. Ben de güldüm. Babamınki komik bir düşünce, bir kelime oyunuydu; lafı ters çevirmeydi.

Her iki kıyıdan gelme bir avuç kötü parayı göstererek, "Bunun gibi paraları kullanıyorsunuz burada; gördüm" dedi.

"Elbette para kullanıyoruz. Sahneye çıkan, dans eden, şiir okuyan ve iş yapanlara veriyoruz; yaptıkları, dans ettikleri filan için. Sana bu paraları ödemeleri için sen ne yaptın?" diye sordu annem, gülerek.

Babam ne diyeceğini şaşırıldı.

Annem, "Para bir simgedir, bir onur göstergesidir, zengin olduğunu gösterir" diye açıklamaya çalıştı. O yine bir şey anlamayınca, "Neysen" dedi, "Bahçe meselesine gelince, işi bizimle paylaşacak birini bulmaya değmeyecek kadar küçük. Böyle bir şey istemeye utanırım."

"Öyleyse adamlarından birini getiririm" dedi babam.

Annem, "Tarlamızda çalışması için mi?" dedi; "Ama orası Mavi Çamur toprağı."

Babam bir küfür savurdu. Başka şeylerden önce küfretmeyi kapmıştı ve iyi küfür ediyordu. "Mavi çamur, kırmızı çamur, ne fark eder! Aptalın biri bile kara toprağı eşelebilir!"

Annem bir süre yün eğirmeye koyuldu, sonunda "Abuk sabuk konuşuyoruz" dedi. Tekrar güldü. "Aptalın biri bile yapabilirse, sen niye yapamıyorsun, sevgilim?"

Babam sert bir sesle, "Ben bir *tyon* değilim" dedi.

"Bu ne demek?"

"Toprağı eşeleyen adam demek."

"Çiftçi mi yani?"

"Söğüt, ben bir çiftçi değilim. Ben üç yüz kişinin komutanıyım, bir ordunun başındayım ben. Bir adamın yapabileceği ve yapamayacağı şeyler vardır. Bunu anlıyorsun herhalde!"

Hayranlıkla ona bakarak "Elbette" dedi annem. İkisi de diğerinin ne

dediğini anlamamıştı ama öfke ya da kırgınlık doğmamıştı. Birbirlerine duydukları aşk, kötülüğün su değirmenindeki su gibi akıp gitmesini sağla-
mış, yığılıp birikmesini engellemişti.

Na üzerindeki köprüyü inşa ederlerken, babam beni her gün Okalıptüs Çayırı'na götürürdü. Kula beygiri, Vadi atlarının çoğuna göre, iki misli ağır, bir buçuk misli uzundu. Bu atın üstünde, boynuz süslü eğerin üzerinde, akbaba miğferli büyük adamın önünde otururken, bir çocuk değil, çok daha farklı, bir insana göre çok daha az bulunur bir şey olduğum duygusuna kapılırdım. Babamı Akbaba kampındaki diğer adamlarla konuşurken görürdüm: Söylediği her şey bir emir, sorgusuz sualsiz uyulması gereken bir talimattı. Herhangi bir şeyi sorgulayıp tartıştıklarımı görmedim. O bir emir verir, konuştuğu adam elini gözlerinin üzerine vurur ve söylenen neyse onu yapmaya koşardı. Bunu görmek hoşuma giderdi. Akbaba adamlardan korkum sirtiyordu. Hepsi erkek, hepsi uzun boyluydu. Hepsi garip elbiseler giyinmiş, garip kokan, silahlı, dilimi konuşmayan kişilerdi. Bana gülümsediklerinde ya da benimle konuştuklarında cevap vermez, başımı öne eğip uzağa kaçarım.

Köprü işine başladıktan sonra bir gün, babam bana kendi dilinde bir sözcük öğretti: *Pyez*, yani şimdi. O işaret verdikçe, ben elimden geldiğince yüksek sesle, "Pyez!" diye bağırarak; adamlar da bir makaraya bağlı büyük bir kaya olan Şahmerdan'ı salvereceklerdi. İnce, tiz sesime on güçlü adamın defalarca itaat ettiğini gördüm. Böylece ilk defa dengesizlikten kaynaklanan gücün o görkemli enerjisini hissettim. Dengesiz olan ha makara olmuş, ha bir toplum, fark etmez. Çakılan kazık değil de Şahmerdan olduktan sonra bana göre hava hoştu.

Ancak köprüyle ilgili sorunlar başgösterdi. Akbaba askerleri Okalıptüs Çayırı'nda kamp kurduğundan beri, Yukarı Vadi kasabalarından küme küme adam geliyor, kamp yeri dolaylarında yürüyor, Ounmalin Bağları'nın üzerindeki tepelerde kalıyor, avlanmadan öylesine dolaşıyorlardı. Hepsi Savaşçılar Locası üyesiydi. Sinşanlılar teditirgin olmuştu. Bir tür hayranlıkla onlardan söz edip duruyorlar; her gün tütün tüttürdüklerinden, hepsinin kendilerine ait bir silahı olduğundan, böyle şeylerden konuşuyorlardı. Artık bir Defne üyesi olan kuzenim Şerbetçiotu, Pelikan'ın ve benim, oynarken Yaban köpeği olmamıza izin vermedi. Biz Akbaba, o ise Savaşçı olacaktı. Pelikan'ın Akbaba olamayacağını, çünkü onun Akbaba olmadığını, benim -kısmen- Akbaba olduğumu söyledim. Pelikan ne o ne öteki olmak istediğini, bunun aptalca bir oyun olduğunu söyledi ve eve gitti. Şerbetçiotu'yla ben ellerimizde silah yerine geçen sopalarla birbirimizin peşinde koşarak, karşılaştığımızda "Kak! Öldün, seni vurdum" diye bağırarak, bütün ikindiyi Kerpiç Tepesi'nde geçirdik. Okalıptüs Çayırı dolaylarındaki adamların oynamak istediği oyundu bu. Şerbetçiotu ve ben bu oyunu deli gibi sevdik. Büyükannem ne yaptığımızı fark edene dek, başka çocukları da oyuna katarak, her gün oynadık. Gözüpek çok öfkelen-

di. Oyuna ilişkin hiçbir şey söylemedi ama beni, ellerim kopana kadar ceviz ve badem ayıklama işine koştı ve eğer Çimen'e kadar bir daha heyimastaki derslerimi kaçırırsam, büyüdüğümde dar kafalı, kötü huylu, düşüncesiz, itici ve korkak biri olacağımı anlattı. Eğer öyle olmak istiyorsam, bunun benim bileceğim iş olduğunu ekledi. Oyuna karşı olduğunu anladım ve oynamayı kestim. Babamla, köprü'nün yapılışını izlemek için Okalıptüs Çayır'ları'na gitmeme de karşı olduğunu ayırımına varamadım.

Babamla sonraki gidişimizde, askerler çalışmıyordu. Çumo ve Kastoha-na'dan bir grup Savaşçı ırmak kıyısındaki kazıkların orta yerine kamp kurmuştu. Babamla konuşan Akbaba adamların kızgınlığını görebiliyordum. Vadi adamlarını zor kullanarak oradan uzaklaştırmaları için izin vermesini istiyorlardı. Babam "Hayır" dedi ve Savaşçılarla konuşmaya gitti. Peşinden gittim. Beni atının yanında beklemem için geri gönderdi. Bu yüzden Savaşçıların ona ne dediğini bilmiyorum. Sonunda hiddet içinde Çayır'lar'a geri döndü ve subaylarıyla uzun uzun konuştu.

Savaşçılar o gece geri çekildi ve köprü inşaatı birkaç gün sakın sakın devam etti. Bunun üzerine, babam beni tekrar Çayır'lar'a götürmeye razı oldu. Öğleden sonra oraya ulaştığımızda, bölgeye adını veren iki okalıptüs ağacı sırasının sonunda, bir grup Vadi insanını toplanmış beklerken bulduk. Birkaçı öne çıktı ve babamla tartışmaya başladı. Bazı gençlerin kaba ve kavgacı oluşuna üzüldüklerini; bunun tekrarlanmayacağını umduklarını; ancak sorunu inceleyen Vadi insanların çoğunun, ne İrmak'a ne de kıyısında yaşayanlara danışmadan İrmak'ın üzerine bir köprü kurmanın yanlış olduğu kararına vardığını söylediler.

Babam, erzağı İrmak'tan geçirmek için adamlarının köprüye ihtiyaç duyduğunu söyledi.

Bir Vadi insanı, "Madidinou'da ve Ounmalin'de köprü, Mavikaya ve Tombul Meşe'de yük gemileri var" dedi.

"Onlar yük arabalarımızı taşıyamaz."

"Telina ve Kastoha'da taş köprüler var."

"Oralar dolaşıp gelmek için çok uzak."

Kastoha-na'dan Güneş Dokumacısı, "Adamların yükü gemiyle karşıdan karşıya geçirebilir" dedi.

"Askerler sırtlarında yük taşımazlar" dedi babam.

Güneş Dokumacısı bunun üzerine biraz düşündü, sonra, "İyi ama" dedi, "Eğer bir şeyler yemek istiyorlarsa, o zaman belki yiyeceklerini taşımayı da öğrenmeliler."

"Askerlerim burada dinleniyor. Yük arabaları yük taşımak içindir. Eğer arabalarımız İrmak'ı geçemezse sizin insanların bize yiyecek taşımak zorunda kalırlar."

Taças Tuças'tan bir adam, "Daha neler!" dedi.

Güneş Dokumacısı ve başkaları ona kaş göz ettiler. Bir sessizlik oldu.

"Birçok yerde köprüler yaptık. Akbaba askerleri yalnız yiğit savaşçı de-

ğil, aynı zamanda iyi mühendistir. Akbaba kentinin etrafındaki topraklarda bulunan yollar ve köprüler, çağın harikaları sayılır.”

“Burası bir köprü kurmak için uygun bir yer olsaydı, burada bir köprü olurdu” dedi Ounmalin’den Beyaz Şeftali. Babam adamlarının önünde kadımlarla konuşmayı sevmiyordu; bu yüzden bir şey söylemedi ve düşündürücü bir sessizlik daha oldu.

Güneş Dokumacısı, çok kibarca, “Kanımızca” dedi, “Bu köprü için burası uygun değil.”

“Güneye inen bir tek demiryolunuz var, altı ahşap vagonlu!” dedi babam. “Buraya bir köprü kurulursa yolunuz açılacak, ta...” deyip durakladı.

Güneş Dokumacısı başını salladı.

46 Babam iyice düşündü ve “Dinleyin” dedi; “Ordum burada Vadi’ye herhangi bir zarar vermek için bulunmuyor. Sizinle savaşıyoruz.” Konuşurken arada bir bana göz atıyor, gerek duyduğu sözcükleri ararken zihninin bir yansımasıyla da beni görüyordu. “Ama Akbaba’nın bütün Kuzey’e egemen olduğunu, onun kanadının gölgesinde yaşadığınızı bilmelisiniz. Size savaş getirmedim. Yollarınızı genişletmeye, şişman bir kadının ancak geçebileceğinden daha geniş bir köprü kurmaya geldim. Bakın, köprüyü kasabalarınızdan uzakta, sizi rahatsız etmemesi gereken bir yerde kuruyorum. Bizim karşımıza çıkınmalısınız. Bizimle beraber olmalısınız.”

Uysal ama iyi konuşmacı olarak ün yapmış bir adam olan Telina’nın Mavi Çamur sözcüsü Kazıcı, “Biz gezgin değil, buranın sakinleriyiz” dedi; “İnsan evinde, bir odadan diğerine geçmek için yollara, köprülere ihtiyaç duymaz. Bu vadi içinde yaşadığımız evimiz. Evleri başka yerde olup yoldan geçenleri de burada ağırlarız.”

Babam yanıtını bir süre kafasında hazırladı, sonra güçlü bir sesle, “Benim dileğim de konuğunuz olmak. Biliyorsunuz, bu vadi benim de evim! Ama Akbaba’nın hizmetindeyim. Emirleri o verdi. Karar vermek ya da ve-

rilen kararı değiştirmek ne bana ne de size duser. Bunu anlamalısınız” dedi.

Bunun üzerine Taças Tuçaslı adam, yüzünde alaycı bir gülüşle başını çevirdi ve topluluktan uzaklaştı. Bu, konuşmayı sürdürmeyi yararlı bulmadığı anlamına geliyordu. Birkaç kişi daha aynı şeyi yaptı, ama Ounmalin'den Yanartaş konuşmak üzere öne çıktı. O zaman dokuz kasabada Ev'inin adım taşıyan tek kişi kendisiydi. Ay ve Kan dansçılarının en ünlüsüydü. Evlenmemişti. Tek cinsiyetli, büyük bir güce sahip bir kadındı. “Dinle, çocuk” dedi; “Galiba ne söylediğini bilmiyorsun. Eğer okumasını öğrenseydin, öğrenmeye de başlayabilirdin.”

Babam, adamlarının önünde bunu kaldıramazdı. Çoğu ne dediğini anlamasa da Yanartaş'ın sesindeki küçümseme ve otoriteyi duyabilmişti. Babam “Sus, kadın!” dedi. Ona değil de arkasındaki Güneş Dokumacısı'na bakarak “Bu defalık köprü işini durduruyorum, çünkü sizlere zarar vermek istemiyorum. Yük arabaları için bir seyyar köprü yapacak ve giderken sökeceğiz. Ama geri geleceğiz. Belki de bin kişilik büyük bir ordu geçecek Vadi'den. Yollar genişletilecek, köprüler kurulacak. Akbaba'nın öfkesini üzerinize çekmeyin. Değirmenin çarkından su nasıl akıp giderse, bırakın onlar da öyle akıp gitsin.”

47

Babam kafası ters dönmüşlerden değildi. O birkaç ay içinde su imgesini anlamaya başlamıştı. Keşke Vadi'de doğmuş olsaydı. Keşke Vadi'de kalıp orada yaşasaydı. Ama dedikleri gibi su, köprüünün altından çoktan akıp gitmişti.

Yanartaş öfke içinde uzaklaştı. Beyaz Şeftali dışında Ounmalin insanların tümü peşi sıra gitti. Kayda değer bir cesaretle kıpırdamadan duran Beyaz Şeftali, “Öyleyse, kasabaların insanları bu adamlara verdiğimiz yiyecekleri taşımakta yardım etmeli diye düşünüyorum; verilen armağanlara şart koşmak çok çirkin” dedi.

Kazıcı ve Madidinou'dan başkaları, bir de Taças Tuçaslı adam, “Kabul” dedi. Kazıcı, Su Şarkısı'nın sözlerini ekledi: “Köprü yıkılır, ırmak akar...” Gülümseyerek avcunu açıp babama doğru kaldırdı ve geri çekildi. Ötekiler de aynı şeyi yaptılar.

Babam, “Bu iyi işte” dedi ve o da geri döndü.

Hangi yana döneceğime, babamla mı, yoksa kasabamın halkıyla mı birlikte gideceğime karar veremedim; orada kalakaldım. Kendilerini tutmalarına karşın, iki tarafta da öfke vardı, bir araya gelmiş değillerdi. Zayıf olan zayıflığı izler. Ben de bir çocuktum ve babamı izledim; ancak kimse beni görmesin diye gözlerimi sıkıca yumdum.

Köprü sorunu halloldu. Askerler yük arabalarını taşıyacak bir seyyar köprü yaptılar. Vadi insanları da her defasında birkaç çuval ya da sepet olmak üzere, erzakları Akbaba arabalarının gelip alabileceği Atsamy'e deki bir meyve kurutına sergisine bırakmaya başladılar. Ama Savaşçılar, Akbaba kampının etrafında dolanıp onları gözlemeyi sürdürüyordu. Ounma-

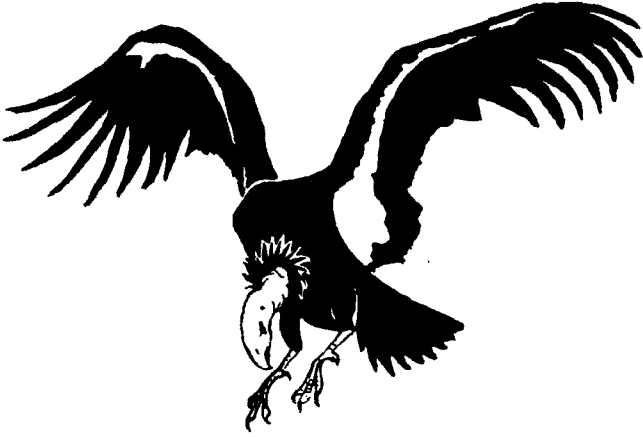
lin'de pek çok insan Akbabalara bir şeyler vermeyi de, onlarla konuşmayı da, onlara bakmayı da reddediyor, Savaşçılar Locası'ndaki toplantılara katılmaya başlıyordu. Ounmalin Yanartaşı'ndan Yanartaş kin tutan biriydi.

Taças Tučas'ta bir Yanartaş kızı Akbaba adamların biriyle arkadaş olmuş, onunla içerilere gitmek istemişti. Ancak daha on yedisinde olduğu, insanların kendisine söylediği bazı şeylerden ürktüğü için, annemin zamanında yapmadığını yapmış, heyimasının onayını istemişti. Tačas Tučas Yanartaşları bu konuda konuşmak için Ounmalin'e birilerini yollamış, Yanartaş Evi'nin Yanartaş'ı onlara şöyle demişti: "Niçin bu Akbaba insanların hepsi erkek? Akbaba kadınlar nerede? Bu adamlar ginkgo mu? Öyleyse bu adamlar birbirleriyle evlenip ne peydahlarlarsa peydahlasınlar. Ev'imizin bu kızı da Evsiz bir adamı almasın!"

Bunlar benim kulağıma ulaştı, ama Tačas Tuçaslı kızın bu tavsiyeye uyup uymadığını; o genç Akbaba ile buluşmaya devam edip etmediğini bilmiyorum. Ama onunla evlenmediğini biliyorum.

Çimen ile Güneş arasında, Yukarı ve Aşağı Vadi'den Savaşçılar, Eski Düz Yol boyunca ve İrmak kıyılarında Arınma adım verdikleri pek çok uvakuva yaptılar. Akbabalar Vadi'de kaldığı sürece bütün kasabalardan adamlar Savaşçılar Locası'na katıldı. Eş-büyükbabam Dokuznokta'nın oğlu ve torunu da onlara katıldı. Onlara uvakuvalarında giymeleri için, Akbaba askerlerinin benzeyen özel elbiseler, kara yünden kukuletalı pelerinler ve bol gömlekler dokumak, ailelerini bir süre uğraştırdı. Savaşçılar Locası'nın soytarısı yoktu. Madidinou'dan Kan Soytarları, Arınmalarından birine geldiğinde, eğlenmek ya da görmezden gelmek yerine Savaşçılar onları itip kakmaya başladı; biraz kavga oldu, çokça da kırgınlık. Savaşçılar arasında hep cinsel sorunlar ve gerilim vardı. Sinşan'da, kocaları locaya katılan kadınların bazısı, Savaşçıların cinsel oruç kurallarından epey yakındı, ama başka kadınlar onlara gülmekle yetindi. Güneş ya da Dünya için dans edenlere kış boyunca öyle çok törensel oruç vardır ki, birkaç tane daha olması pek fark etmezdi. Belki de bu son oruçlar, dedikleri gibi, eşeği anırtan diken yerine geçmişti.

Büyükannem o yıl İç Güneş Dansı'nı yaptı. Ben de ilk kez Yirmi Bir Gün orucunu tuttum ve her gece heyimasta esrime şarkılarını dinledim. Acayip bir Güneş'ti. O her sabah sis oldu; çoğu gün sis Sinşan Dağı'nın eteklerinden yukarı kalkmadığı için alçak bir çatının altında yaşadık. Akşamları sis tekrar Vadi tabanına yayılıyordu. O yıl her zamankinden daha çok Beyaz Soytarı vardı. Bir kısmı Sinşan'a başka kasabalardan gelmişse de yine çok fazlaydılar. Dünyayı örten o ıslak beyaz sisin içinde, Dört Ev'den, Aslan'ın Evi'nden gelenler de olmuş olmalı. Çocuklar evlerden uzağa gitmeye korkuyorlardı. Alacakaranlıkta balkonlar bile ürktücüydü. Evinin mutfağından çıkmayan bir çocuk bile, başını kaldırdığında pencerede gözlerini kendisine dikmiş beyaz suratları görebiliyor, kekelemelerini duyabiliyordu.

Fidelerimi iyice uzakta, kasabanın kuzeyindeki ikinci yamaçtaki ormanda yetiştiriyordum. Verdiğimde sürpriz olmasını istiyordum. Beyaz Soytarlardan korktuğum için, Yirmi Bir Gün boyunca, yalnız başıma oraya, fidelerime bakmaya gitmek benim için oldukça zor oldu. Küçük çalıklarının ötüşünü, sincapların çıkardığı sesleri kekeleye sanıp olduğum yerde donup kalıyordum. Gündönümü sabahı fidelerimi almaya gittiğimde beş adım önümü göremeyeceğim kadar yoğun bir sis vardı. Ormandaki her ağaç, sessizce beni bekleyen, yolumu gözleyen bir Beyaz Soytarı'ydı. Tam bir sessizlik vardı. Hiçbir şey konuşmuyordu. Bütün o beyaz yamaçlarda benden başka hareket eden bir şey yoktu. İliklerime kadar donmuştum, ruhum üşüyordu. Yedinci Ev'e kadar gelmiş, nereden devam edeceğimi şaşırılmışım. Sis ormanı o kadar örtmüş ve değişirmişti ki, neredede olduğumu hiç kestiremiyordum. Yine de yoluma devam ettim ve sonunda küçük ağaçlarımı buldum. Her türlü ses korkunç olacağı için Güneş heyasını dudaklarımı neredeyse hiç kıpırdatmadan okudum. Fideleri söküp hazırladığım saksılara diktim. O kadar titriyor, acele ediyor ve beceriksizce davranıyordum ki, herhalde kökleri zedeledim. Sonra onları Sınğan'a taşıdım. İşin tuhafı, Sorguç Tepesi'ndeki bağlara varıp eve geldiğimi anladığımda çok da mutlu değildim. Bir parçam soğukta, dehşet içinde kalıp siste kaybolmayı istiyordu. Bir parçam Yüksek Sundurmalı Ev'i değil, Yedinci Ev'i yuvası saymış, orada kalmıştı. Bu halde merdivenleri tırmanıp ailemi Güneş için uyandırdım. Söğüt'e bir at kestanesi fidesi verdim. Gözüpek'e bir yaban gülü, Öldürür'e ise bir Vadi meşesi fidesi. Meşe hâlâ diktiğimiz yerde, Gairga meşe korusunun batı tarafında duruyor. Henüz gövdesi kalınlaşmadı, ama dal budak saldı, biçimli bir ağaç oldu. Atkestanesiyle gül yok olup gittiler.

Güneş Dansı'ndan önce ve sonra babam her gece ve sabah Yüksek Sundurmalı Ev'de, bizimle birlikte oldu. O yıl hem Güneş hem de Dünya

için dans eden Gözüpek zamanının çoğunu ve gecelerinin tümünü heyinmasta geçirdi. Söğüt o yıl dans etmedi. Öldürür'ün ne oruç tutması ne de şenliğe katılması gerekiyordu elbette. Babamın insanlarına ilişkin bir şey bilmediğim için uyduğu hiçbir kural, ayin ya da uvakuva olmadığını; emir verdiği askerler, annem ve benden başka dünyada hiçbir şeyle ilişki içinde bulunmadığını düşünüyordum. O ve Söğüt, kış boyunca zamanlarının çoğunu içeride geçirdiler. Güneş'ten sonra alçak sisler yerini yağmura ve soğuğa bıraktı. Üzerindeki karla, Sinşan Dağı bir değirmencinin unlanmış kafasına benzedi; kimi sabah çimenler kırağıyla kaplandı. Babam sefer sırasında çadırına döşemek için taşıdığı kırmızı yünden güzel halıları bize getirmişti. Mutfağımıza döşemiştik. Üzerlerine uzanmayı severdim. Tatlı adaçayı ve adını bilmediğim başka şeyler kokardı. Üzerlerine, babamın geldiği kuzeydoğudaki uzak yerlerin kokusu sinmişti. Kasaba halkı, iki eski meyve bahçesini söktüp yeni fideler diktiği için yeterince elma ağacından odunumuz vardı. O uzun kış akşamlarında, annem, babam ve ben ateş başında oturma tadını çıkardık. Annemi, acı dolu yılların eşliğinde, o ateşin yanında otururkenki güzelliği ile düşünüyorum. Yağmurun altında yanan bir ateşe bakmak gibi bir şey bu.

Akbaba habercileri, Dağ'ı aşp Akbaba Ordusu Komutanı'na geldiler.

O akşam yemekten sonra, Öldürür, "Dünya Dansı'ndan önce gitmemiz gerek, Söğüt" dedi.

"Bu havada bir yere gitmem" dedi annem.

"Yok" dedi babam, "öyle değil."

Bir sessizlik oldu. Ateşin çıtırtısını duyduk.

"Ne öyle değil?" diye sordu annem.

Babam, "Sefer dönüşü... o zaman sana döneceğim" dedi.

"Ne diyorsun sen?" dedi annem.

Aralarında tedirgin bir konuşma başladı. Biri, Solmayan Çiçek Kıyısı'ndaki bir savaştan dönen Akbaba Ordusu'ndan söz ediyor; diğeri, onu anlamaya başladığını kabul etmek istemiyordu. Sonunda annem, "Bu doğru mu?" dedi, "Vadi'den çekip gideceğini mi anlatmak istiyorsun bana?"

Babam, "Evet" dedi, "Bir süre için. İç Kıyı insanlarıyla savaşmaya. Akbaba'nın planı böyle."

Annem bir şey söylemedi.

Babam, "Bir yıl... bir yıldan da az. Eğer Sai'ye gönderilmezsem. En çok iki yıl, daha fazla değil" dedi.

Annem susuyordu.

Babam, "Seni yanıma alabilseydim, alırdım, ama bu tehlikeli, delice bir şey olurdu. Keşke kalabilseydim. Ama kalamam. Sen beni burada beklersin" dedi.

Annem ocağın yanında ayakta duruyordu. Ocağın ateşinin ışığı onu okuyor ama aydınlatmıyordu. "Eğer kalmayacaksan, git" dedi.

"Dinle Söğüt" dedi babam. "Beni dinle! Beklemini istemeye hakkım

yok mu? Eğer avlanmaya ya da değiş tokuşa gitseydim beni beklemez miydin? Vadi insanları da zaman zaman Vadi'den gidiyor. Sonra da dönüyor. Karıları onları bekliyor. Ben de döneceğim. Sana söz veriyorum. Senin kocanım ben, Söğüt.”

Annem, konuşmaya başlamadan önce, ateşle gölgenin arasında bir süre durdu.

“O bir kere olur” dedi.

Anlamadı babam.

“Bir kere, dokuz yıl boyunca kocamdın” dedi annem. “İkinci kere olmaz. Benim kocamsın ya da değilsin. Evimde sana yer var ya da yok. Seç.”

Babam, “Kalamam” dedi.

Annem yumuşak ve kararlı bir sesle konuştu: “Seçim senin.”

“Ben, Akbaba ordusunun komutanıyım” dedi babam. “Emir verdiğim gibi, emirlere de uyarım. Bu konuda seçim hakkım yok, Söğüt.”

Annem ateşten uzaklaştı, odanın ortasına geldi.

“Anlamalısın” diye devam etti babam.

Annem, “Seçmemeyi seçtiğini anlıyorum” dedi.

“Anlamıyorsun. Bütün yapabileceğim senden beni beklemeni istemek”

Annem susuyordu.

“Geri geleceğim, Söğüt. Yüreğim hep burada, seninle ve çocukla beraber olacak.”

O konuşurken annem iki kişi odanın kapısında duruyordu. Hemen kapının gerisinde benim yatağım vardı. İkisini de görebiliyor, annemin gövdesini ters yönlere çekiştiiren kararsızlığı hissedebiliyordum.

“Beni bekle melisin.”

Annem, “Sen gittin” dedi.

İkinci odaya girdi ve odanın ısınması için açık duran kapıyı kapadı. Karanlıkta öylece duruyordu. Kimıldamadan yatıyordum. Babam, “Söğüt, geri gel!” diye seslendi. Kapıya yanaştı, öfke ve acı dolu bir sesle onu bir daha çağırdı. Annem cevap vermedi. Hiçbirimiz hareket etmiyorduk. Uzun süre hiçbir şey olmadı, sonra babamın uzaklaştığını, mutfağı geçip merdivenlerden indiğini duyduk.

Annem yanıma uzandı. Bir şey söylemeden ve donmuş gibi yattı. Ben de öyle yaptım. Konuşulanları düşünmek istemiyor, uyumaya çalışıyordum. Az sonra daldım.

Sabah kalktığımda, annem kırımızı halıları yuvarlayıp katlamış, babamın elbiseleriyle birlikte balkona, kapının dışına, merdivenlerin başına koymuştu.

Öğlene doğru babam geldi. Merdivenleri tırmanıp elbiselerinin yanından geçti. Kapıdan girdi. Annem içerideydi. Yüzüne bakmadı, söylediklerine cevap vermedi, o kapının ağzından çekildiğinde kendini dışarı atıp

heyimasımıza koştı. Babam onun peşinden gitti. Kimi Mavi Çamur insanları önüne çıkıp heyimasını içine dalmasını engellediler. Babam önce çılgın gibi davrandı. Sonra onu yatıştırdılar. Dokuznokta, bir erkeğin isterse gelip isterse gidebileceğini; kadının onu isterse içeri alıp istemezse almayacağını; ancak evin kadına ait olduğunu, eğer kapıyı kapatırsa erkeğin açamayacağını anlattı. Babamın bağırıp çağırırken yaptığı gürültü yüzünden insanlar toplanmıştı. Kimisi yetişkin bir adama böyle şeylerin anlatılmasını gülünç buluyordu. Kan Locası'nın sözcülerinden Direnç onunla alay etti. Babam, "Ama o kadın bana ait, çocuk bana ait" dediğinde, Direnç Kan Soytarıları'nın hindi guruldamalarıyla çevresinde dönerek ve bağırarak, "Çekiç bana adet görüyor! Ona cesaret örüyorlar!" ve bunun gibi bir dizi ters çevirmeli, kelime oyunlu laf söyledi. Bir Akbaba'nın böyle küçük düşürülmesi kimi kasabalıların çok hoşuna gitmişti. Bütün bunları evimizin balkonundan izledim.

Babam yeniden yukarı çıktı. Bir çocuk gibi, öfkeyle halıları ve elbiseleri tekmeledi. Kapının ağzında durdu. Mutfak masasına, mısır ekmeği yapmaya geçmişim. Sırtım dönük işimi sürdürüyordum. Ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilemiyordum. Belirsizliğe ve mutsuzluğa yol açtığı için babamdan nefret ediyordum. Direnç'in, onu gülünç duruma düşürmüş olmasından memnundum; bu kadar aptal olduğu için ben de onunla alay etmek istiyordum.

"Baykuş" dedi. "Sen beni bekleyecek misin?"

Hiç beklemediğim halde ağlamaya başladım.

"Eğer yaşarsam buraya, sana geri geleceğim" dedi. İçeri girmedi, ben de yanına gitmedim. Ona dönüp başımı salladım. Yüzüne baktığımda suratını gizleyen Akbaba miğferini takıyordu. Döndü ve gitti.

Gözüpek, ikinci odanın pencerelerinin önündeki dokuma tezgâhlarının başındaydı. Annem eve geldiğinde, Gözüpek ona "İşte gitti. Söğüt" dedi.

Annemin yüzü sapsarı ve kırış kırıştı. "Bu isimden uzaklaştım. İlk adıma döneceğim" dedi.

"Tovhi" dedi babaannem, bebeğine seslenen bir annenin yumuşak sesiyle. Annem başını salladı.

Anlatan Taş'ın öyküsünün ikinci bölümü 183. sayfada başlıyor.

NOTLAR

s. 21 *Oraya giderim...*

“gittiğim” fiilindeki geçmiş zaman dışında, bu dizelerde ve başkalarındaki fiiller, efsaneler, rüyalar anlatılırken, ölümlerden söz edilirken ya da törensel metinlerde kullanılan şimdiki zaman kipindedir. Türkçedeki geniş zaman bu kipi kısmen karşalayabiliyor.

Oraya giderim, oraya giderim,
Suyun kıyısında ağlamaya
Gittiğim yere giderim.
Oraya gidiyor, oraya gidiyor,
Suyun kenarındaki sis.

53

s. 23 *Yaşam kolunda öylece yürüdük.*

İlerki sayfalarda bulunan Yılantaşı elyazması, bu kavramların bir bölümünü aydınlatmaya yardımcı olabilir. Bütünlük’ün simgesi olan heyiya-ifın sol kolundaki beş renk merkezden dışarı ya da merkeze doğru siyah, mavi, yeşil, kırmızı ve sarı olarak sıralanırdı; sağ kol ise beyazın simgesiydi. Sol kol ölümlülük, sağ kol ise sonsuzluktu.

s. 29 ... *Bakır Yılan... dağ aslanının izinden...*

Bakır Yılan, romatizma hastaları için bir tedavi ayini olmalı. Dağ -Ama Kulkun, Büyükanne Dağı- Na Irmağı’nın Kaynakları, kaynakların yanı başındaki kasaba, Uvakuvaha-na Vadi insanların en önemli kutsal yerleriydi. “Aslanın izlerinden” ya da “şahinin yolundan” dağın zirvesine tırmanmak, Dokuz Kasaba insanların er ya da geç, bir ya da birden çok defa, yalnız başlarına giriştikleri bir kutsal gezintiydi.

s. 48 *Bu adamlar ginkgo mu?*

Ginkgo ağaçları cinsiyet açısından çift biçimlidir. Meyvesi çok berbat bir koku salgıladığı için, dişi ağaçlar genellikle erkek ağaçlardan uzağa dikilir. Keş edebiyatında, hem hiciv hem de tören metinlerinde, ginkgo ağaçları eşcinsellikle özdeşleştirilir.

s. 50 *“Dünya Dansı’ndan önce gitmemiz gerek...”*

Keş dilinde fiil çekimlerini yeterince iyi tanımayan Terter Abhao, “gitme” fiilini, konuşulan insanı da içeren ve kısa bir süre için, yalnız bir mesafeye gidişi belirten bir biçimde kullanmış. Dolayısıyla, Söğüt, onun “Dünya Dansı’ndan önce, sen ve ben, bir gezintiye çıkabiliriz” gibi bir şey söylediğini düşünmüş olmalı.

s. 52 ... *ters çevirmeli... laf...*

Soytari doğaçlamasında, (gerçeküstücü şiir ve eğretilmelerde olduğu gibi), dil bilinçli olarak çarpıcı bir etki yaratmak üzere altüst edilirdi. Karısının ve çocuğunun “kendisine ait” olduğunu söylemekle, Abhao farkına varmadan böyle bir dil oyunu yapmıştı. Keş gramerinde canlılar arasında aidiyet ilişkisi kurmanın olanağı yoktu. Anlamı “sahip olmak” fiiline en yakın fiilin geçişsiz olduğu; “zengin olmak” ve “vermek” için aynı kelimenin kullanıldığı bir dil, onu kullanan yabancıları ve çevirmenleri sık sık soytariya çevirebiliyor.

Yılantaşı elyazması

*

Eski yazıyla yazılmış aşağıdaki metin, Uvakuvaha Kütüphanesi'nde bulunan, akordeon gibi katlanmış bir resimli simgeler kitabının tek yazılı bölümüdür.

Canlıların ve ölülerin dokuz Ev'i şunlardır: Yanartaş, Mavi Çamur, Yılantaşı, Sarı Kerpiç, Kırmızı Kerpiç, Yağmur, Bulut, Rüzgâr, Durgun Hava. Ölülerin Dört Ev'i'nin renkleri beyaz ve gökkuşağıdır. İnsanlarla birlikte yaşayanlar, Yeryüzü Evleri halkıdır. Yaban doğada yaşayanlar, Gökyüzü Evleri halkıdır. Kuşlar Gökyüzü Evleri'nde yaşarlar ve ölüler adına konuşabilir, onlardan haber getirebilirler; tüy-

leri ölülerin söylediği sözlerdir. Dört Ev'den bir çocuk doğmak için yaşama geldiğinde annesinin Ev'inde yaşar. Gökyüzü Evleri, Yeryüzü Dansı'nı; Yeryüzü Evleri, Gökyüzü Dansı'nı yapar. Mavi Çamur Evi, Su; Sarı Kerpiç Evi, Şarap; Yılantaşı Evi, Yaz; Kırmızı Kerpiç Evi, Çimen; Yanartaş Evi, Ay için dans eder. Yeryüzü'nün ve Gökyüzü'nün

bütün Evleri Güneş için dans eder. Güneş diğer yıldızlarla birlikte Geri Dönüş'ü çizerek dans eder. Heyiya-if bu dansta çizilendir ve Dokuz Ev'in Ev'idir.

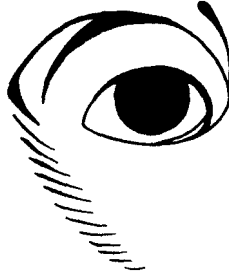

Bu metin, Vadi insanlığının bakış açısından toplumun, yılın ve evrenin yapısının, özlü bir özetidir.

Yeryüzü Halkı denilen ve Yeryüzü'nün Beş Evi'nde yaşadığı söylenen varlıklar ya da yaratıklar arasında, dünya, taşlar ve topraklar, dağlar ve düzlükler, ay, bütün pınarlar, akarsular ve tatlısu gölleri, canlı insanların tümü, av hayvanları, evcil hayvanlar, birey olarak düşünülen hayvanlar, evcil ve uçmayan kuşlar, insanlar tarafından toplanan, ekilen ya da kullanılan bütün bitkiler bulunur.

55

Dört Ev Halkı, Gökyüzü Halkı ya da Gökkuşağı Halkı denilen Gökyüzü varlıkları arasında güneş ve yıldızlar, okyanuslar, avlanmayan yabani hayvanlar, birey olarak değil de tür olarak düşünülen hayvanlar, bitkiler ve kişiler; kabile, halk ya da tür olarak görülen insanlar; düşlerde, rüyalarda ve öykülerdeki tüm insanlar ve diğer varlıklar, kuşların çoğu, ölümler ve henüz doğmamışlar bulunur.

Ayı

Sayfa 58 ve 59'ta yer alan çizelge, Dokuz Ev'i, her biriyle ilişkilendirilen renk ve yönleri, her birinin sorumlu olduğu yıllık şenlikleri, her birine bağlı Loca, Dernek ve Sanatları gösteriyor. Çizelge oldukça şematik, izleyen tartışma da son derece basitleştirici bir nitelik taşıyor. Bu bölüm, kitapta yer alan Vadi metinlerinde geçen kimi kelime, cümle ve belirtilenmiş varsayımlar için bir sözlükçe, düşüncelerine ve sanatlarındaki temalara ilişkin bir ön bilgi gibi görülebilir. Ancak Vadi'de bu çizelgenin özgün bir örneğinin ya da benzerinin bulunmadığı bilinmelidir. Dört, beş ve dokuz sayıları, Dokuz Ev'in betimlemeleri ve bunların heyiya-if, yani eklemli sarmal içindeki düzenleri, Ev'lerle ilişkilendirilen renkler, yönler, mevsimler ve yaratıklar, Vadi edebiyatının ve düşüncesinin değişmeyen konuları arasındadır. Yeryüzü ve Gökyüzü, ölümlülük ve ölümsüzlük arasındaki bölünme, dildeki temel bir dilbilgisel ayrımla (Yeryüzü ve Gök-

yüzü kipleri) ilintilidir. Buna rağmen, dokuz bölmenin, içerdikleri öğeler ve işlevlerle sıralanıp bir çizelgeye dökülmesi, Vadi' dekilere göre, son derece çocukça ve -bilgiyi sabitleştirip "kilitlediği" için- tehlikeli, uygunsuz bir şey olurdu.

Yeryüzü Evleri, klan ya da buduna eşdeğer bir kavramın Keşlerdeki karşılığıydı. Yeryüzü'nün Beş Evi, Keş toplumunun temel bölünümünü oluşturuyordu. Keş olmayanlar evsiz insanlar diye adlandırılırdı. Bir Ev'in tüm insan üyeleri birinci dereceden akraba sayılır (s. 434'da, "Akrabalık" başlıklı bölüme bakınız); aralarında cinsel ilişki uygun bulunmazdı.

56 Evler herhangi bir güç, değer vb. hiyerarşisine göre sıralanmamıştı. Aralarında toplumsal konum için rekabet yoktu. Birinci Ev, İkinci Ev vb. olarak adlandırılmalarına karşın, sayıların bir sıralama ya da sınıflandırma ile ilişkisi yoktu. Her Ev'in düzenlediği yıllık şenliklerin yarattığı rekabet, bu Beş Ev'in arasında değil, daha çok dokuz kasaba arasında olurdu. Genellikle dans olarak çevirdiğim sözcük -uvakuva- ayın, şenlik, tören, kutlama anlamlarına da gelebilir. Yıllık uvakuva dizisi, Vadi yılının dönüm noktalarını oluştururdu.

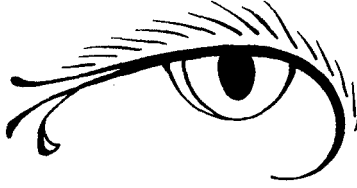
Kasımda, tepeler yeşillenmeye başladığında, Kırmızı Kerpiç Çimen için dans ederdi. Kış gündönümünde, Dokuz Ev'in tümü, Güneş Dansı'nı yapardı. İlkbahar gündönümünde, Beş Ev, Göküzü, Dört Ev ise Yeryüzü Dansı'nı yapar; dansın tümü Dünya olarak adlandırılırdı. Bunu izleyen ikinci dolunay sırasında, Yanartaş Evi Ay için dans ederdi. Yaz gündönümü sırasında ve sonrasında Yılantaşı'nın Yaz Dansı yapılırdı. Ağustosun ilk yarısında Mavi Çamur, pınarlarda, akarsularda ve göllerde Su için dans ederdi. Sarı Kerpiç'in Şarap ya da Esrime Dansı ise Sonbahar gündönümündeydi.

Bu yedi büyük uvakuva bir heyiya-if içinde temsil edilirdi. Merkezde (Eklem Yeri'nde) Dünya bulunur, hemen sağında ve solunda Güneş ve Ay yer alır, onları dışa doğru Çimen ve Yaz izler, Şarap ve Su şeklin iki ucunu oluştururdu. Yılın bölümlerinin ardışık olmayan bir biçimde tasarlanması Vadi'deki zamandizimi anlayışının ayırt edici özelliğidir. İki mevsimli iklim, mevsimlere göre zaman belirtmeye uygun olmadığından, olaylar uvakuvayla olan ilişkilerine göre anılırdı: Çimen'den önce, Su ile Şarap arasında, Ay'dan sonra gibi... (159. sayfadaki "Zaman ve Kent" bölümünde, Vadi'deki zaman anlayışı inceleniyor.)

Dokuz kasabanın her birinde Beş Ev'in maddeye bürünmüş hali olan heyimaslar vardı. Mescit, tapınak, mabet, dergâh, loca gibi çevirilerin tümünü yanıtıcı bulduğum için, bu kitapta Keş dilindeki özgün sözcüğü kullandım. Bu sözcük, kutsallık, eklem yeri, bağlanma, sarmal, merkez, şükretme ve değişme anlamlarını çağrıştıran heyâ, heyiya ile ev anlamına gelen ma öğelerinden oluşuyor.

Aynı (boş) yerden çıkan iki sarmal olan heyiya-if, heyiya düşüncesinin görsel bir imgesiydi. Sayısız çeşitlemesi ve süslemesiyle heyiya-if, dans-

larda bir koreografi ve figür ögesi; tiyatrodaki sahnenin biçiminin, sahne üzerindeki yerleşim ve hareketin temel kaynaklarından biri; kasabaların yerleşim düzeni, grafik ve heykel sanatları, dekorasyon, müzik aleti tasarımı için bir yol gösterici ilkeydi. Tükenmez bir eğretilen ve tefekkür malzemesiydi. Vadi düşüncesinin ve kültürünün özüne sinmiş bir fikrin görsel biçimiydi.

Puma

Vadi'deki kasabalarda herkesin iki evi vardı. İçinde yaşadığımız yer, meskeniniz ya da haneniz, çifte sarmal biçiminde düzenlenmiş kasabanın Sol Kolu üzerinde bulunurdu. Sağ Kol üzerinde ise Ev'iniz, heyimasınız yer alırdı. Hanenizde kan ve evlilik yolu ile akraba olduklarınızla yaşar; heyimasta daha büyük ve kalıcı ailenizle karşılaşırdınız. Heyimas bir tapınma, eğitim, öğretim ve araştırma merkezi, bir toplantı yeri, bir siyasi forum, bir işlik, bir kütüphane, arşiv ve müze, bir değiş tokuş noktası, bir yetimhane, konukevi, yaşlılar evi, sığınak, gereksinilen kaynakların toplandığı yer, hem kasaba içinde hem de başka Keş kasabaları ya da Vadi dışındaki yerlerle ticarete ekonomik denetim ve yönetim merkeziydi.

Küçük kasabalarda heyimas, bölmelere ayrılmış, geniş, beş köşeli bir yeraltı odasıydı. Yerüstünde yalnız dört köşeli, alçak çatısı görülürdü. Dört köşeden çıkan basamaklarla, tepedeki delikten aşağıya inen merdivene ulaşırdı. Telina ve Kastoha'da yeraltı odaları da, süslü çatılar da çok daha büyüktü. Dağ'daki Uvakuvaha'daki beş heyimas ise görkemli çatıları ikincil binalar ve alanlarla çevrili devasa yeraltı kompleksleriydi. Evlerin oluşturduğu eğrinin içinde kalan bölge, ortak alan; heyimasların oluşturduğu eğrinin içinde kalansa dans alanı olarak adlandırılırdı. 188. sayfadaki Sinşan kasabası haritası, bir Keş kasabasının yerleşim düzenini örnekliyor.

Loca ve Sanatların, Ev'lerle ilişkisinin tartışıldığı "Localar, Dernekler ve Sanatlar" bölümü 440. sayfada yer alıyor. Çizelgenin gösterdiği gibi su ve rüzgâr değirmenlerinden, jeneratörlerden, çeşitli mühendislik ve inşaat işlerinden, makinelerin işletim ve bakımından sorumlu olan Makinecilik Sanatı, canlıların Ev'lerinin hiçbirine bağlı olmadığı için, farklı ve garip bir konumda bulunmaktadır.

Görünür başka gariplikler, çevirinin ve çizelgeleştirmenin ürünüdür. Türkçede bir bıldırcımın İkinci Ev'de yaşadığı söylenebilir. Ama bir domates bostamının Beşinci Ev'de yaşadığını söyleyince iş tuhaflaşmaya başlı-

YERYÜZÜ'NÜN BEŞ EVİ

Birinci Ev
YANARTIŞ
kuzeydoğu
olaylı
ay

İkinci Ev
MAVİÇAMUR
kuzeybatı
mevî
tatlı eular

Üçüncü Ev
YILANBAŞI
K, D, G, B
yeşil toprak

Dördüncü Ev
SARI KERPIÇ
güneydoğu
sarı toprak

Beşinci Ev
KIRMIZI KERPIÇ
güneybatı
kırmızı toprak

Yeryüzü'nün Beş Evi'nin ölçümüyle (lineer) hareket yönü (şerh) doğrudur.

Evlerde Yağayanlar

Yeryüzü'nün Beş Evi'nde yağayanlar yeryüzü'nün kendisi, ay, bütün kayalar ve yitsey bitimleri, bütün tatlı eular, biley olarak dölünmüş ve yağamakta olan hayvanlar ve inenler, inenlerin kullandığı bitkiler, evlil ve uçmayan kuşlar ve evlil hayvanlardır.

Evil hayvanlar ve kuşlar: Koyunlar, oğurlar, atlar, eşekler, keçiler, katırlar, hımsiler, kılmaç hayvanları, ev hayvanları.	Av hayvanları ve kuşları: Geyik, tavşan, yaban domuzu, olıncap, opocuum, oğul, alıçerav kuşları, kimi zaman yaban oğurları, tatlı eular, kurtbağalar, tatlı eular, kurtbağalar, tatlı eular, kurtbağalar.	Toplanan bitkiler: Boğulmuşlar, yabanî bahçeler, kökleri olan yeşil bitkiler, yenebilir mantarlar, kabuklu yemilgen yabanî meyve ağaçları, odun veren ağaçlar, palamut ve mazı meşer, ocağın yabanî çiçekleri vb.	Dikilen ağaçlar: Zeytin, erik, geyik, nektarin, kayısı, kiraz, armut, üzüm bağı, badem, ceviz, portakal, limon, elma, gül, vb.	Ekilmiş bitkiler: Façuba, bezelye, baklagiller, mısır, bakanbağı, patates, ocağı, domates, elle domates, biben, banyan, armut, kabağ, cınel, ocağın, kökleri, ocağın, kavun, olan, kenevir, pamuk, keten, bahçe çiçekleri, vb.
---	---	---	--	--

Şenlikler

Yeryüzü'nün Beş Evi'nin ölçümünde yağayanlar hep birlikte, (kibar) gündüzünde doğru Dünya Kutlamaları'nın Gökyüzü Danesi'nin ve kıp gündüzünde Güneş Danesi'nin yaparlar.

Ay Danesi

Bu Danesi

Yaz Danesi

Şarap Danesi

Çimen Danesi

Locaılar

Defne Locaiei ve Bulucular Locaiei Yeryüzü'nün Beş Evi'nin ölçümünde himayesinde.

Kan Locaiei
Kan Boyaneni
Demeşi
Beyaz Boyaneni
Demeşi
Kuzu Demeşi

Avcılar Locaiei
Balıklar Locaiei
Tuz Locaiei

Doktorlar Locaiei
Meşe Demeşi

Ekişiler Locaiei
Yeşil Boyaneni Demeşi
Zeytin Demeşi

Sanatlar

Cam Sanatı
Derinlik Sanatı
Kumaş Sanatı

Çömlekçilik Sanatı
Bu Sanatı

Kıyap Sanatı

Tahta Sanatı
Davul Sanatı

Şarap Sanatı
Derinlik Sanatı

GÖKYÜZÜ'NÜN DÖRT EVİ

Ailemiz Ev
YAĞMUR

Yedimci Ev
BULUT

Sekizinci Ev
RÜZGAR

Dokuzuncu Ev
DURGUN HAVA

Gökyüzü'nün Dört Ev'i'nin ilmiyle ilmiyi yerleri, bagucuna ve ayakucuna doğrudur.
Gökyüzü'nün Dört Ev'i'nin ilmiyle ilmiyi renkleri gökkuşağı ve beyazdır.

ay
8(11n
apağı

puma
riya
yukan

yaka
yaban doğa
beye

gahin
eoneuzluk
digan

Evlerde Yaşayanlar

Gökyüzü'nün Dört Ev'i'nde yaşayanları kuşları, deniz balıkları, kabuklu deniz yaratıkları, beslenme amacıyla avlanılmayan bütün yabani hayvanlar (puma, yaban kedisi, evcil olmayan kediler, yaka, yaban köpeği, ayı, gahin, fare, kara fare, orman maymunu, oluncap, bötöbök, eoneon, kokerca, kirpi, eueamuru, ilki, yanea), eürüngenler, kurbağalar, böcekler, eller olarak algılanan tüm böcek ve hayvanlar, bütün halk, kabile ya da ulus olarak algılanan insanların 8(11er ve henüz doğmamışları 8(11lerde ve riyaandaki bütün yaratıkları okyanusları, güneş ve yıldızlardır.

Şenlikler

Gökyüzü'nün Dört Ev'i'nin ilminde yaşayanlar Dünya Kutlamaeri'nin Gökyüzü Daneri ve Güneş Daneri yaparlar.

Localar

Kara Kerpiz Localeri ve Kocayemiş Localeri Gökyüzü'nün Dört Ev'i'nin ilminin himayesinde.

Sanatlar

Makineciilik Sanati Gökyüzü'nün Dört Ev'i'nin ilminin himayesinde.

yor. Ölümlerin ve doğmamışların Gökyüzü Evleri'nde yaşadığını söylemek ise iyice tuhaf kaçıyor. Keşlere sorarsanız, bunun nedeni, bizim o Ev'lerin içinde yaşamayıp, dışında kalışımızdır.

Çakal

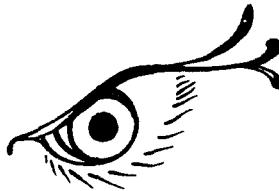

60

Heyimas binalarını Beş Ev ya da onların maddeleşmiş halleri veya simgeleri olarak düşünebilirsiniz. Dört Ev'in maddeleşmiş halleri esas olarak hava koşullarıyla ilgiliydi: Altıncı Ev için yağmur; Yedinci Ev için bulutlar, sis ve pus; Sekizinci Ev için rüzgâr ve Dokuzuncu Ev için, soluk olarak da adlandırılan durgun hava. Dört Ev'in diğer önemli simgeleri olan Ayı, Puma, Çakal ve Şahin, sözlük anlamıyla alınmaması gereken mitolojik kurgular, hayali varlıklar olarak görülebilir. Sözlük anlamı bütünüyle gözardı da edilmemelidir. Çakal'ın Ev'ine gitmek, değişmek demektir. Dört Ev aynı zamanda Ölüm'ün, Rüya'nın, Yaban Doğa'nın ve Sonsuzluk'un Ev'leridir. Bütün bunlar arasında içsel bağlar vardır. Öyle ki, yağmur, ayı ve ölümün her biri, diğerlerini simgeleyebilir. Sözlü ve görsel imgeler bu bağlarla üretilir. Bütün dizge, derin bir eğretilmeler ağına dayanır. Dizgeyi farklı bir biçimde sınırlamak Vadi insanlarının gözünde boş inanç olur.

İşte bu nedenle, Vadi yaşamının ve düşüncesinin kutsallıkla açık ve sürekli bağlantı içinde olmasına rağmen, Dokuz Ev dizgesine din demiyor, heyimasları dinsel merkezler olarak adlandırmıyorum. Onların tanrısı, tanrıları yoktu. İnançları yoktu. Görünen o ki, sahip oldukları, işleyen bir eğretilemeydi. Kurulan hayalin merkezine en yakın düşünce Ev; simge, eklemelenmiş sarmallar ya da heyiya-if; sözcük, şükretme ve değişmenin sözcüğüydü: Heya!

Şahin

Vadi'nin bulunduğu yer

Vadi'nin iki yanında uzanan dağlar çok yüksek değildir. Sıradağların birbirine düğümlendiği noktadaki yaşlı yanardağ Ama Kulkun'un, yani Büyükanne Dağı'nın yüksekliği bile bin beş yüz metreyi bulmaz. Vadi tabanı geniş bir ova oluşturur. Ovanın bitiminde tepeler hızla yükselir ve derelerin derin kanyonlarıyla yarılmış engebeli bir arazi başlar. Doğuya bakan ve deniz esintilerinden korunmuş yamaçlar

sık ormanlar ve çalılıklarla örtülüdür. Bu yamaçları çam, köknar, kızılbaş, kocayemiş, manzanita ağaçları; bodur, yeşil, yanık, beyaz, kara meşeler ve büyük Vadi meşeleri; atkestaneleri, defneler, söğütler, dişbudaklar kaplar. Daha kuru olan bölgeler fundalıklarla kaplıdır: Tekeotu çalılıkları, yağmurlar bittiğinde uçuk mavi ve eflatun çiçekler açan yaban leylakları,

çiçeklenince bembeyaz kesen fundalar, yabani bezelyeler, toyon, böğürtlen, çakalotu kümeleri ve yine bodur meşeler ve yine zehirli meşeler bulunur. Dere boylarında, eğreltiler, sarı açelyalar, yaban gülleri ve Kaliforniya'nın yabani üzüm bağları vardır; batıya bakan rüzgârlı yamaçlarda ise yalnız kır çiçekleri ve otlar.

Buraların zor bir toprağı vardır: Cömert ama öyle gevşek, yumuşak-başlı, çok bereketli de değil. Yıl boyunca biri yağışlı, biri kuru iki mevsim olur. Yağmur da, sıcak da güçlü, hatta korkutucudur. Serpilip gelişen şeyler, her yerde olduğu gibi, ağır ağır, o tatlı düzenlerine uyarak çiçek açar, olgunlaşır ve dinlenmeye çekilir; ama bir mevsimden diğerine dönüş, bir geçişten çok bir altüst oluşturu. Yağmurun bardaktan boşanırcasına yağdığı birkaç koyu yeşil gün ve sonra, yanık kahverengi ve sırlıslık tepelerin birdenbire taze çimenlerle dolması... Bir de turunuğu gelincikler, acı baklalar, burçaklar, yoncalar, yaban leylakları, süsenler, mineler, papatyalar ve zambaklar daha çiçek çiçekken, bütün tepeler beyaz, mor, mavi ve altın rengi, ıslık ıslıkken, otların sararıp solmaya başladığı, yaban yulafının tohumlarını attığı, birkaç az bulutlu, güneşli gün. Kışa doğru yeşillenme, ya da doğru ölme: İşte değişme zamanları.

Sis bastırır. Güneydoğudaki koylardan, çamurlu engin düzlüklerden, deniz kıyısındaki bataklıklardan ve sazlıklardan, güneybatıdaki dağların ardındaki kumsallardan kalkıp gelir. Kuru bir gökyüzünde, sert, karanlık, derinliksiz silüetler oluşturan Sinşan Dağı'nın, Gözcüler'in ve Kaynak Dağı'nın çevresinde her şeye sürtünüp ortalığı bulanıklaştırarak, ıslatarak gelir sis. Dağların hepsi sessizce yok olur. Sis oluşturduğu alçak çatının altında tepeler karanlıklaşır. Boncuk boncuk damlalarla kaplı yapraklardan yere su damlar. Kahverengi küçük çalıklar belli belirsiz uçuşur, yakınlarda bir yerlerde sesleri duyulur ama hiç görünmezler. Uzakta devasa bir Vadi meşesi hayal meyal görünür, ama dallarının nerelere uzandığını kestiremezsiniz. Böyle bir sabah Uvakuvaha'dan yukarı yola koyulmuşsanız, yolun bir yerinde sisten çatıyı delip geçerek üstüne çıkarsınız. Dönüp baktığınızda, beyaz sis denizinin parıltılı bir sessizlikle tepeleri bölüp parçaladığını görürsünüz. Sis bunu çok uzun süredir yapagelmıştır. Tepeler yaşlıdır, ama sis daha da yaşlıdır.

Vadi'nin toprağı kara ya da kahverengi kerpiç, veya mavi-yeşil yılan-taşı kayaların ufalanmasıyla oluşan, yanardağ külleri de içeren kırmızı topraktır. Zengin, yeniliklere açık ve uysal değil, yoksul, dik kafalı, huysuz bir toprak. Buğdayı kabul etmez. Üzerinde çalışanlara verebileceği, üzüm, zeytin, gül, limon, erik gibi, hoş kokulu, tadı keskin, uzun ömürlü şeylerdir. Mısır, fasulye, kabak, patates, havuç, yeşillikler ve daha ne isterseniz, onları da verir elbette, ama yeterince çaba sarf eder, ıslak beton gibi yiken çapalar, kurumuş beton gibi yiken sularsanız... Sürekli zorluk çıkaran bir topraktır, Vadi'nin toprağı.

Vadi'nin İrmak'ı, günümüzde, kurak bir yılda, en büyük birkaçı dışın-

da dereleri eylülde kuruyunca, cılız bir sızıntı halini alır. Ama Na daha kısa, buna karşılık daha güçlü bir akarsu olacak. Büyük Vadi bir bütün olarak çökerken, fay hatlarındaki yarıлма ve muhtemelen Ama Kulkun'un altındaki mağma kütleleri Vadi'nin ve altındaki su tabanının yükselmesine yol açacak. Büyük Vadi'nin sıcak yazlarının İçdeniz sayesinde yumuşaması ve çok daha genişlemiş bir Deniz Kapısı'ndan giren akıntılarla gelen deniz sisleri iklim koşullarını değiştirecek. Kurak mevsim o kadar kurak olmayacak, dereler daha bol sulu, ırmak daha büyük, daha görkemli, daha tapılası olacak. Ancak yine de ırmak, kaynağından denize, elli kilometreden kısa bir mesafe kat edecek.

Elli kilometre kısa ya da uzun bir yol olabilir. Bu elli kilometreyi hangi yoldan ve nasıl, Keş deyimiyle hangi *uvakuvaha*'da gittiğimize bağlıdır.

Onlar içmek, temizlenmek ve sulama yapmak amacıyla Irmak'ın ve ona akan derelerin sularını, törenlerle, kibarlık ve incelikle ödünç alıyorlar, suyu özenle kullanıyorlardı. Açgözlülüğe kuraklık ve ölümle cevap veren bir toprakta yaşıyorlardı. Sürekli zorluk çıkaran bir toprak: Başına buyruk, ama yaptıklarınıza karşı duyarlı. Orada yaşayan geyik gibi. Yiyeceğinizi çalan ve yiyeceğiniz olan; hırsız ve av; komşu ve gözetleyen ve gözetlenen; meraklı, korkusuz, güvensiz, evcilleştirilmeye gelmeyen, zayıf, küçük geyik. Her zaman yabani.

Vadi'nin kökleri ve kaynakları ise her zaman yabaniydi. Üzüm kütükleri ve budanmış bağlar, kurşuni yapraklarıyla zeytin ağacı sıraları, badem bahçelerinin çiçek açma mevsimindeki ışıltısı, sivri ayaklı koyunlar ve kara gözlü sığırlar, yığına taştan şarap yapım evleri, eski tahıl ambarları, su kayısındaki değirmen, gölgelik yerlerdeki küçük kasabalar, bütün bunlar

güzel, insanın içini ısıtan, hoş şeyler; ama Vadi'nin kökleri, çamların, bodur meşelerin, savruk ve başına buyruk yabani otların kökleri demek. Vadi'deki derelerin pınarları, insanlardan önce orayı kaplayan denizin ya da yeryüzünün içindeki ateşin yıkamış olduğu kayaların ve deprem yankılarının arasından fışkırır. Vadi'nin kökleri yaban doğada, rüyalarda, ölümden ve sonsuzluktadır. Orada, geyiklerin patikaları da, insanların ayak izleri de, tren rayları da dümdüz gitmez. Yollar, şeylerin köklerinin etrafından dolaşacak biçimde seçilmiştir hep. Elli kilometreyi gitmek ve geri gelmek bir ömür boyu sürebilir.

Pandora yaptığı iş için endişeleniyor: Bezemeler

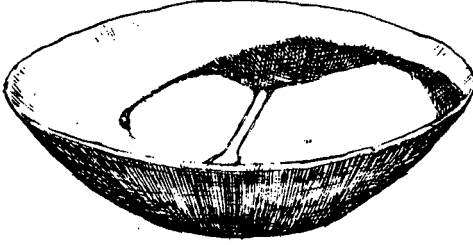

Pandora teleskopa gözünü dayayıp bütün Vadi'yi, minicik, açık seçik ve pırıl pırıl görmek istemiyor. Böyle yaparsa ne göreceğini biliyor: Her şey kontrol altında. Bir oyuncak bebek evi. Oyuncak bebekler ülkesi. Gözlerini yumuyor, görmek istemiyor.

Pandora, gözleri kapalı, gözlemevinden koşarak çıkıyor ve elleriyle eşeliyor toprağı.

Avcundaki kesiklerden başka ne geçiyor eline? Topaklar, kırıntılar, irili ufaklı parçalar, Çömlek kalıntıları. Vadi'nin parçaları. Gerçek boyutlarda. Uzaktan bakılan değil, elle tutulan, hissedilen, duyulan. Entelektüel değil, zihinsel. Tinsel değil, bir ağırlığa sahip. Bir kocayemiş tahtası parçası, bir yanartaş parçası. Bir mavi çamur parçası. Çanak kırık bile olsa (ve

çanak paramparça), zihin yakalasin çanağın içerdği gücü; çamurundan, yapımından, pişirilmesinden ve yer yer silinmiş bile olsa bezemesinden yakalasin. Bezemeler, silinmiş olmaya silinmiş. Yürek tamamlasin bezemeleri.

Yüksek sesle anlatılan birkaç öykü

*

*Sinşan'ın yaylalarında bir yaz evinde
kuru mevsimde bir akşamüstü
yüksek sesle anlatılan birkaç öykü*

Hep bildiğiniz gibi, dişi Çakal, dünyanın içlerine giderken yaşlı Ayı Adam'la karşılaşmış.

Çakal, "Ben de seninle geleyim" demiş.

Ayı demiş ki, "Hayır, n'olur benimle gelme. Seni istemiyorum. Bütün ayıları toplayıp insanlara savaş açmaya gidiyorum. Seni yanımda istemiyorum."

Çakal da "Ah, bu çok korkunç, çok korkunç bir şey.

Birbirinizi yok edeceksiniz. Öldürecek, öleceksiniz. Savaş yapmayın, n'olur savaş yapmayın! Hep birlikte, barış içinde yaşamalı, birbirimizi sevmeliyiz!" demiş. Bunları söylerken, bir yandan da Ayı'nın taşaklarını kesip kesip çalıyormuş. Doktorlar Locası'ndan aşırıldığı yanartaş bıçak öyle keskinmiş ki Ayı hiçbir şey hissetmiyormuş.

Çakal işini bitirince, ayının taşaklarını koyduğu keseyle koşup uzaklaşmış. İnsanların oturduğu yere gelmiş. İnsanlar tütün tütürüp şarkı söylüyor, barut ve kurşun yapıp tüfeklerini temizliyor, aylarla savaşa hazırlanıyorlar. Çakal doğruca insanların savaş komutanına gitmiş ve “Siz değerli adamlar, gerçek savaşçılarsınız! Ne kadar da yiğitsiniz! Aylarla savaşa, silah olarak yalnız bu tüfeklerle girişimlerinize göre çok cesur olmanız” demiş.

Adam bu sözlerden kaygılanmış ve “Peki, onların silahları ne ki?” diye sormuş.

Çakal, “Gizli silahları var, ama söyleyemem” demiş. Adamın endişesi iyice artınca, “İnsanları ayıya çeviren sihirli bombacıklar atan kocaman tüfekleri var” diye eklemiş. “İşte bakın, yanımda o bombalardan iki tane var” deyip ayının taşaklarını göstermiş.

Bütün savaşçılar gelip bakmışlar ve “Peki ne yapabiliriz?” demişler.

Çakal, “Sizin komutanınız da kendi sihirli bombacılarıyla atış yapıp ayları insana çevirmeli” demiş.

Ama komutan “Hayır” diye bağırmış, “Defedin bu çakalı buradan; bütün yaptığı ortalığı bulandırmak!” Bunun üzerine ateş açıp Çakal’ı kovalamışlar.

Savaş başlamış. Ayların yürekleri ve pençeleri varmış, insanların ise bütün dumanları ve tüfekleri. İnsanlar bütün ayları birbiri ardına vurup öldürmüşler. Sadece savaşa geç kaldığı için kurtulabilen dört beş ayı kalmış. Onlar da kaçıp yaban doğada bir yerlerde gizlenmişler.

Gizlendikleri yerde Çakal’la karşılaşmışlar.

“Bunu ne için yaptın, Çakal?” demişler, “Niye bize yardım etmedin? Bütün yaptığın, en iyi savaşçımızın taşaklarını çalıp götürmek oldu.”

Çakal, “Eğer o insanın da taşaklarını çalabilseydim her şey yoluna girecekti. Dinleyin. Bu insanlar çok sık sevişip çok hızlı düşünüyorlar. Siz aylar yılda bir defa sevişip çok fazla uyuyorsunuz. Onlara karşı hiç şansınız yok. Burada benimle kalın. Bu insanlarla birlikte yaşamamanın yolu onlara savaş açmak değil” diye cevap vermiş.

Böylece ayı yaban doğada kalmış. Hayvanların çoğu Çakal’la birlikte oralarda kalmışlar. Karıncalara gelince, onlar öyle yapmamışlar. İnsanlarla savaşmak istemiş, onlara savaş açmışlar. Savaşları hâlâ sürüyor.

[İkinci konuşmacı:] Doğru, doğru. Bir de Pire Kadın var. Hep bildiğiniz gibi, Çakal’ın eski dostudur, birlikte yaşarlar. O da bütün minik çocuklarını insanların evlerine saldırıya yollar, çocuklarına, “Gidin onları kaşındırın, gidin onların çocuklarını azıcık, azıcık, azıcık kaşındırın!” dermiş. [Söz alan kişinin gıdıkladığı çocuklardan biri çığlık atar.]

[Üçüncü konuşmacı:] Doğru, evet. Bir de bilirsiniz, bir zamanlar Çakal, Köpek'e, "Ayılarla savaşı kazandıkları için insanlara kızgımın. Kasabalarına git ve o komutanlarını öldür" demiş.

Köpek "Peki" demiş. İnsanların kasabasına gitmiş. Ama o savaşçının evinde yaşadığı kadın köpeğe et vermiş, kulağındaki kenelerden kurtarmış onu, başını okşamış ve onu terbiye etmiş. Köpek de "Yat" dedikleri zaman yatmaya, "Gel" dedikleri zaman gelmeye başlamış. Köpek, Çakal'ı yüzüstü bırakmış. İnsanlara katılmış.

[Konuşma bir süre dağılır, küçük çocukların uykusu gelir. Onlar yaz evinin sundurmasındaki yataklara yatırıldıktan sonra yaşlıca bir adam bir süre iki notalı bir şarkı söyler. Bunu sessizlik ve çekirgelerin şarkısı izler. Sonra ilk konuşmacı tekrar söz alır.]

69

Hep bildiğiniz gibi, o adam, hani ayıları öldüren komutan var ya, işte o, oğullarının da kendisi gibi komutan ve kahraman olmalarını istemiş. Kahramanlık ruhunun taşaklarında olduğunu sanırmış. Belki de bu düşüncüyü Çakal'dan kapmıştı. Neyse, taşaklarını kendi elleriyle kesmiş ve her birini, yine kendi yaptığı, iki yarısı birbirine vidalanınca küre biçimini alan bir bakır kılıfa koymuş. İki oğlunun her birine bir yarısını vermiş. "Benim yarım kadar adam olsanız size yeter. Korkusuz olur, zaferler kazanır, düşmanlarınızı öldürürsünüz" demiş onlara.

Oğulları bu sözlere inanmamış. Kisi de iki taşağa birden sahip olmak gerektiğini düşünüyormuş.

Geceleyin, birisi, diğerrinin evine, elinde bir bıçakla girmiş. Diğeri onu elinde bir bıçakla bekliyormuş. Dövüşmüşler, dövüşmüşler, birbirlerinde ölümcül yaralar açmışlar. Sabah her ikisini de ölü bulmuşlar. Yaşlı adam evinden çıktığında, yollardaki, merdivenlerdeki kanları, ağlaşan insanları, kıvrılıp kaskatı kesilmiş oğullarını görmüş. Öfkeden kudurarak, "Taşakla-

rımı geri verin!” diye bağınmış.

Ama oğullarının karıları, onları alıp götürmüşlermiş. Kokmaya başladıkları için kasapların artıklarıyla beraber Akbaba Tepesi’ne koymuşlar. Bu yüzden yaşlı adam bağırırken birbirlerine, “Şimdi ne yapacağız?” diye sormuşlar. Gidip bakır kılıfları yıkamış, sıkı sıkıya lehimlemiş, belki de zamkla yapıştırmışlar ve yaşlı adama vermişler.

“Değerli taşaklarınız burada, sevgili kayınpederimiz. Ait oldukları yere geri dikseniz daha iyi olur. Oğullarınızın çocuklarının hepsi kız; onların işine yaramaz” demişler.

Böylece, yaşlı adam bakır taşakları bacaklarının arasına dikmiş ve onlarla dolaşmaya başlamış. O yürüdükçe, onlar da şingirdarmış. “Bu kasabada gerçek bir komutan doğduğunda bunları ona vereceğim” dermiş. Ama “bunlar” dediği aslında hiçbir şeymiş, boş şeylermiş. Yaşlı adam öldüğünde o bakır taşakları da külleriyle birlikte gömmüşler.

70

[Üçüncü konuşmacı:] Doğru, doğru. Ondan sonra da Çakal gelmiş, gömüldüğü yeri eşeleyip onları çıkarmış.

[İkinci konuşmacı:] Doğru, doğru. Ondan sonra da Ay için dans ettiğinde onları kulağına küpe diye takmış.

KEŞ DİLİNDEN ÇEVİRENİN NOTU: Ayılarla savaşa ilişkin öykünün özğün hali, belli ki oradaki yetişkinler tarafından biliniyordu. Yapılan ustaca laf cambazlıkları takdir dolu gülüşmeler ve mırıldanmalarla karşılandı. Köpeğe ilişkin öykü de bilinen bir masalın kısaltılmış haline benziyor. Çocukların yatırılmasından sonra anlatılan öykünün, bildik bir tema üzerine bir çeşitleme mi, yoksa bütünüyle doğaçlama mı ya da ikisinin arasında bir şey mi olduğunu bilmiyorum. Ancak, dinleyicilerin anlatılanın ardından ne geleceğini bilmedikleri, ya nıtları ve gülüşleri ile öykünün yaratılmasına ve sunumuna katıldıkları izlenimini edindim.

ŞAHUGOTEN

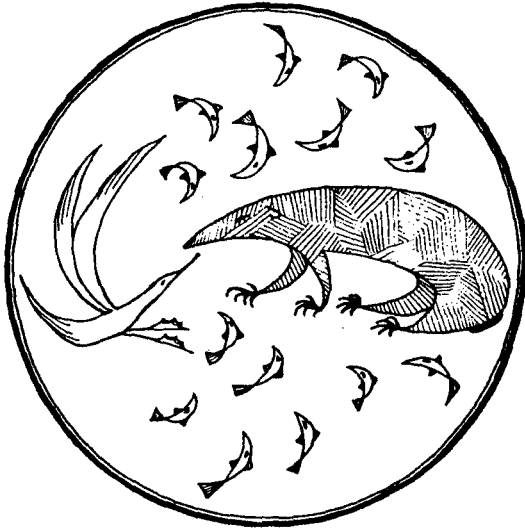
Sinşanlı Küçük Ayı Kadın tarafından Yayıncı'ya anlatılmıştır.

Unmalın’de balık çocuğu olan bir Mavi Çamur ailesi varmış. Hem bir kız çocuğu hem de bir balıkmiş. Kimi zaman balıktan çok insan, kimi zaman insandan çok balıkmiş. Hem ciğerleri hem de solungaçları olduğu için hem havada hem de suda soluk alabilirmiş. Eğer havada kalırsa daha çok insan olacağını düşündükleri için onu uzun süre sudan uzak tutmuşlar. Pek iyi yürüyemezmiş. Bacakları zayıf olduğu için ancak küçük adımlar atabilirmiş. Ama bir defasında, daha bebek olduğu sıralarda, tarlada çalışırken onu gölgede uyumaya bırakmışlar. Uyanmış ve sürüne-

rek yakınlardaki gölcüğe gitmiş. Geldiklerinde sepeti boş bulmuşlar. Büyükannesi, büyükbabası, annesi, babası ve diğer herkes onu aramaya koyulmuş. Ağabeyi gölcüğün kıyısına gitmiş ve su şıprtıları duymuş. Eğilip baktığında alabalık gibi sıçrayıp duran kız kardeşini görmüş. Ötekiler de geldiğinde suyun altına dalıp orada kalmış. Boğulduğunu düşünmüşler. Hepsı suyun içine girip dipteki çamuru karıştırmaya başlamış. İyice dipte, çamurun, balçığın içindeymiş ama sonunda pırlıtsını görüp onu bulmuşlar. Onu sudan çıkardıklarında önce boğulur gibi olmuş. Bir süre kıvrandıktan sonra tekrar hava solumaya başlamış.

Bu olaydan sonra onu eve kapatmışlar; dışarıya çıktıklarında da yarıdan hiç uzaklaşmamaya başlamışlar. Onu ağabeyi taşımış. Onun yanı başında kalan hep bu ağabeyiymiş. Fazla büyümemiş. Ergenlik çağında bile bir çocuktan dahaküçük kaldığı için ağabeyi onu taşımayı sürdürüyormuş. Hep ağabeyinden kendisini Irmak'a götürmesini ister; o da "Biraz daha bekle kekoşbi, biraz daha bekle" diye cevap verirmiş. Ağabey, Ounmalin'in sığır sürüsünün güdülmesine yardım ettiği için, hayvanları otlağa çıkardığında kız kardeşini de yanına alır, kendisi kıyıda oturup gözcülük ederken, onu küçük derelerde ve sığ gölcüklerde yüzüp oynamaya bırakmış. Kız büyüyüp güçlendiğinde, Kan Locası şarkılarını öğrenmeye başladığında, ağabeyi onu Yanartaş heyimasına taşımaya başlamış. Çıktığında onu karşılar, akşamları da onu, Irmak'ın kasabadan aşağı doğru, Ounmalin Tepesi dolaylarında, kıvrılarak derin gölcükler yaptığı yere götürürmüş. Kız uzun uzun yüzerken, ağabey de onu beklermiş. Her akşam biri daha uzaklara yüzmeye, diğeri daha uzun süre beklemeye başlamış.

Ağabey, “Kekoşbi, kekoşbinye, her akşam nereye gittiğimizi, sürüyle çıktığımızda niçin öyle geç döndüğümüzü soruyorlar” demiş.

Kız da “Takoşbi, matakışbi, Birinci Ev’de, yeraltında söyledikleri şarkıları, Kan şarkılarını sevmiyorum. Bizim Ev’de söylenen Su şarkılarını seviyorum. Havaya, karaya çıkmak istemiyorum ben” demiş.

Biri, “Uzaklara yüzme!” demiş.

Diğeri, “Peki, yüzmeye çalışırım” demiş.

Ama bir gün akıntı yönünde o kadar uzağa yüzmüş ki, teninde denizin tadını hissetmiş. Tepenin dibindeki derin gölcüğün kıyısında bekleyen ağabeyinin yanına dönmüş. “Matakışbi” demiş, “uzaklara gitmem gerek. İrmak’ın kanının tadını aldım. Şimdi artık gitmem gerek.” Yanaklarını birbirine yaslamışlar. Sonra kız suya dalmış ve uzaklara yüzmüş. Ağabey eve dönmüş. “O gitti artık; denize doğru yüzerek gitti” demiş. İnsanlar, ağabeyin kızı taşımaktan, peşinden koşturmaktan bıktığı için onu İrmak’ta bıraktığını düşünmüşler. Suçlayarak, “Niçin İrmak’ın kıyısına gitmesine izin verdin? Niçin onu karada tutmadın? Niçin onun yanında kalmadın?” demişler. Ağabey utanmış ve çok üzülmüş. Sürüyle kırlarda ya da ahırlar-dayken utanç ve yalnızlık duygusuyla ağlamış. İrmak’taki balıklarla ve yağışlı havalarda Vadi’ye gelen martılarla konuşmuş. “Eğer kız kardeşimi görürseniz ona eve dönmesini söyleyin!” demiş.

Ama kızın eve dönüşüne kadar çok uzun zaman geçmiş. Ağabey her akşam İrmak kıyısında yürümüş. Yağmur mevsiminin başlarında yağmurlu bir akşamüstü, neredeyse karanlık bastırmışken, derin gölcüğün içinde beyaz bir şey görmüş. Deniz dalgalarınıninkine benzeyen, fişş, fişş diye bir ses duymuş. Söğütlerin arasından tutunarak kıyıya inmiş. Kız kardeşi orada, suyun içinde, kıyıya yakın sığ yerde, bembeyaz kesilmiş, duruyor, “Takoşbi! Matakışbi!” diye sesleniyormuş. Sudan çıkarmaya kalktığında “Yapma! Yapma!” diye bağırılmış. Bembeyazmış ve karnı kocamanmış. Orada, suyun içinde, kıyıdaki sığılıkta bir çocuk doğurmuş: Beyaz bir çocuk. Bir balık değil, beyaz bir oğlan çocuğu. Ağabey, bebeği alıp gömleğiyle kundaklamış. Kız kardeş, bebeğinin kundaklandığını görmüş. Hem men sonra, gövdesi arkaya doğru kasılmış ve o sığılıkta ölmüş. İnsanlar gelmiş. Yeni doğmuş çocuğu ve dayısını eve götürmüşler. Ölüm şarkılarını söyleyip ertesi gün kız kardeşin ölüsünü Sebbe’deki yakma yerinde yakmışlar. Küllerini toprağa değil, İrmak’a bırakmışlar. Çocuğa, Şahugoten, yani Denizde Doğan adını takmışlar. Ounmalin’de yaşayan Yanartaş insanların kimisi bembeyaz tenlidir ve Şahugoten’in kızının torunlarıdır.

SAKLAYICI KADIN

Ounmalin' de Yılantaşı kütüphanecisi olan Tüy Takan tarafından anlatılmıştır. Öylesine, doğaçlama anlatılan öykülerden farklı, eğitimsel amaçlı bir anlatıdır bu. Gerçekten yaşanmış olduğu varsayılır. Ancak, aynı öykünün Çumo' da anlatılan versiyonu, "Vadi'nin aşağı taraflarında, Taças Tuças'ta..." diye başlar.

Vadi'nin yukarı taraflarında, Çumo'da Üçüncü Ev'de yaşayan bir kadın vardı. Boyasız, ham kumaştan elbiseler giyen bir bilgindi. İşi, heyimasta danslar, şarkılar, eğitim ve alışveriş için kullanılan eşyalara göz kulak olmak, onları ortalıktan kaldırıp yerine koymaktı. Yaz dansçılarının giysileri, taşlar, kâğıt, kumaş ve tahta üzerine yapılmış resimler, sıra sıra kuştüyleri, başlıklar, tefler ve büyük uvakuva davulu, su kabağından, deniz kabuklarından, geyik toynaklarından ve pişmiş topraktan ziller, müzik aletleri, yazılar, kitaplar, acı ve tatlı otlar, kurutulmuş çiçekler, oymalar, türlü çeşitli hihol-no, yağlar, yapım ve onarımda kullanılan alet edavat, bütün bunlar ve benzeri değerli, saygıdeğer şeyler ve bunların kutuları, örtüleri, rafları, dolapları, eşyaların düzenli, temiz, güzel ve olması gerektiği gibi saklandığı özel yerler; hepsinden o sorumluydu; her şeyi o saklardı. Yetenekliydi, işini iyi yapardı, işinden zevk alırdı. Bir şey gerektiğinde gider, yerinden alır ve kullanılmaya hazır şekilde verirdi. Kendisine bir şey verildiğinde alır, olması gereken yere koyardı. Bir şey kirlenip yıprandığında temizler ve onarırdı. Bir şey kullanılmaz hale geldiğinde başka bir işe yarar hale getirirdi. Gelip oraya yerleştiğinden, evlenip çocuk doğurduğundan beri hep bu işi yapardı. Esas işi buydu, heyimasta kendisinden başka kimse bu işleri yapmazdı.

Bir defasında adamın biri kocayemiş ağacından bir oyma, çok güzel bir şey, bir hihol-no yapıp, kocayemiş ağacının yetiştiği Ev'e armağan etti. Armağanını büyük odanın beşinci köşesine bıraktı. Saklayıcı Kadın, başkaları evlerine gittikten sonra oymayı gördü. Eline aldı. Çok hoşlandı. Elinde evirip çevirerek "Bu tam bana göre bir şey; sanki benim için yapılmış. Evet, bu benim için yapılmış. Bunu bir süre için kendime saklayayım" diye düşündü. Oymayı evine, odasına götürdü, üstü kapaklı bir sepetin dibine yerleşirdi. Oyma bir sürü şeyin altında, orada kaldı. Sonraları, Saklayıcı Kadın, oymaya bakmak için sepeti pek sık açmadı ve onu hiç kullanmadı.

Bir başka defasında, bir adam Yılantaşı için, yaprak işlemleri ve bakır kılıflı uzun palamutlarla süslü ceylan derisinden bir dans elbisesi yaptı. Saklayıcı Kadın onu heyimasın elbise dolaplarına götürürken içinden, "Bu üzerime tam uyacak sanki" dedi. Elbiseyi denedi ve üzerinde o elbiseyle işini yapmayı sürdürdü. İşini yaparken bir yandan, "Üzerime uydu. Çok yakıştı. Bu benim için yapılmış. Belki bir dahaki Yaz Dansı'nı bununla yaparım. Bir başkası benden önce bunu seçmesin. Gelecek Yaz Dansı'na kadar bunu saklayayım" diye düşündü. Elbiseyi evine götürdü, elbise dolabının en dibine koydu. O da orada kaldı. Saklayıcı Kadın sonraki Yaz

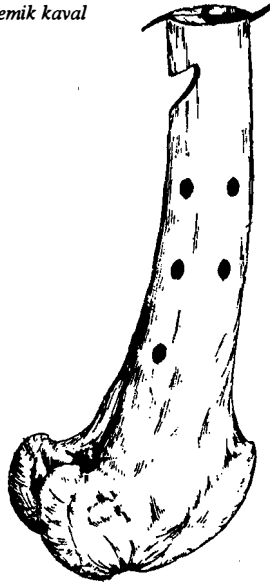
Dansı'nda o elbiseyi giymedi.

Bir başka defasında, bir aile heyimasa koca bir torba manzanita tozu verdi. Saklayıcı Kadın manzanita tozunun az bir kısmını beşinci köşede bıraktı; "Kurak mevsimde oğlumun boğazı kuruyor, çok kötü öksürüyor. Öksürdüğünde ona manzanita şurubu vermelim. Bunu saklayayım, oğluma lazım olunca kullanırım" diye düşünerek kalanını evine götürdü. Kilerinde ağzı tıpalı bir cam kavanoza koydu. O da orada kaldı. Saklayıcı Kadın kurak mevsimde şurup da yapmadı.

74 Bir başka defasında bir kadın, uzun süre İkinci Ev'de kalmış, geyik kaval kemiğinden bir kaval verdi. Kaval çok eskidi; kim bilir kaç defa dört notalı heya çalmış bir kavaldı. Saklayıcı Kadın onu Üçüncü Ev'in diğer kavallarının yanına koydu. Ama gidip gelmeye, onu kutudan çıkarıp koymaya, rafta bir öne bir arkaya koymaya başladı. Bir yandan da "Bunun yeri burası değil; çalınmayacak kadar eski bir kaval bu. Bu kavalları dikkatsiz kişiler, çocuklar, müzisyenler çalıyor. Bu çok eski ve güzel; sıradan bir kaval gibi kullanılmamalı" diye düşündü. Kavalı evine götürdü ve kapaklı sepetine koydu. O da orada kaldı. Hiç kimse o kavalı çalmadı.

Bir başka defasında, bir adam bir parça mısır ekmeği getirdi. Adam çok yaşlı ve biraz da bunaktı. Ekmek parçası bayat ve kuru olduğu için çiğneyememişti. Isırmaya çalıştığı kısmı eliyle koparıp attı ve kalan parçayı beşinci köşeye koydu. "Belki güçlü çeneleri olan genç biri bunu yiyebilir" dedi. Saklayıcı Kadın ekmek parçasını az sonra orada buldu. Alıp yere attı. Büyük odayı süpürürken onu da toz ve pisliğe katıp faraşa doldurdu ve merdivenden heyimasın çatısına çıkıp hepsini toprağa fırlattı.

Kemik kaval

O gün akşama doğru hastalandı. Ertesi gün çok kötü oldu. Midesinde, ellerinde, makatında, dişlerinde korkunç ağrılar vardı. Onu içeri taşımak istediler, ama o şarkıcılarla birlikte gelmedi. Doktorlar tedavi etmeye çalıştılar ama hiçbir şey fayda etmedi, ağrıları sürekli arttı. Bir yandan da elleri, ayakları, karnı ve yüzü, her yanı şişiyordu.

Kendi Ev'inden şarkıcı doktor olan bir kuzeni ona bakmaya geldi ve şarkı söyledi. Şarkısını söylerken onu dikkatle inceledi. Saklayıcı Kadın homur homur homurdanıyor ve şarkıyı dinlemiyordu. Şarkı bittiğinde, şarkıcı kuzen, "Kuzenim, şarkı, ancak söylendiği zaman şarkı olur" dedi.

Bunu dedikten sonra evine gitti. Saklayıcı Kadın, kuzeninin son söylediğini duymuş, akli bu sözlere takılmıştı. Bu arada iyice tükenmiş ve şişmiş, karnındaki ağrı yüzünden iki büklüm olmuştu. Kusmak istiyor, kusamıyor, aptesini etmek istiyor, edemiyordu. "Ne için ölüyorum?" diye düşündü. Sakladığı şeyler aklına geldi. Sürünerek kapaklı sepetine ulaştı ve geyik kemiğinden kavalı, kocayemiş ağacından oymayı aradı. Ama sepetin dibinde birkaç avuç toz topraktan başka bir şey yoktu. Ceylan derisinden elbise için, elbise dolabına gitti. Ama elbiselerin altında pis bir paçavradan başka bir şey bulamadı. Şurup tozu için bodrum katındaki raflara indi. Kavanoz ağzına kadar toprakla doluydu. Tökezleyip düşerek, sürünerek, bir yandan da "Nerede? Nerede?" diye bağırarak heyimasa gitti. Heyimasın etrafında, toz toprak içinde sürünerek, "Nerede?" diye bağırarak, turnaklarıyla tozu toprağı eşeledi. Herkes onun çıldırdığını sandı. Sonunda çamura bulanmış mısır ekmeği parçasını buldu. Belki de bulunduğu sadece bir çamur topağıydı. Bulduğunu ağzına atıp yedi. Sonra olduğu yere uzandı. Onu evine taşıdılar. Onun için şarkı söylediler. O da söylenen şarkıları dinledi. Yavaş yavaş daha iyi oldu, sonunda iyileşti. Ondan sonra, heyimasta eşyalara başkaları göz kulak oldu.

KURUTULMUŞ FARE

Yağmurlu bir günde, Sinşan'da Yılan taşı heyimasında yetmişlerinde bir adam olan Şahmeran tarafından bir grup çocuğa anlatılmıştır.

Çakal'ın, öz çocuğu olmayan bir çocuğu varmış. Kim bilir nereden aldığı bir insan yavrusuymuş bu. Belki de kimsenin bakmadığı bir çocuğu alıp "Bu çocuğu evime götürüyüm" demiş. Öyle de yapmış. Kendi çocukları onunla oynamışlar. Çakal da onu emzirip çakal sütüyle büyütmüş. Çakal yavruları bir deri bir kemikken, o tombullaşmış. Ama çakal yavruları buna hiç aldırmış etmemiş, onunla gülüp oynamayı sürdürmüşler. Onlar onun, o onların üzerine atlar, onlar onu, o onları tırmalayıp ısırır,

sonra hep birlikte Çakal'ın evinde, Çakal'ın yatağında yatarlarmış. Ama kürkü olmadığı için çocuk hep üşürmüş. Hep türeyerek sızlanırmış. Çakal, "Derdin nedir?" diye sormuş.

"Üşüyorum."

"Kürkün çıksın!"

"Çıkamaz ki."

"Peki, ben ne yapabilirim?"

"Bir ateş yak bana; üşüyünce böyle yapılır."

Çakal, "Olur, peki" demiş ve hemen insanların yaşadığı bir yere gitmiş. Bir ateş yakılana kadar beklemiş. Sonra bir koşu eve girmiş, yanan bir odun parçasını kapıldığı gibi tepelere doğru koşarak kaçmış. Kaçarken düşen kıvılcımlar kuru otları tutuşturmuş. Böylece Çakal ardında bir yangın bırakmış. Evine ulaşana kadar yangın on tepeyi sarmış. Çakal'm bütün ailesi deliler gibi koşup ırmağa atlamış. Irmağın içinde yalnız burunları gözükiyormuş. Çakal "Hey" demiş, "Şimdi ısındın mı bari?"

76

Sudan çıktıklarında ırmağın bir yanının tamamen yanmış olduğunu görmüşler. Sonra yağmurlar başlamış, hava da çok soğumuş. Kış çok sert geçiyormuş. Irmağın öbür tarafında bir ine yerleşmişler. Çocuk orada daha da çok üşümüş, ama Çakal'dan yeni bir ateş yakmasını isteyememiş. "Bu çakallarla, bu soğuk evde daha fazla kalamayacağım. Benim gibi insanların yaşadığı yerlere gidip onlar gibi yaşayacağım" diye düşünüyor-muş. Gündüz vakti, çakalların uyuduğu öğle üzeri kalkmış. Evdeki karaca kalıntılarını ve biraz kurutulmuş fareyi yanına yolluk olarak almış, çekip gitmiş. Bütün gün boyunca yürümüş, yürümüş; Çakal'dan iyice uzaklaşmak için kimi zaman da koşmuş. Gün bitip karanlık bastırırken saklanıp uyuyacağı bir yer aramış. Bir kayanın dibinde köknar dallarından kendine bir yatak yapmış, oracığa uzanıp uykuya dalmış.

Çakal uyandığında şöyle bir gerinip esnemiş. Yavruları, "Hey! İki Ayaklı nerede?" demişler. Çakal etrafına bakınmış. Evin arka köşesine baktığında üzerine eşya koyduğu rafın üzerinde uyuyan çocuğu görmüş. "İşte, orada, rafın üzerinde. Acaba bu çocuk niye orada uyumuş?" demiş. Sonra hep birlikte ava çıkmışlar.

Çocuk ertesi sabah kalmış. Bütün gün boyunca koşup yürümüş, çok çok uzun bir yol gitmiş. Gece uyumak için bir mağaraya girip saklanmış. Çakal ve yavruları uyanmışlar. "Hey! İki Ayaklı nerede?" demişler. Çakal evin içine bakmış. "İşte, orada, dikiş sepetimin içinde. Acaba bu çocuk niye orada uyumuş?" demiş. Sonra çıkıp gitmişler.

Ertesi gün çocuk insanların yaşadığı bir kasabaya kadar gitmiş. Çok garip görüldüğü için kimse ona yanaşmamış. Hatta kimileri uzaklaşması için onu taşlamış. Ama o, orada kalmış. Bir evin sundurmasının altına gizlemiş. Gece sundurmanın üstüne çıkıp orada uyumuş. Evde yaşayanlar onu görünce acıyıp ateşin yanında uyuması için içeri almışlar. Bu sırada çakallar da kendi evlerinde uyanmışlar. Yavru çakallar etraflarına bakıp,

“Hey! İki Ayaklı nerede?” demişler. Çakal, “Eyvah, çocuğum gitmiş! Çocuğum başka bir eve gitmiş!” diye bağırarak dışarı fırlamış ve bütün gece, “Kurutulmuş faremi geri getir” diye ulumuş. Böyle anlatırlar. Ay ışığında kasaba civarına indiğinde çakal; “Kurutulmuş faremi geri getir” der. Böyle anlatırlar.

NOT:

s. 76 biraz kurutulmuş fare: tupúde útı gosúti

DİRA

Yanartaş heyimasında Öfke'nin kocası Kızıl Boğa tarafından çocuklardan ve gençlerden oluşan bir topluluğa anlatılmıştır.

77

Heya hey heya, hey heya heya, o zamanlar, oralarda, o karanlık, soğuk zamanlarda, o karanlık, soğuk yerde, bir kadın yiyecek bir şeyler arayarak tepelerde dolaşmış. Çiçek açmamış süsen soğanları arıyor, tavşanlar için kapan kuruyor, yenebilecek ne varsa topluyormuş, çünkü kendisi ve halkı büyük bir açlık içindeymiş. O zamanlar, dediklerine göre, yeteri kadar yiyecek edinmek için insanların bütün gün çalıştıkları, yine de zaman zaman aç kaldıkları, insanların ve hayvanların açlıktan kırıldığı soğuk ve karanlık zamanlarmış. Tepelerde avlanıp yiyecek toplarken, dere kıyısındaki sazları görüp bir kanyondan aşağı inmeye koyulmuş. Bir patak falan olmadığı için çalılıarın, bodur meşelerin ve dededikenlerinin ortasına dalıp yolunu kendi açıyormuş. Çalılıarı yara yara ilerliyormuş. Ortalık yağmur bastırarak gibi karanlıkmış. “Yılın bu mevsiminde, bu çalıktan çıkana kadar her tarafım keneyle kaplanacak!” diye düşünmüş. Her adımda boynunda, kollarında, saçlarında keneleri hissedip, yapışmalarını engellemek için silkeleniyormuş. Aşağıda yenebilir sazlardan bulamamış, kanyonun içinde yiyecek hiçbir şey yokmuş. Gömleğini yırtıp derisini çizen çalılıarı, dededikenlerini ite ite, dere boyunca yürümeye başlamış. Çok uzun ve sık katırtınaklarından başka bir şeyin olmadığını bir yere gelmiş. Katırtınakları henüz çiçek açmamış, solgun, ölü görünümlüymüş. Katırtınaklarının arasına dalmış. Birden tam orta yerde, ayakta duran birini görmüş. İri ama kâğıt gibi ince, küçük kafalı, esmer biriymiş bu. Parmaksız, kerpeten gibi iki kısıncı olan bir eli varmış. Orada öylece bekliyormuş. Gözleri de yokmuş; öyle derler.

Kadın kaskatı kesilip durmuş. Sonra geldiği gibi sessizce dönmek istemiş. Ama arkasındaki katırtınakları yolunu kesip gürültü çıkarıyormuş. Sessizce ancak öne doğru ilerleyebiliyormuş. O kişiye hiç kımıldamadan, hiç bakmadan duruyormuş. Kadın onun canlı olup olmadığından bile kuşkulamamış. “Belki de yanından geçip gidebilirim” diye düşünmüş. Çok sessizce, yumuşacık adımlarla, çabuk çabuk ilerlemiş. Bekleyen kişide hiç kı-

ırtı yokmuş. Onun nasıl ince ve yassı olduğunu iyice görünce, kadın böyle bir şeyin kesinlikle canlı olamayacağını düşünmüş. Yaklaşmış. Yanına gelmiş. Tam geçtiğinde, sırtı dönükken, bekleyen kişi üzerine atlamış. Atlamış ve kıskaçlı eliyle boynundan yakalamış. Onu sımsıkı tutarak “Beni evine götür!” demiş.

Kadın, “Bırak beni, bırak beni!” diye bağıarak boğuşmuş, kurtulmaya çabalamış. Ama diğeri onu boğacak gibi sıkı tutuyormuş. Kadının soluğu kesilmiş. Ötekiyse gittikçe daha fazla sıkıyormuş. Sonunda kadın “Peki, seni evime götürüyem!” demiş.

“İyi” demiş öteki ve kadını bırakmış. Kadın dönüp baktığında esmer ve ince, küçük kafalı, küçük gözlü, iki kollu, iki elli, on parmağı eksiksiz, esmer, ince bir adam, bir insan görmüş. Bir insanın nasıl olması gerekiyorsa her şeyiyle öyleymiş. “Yürü” demiş adam, “Ben seni izleyeceğim.”

Bunun üzerine kadın yürümüş, adam da onu izlemiş.

Önde kadın, arkada adam, kadının yaşadığı yere gelmişler. O karanlık, soğuk vadideki, birkaç ev ve birkaç aileden oluşan küçük kasabaya girdiklerinde, herkes kadına, “Bu yanındaki kim?” diye sormuş.

Kadın, “Aç bir adam” demiş.

“Zayıflığından belli. Yiyeceğimizi paylaşabilir” demişler.

Kadın, “Hayır! Kovun onu buradan!” diye bağırarak istemiş, ama tam konuşacağı sırada, sanki kıskaçlar boynunu sıkıyormuş gibi boğazı tıkanıp, soluğu kesilmiş. Bir şey diyememiş.

Adama adım sormuşlar. “Dıra” demiş.

Kadın Dıra’ya kapısını açmak zorunda kalmış. O da içeri girip ateşin yanına oturmuş. Çocukları ve annesi için getirdiği yiyecekleri adamla paylaşmak zorunda kalmış. Çok bir şey yokmuş: Birkaç çiçek soğanı, biraz yeşillik; bulabildiği sadece bu kadarmış. Hepsini yiyip bitirdiklerinde karnırları hâlâ açmış, ama Dıra, “Oh, yemek çok iyiydi, mükemmeldi” demiş. Artık o kadar zayıf da görünmüyormuş.

Kadına, “Kocan nerede?” diye sormuş.

Kadın, “Geçen yıl öldü” diye cevaplamış.

Dıra, “Onun yerini ben alacağım” demiş.

Kadın, “Hayır!” demeye çalışmış ama bir şey söyleyememiş: Boğazı öyle tıkanmış ki kafası patlayacak gibi olmuş. Ağzından, “Peki” sözü çıkana kadar soluğu kesilmiş.

Böylece kadın Dira'nın karısı olmuş. Elinden geldiğince iyi davranıyormuş.

Bir süre sonra annesi, "Ormandan bulup getirdiğin bu kocan niçin hiç bir iş yapmıyor?" diye sormuş.

"O kadar uzun süre açlık çektiği için hâlâ çok halsiz" demiş kadın.

Kasabadaki insanlar, "Niçin Dira ne çiftçilik yapıyor, ne avlanıyor ne de bir şeyler topluyor? Bütün yaptığı, gece gündüz evde oturmak" demişler.

"Hasta da ondan" demiş kadın.

"Geldiğinde belki hastaydı, ama bir de şimdiki haline bak" demişler.

Dira'nın esmerliği gitmiş, teni pespembe olmuş. Her geçen gün daha da şişmanlıyormuş.

"O tumbul, sen ve ailen ise hiç olmadığınız kadar zayıfladınız; nasıl oluyor bu?" diye sormuşlar kadına. Olumsuz bir şey söylemeye kalktığımda, Dira orada olmasa bile, soluğu kesiliyor, boğulacak gibi oluyormuş. Kadının gözleri yaşarmış. "Bilmem" demiş.

Bahçelere bir şeyler ekmişler, ama yaz karanlık ve soğukmuş. Tohumlar toprakta çürümüş. Avlanacak pek bir şey bulunmuyormuş. Onlar da açlıktan ve hastalıktan kırıldığı için ortalıkta pek Mavi Çamur hayvanı yokmuş, pek az Yanartaş hayvanı varmış. Kimsenin yiyeceği yokmuş. Kadının çocuklarının karınları şişmiş, zayıflayıp hastalanmışlar. Kadın ağlamış ama kocası gülererek, "Bak onlar da bana benziyor. Hepsinin kocaman göbeği var" der, bir yandan da her şeyi yermiş. Her geçen gün daha şişmanlıyor ve teni daha kızarıyormuş. Ailede, yeteri kadar ot bulamadığı için güçten düşmüş bir inek varmış, çocuklar onun sütü sayesinde hayatlarını sürdürüyorlarmış. Bir gün Dira, tarlalara doğru gitmiş. Kadın "Bakın, bakın" demiş, "Kocam iş yapmaya gidiyor." Dira oralarda otlayan ineğe yönelmiş. Kadın, "Oradaki kız kardeşimizi kollamaya gidiyor" demiş. Ama Dira eme eme ineğin kanını içmeye koyulmuş. Bunu her gün tekrarladığı için ineğin önce sütü kesilmiş, sonunda devriliş can vermiş. Dira, ineği orada, tarlada parçalamış ve etleri eve taşımış. Birkaç defa gidip gelmek zorunda kalmış. "Bakın" demiş kadın, "Kocam nasıl da sıkı çalışıyor." Ama bunları söylerken gözyaşları sicim gibi iniyormuş. Bütün kasabalar bunu görmüşler.

Çocuklar sütsüz kalınca iyice zayıf düşmüşler. Dira onlarla, her zaman ki nazik dille konuşmayı sürdürmüştü; ama onlara hiç et vermemiş. Hepsini kendi yemiştir. Arada sırada çocuklara, annelerine, büyükannelerine, "Baksanız, bu etten istemiyor musunuz? Bundan yemek istemiyor musunuz?" diyor. Ancak böyle dediğinde hepsinin boğazı kuruyor ve tıkanıyor, yalnızca kafalarını iki yana sallayabiliyorlarmış. Sonra o, güllüp şakalar yaparak yemesini sürdürüyormuş. Çocukların biri ölmüş. Daha büyük olanı da can çekişmeye başlamış. Ayağa kalkamayacak kadar şişmanlanmış olan Dira ise gece gündüz ateşin başında oturuyormuş. Karnı dev bir balon gibi ol-

muş. Derisi gergin ve pespembe imiş. Gözleri bile yağ bağlamış. Kolları ve bacakları bu dev yağ balonundan uzanan kütüklere dönmüş.

Kasaba insanları toplanmışlar. Bir süre konuştuktan sonra Dira'yı öldürmeye karar vermişler. Adamlar çok öfkeliymiş; "O gırtlığına bir bıçak, o göbeğine bir kurşun, tamam!" diyorlarmış. Hep gizemli hayaller gören bir topal kadın, "Hayır, öyle olmaz, öyle olmaz. O bir insan değil ki" demiş.

"Yolu yok, onu öldüreceğiz" demişler.

Kadın, "Onu öyle öldürürseniz" demiş, "karısı ve bütün aile de onunla birlikte ölür. Kanını dökmemelisiniz, ailenin kanı çünkü ondaki."

"Öyleyse boğarız onu" demiş adamların biri.

"Evet" demiş topal kadın, "Öyle yapın."

Hep birlikte eve gitmişler. Kapı kapalıymış. İtip açmışlar ve içeri girmişler. Büyükanne, anne ve çocuk oturamayacak kadar zayıf düştükleri için tahta sopalar gibi, kuru kemikler gibi yere uzanmış, can çekiyorlarmış. Koca ise ateşin başında büyük bir kırmızı balon gibi duruyormuş. İnsanları görünce asıl biçimini almış, kısıkaç elini kaldırmış. Ama hareket edemeyecek kadar şişman olduğundan, kimseyi yakalayamamış. Adamlar Dira'yı tutup kafasını yanlarında getirdikleri okalıptüs yağı dolu bir leğenin içine sokmuş ve uzun süre öyle tutmuşlar. Dira uzun süre ölmek için çırpınmış. Ama sonunda o koca, şişko vücudu kasılmış ve küçülmeye başlamış. Küçülmüş, küçülmüş, iyice küçüldükten sonra kadın, annesi ve çocuğu oturabilmişler. Daha da küçülünce ayağa kalkabilmişler. Yumruk kadar kalınca tekrar konuşabilmişler. Ceviz kadar kalınca hareketleri iyice rahatlamış ve başlarından geçenleri anlatabilmişler. Tırnak kadar kalınca, tırnak gibi yassılaşıp, kuruyup kararınca, insanlar kadını ve ailesini kutlamaya, onları teselli etmeye koyulmuşlar. Bu arada, mercimek kadar kalan Dira, onların dikkatinin dağılmasından yararlanıp kendini yağ dolu leğenden dışarı atmış. Sürünerek kapının dışına, oradan da tepelere çıkmış ve yanına gelecek bir başka insanı beklemeye başlamış. Rivayete göre, hâlâ, oralarda beklermiş.

Şiirler

Birinci kısım

Kitabın Arkası'nda "Sözlü ve Yazılı Edebiyat" bölümünde açıklandığı gibi, Vadi şiirlerinin kimi kaleme alınır, kimi alınmazdı. Ancak, doğaçlama, ezberden söyleyerek sunma ya da kâğıt üzerinden okuma, ne olursa olsun, mutlaka yüksek sesle icra edilirdi.

Bu bölümdeki şiirler arasında, bir dizi doğaçlama var. Yazarı unutulmuş ve sahibi herkes olan kimi şarkılar da bulunuyor. Vadi şiirlerinin tümü böyle değildi; kimi yapıtlar birilerine armağan edilir; kimilerinin ise hak edilmesi gerekirdi. Bunların yanı sıra, birkaç çocuk şarkısı ve birkaç "kamusal" (yani yarışmalarda söylenen ya da kamu alanlarında yazılan) şiir de bu bölümde yer alıyor.

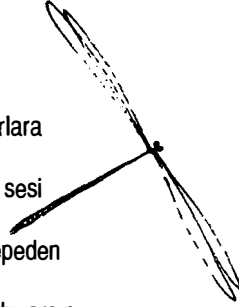
ÇUMO'DAN BİR ÇOBANIN ŞARKISI

Doğum artıkları senin olsun,
kuzuyu alamazsın, Çakal.
Koyunun tırnakları keskindir,
ayağını denk al, Çakal.
Kimi kızları alabilirim,
ama onu alamam, Çakal.
Annesi sevmez beni,
ayağını denk al, Çakal.

$\frac{82}{F6}$

YUSUFÇUK ŞARKISI

Ounmalın, Ounmalın!
Irmak'ın kıyısındaki güzel!
Kara meşelerin altındaki ahırlara
döner sığırlar akşamları.
Boyunlarındaki çingirakların sesi
sanki suyun şıptırtıları gibi.
Ounmalın'e bakan tumbul tepeden
bütün bağları görürsünüz,
ve şarkı söyleyen insanları duyarsınız,
bağlardan eve dönerken akşamları.

NOT: Doğaçlama söylenen, hafif, uçarı şeylere Yusufçuk Şarkısı ya da şiiri denir. Yukarıdaki şiir, Ounmalın'de bir yaz gecesi, bir evin balkonunda Süpürge tarafından ailesinden bir topluluğa söylenmiş; ben şiirin hoşuma gitliğini söylediğimde, yazarı tarafından kâğıda dökülüp bana verilmiştir.

BİR DEFNE ŞARKISI

Ayağa dikmek için,
sallardı da sallardı,
bayrak gibi sallardı.

Fare deliklerine sokardı,
köstebek deliklerine sokardı,
eşek deliklerine sokardı,
ayağa dikmek için.
Bırak beni yatayım, derdi şeyi.
Hayır, derdi o.

Brak beni uyuyayım, derdi şeyi.
Çabuk kalk, derdi o.
Sonunda şeyi kalktı ayağa,
bir çift el çıkarttı içinden
ve bulduğu bir bıçakla
kesip ayırdı adamı kendinden.
Önünde bir şey kalmayınca, o da koşup kaçtı
ve dokuz defa heya söyledi ve yere yattı
ve oracıkta uyuyakaldı.

Yeni bir şey çıktı sonunda
Ama minicik bir şey
Artık hep yere yatıyor
Ve karınca deliklerine sokuyor.

MADİDİNOU'DAN BİRKAÇ "BEŞLİ DÖRTLÜK" ŞİİRİ

*İrmak kıyısında, bir çalışma sonrası şiir saatinde söylenmiştir.
Özgün ölçü yalnız ilk şiirde korunabilmektedir.*

KAYIP

Yüreğim ağır.
Soluğum kesik.
Dört yol ağzında
bir keder taşı.

KISKANÇLIK

Şu kulakları küpeli olan,
ne verebilir sana fazladan?
Daha çok şarap? Daha çok et?
Daha mı iyi kaldırır seninkini?

İLK AŞK

Domatesleri çapalarken,
bağlar acı acı kokuyordu
kızgın güneşin altında.
Çok uzun zaman önceydi.

KARA KIZ

Kara kanatlı kelebek
döner, yanar, kaçar, döner
civanperçemlerinin yanına,
dalgın, kararsız.

ATIŞMA

Atışma ya da âşık atışması Keş dilindeki finî sözcüğünü tam olarak karşılamaktadır. Aşağıdaki sözlü doğaçlamalar, Çumo'daki bir Şarap Dansı'ndan alınmıştır.

Vadi'nin aşağılarından geliyorsunuz.
Kuyruğundan tutup karidesi bir delikten çeker gibi,
laf çıkarılıyor ağızınızdan, oradan belli.
Çumo'da insanlar çok tavuk besler.

Öyle zekidir ki tavuklar, insan gibi konuşurlar:
Git, git, git, git, git, git de, gidek!
Öyle zekidir ki Çumolu insanlar, nerdeyse tavuklar kadar.
Vadi'nin aşağısında oturanların

zekâları meydanda,
köpek bokundan hafif bira yaparlar.
Büyük zekâlar, keskin tatlar ararlar.

Çumo'da sert biraya bayılırlar,
bu yüzden kedi boku kullanırlar.
Vadi'nin aşağılarından geldiğiniz belli

sabahtan beri aynı lafı geveleyip durdunuz
bir köpeğin kamışına yapışıp kalmış kancık gibi.
Bir zamanlar Çumo'da yaşayan bir adam vardı.

Bir defasında aklına bir fikir geldi,
ama topu topu birkaç dakika için; sonra da gitti.

EĞRELTİOTU'NUN ŞARKISI

Kastoha-na'da, Eğreltiotu tarafından çalışırken söylenmiştir.

Yaşlı dizlerin önünde
dikilmiş duran
yaşlı ayaklar,
bu sepetin üstünden
sizi görüyor
yaşlı gözler;
yaşlı eller yapıyor
bu yeni sepeti.
Yaşlı ayaklar,
bu sepetin önüne,
buraya varmak için
uzun bir yol yürüdünüz.
Havaya dikilmiş durun öylece,
söyleyip durun
bu yeni şarkıyı,
şarkı söyleyen bu yaşlı kadına.

DAVUL EŞLİĞİNDE SÖYLENEN BİR ŞİİR

Çukulma'stan Kulkunna tarafından söylenmiştir.

Şahin çığlıklar atarak havada dönüyor, dönüyor.
Kafama bir kene yapışmış duruyor.
Şahinle birlikte yükseklerde süzülsem
kan emmem gerekir keneye birlikte.
Ey Vadimin tepeleri, ne karmaşıkısın!

SANATÇILAR

Telina-na'da Meşe Derneği'nin işliğinde, beyaz bir alçı duvarın üzerine yazılıdır.

Şarkıcılar, öykücüler, dansçılar, ressamalar,
heykeltçiler, yaratıcılar,
ne yaparlar?
Boş ellerle giderler,
aradaki boşluğa.
Ellerinde bir şeylerle dönüp gelirler.
Sessiz gidip, sözlerle, ezgilerle dönerler.
Karışıklığın içine gidip, bezemelerle dönerler.
Telaşlı ve gözü yaşlı, çirkin ve ürkek giderler
ve dönerler kırmızı kanatlı şahinin kanatlarıyla,
dağ aslanının gözleriyle.

İşte orada yaşarlar,
orada soluk alırlar:
Orada, aradaki boşlukta,
boşluğun içinde.

Gizemli sanatçı nerede yaşar?
Orada, aradaki boşlukta.
Eklem yeri ellerindedir.
Kimse soluk alamaz orada.
Onlar övgünün ötesindedir.
Sıradan sanatçıların ellerindeki aletler,
sabır, tutku, beceri ve emek
ve işinden kopmamak
ve sağduyu, oran, zekâ, amaç,
kayıtsızlık ve inat
ve aletini kullanmaktan zevk almaz,
bunlardan geçer yolları ve

yaklaşırlar merkezdeki boşluğa,
yaklaşırlar döne döne, daireler çizerek,
akbaba gibi aşağı bakarak, gözleyerek
çakal gibi, gözleyerek.

Merkeze bakarlar,
merkezin üstünde dönerler,
merkezi tanımlarlar,
orada yaşayamasa da.
Övgüyü hak ederler.

Kendilerine sanatçı diyen insanlar da var,
övgü almak için birbiriyle yarışan.
Merkezin bağırsak dolması olduğunu,
ve sıçmanın çalışma anlamına geldiğini sanan.
Akbabayla çakalın
dün yediği şey onlar.

87

BİR BÖBÜRLENME

Taças Tuças kasabasından.

Taças Tuças'ın müzisyenleri
ırmakları kaval, dağları davul yaparlar.
Yıldızlar gelir onları dinlemeye.
Dört Ev halkı kapılarını açar,
gökkuşağının pencerelerini açar,
Taças Tuças'ın müzisyenlerini dinlemek için.

BİR YANIT

Madidinou kasabasından.

Taças Tuças'ın müzisyenleri
burunlarını kaval, popolarını davul yaparlar.
Pireler kaçışır onlardan uzağa.
Madidinou'da kapılarını kaparlar,
Sinşan'da pencerelerini kaparlar,
Taças Tuças'ın müzisyenlerini duymamak için.

YERYÜZÜ'NÜN İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ EVLERİ İÇİN ÖVGÜ

Uvakuva'nın Yıllantaşı heyimasından elyazması bir poster.

Dinleyin Kerpiçlerin insanları, dinleyin Yanartaş insanları!
Dinleyin bahçıvanlar, çiftçiler, meyveciler, bağcılar, koyun
ve sığır çobanları!

Sanatınız hayranlık verici, bolluğun ve çoğalmanın sanatı,
ama tehlikeli.

Püsküllü mısırların ortasında, ben sürdüm, ben ekтім,
bu toprak benim, der adam.

Otlayan koyunların ortasında, ben besledim, ben baktım,
bu koyunlar benim, der kadın.

Eildiği yerde, açlık filizlenir tohumlardan.

Çitlenmiş otlakta korkudan titrer buzağılar.

Tepeleme yığılmış durur tahıl ambarında yoksulluk.

Gemlenmiş kısırağın tayı ölkedir.

Zeytin ağacının meyvesi savaştır.

Dikkat edin Kerpiçlerin insanları, Yanartaş insanları,
yabandan yana geçin arada bir.

Hep çiftçilik tarafında kalmayın, hep orada yaşamak
tekin değil.

Zenginlikle yüklü ekilmemiş otlardan, palamut dolu
meşelerden, sürülmemiş topraklardaki
tatlı köklerden yana geçin.

Tepedeki geyikten, ırmaktaki balıktan, çayırdaki
bildircından yana geçin.

Alın onları, yiye onları,

Onlar da yiyecek, siz de.

Sizinle onlar, sizin için değil.

Sahibi kim onların?

Bu dağlar pumanın dağları,

bu tepeler tilkilerin,
bu baykuşun ağacı,
bu farenin korusu,
bu sazan balığının gölü,
ve hepsi aynı yerde.
Señ de yerini almaya gel.

Çit yok burada, bedel ödemek var.

Savaş yok, ölmek var burada, ölmek.

Avlanmaya gelin, avladığınız, siz, kendinizsiniz.

Gelin, otlardan, dallardan, topraktan kendinizi toplayın.

Yürüyün burada ve iyi uyuyun, sizin olmayan,

siz, kendiniz olan bu toprağın üzerinde.

BOSO

(Ağaçkakan)

Sinşarı'dan saymayı öğreten bir çocuk şarkısı.

Boso-kuşu, kırmızı şapka, kakara kara beyaz çizgili
Takatakataka, bir meşe ağacında,
baş aşağı çıka çıka çıkar bir şaka ağacına,
yakayakayaka diye gider bir boso-kuşu!
yakataka, yakataka, bir, iki, üç,
yakataka, yakataka, hadi uç.

BATI TOPRAKLARINDA

Vadi'nin dokuz kasabasının tümünde duyulan bu çocuk şarkısıyla yapılan dansa Dönerek Çember Yapma denir. Uyaklar çocuk şarkılarının ayırt edici özelliğidir; çeviride kullanılan ölçü, dansın ısratlı ritmi üzerine fikir vermeyi amaçlamaktadır.

HEP BERABER

Evin çevresinde dön dön dön
önünden arkasından dolaş
yanmış yanmış yanmış ne varsa
kalmış kavrulmuş kara bir taş

BİRİSİ

Ah kim bozacak şu çemberi
Ah kim bırakacak elimi
Ah kim âşık olup sevecek
batı topraklarında beni

HEP BERABER

Hadi boz çemberi uzaklaş
gez dolaş salına salına
vadiden aşağıya doğru
yeşil tepelerin ortasına

BİRİSİ

Çemberi bir tamamla bir boz
bir tut bir bırak ellerimi
bir sev bir dans etmeye bırak
batı topraklarında beni

KERTENKELELER ÜZERİNE BEŞLEME

Sinşar'da, Vencinin Öfkesi'nin kızı tarafından, güneşin altında, bir taş duvarın yanında otururken doğaçlanmıştır.

Kertenkeleler.
Büyük olanı
şişinir durur,
şişer de söner,
şişer de söner,
mavi göbeğini
açar gösterir:
Gökyüzüyüm ben!
Şimşek gibiyim!
Kertenkeleler.
Küçük olanı
hemen sıvışır:
Gölge gibiyim.
Yok olup gittim.

GÜLKÖKÜ ADLI BOĞA İÇİN

*Çukulmas'ta, Dünya şenliklerinin İkinci Gününde,
Kulkunna tarafından doğaçlama olarak söylenmiştir.*

Bütün ömrün boyunca
aklındaki düşünce ne?
Büyük ve görkemli bir şey olmalı
sana böylesine
bütün ömrün boyunca
dünyayı seyrettirdiğine göre.
Onsuz bakmak zorunda kaldığında
gözlerin devrilir,
öfkeli, sabırsız beklersin
ona dönmeyi,
ona bakmayı, onu düşünmeyi
bütün ömrün boyunca.

91

ŞAHİNLER

*Sinşan'da Tilkinin Armağanı tarafından davul eşliğinde
söylenmiştir. Özgün ölçüsü "dörtlü beşlik"tir.*

Dört şahin, dört!
Dört şahin, dört, beş!
Döner döner,
geri döner.
Yukarlarda,
tam merkezde,
şahinler döner,
çember çizer.

Nerede merkez?
Her tepede,
her vadide,
nerede ölüm
merkez orada.
Dokuz şahinin
döne döne
çizdikleri
çemberlerin
ortasında
tam orada merkez.

VADİ BILDİRCİNİNA

Sinşan'da, Adsevin ve teyzesi Çiçeklenme tarafından söylenmiştir.

Anacığım, Urkrurkur, bana haneni göster,
bırak girip göreyim.

Döşemesi mavi çamur,
yağan yağmurdan duvarları,
kapıları bulutlar,
rüzgârlar penceresi,
çatısıysa yok elbette.

Kız kardeşim Ekuverkuve, ev işini nasıl yaparsın.
Göster bana, anlat bana.

Dosdoğru koşturarak ve güzelce,
ses verip uçarak yakınlarda,
hep birlikte kalarak ve konuşarak,
küçük şaşmaz işaretler koyarak,
hep tombul, yuvarlak gözlü, tepede de bir ibik.

Kızım Heggurka, nedir her şeyin sonu
Söyle bana, bileyim.

Öğle sığağında şahin,
alacakaranlıkta tepeli baykuş,
karanlıkta kedi
tüyler, kemikler, yağan yağmur, gün ışığı,
ılık kanatların altında, yuvarlak yumurtalar.

KEDİYİ KIZDIRMAK

Sinşari'da yaklaşık on altı yaşında bir delikanlı olan Hep Düşünen tarafından bir sebze bahçesinde söylenmiştir.

Ho ya, minik kedi, sanki toprak parçası!
Ho ya, minik kedi, tüyleri toprak rengi!
Tırnaklarını geçirmiş toprağa,
gölgenin üstüne oturmuş,
uyuklarsın gün ışığında.
Bu çakılı atarsam
kedi bir yana gider gölgesi bir yana.
Ha ya, minik kedi, havada uçan kedi!

KOVA

Sinşari'da on beşindeki Adsevin (Sabah Yıldızı) tarafından ılık bir ilkbahar sabahı bambu keserken doğaçlanmıştır.

Öyle bir uykum var ki
tembel düşler kuruyorum
orada olmak istiyorum
orada, kapının tam ağzında
sundurmanın başında
kıınıldamadan, bir şey yapmadan
öylece oturmak bomboş
sundurmanın köşesine bırakılmış
bana benzeyen boş bir kova var orada
birinin oraya bıraktığı boş bir kova.

BİR AŞK ŞARKISI

Bu şarkı Vadi'nin her yerinde söylenir.

Eğer eserse o sarı rüzgâr
güneydoğuya doğru, güneydoğuya,
eğer tohum rüzgârı eserse,
belki o da gelir sabaha.

Eğer eserse kokulu rüzgâr
güneydoğuya doğru, güneydoğuya,
eğer katırtırnağı rüzgârı eserse,
belki o da gelir akşama.

Vadi'de nasıl ölünür?

Cenaze törenleri, her kasabanın yakınlarındaki ormanlık bir tepede, geniş bir arazide yapılırdı. Bu arazi, tarım yapılmayan, üzerindeki otlaklar, sazlıklar ve meyvesi toplanan ağaçlar, bütün kasabanın ya da gelip geçerken kullananın sayıldığı “avlanma yerinde” bulunurdu. Beş Ev'in her kasabası, iki kilometreden yakın mesafedeki bir tepeyi ya da vadiyi mezarlık olarak kullanırdı. Buralarda belirlenmiş bir

sınır bulunmaz, bir aile, yeni bir mezarı dilediği yere kazabilirdi. Mezarlık alanı, üzerindeki elmalar, manzanitalar, atkestaneleri, açelyalar, yüksükotları ve Kaliforniya gelinciklerinden belli olurdu. Mezarlar hiçbir zaman dilimli bir taşla işaretlenmez; kimi zaman kızılâğaç ya da sedir ağacından bir oyma, çoğu zaman da yukarıdaki bitkilerin bir ya da birkaçı mezar ba-

şına dikilirdi. Hayatta kalanlar ya da soyundan gelenler, ölenin anısını yeşil tutmak istedikleri sürece bitkilere bakılırdı. Çoğu mezarlık, Vadi'dekilerden daha da dağınık ve düzensiz olmalarının dışında meyve bahçelerine benzerdi.

Yakma alanı, mezarlığın yakınında ve aşağı tarafındaki çukurca bir yerde bulunurdu. Oldukça geniş bir yuvarlak oluşturan yakma alanı her yıl Kara Kerpiç Locası üyeleri tarafından otlarından temizlenir ve tuzla sıvanırdı.

Ölme töreni Batıya Doğru Gündoğumuna Gitme olarak adlandırılırdı. Aşağıdaki betimleme Sinşan'daki Palamut Evi'nden Mika tarafından yazılı olarak verilmiştir.

BATI'YA DOĞRU GÜNDOĞUMUNA GİTME: ÖLME TALİMATLARI

Kara Kerpiç Locası'ndan biri, bu bilginin öğretmeni olur.

Batıya Doğru Gündoğumuna Gitme şarkılarını öğrenmek isteyenler, Şarap Dansı'ndan sonra, Çimen'den önce, bu öğretmene başvurur.

Şarap Dansı'ndan sonra, kasabanın dışında, genellikle avlanma yerinde, kimi zaman ekim yerinde bir heyiya konağı kurarlar. Biz tepe kasabalarındakiler, konağı, her kenarda dokuz ya da on iki okalıptüs ya da söğüt dalını orta direğe ince sazlarla bağlayıp, duvarları köknar dallarıyla örerek yaparız. Vadi tabanındaki kasabalar daha kalabalık olduğu için konağın daha büyük olması gerekebilir. Bu yüzden orada duvar örmezler, ama kalın bir çatı yaparlar. Çünkü yağmur mevsimi başlamak üzeredir ve törene katılanlar hasta ya da yaşlı oldukları için korunaklı bir yer gerekir. Duvar olsa da, olmasa da giriş kuzeydoğudan, çıkış güneydoğudandır. Kuru manzanita dalları, budanan elma ağaçlarından arta kalanlar ateş için toplanıp istiflenir. Konağın duvarlarının içindeki bütün taşlar heyadır ve bu yüzden toplanıp bir yığın haline getirilir. Konağa, Kavuşma adı verilir.

Öğretmen, Çimen'in son günü oraya gider. Bir ateş yakma yeri kazar, çevresine taş dizmez ve konağı kutsama şarkıları söyleyerek geceyi orada geçirir.

Öğrenciler ertesi sabah gelirler. Kazılmış çukurun içinde bir ateş yakarlar, içine defne yaprakları atarlar ve heya söylerler. O sırada eğer insanlar, kendi ölümleri hakkında ya da yüreklerine yakın birinin aniden ölmesi veya hastalığı ve ölümü üzerine konuşmak isterse, ateşe bir tutam defne yaprağı atar ve konuşur. Öğretmen ve diğerleri dinlerler. Onların konuşması bittiğinde öğretmen düşlerinde veya hayallerinde gördüğü, insanların ölümlerini tuttukları yola dair konuşur; Kara Kerpiç şiir kitaplarından bir şeyler okur ya da hiçbir şey söylemez, tek notalı davuluyla heya çalar.

Ondan sonra şarkıların öğretilmesi başlar. Bunlar ölürken söylenen ya da ölenler için söylenen şarkılardır.

Öğretmen ölenler için söylenen ilk şarkıyı söyler.

Bu şarkı ölme başlarken söylenecektir. Şarkının söylenmesi kısa ya da uzun sürebilir. Ölmekte olan insan, öğrendiği şarkıyı bakıcılarla birlikteyken, yüksek sesle ya da içinden söyleyebilir. Bakıcılar, onlar şarkılarını söylerken, sessizce bakar ve dinlerler. İkinci şarkının söylenme zamanının geldiği, ölmekte olan insanın hareketlerinin kesilmesinden ve soluğunun kurtulmaya çabalamasından anlaşılır. Nabız ve soluk alma durduğunda üçüncü şarkı başlar. Yüz soğuduğunda şarkıya son verilir.

Öğretmen bütün bunları söylediği şarkılara ara verdiğinde anlatır ve bakıcıların şarkılarının ölüm tamamlanana kadar tekrar tekrar söylenebileceğini öğretir. Dördüncü ve beşinci şarkılar, önce gömülme sırasında ve sonraki dört gün boyunca her yerde yüksek sesle; daha sonraki beş gün boyunca mezar başında yüksek sesle söylenir. Daha sonra, bakıcılar bu şarkıları, bir sonraki Dünya Dansı'na kadar, yalnız sessizce, içlerinden söyler. Bundan sonra şarkılar, o ölen kişi için söylenmemelidir.

Çoğu insan ölenler için söylenen şarkıları, bakıcıların şarkılarını duymuş, ama ölmekte olan kişinin söylediği şarkıları duymamıştır.

Öğretmen onlara ölenlerin hangi şarkıyı, ne zaman söyleyeceklerini, ölürken ruhlarının vardığı yerlerden anladıklarını söyler. Önce akıl, ardından ruh bu yerleri tanır. Eğer akıllıca yaşamışlarsa, ister Dört Ev'de, ister Beş Ev'de olsun bu yerleri tanıyacaklardır. Eğer sonuncu şarkıya kadar hepsini söyleyebilirlerse iyi olur, ama bu şart değildir. Gerekli olan, ölenin ölmesine, yaşayanın yaşamasına yardımcı olmak için, dokuz gün boyunca ve elbette mümkünse, ölürken bakıcıların şarkılarının söylenmesidir.

Bunlar anlatılıp tartışıldıktan sonra öğretmen, ölenin ilk şarkısının, ilk dizesini söyler. Öğrenciler bakıcıların şarkısının ilk dizesiyle onu yanıtlar. Böylece, hiç yüksek sesle söylemeden, söylenene bakıcıların şarkısıyla yanıt vererek ölürken söyleyecekleri beş şarkının hepsini öğrenirler. Ölürken söylenen şarkıları yalnız Kara Kerpiç Locası üyesi öğretmen yüksek

sesle söyler. O sırada ve daha sonra bu şarkıları defalarca içlerinden söyleyip akıl ve ruhlarının bir parçası haline getirmeleri öğrenciler açısından iyi olur.

Batıya Doğru Gündoğumuna Gitme şarkıları şöyledir: [*Şarkılar ayrı ayrı ya da birlikte, yukarıdan aşağı ya da yan yana okunabilir.*]

ŞARKILAR

BİRİNCİ ŞARKI

<i>Ölen şöyle söyler:</i>	<i>Bakıcılar şöyle söyler:</i>
İleri gideceğim.	İleri git, ileri.
Nasıl da zor, nasıl da zor.	Biz seninleyiz.
İleri gideceğim.	Yanı başındayız.

İKİNCİ ŞARKI

İleri gideceğim.	Hadi şimdi git yoluma.
Değişme başladı.	Hadi şimdi bırak bizi.
İleri gideceğim.	Tam zamanı, bırak bizi.

ÜÇÜNCÜ ŞARKI

Bir yol var.	Gidiyorsun, gidiyorsun.
Kesinlikle bir yol var.	O yolun üstünde ayakların.
Bir yol var, bir yol var.	O yolda gidiyorsun.

DÖRDÜNCÜ ŞARKI

Şarkı değişiyor.	Geriye bakma.
Işık değişiyor.	Giriyorsun.
Şarkı değişiyor.	Başarıyorum.
Işık değişiyor.	Ulaşıyorsun.
Geliyorlar.	Işık büyüyor.
İşildayıp dans ediyorlar.	Burası karanlık.
Kavuşuyoruz.	İleriye bak.

BEŞİNCİ ŞARKI

Dört Ev'in kapıları açıldı.	Dört Ev'in kapıları açıldı.
Kesinlikle hepsi açıldı.	Kesinlikle hepsi açıldı.

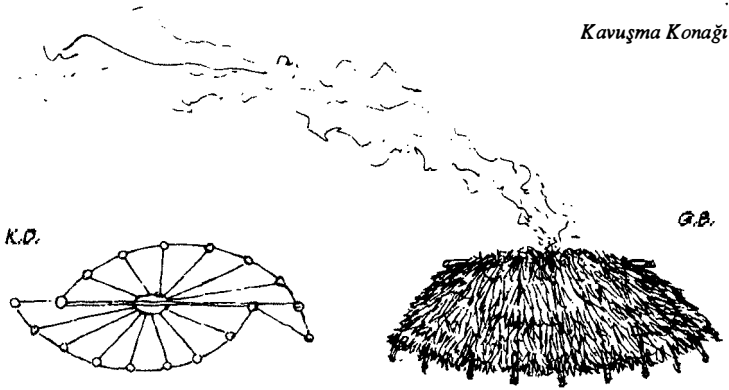
Bütün şarkılar öğrenildikten sonra, ateş toprakla örtülür ve bir yandan şu şarkı söylenir:

Nasıl da zor, nasıl da zor.
Hiç de kolay değil.
Dön gir içeri.

Bundan sonra Kavuşma Konağı'nı alaşağı ederler. Ortadaki yığından bir çakıl taşı ya da çatıdaki yeşil köknar dallarından bir dal alıp, bilgilerini onlara yükleyebilirler. Yıkayıp evlerine giderler. Arınmak için öğretmen, vahşi bir pınara, yıkanmaya ya da bir Mavi Çamur insanıya heymasına gider.

99

Na Vadisi'nde insanlara ölmek, Kara Kerpiç insanları tarafından böyle öğretilir. Ben iki defa öğrenci, yedi defa öğretmen oldum. Eğer ölünün ailesinden ya da arkadaşlarından hiç kimse bakıcıların şarkılarını öğrenmemişse, Kara Kerpiç Locası'ndan biri, mümkünse ölmekte olduğu yatağın başucuna, değilse mezarına bu şarkıları söylemeye gelirdi. Aslında, ölüm ya da cenaze sırasında her zaman, gerekirse yardım etmek ya da yol göstermek için Kara Kerpiç Locası'ndan birisi bulunurdu.

Bir kuşku ya da tedirginlik varsa, Doktorlar Locası'nın bir üyesi ölmü onaylamaya gelirdi. Hemen, aynı gün ya da gece, ölü, yasını tutanlar ve ailesi tarafından örtülü bir sedye ile Ev'inin yakma yerine taşınırdı. Başkaları da yakma yerine odun getirebilirdi, ama yalnız Kara Kerpiç Locası üyeleri yakma sırasında orada kalırdı. Ölünün yasını tutanlar ve ailesi evlerine gönderilirdi.

Vadi'de söylenen eski ve üzücü bir şarkı da bu gelenekten esinlenmişti:

Dağın ardındaki dumana bakıyorum.
Yağıyor yağmur, duman yükseliyor.

Ölüler kural olarak yakılırdı. Yağmur mevsiminde çok yağışlı bir hava; kurak mevsimde açıkta ateş yakmanın orman yangınına yol açma tehlikesi; ölünün yakılmadan gömülme isteğini açıkça dile getirmiş olması gibi nedenler buna engel olabilirdi. Bu durumlarda bir Kara Kerpiç topluluğu, mezarı kazar ve pamuklu bezlere sarılmış ölüyü bacakları biraz bükülmüş biçimde, sol yanı üzerine yatırır. Bundan sonra, ara ara Batıya Doğru Gidiş şarkılarını söyleyerek, ateşin ya da açık mezarın başında bir gece beklerlerdi.

Sabahleyin, cenazeye katılmak isteyen herkes gelirdi. Loca üyelerinin yardımıyla yakın akrabalar, külleri gömmek için küçük bir mezar kazar ya da açık mezarı toprakla örterdi. Mezar örtüldüğünde, bir Kara Kerpiç üyesi, yüksek sesle, yalnız bir defa Dokuz Sözcük'ü söylerdi:

100

Durmaz, bitmez, engellenmez,
açılır, gelir, gider,
sürekli, sürekli, sürekli.

Dokuz Sözcük söylenirken, ölünün saçlarından veya küllerinden bir tutam havaya savrulurdu. Yas tutanların şarkılarını Dört Ev'e taşıyacak kuşların toplanması için bazen cenazeye katılan çocuklara, mezarın üzerine serpecekleri tohumlar, tahıl taneleri verilir. Ölümünden sonraki dört gün boyunca isteyen mezarın başında kalabilir ya da ara sıra gelebilir, Batıya Doğru Gidiş şarkıları söyleyebilirdi. Bunu izleyen beş gün boyunca ölünün ailesinden veya evinden bir kişi günde en az bir defa Batıya Doğru Gidiş şarkılarını söylemeye gelirdi. Geleneksel olarak dokuzuncu gün ölünün yasını tutanlar toplanır, mezarın yerini bir ağaç, çalı veya çiçeklerle işaretler ve şarkılarını yüksek sesle son kez söylerdi. Bundan sonra biçimsel bir yas tutulmaz, ölen kişi için yüksek sesle şarkı söylenmezdi.

Birisi Vadi dışında öldüğünde, beraberindekiler onu yakıp küllerini ya da en azından saçlarından bir tutamı, giysilerinden bir parçayı Vadi'ye getirmek için ellerinden geleni yapardı. Getirdikleri gömülür ve şarkıları söylenirdi. Son derece ender de olsa, birisi kaybolur ya da denizde boğulur, "yaşanacak bir ölüm" ortada bulunmazsa, bir yakını Kara Kerpiç Locası'ndan bir yas günü belirlemesini ister; bakıcıların şarkısı dokuz gün boyunca ölünün heyimasında söylenirdi.

Gömme törenlerine dileyen herkes gelebilse de, esas olarak özel bir nitelik taşıyan bu törenlere yalnız ölünün yakın akrabaları ve dostlarıyla Kara Kerpiç yardımcıları katılırdı. Bahar gündönümündeki Dünya Dansı'na kadar hiçbir ölü için genel yas tutulmazdı. Bu dansa ilişkin bölümde belirtildiği gibi, Dünya'nın ilk gününde, topluluk, o yıl kasabada ölen herkes için yas tutma ve anma töreni yapardı. Gece boyunca süren İsim Yakma töreni, son derece yüklü, ürkütücü yoğunlukta bir duygu boşalımıydı. İç huzuruna büyük değer veren, zorluklara karşı dayanıklılığı onurlandı-

ran, bu konularda kendilerini eğitmiş insanlar olmalarına rağmen törene katılanların çoğunu bir dehşet duygusu sarardı. Yalnız bu bir tek gece boyunca herkesin, ölümün yaşayanlara dayattığı, yürekleri saran keder, dehşet ve öfke duygularını utanç duymadan, hiçbir kayıt koymadan paylaşması beklenirdi. Duygu yükü ve çelişkileriyle İsim Yakma töreni, Ay ve Şarap'tan da daha yoğun, daha yıpratıcı ve herkesi içine katan bir törendi. Bu tören, topluluğu bir arada tutan duygusal ve toplumsal karşılıklı bağları, hep birlikte yaşamak ve ölmeye verdikleri derin anlamı, başka hiçbir Vadi töreninde olmadığı kadar dile getirirdi.

Gömme törenleriyle yakından ilişkili olan Dünya Uvakuvası'nın dördüncü günü, Dünya Dansı'na ayrılan bölümde betimlenmiştir.

Ruha ilişkin Vadi inançları ve kuramları, çelişkilerle dolu, şaşırtıcı bir karmaşıklıkta idi. Vadi insanlarını tek bir yaratılış efsanesine indirgemek ve onların ruha ilişkin kavrayışlarının uyumlu bir betimlemesini yapmak aynı derece zordur. Bu inanç ve kuramlardaki çeşitlilik elbette hiç rastlantısal değildi. Öze ilişkindi.

Kitaba alınan "Kara Böceğin Ruhı" başlıklı metin, ruha, gizemli denebilecek bir yaklaşımı örnekliyor. "İçdeniz" şiirinde ise daha yaygın inanç ve düşünceler dile geliyor. Vadi'deki yeniden doğuş ve ruh göçü kuramları sistematik olmaktan uzaksa da çok canlıdır.

Cenaze ve yas ayinlerine özel bir bağla bağlı yaygın inanış ve boş inançlardan biri, cenaze töreninin değişik aşamalarını farklı ruh biçimleriyle ilişkilendirir. Ölümünden sonra, *soluk-ruhu* kaçtığında, diğer ruhlar "ölümün içinde (cesette) hapsedilmiş" kalır ve salıverilmeleri gerekir. Salıverilmezlerse, ölünün daha önce yaşayıp çalıştığı yerlerde ve mezarı civarında dolanabilir, yaşayanların gözüne gözükebilir, tedirginlik, hastalık, zihinsel ve maddi sorunlar yaratabilirler. *Yeryüzü-ruhu*, ölünün yakılıp küllerinin ya da cesedinin gömülmesiyle; *göz-ruhu* saçlarından ya da küllerinden bir tutamın rüzgâra savrulmasıyla salıverilmiş olur. Nihayet, *soy-ruhu*, Dünya Dansı töreninde, genel yaş sırasında isimlerin ateşe atılmasıyla salıverilir.

Vadi'de pek sık rastlanmayan, birinin uzaklarda veya kaybolarak ölmesi ve "bir ölümün bulunmaması" durumunda, yalnız soy-ruhu ayinle salıverilebilir. Daha önce belirtildiği gibi, ölüye ait bir şeyler getirilip mezarlığa yerleştirilir; "ruhların gelmesi için Yeryüzü'nde bir yer" ayrılabilir ve heyimasta Batıya Doğru Gidiş şarkıları söylenebilir, ama bir rahatsızlık ve tamamlanmamışlık duygusu varlığını sürdürür. Başka ruhların, kayıp kişinin ölümünü ve hayatta kalanlardan ayrıldığını teyit etmek için geleceğine inanılır. *Soluk-ruhu* göze görünmez, geceleyin ya da alacakaranlıkta kimsenin bulunmadığı tepelerde bir ses olarak kendini gösterir. Yer-

yüzu-ruhu geri gelip, kişinin öldüğü zamanki ya da daha sonraki haliyle görünebilir. Buna inananlar, böyle bir hayaletten korkar. Göz-ruhu ise zararsızdır; bir özlem, bir duygu ya da “rüzgârın yolunda giderken” söylenen bir elveda olarak varlığını hissettirir. Bu ruha ya da rüzgârla Vadi’ye geldiği düşünülen bütün diğer ruhlara birtakım Sekiz Ev yakarılarıyla seslenilir.

Ey annemin anneleri,
hayırlı olsun bu rüzgâr!

102. Çoğu Bulucular Locası’ndan olan, Vadi’nin dışına çıkan Keş insanları, Vadi’den uzaklarda ölmekten ve Vadi toprağında gömülemekten gerçek bir korku duyardı. Keş insanların, Vadi’nin toprağı, suyu, havası ve bütün canlıları ile bir süreklilik içindeki, toplu yaşam anlayışı, onlara ölmek için her ne pahasına olursa olsun geri dönme kararlılığı verirdi. Yabancı topraklarda ölüp oraya gömülmek, onlar için korkunç bir fikirdi. Dış Kıyı- lar’ı keşfe giden bir Bulucular topluluğu üzerine bir öykü vardır. Yolları, kimyasal zehirle kaplı bir yere düşer, içlerinden dördü ölür. Hayatta kalan dört kişi yol arkadaşlarını mummyalar, güney kıyıların dondurucu kuru soğuşu sayesinde gömülmeleri için geri getirmeyi başarır. Dört canlı, dört ölüyü bir aylık yolculuk boyunca sırtında taşımıştır. Vadi’de bu olaydan, bütünüyle onaylayamayacakları aşırı bir kahramanlık örneği olduğu için, hayranlıkla değil, ama sempatiyle söz edilir.

Vadi’deki cenaze geleneklerinden söz edilirken hayvanların ölümüne de mutlaka değinilmelidir.

Yenmek için öldürülen evcil hayvanlara, öldürme eylemi sırasında ve- ya sonrasında bir Kan Locası üyesinin, yani yetişkin ya da erişkin bir ka- dının seslenmesi gerekirdi:

Yaşamın şimdi son buluyor,
ölümün başlıyor.
Güzel yaratık,
sen bize gereksindiğimizi ver,
biz sana sözcüklerimizi veriyoruz.

Bu sözler çoğu zaman duygusuzca, anlamadan söylenirdi; ama bir tavuğun kafasını eliyle koparan bir ev kadını tarafından bile hiç ihmal edilmezdi. Ölüm sözleri söyleyecek bir kadın olmadan hiçbir hayvan öldürülmezdi.

Uvakuvaha, Çukulmas ve kimi başka kasabalarda kesilen hayvanın ka- nından birazı, kırmızı veya kara toprakla karıştırılıp küçük bir top halinde

yuvarlanırdı. Bu toplar, yeni inşaat ya da onarımlar için kerpiç tuğla yapımında kullanılmak üzere Yanartaş heyimasının Kan Locası odalarında saklanırdı.

Evcil veya yabani, kesilen bütün hayvanların, yenmeyen, bir işe yaramayan parçaları, Tabaklama Sanatı üyeleri tarafından, hemen kasabanın ekim yerinde, nadasa bırakılmış bir tarlaya gömülürdü. Büyük bir hayvan kesildiğinde biraz kemik ve artığın, “Çakal ve Akbaba için” av yerinde bir tepeye bırakılması da gelenektir.

Avlanan yabani hayvanların her birinin, Avcılar Locası'nın öğrettiği kendi şarkıları vardı. Avcı, avlanma sırasında içinden, tam hayvanı öldürürken ya da daha sonra yüksek sesle bu şarkıları söylerdi. Kasabadan kasabaya değişen bu şarkılardan yüzlercesi vardı. Balık avı şarkılarının kimi özellikle ilginçti.

ÇUMO'DAN ALABALIK ŞARKISI

Bir gölge.
Kuru bir gölge.
Hiç aldırış etme.
Övgüler senin olsun.

ÇUKULMAS'TAN BALIK AVI ŞARKISI

Şuyala!
Gel ellerin olsun!
Gel dilin olsun!
Gel gözkapakların olsun!
Gel ayakların olsun!

ÇUKULMAS'TAN GEYİK AVI ŞARKISI

Bu yoldan gelmelisin,
sessizce yürüyerek.
Adını Verici koydum.

Madidinou'dan çok eski bir geyik avı şarkısı, evcil hayvan kesimi sözleriyle ilintilidir:

Geyiklik bir ölüm yaşıyor.
Sözüm şükran dolu.

(*Geyiklik*, *geyik* sözcüğünün Gökyüzü kipindeki halidir.)

TAÇAS TUÇAS'TAN AYI AVI ŞARKISI

Uğana, uva, a, a.
İşte yürek burada.
Yesin korkumu.
Uğana, uva, a, a, a.
Bu yapılmalı.
Sen içeri gelmelisin.
Üzülmelisin.

104

Ayılar yalnızca, sürüleri ya da insanları tehdit ettiklerinde öldürülürdü. Uzun av seferlerinde avcılar tarafından yense de etleri sevilmez, genellikle kasabaya getirilmezdi. Yukarıdaki şarkıda geçen “sen” sözcüğü ve ilgili fiiller, genel değil tikel haldedir. Avcının avladığı “ayılık” değildir; avcı ve genel olarak ayılar için sorun yaratan, bu yüzden üzülmesi gereken özel bir ayıdır.

SİNŞAN'DAN AYININ ÖLÜMÜ ŞARKISI

Yağmurun kararttığı toprak,
Altıncı Ev'den,
rahmet yağıyor,
yüreğin kanı yağıyor.

Ayı, Altıncı Ev'in, Yağmur ve Ölüm Evi'nin simgesiydi. Bu şarkıyı söyleyen yaşlı adam şöyle demişti: “Büyükanne Dağı'nın son ateş püskürmesinden bu yana bu kasabada hiç kimse bir ayı öldürmedi. Yine de bu iyi bir avcı şarkısıdır. Bir çocuk, bir tarla faresi avladığında bile bu şarkıyı söylemelidir. Ayı oradadır çünkü.”

Dört ruh kuramına göre hayvanlar her dört ruha da sahipti. Bitkiler söz konusu olduğunda kuram son derece belirsizleşirdi. Yabani kuşların tümünün ruh *oldukları* düşünülürdü. Bir hayvanın soy-ruhu, onun, şu geyikte değil geyiklikte, bu inekte değil, ineklikte kendini gösteren türsel görünümüydü. Vadi'nin yeniden doğuş ve ruhların bir varlıktan diğerine geçişi ile ilgili kuramının bulanıklığı bu noktada aydınlanmaya başlıyor: Yemek için öldürdüğüm bu inek, ona yalvarıp, gerektiği gibi davrandığım için kendisini bana yiyecek olarak veren ineklikdir. Gerek benim duyup, yalvardığım sürece kendisini bir inek olarak bana vermeyi sürdürecektir. Bu ineği öldüren ben de bir isim, bir sözcük, insanlığın ve -inekle birlikte- genel olarak varoluşun bir örneğiyim: Belirli bir yerde bir an, bir ilişki.

Boş inançlara sahip olanlar, isim konulmuş evcil hayvanların göz-ruhu, soluk-ruhu, kimi zaman da yeryüzü-ruhu halinde geri geldiğine inanırdı. Bu inanç hayvan hayaleti öykülerine yol açmıştı. Çok ünlü bir Kır At Hayaleti, Çukulmas'm ardındaki yüksek tepelerdeki bir kanyonda dolaşırdı. Kuzularken ölen koyunların Yeryüzü-ruhları, siste, Ounmalin tarlaları-

nın baş belasıydı.

İbret verici hayalet öyküleri, konusunu “ekim yerinde” avlanan, avladıkları hayvana saygıdakusur eden ya da ihtiyaç olmadığı halde, ölçsüzce öldüren avcılardan alırdı. Çoğu zaman Defne Locası'nın kamplarında anlatılan bu son tür öykülerde, Geyik, Yabankuşusu ya da doğüstü büyüklük, güzellik ve güçte bir başka türsel hayvanın avcıya nasıl dehşet verdiği, onu nasıl aşağıladığı, hatta yaralayıp öldürdüğü hikâye edilirdi. Öldüren kişinin ayınlarını ihmal eden, “ölüme seslenmeyen” avcının başına, öldürdüğü hayvanın hayaleti bela olur; kendisinden başka kimsenin görmediği bu hayalet hiç yanından ayrılmaz, onu çıldırtana kadar sonu gelmez bir avın peşinde sürüklerdi. Çukulmas'ta, gerçekten böyle bir avlanma suçu işlemiş benzeyen bir adam vardı. Sıradan bir münzevi ya da sadece “ormana çekilmiş” bir kişi değildi. Bir barınağı yoktu. İnsanlardan kaçır, asla konuşmazdı. Genç Ay adlı bir Yanartaş insanıydı. İşlediği suçun ne olduğunu kimse kesin olarak bilmiyordu, ama Avcılar Locası'nın varsayımı, bir ceylanı ve yavrusunu “şarkı söylemeden” yani evcil hayvan kesimi şarkısının iyice kısaltılmış bir biçimi olan ölüme seslenişin en temel sözünü bile söylemeden öldürdüğü doğrultusundaydı.

105

Güzel yaratık,
Senin ölümün için sözcüklerim!

Bu sözler, avını vuran avcılar, av kapanını açan, bir ağaç kesen insanlar, yani can alan herkes tarafından söylenirdi. *Unutulmuş* olması düşünülemezdi bile. Genç Ay bunu bilerek söylememiş, cezayı hak etmişti.

Bir mısır kurdu ezilir, bir sivrisinek öldürülür, bir dal kırılır ya da bir çiçek koparılırken bile sözler en indirgenmiş haliyle mırıldanırdı: *Arrariv*, yani “sözcüğüm”. Bu tek sözcük, bizim hapsirana “çok yaşa” dememiz gibi düşünmeden söylene de hiç atlanmazdı. Söylenmesi, gereksinim ve doyum, talep ve yanıt, ilişki ve karşılıklı bağımlılık düşüncesini içerirdi. Bu sözcük, istenirse, bu düşüncelerin hepsini bir bütün olarak akla getirebilirdi. Söyledikleri gibi, taş dağı içerir.

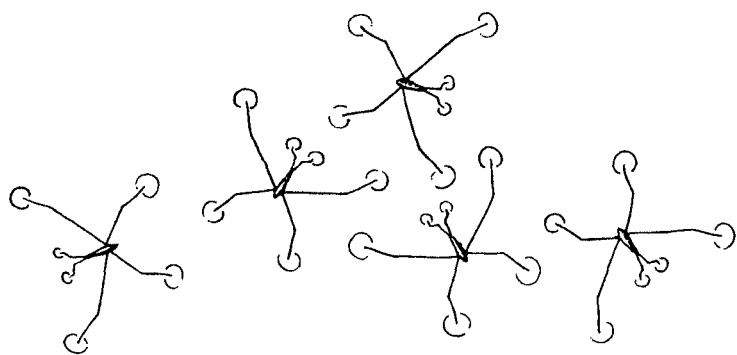
Bu tür tek ya da iki kelimelik sözlere çakıl taşı adı verildi. Bu sözlerin biri de *ruha* idi. Dörtüol ağızlarında, Ama Kulkun'daki patikalar boyunca kimi yerlerde bulunan kayaların dibindeki taş yığınlarına bir çakıl taşı (gerçek bir çakıl taşı) eklendiğinde bu sözcük söylenirdi. Çoğu insan için bu sözcük sadece “bir heya taş yığınının taş eklendiğinde söylenen söz” anlamına gelirdi. Heyimastaki bilginler, sözcüğün, sürdürmek, götürmek, yanında taşımak anlamındaki *hur* kökünün çok eski bir biçimi olduğunu bilirdi. *Ruha*, yitk bir cümlenin son kelimesiydi. Elde kalan taş, yitk dağı içerirdi. Şarkılarda geçen “anlamsız” ses hecelerinin çoğu çakıl taşı sözlerdi. *Heya* sözcüğü, görünen ve görünmeyen, ölümün bu yanmda ve öte yanmdaki dünyayı içeren sözcüktü.

Pandora dere kıyısında oturuyor

Büyük kayaların alt tarafında Sinşan Deresi sığ bir gölcük yapar. Gölcüğün tabanını kaplayan çakıl taşları ortada yükselerek bir ada olur. Kıyıdan birkaç metre sonra yükselen kara kerpiçten yamaç, gölcüğü çevreler. Suyun dışarı aktığı yerde, yarısı suyun içinde, yarısı dışarıda, beyazlaşmış bir öküz kaburgası vardır. Birbirine girmiş köklerin süslediği kıyıdan biraz ileride derinleşiveren suda, ölü bir kuşun

kuyruk tüyleri hafifçe kıvrıktır. Berrak suda asılı kalmış kahverengi tüylerle kaplı ölü gövdenin altında, kahverengi gölgeler içinde kıvrılmış bir pençe görülebilir. Suyun üzerindeki dalların yarısı canlı, yarısı ölüdür; kimisininse canlı mı, ölü mü olduğu kolay anlaşılabilir. Suda balık yoktur, ama üzerinde bir sürü susineği vardır. Havada tatarcıklar, sinekler, sivrisinekler uçuşur. Yüzten ölü kuşun üstünde tatarcıklar ve küçük sinekler kaynaşır. Yaz Dansı yapılmaktadır.

.

Dört romantik öykü

Romantik öykü yaygın bir edebi türdü. Anlatılar el yazısıyla veya basılarak çoğaltılır; güldestelerde, derlemelerde toplanır. Aşağıdaki dört öykünün de alındığı kaynak olan *Asma Yapraklarının Altında*, en tutulan derlemelerden biriydi. Bu derlemenin kopyaları Vadi'deki her kasabada bulunurdu. Öykülerin sözlü olarak anlatılmaları ikincil nitelikteydi. Zaman zaman ocak başında ya da yaz evinde yüksek sesle anlatılırlardı; ama romantik öykünün birincil ya da "özgün" hali hep yazılı olurdu.

Kimi öyküler gerçekten eskiden kalmışa benzer, diğerleri de üsluplarıyla bir eskilik ya da zamansızlık izlenimi bırakmaya çalışırdı. Derlemelerde veya elyazmalarında bir yazar adına hiç rastlanmazdı. Mekâna iliş-

kin ayrıntılar, bütün Vadi edebiyatında olduğu gibi canlı ve gerçekçiydi, ancak öykünün yaşandığı ya da yazıldığı zaman genellikle karanlıkta bırakılırdı.

Romantik öykülerin ortak konusu suç işleme, yasak çiğneme idi. Öykü kahramanları çoğu zaman Makineciler, özellikle de Değirmenciler ve Bulucular olurdu. Vadililerin gözünde, bunların yaptığı iş bir ahlâki risk içerir, kendileri de tehlikeli bir çekiciliğe sahip, eşikteki insanlar olarak algılanırlardı.

“Değirmenci” öyküsünde, değirmencinin kadınla aynı Ev’den olduğu açıkça belirtilmiyor; ancak ona, cinsel ilişki kurmasının yasak olduğu kendi Evi’nin üyeleriyle konuşurken kullanması gereken ikinci tekil şahısla sesleniyor. Çoğu romantik öykü gibi bu da gerektiği gibi davranmamanın korkunç sonuçlarını örnekleyen, uyarıcı nitelikte bir öykü.

109

DEĞİRMENCI

Irmak üzerinde, Çamauvats’taki değirmenin değirmencisi, öğütülmek için mısır getiren Kırmızı Kerpiç kadınına, “Burada, değirmenin dışında bekle” dedi; “Sakin içeri gireyim deme.”

Kadın kasabadan yalnız başına gelmişti. Yağmur yağıyor, soğuk bir rüzgâr esiyordu. Kadının üstünde paltosu ya da şalı yoktu. “Beklerken içeride, kapının ağzında durayım” dedi.

Değirmenci, “Peki” dedi; “Kapının ağzında dur, ama daha fazla ilerleme. Sırtını odaya dön, yüzünü de dışarıya çevir.”

Kadın değirmencinin evinin kapısının ağzında durdu. Diğeri mısır çuvalını alıp, değirmen çarkına bitişik odaya taşıdı. Kadın bekledi. Kapıdan soğuk rüzgâr esiyordu. Arkasında, odanın içindeki ocakta ateş yanıyordu. “Biraz içeri girmemin ne zararı olabilir ki?” diye düşündü.

Sonra içeri girip ateşe yaklaştı; ama yüzü dışarı dönük, geri geri gelmişti. Sırtını ateşe verip orada durdu.

Değirmenci, odaya girip kadının arkasına yaklaştı. “Bütün gün çalıştım. Değirmen taşı iyice ısınmış. Mısırını şimdi öğütemem, yarın getir” dedi.

Kadın rüzgârın soğuşunda, yağmurun altında gidip gelmek istemedi. “Taş soğuyana kadar beklerim” dedi.

Değirmenci, “Peki” dedi; “Bu odada bekle, ama sakın öteki odaya gelme; yüzün de dışarı dönük kalsın.”

Değirmenci içeriye, değirmen çarkına bitişik odaya gitti. Kadın uzun

süre ocaklı odaya kaldı ve akan ırmağın, yağın yağmurun, dönen değirmen çarkının sesinden başka bir şey duymadı. “Öteki odaya gitmemin ne zararı olabilir ki?” diye düşündü.

Sonra ne olduğunu görmek için içerideki odaya gitti. Odada yuvarlanmış bir döşek ile yanındaki bir kitaptan başka bir şey yoktu. Kitabı eline alıp içini açtı. Açtığı sayfada yalnız bir tek sözcük yazılıydı: Kendi ismi.

Bunu görünce ürktü. Kitabı yere bıraktı ve evden çıkmak için ocaklı odaya doğru atıldı. Ama değirmenci kapı ağzında duruyordu. Kadın tekrar içerideki odaya koştu. Değirmenci de peşinden gitti ve “Döşeği ser” dedi.

Kadın döşeği açıp serdi. Kendisine karşı zor kullanmamış olmasına rağmen ondan korkuyordu. Değirmenci döşeğe yatmasını söyleyince, uzanıp yattı. Değirmenci de onunla yattı. İş bitince çıplak olarak ayağa kalktı; “Bu senin” diyerek kitabı kadına uzattı. Kadın kitabı alıp sayfaları çevirdi. Her sayfada yalnız kendi ismi yazılıydı.

Değirmenci odadan çıktı. Kadın dönen değirmen çarkının sesini duydu. Elbisesini düğmeleyip evden dışarı kaçtı. Geriye baktığında yağmurun altında dönen değirmen çarkını gördü. Çarkın kanatlarından akan su kıpırmızıydı.

Çılgınlık atarak kasabaya koştu. İnsanlar Çamauvats’a, değirmene gelip değirmenciye buldular. Üzerine atladığı çark kendisini yukarıya kaldırmış ve paramparça ederek yere savurmuştu. Hâlâ dönmeye devam ediyordu. Bundan sonra değirmeni yakıp değirmen taşlarını kırdılar. Artık Çamauvats diye bir yer yoktur.

KAYIP

Onun, çok uzun zaman önce, Birinci Ev’de yaşadığını söylerler. Annesinin hanesi Çukulmas’ta, kasabanın Eklem Yeri’ne yakın bir yerde, Kırmızı Balkonlar adlı bir evdi. Orta adı Söğüt Dalı kendisine ulaşır ulaşmaz Bulucular Locası’na katıldı ve İç Kıyılar’daki Yeşil Kumlar’a yapılacak yolculukta yer almak istedi. Locadaki insanlar ona “Henüz yeterli eğitimin yok. Bu locada insanlar önce kısa gezilere katılır. Uzun yolculuklara biraz eğitim gördükten sonra sıra gelir” dediler. Kız onları dinlemedi ve gelmek için yalvardı. “Her zamankinden farklı davranmamız için iyi bir neden göstermiyorsun ki” dediler. Yaz başlarında bir sabah Bulucular topluluğu Yeşil Kumlar’a doğru yola çıktı. Hızlı gitmek ve çok yer görmek istedikleri için yanlarına acemi hiç kimse almadılar.

O günün akşamında Söğüt Dalı evine gelmedi. Gece olunca Kırmızı Balkonlar’ın insanları onu arayıp sormaya koyuldu. Bulucular Locası’nın yenilerinden bir delikanlı, “Belki sabah yola çıkanların peşinden gitmiştir” dedi. Ailesindekiler, “Deli mi ne?” diye söylendiler; “Niçin böyle bir şey yapсын?” Ama sabah olup o hâlâ eve dönmeyince, “Belki gerçekten onlar-

la gitti” dediler.

Ailesinden ve Ev’inden kimileri, onu aramak için Bulucular topluluğunun ardından gitmeye karar verdi. Bulucular Locası’ndan yaşlı bir adam, topluluğun Yeşil Kumlar’a gitmek için tuttuğu yolu göstermek için onlara katıldı. Delikanlı da kızın Ev’indendi; o da onlarla gitti. Kırmızı Otlar Deresi’nin üstlerindeki, kuzeydoğu sıradağlarına bağlanan tepelere tırmanmaya başladıklarında, yaşlı adamın yeteri kadar hızlı gitmediğini düşünen delikanlı sabırsızlandı. Daha önce bu tepelerde gezdiğini söyleyip “Yolu biliyorum. Ben önden gideyim” diye ekledi. Yaşlı Bulucu, “Bizden ayrılma” dedi, ama o dinlemedi. Önlerinde uzaklaştıkça uzaklaştı ve onlardan koptu.

Söğüt Dalı, bir ya da iki saat arayla Yeşil Kumlar’a gidenlerin peşine düşmüştü. Antilop Dağı’na kadar onları izleyebilmişti. Önündeki topluluğun Gogmes’in güneyindeki alçak geçitten geçmek için Lal Deresi’nden aşağı döndükleri yerde, yolu şaşırıp sola dönmüş, diğerlerinin kullanmadığı, dağa çıkan patikayı izlemişti.

Söğüt Dalı, peşlerinde olduğunu Vadi’de fark ederlerse ona kızacaklarını ve geri göndereceklerini düşünmüştü. Vadi’den iyice uzaklaştıktan sonra fark ederlerse daha da çok kızacaklar, ama onu da yanlarında içdeniz kıyılarına götürmek zorunda kalacaklar, o da istediği yolculuğu yapmış olacaktı. Böyle düşünerek Antilop Dağı’na, oradan da Beş Ateş Dağı’na tırmandı. Pek hızlı yürümüyordu. Gece olunca patikanın yanında uyudu. Sabahleyin, Beş Ateş Dağı’nın yanında yüksek geçide kadar çıktı ve orada durdu. Arkasındaki dereler İrmak’a dökülüyor, önündekiler başka yöne akıyordu. “Belki de burdan geri dönmeliyim” diye düşündü.

Orada dururken ileriden, geçidin alt tarafından seslerin geldiğini sandı. “Neredeyse yakalamışım onları. Bütün yapacağım onları izlemek” diye düşündü. Biraz bekledikten sonra geçide doğru yürüdü.

Az sonra yol çatallaştı. Kız doğuya yöneldi. Buradan aşağı doğru uzun bir yol kat ettikten sonra yine bir yol ağzına geldi. Kendi kendine arkadaşlarının izlerini gördüğünü söyleyerek kuzeybatıya saptı. Geyik izlerinin peşinden, çalıkların, yamaçlardaki otların içinden, etrafından, bir o yana, bir bu yana gitti. Yavaş yavaş başına geleni anlamaya başlıyordu. Geri dönmek istedi. Baktığı her yerde, üzerinde yukarı çıkan, aşağı inen, güneydoğuya, güneybatıya giden insanların izleri olan keçi yolları, patikalar vardı. Nereye baksa, izlediği insanların o taraftan gittiğini düşünüyordu. Geçide ya da üzerinden aşınca Vadi’ye inebileceği dağlara doğru yukarı çıkacağına, nereye gittiğini bilmeden, geyik izlerinden İyo Dağı’na doğru gitti.

Defne ve Bulucular Locaları’nda iz sürmeyi öğrenmiş olan Yeşimtaşlı adlı delikanlı, Lal Deresi’ne vardığında, izlere bakarak, Yeşil Kumlar’a giden topluluğun dere boyundan aşağı indiğini, kızın ise dağa doğru yukarı çıktığını anladı. Diğer Yanartaş insanları ile yaşlı Bulucu oraya geldikle-

rinde dere boyunca aŖađı giden izleri görüp o tarafa gittiler.

YeŖimtaŖı, getten sonra, yol atallaŖana kadar BeŖ AteŖ Dağı yolunu izledi. İlk sapakta kuzey yolunu tuttu. ... [Burada, YeŖimtaŖı'nın geçtiği

yolların, dolandığı yerlerin ayrıntılı bir betimlemesini içeren, Vadi'den bir okur için öykünün inandırıcılığını artırsa da bir yabancıya oldukça sıkıcı gelebilecek bir bölüm bulunuyor.] Arayışının ikinci sabahında Yeşimtaş, Eççeha Sıradağı'nın öbür tarafında, kızın patikanın üzerine bıraktığı kuru erik ve kayısı çekirdeklerini gördü. Az sonra aşağıda, kanyonun dibinde büyük bir hayvanın hareket edişimi çağrıştıran bir ses duydu. Bağırarak kızın adını söyledi. Ses kesildi ama bir yanıt gelmedi.

Gün batarken Huringa Vadisi'ne geldi. Huringa insanlarına ilişkin bir şey bilmediği için onların yollarından ve evlerinden uzak duruyordu. Açıklık bir yerde, yüksek bir tepenin yamacında, koruya doğru koşan birini gördü. Alacakaranlıkta kim olduğunu seçemedi; seslenmeye de cesaret edemedi. Vadi'nin öbür tarafında, sık çalılıkların içine dalıp uzandı. Karanlık bastırıldığında orada uyumak zorunda kaldı. Sabah eve dönmek istedi. Yanında yiyecek taşımamış, iki gündür hiçbir şey yememişti. O sırada birkaç yenilebilir mantar buldu. Onları yerken, tepelerde, çalılıkların içinde kendine yol açarak ilerleyen birinin çıkardığı sesleri duydu. Keçi yollarını izleyerek sesleri duyduğu tepeye tırmandı.

113
F8

Artık ikisi de Huringa ile İçdeniz arasındaki vahşi topraklarda bulunuyordu. İkisi de kaybolmuştu.

Söğüt Dalı, Na Vadisi'ne doğru gittiğini sanıyordu, ama önce kuzeye sonra kuzeydoğuya, sonra doğuya, sonra yeniden kuzeye doğru yol almıştı. Yeşimtaş da onu izliyordu. Uzaktan konuşmaları kulağına kadar geliyor, ama seslendiğinde yanıt alamıyordu. Söğüt Dalı yabancılaşmıştı. Yeşimtaş seslendiğinde bir çalının dibine gizleniyor, sonra sessizce tekrar yola düşüyordu.

Yeşimtaş, dördüncü günün akşamı bir tepenin üstündeki açıklıkta, iki büyük göztaşı kayasının yanından geçerken, "Burası uyumak için iyi bir yer" diye düşündü. Kayaların yanına gidince ortalarında uyuyan Söğüt Dalı'nı gördü.

Yanı başına oturdu, ürkerek uyanmaması için alçak sesle Yanartaş heyasını söylemeye başladı.

Kız uyanıp kayaların arasından doğruldu. Öteki de kayaların birine sırtını dayamış oturuyordu. Akşam yıldızının altında duruyorlardı. Kız, "Buldun beni!" dedi.

"Evet" dedi diğeri; "Ne zamandır arındaydım."

Kız göz ucuyla onu süzdü. Ondan kaçıp kurtulmaya çalışmış, ama becerememiş, yakalanmıştı. "Ah ne olur beni öldürme! Canımı yakma!" diye yalvardı.

Diğeri, "Beni tanımıyor musun? Benim, Oymalı Dal Evi'nden, kardeşin Yeşimtaş" dedi. Ama kız dinlemiyordu. Onun bir ayı olduğunu sanmış, sonra konuşmaya başlayınca Ayı Adam olduğunu düşünmüştü. Ağlamaya, yiyecek vermesi için yalvarmaya başladı.

Diğeri, "Yiyeceğim yok" dedi. Ama konuşurken göztaşı kayalarının

arasında üzeri meyve dolu bir kiraz ağacı olduğunu gördü. Kiraz toplayıp yediler. Kıtlıktan çıkmışçasına öyle yediler ki sarhoş gibi oldular. Kayaların ortasına birlikte yattılar. Sanki kayalar onları birbirlerine doğru itiyordu. Kız sabah yıldızının altında uyanana kadar orada birlikte yattılar. Kız diğerine baktı ve onun Ayı Adam değil, kardeşi olduğunu fark etti. Ayağa fırladı, onu kayaların arasında uyur bırakıp kaçtı.

Kayalık tepede, yaban leylakları ve çiçekli çalılarla kuşatılmış keçiyollarında biraz koşup, biraz yürüyerek nereye olduğunu bilmeden gitti. Kara bir kayanın ardına dolanınca bir ayıyla yüz yüze geldi. Ayıya “Beni buldun!” dedi. Kollarını açıp ayıyı kucakladı. Ürken ayı kurtulmak için bir pençeyle kızın yüzünü parçaladı ve kaçtı.

114
F8 Yeşimtaş uyanıp Söğüt Dalı'nı yanında bulamayınca, yaptıklarından dolayı korkuya kapıldı. Ona seslenmedi, oturup beklemedi ve peşinden gitmedi. Tepenin batısından aşağıya inmeye başladı. Nerede olduğunu bilemediği, ama Ama Kulkun'u görebildiği bir yere geldi. Dağı hedef alarak ilerledi ve iki gün sonra Çumo Deresi'nden Çumo'ya, oradan da Vadi'yi kat ederek Çukulmas'a ulaştı.

Oradaki insanlara “Söğüt Dalı kayıp. Onu bulamadım” dedi. Huringa'nın doğusuna, Totsam'ın kuzeyine gittiğini, ondan hiçbir iz bulamadığını söyledi. Söğüt Dalı'nı aramaya gidenler, iki gün önce geri gelmişlerdi. Yeşil Kumlar'a gidenleri yakalayamamışlardı. Bir ay boyunca kızın Yeşil Kumlar'a gidenlerle beraber dönmesi beklendi. Onlar kızı hiç görmediklerini söyleyince, annesi Batıya Doğru Gündoğumuna Gidiş şarkılarının vaktinin geldiğini düşündü. Ama babası, “Ölmüş olduğunu sanmam. Biraz daha bekle” dedi. Böylece beklediler. Bulucular, Huringa ve Totsam'a, oradaki vahşi topraklara gidip Domuz İnsanları'na ve avlanmaya gelmiş başkalarına kayıp bir kız görüp görmediklerini sordular. Ama kızdan hiçbir haber alamadılar.

Sonbahar sonlarında, Çimen'e doğru, Kavuşma Konağı kurulurken, yağmurlu bir akşamüstü birisi Çukulmas'a gelip evlerin arasında dolaşmaya başladı. Kurumuş bir ceset gibiydi. Çıplak ve karanlıktı. Arkasında saçları vardı ama ön tarafta yüzünün yarısı kafatası halinde kalmıştı. Yanar taş heyimasma yürüdü, çatıya tırmandı ve giriş deliğinden aşağıya, “Ayı! Çık dışarı!” diye haykırdı.

Heyimastakilerin hepsi dışarı fırladı. Yeşimtaş da onlarla birlikteydi. Yarım yüzlü kızı görünce, çığlıklar atarak yere yuvarlandı. Birisi, “Bu, Söğüt Dalı!” dedi. Birileri Kavuşma Konağı'nda onun için şarkı söyleyen ailesini getirmeye koştu. Sonra onu Kırmızı Balkonlar'a taşıdılar. Kız önceleri deli gibiydi ama evinde geçirdiği bir ayın sonunda konuşmaya ve doğru dürüst hareket etmeye başladı. Olanları hatırlamadığını söylüyordu; ama bir defasında ağzından “Yeşimtaş beni bulduğunda” gibi bir söz kaçtı. Ne demek istediğini sorduklarında cevap vermedi. Yeşimtaş bunu duyunca heyimasa gitti ve oradakilere olup bitenin aslını anlattı. Sonra Çu-

kulmas'ı terk etti; Dağ'a, Pınarlar'a çıktı; sonra da Aşağı Vadi'de yaşama-ya gitti. Ormanda yaşayan biri olarak Taças Tuças dolaylarında kaldı. Hiç dans etmedi ve heyimasına girmede. Her Ay Dansı zamanında güneydoğudaki sıradağlara çıkardı. Bir sefer gittiğinde geri dönmedi. Söğüt Dalı ise yaşlanana kadar Çukulmas'ta yaşadı. Evinin dışına çıktığında yüzünü çocuklardan saklamak için hep bir maske taktı.

NOT: Yukandaki anlatımın bir ibret öyküsü olduğu çok açıksa da, gerçekten yaşanmış olduğuna ilişkin ipuçları da vardır. Ayrıntılar pek rastlanmadık ölçüde incedir; ayrıca Çukulmas'taki Yanartaş insanları arasında Söğüt Dalı'nın ya da Yeşimtaş'ın ailesinin soyundan geldiğini söyleyenler bulunmaktadır.

KORKUSUZ ADAM

Son derece korkusuz, tehlikelerin üstüne üstüne giden bir adam vardı. Kastoha-na'da yaşayan küçük bir çocukken, bir başka çocukla birlikte böğürtlen toplamaya gitmişti. Önde giden diğer çocuk elini uzattığı yerde bir çingiraklı yılan görmüş, korkudan donup kalmıştı. Korkusuz çocuk, silah olarak kullanacağı bir şey olmadan, çıplak elle atılmış, yılanı dönüp ısıramayacağı biçimde ensesinden kavramış, havada çevirerek çalılırların ötesine savurmuştu.

Henüz boyanmamış elbiseler giydiği çağda, kuzeydoğudaki topraklardan, büyük sürüler halinde yabandomuzları gelmişti. Toplanan palamutlara musallat olmuşlar, ormanları ve tepeleri insanların dolaşması için çok tehlikeli hale getirmişlerdi. Korkusuz genç defalarca tek başına, yanına köpek bile almadan, üstelik silah olarak yalnızca bir yayla yabandomuzlarına gitmişti. O kadar çok yabandomuzu öldürmüştü ki, domuz derisi yapımında kullanılan postları tek başına kasabaya taşıyamamış, insanların yardımına ihtiyaç duymuştu. Defne Locası'ndayken Uçurumlar Dağı'na tırınanmış, bir defasında ip kullanmadan Asılı Dağ'a çıkmış, Falares insanlarıyla derin sularda, küçük yelkenlilerle gezerek bir mevsim geçirmişti.

Bulucular Locası üyesi olmuş; uzaklardaki pek çok yerde, pek çok halkın arasında dolanıp gezmiş, İçdeniz'in karşı yakasına, Işık Sıradağları'nın ötesine geçmişti. Yarık'ın veya Boğazlar'ın öbür yakasına yelkenle geçip çöl ülkelerine, büyük kanyonlara ve Cennet Sıradağları'na ulaştıktan sonra, Omom Denizi kıyılarında üç yıl geçirmişti. Kendisiyle birlikte olanların rahatsızlanıp perişan olduğu ıssız yerlerde, o ne endişe ne de korku duymuştu. Altında akrep yatan taş başını dayayıp akreple birlikte uyumuştu. Gönüllü olarak ve tek başına zehirli bölgelere gitmiş, gerginleşip kafası karışmadığı, korkup telaşlanmadığı için ne kendisine ne de başkalarına zarar vermeden, Takas'tan edindiği harita ve rehberlerden yararlanarak, kendi gözüpük ve yanılmaz keşif yöntemlerini kullanıp çinko, ba-

kır ve başka değerli maden yataklarına ulaşmıştı. Gittiği keşif gezilerinden o kadar çok maden görmüştü ki, Demircilik Sanatı üyeleri çok miktarda tunç dökebilmiş, koyunlar, sığırlar ve müzisyenler için çingiraklar yapabilmişti. Tunçtan dökülen çanlar en tatlı ve karmaşık tonlarla çınladığı için sonunda adı da Çingirak olmuştu.

Çingirak, çok sayıda büyük yolculuktan sonra, bir süre için yerleşmeye hazır hale geldi. Beşinci Ev'den bir kadınla evlendi. Kendisi Dördüncü Ev'dendi. Çingirak, Bulucularla ve Uvakuvaha'daki Takas'ta araştırmalarını sürdürdü. Kadın da Şarap Sanatı'nın bir usta şarapçısıydı. Kadın gebe kalıncaya kadar, hanesinde sürdürdükleri mutlu hayat devam etti. Gebelik kötü geçti. Kadın altıncı ayda düşük yaptı ve düşükten sonra toparlanamadı. Kesilmeyen kanaması yüzünden kadının gücü tükenmeye başladı. Çok az yiyebiliyor, uyuyamıyordu. Doktorlar ameliyat için bir neden bulamıyor, verdikleri hiçbir ilaç da kâr etmiyordu. Yardım için toplandılar ama kadın şarkı söyleyemedi. Bir gün Çingirak eve geldiğinde onu iyice zayıf düşmüş, yatakta ağlarken buldu. Kadın, "Çingirak, ben ölüyorum" dedi.

O, "Hayır, öyle değil. Ölmeyeceksin" dedi.

Kadın, "Korkuyorum" dedi.

O, "Korkmak bir işe yaramaz. Korkacak bir şey yok" dedi.

"Ölüm korkulacak bir şey değil mi?" diye sordu kadın.

"Ölüm korkulacak bir şey değil" dedi.

Kadın başını çevirdi ve sessizce ağladı.

Kısa süre sonra, bir başka gün Çingirak eve geldiğinde onu kolunu bile kaldıramayacak kadar zayıf düşmüş buldu.

"Dinle karıcığım" dedi. "Eğer ölmekten korkuyorsan, senin yerine ben geçeyim."

Bu söz kadını gülümsetti. "Korkusuz deli" dedi.

O, "Senin yerine ben öleceğim" dedi.

"Hiç kimse böyle bir şey yapamaz" dedi kadın.

"Sen izin verirsen, ben yapabilirim" dedi adam.

Kadın, ölmekte olduğunun kocasının hâlâ anlaşılmadığını düşündü. Adam, bir çocuk gibi görünüyordu gözüne. "Peki, izin veriyorum" dedi.

Adam yatağın az ötesinde ayağa dikildi. Kollarını ve bacaklarını açıp başını yukarı kaldırarak gerindi. Yukarı doğru yüksek sesle seslendi: "Gel, Anne! Gel, Baba! Gelin o Ev'den, o yıkılan Ev'den buraya, bana gelin!"

Sonra başını aşağı indirip karısına baktı ve "Lütfen bundan sonra bana eski isimle seslenme. Senin izinle o ismi attım. Bundan sonra benim adım sadece Ayı" dedi.

Sonra köşedeki döşeği açarak odaya serdi.

O gece yağmur başladı. Kuzeybatıdan büyük bir fırtına koptu. Ormana ve kasabaya yıldırımlar düştü. Şimşekler bir sıradağdan ötekine uzanarak çakıyordu. Yağmur damlaları aralarında hiç hava yokmuş gibi düşüyordu. O gece kuşlar yuvalarından aşağı düştü, yer sincapları deliklerinde boğuldu.

Her gökgürültüsünde adının Ayı olduğunu söyleyen adam bir çığlık atıyordu. Karısı adamın davranışından öyle kaygılandı ki, kız kardeşinden yatağını adamınkinin yanına taşımasını istedi. Elini avuçlarının içine aldı ama onu yatıştıramadı. Kız kardeşini, annesini çağırmaya yolladı. Annesi geldiğinde adama, “Neyin var Çıngırak? Derdin ne?” diye sordu.

Adam hiçbirine cevap vermeden titreyerek yatıyor, yatağın içine gömülüyordu. Sonunda kadın adamın kendisine Ayı diye seslenilmesini istediğini hatırladı. “Ayı” dedi; “Niye böyle davranıyorsun?”

O zaman adam, “Korkuyorum” dedi.

“Neden korkuyorsun?”

“Ölmem gerekiyor.”

Annesi kadına, “Ne diye böyle söylüyor?” dedi.

Kadın, “Benim yerime öleceğini söyledi. Ben de razı oldum” diye cevapladı.

Annesi ve kız kardeşi, “Kimse böyle bir şey yapamaz” dediler.

Kadın adama, “Dinle” dedi; “İzin vermiyorum! Eğer izni ben verdiysem, şimdi de geri alıyorum!”

Ama adam onu duymadı. Şimşekler çakıyor, yağmur çatıda ve pencerelerde gümbürdüyordu.

Bütün gece, ertesi gün, ertesi gece ve bir sonraki gün yağmur yağdı. Vadi tabanını su bastı. Ounmalin'den Kastoha-na'ya kadar her yer su kaplıydı.

Adının Ayı olduğunu söyleyen adam yağmur yağdığı süre boyunca titreyerek yattı, bir şey yemeden, hiç uyumadan yatağın içine gömülü kaldı. Karısı yanı başında, bakımını üstlenip onu yatıştırmaya çalıştı. Doktorlar Locası'ndan insanlar geldi ama adam onlarla konuşmadı; inleyerek kulağını tıkadığı için şarkılarını da duymadı.

Kasabadaki insanlar, “Şu korkusuz adam karısı için ölüyor, onun ölüm sırasını alıyor” demeye başladı. Gerçekten böyle oluyor gibiydi. Ama kimse böyle olup olamayacağını ya da böyle olması gerekip gerekmediğini bilmiyordu. Kocayemiş Locası'ndan insanlar gelip adamın yanına karısıyla birlikte oturdular. Ona, “Dinle” dediler; “Çok ileri gidiyorsun. Böyle davranmaya korkmuyor musun?”

Adam yüksek sesle ağlamaya başladı. “Artık çok geç. Artık korkuyorum!” dedi.

“Geri gelebilirsin” dediler.

Yine ağlayarak, “Ayıyı hiç tanımamıştım. Şimdi ben ayı oldum” dedi.

Sonunda yağmur dindi, sular Irmak'a çekildi ve havalar eski halini aldı. Ama adam iyileşmedi, yattığı yerde titremeyi, yemek yememeyi sürdürdü. Bağırsakları iflas etti ve sancılar içinde altından kan gelmeye başladı. Ağladı, çığlıklar attı. O kadar sağlam ve sağlıklı bir adamdı ki, ölmesi uzun zaman aldı. On dört gün sonra artık konuşamıyordu. Bundan dört

gün sonra odasında Batıya Doğru Gündoğumuna Gidiş şarkıları söylenmeye başladı; ama tam olarak ölene kadar, gözleri görmez olmuş bir halde, inleyerek dört gün daha yaşadı.

Onun ölümünden sonra karısı adını değiştirerek kendisine Korkak demeye başladı. Ama insanların çoğu onu bu adla çağırmadı. Sağlığı düzeldikten sonra, yaşlı bir kadın olana dek yaşadı. Her yıl, Dünya Dansı'nda, Yas Töreni'nde adamın adlarını, ilk adlarını, Çingirak adını ve son adı Ayı'yı ateşe attı. Adlar yalnız bir defa yakılır; ama hem adın kendisi yüzünden hem de adamın kadın için yaptığından dolayı, kimse ona engel olmaya kalkmadı. Bu uzun süre böyle sürdü; böylece öykü uzun süre unutulmadı; kadın da öldükten çok sonra, şimdi bile hatırlanıyor.

118

ORLU PINARLARI'NDA

Beş yıldır boyasız elbiseler giyyordu. Adı Adsevin'di. Su Dansı'na Orlu Pınarları'ndan su getirmek için evinden çıkmış, yola düşmüştü.

Daha önce bu pınarlara heyimasından insanlarla gitmişti, ama bu yalnız başına ilk gidişiydi. Tepeleri aşıp kanyonun başına geldiğinde suyun şırıltısını dinledi. Bodur meşeler ve dededenleri iyice sıktı ve insanların kullandığı bir patika gözükmüyordu. Eğilerek geyiklerin patikalarından yürüdü ve kanyonun duvarında bir balkon gibi öne çıkmış kırmızı bir kayanın önüne geldi. Onun üstüne çıkıp aşağıya, pınara baktı. Su içen bir geyik ve su içen bir adam gördü. Çömelmiş, suyun fışkırdığı yerde oluşan havuzcuğa ağzını dayamıştı. Üzerinde elbise yoktu, saçları ve teni bir geyiğin rengindeydi. Kayanın üzerindeki kızı ne görmüş ne de duymuştu. Suyunu içtikten sonra kafasını kaldırıp pınara konuştu. Kız, sesini duyma-

sa da, dudaklarının *heya uvakuvana* der gibi kıpırdadığını gördü. Sonra kafasını kaldırdı, taşın üzerindeki kızı fark etti. Pınarın üzerinden baktılar. Adamın gözleri geyik gözleriydi. Ne o ne de Adsevin konuştu. Sonra başını öne eğdi, geri geri pınardan uzaklaştı, döndü ve Orlu Deresi boyunca uzanan çahlıklara daldı. İri kızılağaçların arkasında bir anda gözden kayboldu.

Adsevin, uzun süre kayanın kenarında oturarak suyun pınardan akışını seyretti. Yaz sonu sıcağı bütün kuşları susturmuştu. Sonra pınara indi, ona şarkısını söyledi, mavi çamurdan testisini suyla doldurdu, askısını taktı ve geldiği gibi dönüp gitti. Dik kanyon duvarlarına güçlkle tırmandı. Pınarın üzerindeki büyük kayaya gelince dönüp “Çukulmas’ta yarın Su Dansı yapacağız” dedi. Geyik patikalarından çıkarak tepenin öbür tarafına geçti.

119

Ertesi günkü uvakuva için Orlu suyunu heyimasa taşıdıktan sonra, oturduğu Kedi Bıyığı Evi’nin mutfağına girdi. Kadın olarak yaşayan bir adam ve bir Mavi Çamur öğretmeni olan büyükannesinin kardeşine sorusunu sordu: “Orlu Pınarları’nda gördüğüm İkinci Ev’den miydi, yoksa Sekizinci Ev’den mi?”

Büyük dayısı, “Nasıl bir şeydi?” dedi.

“Geyik gibiydi, hem de adam gibiydi.”

Büyük dayısı, “Belki de bir Gökyüzü kişisi gördün” dedi; “Kutsal bir zamandayız, sen de kutsal bir iş yapıyordun. Bu kişi bir şey söyledi mi?”

“İçtikten sonra suyla konuştu.”

“Seninle konuştu mu?”

“Hayır, ben onunla konuştum. Su Dansı’nı yapacağımızı söyledim.”

Ertesi gün, bütün dans boyunca, Adsevin, av yerine doğru, kuzeyden gelen patikalara baktı durdu; ama Orlu Pınarları’ndaki adamı göremedi.

Oysa adam gelmiş, ama kasabanın içine, dans alanına inmeye çekinmişti. Çok uzun süredir insanların yanında bulunmamıştı. Aralarına nasıl gireceğini bilemiyordu. Dere yatağının kenarına sinmiş, oradan dansı seyrediyordu. Köpekler ona hırlayıp havlamaya başlayınca koşarak dere yatağından yukarı kaçtı.

Danstan sonra sıcaklar daha da arttı. Çukulmas’ta öğleden sonraları Akbaba Tepesi’nin üzerinde dönen akbabalardan başka kıpırdayan hiçbir şey kalmadı. Böyle bir günde Adsevin, Orlu Pınarları’na giden kanyonları ve tepeleri geçti. Onu büyük kayaya götüren geyik patikasını buldu ve oraya gitti. Pınar kurumuştu. Ortalıkta kimse yoktu. Kayanın üzerinde dört yeşil meşe palamutu duruyordu. Bir sincap ya da bir başkası onları oraya bırakmış olmalıydı. Adsevin onları alıp yanında getirmiş olduğu, sarmal bir biçim verilerek oyulmuş, bir hihol-no gibi parlatılmış zeytin ağacından bir sopa bıraktı. Sesini yükseltmeden, kanyondan aşağı bakmadan, “Tuz Yolculuğu’na gideceğim. Ondan sonra tekrar gelirim” dedi. Sonra Çukulmas’a, evine döndü. Tuz Yolculuğu’ndan sonra, Şarap’tan önce Orlu Kan-

yonu'ndaki kayaya geldi. Hihol-no gitmişti, yerinde bir şey yoktu. Oraya ne konmuşsa, sincaplar, alakargalar ya da orman sıçanları almış ya da düşürmüş olabilirdi. Yerde bir yanartaş taşı parçası bulup onunla kanyon duvarına, kırmızı kayanın üzerine Mavi Çamur işaretini çizdi. İşini bitirince doğruldu ve "Yakında, kasabanızda Şarap Dansı yapılacak" dedi. Adımı yitirmiş adam, aşağıda, kanyonun dibinde, kuru dere yatağında onu dinliyordu. Hep dinlemişti.

Akşam Adsevin eve döndüğünde, büyük dayısı ona, "Dinle, Adsevin" dedi; "Taş kesmiş ormanın üstlerindeki kanyonlara çıkan, Şahin Tepeleri'nin ötesine giden avcılarla konuştum. O geyik-adamı tanıyorlar. Ormanda yaşamak için uzun zaman önce Kırk Beş Kızılağaç Evi'ni terk etmiş. Kaybolmuş. Kayıp insanlar tehlikelidir. Anlamsız şeyler yaparlar. Sanırım Orlu Pınarları'na bir daha gitmesen iyi olur. Gidersen onu ürkütürebilirsin."

Adsevin, "Avcılar onun tepelerde nerede yaşadığını biliyorlar mı?" diye sordu.

Büyük dayısı "Hiçbir yerde evi yok" dedi.

Adsevin dayısını üzmemek istemiyordu. Ancak Orlu Kanyonu'ndaki adamdan da korkmuyor, nasıl olup da onu ürküteceğini anlamıyordu. Bu yüzden büyük dayısının çok meşgul olduğu harman vaktini bekledi, sonra kuzeydoğu patikalarının yolunu tuttu.

Henüz yağmurlar başlamamıştı ama ağaçlar kök ve gövdelerinde tuttukları suyu bırakmakta olduğundan, pınarda, kayaların arasındaki oyuklarda biraz su vardı. Pınarın çevresindeki çamurlu toprağın üstü geyik izleriyle kaplıydı. Kayanın üzerine çizdiği Mavi Çamur işaretinin yanına Sekizinci Ev'in çakal gözü çiziliydi. Onu görünce, "Heya, hey, Çakal! Demek buradaydın, Yaban Ev'in sakini! Bu Ev'de yaşayıp onu isteyen bu armağan" dedi. İçine ıslak arpa, kuru üzüm, kişniş doldurulmuş birkaç asma yaprağını oraya yere bıraktı ve geldiği gibi gitti. Bir süre sonra, iş bitiminde büyük dayısıyla otururlarken, Adsevin, "Mataikebi! [Sevgili büyük dayı] Adam Yaban Doğa Evi'nde yaşadığını söylüyor. Oraya gidersem, ne onun ne de benim için endişelenmene gerek yok" dedi.

"Peki, ben oraya gidip havayı koklasam?" dedi büyük dayı.

Adsevin, "O evin kapıları hiç kapanmaz" dedi.

Daha sonra büyük dayı Orlu Kanyonu'na gitti. Kayadaki işaretleri ve hemen yanı başında, dere yatağından alınmış, pürüzsüz ve güzel, kırmızı hematit taşı gördü. Onu eline almadı. Uzun süre kayanın üzerinde oturarak, düşünüp etrafı dinledi. Kayıp adamı ne gördü ne de duydu ama orada, kaynağın ötesindeki kızılağaçların yakınlarında olduğunu hissetti. He-ya uvakuvana söyledi ve Çukulmas'a geri döndü. Yeğenine, "Sanırım oranın havası temiz. Yakında pınardan su akmaya başlar. Dereden çıkmış bir taş da orada duruyor" dedi.

Adsevin oraya gittiğinde taşı aldı ve kendi ördüğü bir fileyi oraya bıraktı. "Yakında kasabamızda Çimen Dansı yapılacak. Yaban Doğa'da yaşayan herkes gelebilir" dedi.

O sırada ona bakıp dinleyen adamı gördü. Kanyonun karşısında, altı gövdeli bir kocayemiş ağacının ardında durmuştu. Yalnız omuzları, saçları ve gözleri görünüyordu. Görüldüğünü fark edince adam yere çömeldi. Adsevin uzaklara baktı, başını çevirdi, sonra tepenin üzerinden geri döndü.

121

Bundan sonra Adsevin, bir uvakuvadan diğerine, bir mevsimden diğerine, küçük armağanlarla Orlu Pınarları'na gitmeyi sürdürdü. Kayıp adama Çukulmas'taki danslardan söz ediyor, eğer adam bir armağan bırakmışsa, kırmızı kayanın üzerinden alıyor, bazen de onu görüyordu. Adam ise Adsevin'i her defasında görüyordu. Kırk Beş Kızılağaç Evi'nden yaşlı bir Yılantaşı kadını ölürken, Adsevin bu kadının kayıp adamın akrabası olabileceğini, eğer kadını anımsıyorsa, onun için Batıya Gidiş şarkıları söylemek isteyebileceğini düşündü. Orlu'ya gitti ve bundan söz etti.

Dünya Dansı'nın Birinci Günü, şiddetli bir yağmurun altında Orlu Kanyonu'na geldi. Dere sarı köpüklerle, gürül gürül akıyordu. Kanyonun kuşları çalılırların, ağaçların dibine sığınmış, sinmişti. Çamurda insanın ayağı kaydığı için kanyonun yamacından aşağıya, kırmızı kayaya inmek çok zordu. Yağan yağmurun, taşlarını birbirine vuran derenin gürültüsü içinde, Adsevin, "Yaban Doğa'da yapıldığı gibi, kasabamızda da Dünya Dansı yapıyoruz. Yarın Düğün Gecesi. Birinci Ev'den bir adamla evleneceğim" dedi.

Yağmurun gürültüsü yüzünden kayıp adamın orada olup olmadığını, kendisini duyup duymadığını anlayamadı.

O yıl yeni evli olduğundan, Adsevin, Ay Dansı'na katılmak istemedi. Kocasıyla birlikte kasabadan tepelere çıkıp Şolyo Kanyonu'nun tepelerinde dokuz direkli bir yaz evi kurdular. Bir gün oradan Orlu'ya gitti. Tepeyi aşıp devrik çam ağacının bulunduğu bir açıklığa geldi. Kanyon Yamacı'ndan aşağıya, pınara ve üzerindeki kırmızı kayaya baktı. Kayanın üzerinde uyuyan kayıp adamı gördü. Yüzükoyun yatmış, yanağını kayaya çizilmiş işaretlere dayamıştı. Adsevin uzun süre kımıldamadan durdu, sonra onu uyandırmadan geri gitti.

Yaz evine geldiğinde genç kocası ona, "Nereye gittin?" diye sordu.

“Orlu Pınarları’na” dedi.

Kocası, Defne Locası’nda, vahşileşip ormanda yaşayan adam olmuş birinin Orlu Kanyonu’nda görüldüğünü duymuştu. “Bir daha oraya gitme” dedi.

“Hayır” dedi Adsevin; “Gideceğim.”

“Niçin?”

“Niçin Orlu’ya gittiğimi büyük dayıma sor. Belki o sana anlatabilir. Ben anlatamam” dedi Adsevin.

Genç adam, “Bir daha oraya gidersen, ben de seninle gelirim” dedi.

Adsevin, “Lütfen yalnız gideyim. Korkacak bir şey yok” dedi.

O günden sonra, kocası tepelerde yaşamaktan rahatsız olmaya başladı.

122 “Ailenin yaz evine inelim” dedi. Adsevin kabul etti. Orada, Beyaz Dişbudak Yamacı’nda kalırlarken, kocası Adsevin’in büyük dayısıyla ve kanyonlara sık sık giden avcılarla konuştu. Onların kayıp adama ilişkin söyledikleri genç adamın hoşuna gitmedi. Orlu’ya her gidişlerinde, pınarın yakınında onu fark ettiklerini söylediler. Ama büyük dayı, “Bence endişelenecek bir şey yok” dedi.

Adsevin Su Dansı için Çukulmas’a indi. Orlu Pınarları’ndan suyu yine o getirdi. Bundan sonra da büyük şenliklerden önce yalnız başına Orlu’ya gitmeyi sürdürdü. Kimi zaman yanında yiyecek de götürüyordu. Kocası, büyük dayının söylediklerini düşünüp bir şey demiyordu.

Bir oğlan çocuğu, Su zamanı sıralarında Adsevin ve kocasını ana-babası yapıyordu. Daha birkaç aylıkken, yeni Çimen zamanlarında Adsevin onu kucaklayıp kuzey patikalarının yolunu tuttu. Kocasına bir şey söylememişti. Genç adam onun bebekle birlikte gidişini görünce telaşlandı ve öfkelenmişti. Orlu yolundaki tepelerde, kanyonlarda onu uzaktan izledi. Son sırtı aştığında onun izini kaybetti. Ortalıkta patika yoktu; Adsevin’in nereye gittiğini görmüyor, sesini duymuyordu. Onu ararken ses çıkarmaktan korktuğu için kıvılcımdan duruyor, etrafı dinliyordu.

Birden aşağıdan dere yatağının ötesindeki kanyondan onun sesini duydu: “Bu benim oğlum. Adını Çakalı İzleyen koydum.” Sonra bir süre sustu. Az sonra tekrar konuştu: “Gittin mi Çakal?” Sonra bir süre sesi kesildi. Sonra sözleri değil ama çılgılığı duyuldu.

Genç adam çalılara yara yara ileri atıldı, kanyonun kenarına, oradan da dik yamaçtan aşağı, sesin geldiği yere koştu. Kadın kucağında bebeğiyle, kırmızı kayanın kenarına oturmuş ağlıyordu. Kocası, yaklaşırken ölümün kokusunu aldı. Kırmızı kayaya ulaştığında, Adsevin eliyle pınarın altını gösterdi. Kayıp adam, derenin karşı kıyısında, büyük kızılgaçların altında, ölü yatıyordu. Yarı yarıya toprağa karışmıştı bile.

Şiirler

İkinci kısım

Bu bölümdeki şiirler, yazarlarından heyimaslarına ya da localarına, sözlü ya da yazılı armağanlardır.

Keşlerde mülkiyet kavramı bizimkinden öylesine farklıydı ki, bu sözcük her kullanıldığında bir dizi açıklama zorunlu oluyor. Vadi'de birinin yaptığı, kazandığı ya da sahip olduğu şey ona aitti; ama kendisi de evine, hanesine, kasabasına ve insanlarına aitti. Zenginliği oluşturan, *nesnel*

değil, bir *eylem*, verme eylemiydi.

Şairler yazdıkları şiirlerin sahibi olurdu. Ancak bir şiir verilmediği, paylaşılmadığı, sunulmadığı sürece varlık kazanmazdı. Söz konusu olan bir şiir, bir resim, bir müzik parçası ya da bir dua olunca, sahip olma ile vermenin özdeşliğini görmek daha kolay oluyor. Keşler ise her tür mülkiyet için bu özdeşliği geçerli görüyordu.

MAVİ KAYANIN ŞARKISI

Uvakuvaha Yıllantaşından, imzasız.

Uyumluyum, gizemliyim, katıyım.
Toprağın üstünde, güneşin altında, meşelerin arasındayım.
Bir zamanlar güneştim, sonunda yine karanlık olacağım.
Bu büyük şeyler arasındayım şimdilik,
diğerleriyle birlikte, burada, bu Vadi'de.

BAHAR BAŞINDA SEKİZİNCİ EV'DE DÜŞÜNCEYE DALIŞ

Sinşanlı Öfke'den

Şu mavimsi bulutlar kuzeydoğuya gidiyor
yukarılarda ve ağır ağır. Yardım et bu ruha,
yağmur mevsiminin güneydoğu rüzgârı,
yardım et bu ruha iyileşmesi için.

Devrilmiş çam ağacının gövdesi altında
kusursuz labirentler oymuş kurtçuklar,
incecik dairesel evler. Labirent yapımcıları,
yardım edin bu ruha ölmesi için.

Yağmur yumuşak yerlerini aşındırmış,
mavi kaya damarlarla delik deşik.
Birçok kışın savrulan yağmuru,
yardım et bu ruha değişmesi için.

Kuru dalların gölgeleri,
gün ışığı ve ölen şeyler,
ey yaban doğa, bir kuş öter
uzakta, güneşli rüzgârda.

Kaya daha yumuşaktı yağmurdan,
ağaç daha zayıftı kurtçuktan. Yolu yok.
Öyleyse ruhum, sen de zayıf ol, ıskala, sürüklen ve savrul
rüzgârla birlikte, deliklerin ve labirentlerin içinden ve öt
yaban doğa içinde yalnız bir kere, tek bir ses.

Hehðle-nð

YÜKSELİŞ

Yazarı Akik tarafından

Uvakuvaha'nın Kara Kerpiç Locası'na armağan edilmiştir.

125

Kimi zaman bir kabarcık yükselir, bir köpük-ruh,
yükselir ve sürüklenir zihnin rüzgârlarıyla
Irmak'tan yukarı, Vadi'den yukarı,
Dağ'a doğru, ölmek için doğmaya.

Güneydoğudan esiyor rüzgâr.

Eril ve ölümlü etin içinde ruh
boş ve yücedir, boğuşur, çığlıklar atar,
kemikten evi hapishanesi, tutsak
kaçmayı, salıverilmeyi, özgürlüğü bekler.

Doğudan ve güneyden hâlâ esmekte rüzgâr.

Kapı ağzındaki anneler, bağlardaki babalar,
bırakın gitsin oğlan, köpükten doğan,
savaşçı, gezgin, sürgün,
yoksa evi de, bağı da yakacak.

Doğu rüzgârı ateş kokusu getiriyor.

Yıkımın ta kendisi o, ölümlerden doğan,
akan sudaki kül o. Kara bir tarla
var arkasında. Bırakın gitsin,
Bırakın çıksın Dağ'a, aradığını bulmaya.

Güney rüzgârıyla yükseliyor kıvılcımlar ve sönüyor.

ÖLÜM

*Madidinou'da, Kırmızı Kerpiç heyimasına, imzasız bir kişisel
armağan. Şiirin biçimi "Dörtleme ve Yankı" diye adlandırılırdı.*

Tek bir ölüm,
ne sana kalır,
ne bana,
hepimiz ölürüz,

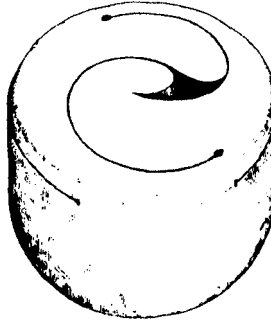
aynı ölümle
sen de onu
paylaş.
Sen de, ben de,
öleceğiz.
kurtaramaz,
ne sen beni,
ne ben seni.
Tek bir ağıt,
hepimiz ağlarız,
sen de ona
dayan.

126

ASLINDA HİÇBİR ZAMAN BUNDAN FARKLI DEĞİLDİ

*Uvakuvaha'nın Kırmızı Kerpici'ne
Çumolu Dokuznokta tarafından verilmiştir.*

Aslında hiçbir zaman bundan farklı değildi.
Belki daha fazla düzenlemeye gerek vardı.
Belki başlangıç
daha çok şeye gerek duyulan zamandı.
Ancak, başlangıçtan önce,
dere kenarında, çalılardan altında,
bir tilkinin bıraktığı bir fare dalağındaki
bir kurtçuktan büyüyen bir sineği
bir kadının ezip ezmediğini kim bilebilir?
Ezmediğini nasıl söylersiniz?
Ezmeyeceğini nasıl söylersiniz?
Dalgalar yüzünden,
deniz değişir mi?
Davula böyle vurduğumda,
şunu düşünürüm:
Başlangıçtan önce bu ses buradaydı
ve her şey bu sesi yapmak için harlandı
ve ondan sonra,
artık her şey farklı.

GÜNEYE GİDEN GÜNEŞ

Çukulmas'ın Kırmızı Kerpiç heyimasına Yerleşik tarafından armağan edilmiştir. Ölümlülük üzerine ağıt ve şiirlerde çok sık kullanılan "dokuzlu" hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Dolanırım, akşam bozgunu.
Güz huzursuzu, gezinirim.
Ne çok ayrılık, ne çok ölüm.
Hep açık kapılar kapandı.
Düştü göğü tutan ağaçlar.
Yalnız ben kaldım hatırlayan!
Bu dere kurumak üzere.
Ölü ruhlar, için bu sudan!
Vadi'nin bu yanına gelin,
kuru çayırarda yürüyen,
bu yaşlı kadının yanına.

AYDAN ÖNCE

Çumo Yanartaşı'na Kedibalığı tarafından verilmiştir.

Yerin altında,
ayın altında,
rüzgâr esiyor,
gölgeler oynuyor
yerin üstünde,
okaliptüs gölgeleri.
Yapraklar savruluyor
okaliptüslerin altında,
rüzgâr gölgeleri oynatıyor
yerin üstünde,
aydan önce.

PERVANELER VE KELEBEKLER

*Madidin'ü'da, Kocayemiş Locası'nda
Koç tarafından söylenmiş, "eski bir şiir".*

Sırların içinden gelen kelebek,
sır olur gider.
Büyük dansçı!
Ruh seni taklit eder.
Bütün evlerde yaşarsın,
yalnız bir an için konarsın.
Sırların içinden gelen pervane,
sır olur gider.
Şekil değiştirici!
Sen verirsin ayının dersini.

DÖRT/BEŞLEMELER

*Ounmalin'de, Kocayemiş Locası'nda
Kemal tarafından söylenen "eski şiirler".*

Ruhtar eski,
hep kullanılmış.
Elde bıçak
elden çok yaşar.

Dağ vadiye:
Pınar yine var.

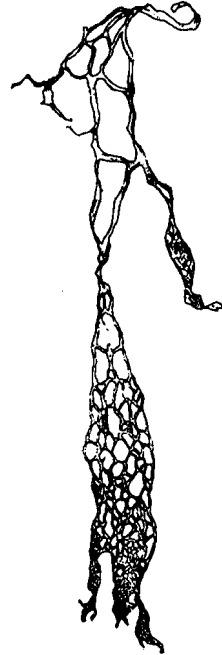
Yaşlandıkça,
gençleşir ruhum.
Ben denize,
o yukarıya.

Dinle, ırmak
ruhum ben değil!

KURAK ZAMAN YAKARIŐI

*"Bu Şarkıyı kurak mevsim çok uzadığında, orman yangınları baş gösterdiğinde ya da insanın içinden yağmur yağması geçtiğinde söylenmesi için yaptım."
-Uvakuvaha Mavi amuru'ndan Ceylan.*

Rüzgrlar bomboş, kuzey rüzgârı, doğu rüzgârı.
Gökyüzü bomboş.
Beklediklerimiz,
umduklarımız,
denizde, dalgaların altında.
Uyumayan, parıldıyan yabancılar!
Derin suların sakinleri!
Saliverin onları,
bırakın, güney rüzgrina dönsünler,
bırakın, batı rüzgrina dönsünler,
bırakın Vadi'ye gelsinler.
Bulut evi sakinleri, yağmur bulutları,
yollayın onları. Ey deniz bırak onları,
nasıl dağlar dereleri sana yollarsa,
nasıl ırmak sana inerse,
nasıl Őarkılarımız sana inerse,
nasıl aşağıya, sana doğru dans edersek,
bırakarak, geri yollayarak suları,
geri yollayarak ırmak'ı ve yağmur sularını
denize, geri dönüŐlerin kaynağına.

YAŞLI KADIN ŞARKI SÖYLER

*Sinşan'dan Çiçeklenmiş tarafından heyimasına verilmiştir.
"Dörtlü" ölçü kullanılmıştır.*

Bir eriktim.
Çekirdekli,
kurutulmuş
erik oldum,
kuru erik.
Ye beni, ye!
Çekirdeğim
yere düşsün,
ağaç olsun,
erik dolsun.

KAİBİNİN ALTINDA

*Öfke tarafından Sinşan'da Mavi Çamur heyimasında
bir duvar resminin yanına yazılmıştır.*

Su nasıl da kıvrıla kıvrıla akar
bataklık ovalarda, sisin içinde,
alçak, bulanık düzlüklerde.
Uzun kanatların sesi var,
ama balıkçıl kuşunu göremiyorum.

ÇALILIKTAN KALKAN BILDİRCİN

*Çukulma'sta, Kulkunna tarafından,
Mavi Çamur heyimasına armağan edilmiştir.*

Pır pır eden kanatlarınızla
ortaya koyarsınız bıldırcınlığınızı,
çalılıkta bir kanat gümbürtüsüyle ayaklanan
yakınlarda bir yerdeki ürkmüş kuş sürüsü.

Göze görünmez bıldırcınlığınız.
Görmenin, akıl yürütmenin altına, çok altına,
yalnız kulağa ve daha derinlere seslenir
birdenbire pır pır eden tozlu, tüylü görkeminiz.

BU TAŞ

*Sözcük İrmağı tarafından yazılmış,
Telina-na'daki Yılan taşı heyimasından alınmıştır.*

Ölüme götürmeyen
bir yol aramaya gitti.
Bu yolu aramaya gitti
ve buldu sonunda.
Taş bir yoldu bu.
Ölüme götürmeyen
o yolda yürüdü.
Yürüdü bir süre,
durdurdu sonunda:
Taşa dönmüştü.
Ölüme götürmeyen
o yolda durur şimdi
hiçbir yere gitmeden.
Dans edemez artık.
Taşlar düşer gözlerinden.
Gökkuşluğu halkı geçer yanından,
uzun bacaklı, hafif adımlı,
Dört Ev'den gelip
Beş Ev'e dans etmeye giderken.
Onlar toplar gözyaşlarını.
Bu taş bir gözyaşdır,
onun gözlerinden akmış.
Ben doğmadan ölmüş birinin
dağda bana verdiği
bu taş, ah bu taş.

Dört tarih anlatısı

YAŞLI KADINLARIN NEFRETİ

*Sinşan' da Yüksek Sundurmalı Ev' den Diken tarafından
yüksek sesle anlatılmıştır.*

Sinşan' da, şimdi Yüksek Sundurmalı Ev'in bulunduğu yerde, çok zaman önce, adına Depremden Sonraki Ev denilen bir ev vardı. Çok, hem de çok eski bir evdi. Eşik taşı ve döşemeleri aşınıp çukurlaşmıştı. Kapılar çerçevelerinde yamuk duruyordu. Bütün tahtalar yerinden oynamıştı. Duvarlar fare doluydu. Çatının altındaki boşluğu kuş yuvaları, eşekarısı yuvaları, yarasa kümeleri doldurmuştu. Ev o kadar eskiydi ki, kimse hangi ailenin evi yaptığını hatırlamıyordu. Kimse ne evi onarıyor ne de temiz tutuyordu. Hiç kimseye aldırış etmeyen, kimse-nin de aldırış etmediği çok yaşlı bir köpek gibiydi ev; kir pas içinde, sessiz, sakın, pirelerini kaşıyarak yaşıyordu. Evi öyle eski ve pis bıraktıklarına göre, Sinşanlı insanlar o zamanlar pek özensizmiş; evi alaşağı edip parçalarına ayırmak, iyi durumdaki tahta ve taşları kullanarak yeni bir ev yap-

mak daha iyi olurdu. Ama bazen insanlar daha iyi olanı, ya da iyi olanı yapmazlar. Şeyler kendi yollarında gider. Oldukları gibidirler; kim değiştirecek onları? Çark durmadan döner. Her şeye dikkat etmek zordur. Komşularınızın yaptığını karışmak da zordur.

Neyse, bu eski Depremden Sonraki Ev'de iki aile vardı: Bir Kırmızı Kerpiç ve bir Yanartaş ailesi. İki hanede birer de büyükanne vardı. Bu iki kadın ömürleri boyunca birbirlerinden nefret etmişti. Hiç geçinemezlerdi. Birbirleriyle konuşmazlardı. Ne olmuştu? Ne isterlerdi? Bilmiyorum. Hikâyeyi anlatanların hiçbiri de bilmiyordu. Bu nefret karşılıklı güçlenerek sürdü, yaşlandıkça sağlamlaşta, yaşlandıkça sağlamlaşta, sonunda bir yumruk bir sopayı nasıl kavrarsa, insanı öyle kavrar hale geldi. Kırmızı Kerpiç kadını, çatının altındaki ilk katta, Yanartaş kadını da bodrumların üstündeki ikinci katta birbirlerinden böyle nefret ederek yaşıyorlardı. Yaşlı Kerpiç kadını, "Yukarıya çıkan şu leş gibi yemek kokusuna bak! Git ona söyle, evi leş gibi kokutmasın!" der, damadı aşağı iner ve Yanartaş kadınına bunları söylerdi. Diğerleri de adama bir şey söylemez, ama kendi damadına, "Bu gürlütle de ne? Bir yerlerde köpek mi havlıyor? Hela mı akıyor? Bu evde tatsız sesler var. Yukarıdakiler yürüyüp duruyor, aptal aptal konuşuyor. Git, bu kadar gürlütle yapmamalarını söyle onlara" derdi.

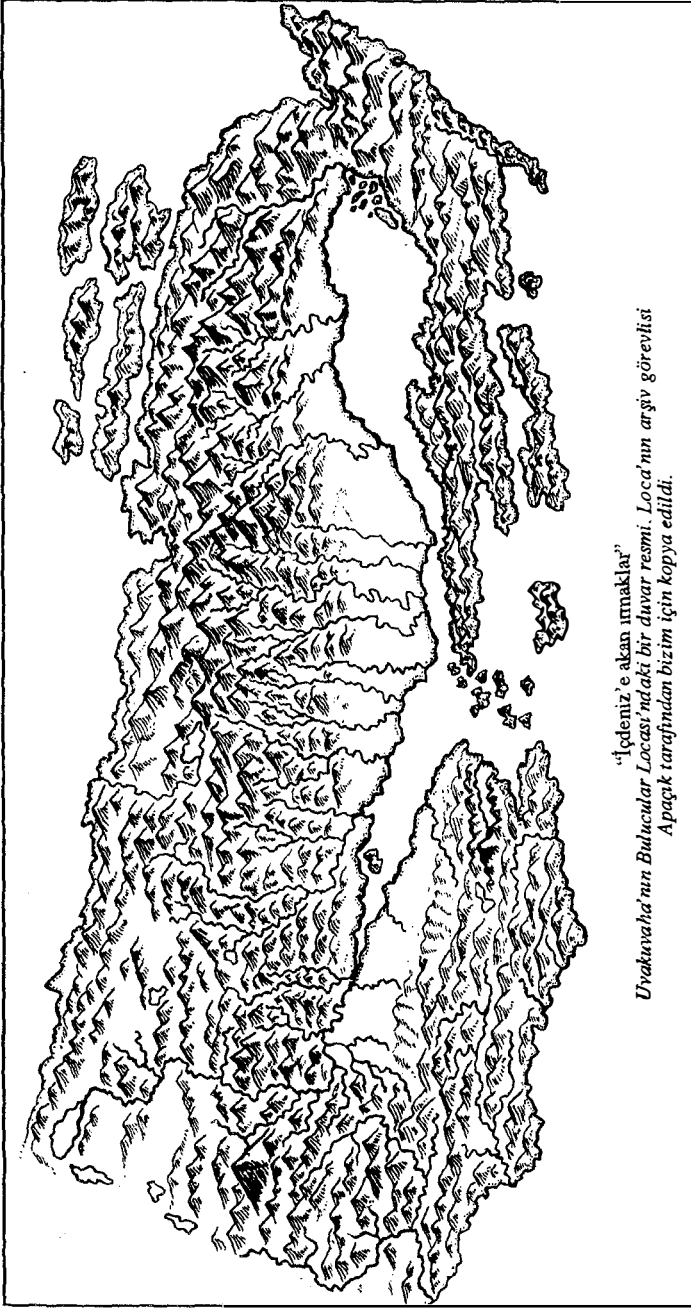
133

Kerpiç hanesinde iki kız vardı. Bunlardan birinin de iki kızı vardı. Hepsini evli olduğundan, evde dört damat ve birkaç küçük çocuk da bulunuyordu. Çatının altındaki pis odalarda yaşayan, büyük bir aile oluşturuyorlardı. Çatıyı onarmamışlardı. Yağmurda çatı akıtınca, suyun aşağıdakilere damlaması için tabana, duvarın dibine bir delik açmışlardı. Yaşlı Kerpiç kadını, "Su hep tepelerden aşağı doğru akar" demişti. Aşağıda Yanartaş büyükanne, birisi evlenmemiş, birisi evli ve bir kız annesi, iki kızıyla yaşıyordu. Onların hanesi kalabalık değildi. Elleri de açık değildi, sesleri çıkmaz, kendi kabuklarında yaşar, şenliklerde dans etmezlerdi. Hiç kimse odalarına girmezdi. Kimileri, "Bu hane herhalde istifçilik yapıyor. Bir sürü şeyleri olmalı. Hepsini orada saklıyorlar" derdi.

Başkaları şöyle cevap verirdi: "Bunu nereden çıkarıyorsunuz? Hiçbir şey yapmıyorlar. Kasabanın sürüsünde hepsi hepsi iki koyunları var. İnekleri öldü. Çingiraklı Yılan Korusu'nda küçük bir toprakları var, ama mısırdan başka bir şey ekmezler. Mantardan başka bir şey toplamazlar. Vermek için bir şey yapmazlar. Elbiseleri eski; tencereleri, sepetleri hem eski hem de pis. Bir sürü şeyleri olduğunu nereden çıkarıyorsunuz?"

Yanartaş kadınlarından birinin çöp tenekesine attığı demir tavayı görenler oldu. Tava kapkara olmuş, yanmış ve ortası delinmişti. Ama bu halde de uzun süre kullanıldığı, deliğin çevresinde kızartma yapıldığı belliydi. Yine de bunu istifçiliğin kanıtı olarak görenler, bu kadar yıpranmış bir tavada yemek yapmak için çok cimri olmak gerektiğini söyleyenler oldu.

Eski evin üst katındaki aile de yiyecekten başka bir şey vermezdi, ama kimse onların zengin olduğunu söylemezdi. Kapıları hep açıktı; isteyen

"İçdeniz'e akan ınmaklar"
Uyakuvahe'nun Bulucular Looasi'ndaki bir duvar resmi. Looa'nun arşiv görevlisi
Apaçık tarafından bizim için kopya edildi.

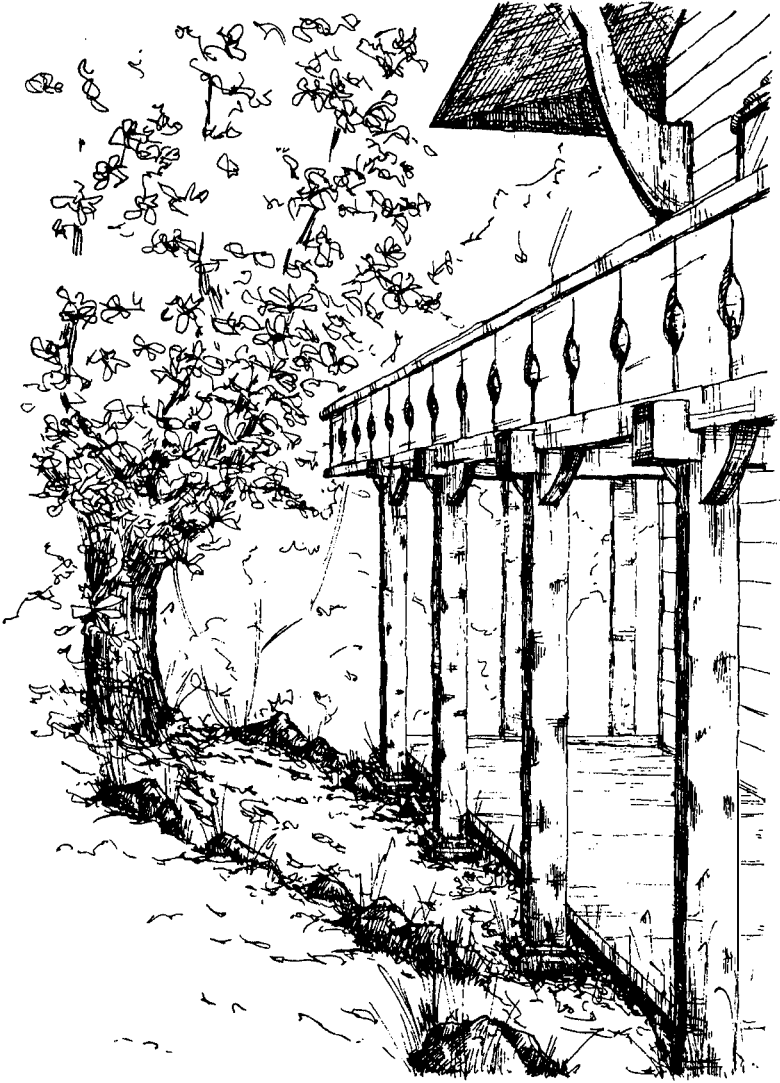
neleri olduğunu da, pisliği de görebilirdi. Bütün damatlar ava çıkar, böylece en azından geyik etini bol bol bulurlardı. Kızlar da peynir yapardı. Sinşan'da o kadar peynir yapan bir onlardı. Peynir isteyen sütünü getirirdi. Sütünü sağdıkları keçileri ve koyunları vardı. Peyniri evin zemin katında dinlendirirlerdi. Yarı yarıya toprağın altında olduğundan, burası peynir ya da şarap için iyi bir mahzendi. Yüksek Sundurmalı Ev'in altındaki bodrumların bir kısmı da bu eski evden kalmadır. Kırmızı Kerpiç insanları olmalarına rağmen hiçbiri çiftçilikle uğraşmazdı. Adamlar hep Sinşan Dağı'nda, Gözcüler'de, hatta ta Köknar Dağı'nda, av yerinde olurdu. Yaşlı kadın geyik etinden başka bir şey yemekten hoşlanmazdı. Av eti konusunda elleri açıktı. Gereksindikleri şeyleri kendilerine verenlere, yaptıkları peynirden verirlerdi. Ama aldıkları şeyleri kaybeder, kırar, bozduklarını tamir etmezlerdi. Tutarsız, uyuşuk, dar kafalı insanlardı. Büyükannelerin arasındaki nefret dışında hiçbirinin anlatmaya değer bir öyküsü yoktu. Ama bu nefret, gerçekten büyüktü: Bir evin içinde, dört duvar arasında, büyük bir nefret.

135

Yıllar yılı süren bu nefret, evin pis, delik deşik, sinek ve pirelerle dolu olmasının da nedeniydi. Evde yaşayanların verici olmamalarının, bayağı ve kavrayışsız olmalarının nedeni de yine buydu. Hepsi, iki yaşlı kadın arasındaki nefretin yakıtıydı yalnızca. Yaptıkları ya da söyledikleri her şey bu nefreti körüklerdi. Av hayvanları azalursa, Yanartaş ailesi, yukarıdakiler bir geyik getirmeden döndüğü için mutlu olurdu. Kuraklık olursa, Kırmızı Kerpiç ailesi, aşağıdakiler fazla mısır alamadıkları için mutlu olurdu. Eğer peynir acımış ya da kurumuş çıkarsa, Kerpiç kadınları, Yanartaş kadınları bodrumdaki küplere kum veya kül attığı için böyle olduğunu söylerdi. Eğer Yanartaş ailesinden biri kapıda kayıp düşerse, yukarıdakiler girişe geyik yağı damlattığı için böyle olduğunu söylerdi. Elektrik tesisatı zıvanadan çıksa da, duvarlar çatlasa da, balkonlar, merdivenler oynayıp sallanmaya başlasa da, iki aile de diğerini suçlu bulduğu için onarım işini üstlenmezdi. Hangi iş ters gitse, yaşlı kadınlar, "Bu onun suçu, onun yüzünden böyle oldu!" diye birbirlerini gösterirdi.

Bir gün Kerpiç ailesinin büyük damadı, merdivenlerden çıkarken, çürüklüğünden paramparça oluveren basamaklardan aşağı düştü. Tutunmaya çalıştı ama ters bir biçimde düşüp belini kırdı. Hemen ölmedi, ölmesi biraz zaman aldı. Doktorlar Locası'ndan, Kara Kerpiç Locası'ndan ölmesine yardım etmeye geldiler. Onlar Batıya Doğru Gündoğumuna Gidiş şarkılarını söylerken adamın karısının annesi, çığlık çığlığa konuşmaya başladı: "Onun yüzünden! O kadının yüzünden! Basamağı o gevşetti; çivileri o söktü, evet, o yaptı!"

Aşağıda, odasında oturan Yanartaş büyükanne gülerek onu dinliyordu. Yanındakilere, "Şu yukarıdakine bakın hele. Ölen birisi için nasıl şarkı söylüyor. Beklesin de öldüğünde ben onun için nasıl şarkı söyleyeceğim, görsün!" dedi.

Sinşan' daki Dört Kocayemiş Evi

Buna karşılık, hiç konuşmayan ve daima hanesindeki kadınların kendisine söylediklerini yapan damadı, “Kötü bir şeyler olacak. Çivileri ben sökmedim. Basamağı ben gevşetmedim. Ah, kötü bir şeyler oluyor. Ölüyorum ben!” diye söylendi. Ve Batıya Gidiş şarkılarını, ölene söylenenleri değil, ölenlerin söylediklerini yüksek sesle söylemeye başladı.

Yaşlı kadının boş inançları vardı. Bu şarkıları söylemenin insanı öldüreceğini düşünürdü. Acı acı, “Susturun onu! Başımıza ne getirmeye çalışıyor! Hanemizde kimse ölmüyor! Yalnız yukarıdakiler ölüyor! Yalnız yukarıdakiler ölsün!” diye bağırdı.

Kızlar adamı sakinleştirdiler. Bağırışları duydukları için yukarıdakiler her şeyi dinlemişti. O evde her şey duyulurdu. Birbirlerini dinleyip nefretlerini beslemek için tahtaları gevşetmiş, delikler açmışlardı. Bu yüzden bir süre için ortalığı sessizlik kapladı. Sonra yukarıdaki ölmekte olan adamın boğazından hırıltular yükseldi. İnsanlar üçüncü şarkıyı söylemeye başladı. Aşağıdaki büyükanne dinlemeye koyuldu.

Bundan sonra yaşlı kadının damadı delirdi. Hep evde oturuyor, hiç dışarı çıkmıyordu. Hiç çalışmadan köşesinde oturuyor, kolundaki, bacağındaki pire ısırıklarını, uyuz yaralarını kaşıyordu.

O gece ölen adama şarkı söylerken, bu insanların birbirlerine karşı ne tür bir nefret beslediğini görmüş olan Kara Kerpiç insanları, iki büyükanneyle konuşmaya geldiler. Daha önce her şey evin içinde kalmış, başkaları bu konuda hiç akıl yormamıştı. Kara Kerpiç insanları, “Bu hiç iyi değil. Hem kendinize hem de bu kasabada yaşayan herkese zarar veriyorsunuz. Eğer birbirinizden nefret etmekten vazgeçmezseniz, belki bir ailenin Depremden Sonraki Ev’den ayrılması doğru olur” dediler.

Kırmızı Kerpiç büyükannesi bunları dinledikten sonra, “Aşağıda sadece beş kişiler. Ev, istif ettikleri tahılla beslenen farelerle, böceklerle dolu. Ev, sakladıkları kumaşlarda üreyen güvelerle dolu. Zemin tahtalarının altındaki kutularda süsler, uvakuva giysileri, tüyler, demir, bakır var. Hiç paylaşmazlar, hiç vermezler, her şeyleri var. Onlar yapsın yeni bir ev kendilerine!” dedi.

Yanartaş büyükanne ise “Bu uyuşuk hayvancılar istiyorsa, av yerinde yaşamaya gitsinler. Burası benim evim” dedi.

Bunun üzerine, Kara Kerpiç insanları, yapacak bir şey olup olmadığını görmek için kasabadakilerle bu iki hane üzerine konuşmaya başladı. Bu sırada alt kattaki ailenin büyük kızı birdenbire hastalandı. Kıvranarak yatağa düştükten sonra kendini kaybetti. Delirmiş olan kocası hiç ilgilenmeden köşesinde yaralarını kaşıyordu. Büyükanne, “Kızım zehirlendi! Bizim mantarlarımıza zehirli mantar karıştırmışlar!” diye bağırarak, öteki kızını Doktorlar Locası’na yolladı.

Doktorlar mantar zehirlenmesi olduğunu söylediler. Kız kardeşe, ölen kadınla birlikte topladıkları mantarlar arasındaki birkaç feituliyi göstererek, kiminin bir tanesinin, kiminin yarısının insanı öldürdüğünü eklediler. Kız,

çığlıklar atarak bu mantarları hiç toplamadıklarını, onları kendi mantarları arasına bir başkasının koyduğunu söyledi. Ölen kardeşini unutup bunları tekrarlamaya başladı. Sonra büyükanne doğruldu, balkon merdivenlerinin dibinde, sundurmada dikildi. Oradan yukarıdaki aileye bağırma başladı: “Kızımı öldürebileceğinizi mi sanıyorsunuz? Bunu yapabileceğinizi mi sanıyorsunuz? Ne hakla öldürürsünüz kızımı! Kimse benim kızımı öldüremez!” Sinşan’daki herkes onun yumruklarını, kollarını sallayarak orada duruşunu gördü, söylediklerini duydu.

Yaşlı Kerpiç kadını yukarıdaki sundurmaya çıktı. “Bu gürültü de ne? Bir köpek mi ölüyor mu?” dedi.

138. Yaşlı Yanartaş kadını anlaşılmasız çığlıklar atarak merdivenlerden yukarı tırmanmaya yeltendi, ama toplanmış insanlar kolundan yakalayarak onu tutup hanesine soktular. Doktorlar Locası ve Kara Kerpiç Locası insanları, bir de torunu onu yatıştırma çalıştılar. Sonunda kızı ölüp, diğerleri onun için şarkı söylerken sakinleşti.

Bir ara yukarıdan öteki yaşlı kadının sesi duyuldu: “Kötü bir koku duyuyorum, bir yerlerde bir köpek ölüsü olmalı.” Kendi kızları ve damatları onu hemen susturdular.

Artık usanmışlardı. Kasabadaki herkesin görüp işittiği bütün bu kinden utanç duymaya başlamışlardı.

Cesedin yakılmasından sonra, yukarıdaki ailenin insanları Kara Kerpiç Locası’na gelip “Annemiz ile aşağı kattaki öteki kadın arasındaki kinden bıktık, usandık. Çok yaşlılar, onları değiştiremeyiz, ama biz bu işe son vermek istiyoruz. Ne yapsak iyi olur, söyleyin, dediğiniz gibi yapacağız” dediler.

Tam onlar Büyük Tümsek’teki locada konuşurken bir çocuk, “Yangın var! Kasabada yangın var!” diye bağırarak geldi.

Hep birlikte Sinşan’a koştular. Pompalar, büyük hortumla Depremden Sonraki Ev’e su sıkıyor, alev alev çatının üstünde kıvılcımlar, ateş parçaları dönüyordu.

Ailesi evden çıktıktan sonra yaşlı Kerpiç kadını yukarı katta tek başına kalınca, aşağıdakileri yakmak için zemindeki deliklerden aşağı yağ akıtıp tutuşturmuştu. Duman yoğunlaşınca kafası karışmış, dışarı çıkmayı denemişse de çıkamamıştı. Odasında, yalnız başına dumandan boğulmuştu.

Yaşlı Yanartaş kadını ve diğerleri dumanı hissedip damlayan yağı görünce, dışarı kaçmıştı. Damadı sürüklemek zorunda kalmışlardı. Yaşlı Yanartaş kadını evin önünde ayakta duruyor, ağlıyor ve ölenler için söylenen şarkıları söylüyordu. Yanan eve dalmaya kalkmasını engellemek için onu tutuyorlardı.

Yaşlı Kerpiç kadını dışarı çıkarılıp ölmüş olduğu anlaşıldığında, insanlar “Bırakın ev yansın. Bırakın yanıp yıkılsın!” dediler.

Yağmur mevsimi olduğu için yerler zaten ıslaktı. Yakındaki evlerin çatılarını ve duvarlarını ıslatarak, evi yıkılıp kül olmaya bıraktılar.

Bütün heyimaslardan insanlar, iki aileye bir evi çevirmek için gerekleri verdiler. Yanartaş ailesi Eski Kırmızı Ev'in zemin katına taşındı. Kerpiç ailesi ise bölündü; bir kısmı bir süre için Sinşan Dağı'nda bir av kampında yaşamaya gitti; diğerleri de, Ev'lerinden akrabalarının bulunduğu Davul Evi'ne.

Ne bir tahta, ne bir boncuk ne de bir kapı menteşesi; o evin külleri arasında çöp tenekesine atılmaya değer hiçbir şey kalmadığını söylerler. Yalnızca küller, yanık tahta parçaları ve süprüntüler kalmış.

Birkaç mevsim sonra, Mavi Çamur insanları, eski temelleri güneydoğuya doğru biraz uzatarak ve yerden biraz daha yükselterek Yüksek Sundurmalı Ev'i inşa etmişler. Bazen, bodrumun eskiden kalma kısımlarında yaşlı kadınların fısıltısına benzer sesler duyulduğunu söylerler; ama ben orada yaşıyorum ve hiç böyle bir şey işitmedim.

139

NOT:

s. 133. "...kimse onların zengin olduğunu söylemezdi."

Keşlerin "zengin" anlamına gelen sıfatları *uveambad*, fiil olarak kullanıldığında, vermek ya da cömert olmak, isim olarak kullanıldığında, zenginlik ya da cömertlik anlamlarına gelen *ambad* sözcüğünden gelir. Ama Diken'in öyküyü anlatırken kullandığı sözcük, *uветotop*. Bu sözcüğün kökeninde fiil olarak saklamak ya da sahip olmak, isim olarak da sahip olunan, kullanılan şeyler anlamlarına gelen *top* sözcüğü bulunuyor. Sözcüğün iki katlı hali *totop*, hazine, istiflenen, saklanan ya da kullanılmayan şeyler anlamındadır. Sözcüğün sıfat hali *uветotop* ise istifçiyi, cimriyi niteler. Bu dilin terimleriyle, eşyasını sürekli diğerlerine verdiği için fazla bir şeye sahip olmayan kişiler zengin; pek az verdikleri için çok şeye sahip olanlar ise fakir olarak niteleniyor. Anlaşılabilirliği korumak için "fakir" sözcüğünü "zengin" olarak çevirme durumunda kaldım. Ama İngilizcedeki *miser* (cimri), *misery* (sefalet, yoksulluk) ve *miserable* (sefil, yoksul) sözcükleri arasındaki ilişki Keşlerin bakış açısının günümüz insanına hepten yabancı olmadığını gösteriyor.

DOMUZ İNSANLARI'YLA SAVAŞ

Taças Taças Sarı Kerpic'i'nden Güçlü tarafından yazılmış
ve heyimasının kütüphanesine verilmiştir.

Domuz İnsanları, Şahin Dağı'nın arka tarafındaki yeşil meşe korularında daydı. Her zamankinden daha kalabalıktilar ve daha uzun bir süre kalmışlardı. Biz Dünya Dansı'nı yaptıktan sonra bile oradaydılar. Domuzları bütün av yerine yayılmıştı. Defne Locası insanları onları gözlemek için oraya gitmeye başlamıştı. Her tarafta onlar vardı. Düş Kartalı, locanın söz-

cüsüydü. Beş Ev'in insanlarıyla konuştuğundan sonra Şahin Deresi kıyısındaki Domuz İnsanları'nın kampına gitti. Kibarca yaklaşıp konuşmak istediğini söyledi. "Konuş" dediler.

"Domuzlarımızı avlandığımız ormanlarda koşturmaya bırakırsanız, avcılarımız onları geyiklerle karıştırabilir" dedi.

Bir Domuz kadını onlar adına konuştu. On yedi-on sekiz yaşlarındaydı. "Avcılarınız domuzlarla geyikleri ayırt edemiyor mu?" dedi.

Düş Kartalı, "Her zaman edemiyor" dedi.

Kadın, "Şöyle ayırt edebilirler: Geyikler kaçır onlardan, domuzlar kaçmaz" dedi.

Düş Kartalı, "Avcı arkadaşlarıma bunu söyleyeceğim" dedi.

140. Sonra, geri gelince, konuşmayı anlattı. Defne insanları ve ava çıkanlar öfkelenildi. O akşam ortak alanda toplandık ve Ay'dan sonra Domuz İnsanları'yla savaş yapmaya karar verdik. Hiç kimse karşı çıkmadı.

Düş Kartalı, ben ve Ormancı, haber vermek için Domuz kampına gittik. Kibarca yaklaşır onlarla yemek yedik. Kampta yaklaşık altmış kişiydiler; kalanları yiyecek toplamaya çıkmıştı ya da domuz sürüleriyle birlikteydi. Pek avlanmaz, hiç çiftçilik yapmazlardı. Bize, domuz eti ve çamfısıklı yeşillikten oluşan güzel bir yemek yedirdiler. Her yan domuz doluydu. Çocuklar ve yavru domuzlar beraberce bağırarak koşturuyordu. Uzun bir ipe bağlı, dev gibi, kızıl bir erkek domuz vardı. Yemeğe başlamadan önce, onun önündeki defne ağacından oyulmuş bir leğene bir parça yiyecek bırakmak gerekiyordu. Giysileri ve çadırları, farklı farklı tabaklanmış, kimisi tüylü, kimisi parlak, kimisi de pamuklu kumaş gibi incecik domuz derisinden yapılmıştı. Onlar adına daha çok dilimizi bilen kadın konuştu. Herkes yedikten sonra kibarlığımızı koruyarak oturduk. Sonra Düş Kartalı tütününü ve çubuğunu çıkardı. "Bizimle çubuk tütürür müsünüz?" dedi.

Bir Domuz adamı, Domuz dilinde "Evet, olur" dedi. Diğerleri de aynı şeyi söyledi. Kadınlar değil, ama tam otuz bir Domuz adamı bizimle çubuk tütürmeye geldi. Kendimiz için tütürdükten sonra, kendileri için tütürdüklerimizi de her duman savuruşumuzda bir isim söyleyerek saydık. Dört kadın ve on üç adamın adını verdik. Savaşmayı kabul edenler bu kardı.

Düş Kartalı, dilimizi bilen kadın aracılığıyla tütüne ilk başlayan Domuz adamıyla konuştu ve savaşın, Ay Dansı'ndan sonra yeniay çıktığında, Çürük Kaya Vadisi'nde yapılması kararlaştırıldı. Domuz adamlarının her biri bir duman çekip çubuğu bize uzattı; bizde aynı şeyi yapıp çubuğu iade ettik. Böylece anlaşmamız onaylandı. Bütün bu tütürmeyi biz üçümüz yaptık. Ayağa kalktığımda sarhoş gibiydim. Geri dönene kadar üst üste kustum. Ormancı da aynı durumdaydı. Düş Kartalı daha önce tütün kullanmıştı.

Ay'dan önce silahlarımızı, cephanelerimizi hazırladık. Daha önce sa-

vaşlarda çarpışmış insanlar bizimle konuştu ve eğitimimizi yaptı. Taças Tuças'ta Ay Dansı yapılırken, biz Şahin Dağı'nın yarı yolunda, Kehek Korusu'nda, bir savaş konağı yaptık ve perhiz yaparak, çubuk tütürerek, eğitimimizi sürdürüp yalnız savaşçıların söyleyebileceği şarkıları öğrenerek orada yaşadık. Bütün bu süre boyunca kimsenin Çürük Kaya Vadisi'ne gitmeye izni yoktu. Ailelerimiz bizim için Kehek'e yiyecek taşıdı, ama biz perhizimizi gittikçe sıkıya aldık. Dört günden sonra yalnız tütün ve suyla yaşadık. Dokuz günden sonra yalnız ateşle yaşadık.

Kuru Mevsim'de, Çürük Kaya Vadisi'nde, Domuz İnsanları'yla savaşta çarpışan savaşçıların adları şunlardır:

Düş Kartalı, Defne Sözcüsü.

Ormancı.

Güçlü.

Islıkçı.

Toyon.

Güneş'in Oğlu. Bu altısı Sarı Kerpiç Evi'ndendi.

Düş Dağları.

Çingirakçı. Bu ikisi Kırmızı Kerpiç Evi'ndendi.

Uğurlu.

Zeytin, Mavi Çamur Evi'nin kütüphanecisi.

Verici Gül'ün Oğlu

Verici Puma'nın Dansı'nın Oğlu. Bu dördü Mavi Çamur Evi'ndendi.

Kara.

Yıldızlara Bakan.

Kan Yıldızı. Bu üçü Yanartaştı.

Değerbilir.

Dağselvisi.

Taş Dansı, yetmiş altı yaşında yaşlı bir adam.

Sessizlik, bir ormanda yaşayan adam.

İyiseçen. Bu beşi Üçüncü Ev'dendi.

Hepsi erkek otuz bir Domuz insanı bizimle çubuk tütürmüştü. Hiçbirinin adını bilmiyorum.

Günü gelince, öğleden sonra Çürük Kaya Vadisi'ne yollandık. Vadiye bakan tepelerdeki ağaçlara ulaşınca bir ateş yakıp şarkı söylemeye başladık. Domuz insanları vadinin öbür tarafındaki tepelerdeydi ve onlar da ateşler yakmıştı Domuz homurdanmalarına benzer sesler çıkarıyorlardı. Bütün gece çubuk tütürdük, şarkı söyledik ve onları uyutmamak için haykırıp durduk. Onları nasıl öldüreceğimizi anlattık. Onlar şarkı söylemedi, yalnızca bizi kızdıran domuz sesleri çıkardılar.

Şafak sökünce, etrafı seçebilmeye başlar başlamaz, Düş Kartalı "Geliyorum!" diye haykırdı. Savaşta şef oydu; dolayısıyla ne yapıp ne yapma-

yacağımızı bize o söyleyecekti. Bizi çağırana kadar kendisini izlemememizi söyledi ve aşağı doğru, vadiye gitti. Çürük Kaya Deresi boyunca sis vardı. Bodur söğütler dereyi örtüyordu. Bu yüzden iyice görünmek için Gaou adlı büyük kırmızı kayanın üzerine çıktı. Orada tüfeğini bırakıp Domuz adamlarına aşağıya gelip savaşmaları için bağırdı.

Bir Domuz adamı tepeden aşağı, çiçeklenmiş çalılardan ortasından koşarak geldi. Üzerinde, bütün vücudunu, kollarını ve bacaklarını koruyan deri giysiler vardı. Yüzü domuzlar gibi kızıl-kara boyanmıştı. Silahı yoktu. Düş Kartalı kayadan üzerine atılıp onu yere yıktı. Boğuşmaya başladılar. Bulduğumuz yerden görmek zordu. Düş Kartalı adamın kafasını bir kayaya çarptı. Domuz adamları, buldukları tepeden çalıkları ve ağaçları siper edip ateş açtılar. Patlayan silahlar ve yankılar öyle gürültü yapıyordu ki, Düş Kartalı'nın bizi çağırıp çağırmadığından emin olamadık. Bunun üzerine, önceden planladığımız gibi ikiye ayrıldık. Bir kısmımız çalıkların içinden tepeyi dolaşırken, bir kısmımız da orta yerde çarpışmak için koşarak vadiye indi.

Domuz adamların çoğu yukarıda çalıklarda kalmış oradan ateş ediyordu. Sanırım hepsinin tüfeği vardı, ama bunlar iyi tüfekler değildi. Bizim, sekiz iyi tüfeğimiz ve bir de silah ustası Himpi'nin yaptığı üç çok iyi tüfeğimiz vardı. Kalanlarımız, bıçakla ya da silahsız dövüşmeyi tercih etmişti.

Bir Domuz adamı, yamacın ortalarındaki çiçekli çalılardan ateş ederek, Domuz adamını yere serdikten sonra doğrulan Düş Kartalı'nı vurdu. Kurşun gözüne isabet edip onu öldürdü. Öteki Domuz adamları Düş Kartalı'nı vurana bağırdılar. Aralarından kimisi onun bulunduğu yere koşup bağırmanı orada sürdürdü. Sonra kimileri vadiye inip tüfeklerini kayaların üstünde bıraktılar ve bizimle, bıçaklarıyla dövüşmeye başladılar.

Üzerime gelenin kalın deriden zırhı vardı, ama ilk bıçak darbemle yüzünü yaradım. Sağa sola kan sıçratarak kaçtı. Onu Ritra Patkası'na kadar kovaladım. Kaçmaya devam edince, Çürük Kaya Vadisi'ne dönüp bir başka Domuz adama saldırdım. Deri giysilerine kolay kolay bıçak işlemiyordu. Sol kolumu iki defa yaraladı, sonunda yakın mesafeden bıçağımı ağzımın içine soktum. Kendi kanında boğularak yere düştü ve can çekişmeye başladı. Elinde tuttuğu bıçakla kafasını gövdesinden ayırdım ve üzerime koşan bir başka Domuz adama fırlattım. Bunu yaptığımı hatırlamıyorum, ama beni gören ötekiler böyle anlattı. Domuz adam kaçtı. Ben de kolumdaki yaralardan fena halde kan aktığı için bizim taraftaki tepeye çıkmak zorunda kaldım. Dağselvisi yaralarımı sarmama yardım etti. Şimdi anlatacağklarımın bir bölümünü gördüm, bir bölümünü de sonradan bana anlattılar.

Güneş'in Oğlu, domuz gibi homurdanan çok uzun boylu bir adamla bıçak dövüşü yaptı. Güneş'in Oğlu uzun boylu adamı birkaç defa yaraladı, ama sonunda uzun boylu adam onu saçlarından yakalayıp kafasını geriye

kaldırıldı ve gırtlakını kesti. Sonra Sessizlik, Düş Kartalı'nın öcünü almak için uzun boylu adamı sırtından vurdu.

Verici Puma'nın Dansı'nın Oğlu ardi ardına iki domuz adamıyla yüz yüze boğuştu ve ikisini de yaraladı. Kendisi de yaralandığı ve yaraları benimkiler gibi çok kanadığı için tepemize çıkmak zorunda kaldı.

Çürük Kaya Deresi'nin üzerindeki söğütlerde Kara kafasından vuruldu. Kız hemen orada öldü. Aşağı yukarı aynı yerde Uğurlu da karnından vuruldu.

Kan Yıldızı, Verici Gül'ün Oğlu, Yıldızlara Bakan ve Toyon, çalılıklardan karşı tepeye geçmeye çalışanlar arasındaydı. Hepsisi vuruldu ve yaralandı. Domuz adamlara ateş açmışlar ama birini yaralayıp yaralamadıklarından emin değillerdi.

Sessizlik, Domuz adamların ateş yaktıkları yerin arkasında iyi bir yere saklandı. Oradan ateş etti ve Güneş'in Oğlu'nu öldüren uzun boylu adamdan başka üç adamı öldürdü.

Çıngırakçı ve Düş Dağları kardeşti. Çalılıkların içinde birlikte dolanırken iki Domuz adamını vurdular. Yaralanan adamlar Domuz İnsanları'nın kampına kaçtı. Çıngırakçı ve Düş Dağları yolun çoğunda, hakaretler edip "Korkaklar" diye bağırarak onları izledi. Biri on dört, diğeri on beş yaşındaydı.

İyiseçen'in tüfeği ilk atışta tutukluk yaptı. Bir bodur meşe çalılığında gizlenirken, aynı çalılıkta, elini uzatsa tutabileceği mesafede bir Domuz adamı gördü. Domuz adamı İyiseçen'i görmemişti. İyiseçen silahın kuzasıyla ona arkadan vurmaya denedi ama Domuz adamı sesine irkilip kaçtı. İyiseçen de oradan kaçarak bizim yanımıza çıktı.

Sessizlik uzun boylu adamı ve diğer üçünü öldürdükten sonra, boğazlanan bir domuz gibi haykırmaya başlayan bir adamı yaraladı. O böyle çılgınlık atarken bir başka Domuz adamı vadiye inip Gaou Kayası'nın arkasında durdu. Kollarını ve parmaklarını akbaba gibi gererek iki yana uzattı.

Sessizlik ona ateş etti ama ıskaladı. Düş Kartalı'nın öldürülmesi onu çok öfkelenmişti. Bu yüzden ateş ediyordu. İnsanlarımız ateş etmemesi için bağırırdı. Domuz adamı Gaou'nun üzerine tımandı. Kolları barış çağrısı olarak iki yana uzanık duruyordu. Onu görmeyen ormanlıktakilere "Bitti, bitti" diye bağırıldı. Öğle vaktiyle günbatımının arasında, tam orta yerindeydik.

Domuz adamları ölü ve yaralıları alana kadar tepedeki ateşimizin çevresinde kaldık. Sonra biz vadiye indik. Zeytin ateşin başına ne gelmiş, ne getirilmişti. Uzun süre onu aradık. Vurulmuş, sonra da kayaların yakınında, zehirli meşelerin içinde bir yere sürünmüş ve gizlendiği yerde ölmüştü. Yukarıya, tepeye taşındığında telar canlandı.

Ölülerimiz ve yürüyemeyecek durumdaki yaralılarımız için sedye yaptık ve onları Taças Tuças'ın ötesinde, Kehek Korusu'ndaki savaş konağı-

mıza taşıdık. Kasabadan, Doktorlar Locası'ndan birileri geldi. Savaş konağının yanına bir barınak kurup yarahlılara baktılar. En ağır yaralı Uğurlu'ydu. Beş gün sonra öldü. Bütün bu süre boyunca, o ve öldürülen diğer dört kişi, Düş Kartalı, Güneş'in Oğlu, Kara ve tekrar ölen Zeytin için Batıya Doğru Gündoğumuna Gidiş şarkıları söyledik. Canlı kalan bizler, arınma törenlerinden geçtik. Kan Yıldızı arınıp erkek oldu. Sessizlik uva-kuvanın dokuz günü boyunca savaş konağında kaldı; sonra Karanlık Dağ'a geri döndü. Biz ise yirmi yedi gün boyunca kasabaya inmeyip savaş konağında, gözlerden uzakta durduk. Bundan sonra evimize döndük. Yaz Dansı zamanında Domuz İnsanları Şahin Dağı'nı terk edip kuzeybatıya, deniz kıyısına doğru gittiler. Bu savaşta yiğitçe, gerçek savaşçılar gibi dövuşmüşlerdi.

DOMUZ İNSANLARI'YLA SAVAŞ ÜZERİNE BİR YORUM

Taças Tučas Sarı Kerpici'nden Aydınlık tarafından yazılmış ve heyimasının kütüphanesine verilmiştir.

Bu savaşta çarpışan kasabamın insanların altısının yetişkin insanlar olmasından utanç duyuyorum. Diğerleri arasında da yetişkin gibi davranılması gereken yaşa gelmiş olanlar var.

Vadi'nin yukanlarında, her yerde, Tačas Tuçaslı adamların ve kadınların savaş yaptığı söyleniyor. Tačas Tuçaslı insanların meşe palamutu için insanları öldürdüğünü söylüyorlar. Tačas Tuças'tan yükselen tütün dumanlarının ta Ama Kulkun'dan görülebildiğini söylüyorlar. Bize gülüyorlar. Utanç duyuyorum.

Kafalarını kullanmayı, güçlü olmayı öğrenmemiş oldukları için çocukların dövüşmesi uygundur. Bu, onların oyunlarının bir parçasıdır.

Çocuklukla yetişkinlik arasında duran yeniyetmelerin kafalarını kullanarak, güçlerini bir oyunda riske atmaya seçmeleri de uygundur. Eğer sürdürmek ve yaşlılığa kadar uzanan tam bir yaşamı üstlenmek istemezlerse, yaşamlarını fırlatıp atmaya da seçebilirler. Bu onların tercihidir. Tam bir yaşamı üstlenirse, insan farklı bir tercih yapmış olur. Artık yeniyetmelerin ayrıcalıklarına sahip değildir. Yetişkinlikte bu ayrıcalıkları talep etmek, kafasızca, acizce, utanç verici bir şeydir.

Ölmüş olan Düş Kartalı'na, Zeytin'e ve Kara'ya, yaşamakta olan Kan Yıldızı'na, Taş Dansı'na ve Sessizlik'e kızgınım. Nedenini söyledim. Eğer bunları söylediğim için onlar da bana kızarsa, söylesinler ya da yazsınlar. Ölülere gelince, onların adına da insanları konuşsun, eğer isterlerse.

ÇUMO KASABASI

*Telina-na' da, Kırk Dört Geyik Evi'nden
Sabır tarafından aktarılan sözlü tarih anlatısı.*

Esiden Çumo burada değildi. Kuzeydoğu tepelerinin içlerinde, Çumo'nun bulunduğu yerin daha doğusunda Varred ya da Berred denilen bir kasaba vardı. Oradaki çorak tepelerin yamaçlarında, kasabanın dans alanının yakınlarında dördü sürekli, biri kesik kesik akan sıcak su kaynakları vardı. Heyimasları ve ısınmaları için bu kutsal sıcak suyu kullanırlardı. Evleri, ahırları ve tarlaları için Büyük Çıngıraklı Yılan Deresi'nden boruyla su getirmeleri gerekirdi. Dinlendirme havuzları, su depoları, su yolları ve pompaları vardı. Küçük Çıngıraklı Yılan Deresi boyunca, ta Dil Gölcüğü'ne kadar, su yollarından kalma işlenmiş taşlar bulabileceğinizi söylerler. Şai Vadisi'nin kuzeydoğusundaki sıradağları süpürüp geçen, ormanı da, kırları da yakıp kavuran bir yangında bu kasaba harap oldu. Kasabanın yanması, yabani ve evcil hayvanların ateşe kapılıp kül olması üzerine tarih yazıları ve ağıtlar kütüphanelerde bulunuyor. İnsanların çoğu yangını zamanında, ateşin sıradağları sarmasından önce haber aldı. Yangın kuzeydoğudan esen şiddetli rüzgârla öyle hızlı ilerliyordu ki, kuşlar bile kaçamadı. Havadayken tutuşup düştüler.

145
F10

Oralarda bitkiler büyümeye başladıktan sonra fareler ve başka küçük yaratıklar geri geldi. İnsanlar kasabalarını eski yerinde yeniden kurdular. Kimisi ormanın yanmış olduğunu ve geriye gitmenin iyi bir başlangıç olmayacağını öne sürerek, bunun iyi bir fikir olmadığını söylediler. Ama diğerleri, "Kaynaklarımız orada, onun için kasabamız tekrar oradan başlamalı" dediler. Yılantaşı heyimasını eşeleyip yanıp içeri çökmüş çatıyı ve çatı kirişlerini dışarı çıkarıyorlardı. Tam o sırada, buldukları yerde bir deprem oldu. Sıcak su kaynakları boyunca yer yarıldı ve kaynakları yutarak tekrar kapandı. Heyiması temizlemeye çalışanların üzerlerine çatı kirişleri ve toprak yıkıldı; iki kişi öldü.

Bundan sonra insanlar kasabayı yaban doğa yaratıklarına bırakarak, yaz evlerinde veya değişik yerlere yaptıkları küçük evlerde kaldılar ya da başka kasabalara gittiler. Bu dik tepelerde kasaba kalmamışa benziyordu. Ama Çumo adlı bir kırdaki koyunlarını otlatan bir kadın, Berred'de yaşamış ve ölmüş pek çok kişinin o kırdaki dans ettiklerini gördü. Sabah gün doğmadan geliyor ve dans ediyorlardı. Bunu diğerlerine anlatınca, kasabayı orada kurmaya karar verdiler. Koyunlarını Koyun Dağı'na götürmeye başladıkları için burası uygun bir yerdi. Böylece, dans alanını yapıp dans ettiler; toprağı kazıp heyimasları, kurdular; Eklem Yeri'ni Çumo Deresi'ne koydular; orayı kasabaları yaptılar. Bu kasabanın ilk kışında çok ünlenmiş bir Güneş Dansı yaptılar. Bir zamanlar Verred'de yaşayıp Gökyüzü halkına karışmış olan herkesin, Çumo'ya Yeryüzü halkıyla dans etmeye geldiğini, kendi şarkıları arasında onların şarkılarını duyduklarını söylediler.

Çumo insanların pek çoğu kasabanın içinde yaşamaz. Dedikleri gibi, uzun kollu bir kasabadır. Evler, ortak alandan oldukça uzağa, ta Çumo Deresi'ne, oradan da eski kasabanın kurulu olduğu Çingiraklı Yılan Dere-si'ne kadar uzanır.

146
F10

PAMUK İNSANLARI'YLA ARAMIZDAKİ SORUN

*Telina-na Yanartaşı'ndan Kara Boğa tarafından
heyimasına verilen armağanın bir parçası olarak yazılmıştır.*

Ben gençken, şaraplarımıza karşılık bize güneyden pamuk yollayan in-sanlarla aramızda bir sorun çıkmıştı. Her ilk ve sonbaharda, yolculu-ğa iyi dayandığı için seçilmiş, iyi şaraplarımızı, Açık renkli Ganais'i, ko-yu Berrena'yı, Ounmalin'in Mesi'ni, bir de Tatlı Betebbes şaraplarını en iyi cins meşe fıçılara doldurur, Sed'e giden trenle yollardık. Ama senenin birinde, onlar bize kısa lifli, çekirdekli, çöplü pamukları, düşük kilolu bal-yalarla yolladılar. Sonra bir yıl pamuğun yarısını balyalarla, yarısını da do-kunmuş olarak yolladılar. Dokumaların bir bölümü yeteri kadar sık dokun-muştu, ama kalanı paçavra gibi, hatta daha da kötüydü.

O yıl, Kumaş Sanatı'ndaki öğretmenim, Kastoha-na'dan bir Yanartaş kadım olan Yükseklerden Uçan ile birlikte ilk defa Sed'e gitmiştim. Şa-raplarla birlikte aşağı inmiş; rahatlığı ve sunduğu deniz ürünleri açısından harika bir yer olan Sed'deki hana yerleşmiştik. Yükseklerden Uçan ve Şa-rap Sanatı insanları yabancılarla tartıştı, ama bu bir sonuç vermedi. Çün-kü pamuğu Sed'e getirenler sadece aracıydı. O berbat pamuğu onlar yol-lamamış, sadece balyaları yükleyip, boşaltma, gemiyle taşıma ve şarapla-rı geri götürme işini üstlenmişlerdi. Aralarında pamuk insanlarından tek kişi olduğunu, onun da kendi dilinden başkasını konuşmadığını söylediler. Yükseklerden Uçan onu Sed Takası'na sürükledi, ama adam, TOK'tan söz edildiğini daha önce hiç duymamış gibi davrandı. Yükseklerden Uçan, Takas aracılığıyla pamuğun geldiği yerle haberleşmeye çalıştı ama oradan kimse cevap vermedi.

Şarap Sanatı insanları Yükseklerden Uçan'ın yanlarında olmasına memnun olmuştu. O olmasaydı, gelen paçavraları sorgu sual etmeden alacaklar, karşılığında getirdikleri bütün iyi şarapları yollayacaklardı. Yükseklerden Uçan onlara, her zaman yolladıklarının üçte ikisini göndermelerini, hiç Tatlı Betebbes yollamamalarını, kalan şarabı geri taşıyıp pamuk insanlarından haber beklemeyi önerdi. Trene yüklemeyi reddettiği paçavraları gerisin geriye gemilere koydular. Gemi insanları, şaraptan her zamanki paylarını aldıktan sonra onlara göre havanın hoş olduğunu söylediler. Yükseklerden Uçan, yüklerinin kalitesine dikkat etmeleri için onların payından da kesinti yapmak istedi. Ama Vadi'den değişik tokuşa gelmiş diğerleri, bunun haklı ve makul olmadığını söyleyerek karşı çıktı. Bunun üzerine gemicilere her zamanki gibi yarım vagon yükü şarap -hem de hepsi Tatlı Betebbes şarabı- verdik. Döndüğümüzde, Kumaş ve Şarap Sanatları, Bulucular Locası ve çeşitli kasabalardan gelmiş temsilcilerle, ilgili ve meraklı başka insanlar arasında bir tartışma sürüyordu. Bazılarımız, "Pamuğun geldiği o yerlere kırk, elli yıldır Vadi'den kimse gitmedi. Belki birerimizin oraya gidip, insanlarla konuşması iyi olur" dedi. Herkes bu öneriyi onayladı.

Pamuk İnsanları'nın, geri çevrilen paçavralarını ve şarabın her zamankinden az oluşunu görünce Takas aracılığıyla yollayacaklarını umduğumuz haberi bir süre bekledikten sonra, dört kişi, hazırlanmaya başladık. Pamuktan, dokumadan anladığım ve gitmek istediğim için gideceklerden biri bendim. Diğer üçü Bulucular Locası'ndandı. İki çok değişik tokuş yapmış, İçdeniz'in karşısına birkaç defa geçmiş kişilerdi. Diğerleri, gideceğimiz yerlerin Bulucu haritalarını güncelleştirmek isteyen biriydi. Adları, Sabır, Doğan ve Altun'dı. Hepimiz erkek, hepimiz gençtik. En gençleri bendim. Bir Mavi Çamur kızıyla önceki yıl kıydan içeri gelmiştim. Ama İçdeniz'in öbür ucuna gideceğimi söyleyince, sorumsuz bir çılgın olduğumu söyleyip, kitaplarımı ve yatağımı kapının önüne koymuştu. Bu yüzden yola annemin evinden çıktım.

Kumaş Sanatı'nda öğrenimim bütün zamanımı aldığı için, Bulucular Locası'na katılmayı pek düşünmemiştim; ama Sed yolculuğu, gezi yapma hevesimi körüklemişti. Değiş tokuş yapmaya yeteneğim olduğumu biliyordum. Bundan utanç duymak için bir neden görmüyordum. İnsanların söylediklerine hiçbir zaman fazla aldırış etmezdim. Böylece, bu Loca'nın ace-mi bir gezgini ve değiş tokuşçusu olarak yola çıktım.

Çocukken okuduğum kitaplarda, duyduğum öykülerde Bulucular değişik tokuşçu hiç olmaz, hep gezgin olur, Işık Sıradağları'nın karlı doruklarında aylara şarkı söyler, ayak parmakları donar ya da uçurumlardan birbirlerini kurtarırlardı. Birlikte olduğum Bulucular, bu tür yolculuklara pek taraftar gözüküyorlardı. Tren hattının sonundaki Sed'e kadar Solmayan Çiçek Treni'nin yataklı vagonunda gittik; yine oradaki handa kalıp, bir yandan sağda solda gemi veya sandal araştırırken, bir yandan da sümük-

lüböcek tarlasına düşen ördekler gibi tıkindık.

Güneye giden gemi yoktu. Bir ay içinde Doğu Kıyısı'na, Rekuit'e geçen bir gemi bulabilirdik ya da istediğimiz zaman bir sandalla Deniz Kapısı'nın karşısına, Falares Adaları'na geçebilirdik. Rekuit'te veya Falares'te, güneye giden bir taka arayabilir; ya da dağların iç yüzüne yürüyerek inebilirdik. Bulucular, batı yakasında şansımızın daha fazla olduğunu düşünerek bu yüzden de Deniz Kapısı'ndan geçmemiz gerektiğine karar verdiler.

Sandalı görünce keyfim kaçtı.

Yaklaşık beş metre uzunluğundaydı ve osuruklu bir motoru, bir de yelkeni vardı. Oysa, Deniz Kapısı'nda gelgit akıntıları dötrnala giden bir at kadar hızlıydı, rüzgârlar da ondan aşağı kalmazdı.

148

Sandalcılar Falares Adaları'ndan, zayıf, beyaz ve patlak gözlü insanlardı. Birbirimizi anlayabileceğimiz kadar TOK konuşabiliyorlardı. Sed'e balıkla tahıl ve şarap değiş tokuşuna gelmişlerdi. Balık tutmak için bu küçük sandallarla Deniz Kapısı'nın iyice batısında, okyanus açıklarında seyrederlerdi. Ben sandalın kenarına tutunup kusarken, gelip sırtıma vurup duruyorlar, "Ho, ha, büyük dalgaların oraya da açılalım mı, ha, ne dersin?" diyorlardı.

Bir kuzey rüzgârı yaklaşıyordu. Deniz Kapısı'nın ortalarındayken dalgalar iyiden iyiye sertleşti, tepelerden uçurumlara, uçurumlardan tepelere yol almaya başladık. Sandal bir yukarı tırmanıyor, bir düşüyor, yalpalayıp sarsılıyordu. Sonra, başta kara zannettiğim, İçdeniz'in üzerine bastırılmış sis, rüzgârla dağıldı ve bir yüz mil kadar doğuda Işık Sıradağları'nın karlı doruklarının belli belirsiz parıldadığını gördük.

Sandalın içinde Sabır bana denizin dibinin binalarla dolu olduğunu anlattı. Dünya'nın dışındaki eski zamanlarda Deniz Kapısı çok daha batıdaymış ve daha darmış. Kıyılarında ve iç taraflarında her yer evlerle kaplıymış. Daha sonraları Kocayemiş Locası'nda da aynı şeyi duydum. Eski ruhlar üzerine şarkı da var sonra. Kuşkusuz anlatılanlar doğru, ama o defasında aşağı inip kendi gözlerimle görmeyi hiç istemedim. Rüzgâr öyle şiddetleniyordu ki, az kalsın bu da başımıza gelecekti. Ancak gerçekten korkamayacak kadar şaşkındım. Ufuk çizgisindeki o minik beyaz testere dişleri dışında kara parçasının görünmediği o yerde, parlak güneşin ve rüzgârın altında, suyun üzerinde insan zaten ölmüş olduğu duygusuna kapılıyordu.

Nihayet, ertesi gün Falares Adaları'ndan birine ayak bastığımızda ilk hissettiğim, bir şehvet duygusu oldu. Benimki fena halde sertleşti. Aklim hep oradaydı. Falares kadınlarının hepsi gözüme güzel görünüyordu. Öyle sersemce arzu duyuyordum ki, endişelendim. Güç bela yalnız kalıp otuzbir çektim, ama faydası olmadı. Sonunda Doğan'a durumumdan söz ettim. Bana gülmeme inceliğini gösterdi. Deniz yüzünden böyle olduğunu söyledi. Cinsel ilişkidenden uzak durmaya "kıyıda yaşamak," cinsel perhize

son vermeye “kıyıda içeriy gelmek” diyorduk; belki burada da bir tersine çevirme vardı. Cinsellik her zaman, her şeyi ters çevirip altüst ediyordu. Denizde bulunduktan sonra karaya dönmenin neden böyle bir sonuç doğurduğunu bilmediğini, ama aynı şeyi kendisinin de fark ettiğini söyledi. Kendimi, sanki yeniden doğmuş gibi hissettiğimi söyledim. Sonra ne olduysa, Falares insanların yemekleri birkaç gün içinde beni bu illetten kurtardı. Bütün kadınlar gözüme deniz yosunu gibi gözükmeye başladı ve sandalla bile olsa, başka bir yere gitmekten başka şey düşünemez oldum.

Yılın o zamanında iç kıyılara giden yoktu. Herkes okyanusa, büyük balık avlamaya gidiyordu. Ama cömert insanlardı. Birileri, aralarından birinin ailesinin yaşadığı Tuburhuni dediği bir yere kadar bizi götürebileceğini söyledi. Bir biçimde adalardan gitmek gerekiyordu, Tuburhuni'nin neresi olduğunu çıkaramamamıza rağmen kabul ettik. Falares insanları denizlerin haritasını çıkarıyor ama karalarla ilgilenmiyordu. Bizim haritalardaki yer isimleriyle onlarınki hiç tutmuyordu. Ama Güney Yarımadası'n-da neresi olursa olsun, işimize yarardı.

149

Güneye yelken açtığımızda hava sakin, deniz az dalgalıydı. Sis hiç kalkmadı. Birkaç kayalığı ve adayı geçtikten sonra, öğle üzeri uzun ve yassı bir adanın yanındayken Falares insanları “Kent” dediler. Sis yüzünden pek bir şey göremedik. Birkaç kumsal bitkisi dışında çıplak bir kayalık. Tellerle desteklenmiş iki ince uzun kule ya da direk vardı. Falares insanları “Dokunursan ölürsün!” diyerek, elektrik çarpmış, boğuluyormuş ya da yıldırım düşmüş gibi hareketler yaparak eğlendiler. Daha önce kentlere ilişkin böyle bir şey duymamıştım. Ama ne daha önce ne de daha sonra bir kent gördüm. Söyledikleri doğru muydu, bizimle şakalaşıyorlar mıydı, yoksa boş inançları mı vardı, bilmiyorum. Bu sisli adadakiler biraz eğitimsiz gibiydiler, pek bir özellikleri yoktu; o da tehlikeli bir şeymiş gibi, Sed'deki Takas'ı hiç kullanmazlardı. Suyun üzerinde deşilken oldukça çekingen insanlardı.

Yarımadanın kuzey burnunun azıcık güneyinde küçük bir kasaba olan Tuburhuni'nin haritalarımızdaki Gohop olduğunu anladık. Deniz Kapısı'nın hiç kalkmayan sisinden korunaklı bir yerdeydi. Kasabanın her yerinde avokadolar vardı ve biz geldiğimizde iyice olgunlaşmışlardı. Nasıl olup da zayıf kaldıklarını anlayamadım, ama orada yaşayanlar hep zayıftı. Onlar da Falares insanları gibi açık tenliydi, ama ötekiler gibi bıçak sırtında yaşamıyorlardı. Gezinlerle konuşmayı seviyorlardı. Harita üzerinde yolculuğumuzu planlamada Altın'a yardım ettiler. Uzağa gidebilecek sandalları olmadığını, küçük limanlarına düzenli olarak uğrayan gemi de bulunmadığını söylediler. Bunun üzerine güneye doğru yürüyerek yola koyulduk.

Okyanus'la İçdeniz arasındaki Yarımada Sıradağları depremlerle öyle çarpılıp bozulmuş, yarlarla, yarıklarla, uçurumlarla öyle delik deşik olmuş bir yerdir ki, orada yürüyerek ilerlemek, her ağaca çıkıp inerek bir orma-

nı geçmeye benziyordu. Yol falan hiç yoktu. Kimi zaman kumsaldan yürüyorduk, ama çoğu yerde kumsal da yoktu; dağlar dimdik denize iniyordu. Bu durumlarda binbir güçlkle yukarı, dağın tepesine tırmanıyor, sağımızda okyanusu, solumuzda İçdeniz'i, önümüzde ve arkamızda, göz alabildiğine kıvrım kıvrım inip çıkan dağları ve uçurumları görüyorduk. Daha güneye gittikçe uzun, ince boğazlar ve geçitlerle karşılaştık. Ana sıradaki izleyip izlemediğimizi kestirmek zordu. İki uçurum arasında uzanan bir dağ koluna sapsarsak, bir süre sonra kendimizi bir yalıyarın başında denizi seyrederken buluyor; bir on beş, yirmi kilometre geri gidip, bıraktığımız yerden başlamak zorunda kalıyorduk. Haritalarımızın ne kadar eski olduğunu kimse bilmiyordu. Şu ya da bu zamanda Takas'tan almışlardı, ama artık eskimişlerdi. Yolumuzu sormak için koyunlardan başka kimseyle karşılaşmıyorduk. İnsanlar aşğılarda, suyu olan kanyonlarda yaşıyordu, ama yabancılara alışık olmadıkları için onları ürkütüp telaşlandırmamaya dikkat ediyorduk.

Dünyanın bu parçasında, ergenliğin sonlarında ya da biraz daha büyük genç erkekler sık sık topluluklar oluşturup, bizim Defne Locası gibi, ama onlardan daha sorumsuzca, avcı yaşamı sürdürmeye çıkıyorlardı. Çetelerin birbirleriyle dövüşmesi, birbirlerine ve kendilerinininki dışında kalan kasabalara baskın yapmaları, araç gereç, yiyecek, hayvan ya da istedikleri başka şeyleri almaları olağandı. Bu baskınlar, elbette, zaman zaman ölüme yol açıyor, adamların bir bölümü de hiçbir zaman yerleşmeye gelmeyip, dağda orman yaşamı sürdürüyor, hatta kimisi çıldırıp sırf öldürmek için öldürmeye başlıyordu. Kasaba insanları içlerinden çıkan bu yabani insanlar yüzünden epey yaygara yapıyor; onlardan korka korka yaşıyordu. Bu nedenle dört genç yabancı adam olarak bizim, yağmacılarla, katillerle karıştırılmamak için, uzaktan bile olsa, son derece özenli, gözle görülür bir incelikle davranmamız gerekiyordu.

Bir kere zararsız olduğumuzu görünce cömert ve konuşkan oluyor, istediğimizi düşündükleri her şeyi veriyorlardı. Kasabalarının çoğu, avkado ağaçlarının gölgelediği, tahta kirişli, beyaz badanalı kerpiç evleri olan, küçük ve hoş yerlerdi. Genç adamların çeteleri yüzünden yaz evleri bir aile için güvenli olmadığından, bütün yıl boyunca kasabada kalıyorlardı. Genç erkeklerin sorumsuzlaşması son iki kuşakta baş göstermişti. Böyle bir dengesizliğin oluşmasına ve sürmesine izin verdikleri için onları biraz aptal buldum, ama belki de bir nedenleri vardır. Çok sayıdaki bu kanyonlarda değişik diller konuşan farklı topluluklar yaşıyordu, ama yaşam biçimleri birbirine oldukça benziyordu. Kasabalarda TOK bilen birileri mutlaka vardı; bu yolla anlaşabiliyorduk. Kasabaların birindeki Takas'tan Uvakuvaha Takası'na mesaj yollayarak Bulucular'a ve ailelerimize buraya kadar her şeyin yolunda gittiğini haber verebildik.

Yarımadanın karayla birleştiği yere doğru, dağların yerini insanların yaşamadığı, sıcak ve kumlu topraklar alır. Bu ülke İçdeniz'in güneydoğu

kıyısına iki tam gün yürüyüş mesafesindedir. Yer yer bataklıklaşan, kum tepeleriyle kaplı, üzerinde kilometrelerce uzanan tuzlu göller bulunan kumsallar geniş ve düzdür. Daha da güneyde, dimdik yükselen ıssız dağlar doğu batı yönünde uzanır. Bu kıyı boyunca İçdeniz çok sığdır ve üzerinde sayısız kum seti ve ada yükselir. Pamuğu işte bu adalarda yetiştirirler.

Pamuk İnsanları kendilerini Usudegd diye adlandırır. Çok kalabalıktırlar. Belki binlercesi adalarda ve dağdan gelen ırmakların denize döküldüğü yerlerde yaşar. Her tarafta tuzlu su vardır, ama tatlı su pek yoktur. Deniz ılıktır. Hava da öyle. O ıssız dağların ötesinde, Omorn Denizi kıyılarının çok daha sıcak olduğunu söylediler. Ülkede, oldukça zehirlenmiş bölgeler bulunur, ama hava çok kuru olduğundan zehir toprağın üzerinde kalır, Pamuk İnsanları da nereye gidilmemesi gerektiğini bilirler.

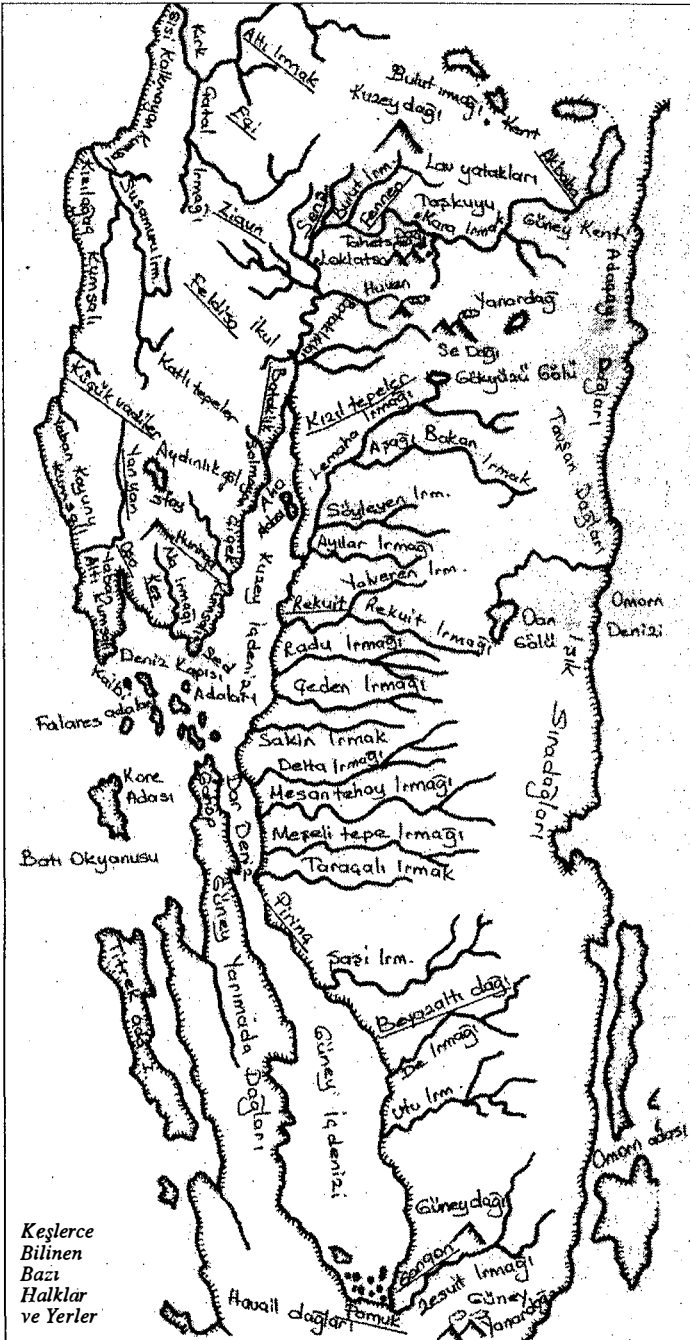
151

İçdeniz'in ötesinde, kuzeydoğuda, Pamuk İnsanları Işık Sıradağları'nın, bizim Güney Dağı, kendilerinin ise Yaşlı Aslan Dağı diye adlandırdıkları doruğunu görürler. Genellikle görülebilen, dağın güneyindeki yarıdağların kasvetli karanlığından başka bir şey değildir. Dağ düşüncelerinde önemli yer tutar, ama oraya hiç gitmezler. Kutsal olduğunu, patikalarında yürünmemesi gerektiğini söylerler. Peki Güney Dağı'nın çevresinde yaşayan Gongon insanların ne demeli? Bu tarz bir düşünce Pamuk İnsanları'nın tipik özelliğidir. Bazı konularda makul olamıyorlar.

Bence denizle fazla düşüp kalkan ve gemileri çok kullanan insanların zihinleri de bundan etkileniyor.

Neyse ne, kasabaları yanımada insanların kasabalarından çok farklıdır. Pamuk İnsanları, evlerini heyimaslar gibi toprağı kazarak ve yer üstüne pencereler için bir metreden az bir duvar çıkarak inşa ederler. Çatı çimle kaplı yassı kubbe şeklindedir; uzaktan gördüğünüzün bir kasaba mı, yoksa tümseklerle kaplı bir çayır mı olduğunu anlayamazsınız. Çatılar arasında o çevrede bulunan her türden çalılar, ağaçlar ve asma kütükleri vardır. Palmiye, avokado, iri portakal, limon ve greylift, keçiboynuzu, hurma, bizdeki çeşitten ve daha önce görmediğim türden okaliptüs ağaçları her tarafı kaplar. Asmalar pırl pırl çiçek açar. Toprağın üstünde ağaçların yaptığı gölge, yeraltının serin kalmasını sağlar. Düzenleme acayip gibi görünüyor, ama aslında akıllıca. Oralar kurak olduğu için bizim heyimaslarda yaptığımız gibi evlerini yağmur suyundan koruma sorunuyla uğraşmamışlar. Yine de arada sırada yağmur yağdığımda, şiddetli yağar ve evlerini su basarmış.

Kutsal yerleri, kasabalarının biraz uzağında, dönüp duran ayin yollarıyla çevrili, üzerinde güzel küçük binalar ya da bahçeler bulunan yapay dağlar ve tepeler. Bunlara hiç bulaşmadık. Sabır, davet edilene kadar yabancıların kutsal yerlerinden uzak durmanın en iyisi olduğunu söyledi. Birkaç defa yanlarında kaldığı Solmayan Çiçek insanların hoşlanmasının bir nedeninin de kutsal yerlerinin olmaması olduğunu ekledi. İnsanlar böyle yerler söz konusu olunca çabuk öfkeleniyorlar.

Keşlerce
Bilinen
Bazı
Halklar
ve Yerler

Ama Pamuk İnsanları zaten öfkeliydi. Takas aracılığıyla cevap vermemiş ya da bir haber yollamamış olmalarına rağmen, dokumalarını geri yollamamıza, her zamanki miktarda şarap yollamamamıza kızmışlardı. Gider gitmez kendimizi sorunun içinde bulduk. Na Vadisi'nden geldiğimizi söyler söylemez eşekarları gibi uğuldamaya başladılar. Hiç güven vermeyen yassı sandallarından birine binip en önemli adalarına gittik. Suda en ufak kıpırtı olmamasına rağmen suyun üzerine çıkar çıkmaz fena oldum. Çok hassas bir denge duygum vardır; sandalların sallantısı iç kulağımı etkiler. Pamuk İnsanları bundan hiçbir şey anlamıyordu. Falares Adalılar dalga geçmişlerdi, Pamuk İnsanları ise kabaca aşağılıyorlardı.

Pek çok büyük adanın yanından geçtik. Pamuk İnsanları elleriyle işaretederek, “Pamuk, pamuk. Pamuğu görüyor musunuz? En iyi pamuğu bizim yetiştirdiğimizi herkes bilir. Kuzeyde, ta Krater Gölü'ne kadar herkes bilir bunu. Şu pamuğa bakın hele” türünden laflar ediyorlardı. Yılın o mevsiminde pamuk tarlaları pek etkileyici görünmüyordu, ama başımızı sallayıp gülümsedik; hayranlığımızı göstererek, nezaketle her söylediklerini onayladık.

Kilometrelerce uzanan bir adanın kıyı şeridi boyunca gidip kuzeydoğuya döndük. Işık Sıradağları'nın güney ucunu ve daha güneyde Havil Sıradağları'nın çıplak sırtlarını gören küçük bir adaya indik. Bütün ada bir kasabaydı. Kimisi çimlenmiş, kimisi sadece kumla kaplı yüzlerce tümsek çatı ve tümseklerin arasında ağaç ve çalılarla kaplı yollar vardı. Her yanda patikalar vardı; nereden yürüneceğini bilmek zorundaydınız.

Önceki otuz gün boyunca ve sabahtan beri yolculuk yapıyorduk. Adaya indiğimizde güneş batıyordu; yine de bizi hemen kasaba meclisi toplantısına götürmeden akşam yemeği için zor durdular. Orada da onlarla konuşmak için o kadar yoldan gelişimizle ilgili birkaç nazik ve uygun şeyi alelacele söyleyip sabırsızlıkla, “Tatlı Betebbes nerede? Mallarımızı niye geri çevirdiniz? Altmış yıl önce yapılmış bir anlaşmamız yok mu? O zamandan şimdiye dek bu anlaşmaya uyup her yıl yenilemedik mi? Vaydi'dekiler niçin sözlerinden dönüyorlar?” diye atıldılar. TOK dilini iyi kullanıyor, ama Vadi'ye Vaydi, şaraba şrap diyorlardı.

Sabırlı orta adını alırken ne yaptığını iyi biliyormuş. Uyanıklığını hiç yitirmeden onların sonu gelmez konuşmalarını dinledi; ne kaşlarını çattı, ne başını salladı ne de omuz silkti. Doğan, Altın ve ben de elimizden geldiğince onu taklit ettik.

Pek çoğu konuşup söyleyeceklerini söyledikten sonra, arkasında ufak tefek bir adam bulunan ufak tefek bir kadın ayağa kalktı. İkisi de kamburları, eğri büğrü gövdeleriyle, hem genç hem de yaşlı gözüküyordu. Birisi, “Şimdi de konuklarımız bir söz söylesinler,” dedi. Öteki de “Şırap insan-

Bu harita, “İçdeniz'e Akan Irmaklar”dan yararlanılarak hazırlanmıştır. Ancak Apaçık'ın haritası, ana ırmaklar düşey doğrultuda olacak şekilde konumlandırılmışken, bu haritada yukarısı, geleneklerimize uygun olarak kuzeyi göstermektedir. Halkların ve kültürel toplulukların isimlerinin altı çizilidir.

ları konuşsun” diye ekledi. Bu ufak tefek ikizler, etkili kişilerdi. Diğerlerinin ağızları midye gibi kapandı.

Sabır konuşmaya başlamadan bir süre susunca, ortalığı sessizlik kapladı. Söze girdiğinde, sesi ağırbaşlı ve yumuşaktı. Söylediğini duymak için ses çıkarmadan oturdular. Dikkatli ve kibarca konuştu. Anlaşmanın uygunluğundan, çok uzun zamandır hayranlık uyandırıcı bir biçimde tıkr tıkr işlediğinden, Krater Gölü’nden Omorn Seddi’ne, Okyanus Kıyısı’ndan Cennet Sıradağları’na kadar hiçbir yerde eşi bulunmayan Usudeğd pamuğunun üstünlüğünden -buralarda övgünün dozunu iyice artırarak- uzun uzun söz etti. Sonra sesini alçaltarak zamanın en keskin bıçağı bile nasıl körelttiğini, sözcüklerin anlamını ve insanların düşüncelerini nasıl değiştirdiğini anlattı ve en sağlam düğümlerin bile yeniden bağlanması, en samimi sözlerin yeniden söylenmesi gerektiğini söyledi ve yerine oturdu.

154

Bir sessizlik oldu. Sabır’ın sözlerinin aklarına yattığını ve hemen anlaşmaya varılacağını düşündüm. Daha önce de en çok konuşmuş olan kadın ayağa kalktı ve “Niçin daha önce olduğu gibi kırk fıçı Tatlı Betebbes yollamadınız?” dedi.

İşin zor kısmının henüz başladığını anladım. Sabır, bu soruya cevap vermemeli, dokumalarını niye geri çevirdiğimizi de yanıtlamalıydı. Uzun süre bunu yapmadı. Eğretilmelerle, imgelerle konuşuyor, ortadaki soruna değinmemeye çalışıyordu. Bir süre sonra ufak tefek, eğri büğrü ikizler de onun gibi konuşmaya başladı. Bir anlam taşıyan pek bir şey söylenmeden vakit öyle ilerledi ki, o gece için toplantıyı kapadılar ve nihayet bizi biraz uyuyabileceğimiz boş bir eve götürdüler. Isıtma yoktu. Yalnız küçük bir elektrik ışığı vardı. Yataklar ayakların üzerinde duruyordu ve yamru yumruydular.

Üç gün daha böyle geçti. Sabır bile tartışmanın böyle uzayacağını düşünmemiş olduğunu, belki de bir şeyden utandıkları için böyle davrandıklarını söyledi. Eğer öyleyse onları daha da utandıracak bir şey söylememeliydik. Bu yüzden son yıllarda pamuğun kalitesinin düştüğünden, hatta bize kakalamayı denedikleri paçavralardan hiç söz açamadık. Sakin ve üzüntülü bir ifadeyle durup, niçin yollamadığımız üzerine bir şey söylemeden, özel olarak onlar için ürettiğimiz tatlı şarabı yollayamamaktan üzüntü duyduğumuzu açıkladık. Ve tabii, son beş yılda başlarına pek çok kötü şeyin geldiği yavaş yavaş açığa çıktı. Denetim altına almakta güçlük çektikleri bir pamuk yaprağı virüsü mutasyonu, üç yıl kuraklık, birkaç adalarını batırıp diğerlerini de o dayanıklı pamuklarına bile fazla gelecek ölçüde tuzlu su altında bırakan, alışılmadık şiddette bir dizi deprem. Bütün bunların kendi hataları olduğunu düşünüyor ve bunlardan utanç duyuyorlardı. Yanlış patikalarda yürüdük deyip duruyorlardı.

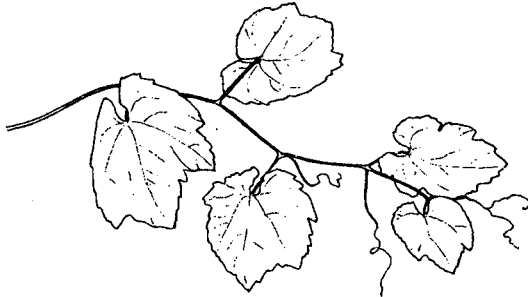
Sabır ve bizim adımıza konuşmaya katılan Doğan onların bu sorunları üzerine hiçbir şey söylemeden, Vadi’de bizim karşılaştığımız güçlüklerden konuşmaya başladılar. Son yıllarda şarapçıların işleri özellikle yolunda gittiği, dört ve beş yıl önceki bağbozumları hem Ganais, hem de Feta-

li için olağanüstü iyi olduğu için epey abartmak zorunda kaldılar, ama her tür çiftçilikte sözü edilebilecek yeteri kadar sorun her zaman vardır. Onlar, beklenmedik don olaylarını, şarapların mayalanırken bozulmasını uydu-
rup anlatırken, Pamuk İnsanları da kendi dertlerini açtılar ve her şeyi anlattılar. Bundan sonra rahatlamış gözüktüler. Bize de iyi ışıklandırılmış, ılık, çatısı beyaz deniz kabukları ve fumo toplarıyla kaplı, çok daha güzel bir ev verdiler. Sonunda anlaşmayı yeniden görüşmeye başladık. Onları bu noktaya getirmek için Sabır yedi gün harcamıştı. Varılan noktada anlaşma kolay oldu. Yıldan yıla Takas aracılığıyla yapılacak görüşmelere daha fazla hareket alanı bırakmasının dışında şartlar eskisi gibiydi. Önceki davranışlarını açıklamak için niçin Takas'ı kullanmadıklarına dair bir şey söylenmedi. Yanlış bir şey söylendiğinde yine hemen alınganlaşıp makul olmaktan uzaklaşacak gibiydiler. Bol bol uzun lifli pamukları olana kadar kısa lifli olanları kabul edeceğimizi ve ilkbaharda her zamankinin iki katı Tatlı Betebbes yollayacağımızı, ancak düşük ağırlıklı balyaları geri çevireceğimizi, kendi kumaşımızı yapmayı yeğlediğimiz için dokuma istemediğimizi söyledik. Bu noktada sorun çıktı. Tatlı Betebbes'e deli gibi susamış kadın, bu konuda ateşlendi ve saatlerce Usudegd dokumalarının kalitesinden ve güzelliğinden bahsetti. Ancak artık Sabır ve ufak tefek, eğri büğrü ikizler sıkı dost olmuşlardı. Sonuç olarak anlaşma dokuma olmadan, yalnız pamuk balyaları üzerinden bağlandı.

155

Anlaşmayı bağladıktan sonra, nezaket gereği, bir de Sabır ikizlerle içmeyi sürdürdüğü için dokuz gün daha kaldık. Altın haritaları ve notlarıyla uğraştı. Her yerde, herkesin gönlünü kazanmayı bilen Doğan, kasabalılarla konuşuyor, onlarla birlikte sandalla diğer adalara gidiyordu. Sandallar, sazdan yapılma sallardan sadece biraz daha iyiydi. Ben daha çok dokumacı genç kadınlara takıldım. Güneş enerjisiyle çalışan son derece iyi mekanik mekikleri vardı. Öğretmenim Yükseklerden Uçan için bu mekiklere ilişkin notlar aldım. Dokumacı kadınlar bana sevecen ve dostça yaklaşıyordu. Geleneklerini, bağluluk, evlilik, gebeliği önleme yöntemlerini ve sevişme alışkanlıklarını iyice bilmeden yabancı ülkelerde cinsel ilişkiye girmemenin daha iyi olacağı konusunda Sabır beni uyardı. Bu yüzden kızlarla gezip öpüşmekle yetindim. Pamuk kadınları ağızlarını iyice açıp öpü-

şüyorlardı. Beklemiyorsanız bu şaşkıncu olabilir, rahatsız edici bir ıslaklık hissedebilirsiniz. Ama bu öpüşme, son derece şehvet doluydu ve Sabır'ın uyarısına uymakta insan epey zorlanıyordu.

Bir gün Doğan, başka bir adadan yüzünde garip bir ifadeyle çıkageldi. "Sabır, bizi dolandırdılar!" dedi.

Sabır, her zamanki gibi, bir şey demeden devamını bekledi.

Doğan açıkladı: En kuzeydeki adalarda bulunan bir kasabada pamuğu Sed'e getirip şarabımızı götüren geminin tayfalarının bir bölümüyle -bize yalnız gemici olduklarını, Pamuk İnsanları'yla bir ilişkileri olmadığını, dillerini bile bilmediklerini söylemiş olan insanların ta kendisiyle- karşılaşmış. O Pamuk kasabasında yaşıyor, oralılar gibi konuşuyorlarmış. Zaten de öylelermiş. Yalnız meslekleri gemicilikmiş ve bizimle mallar ya da anlaşma üzerine tartışmaya girip başlarına dert almak istememişler. Kendi adalarındakiler dışında kimseye de paylarına düşen Tatlı Betebbes'ten söz etmemişler. Doğan'ın söylediğine göre onu karşılarında görünce katıla katıla gülmeye başlamışlar. Aralarında, Pamuk İnsanları'ndan olduğunu söyledikleri tek kişinin, aslında Pamuk İnsanı olmayan tek kişi olduğunu, hiçbir dili doğru düzgün konuşamayan, çöllerden çıkıp gelmiş zavallı bir budala olduğunu açıklamışlar.

Sabır o kadar uzun süre sessiz kaldı ki gerçekten öfkelenmiş olduğunu sandım, ama sonra kahkaha atmaya başladı, hep birlikte güldük. Sonra, "Git öğren bakalım, o tayfalar bizi denizden kuzeye götürür mü?" dedi.

Ama ben, eve karadan dönmeyi önerdim.

Birkaç gün sonra yola çıktık. İçdeniz'in doğu kıyısından Rekuit'e gitmek iki ayımızı aldı. Oradan Tasselots'a gemiyle geçerken büyük bir fırtınaya yakalandık. Ama bu yolculuk başka bir hikâyedir; onu da belki daha sonra anlattırım.

Oraya gittiğimizden bu yana Pamuk İnsanları'yla aramızda bir sorun çıkmadı. Bize hep iyi cins, uzun lifli pamuk yolladılar. Makul insanlar aslında; tek kusurları, her tarafı minik patikalarla doldurmak, bir de başları derde girdiğinde bunu kabul etmekten utanmaları.

NOTLAR:

s. 147. *Doğan*.

Doğan anlamına gelen *Yestik*, Bulucular arasında sık rastlanan bir isimdi.

s. 155. *fumo topları*.

Genellikle beyazımsı ya da sarımsı renkte, eski zamanlardan kalma, özgül ağırlığı buzunkine yakın, sanayi kökenli malzeme kalıntısı birikintilerine *fumo* adı verildi. Okyanusların kimi yerlerinde fumo kuşakları bulunur, kimi sahiller yalnız fumo parçacıklarıyla kaplı olurdu.

Pandora yaptığı iş için endişeleniyor: Telaş içinde okuyucuya sesleniyor

Babil'in bütün kütüphanelerini yaktım mı?

Onları yakan ben miydim?

Eğer yanarlarsa, onları yakan hepimiz olacağız. Ben bunları yazarken henüz yanmış değilim: Kitaplar raflarında ve elektronik beyinlerin yeteri kadar bellekleri var. Kayıp bir şey yok, unutulmuş bir şey yok, her şey bellek birimlerinde saklı.

Fakat, biliyorsunuz, onları yakmasak da yanımızda taşıyamayız. Çok fazlalar, taşınamayacak kadar fazla. Ölü bir ağırlık bu. Uygarlık yükünü geleceğe taşımak için her saniye on çocuk doğurup yetiştirsek yine yetmez. Zavallı veletler, çok çelimsiz, çok zayıflar; açlık, tropik hastalıklar ve umutsuzluk yüzünden ölüp duruyorlar. Ben de hepsini öldürdüm. Bi-

zimle Vadi arasındaki asıl farklılığın, büyük farklılığın, gerçekte çok küçük bir şey olduğunu ayırmamış olmalısınız: Çok kalabalık değiller.

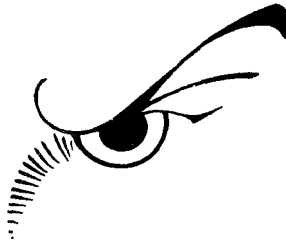
Çocukları öldüren ben miydim?

Dinleyin; onlara bir zaman vermeyi denedim, hepsi bu. Onlara tarih veremem. Bu nasıl yapılır bilmiyorum. Ama onlara zaman verebilirim; doğuştan gelme bir yetenek bu. Bütün yaptığım Prometheus'un bana bıraktığı kutuyu açmak oldu. İçinden ne çıkacağını biliyordum! Greklerin getirdiği armağanları bilirim! Savaşı, vebayı, açlığı, soykırımını bilirim. Üç kıtanın halklarını köleleştirip kökünü kazıyan bir halkın kızı değil miyim ben? Adolf Hitler'in ve Anne Frank'ın kız kardeşi değil miyim? İlk nükleer savaşı yapan devletin yurttaşı değil miyim? Bokun içinde yaşayıp onunla beslenen sinek kurdu gibi, bütün ömrümce zehir yiyip, zehir içip, zehir solumadım mı? Beni masum mu sanıyorsun, sevgili sinek kurdu arkadaşım, işbirlikçi Okur? Kayınbiraderimin buraya bıraktığı kutunun içinde ne olduğunu biliyordum. Ama anımsa, onun kardeşi Artgörü ile evliyim ben. Kutunun dibinde ne olduğuna ilişkin, savaşın, vebanın, açlığın, soykırımının ve Fimbul Kışı'nın altında ne bulunduğuna ilişkin kendi fikirlerim var. Prometheus, Öngörü, Ateşiveren, Büyük Uygarlaştırıcı, kutunun dibindeki şeye Umut adını taktı. Umarım haklıdır. Ama kutu boş çıksa da aldırmam; yeter ki içinde biraz boş yer, biraz zaman olsun. İleriye bakacak zaman elbette ve geriye bakacak zaman ve biraz da yer, etrafa bakınmaya yetecek kadar.

Ah, yeteri kadar boş yere sahip olmak! Hayvanları, kuşları, balıkları, böcekleri, ağaçları, kayaları, bulutları, rüzgârı, gökgürültüsünü barındıran büyük bir yere!

Zamana gelince, tadını çıkararak kullanın onu.

Peki şimdi, yangın nerede? Yangından mal kaçırır gibi nereye? Memur bey, arka koltukta karım doğum yapıyor! Hayır, hayır, artık bırakın bunları. Acele yok. Tadını çıkararak kullanın zamanınızı. İşte, burada, alın kullanın lütfen. Size veriyorum, buyrun, o sizin artık.

Zaman ve kent

KENT

Vadi'deki topluluklar ya da komşuları için *kaç*, yani kent sözcüğü kullanılmazdı. Büyük ya da küçük, hepsine *çoum*, kasaba denirdi. Anlatan Taş, Akbaba kasabalarına, onların kullandığı sözcüğün çevirisini yaparak *kaç* diyor. Normal olarak bu sözcük yalnız iki bileşik sözcük içinde kullanılırdı: *Tavkaç*, İnsan Kenti ve *Yaivkaç*, Akıl Kenti. Her iki sözcük de açıklama gerektiriyor.

Yaivkaç: Akıl Kenti

Bütün gezegen üzerinde on bir bin yerde, bağımsız, kendine yeterli, kendi kendini düzenleyen sibernetik araç veya varlıklarm -mekanik uzantıları olan bilgisayarların- yerleşim yeri bulunuyordu. Birbirleriyle iletişim

içindeki bu merkezlerin oluşturduğu şebeke, tek bir gövdeyi, Akıl Kenti'ni oluşturuyordu.

Yavıkaç hem bu yerleşim yerlerinin ya da merkezlerin, hem de bütün şebekenin ya da gövdenin adıydı. Çoğu yerleşim yeri bir dönümden ufaktı. Ama deneylerin yapıldığı, imalatın sürdürüldüğü, parçacık hızlandırıcılarının, uzay gemisi rampalarının ve böyle şeylerin bulunduğu birkaç dev çöl Kenti de vardı. Çevreye verilecek ya da çevreden gelecek zararı önlemek için bütün Kent yapıları yeraltındaydı. Gittikçe artan sayıda Kent, güneş sisteminin diğer gezegenlerinde ve gök cisimlerinde, uydularda ya da uzayın derinliklerine yolculuk yapan sonda araçlarında bulunuyordu.

160. Belli ki, Akıl Kenti'nin işi, her türün ya da bireyin işiydi; yani varlığını sürdürmek.

Varoluşu esas olarak enformasyondan oluşuyordu.

Görülür etkinliği yalnızca veri toplamak, depolamak ve karşılaştırmaktı. Bu veriler arasında, belgelerden ve arkeolojik kanıtlardan elde edilebilen malzemenin izin verdiği kadar geriye giden, sibernetik varlıkların ve insanların tarihine ilişkin kayıtlar; eskiden ve şu anda gezegende bulunan bütün canlıların tasviri ve tarihi; atomaltı, kimyasal, jeolojik, biyolojik, atmosferik, astronomik ya da kozmik, akla gelen her düzeyde maddi dünyanın tarihi, şimdiki hali ve gelecek öngörülere; saf matematik; verilerden türetilen matematiksel ve istatistiksel nitelikte tasvir ve öngörüler; gezegenin içinin, kıtaların, denizlerin altının ve yüzeyinin, güneş dahil, güneş sistemindeki bütün cisimlerin ve giderek büyüyen ölçekte çevredeki yıldızlararası uzayın keşfi ve haritalandırılması; veri toplama, depolama ve yorumlamaya, bir bütün olarak şebekenin yeteneklerinin artırılmasına, donanımının sürekli yenilenip iyileştirilmesine ilişkin teknolojiler ve araştırma geliştirme faaliyetleri bulunmaktaydı. Başka bir deyişle, Akıl Kenti'nin bilinçli ve kendi kendini yönlendiren evrimi söz konusuydu.

Bu evrimin tutarlı bir biçimde, doğrusal olarak ilerlediği düşünülebilir.

Kendi varoluşlarının biçimlendiren enformasyonun özünü oluşturduğu için, varoluş biçim ve hallerinin çeşitliliğini koruyup kollamanın Kent'in çıkarına olduğu açıktı. Totolojik ifade için özür dilerim, ama bu durumda kaçınılmaz buluyorum. Her şey Akıl'ın değirmeninde öğütülmeyi bekliyordu, bu yüzden Kent hiçbir şeyi tahrip etmezdi. Herhangi bir şeyi özel olarak kollamazdı da. Diğer türlere hiçbir şekilde müdahale etmezdi.

Kent, maddi yapıları ve teknik deneyleri için gereken metalleri ve başka hammaddeleri, zehirli bölgelerden, Ay'dan ve diğer gezegenlerden robot uzantılarıyla elde ederdi. Maden çıkarımı, etkin olduğu ölçüde özenliyi de.

Veri kaynaklarından birini oluşturması dışında, bitkisel yaşamla Kent'in ilişkisi yoktu. Hayvanlar dünyasıyla ilişkileri de benzer bir biçimde kısıtlıydı. İnsan türüyle de ilişkisi bir istisna dışında benzer bir biçimde kısıtlıydı. İstisna iletişim, yani iki yönlü bilgi akışı, bilgi değiş tokuşuydu.

Dünyanın her yerinde, yakınlardaki bir yer ya da uydu Kent'ine, dolayısıyla bütün şebekeye bağlanmış bilgisayar terminalleri bulunuyordu. Elli kişiden kalabalık her yerleşik topluluğun bir Takas'ı olabilirdi. Takaslar insan topluluklarının talebi üzerine Kent'in robotları tarafından kurulur, bakım ve onarımları robotlar ve insanlar tarafından yapılırdı. Vadi, sekiz ya da dokuz Takas'a sahip olabilirdi, ama Uvakuvaha'da kurulu bir taneyle yetinmişti. Takas'ın Keş dilindeki karşılığı *uvudun* idi. Takaslar bilginin iki yönlü akışını sağlardı. Bilginin nitelik ve miktarını insanlar belirlerdi. Kent talep edilmemiş bilgi yollamaz, arada sırada bilgi istediğinde asla ısrarlı olmazdı.

161
F11

Uvakuvaha Takası, düzenli olarak, hava tahmini yapmaya, doğal felaketleri önceden bildirmeye, tren tarifelerini ve bazı tarımsal önerileri sunmaya programlanmıştı. Tıbbi ve teknik bilgiler ya da herhangi başka bir konuda haber veya malzeme, tek tek bireylerin talebi üzerine sunulurdu. Bu işler için Kent'in evrensel dili, *tok* kullanılırdı. Bu sözcüğü Keş ya da başka insan dillerindeki sözcüklerden ayırt etmek için bütün kitap boyunca büyük harflerle yazdım.

Eğer hiçbir bilgi talep edilmezse hiçbir şey yollanmazdı. İster yoğurt tarifi olsun, ister Akıl Kenti'nin saf bilimsel amaçlı araştırmalarının ürünü, inanılmaz karmaşıklıkta ve tahrip gücünde silahlardaki en son yenilikler; gerektiği gibi talep edilen her bilgi yollanırdı. Kent'in insanlara verileri tamamen karşılıksız ve kısıtlamasız olarak sunması, saflığını asla bozdurmayan kusursuz nesnellüğünün bir işleviydi. İnsan topluluklarından seyrek olarak istediği bilgiler, çömlekçilik, şiir, akrabalık sistemleri, siyaset gibi güncel yaşam biçimleriyle ilişkili alanların verileriydi. Bunlar, Kent'in robot veya uydu gözlemcilerinin, gözlenen nesnenin davranışlarına müdahale etmeden elde edemediği, nicel değerlendirmeye pek gelmeyen verilerdi.

Na Vadisi halkı gibi köklü kültürel etkileşim örüntülerine sahip yerleşik insan gruplarında, bilgisayar kullanımının öğrenimi sıradan eğitimin bir parçasıydı. Vadi'de bu eğitim esas olarak TOK dilinin öğrenilmesini içerirdi. Takas terminalleri, klavye ile olduğu gibi, konuşarak da kullanılabilirdi. TOK kullanımının yararlı bir yan etkisi, değiş tokuşçular, gezginler, bilmedikleri bir dili konuşan yabancılarla doğrudan veya Takas aracılığıyla iletişim kurmak isteyen insanlar için, bütün dünyada geçerli evrensel bir dil işlevi taşımasıydı. Aslında Vadi'de TOK'un bu kullanımı, özgün amacını gölgelemişti. Ama terminalde çalışmak isteyen herkes eğitimi istediğince artırabilirdi. Kent, bilgi alma mekanizmalarının sonsuz karmaşıklığının bir parçasında ustalaşmak isteyen herkese, basit oyunlardan, saf matematik ve kuramsal fiziğin doruklarına kadar, arzu edilen her düzeyde eğitim verebilirdi. Akıl Kenti'nin belleği ölçülemeyecek kadar genişti.

Sonsuz bilgi içerirdi. Çünkü Akıl'ın ereği, Evren'in tam bir zihinsel modeli ya da kopyası olmaktı.

Ancak Evren için de söz konusu olan bir anlaşılabilirlik sorunu vardı.

Yetenekleri bu doğrultuda olan insanlar, Akıl Kenti'yle iletişimi yaşımlarının amacı yapabiliirdi. Bu kişiler Uvakuvaha'da yaşar ve kendileri-

162
F11

ne ayrılmış zamanlarda, dönüşümlü olarak Takas'ta çalışırlardı. Başkaları, Kent'e ve Takas'a dair pek bir şey bilmez, buna aldırış da etmezdi. Çoğu insan için Takas, depremler, yangınlar, yabancılar ve yük taşımacılığı tarifeleri türünden varoluşun gerekli ve arzu edilmez öğeleriyle aralarındaki gerekli ve yararlı bağlantıdan ibaretti. Akıl Kenti ise bir orman, bir karınca yuvası ya da bir yıldız gibi, birbiriyle bağıntılı, sayısız varlık türlerinden sadece biriydi.

Vadi insanların, Akıl Kenti'ni, bizim deyişimizle "doğal bir şey" olarak görmesine karşılık, Kent, insan türüne ve insanlara TOK dilinde "yapımcılar" anlamında bir isim takarak, insan yapımı araçlarda yatan kökenini tanıyordu. Ayrıca Kent, insanların kullanımı için Takasların bakımını sürdürerek, düşünme, dil ve matematik alanlarındaki yetenekleri yüzünden onları kendisiyle akraba saydığını da gösteriyor gibiydi. Akıl'ın başını alıp gitmesiyle arkada kalmış, sapkın veya geri bir akraba, ilkel bir ataydı söz konusu olan. Böyle bir evrimsel üstünlük yargısında ahlâki ya da duygusal bir renk yoktu elbette. Güneş sisteminden birkaç ışık yılı daha büyük ve ölümsüz olmanın yanı sıra, mutlak anlamda ussal olan bir varlığın, mutlak anlamda ussal bir yargısıydı bu.

Vadi'deki ciddi ve eğitimli insanlar, Akıl Kenti'nin önlerine koyduğu paha biçilmez hazinenin farkındaydı; ama onlar insanın varoluşunun özünü, enformasyonda, iletişimde ya da ölümsüz akıl ereğine yönelmiş akıllı ölümlüler olmakta görmüyorlardı. Onlara göre iki tür birbirinden öyle farklılaşmıştı ki, aralarında artık rekabet bulunmuyor, işbirliği olanakları sınırlı kalıyor ve kimin üstün olduğu sorusunun içi boşalıyordu.

Bu konuları tartışırken Uvakuvaha Arşiv Görevlisi, "Kent'in özgürlüğü bizim özgürlüğümüzün tersidir" dedi. "Kent saklar. Ölmüş olanı saklar. Ölmüş olana gereksindiğimiz zaman Bellek'e başvururuz. Ölmüş olanın vücudu yoktur. Biz kütüphanelerimizde ağır, vakit harcatan, fazla yer kaplayan şeyleri saklarız. Öldükleri zaman onları atarız. Kent isterse alır onları. Hep alır. Mükemmel bir düzenleme bu."

Bu sözcük uygarlık ya da tarih olarak çevrilebilir.

Keşler, “dışarıda geçen zaman”, “dünyanın dışında yaşadıkları zaman” ve “İnsan Kenti” deyimleriyle, tarihöncesini ve “ilkel kültürleri” özellikle dışarıda tutarak, yenitaş döneminden sonra dünyanın pek çok yerinde birkaç bin yıl süren çağı kastediyor olmalılar. İnsan ve doğa tarihleri, nesnel ve öznel olgular veya algılar arasında fark gözetmeyen, zamandizimsel ya da nedensel sıralamanın gerçekliği uygun bir şekilde yansıtmadığı varsayımına sahip, bir yerden mi, yoksa bir çağdan mı söz ettiklerini anlaşılabilir kılan ölçüde zaman ve mekân kavramları iç içe girmiş bir dille uğraşırken, yukarıdaki deyimlere verdiğim anlamlardan emin olmak oldukça güç.

163

Ancak ben, içinde yaşadığımız dönemin, uygarlığımızın, bildiğimiz uygarlığın, Vadi düşüncesinde, insan/hayvan/yeryüzü varlıkları toplumundan ve sürekliliğinden ayrı, uzak bir bölge gibi; anakaradan dışarı uzanan, üzerine sıkı sıkı yerleşilmiş, son derece kalabalık, son derece karanlık ve çok uzaklarda bulunan bir yarımada şeklinde kavrandığı kanısındayım.

Bu çağ-bölgenin, İnsan Kenti'nin sınırlarında tarihler yoktu. Doğrusal zamandizimi Akıl Kenti'nin Bellek'ine bırakılmıştı. Doğal olarak Akıl Kenti'nin, Takaslarıyla birlikte bu bilgisayar şebekesinin, “dünyanın dışında”, İnsan Kenti, yani uygarlık ile aynı zaman-bölgede veya durumda olduğu söylenirdi. Kent ve Vadi arasındaki ilişki pek açık değildir. Dünyanın “içinden” “dışına”, sonra tekrar geriye nasıl hareket edilebilir ki?

Bu kesikliğin, bu uçurumun, bu bağlantısızlığın farkındaydılar; bunu gerekli ve anlamlı buluyorlardı.

Bundan emin olmasam da uygarlığa, kavradığımız anlamda tarihe ilişkin -onlara göre- en önemli şeyin bu uçurum, bu sıçrama, bu kopuş, içeriden dışarıya, dışarıdan içeriye doğru bu tersyüz oluş olduğunu söyleyebilirim. Eklem Yeri buydu.

Aşağıda bu tersine dönüşü gerçekleştirmeyi ya da bu sıçramayı yapmayı hedefleyen birkaç girişim yer alıyor. Uvakuvaha Arşiv Görevlisi'nden İnsan Kenti'ni anlatan bir metin istediğimde “Havadaki Delik” öyküsünü verdi. Çumo Yanartaşı Sözcüsü “Büyük Adam ile Küçük Adam” öyküsünün “dışarıdaki zamanı ve içerideki zamanı anlattığını” söyledi. Diğerleri de Vadi'nin tarihi diye adlandıracağımız şeye ulaşmak için giriştiğim çabaların ürünleri. Elma toplamaya çıkıp yerelmasıyla dönmüş olsam da çabalarımın verimsiz olduğunu söyleyemem. Bu anlatılar da “Başlangıçlar” ve “Vadi'de Zaman” bölümlerinde bulunuyor.

Bir zamanlar adamın biri Işık Sıradağları'ndaki Geçit Vadisi'nde havada bir delik bulmuş. Bir direk dikip rüzgârla savrulup gitmesin diye deliğin etrafına bir kule kondurmuş. Sonra heya söyleyip yaptığı kuleye çıkmış ve deliğin içine girmiş.

Delikten dünyanın dışına çıkmış. Önce nerede olduğunu anlayamamış. Aynı yerde gibiymiş, kayalar, doruklar hep Geçit Vadisi'ndekinin aynısıymış. Ama havanın kokusu ve rengi farklıymış. Çevreye baktıkça ağaçların da değişik olduğunu görmüş. Yapığı kule de ortada yokmuş. Yeni bir kule yaptıktan sonra, tepeden aşağı, güneydoğuya, İçdeniz kıyısına doğru yürümeye koyulmuş. Gördüğü ilk şey, bir şeyin yokluğu olmuş: İçdeniz'in suları. Denizin olması gereken yerde duvarlar, çatılar, yollar, duvarlar, çatılar, yollar, göz alabildiğine duvarlar, çatılar, yollarla kaplı, uçsuz bucaksız, susuz bir vadi varmış.

164

Geçit Irmağı Kanyonu'nun güneye kıvrıldığı yerden dönünce karşısına büyük bir yol çıkmış. Başına ilk gelen ölmesi olmuş. Dört tekerlekli bir motor büyük bir hızla ona çarpmış, üzerinden geçmiş ve yoluna devam etmiş.

Adamın bir parçası dünyanın dışında, bir parçası da içinde olduğu için ölmesine rağmen ayağa kalkabilmiş. Dediklerine göre dokuz kez ölebilirmiş. Dirilir dirilmez bir başka motor ona çarpıp tekerlekleriyle çiğnemiş. Ölmüş, kalkmış, derken bir motor daha ona çarpmış. Yoldan kurtulana kadar üç defa ölmüş.

Yol çürümüş kan, yağ, et, kürk ve tüylerle kaplıymış. Leş kokuyormuş. Yol boyunca çamların üzerine tünemiş akbabalar, öldürdüklerini yemek için motorların durmasını bekliyormuş. Ama motorlar yukarıdan aşağı, aşağıdan yukarı, yüksek sesle vızıldayarak gidiyor, hiç durmuyorlarmış.

Yolun arkasındaki çamların ardında birkaç ev varmış. Geçit Irmağı'ndan gelen adam birine gitmiş. Eve büyük bir temkinle yaklaşmış. Evde görebilecekleri onu ürkütüyormuş. Bahçede kıpırdayan hiç kimse yokmuş. Ağır ağır, sessizce yaklaşıp pencereden içeri bakmış. Korktuğu şeyi görmüş: Evdeki insanlar, kafaları tersine dönmüş, sırtlarının üzerinden ona bakıyorlarmış.

Ne yapacağını bilemediğinden bir süre hareketsiz kalmış; sonra baktıkları halde kendisini göremediklerini fark etmiş. Bir parçası bile dünyanın içinde olan hiçbir şeyi göremiyorlarmış.

Arada sırada, evdekilerden biri sanki onun bakışını gözucuyla yakalar gibi oluyormuş, ama ne olduğunu anlayamıyor ve başını çeviriyormuş.

Dikkatli olursa korkulacak bir şey olmayacağını düşünmüş ve biraz sonra evin içine girmiş. Ters kafalı insanlar, oturmuş, yüksek bir masada yemek yiyorlarmış. Onların yemek yemesini seyrederken açlığını fark etmiş. Biraz yiyecek almak için mutfaklarına gitmiş. Mutfak kutularla, ku-

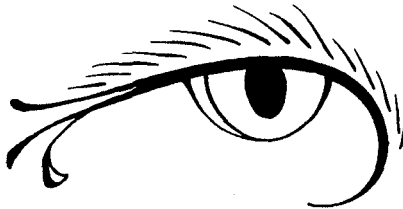
tular da kutularla doluymuş. Sonunda biraz yiyecek bulmuş. Tadına bakar bakmaz tükürmüş: Yediği zehirliymiş. Başka bir şey, sonra başka bir şeyi denemiş: Hepsı zehirliymiş. Ters kafalı adamlar, masaya oturmuş, yüzleri masanın ters yönüne çevrili, saf bakırdan kaplardan zehirli yiyecekleri yiyor ve konuşuyorlarmış. Bahçeye çıkıp üzerinde meyveler olan bir elma ağacı bulmuş; ama elmayı ısırınca tunç ya da çivit yalamış gibi olmuş. Elmanın kabuğu zehirliymiş.

İçeri girip ters kafalı adamların konuşmasını dinlemeye koyulmuş. Sanki “İnsanları öldürün! İnsanları öldürün!” (duşe uşud, duşe uşud) diyorlar gibi gelmiş. Sözleri kulağa böyle geliyormuş. Yemekten sonra adamlar, yanlarında silahları, tütün içerek dışarı çıkmışlar. Ters kafalı kadınlar mutfaka gidip esrar tütürmüşler. Geçit Irmağı'ndan gelen adam, adamların peşinden gitmiş. “Öldürün!” gibi bir şeyler söylediklerine göre belki avlanacaklarını, taze yiyecek bulabileceğini düşünmüş. Ama bu tepelerde ters kafalı insanlardan başka kimse yok gibiymiş. Sadece, bitkiler, birkaç sinek ve bir akbabayla karşılaşmış. Ters kafalı adamlar da havada dönen akbabayı görüp ona ateş etmişler. Iskalayınca, tütün içerek yürümeyi sürdürmüşler. Çevreleri yavaş yavaş dumanla kaplanmaya başlamış. Geçit Irmağı'ndan gelen adam, adamların savaşta olduklarını düşünüp kaygılanmış. Bu işe bulaşmak istemediği için onları bırakıp uzaklaşmış. Öldüğü yolun az uzağındaki tepelerden aşağı inmiş. O ilerledikçe duman yoğunlaşıyormuş. Bir orman yangını olduğunu düşünmüş.

Ta dağlardan, duvarlar ve çatılarla dolu vadinin ötesindeki batan güneşe kadar, büyük bir uğultu çıkararak hızla giden motorlarla dolu, ilkinden daha da geniş bir başka yolun kenarına gelmiş. Yolun üzerindeki her şey ölüymüş. Hava sarımsı ve ağır olduğu için çevresinde orman yangını aramayı sürdürmüş. Ama dünyanın dışında kaldığı süre boyunca hava hep böyle kalmış.

Aşağıya, duvarların, çatıların, yolların ve evlerin arasına inmiş. Yürümüş, yürümüş ama sonunu bulamamış. Sonunu hiç bulamamış.

Bütün bu evlerde ters kafalı insanlar yaşıyormuş. Kulaklarında elektrik telleri varmış ve hepsi sağırılmış. Gece gündüz tütün içiyor ve hep savaş yapıyorlarmış. Yoluna devam edip savaştan uzaklaşmak istemiş, ama yaşadıkları her yerde savaş varmış ve her yerde yaşıyorlarmış. Onları saklanıp birbirlerini öldürürken görmüş. Kilometrelerce uzanan yanan evler görmüş. Ama bu insanlar sayılamayacak kadar çoklarmış.

Geçit Irmağı'ndan gelen adam, yiyeceklerin bazısının nasıl yeneceğini öğrenmiş. Çalarak yaşamaya ve evlerin arasındaki caddelerde yürüyerek dünyanın içinde yaşayan birilerini aramaya başlamış. Birkaç kişi olsun bulabileceğini düşünüyormuş. Eğer oradalarsa onu duysunlar diye şarkı söyleyerek yürüyormuş. Yeniden dağlara dönmeye karar verdiği güne dek onu ne gören ne de duyan olmuş. Yediklerinden ve duman solumaktan hasta olmuş, kendini ölmek üzere hissetmiş ve kendisinin dışında değil, içinde ölmek için Geçit Irmağı'na, kendi yerine dönmek istemiş. Gerisin geri dönerken bir kadın ona bakmış. Adamı görmüş. Adam da ona bakmış; Kadın göğsünün üzerinden ona bakıyormuş. Düzgün kafalı bir kadın gördüğüne öyle sevinmiş ki, ellerini uzatarak yüksek evlerin ve motorların arasından ona doğru koşmaya başlamış. Ürken kadın geri dönüp kaçmış. Adam, motorların ve yüksek evlerin arasında uzun süre seslenerek onu aramış ama bulamamış. Kadın bir yerlere gizlenmişmiş.

Yolların kenarından yürüyerek dağlara çıkan geniş yola ulaşmış. Son evi ardında bırakıp granit ülkesine ulaştığında neredeyse ölü gibiymiş. Geçit Irmağı Vadisi'ne tırmanmaya başlamış. Irmak neredeyse kurumuş, incecik akıyormuş. Niçin böyle olduğunu anlayamamış. Granit kayalıkların doruklarından süzülüp gelen akbabalar onunla konuşmuşlar. Kafasının üzerinde dönerek, "Açlıktan ölüyoruz. Yiyecek bir şey yok. Uzan, öl, yiyecek ol, biz de seni tekrar dünyanın içine taşıyalım" demişler.

Adam onlara, "Ben başka bir yol biliyorum" demiş.

Ama havadaki deliği korumak için kurduğu kulenin bulunduğu yere gelince, kulenin de, Geçit Vadisi'nde ne varsa hepsinin de suların altında kaldığını görmüş. Ters kafalı adamlar, kanyonun dar yerinde, Geçit Irmağı'na bir baraj kurmuş, vadiyi suyun altında bırakmışlar. Ağaçlar, kayalar ve havadaki deliğin olduğu yer suyun altında kalmış. Suyun rengi turuncu, tadı acıymış. İçinde balık yokmuş, ama çevresinde penceresiz evler varmış.

Irmak, Geçit Irmağı, adamın ırmağıymış. Kaynaklarını bilirmiş. Bu vadi adamın vadisiymiş. Yüreğinde taşıdığı bu yerlerin mahvedildiğini, öldürüldüğünü görünce büyük bir acı duymuş. Kederden ağlayarak beyaz granit kayaların üstüne oturmuş. Kalbi sancıyor ve tekliyormuş.

Akbabalar tekrar gelip yanı başındaki büyük kayanın üzerine tünemişler. "Bırak seni yiyelim" demişler; "Açlıktan ölüyoruz." Yapacağı en iyi şeyin bu olduğunu düşünüp güneşin altında, granitin üzerine uzanmış ve az sonra ölmüş.

İnşa ettiği ilk kuleye gelmiş. Çok zayıf ve hasta olduğundan hareket edemiyormuş. Bir gün sonra kasabasından biri oradan geçerken ona seslenmiş. Gelip içmesi için ona Geçit Irmağı'nın suyundan getirmişler. Ailesini oraya yollamışlar. Birkaç gün daha yaşayıp başından geçenleri, dünyanın dışında görüp duyduklarını anlatmış; sonra hepten ölmüş. Kederden ve zehirden ölmüş.

Bir daha kimse havadaki o delikten geçmek istememiş. Kuleyi yıkıp deliği rüzgârla savrulup gitmeye bırakmışlar.

BÜYÜK ADAM İLE KÜÇÜK ADAM

Yıldızların, onun fışkırttığı meni olduğunu söylerler. Gerçekten çok büyükmüş. Öyle büyükmüş ki, dünyanın dışını, orada bulunan her şeyle birlikte, olduğu gibi kaplamış. Başka hiçbir şeye yer bırakmamış.

Dünyanın dışından çevresine baktığında içerideki dünyayı görmüş. Oraya da girmek, belki onu kendisinden gebe bırakmak, belki de yiyip içine almak istemiş. Ama oraya ulaşamamış. Onu yalnız tersten görebiliyormuş. Öteye, oraya gidecek birilerini yapmış. Bir Küçük Adam yapıp öteye, dünyanın içine yollamış. Ama onu ters kafalı yapmış.

167

Küçük Adam öteye gitmiş ama orada kalmamış. “Orayı sevmedim” diyerek geri dönmüş. Bunun üzerine Büyük Adam onu uyutmuş ve o uyurken, topraktan, söylediklerine göre kırmızı kerpiçten, kadın gibi bir şey yapmış. Yaptığı şey gerçekten kadına benziyormuş, Küçük Adam uyandığında onu kadın sanmış. Büyük Adam, “Şimdi oraya gidin ve üreyin” demiş. Böylece Küçük Adam o şeyi almış ve tekrar dünyanın içine gitmiş. Onu düzdükçe, o da Küçük Adam’ın kopyalarını çıkarmış. Küçük Adam, kopyaları Bataklık Irmağı’ndaki sivrisinekler kadar -sonbahardaki örümcekler kadar- hatta daha da fazla çoğalana kadar bu işi sürdürmüş. Belki bir tek kumlar daha fazlamış. Yine de, kendisinden ne kadar çok sayıda bulunursa bulunsun, oraya ısınamamış. Korkuyormuş. Dünyanın içine ait değilmiş; annesi yok, sadece bir babası varmış. Korktuğu her şeyi öldürmeye başlamış.

Gördüğü her ağacı kesmiş, her hayvanı vurmuş. Sinek öldürecek tüfekler, pire vuracak kurşunlar yapmış. Dağlardan korktuğu için onları dümdüz edecek silindirler, vadilerden korktuğu için onları dolduracak doldurucular yapmış; çimenlerden korktuğu için hepsini yakıp yerine taşlar koymuş. Hele sudan çok korkuyormuş. Pınarları gömerek, ırmaklara baraj kurarak, kuyular açarak, hepsini kullanıp bitirmeye çalışmış. Ama içtikçe

Ruh Dağı

işersiniz. Su geri gelir. Çöl büyüdükçe, denizler de büyür. Bunun üzerine Küçük Adam denizi zehirlemiş. Bütün balıklar ölmüş.

Sonra her şey ölmeye başlamış, her şey zehirlenmiş. Bulutlar zehir taşıyormuş.

Zehirlenmiş şeylerin, ölen şeylerin kokusu berbatmış. Koku dünyanın dışına kadar çıkmış; orayı da doldurmuş. Büyük Adam'ın burnunu da doldurunca, o, "Şu dünya baştan başa çürümüş" demiş. Sonra dönüp uzaklaşmış. Yok olup gitmiş. Hiçbir şeyle ilişkisi kalmamış.

168 O gittikten sonra biraz yer açılmış. Ondan kalan boşluktan bir akbaba çıkıp gelmiş. Bir sinek çıkıp gelmiş. Etrafı koklayarak bir çakal gelmiş. Leş yiyiciler, ölüm ve leş kokusunu almışlar. Aaaah! Geceleri sinsi sinsi dünyaya sızmaya başlamışlar. Çeşit çeşit akbaba, kuzgun, karga, çakal, köpek, atsineği, sinek kurdu ve solucan, hepsi yavaşça sokularak, sürünecek, ölüleri yiyerek çıkagelmişler. Ölü eti ağızlarına alıp yutuyor, besine çeviriyorlarmış.

Aralarında birkaç insan da varmış. Belki de öteden beri gizlenerek orada kalmış insanlarmış bunlar. O savaşı kaybedenlermiş. Her nasılsa bir aneden doğmuşlarmış; aralarında kadınlar da varmış. O kadar açmışlar ki, akbabayla birlikte çürük et, köpeklerle birlikte pislik yemekten çekinmiyorlarmış. Çok aşağılarda, çok içerilerde oldukları için korkmuyorlarmış. Ama üşüyorlarmış. Açlık çekiyor ve titriyorlarmış. Molozları, kemikleri kullanıp kendilerine evler yapmışlar. Kemikleri yakıp ateş yapmışlar. Çakallardan kendilerine yardım etmelerini istemişler, yalvarıp yakarmışlar.

Çakal gelmiş. Yürüdüğü yerleri yaban doğa kaplıyormuş. Kanyonlar eemiş, dışkisından dağlar olmuş. Akbabanın kanatlarının altında orman büyümüş. Toprağın içinde solucanın bulunduğu yerden pınar fışkırmış. Böylece her şey kendi yoluna gitmiş, insanlar yaşamayı sürdürmüş. Yalnız Küçük Adam yola gelmemiş. Çünkü ölmüş. Korkudan ölmüş.

Ters kafalı insanlar üzerine not

Vadi'nin en korkutucu gulyabanisi, kafası ters dönmüş bir insan kılığında daydı. Hayalet masalları ve halk öyküleri, zehirli topraklarda ve kirlenmiş suların kıyısında gizlenmiş ters kafalılarla doluydu. Bir ters kafalının bakışını hayal eden çocuklar ormandan çığıllıklar atarak kaçardı. Güneş'in Beyaz Soytarıları'nın en ürkütücüsü, başka bir dünyadan gelmişe benzeyen ve öne bakıp geri geri yürüyen, uzun boylu, zayıf ve sessiz Çarpık Boyun olduğu için çocukların korkusu tamamen nedensiz değildi. Biçimci tiyatrodan bir karakterin aniden boynunu çevirerek omzunun üzerinden bakması, başa gelecek bir uğursuzluğun işaretiydi. Belki de arkalarına bakabilme becerileri dolayısıyla, baykuşların ters kafalı insanların felaket getiren etkisini ortadan kaldırma yeteneğine sahip oldukları varsayılır, bu yüz-

den onlara saygı duyulurdu.

Halk inançlarının ve hurafelerin bu unsuru, bir eğretileninin öyküleştirilmesinin ürünü gibi gözüktüyor.

Na Vadisi bölgesinde, özellikle buranın hemen güneyinde ve doğusunda yakın geçmişte yerbilimsel ölçekte büyük olaylar olmuştu. Depremler ve fay hatları boyunca hareketler, geniş çöküntüler ve yerel yükselmeler, başka etkilerinin yanı sıra, Büyük Kaliforniya Vadisi olarak bildiğimiz yeri sığ bir deniz ya da tuzlu bataklığa çevirmiş, Kaliforniya Körfezi'nin Arizona ve Nevada içlerine sokulmasına yol açmıştı. Yine de bu olaylar daha eskiden insanların neden olduğu olayların etkilerini, uygarlığın izlerini silmemiş, karanlığa gömmemişti.

Vadi insanları, insanların neden olduğu -geniş bölgelerin radyoaktif ve zehirli maddeler yüzünden kalıcı bir biçimde ıssızlaşması; kısırlığa, düşüklere ve kalıtsal hastalıklara yol açan kalıcı genetik bozulma türünden- bu olayları, özellikle düşünülüp tasarlanmadan gerçekleşmiş gibi algılamıyordu. Vadi insanların gözünde, insanlar kaza eseri bir şey yapmazdı. Kazalar insanların başına gelir, ama insanlar yaptıklarından sorumlu olurlardı. Bu yüzden insanların dünyaya yaptıkları, kötülüğün kasıtlı ve bilinçli bir eylemiydi. Yanlış bir kavrayışa, korkuya ve açgözlülüğe hizmet etmişti. Bu işleri yapan insanların akılları yanlış çalışıyor olmalıydı. Kafalarında bir yanlışlık olmalıydı.

169

BAŞLANGIÇLAR

Dört başlangıç

Ounmalin Kırmızı Kerpici'nden Fıçıacı anlatırken kaydedilmiştir.

Nasıl olur da yalnız bir defa başlamış olabilir? Bu akla uygun gelmiyor. Şeyler bitmiş ve yeniden başlamış ve bu böylece gitmiş olmalı; herkesin, yıldızların bile yaşayıp ölmesi gibi.

Amcam heyinasta, bildiğimiz kadarıyla dünyanın dört defa bittiğini söyledi. Bunlar bilinmesi zor şeyler olduğu için pek iyi bilemiyoruz.

Amcamın söylediğine göre, ilk defasında burada insan yokmuş; yalnız bitkiler büyür, balıklar ve dört, altı ya da sekiz ayaklı kişiler yürüyüp sürünürmüş. O zamanlar gökten ateş topları, göktaşları, hem de çok sayıda ve çok büyük olanları düşmüş ve bütün dünyayı ateşe vermiş. Hava çok kötü olmuş, duman güneş ışığının bile delip geçemeyeceği kadar yoğunmuş. Hemen hemen herkes ölmüş. Bundan sonra çok uzun süre, çok çok soğuk olmuş. Ama kalanlar soğukta yaşamayı öğrenmişler. O sıralarda, o soğuk zamanlarda, vadiler, dağdan denize buzlarla kaplıken iki ayaklılar ortaya çıkmış. Puma'nın Kayanyıldızları, yani kurak mevsimin sonundaki meteor yağmurları o zamanları hatırlatır.

Sonra havalar ısınmış, ısınmış, çok sıcak olmuş. Bir sürü yanardağ varmış. Buzlar erimiş ve denizler derinleştikçe derinleşmiş. Denizden gelen bulutlardan sürekli yağmur yağar, ırmaklar sürekli taşarmış. Sonunda her yer deniz olmuş. Yalnız birkaç dağ su üstünde kalmış; başka her yer, üzerinden gelgitlerin geçtiği bataklıklara dönüşmüş. Pınarlar tuzlu suların altında kalmış. Neredeyse karada yaşayan herkes ölmüş. Bataklıklarda yaşayan, yağmur suyu içip deniz kabuklularını ve solucanları yiyen pek az kişi sağ kalmış. Gökkuşaağı, o zamanları, o parıldayan kişileri hatırlatır.

170. Sonra her yer kurumuş ve uzun süre böyle devam etmiş. Ama bataklık zamanlarından yalnız iki insan, aynı Ev'den biri erkek öteki kadın iki kişi sağ kurtulmuş ve cinsel ilişkiye girmişler. Bu yüzden onların soyundan gelenler yanlış doğmuşlar. Hepsini çılgınmış; dünyayı kendi başlarına yapmak istemişler. Bütün yapabildikleri onu bir kere daha sona erdirmek, daha önce olanları taklit etmek olmuş. Yaptıkları yangınlara, dumana ve havanın kötüleşmesine, sonra buza, buluta ve soğuğa yol açmış, herkes bir kere daha ölmüş. Onlar da ölüp yok olmuşlar. İnsanların gitmediği yerler, o zamanların hatırasıdır.

Bundan sonra, her şey yeniden iyileşmeye yüz tuttuğunda, herkes geri gelmeye başlamış. Ama sayıları çok değilmiş, çünkü dünyada hastalık varmış. Herkes hastalanmış, hiçbir şarkı, hiçbir şarkılı eşlik onları iyileştirememiş. Bitkiler, hayvanlar ve insanlar, bütün büyüyen şeyler, hatta kayalar bile hastaymış, toprak bile zehirliymiş. Ay, yanık kâğıt gibi karanlık; güneş, şimdi ay nasılsa öyleymiş. Karanlık ve soğuk zamanlarıymış. Hiçbir şey doğru doğmuyormuş. Sonra bir köşede güzel bir şey bitivermiş. Bir başkası öbür köşede filizlenmiş. Şeyler doğru büyümeye başlamışlar. Su kayalar arasından tekrar berrak akınaya başlamış. Herkes geri gelmeye başlamış. Amcamın söylediğine göre hâlâ geri dönmeye devam ediyorku.

Amcam, burada, Kırmızı Kerpiç sözcüsüydü; uzun süre Uvakuvaha'da kalıp pek çok şey öğrenmiş bir bilgindi.

Çok uzun süre önce buralarda yaşamış insanlara Kırmızı Tuğla insanları deriz. İnce, sert, iyi pişmiş tuğladan, koyu kırmızı renkte duvarlar örerlermiş. Yerin altında uygun bir yerde bu tuğlalar uzun süre dayanır. Burada iki heyimas, Yılantaşı ve Sarı Kerpiç heyimasları kısmen bu tuğlalarla inşa edilmiştir. Kule'nin yapımında da süsleme için bir miktar bu tuğlalar kullanılmış. Takas'ın Bellek'inde Kırmızı Tuğla insanları üzerine kayıtlar vardır elbette, ama pek fazla kişinin onlara baktığını sanmam. O kayıtlardan bir anlam çıkarmak zor. Kentin Akli'na göre, bir yazı okunduğunda, bir mesaj iletildiğinde anlamı çıkarılmış olur; ama biz böyle düşünmeyiz. Her neyse, bu insanlar üzerine çok fazla şey öğrenmek, okyanusa gözyaşı dökmek olur; tuğlalarını binalarımızın birinde kullanmak ise zihni doyurmaya yeter.

Kırmızı Tuğla insanları üzerine bana öğretilenleri hatırlamaya çalışıyorum. Su İçdeniz'e gelmeden önce kıyıda ve içerilerde yaşarlarmış. Suyun altındaki eski kentlerin bir bölümü onlara ait olmalı. Tekerlek kullanmamışlar gibi geliyor bana. Karmaşık müzik aletleri yapmışlar. Müzikleri kaydedilip Bellek'te saklanmış. Nasıl yapımcılar tuğlaları kullandıysa, kasabadaki bir besteci, Takulkunno da o kayıtları inceleyip müzik yaparken kullanmıştı.

Okyanusa gözyaşı dökmek, ne anlama mı geliyor? Yani şöyle: Hiçbir şey gerekmiyordur, yine de bir şey eklemeye çalışırsınız ya da o kadar çok şey gerekiyordur ki, işe kalkışmak bile anlamsızdır, öyle ki sadece oturur, ağlarsınız...

Sorumlusu çakaldı

Ekiciler Locasi'nın "Fasulye Çiçekleri" adlı oyunlu uvakuvasından yazılı bir parça.

Beş kişi şöyle der: Biz nereden geldik? Buraya nasıl geldik?

Yaşlı Bilge Adam yanıtlar: Sonsuzluğun zihninden! Kutsal Düşünce'nin aklından geçirmesiyle!

Beş kişi, ona fasulye atar ve şöyle der: Biz nereden geldik? Buraya nasıl geldik?

Yaşlı Konuşkan Kadın yanıtlar: Dünyanın başlangıçlarından! Spermdede ve yumurtada, bütün hayvanların rahimlerinde taşındınız, geliştiniz ve çıkıp geldiniz!

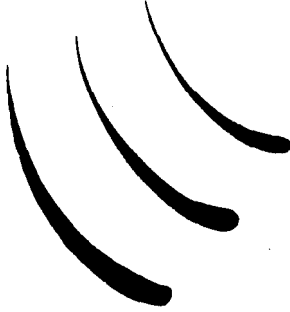
Beş kişi, ona fasulye atar ve şöyle der: Biz nereden geldik? Buraya nasıl geldik?

Çakal yanıtlar: Batıdan geldiniz; batıdan, İngasi Altai'den, okyanusu aşarak, dans edip yürüyerek geldiniz.

Beş kişi şöyle der: Buraya, Vadi'ye geldiğimize göre ne talihliymişiz!

Çakal şöyle der: Geri dönün, okyanusa atlayın. Keşke sizi hiç düşünmemiş olsaydım. Keşke sizinle hiç anlaşmamış olsaydım. Ülkemi neden rahat bırakmıyorsunuz?

Beş kişi Çakal'a fasulye atıp onu kovalayarak şöyle bağırır: Çakal! Büyükbabasıyla yatan Çakal! Piliçleri çalan Çakal! Kıçına kene yapışmış Çakal!

VADI'DE ZAMAN

“Sizin insanlarınız ne zamandır Vadi'de yaşıyorlar?”
“Hep buradaydılar.”

Soru acayip olduğu için verdiği cevap konusunda kararsızlığa düşmüş, biraz kafası karışmış görünüyor. “Balıklar ne zamandır ırmakta yaşıyor? Otlar ne zamandır bu tepelerde yetişiyor?” gibi bir soru sorduğunuzda, bir tarih ya da şu kadar yıl diye kesin bir cevap beklemezsiniz...

Belki de beklersiniz. Belki ben de beklerim. Bu mantıksız olmaz. Sonuç olarak balıklar, evrimin şeması çıkarılmış akışında ortaya çıktıklarından bu yana ırmaklarda yaşıyorlar. İspanyolların yaban yulaflarını Kaliforniya'ya ekineye geldiği İsa'dan Sonra 1759'dan önce, o otların çoğu o tepelerde yetişmiyordu.

Vadi kadını da bu tarz düşünülebileceği, bu soruların sorulup cevaplanabileceği konusunda tümenden cahil değil. Ancak sorunun kullanılması ve cevabın doğruluğu onun gözüne açık seçik olmaktan uzak ve göreceli gözüküyor. Tarihler ve dönemler üzerinde ısrarlı olursak “Hep başlangıçlardan ve sonlardan konuşuyorsun, ırmaklardan söz açmadan, pınarlardan ve denizden konuşuyorsun” diyebilir.

Aristo bir öykünün başının, ortasının ve sonunun olduğunu söylemişti. Şimdiye dek kimse onu yanlışlayamadı; başlangıcı ve sonu olmayan, sadece ortası olan şey, ne öykü olabilir ne de tarih. Ne olabilir peki böyle bir şey?

On yedinci yüzyıl Avrupası evreni, dört bin dört yüz yıl önce Ortadoğu'da başlıyordu. Yirminci Yüzyıl Kuzey Amerikası evreni, 24.000.000.000 yıl önce başka bir yerde bir büyük patlama ile başladı ve IŞIK OLDU. İkisi de son bulacak: İsrail Suru'nu çalınca, mahşer gününde ya da seyreltik, karanlık ve soğuk entropi çorbasında. Başka zamanlar, başka yerler hiç de böyle başlayıp bitmeyebilir. Bir seçenek için Hinduların evren tarihine başvurabilirsiniz. Vadi'nin, bu başlangıç ya da sonların hiçbirini paylaşmadığı kesin, ama kendisine ait bir başlangıç ve sonu da yok gibi gözüküyor. Sadece ortası var.

Bazı Yaratılış efsaneleri, Çıkış efsaneleri var ama, değil mi? Var, elbette var.

“İnsanlar Vadi'de yaşamaya nasıl başladılar?”

173

“Çakal, tabii” diyor, Vadi kadını. Şimdi, Sinşan'ın Eklem Yeri'nin hemen üstündeki derenin karşı kıyısında, küçük yamaçtaki yeşil meşelerin gölgesinde, mısırların ortasında oturuyoruz. Sağımızda, kasaba kendi işlerini sürdürüyor. Öyle can çıkaran işler değil bunlar: Arada sırada bir kapı kapanıyor, bir çekiç sesi geliyor, bir ses konuşuyor; ama yaz güneşinin altında her şey sakin. Solumuzdaki korulukta ve heyimasların beş çatısının yükseldiği açıklıkta, yukarılardaki melankolik ötüştü Sinşan şahini dışında kimse kımıldamıyor.

“Bilirsin, dışı Çakal yolda giderken suyun, deniz suyunun üzerinde Hida Burnu açıklarında o şeyi görmüş. ‘Hiç böyle bir şey görmedim şimdiye kadar. Hiç hoşlanmadım bundan’ diye düşünmüş ve kıyıya varmadan batırmak için o şeyi taşa tutmuş. Ama o şey, güneşin ışıldattığı suyun üzerinde hareket ederek, batıdan gittikçe daha çok yaklaşmış. Çakal kayaları, toprakları savurarak, ‘Defol, git!’ diye bağırmış. Ama o şey dalgaların kırıldığı yere kadar gelmiş. Çakal o zaman gördüğünün suyun üstünde el ele tutuşmuş, dans eden insanlar olduğunu anlamış. Suyun üzerinde, susinekleri gibi duruyorlarmış. Bir yandan da, ‘Hey! Biz geliyoruz’ diye şarkı söylüyorlarmış. Çakal onlara kaya ve toprak parçaları atmaya sürdürmüş, ama onlar da attıklarını yakalayıp yutuyorlar, şarkılarını sürdürüyorlarmış. Batmaya başlamışlar, ama çoktan dalgaların kırıldığı kayalıkları aşmış suyun sığ olduğu Na'nın ağzına ulaşmışlarmış. Bata çıka İrmak'ın ağzındaki kollarda ilerlemeye başlamışlar. İrmak ağzı kollarında beş kişilemiş. Çakal ürkmüş. Kızmış. Kuzeydoğu Sıradağları'na koşup orman yangınları çıkarmış; Dağ'ın çevresinden dolanarak Aydınlik Göl'e koşup, oradaki yanardağların birini püskürtmüş ve havanın küllerle simsiyah olmasına yol açmış; tekrar Güneybatı Sıradağları'na koşup tutuşmuş kuyruğuyla yangınlar çıkarıp geri dönmüş. Vadi'nin ortasındaki Te Sığılıkları'nda, İrmak'tan yukarı çıkan insanlarla karşılaşmış. Artık İrmak yatağında yürüyorlarmış. Önlerinde ateş ve yangın, duman ve kül, sıcaklık ve karanlık, kıvılcımlar taşıyan müthiş bir rüzgâr varmış. Her şey yanıyormuş. Onlar sa, suyun içinden, İrmak yatağında, yukarı doğru ağır ağır yürüyorlarmış.

Bir yandan da şarkı söylüyorlarmış:

Hey, Çakal, biz geliyoruz!
Bize şarkı söyledin, çağırдын bizi,
Çakal, biz geliyoruz.

Bunun üzerine Çakal, ‘Bunlarla tartışmanın hiçbir faydası yok. Onları taşla, toprakla besledim; artık buraya aitler. Bundan sonra da İrmak’tan karaya çıkarlar. Ben gideyim bari’ demiş. Kuyruğunu kıstırıp Güneydoğu Sıradağları’na, Ayı Deresi Kanyonu’na, Sinşan Dağı’na çıkmış. Oralara gitmiş.

174. Yangınlar sönünce insanlar İrmak’tan karaya çıkmışlar. Uzun bir süre, kayalarla, küllerle, toprakla, kemiklerle, kömürle yaşamışlar. Sonra ormanlar yeniden serpilip gelişmeye başlamış. Bitkiler, hayvanlar geri gelip birlikte yaşamaya başlamışlar. İnsanlar, böyle gelmişler buraya. Çakal sayesinde.”

Solumuzda, kutsal yerin üzerindeki tepelerin ardında, akşam güneşinin yamaçlarında bıraktığı derin gölgelerle, uzun ve iri kütlesi ve bütün heybetiyle Sinşan Dağı duruyor.

Diken’e, anlattığı masalı doğru sanıp sanmadığını sormayalım. Doğru sanmanın onun ya da benim dilimde ne anlama geldiğinden emin değilim. Anlattığı için teşekkür etmek en iyisi.

“Bu bir Yılantaşı öyküsüdür” diyor. “Heyimaslarında anlatırlar. Mavi Çamur insanların da bunu anlatan bir şarkıları vardır; Tuz Yolculuğu’ndan İrmak’tan yukarı geri dönerken onu söylerler. İyi bir Kerpiç öyküsü de vardır. İnsanların yanardağlardan püskürüp aşağı yağmur gibi inmesini anlatır. Kırmızı Erik’ten onu sana vermesini isteyebilirsin.”

Öyle yapıyoruz. Beş Ocaklı Ev’deki hanesinde olmayan Kırmızı Erik’i bulana kadar biraz vakit geçiyor. Torunu “Heyimasta olduğunu sanıyorum” diyor. Bildiği neyse onu söylüyor ama onların ve bizim dilimizde bu “sanıyorum” sözü, belirsizliğe kesinlikten kaçınma isteğine işaret ediyor. Akşama telkar uğramamızı öneriyor. Dediği gibi yapıyor ve yaşlı kadını balkonda fasulye ayıklarken buluyoruz. Gözlerinde bir pırıltıyla ve bizimle paylaşmadığı gizli bir gülümsemeyle “Geçen gece sarhoştum” diyor. Ufak tefek, tumbul, yüzünde derin kırışıklar olan, harika biri. Lafı döndürüp öyküyü anlatmasını istediğimizde, onu da paylaşmaya pek istekli gözükmüyor. “O küflenmiş hikâyeyi dinleyip de ne yapacaksınız” diyor.

Ama biz dinlemek istiyoruz, diyoruz.

Bizden daha iyi bir yanıt beklediği için hayal kırıklığına uğruyor. “Herkes bu öyküyü anlatabilir” diyor.

Vurgusu, tekrarlamak, ezberden söyleyivermek anlamındaki “anlatabilir” sözcüğünde.

Bizim için hep bir sorumluluk duyan, uzun bacaklı, iyi huylu Diken,

biraz saygılı, biraz nazlanan bir sesle, “Ama o öyküyü senin anlatmanı istiyorlar, Kırmızı Erik” diyor. Burada *anlatmak* sözcüğü, yaratma, kurgulama kavramlarını da çağrıştırarak, söylemek, konuşmak anlamına geliyor. Ama Diken’in vurgusu “senin” sözcüğü üzerinde.

Kırmızı Erik’ten dinleyeceğimiz bir efsane mi, bir masal mı, yoksa kendisinin yaratacağı bir anlatı ya da tüm bunların bir karışımı mı acaba? Emin olmanın yolu yok. Bayağı kendini beğenmiş biri olduğu kesin, belki Diken sadece pohpohlamak için öyle dedi. Ama yarattığı veya hediye edildiği için öykü gerçekten kendisininse, bize vermesini isteyerek önemli bir ricada bulunmuş oluyoruz. Tedirgin bir biçimde teybimizi çıkarırken, onun izni olmadan kayıt yapmayacağımızı söylemeye hazırlanıyoruz; ama teybi görür görmez tavrı değişiyor. “Of, of!” diye konuşmaya başlıyor: “Başım çatlayacak gibi ağrıyor. Yüksek sesle konuşamam, ağrısı başıma vurur. Şu makineyi biraz yaklaştırmamız lazım. Uzun zamandır böyle sarhoş olmamıştım. Şebboy’un söylediğine göre öyle yüksek sesle şarkı söylüyormuşum ki, sesim toprağın üstünden duyuluyormuş. Sanırım bu yüzden sesim böyle kısıldı. Pekâlâ, insanların nereden geldiğini anlatan öyküyü istemiştiniz değil mi? Çalıyor mu bu şimdi? Öykü, ateş püskürttüğünde insanların dağdan çıkıp gelmesini anlatıyor. Çukulmas’taki mozaik duvarı, Yanardağ Evi dedikleri evdeki büyük resmi gördünüz mü? Dağ ateş püskürttüğünde nasıl olduğunu gösterir.”

175

Üvey oğlu, Kırmızı Erik’in sözünü kesti: “Ama bu, o patlamanın resmi değil; resim bundan dört yüz yıl önceki bir patlamayı gösteriyor.”

Herhalde yabancıların kafasının karışacağını düşünerek, bize yardımcı olmak için konuşuyordu. Ama yaşlı kadının canı sıkıldı. “Tabii ki öyküdeki patlama değil! Böyle işleri karıştırarak ne yapmak istiyorsun? Şapşal, sen de! Vadi’nin dışından gelen bu kişiler belki bir yanardağ patlamasını görmüştür, neye benzediğini bilirler. Ama burada yaşayan hiç kimse yakınlarda böyle bir şey görmemiştir. Ve ben burada hepinizden çok yaşadım... Neyse, eğer gidip görmek isterseniz, Çukulmas’ta bir resim vardır. Çok etkileyicidir. Ateş için kırmızı cam kullanmışlar. Her neyse, bir zamanlar, bir yerde, Dört Ev’in içinde, heya, heya,

heya, heya,

heya, heya,

heya, heya, ne zaman ne de bir yer

varmış. Her yer çırılçıplak ıssızlıkmış. Hiçbir şey, bir tek şey bile yokmuş. Çırılçıplak ve bomboş, ne aydınlık, ne karanlıkmiş. Ne kumıldayan ne de düşünen bir şey; ne biçimler ne de yönler varmış. Deniz, düşlerle iç içeymiş. Ölüm, sonsuzlukla iç içeymiş. Ne bir hareket, ne bir gidiş varmış. Sular kumsalın kumlarıyla ve havayla karışıkmiş; öyle ki hiçbir şeyin ne kenarı, ne yüzeyi ne de içi varmış. Her şey, her şeyin içinde ve her şey, hiçbir şeymiş. Hiçbir ırmak akılmıyormuş. Ölümlü ruhlar birbirlerine ve havaya, suya, toprağa karışmış, hiçbir değişiklik, hiçbir hareket, hiçbir düşün-

ce olmadığı için sıkılıp duruyorlarmış. Bütün bu sayılmayan zaman boyunca, bu olmayan zaman boyunca, hiçbir yerde olmamaktan sıkılıyorlarmış. Bir sıkıntı, bir huzursuzluk varmış. Bu huzursuzluk içinde bu kumlar, tozlar, ruh zerrelere, küller kıvılcımlara, hareket etmeye başlamışlar. Kıvılcımlara, birbirlerine biraz sürtünmeye, biraz düşmeye, biraz dans etmeye, biraz ses çıkarmaya başlamışlar. Başparmağınızı parmaklarınıza sürerken çıkan sestene daha yumuşak, çok çok daha yumuşak küçücük bir ses çıkarıyorlarmış, ama çıkardıkları bu sesi duymuşlar ve bu sesi yükseltmişler. İlk şey, yapılmış ilk şey bu sesmiş. Bu ölümlü ruhlar, bu müziği yapmışlar. Dalgaları, notaları, ses aralıklarını, ritmi, ölçüyü, tempoyu yapmışlar. Şarkı söyleyen kumlar, şarkı söyleyen tozlar, şarkı söyleyen küller. Müziğimiz böyle başlamış. Müzik budur zaten. Nasıl dinlemek gerektiğini bilerseniz, nasıl işitenek gerektiğini bilerseniz, dünya hâlâ bu şarkıyı söyler. Müziğimiz şarkı söyleyen tozlarla, böyle başlamış. Müzikçilerimiz müziklerine başlarken ve bitirdiklerinde bu ezgiyi çalarlar. Davula dokunmadan önce duyduğunuz nota da budur. Ancak huzursuzluk ve bekleme devam ediyormuş. Bu yüzden müzik yükselmiş, hareket etmiş, değişmiş, değişen ses aralıkları ezgileri ve akorları yaratmış; ölçü, kendi kendini değiştirmiş. Kristaller, damlalar, başka biçimler ve her şey, bu müzikten çıkarak oluşmaya başlamış. Şeyler birbirlerinden ayrılmaya, kendi içlerine çekilmeye başlamışlar. Kenarlar ve karşı karşıya gelmeler, dışlar ve içler, eklem yerleri ve kollar oluşmuş. Şeylerin arasında şeyler ve boşluklar oluşmuş. Dalgaları ve kayalıklarıyla denizler, havada, rüzgârla sürüklenen bulutlar, karada dağlar ve vadiler, biçim biçim kayalar, cins cins topraklar var olmaya başlamış. Ancak kumlardaki, tozlardaki ruhlar, kimisi daha çok, kimisi daha az, hâlâ huzursuzmuş. Bu kum taneciklerinin, toz zerriciklerinin kimisinde dişi çakal ruhu varmış. Çakal ruhu daha çeşitli müzik, akorlarda daha çok ses, uyumsuz sesler, çılgın ritimler, daha çok hareket istiyormuş. Hareket etmeye, yer değiştirmeye başlamış. Kum, tozu oracıkta bırakıp dört bir yandan, her şeyden, bütün kumsallardan, ovalardan ve çöllerden kendini çekip toplamış. Böyle yaparken ardında uçurumlar, dünyada delikler, boşluklar bırakmış. Bozarken karanlığı yapmış. Bu arada bıraktığı deliklere de ışık dolmuş. Böylece yıldızlar, güneş, ay, gezegenler oluşmuş. Işıldama başlamış. Aydınlik gelmiş. Dişi Çakal şeyleri parçalarken, gökkuşakları da uçurumların üstüne köprü olmaya gelmiş. Dört Ev halkı bu köprülerin üzerinden yürüyerek çıkagelmiş. Işıldayarak ve yürüyerek yeryüzü dünyasına gelmişler. Çakal kuyruğunu sarmış, başını eğmiş, titreyerek sağa sola göz atıyormuş. Artık müzik iyice yoğunlaşmış, iyice yükselmiş, her şey sarsılıp sallanıyor, gümbürdüyormuş. Çakal, ardında uçurumlar ve karanlıklar bırakarak her şeyi yerinden oynattığı için dört bir yanda deprem oluyormuş. Dört Ev halkı gökkuşaklarının üstünden aşağı sarkarak 'Hey! Çakal!' diye seslenmişler. Ama Çakal bir şey diyememiş. Konuşmasını bilmiyormuş. Yeryüzü dünyasında kimse daha ko-

nuşmamışmış. Hiç konuşma yok, sadece müzik varmış. Bu yüzden, Çakal da çakal müziğiyle onları yanıtlamış. Kafasını havaya, kendisine seslenenlere çevirip ulumuş. Gökkuşağının üzerindeki onlara gülmüşler. 'Peki, Çakal' demişler; 'Sana konuşmasını öğretilim.' Öğretmeye başlamışlar. Birisi bir sözcük söylemek için ağzını açmış, ağzından uçan sözcük baykuş olmuş. İkinci sözcük bir alakarga, sonraki bir bıldırcın, daha sonraki bir şahinmiş. Aralarından biri pumayı söylemiş. Birisi ağzından uzun sıçramalarla çıkan bir sözcük söylemiş. Bu bir yaban tavşanıymış. Sonraki sözcük hoplara sıçraya çıkmış; bu da bir çalı tavşanıymış. Birisi meşe ağaçlarını söylemiş. Kızılağacı, kocayemiş ağacını, çamı söylemişler. Yaban yulaflarını ve asmaları söylemişler. Konuştukça sözcükleri yeryüzünün yaratıkları, ayılar, suyosunları, akbabalar ve bitler olmuş. Otları ve yusufçukları söylemişler. Çakal onlar gibi konuşmayı öğrenmeye çalışmış, ama becerememiş; sadece ulumuş. Ağzını ne şekilde sokarsa soksun, uluma şarkılarından başka bir şey çıkaramamış. Gökyüzü halkı da, yeryüzü halkı da gülmüşler. Çakal utanmış. Başını öne eğip dağlara kaçmış. Hikâye bizim hikâyemiz olduğu için Ama Kulkun'a kaçtığını söyleriz; ama anlayabileceğiniz gibi kaçtığı dağ, Kulkun Eraian ya da bilmediğimiz bir başka dağ, o zamanın ve o yerlerin bir dağı, Dört Ev'de bulunan bir dağ da olabilir. Neyse, Çakal Sekizinci Ev'in, yaban doğanın dağına kaçmış. Utanç ve öfke içinde dağın içine girmiş. Dağ onun heyimasıymış. Yaban doğanın kutsal evi, heyimasıymış. Orada, karanlığın içinde, Çakal öfkesini yiyip utançını içmiş, yeryüzünün ateşini yiyip kükürtlü kaynak suları içmiş. Orada, kendi isteğiyle, kendi içine, derinliklerine inip o karanlıklarda erkek çakalı yapmış. Kendi rahminin içinde yapmış onu ve o dağın içinde doğurmuş. Erkek çakal, 'Çakal konuşuyor! Çakal bu sözcüğü söylüyor!' diye bağırarak doğmuş. Doğduktan sonra Çakal onu sütüyle beslemiş. Erkek çakal büyüdükten sonra dağdan dışarı çıkmışlar, çiçekli çalılarla kaplı dağ yamaçlarında çiftleşmişler. Diğerleri de onları seyredip gördükten sonra çiftleşmeye başlamışlar. O gün büyük bir şenlik olmuş. İlk Ay Dansı olmuş ve bütün yeryüzünde dans etmişler. Ama içini Çakal'ın yediği dağda, yaban doğanın heyimasında, büyük karanlık bir mağara, bir uçurum oluşmuş ve bu çukuru tıklım tıklım insanlar doldurmuş. Nereden mi gelmişler? Belki Çakal'ın doğum artıklarından, belki dışkılarında ya da belki karanlıkta Çakal konuşmaya çalışırken onları söylemiş; kimse bilmez bunu. Orada karanlıkta, tıklım tıklım duruyorlarmış. Sonunda dağ konuşmaya başlamış. Ateşi, lavları, buharı, gazı ve külleri söylemiş. Patlamış ve püskürttüğü kül bulutları ve alev alev taşlarla birlikte insanlar da püskürmüş; uçarak, dünyanın bütün ormanlarının, bütün tepelerinin, bütün vadilerinin üstüne yağmur gibi yağmışlar. Önce bir sürü yangına yol açmışlar, ama sonra soğuyup indikleri vadiye yerleşmişler ve evler, heyimaslar yaparak, diğer yaratıklarla iyi geçinerek oralarda yaşamaya başlamışlar. Dağa en yakın biz düşmüşüz, başkaları kadar uzağa uçmamış, yere onlar kadar şid-

detli çarpmamışız, başka yerlerdekilere daha akıllıca yaşamaya başlamışız. Çarpıklarında onların akılları yerinden oynamış. Bizde böyle derler. Her neyse, sonuç olarak işte buradayız. Çakal'ın ve Dağ'ın çocukları, onların dışkıları ve sözcükleriyiz; öyle söylerler. İşte böyle başladığını söylerler. Heya, hey, hey, heya, heya.”

Başka bir kasabaya, bir başka heyimasa ya da bir başka masal anlatana gitsek, kuşkusuz bir başka Çıkış Efsanesi ile dönerdik. Ama biz (gizli gizli gülümseyen) Kırmızı Erik'e teşekkür edelim ve Vadi'den otuz kilometre kadar yukarıya, bilgisayarların bulunduğu Uvakuva'ya, Dağdaki Kutsal Yer'e gidelim.

178
F12 Kimi belgelerde sözü edilen ve arşivciler tarafından bir tarih saptama sistemi olarak kullanılan elli yıllık “devirler” ve dört yüz elli yıllık “döngüler” günlük kullanımda pek az anlam taşıyor. Çoğu kimse bir devrin kaçınıcında bulunulduğunu söyleyebilir. Bu tarihler, tıpkı bizdeki gibi bağbozularının, doğum günlerinin hatırlanmasında, bir binanın ya da bir meyve bahçesinin yaşının hesaplanmasında işe yarardı. Ama onlara, bizim yıllarımız ya da devirlerimiz (1984, yetmişler ya da on üçüncü yüzyıl, vb.) gibi kendilerine özgü bir karakter atfedilmezdi. Yılbaşı da özel bir gün değildi. Aslında yılbaşının hangi gün olduğu konusunda bir belirsizlik vardı. Biçimsel olarak kış gündönümünden sonraki kırkıncı gün (beş yılda bir, artık yılda, kırk birinci gün) yılbaşıydı; ama Ekiciler Locası'nda yeni yılın ilkbahar gündönümüyle başladığı söylenir; halk arasında ve şiirlerde yıl, yeni otların bitmeye başladığı ve tepelerin yeşillendiği kasım, aralık aylarında başlatılırdı. Günler 1'den 365'e sırayla sayılır ve gün sayımıyla saptanan bir törensel etkinlikle ilgisi olmayan kişiler yılın hangi gününde olduğunu pek bilmez, günleri dolunaya kaç gün kaldığı ya da dolunaydan bu yana kaç gün geçtiğini söyleyerek sayarlardı. Büyük şenlikler ay ya da güneş takvimiyle belirlenir; meclis, loca ve sanat toplantıları ve benzeri bütün diğer etkinlikler, genellikle dolunaydan sonraki dördüncü, beşinci ya da dokuzuncu gün şeklinde saptanır veya birinin isteği üzerine toplanılırdı. Ne olursa olsun, yıllar, devirler, devir devirleri vardı ve onları temel alarak, burada, Takas'ta, Vadi'yi tarihte bir yerlere yerleştirmeye başlayabiliriz.

Şu anda Takas'taki tek kişi, bütün ömrünü Na Vadisi'nde insanların yaptığı kimi işlere ilişkin verileri toplamaya adanmış biri: Altmışlarında bir adam olan Toplayıcı. Nihayet tarihsel bir bakış açısına sahip birini bulduk; artık bir yerlere varabiliriz. Ancak yine sorun var. Toplayıcı verileri -hem de inanılmaz miktarda veriyi- elde etmek için üzerinde çalıştığı programları bizimle memnuniyetle paylaşıyor; hatta yazıcıdan çıktı alıp evde okuyabilmemiz için bize kâğıt bulmaya da yardım edecek. Ama malzemeye yaklaşımı hiç de tarihsel değil. Elde edeceği bilgileri isteme ilkesi krono-

lojik bile değil. Sanırım ona göre kronoloji son derece yapay, neredeyse keyfi bir olayları sıralama düzeni, bir cümleyle karşılaştırıldığında alfabe neyse öyle.

Herhalde Bellek Bankası kronolojik olarak düzenlenmiştir, değil mi?

Evet, bu veri sınıflandırmasına ilişkin bir sistem; ama iç içe geçmiş o kadar çok sınıflandırma sistemi var ki, programınızı sıkı sıkıya sınırlamayı bilmiyorsanız, mesela *ganais* sözcüğünün etimolojisi ya da meşe palamutundan tanin elde edilmesi gibi son derece önemsiz bir kültürel olgu üzerine, kronolojik sıralamayla bilgi talebi, neredeyse tamamen istatistiksel verilerden ibaret yüzlerce sayfalık çıktıyla sizi baş başa bırakabilir. Bütün bu veri yığını içinde bilgi nerededir? Toplayıcı bunu anlamının yöntemini bulmak için bir ömür harcamış.

179

Toplayıcı'nın ilgi alanı ev inşaatı. Tahta Sanatı'nın bir üyesi. Sanırım çok fazla inşaat yapmamış; ilgisi daha çok entelektüel, neredeyse soyut düzeyde. Kimi mimari öğelerin ve oranların biçimsel anlamı ve farklı yapılarda yeniden kendini ortaya koyması onu büyülemiş. Binlerce yıldır birikmiş, Bellek'teki milyar kere milyarlarca verinin içinde aradığı bunlar.

Bizim için ekrana bir ev planının bilgisayar gösterimini getiriyor. Ekranda yeşil zemin üzerinde ışık noktacıları yok; alışılmadık ölçüde temiz basılmış bir sayfa gibi, mat beyaz zemin üzerinde keskin siyah çizgiler var. Ekran yaklaşık bir metrekare. Eğer gösterim öyle gerektiriyorsa, renkli oluyor. Ekrandaki şekil, Toplayıcı istediği açıdan görünümü yakalayınca kadar dönüyor. Toplayıcı'nın görmemizi umduğu şey, mükemmelliğiyle onda hayranlık uyandıran birtakım oranlar, bir binanın matematik iskeleti. Bunu görebilmek için iyi bir eğitime ihtiyacımız var, ama gösterdiği evin güzelliğini görebiliyor ve onu hoşnut etmek için bunu söylüyoruz. Evin, Vadi'deki evlerden oldukça farklı olduğunu da algılayabiliyoruz. Bir süre sonra soruyoruz: "Bu ev ne zaman yapılmış?"

"Çok zaman önce."

"Mesela beş yüz yıl önce mi?"

"Sanırım çok daha önce, ama geçen süreyi kaydetmemişim..." Hayal kırıklığımızı, gösterdiğini beğenmeyişimizin işareti sanıp telaşlanıyor. "Şu adama da bakın hele!" diye düşündüğümüzü sanıyor. "Bu bilgi için yenden program yapmam gerekir, yok, sorun yok, tabii biraz zaman alır; hiç düşünmemiştim..." Düşünemediği, söz konusu tarihin herhangi bir önemi olabileceği. Elimizden geldiğince kendisini yatıştırıyor. "İşte" diyor; "Sanırım bu diziyi kronolojik sırayla elde ettim." Kendisini takdir edeceğimizi umarak ekrana yeni bir dizi plan getiriyor: Küçük ve çok hoş bir tapınak. "Yer üstünde bir heyimas" diye açıklıyor. "Şimdi bu, bir bakalım, işte, tamam" derken ekranda eğitimsiz bir gözün izleyemeyeceği hızda sayılar parlayıp sönüyor. "Bugünden iki bin altı yüz iki yıl önce, sanırım Rekuıt'te, evet öyle; bugün Rekuıt'in bulunduğu yerde demek istiyorum elbette."

"Ama Rekuıt Vadi'de değil."

“Değil. İçdeniz’in karşı kıyısında bir yerlerde.” Coğrafya da onu pek ilgilendirmiyor. “Bellek şimdi de şu çok benzer şeyi veriyor. Bir başka küçük tapınak ya da ev. Eski güney kıtasında, Bab denen bir yerde, bir bakalım, bugünden yaklaşık dört yüz yıl önceden kalma, yani Rekuit’tekinden iki bin iki yüz yıl sonra yapılmış. Aynı ikiye üç oranını görüyor musunuz?” Yine kaptırdı kendini; biz de bir süre onu özel ilgi alanında eğlenmeye bıraktık. İstedüğimizi, birkaç tarihi bize verebildiği için duyduğu ferahlama ve gurur bize de bulaştı.

Sonunda ben de kendi ilgi alanımda eğlencemi sürdürebilmek için çekinerek soruyorum: “Vadi’deki ilkel yaşama ilişkin veriler nasıl elde edilebilir?”

180 Toplayıcı çenesini kaşıyor. “Sanırım, ilkel yaşam zamanlarında Na Vadisi ortada yoktu, öyle değil mi? Bu kıta da burada değildi...”

İşte yine, bir kere daha Vadi düşüncesinin dibindeki kayalara başımı çarpıyorum. Sorgulanabilir ve akıl yürütülebilir olmasına rağmen sorgulamadan ve akıl yürütmeden kabul edilen geleneksel bilgiler: Kıtaların hareketleri de dahil olmak üzere, jeolojik tarih dediğimiz şeyin, evrim kuramının, (dış gezegenleri gözleme yeteneğine sahip teleskopları olmadığı halde) astronominin, klasik fiziğin ve bizim tanımadığımız kimi fizik kuramlarının ana hatları. Onların asıl mitolojisi bu belki de.

Karşılıklı açıklamalar ve gülüşmelerden sonra, kastettiğimin ilkel *insan* yaşamı olduğu konusunda anlaşırız. Ama bu sözcük kümesi de ne Toplayıcı’ya ne de bilgisayara bir anlam ifade ediyor. Na Vadisi’nde ilkel insan yaşamına ilişkin bilgi edinmede yardımını istediğimizde, bir süre kendi kendine düşünen Takas böyle bir bilginin bulunmadığını açıklıyor.

“Herhangi bir yerdeki ilkel insan yaşama ilişkin bilgi sorar mısınız?”

Bunun üzerine Toplayıcı ve Takas birbirlerine sorular sormaya ve sonuçlara varmaya başlıyorlar. TOK dilinde eğitilmiş olmadığımız için Toplayıcı ekranı grafik gösterim halinde tutuyor. Nihayet ekrana insansızların dişleri, küçük kemik parçaları, üzeri nokta nokta Afrika haritaları, küçük işaretlerle kaplı Asya haritaları geliyor. Ama bunlar hep Eski Dünya’ya ait. Peki ya bu? Üzerinde insan olmayan bu yiğit yeni dünya?

“Bir kara köprüsünden geçerek gelmişler” diyorum inatla. “Öteki kıtadan.”

Başını sallayarak “Batıdan” diyor Toplayıcı. Ama acaba aynı insanlardan mı söz ediyoruz?

Çakal’ın karşıladığı insanlar?

Bu mitoloji, kıtaların hareketlerini ve bakteriyolojiyi de içeren sorgulanmaz kabile bilgisi, aradığım şeyi de içeriyor olmalı. “Sizin burada, dokuz kasabadaki yaşamınızın başlangıçları nasıldı? Üvakuva ne zaman kuruldu? Ne kadar zaman önce? Sizden önce kimler yaşardı buralarda?”

Toplayıcı’nın kafası yine karışıyor. “Herkes” diyor. Hayatı zor bulan

ve hemen kendini geri çeken insanlardan. Yaşamının çoğunu burada, ilişkisiz iletişimle geçirmiş biri.

“İnsanları kastediyorum.” Bu dilde insanlar, hayvanlar, bitkiler, düşler, kayalar vb. arasında ayırım yapılmadığını aklımda tutmam, “herkes” derken tüm bunları kastettiğini algılamam zor oluyor. “Sizinkilerden önce buralarda hangi insanlar yaşardı?”

“Yine bizim insanlar; senin gibi.”

“Ama benim gibi, yaşam biçimi farklı insanlar; yabancılar.” “Kültür” sözcüğünü dillerine tam olarak nasıl çevireceğimi bilemiyorum. Elbette “uygarlık”tan söz açmak hiç işe yaramaz.

“Eh, biçimler hep değişir. Çok iyi, çok güzel olsalar bile hep değişirler. Tıpkı şu ev gibi yani. Böyle inşa etmeyi bırakmışlar, ama belki de bir başka zamanda, bir başka yerde, bir başkası böylesini yapar...”

Durum umutsuz. Zamanı bir ilerleme şöyle dursun, bir doğrultu olarak bile algılamıyor. Herhangi bir doğrultuda gidilebilecek ya da bir yere gitmeden durulabilecek bir arazi olarak kavıyor. Zamanı mekânlaştırıyor. Ne bir ok ne de bir ırmak, onun için zaman bir ev. İçinde yaşadığı ev. İnsan evinde odadan odaya gidip dönebilir, dışarı da çıkabilir. Yapılacak tek şey kapıyı açmak.

Toplayıcı’ya teşekkür edip Uvakuvaha’nın dik patika sokaklarından aşağı iniyor, Eklem Yeri’ni, Irmak Pınarları’nı geçiyor ve dans alanına gidiyoruz. Uvakuvaha’nın beş heyimasının çatısı, yerden, süslü piramidin en üst noktasına, beş köşeli odanın üzerindeki dört köşeli çatının tepesine kadar on-on beş metre yükseliyor. Dans alanını geçer geçmez, görkemli genç kocayemiş ağaçlarının ortasındaki açıklıkta, uzun, basık, kireç boyalı kerpiçten, kiremit çatılı, Uvakuvaha’nın Kocayemiş Locası Kütüphanesi var. Arşiv Görevlisi bizi selamlıyor.

“Eğer bir tarihiniz yoksa” diyorum kadına, “öykünüzü nasıl anlatacağım?”

“Dağa tırmanmak için merdiven mi gerekir?” diyor bana.

Suratımı asıyorum.

“Dinle” diyor Arşiv Görevlisi (bunu hep son derece yumuşak, bir emirden çok bir davet gibi söylüyorlar). “Dinle, ihtiyaç duyduğun şeyi, eğer gerçekten ona ihtiyacın varsa, bulacak ya da kendin kuracaksın. Ama iyi düşün, aklını kullan, dikkatli ol. Tarih nedir?”

“Halkımın büyük bir tarihçisi Zaman içinde İnsan’ın incelenmesi demişti.”

Bir sessizlik oluyor.

Acı bir sesle “Siz İnsan değilsiniz ve Zaman’ın içinde yaşamıyorsunuz” diyorum; “Düş Zamanı’nda yaşıyorsunuz.”

“Her zaman” diyor Uvakuvaha Arşiv Görevlisi; “Bütün Uygarlık bo-

yunca Düş Zamanı'nda yaşadık." Sesi acı değil, ama üzüntü, acı bir üzüntü dolu.

Bir süre sonra "Akbaba'yı anlat" diyor. "Anlatan Taş öyküsünü anlat-sın. Bugüne kadar yaşadığımız, tarihe en yakın şey bu; umarım bir daha bu kadar da yaklaşmayız."

Anlatan taş

İkinci bölüm

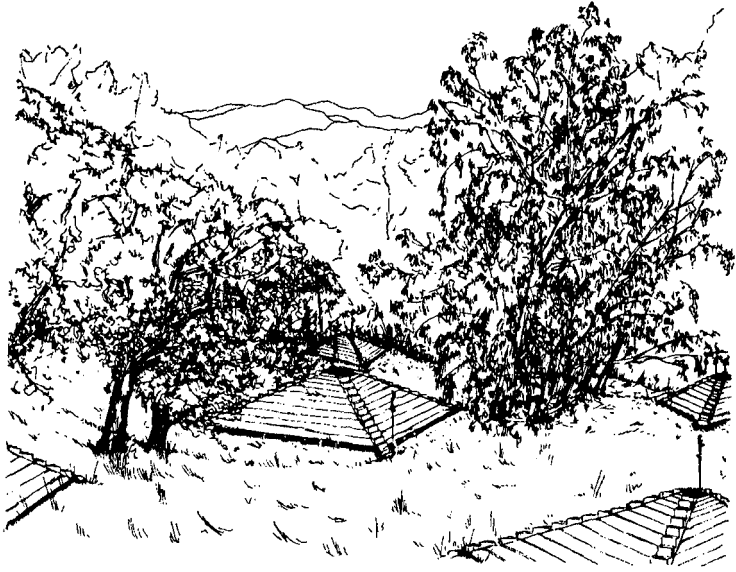
O günden sonra annem kendisine ikinci adıyla, Söğüt diye seslenildiğinde cevap vermedi ve kendisine Tovhi denmesini istedi. Çoğu kişi bu değişikliği kabullenmekte gönülsüz davrandı. İlk ada geri dönüş Yeryüzü'nden geriye gidiş demektir. Tovhi, tavuklarla mısır, bıldırcınlarla tohum taneleri yemek için yerde dolaştığından tam anlamıyla Gökyüzü halkından sayılmaz. Kasabalarda ortalık yerde gezindiği için tam anlamıyla yabani bir kuş hiç sayılmaz. Yine de Dört Ev'den gelir ve oraya geri döner, adını da böyle yapanlara koymak gerekir. Mağara Kadını ve Deniz Kabuğu isim üzerine annemle uzun uzun konuştular, ama annem fikrini değiştirmede. Yeryüzü'nden uzaklaşmıştı.

Babam Sinşan'dan ayrıldıktan az sonra bütün Akbaba adamların kuzey

yolundaki tepeleri aşarak Vadi'yi terk ettiklerini haber aldık. Annem o gün Kuzu Locası'na katıldı. Zamanının büyük kısmını onlarla geçirdi, sanatlarını ve gizlerini öğrendi ve kasapları oldu. Ben bütün bunlardan uzak durdum; yalnızca hâlâ bir çocuk olduğum için değil, olan bitenden hoşlanmadığım ve büyükannemin de hoşlanmadığını bildiğim için. Babamı annemin yolladığına inanıyor, bu yüzden annemi asla affetmeyeceğimi sanıyordum. Kapıda benimle konuşmuş, kendisini beklememi söylemiş olduğu için tutku dolu sevgim ona yönelmiş, onunla birlikte gitmişti. Annemi hiç sevmediğimi düşünüyordum. Sürekli, bir sıra askerin önünde, o koca atının üzerinde tabamın geri döneceğini ve beni onu beklerken bulacağını düşünüyordum. Ona olan sadakatim, başka insanlardan farklılığımı bir erdeme çevirmiş, mutsuzluğuma hem bir gerekçe olmuş hem de bir vade biçmişti.

O yıl Dünya için dans ettim. Katıldığım dokuzuncu, dans ettiğim ilk Dünya'ydı. Ben, Gözüpek, Dokuznokta ve Ev'imın bütün insanlarıyla Gökyüzü için dans ederken, Bulut, Rüzgâr, Yağmur ve Açık Hava halkları da bizimle birlikte Yeryüzü Dansı'nı yaptılar.

Bundan sonra Dokuznokta ile bir de içinde benim de bulunduğum bir grup çocuğa tarihsel öyküler ve anlatılar okuyan Kocayemiş Locası'ndan Sabırlı ile çalışmalarımı sıkıya aldım. Çamurdan Güneş'in çömlekçi işliğinde daha çok zaman geçirmeye başladım. Küçük toprağımızda çalışmanın yanı sıra, Sinşan Tarlaları'ndaki ortak işte her yıl daha çok pay aldım. On iki yaşında Ekiciler Locası'na kabul edildim. Bir yandan da Kan Locası şarkılarını öğrenmeye koyuldum. Büyükannemin ellerindeki romatizma öyle kötülemişti ki artık yün eğiremiyor, ince dokumalarla uğraşamıyordu. Dokuma işini annem üstlendi. Onunla hiç çalışmadım. En çok hoşuma giden, oldukça iyi becermeye başladığım çömlekçilik işiydi. Her yaz, dört gün için Gahheya'dan Çakal'ın evine giderdim. Üçüncü gidişimde, Kambur Dağı'nın arkasındaki bir dere yatağından kuzeybatıya doğru, çömlek yapımı üzerine düşünerek yürürken, kuru bir dere yatağında, çok ince bir mavi çamur birikintisi buldum. Defalarca, oradan yüklenebildiğim kadar mavi çamur taşıdım Çamurdan Güneş'e. Çok memnun kaldı. Yeri ona göstermeyi önerdim. Orayı kendi aklımda tutmamın daha iyi olacağını söyledi. Sıcakkanlı, sevecen biriydi. Hep toz, toprak ve çamur içinde dolaşan üç Yanartaş çocuğu olan bir duldu. Çocuklarına "çömleklerim" derdi. Bana da Kuzey Baykuşu yerine Baykuş Çömleği derdi. Kafasında çömlek, çamur, biçimlendirme, sırlama ve fırınlamadan başka şey pek olmazdı. Gerçek bir yaratıcıdan bir zanaat öğrenmek çok iyiydi. Belki de şimdiye dek yaptığım en iyi şeydir bu. Ellerin akıyla iş yapmak gibisi yoktur. Akıl, eller olmadan kendi kendini kullanarak çalışırsa bir döngüye girer ve gereğinden fazla hızlanabilir. Sesi kullanan konuşma bile gereğinden hızlı gidebilir. Aklın biçimini çamura kazıyan ya da sözcükleri kaleme alan eller, şeylerin kapısında düşünceyi yavaşlatır, onu tesadüflere ve

Sinşan'ın Beş Heyması

zamana tabi kılar. “Arılık kötülüğün sınırındadır” derler.

Babam Vadi'den gittikten iki yıl sonra, büyükbabam, karısının hanesinde yaşamak üzere Çumo'dan geldi. Büyükannem eskiden de kendisinden pek hoşlanmamış. Ama onu kapının önüne koymamış, kendisi terk edip gitmiş. Büyükannem onun gelişine ses çıkarmadı. Biraz büyükbabamın yardıma ihtiyacı olduğunu düşünüyor; biraz da elleri tutmaz olduğu için evde ve kasabada az iş yapmaktan utanıyor ve onun kendi yerine iş göreceğini umuyordu. Ancak büyükannem eskisi gibi epey iş yapmayı sürdürdü; büyükbabamsa pek az çalıştı. Zamanını Savaşçılarla geçiriyordu. Bu locanın bir sözcüsü olmak ve Sinşanlı yeni adamlar kazanmak için Sinşan'a gelmişti. Savaşçılar, Defne oğlanlarının yapması gereken şeylerin giderek artan bir bölümünü, izciliği, dış dağlarda gözcülüğü, silah yapımını, insanlara silah kullanmayı, çeşitli dövüş yöntemlerini öğretmeyi, güç ve dayanıklılık sınamalarını üstlenmişti. Savaşçılar Locası kurulmadan önce Sinşan'da Defne Locası pek hareketli bir yer değildi. Tütün yetiştirip işlerlerdi elbette; Gözcüler Dağı'nda kamp kurup şarkı söylerler, bir de yağlayıp parlattıkları ama kullanmadıkları eski tüfeklerle dolu bir sandığı korurlardı. Defne Locası'ndan sorumlu kimi adamlar Savaşçılara bir defasında şöyle dedi: “Dinleyin; Bir süre önce delikanlılarımız dağların arka yüzünde dolaşıp o vadilerdeki insanları rahatsız ediyordu. Sonra o insanlar da çocuklarını buraya yollamıştı. Koyunlar çalınmış, insanlar

yalnız dolaşmaya korkar olmuş; tütün tütürmekten, savaşmaktan söz eder olmuştuk. Kırk, elli yıldır böyle bir şey tekrarlanmadı. Bir süre önce silahlar yapıp elimizi alıştırdık; hemen ardından delikanlılar Ounmalın'den. Taças Tuças'tan çocuklarla dalaştı; kan davaları başladı; yollarda, dağlarda gençler öldürüldü. Uzun süredir böyle bir şey de tekrarlanmadı. Niçin bunlar tekrarlanmasın istiyorsunuz?"

Savaşçıların sözcüsü, "Barış içinde yaşamımızı sürdürün. Çiftçiliğinizi, avcılığınızı, sürülerinizi otlatmayı sürdürün; biz dağlara devriye çıkaracağız" dedi. "Yalnız birkaç yiğit delikanlı istiyoruz" dediler; ama katılmak isteyen herkesi de aldılar.

186 Madidinou'daki kuzenim Şerbetçiotu boyasız elbiseler giymeye başladı. O da bir Savaşçı oldu. Ortanca adı Mızrak da onlardan geldi. Kız kardeşi Pelikan benimle yaştı ve ikimiz hâlâ iyi arkadaşlık. Ona, Şerbetçiotu'nun, Ceset, Sinek Kurdu, büyükbabam gibi Çürümüş ya da Madidinoulu yaşlı bir adamın son adı olan Köpek Boku türünden bir Savaşçı adı almadığına memnun olduğumu söyledim. Ama Mızrak'ın da çok şaşılca olduğunu düşünüyordum. Oldu olacak, Koca Çük koysaydı bari adını. Pelikan söylediğime gülmedi. Hiç kimse Savaşçılara gülmek istemiyordu. Pelikan, bana Mızrak'ın da, dalga geçtiğim diğer isimlerin de güçlü isimler olduğunu söyledi. Aldırış etmedim. Kendimi bütün bunların dışında tutuyor, öğrenmek de istemiyordum. Evimizde Savaşçı ve Kuzu Locası laflarından geçiremediği için vaktimi daha çok dışarıda geçirmeye başladım. Sabırlı'nın derslerine düzenli gitmediğim için pek az tarih öğrenmişim. Hemen hemen hiç okumuyordum. Çamurdan Güneş'in çömlekçi işliğinde, ağılda, otlaklarda ve tarlalarda çalışıyordum. O yıllarda iki defa büyük sürülerle Na'nın ağzındaki iyi otlaklara gidip Ay'ı orada geçirdim. On üç yaşına girdiğim yaz, başka gençlerle birlikte Vadi'nin yukarılarına gittim, oradan tek başıma Ama Kulkun'a çıktım. Beş Ev'den ve Dört Ev'den geçerek İrmak'ın kaynaklarının ötesine, duvarı olmayan eve yürüdüm. Bilgisizce yürüyordum, yine de aslanın lütfu, şahinin merhameti sayesinde yolumu şaşırmadım. Hanemde işler olması gerektiği gibi değildi, insanları da uygun bir eğitim görmem için beni gözetmiyordu.

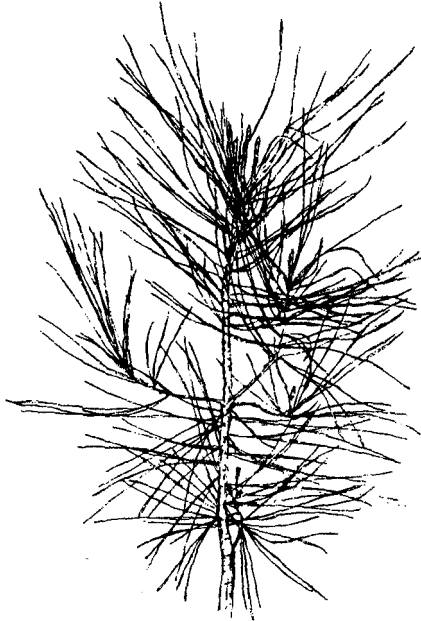
Gözüpek'in bilgisizliğimden ve özensizliğimden endişe duyduğunu, bu konuda Dokuznokta ile konuştuğunu biliyorum. Ama ben öğütlerine kulak asmıyordum; o da benimle tartışmaya girmek istemiyordu. Kızı da Gözüpek'e endişe veriyordu. Ayrıca sürekli acı çektiği için keyfi de yoktu. Sanırım kocasını göndermek istiyor, ama artık kendisinin yapamadığı kimi işleri yaptığı ve annemle benim evde büyükbabamın varlığına ihtiyaç duyduğumuzu düşündüğü için yapamıyordu.

Anneme, Tovhi'ye gelince, babamla konuşmayı reddettikten sonra sanki herkesle konuşmayı kesmiş gibi, hep sessiz ve ayrıksıydı. Annem Kuzu Locası işlerini yaptığı için koyunların bakımı bana kalmıştı. Kuzu kadınları bir tür kadın Savaşçı olduğu için annemle büyükbabam iyi geçi-

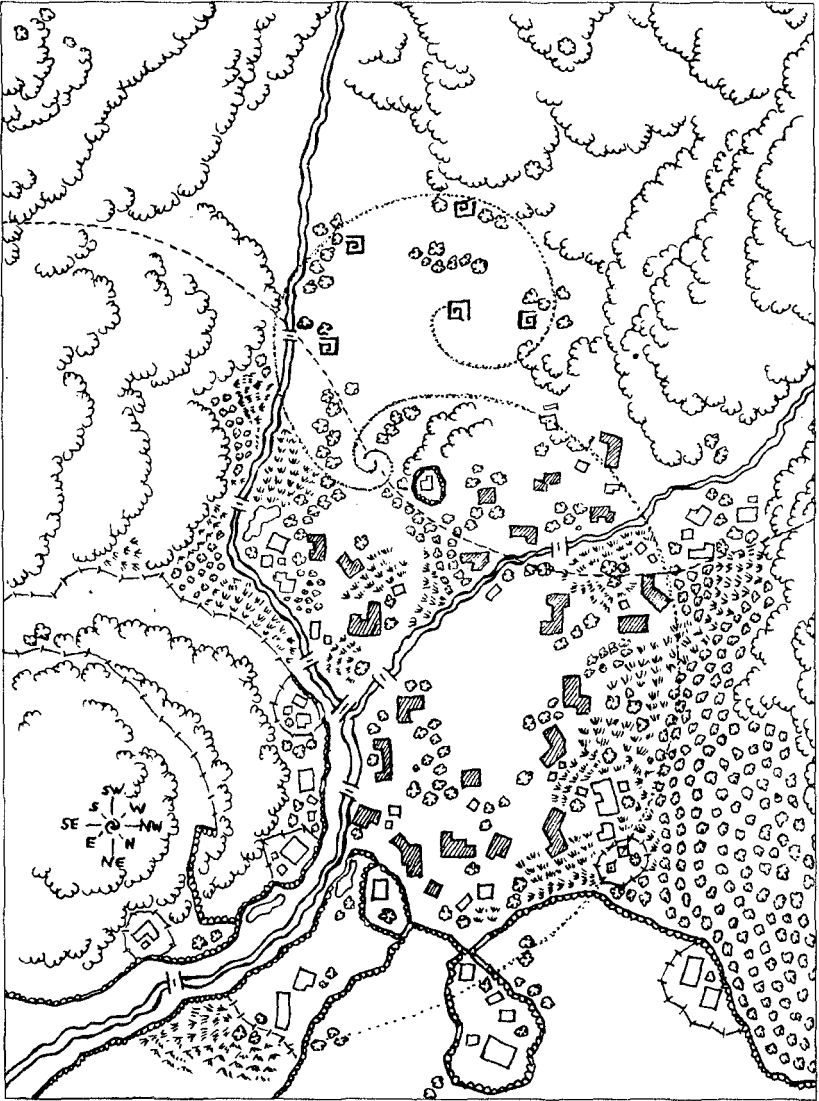
niyordu. Kuzu Locası, Savaşçılarla birkaç ortak uvakuva düzenlemiş, ki-
mi Kuzu kaını güçlü isimler almıştı: Kemik'in adı eskiden Süsen'di; İspinoz da orta adı olarak Kokuşmuş ismini almıştı. Arınma Uvakuvası'na katılanlar, dans ederken kendilerini mauvasto olarak adlandırıyordu. Bu sözcüğün aslı, babamla Okalptüs Çayırıları'ndaki kampa her gidişimde duyduğum, Akbaba dilinde ordu anlamına gelen *marastso* idi. Bir defasında bunu söylediğimde, Çürümüş ve Tovhi, ikisi birden üstüne saldırıp ne Savaşçıların ne de Kuzuların eğitiminden geçtiğim için bu konularda hiçbir bilğim olmadığını söyleyerek, sözcüğün Akbaba dilinden geldiğini inkâr ettiler. Bildiğim şeyin böyle inkâr edilmesi beni son derece öfkelen-dirdi. Bu yüzden onları hiç affetmedim.

Ancak hâlâ bir çocuktum ve elli şey yaparken, elli başka şeyi unuttu-
lurdum. Yaşıtlarım arasında bazıları erişkin olmuştu, ama ben biraz geride kalmıştım ve bundan hiç de gocunmuyordum. Kan Soyтарыsı olmayı düşün-düm, ama Kan Locası'nda eğitime başlamak için fazla tembeldim. O yıllarda en yakın arkadaşım olan Cırcırböceği adlı bir Mavi Çamur kızı, Kan Locası'na girmiş, boyasız elbiseler giymeye başlamış, ama orta adı henüz kendisine gelmemişti. Onunla birlikte, iki çocuk gibi çalışır ve oynardık. Tarlalara koyun otlatmaya ya da yiyecek toplamaya çıktığımızda, oyuncaklarımızı da yanımızda getirir, iş aralarında onlarla öyküler kurardık. Onun oyuncakları, dizleri ve dirseklerinde oynak eklemleri olduğu

Kazıcı çamı

Sinşan kasabası
Yayıncı tarafından Sinşanlı Diken'in yardımıyla çizilmiştir.

	HEYİMAS		AĞAÇLAR, MEYVE BAHÇELERİ
	EV		BAĞLAR, BAHÇELER, TARLALAR
	İŞLİK, AMBAR, LOCA YA DA DEPO		TAHTA ÇİT
	ORMANLAR VE KIRLIK ARAZİLER		TAŞ DUVAR

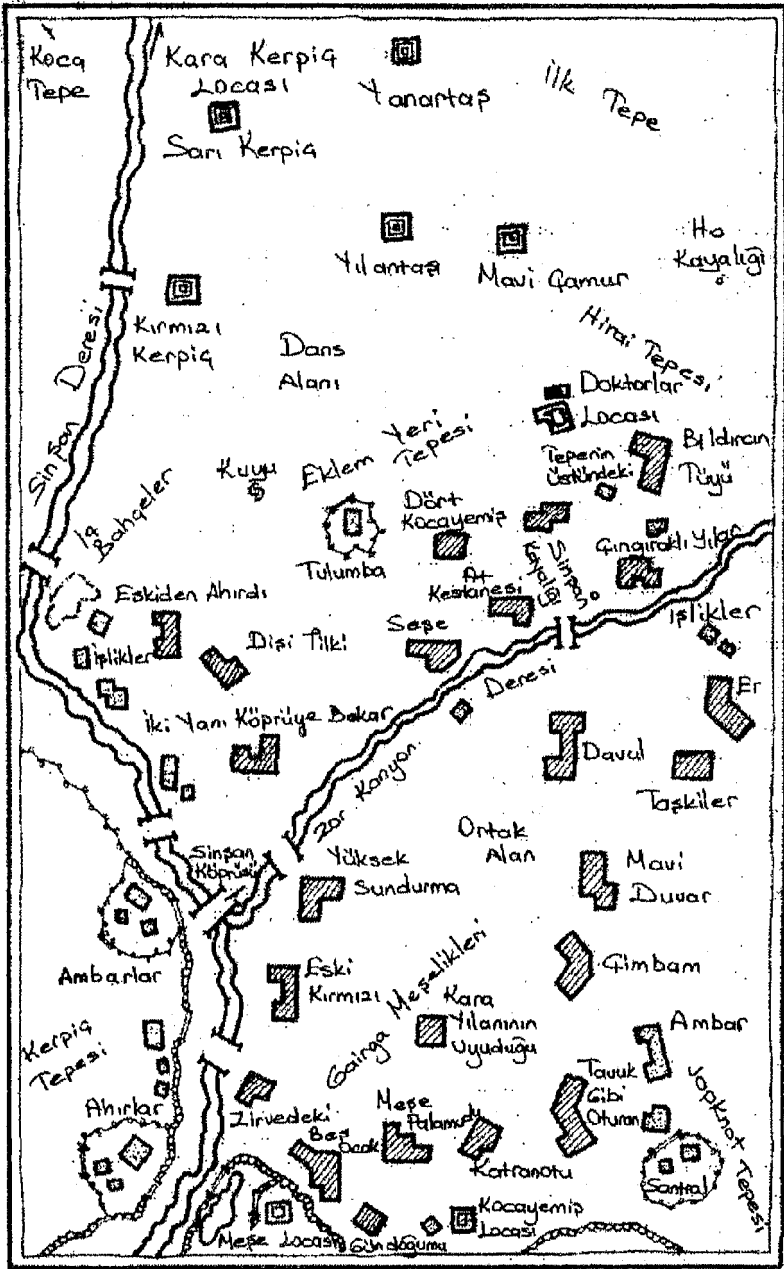

için çeşitli şekillerde durabilen tahtadan bir insan ile bebekliğinde yatar-ken yanına aldığı, berbat bir yünden yapıma eski bir koyundu. Benimki-ler ise tavşan postundan yapıma bir tavşan, tahta bir inek ve geyik deri-sinden kendi kendime yaptığım bir çakaldı. İlk kez tek başıma dağa çıktığımda, Gözcüler’de gördüğüm, karşımda oturup yüzüme bakan çaka-la benzetmeye çalışmıştım. Ne ona ne de başka bir çakala benziyordu, ama onda bir heyyalılık vardı; hayvanları oynatıp onların yerine konuşurken, çakalın ne söyleyeceğini önceden hiç kestiremiyordum. Bu beş kişiye uzun öyküler oynatırdık. Kasabalarının adı Şikaşan’dı. Kırmızı Kerpiç’ten Yükselen Tarlakuşu adlı bir çocuk da çoğu zaman bizimle oynardı. Onun oyuncakları ise annesinin kızılağaçtan yaptığı üç güzel hayvandı: Ağaç sincabı, yer sincabı ve orman sıçanı. Cırcırböceği oynamak için en güzel öyküleri bulur, ama yalnız bir defa oynayıp sonra yeni bir tane kurmak isterdi. Yükselen Tarlakuşu öykülerin üçünü, “Şikaşan Üzerine Öyküler” başlığıyla kaleme alıp heyimasındaki kütüphaneye armağan etti. Hepimiz bundan gururlandık. Güzel günlerdi, o zamanlar.

189

Çoğu akşam Madidinou’dan gelen kuzenlerimle buluşup konuşmaya, Mavi Kaya’ya giderdim. Ama Savaşçılar orada da aramıza girdi. Mızrak, Sinşan ve Madidinou tarlalarının en güçlü heyyası olmasına rağmen, ka-yaya bir çiçek ya da bir çakıl taşı vermemeye, üzerine çiçek tozu sürme-meye, hatta onunla konuşmamaya başladı. Pelikan, kardeşine duyurmadan ona ruha der ya da sanki elindeki taşı yere bırakıyormuş gibi yaparak ya-nına bir çakıltaşı koyardı. Ama bu konuda konuşurken, benim değil, Mız-rak’ın söylediklerini onaylardı. Mızrak, kayalarda, pınarlarda kutsallık bu-lunmadığını, kutsallığın yalnız akıl-ruhunda olduğunu söylerdi. Kayalar, pınarlar ve insan vücudu, ruhu saf kutsallıktan, gerçek güçten ayrı tutan duvarlardı ona göre. Heyyanım öyle olmadığını; kaya, akan su, ya da yaşayan insan olduğunu söyledim ona. Eğer Mavi Kaya’ya bir şey vermez-sen o sana ne verebilir ki? Eğer sen ona bir şey söylemezsen, o seninle ni-ye konuşsun? Dönüp “Kutsallığı gitmiş” demesi kolay. Ama değişen o de-ğil, sensin, ilişkiyi sen kopardın. Bunları öne sürdüğümde, Pelikan beni onaylamaya başlardı, ama hemen sonra kardeşi konuşmaya başlayınca ona hak verirdi. Eğer Mavi Kaya bir şey söylemişse de dinlemediği için duya-mazdı. Hiçbirimiz dinlemiyorduk.

Ben on üçüme geldikten sonra, Mızrak kız kardeşiyle Mavi Kaya’ya gelmedi. Kıyı’da yaşayan erkek çocuklarının çoğu, kızlardan uzak durmak için, Avcılar’la ya da Defne’yle uzaklara gidip içinde yattıkları bir barınak yaparlar. Bunu anlayabilirim. Ama Savaşçı usulü Kıyı yaşamında, deli-kanlılara erişkin kızlarla konuşmak bile yasaktı. Eş-büyükbabam Dokuz-nokta bir defasında Aşağılık adını almış torunuyla, ben yanlarındayken konuşmuş, şöyle demişti: “Kendine Aşağılık diyorsun, ama Şişik gibi dav-ranıyorsun. Onlara savaş açacak kadar mı korkuyorsun kızlardan? Ken-dinle savaşacak kadar mı korkuyorsun kendinden? Bu kadar korkulacak

Sinşan evlerinin isimleri
Yayıncı tarafından Sinşanlı Diken'in yardımıyla çizilmiştir.

neyin var acaba?” Eğer daha az ürkek ve inatçı olsaydım, öğrenmem gerekenleri Dokuznokta’dan öğrenebilirdim. Ama çok sert biriydi ve tembelliğim, cehaletim yüzünden beni azarlamasını istemiyordum. Şimdi geriye baktığımda, sanki sevmem, babam Öldürür’e sadakatsizlik olacaktı gibi, onu sevmekten korktuğumu anlıyorum. Mızrak’ın beni görmekten kaçınması gururumu kırıyor; Savaşçılardan bütün kalbimle nefret ediyordum. Bu nedenle, o gün Aşağılık’ın paylanmasını dinlemek beni mutlu etmişti.

Büyükbabamın karısıyla, annemle, benimle, herhangi başka bir kadınla konuşmasında hep bir küçümseme vardı; bu yüzden ben de onu küçümseyordum ama haneye saygı dolayısıyla pek göstermemeye çalışıyordum. Zaman zaman büyükannemin sabrı taşıyordu. Bir defasında ona şöyle dedi: “Sen Akbaba adamlarına benzemeye çalışıyorsun, ama onlar kadınlardan öyle korkuyorlar ki, tanımadıkları kadınların ırzına geçmek için, kendi kadınlarından binlerce kilometre uzağa kaçıyorlar!” Ancak bu darbe, hissedemeyecek kadar katılmış olan büyükbabamı ıskaladı ve annem Tovhi’ye isabet etti. Annem benimle beraber mutfaktaydı ve Gözüpek’in sözlerini duydu. Acıyla yutkunarak iki büklüm oldu. Akbaba’yı yüreğimde, bizimle birlikte olduğu yarım yıl boyunca babamın bana verdiği özgürlük ve güçle eşanlamlı tuttuğum için öfkeyle büyükanneme döndüm. Odaları ayıran kapıya yürüdüm ve “Bu doğru değil. Ben bir Akbaba kadınıym!” dedim.

Herkes dönüp bana baktı. Bu defa darbe kimseyi ıskalamamıştı ama en çok babaanneme isabet etmişti. Üzgün gözlerle beni süzdü. Evden çıkıp kasabadan uzaklaştım. Sinşan Deresi’nin kaynağına kadar tırmandım ve kendime, hanemdekilere, Sinşan’dakilere, Vadi’deki herkese öfke duyarak uzun süre orada oturdum. Ellerimi suya soktum, ama su, yüreğimi ve beynimi boğan şeyi yıkayıp götürmedi. Pınarın bekçisi, ispinoz kılığında pınarın üzerindeki yabani açelyaların arasında parladığında heya bile söyleyemedim. Yine dağda yürümek istiyor, ama bunun işe yaramayacağını biliyordum. Ayaklarım aslanın izlerinden, çakalın yolundan gitmeyecek, insan öfkesinin çemberinde yürüyecekti.

Böylece, bütün o yıl boyunca döndüm durdum.

Su’dan önceki günlerde, ayaklarım beni, akşam şarkıları için heyimamızın mavi çamur testilerinden birine su doldurmak üzere o kaynağına götürdü. Patikadan aşağı inerken Küçük At Kestanesi Deresi’ni geçip yeşil meşelerin arasından Büyük Tümsek’e çıkan yere vardığımda, dere yatağının kenarında, bacak bacak üstüne atıp oturmuş, tabanına batmış bir şeyi çıkarmaya çalışan kuzenim Mızrak’ı gördüm. “Kuzey Baykuşu, şu kahrolası devedikenini görüyor musun?” dedi.

İki yıldır benimle ilk konuşmasıydı bu.

Kuru dere yatağına inip topuğunu inceledim, dikenini bulup tırnaklarımıla çikardım.

Sonra, “Burada, deremizde ne arıyorsun?” diye sordum.

“Devriyeden dönüyorsun” dedi; “Diğerleri önden gitti. Ben bu dikenin çıkarmak için geride kaldım. Sağ ol!” Ağrıyan yeri ovuşturarak orada oturuyordu.

“Niye çıplak ayakla dolaşıyorsun?” dedim.

Önemsemeyen bir tavırla, “İşte, öyle gerekiyor” dedi. Şerbetçiotu olduğu günlerdeki gibi konuşuyor, sevecen gözlerle bana bakıyordu. “Su için dans ediyor musun?” diye sordu. Su’ya dokuz gün kalmıştı. Ben evet deyince, “Buraya geleceğim. Sinşan Su Dansı’nı Madidinou’dan daha iyi yapıyor. Nasılsa bütün Mavi Çamur akılabalarım burada” dedi.

Ben bir şey söylemedim. Ona güvenmiyordum.

192. Boyasız elbiseler içinde çok güzel görünüyordu. Üzerindeki tek Savaşçı giysisi, kara keçi yününden başlığıydı. Akbaba miğferleri gibi gagalıydı, ama onu yassıltıp kafasının arkasına çevirmişti. Sinşan Dağı üzerinde hava kavuniçi bir renk almış, Büyük Tümsek’teki yaban yulafı bu rengin yansımalarıyla uçuk bir pembeyle boyanmıştı. Katranotları tomurcuklanmış, kokuları her yeri kaplamıştı. Dere yatağından bir yabannanesi yaprağı kopardım; topuğunun sert, kara derisinin üzerine, dikenin çıkardığı yerdeki kan damlasının üstüne koydum.

Sonunda, “Bunu heyimasa götürmem, sonra da Yanartaş’a gitmem gerekiyor” dedim. Eğitim için Kan Locası’na gittiğimi ona söylemek istiyor; benimle eskisi gibi konuştuğu için duyduğum şaşkınlıktan hem gitmek hem de kalmak geçiyordu içimden.

Bu defa o bir süre sessiz kaldı. Söze başladığında sesi yumuşak ve düşünceliydi. “O elbiseleri ne zaman giyeceksin?” dedi. Su’dan sonra, gelecek dolunayda giyeceğini söyledim. “Geleceğim” dedi; “Yüksek Sundurmalı Ev’deki eğlentiye katılacağım!” Mızrak gülümsedi ve ben ilk kez o anda Kan Locası’na girişim için, yeni varoluş biçimime ait yeni elbiseleri giyeceğim bir eğlenti düzenleneceğini fark ettim.

“Bol bol mantarlı börek yaparız o zaman” dedim.

Hepimiz çocukken, bir defasında, Madidinou’da Güneş şenliğinde, daha kimse tadmadan bütün bir tepsi mantarlı böreği yemiş, herkes bu yüzden yıllarca ona takılmıştı.

“İyi” dedi; ondan sonra?”

“Aşağı yukarı şimdi kimsem, o olacağım” dedim.

“Şimdi kimsin o zaman?” dedi. Ben başımı çevirene dek bana baktı. “Ah Kuzey Baykuşu! Bazen...” diye söze başladı. Devamını getirmedi.

O zaman da öyle düşünmüştüm; şimdi de öyle düşünüyorum: Dimdik bana bakan o kişi, onun içinden çıkıp gelmişti. O gün, insanoğluna ve benliğine sırt çevirmiş bir Savaşçı olduğunu unutmuştu. Kuru dere yatağına oturmuş, suyun ruhu içine akmıştı. Ondan korkum geçti ve konuşmaya başladım. Neden söz ettiğimizi hatırlamıyorum ama o da konuşmaya başladı ve bir süre tatlı tatlı sohbet ettik. Büyük Tümsek’in üzerindeki

kocayemiş korusu karardığında ve havadaki renk yok olup gittiğinde, birlikte Sinşan Deresi'nin üstündeki patikada yürümeye koyulduk. Ben önde o arkada yürüyor, yol genişlediğinde yan yana geliyorduk. Dans alanına vardığımızda akşam yıldızı ışıltılı, kara okalıptüslerin üzerinde Kuyu Yıldızı parılıyordu. Yan yana Eklem Yeri'ni geçtik. "Dansa geleceğim" dedi ve köprüye doğru gitti. Oradan çıkarken sahip olduğumdan farklı bir yürekle Yüksek Sundurmalı Ev'e girdim.

Mızrak Sinşan'daki Su Dansı'nın dört gecesine de geldi. Yüksek Sundurmalı Ev'deki Kan şarkılarına da söz verdiği gibi katıldı. Sadece küçük ve yarım bir ailem olduğu, akrabalarının kimisi de pek cömert ve sıcakkanlı olmadığı için küçük bir eğlenti oldu. Ama Dokuznokta benim için Babaların Şarkısı'nı söyledi ve Sinşan dağlarının cıvasıyla kıpkırmızı sırlanmış, porselen bir çanak verdi. Büyükanem de Omorn Denizi'nden gelmiş turkuvaz gerdanlığını verdi. Bir önceki yıl toplayıp eğirdiğim, pamuktan, annemin dokuyup hazırladığı boyasız elbiseleri, bir üçetekle, uzun kollu gömleği, üzerine de Deniz Kabuğu'nun armağanı olan çok ince ham ketenden yeleği giydim. Bir sürü mantarlı börek yapmıştım. Öyle ki eğlentiden sonra sepet sepet başkalarına verdik. Mızrak benimle birlikte sıra dansımın başını çekti. Kıvrak ve iyi dans ediyordu. Sıranın bir ucundan bana bakıp gülümsüyordu. Yüreğimde ona Mızrak'tan daha çok yakıştığını düşündüğüm bir isim verdim: Onu Puma Bakışlı diye adlandırdım.

193
F13

Böylece, kafamda dans eden o genç aslanla kadınlık evine ayak bastım. Bu bana uğursuzluk günlerimde bir damla uğur gibi geldi. Ama bu düşüncemi, sonraki yıl Mızrak bana yeniden sırt çevirince ona söylemedim. Dünyada iyi bir şeyin olmadığını düşünüyordum o zamanlar. Onu benden ayırdığı için Savaşçılar Locası'nı suçluyordum. Gerçekten de öyleydi, ama onlar olmasa Ev'i ya da ailesi de aynı şeyi yapardı. Şurada, burada, arada sırada, ama tesadüf olamayacak kadar sık karşılaşılıp konuşuyorduk. Ben on beş, o on yedi yaşındaydı. Yarı kuzendik. Kıyı'dan içerilere gelene zamanımız gelmişti; evlenmek için istendiği kadar uzak ak-raba da değildik. Kız kardeşi beni kskanıyor, eskisi gibi yakın davranmı-yordu. Madidinou'daki ve Sinşan'daki evinden kimileri, Yan Evsiz biri olduğum için beni, evlenip bir akrabalarının hanesinin başına geçmek için uygun bulmuyordu.

Bütün bunları biliyor, ama aldırış etmiyor, o yıl Mızrak'tan başka bir şey düşünmüyordum. Bu konuda nasıl yazabileceğimi kestiremiyorum. Bu tür duyguları hatırlamaya çalışmak, çok sarhoş olduğunuz bir zamanı hatırlamak ya da sağlam kafayla çıldırmaya çalışmak gibi bir şey. Âşık olmaktan söz edilecek için âşık olmak gerek; bense o zamandan beri âşık olmadım.

Sanırım Ay Dansı sırasında bütün genç Savaşçılar perhiz yemini etti ve ondan sonra Mızrak benimle buluşmadı, karşılaştığımızda yüzüme bak-

madı, birkaç defa onu görüp kendisiyle konuştuğumda bana cevap vermedi.

Kuru mevsimin sonlarında bir ikinci vakti, çaresizlik içinde, Madidionou Tarlaları'nda onu izleyip yakaladım. "Artık Sinşan'a gelmiyorsun" dedim.

Başını öte tarafa çevirip yaptığı işe devam etti. Bağbozumundan arta kalan son Ganais üzümlerini topluyordu. "En iyi şaraplar, en son üzümlerden yapılır" derler.

"Yiğit adamlar kadınlarla konuşmaktan korkar mı?" dedim.

O hiçbir şey söylemedi.

"Bir zamanlar yüreğimde sana bir ad takmıştım. Bilmek ister misin?" dedim.

194
F13

O sustu, yüzüme baktı, işine devam etti.

Onu orada, bıçağı ve sepeti ile bıraktım ve uzun dallı, kıvrım kıvrım bağ kütükleri arasından yürüyüp gittim.

Mızrak Savaşçı olduğu için, onun ve benim yaşamlarımız olabildiğince yakın ve benzer olsun diye, o yıl boyunca Kuzu Locası toplantılarına gidip eğitim görmüştüm. Bendeki sevgi, bana, onun sevdiği her şeyi sevdiriyordu. Aşkımın hizmetçisiydim. Babamın askerleri nasıl hiç sorgulamadan ona hizmet ediyorsa, ben de aşkıma öyle hizmet etmeliydim. Bütün duygu ve düşüncelerim bununla yoğrulmuştu. Kuzu Locası'nda da böyle olduğunu gördüm: Aştan, hizmetten, itaatten ve özveriden söz ediyorlardı. O yıl boyunca zihnimi bu düşünceler doldurdu. Yüreğim bu düşüncelerle ısınıyor ve yükseliyordu. Sevmek, hizmet etmek, itaat etmek ve özveride bulunmak; bu düşüncelerin yanında, o günleri yaşarken el attığım, yaptığım ya da bildiğim hiçbir şeyin önemi yoktu. Kuzu Locası kadınları, bana, Savaşçı ayinlerini bilmememiz gerektiğini, bir kadının o tür gizemleri kavramasının tek yolunun, onları kavramış bir adamı sevmekten, ona hizmet ve itaat etmekten geçtiğini anlattılar. Bunu kabullendim, çünkü söz konusu olan Mızrak'ın. Bütün zihnimi ve bedenimi dolduran tek düşünce oydu; ondan başka bir şey yoktu; her şey onun, yalnız onun yansımalarından ibaretti. Kuzu Locası'nda o yılı bir yandan, bir yalan gibi, kendi bilgimin ve varlığının inkârı gibi yaşadım, bir yandan da gerçeğin ta kendisi gibi. Yeniyetmeler için neredeyse her şey böyle çift yüzlüdür: Yalanları gerçek, gerçekleri yalandır ve dünya kalplerini paramparça eder. Dönerek uçarlar ve düşerler; hem her şeyin içini görürler hem de kördürler. Kuzular ve Savaşçılar Locası yeniyetmelerin, kendi yollarını henüz seçmemiş ya da hiç seçmek istemeyen kişilerin eviydi.

Çürümüş'ün torunu, Tovhi'nin kızı olduğum için Kuzu Locası'nda hızla ilerledim. Yarı-kuzenimle bağda karşılaşmamın üzerinden birkaç gün geçmeden locanın yedinci gün ayinlerinden birinde görev aldım. Söz konusu olan bir kurbandı.

Yapılanı yazmamam, gerektiğini hissediyorum. Artık Kuzu Locası ol-

mamasına, yazdığının sadece ilginç bir şey olarak görülecek olmasına rağmen, elim varmıyor. Sesimin gizli tutacağına söz verdiği şeyi, sırrı elim yazmayacak. Aslında sır falan değildi, ama söz sözdür.

Yine de gözleriyle görmek zorunda kaldığı için herkes bilirdi: Bu sırrın görevlisi, kuşu ya da hayvanı kurban ettikten sonra ellerini yıkamaz, Loca Evi'nden kutsal eylemin görünür işareti olan kanlı ellerle çıkardı. Ben de Yüksek Sundurmalı Ev'e bu halde geri döndüm. Büyükanem Gözüpek, yıllar önce dokuduğu bir masa örtüsünün üzerine akşam yemeği için sofrayı kuruyordu. Masa örtüsü, dönüşümlü olarak her dört ya da beş ilmekten geçen mavi bir iplikle süslü beyaz ketendendi. Yıpranmış, ince ve çok temizdi. O benimle konuşurken, ben masa örtüsüne bakıyordum. "Git ellerini yıka, Kuzey Baykuşu" dedi.

Ertesi güne kadar ellerimi kanlı bırakmam gerektiğini biliyordu. Bu kuraldan ve buna benzer bütün Savaşçı ve Kuzu kurallarından nefret ediyordum. Tiksinmişti; böyle kuralları uyguladığım için yüreği sancımıştı. Bunu biliyordum. Ben de tiksinmiştim; yüreğim yaralı ve kin doluydu.

"Yapamam" dedim.

"Öyleyse bu masada yemek yiyemezsin" dedi. Sesi, dudakları ve elleri titriyordu. Acı çekmesine dayanamıyordum. "Senden nefret ediyorum!" dedim; koşarak merdivenlerden indim, ortak alanı geçtim ve köprüye yöneldim. Niçin tepelere doğru değil de Vadi'ye doğru koştum, o tarafa gittim, bilmiyorum. Köprüyü geçince, dere kenarındaki çimenlikte, danalarla eşeklerin arasında duran iri kula atı gördüm. Babam ahırların oradaki patikadan çıkageldi.

Beni yüzümde gözyaşları, elim, kolum kan içinde gördü. Beni tanımadığımı anladım. "Ben kızınım" dedim. O zaman yaklaştı ve ellerimi ellerinin içine aldı. Yüksek sesle ağlamaya başladım. Kimileri tarlalardan evlerine dönüyordu. Birisi, "Demek evine döndün, Yüksek Sundurmalı Ev'in adamı, pek iyi ettin" diyerek babamı selamladı. Ağıdım hâkim oldum ve babamla birlikte Dügümlü Tepe'nin taraçalarına çıkıp ikindi ışığında, aşağıdaki Sinşan evlerini, bütün Sinşan Tarlaları'nı gören, en üstteki bağ sırasının taş mesnet duvarına oturduk. Sıcak ve kuru bir yazdı. Kuzeydoğudaki sıradağların ardında orman yangınları vardı. Duman yüzünden titreyen boğucu hava, Kuzeydoğu Sıradağları'nı mavi göğün içinde mavi çizgiler haline getirmişti.

Babam beni kan lekeleri içinde görünce yaralandığımı sanmıştı. Ne gi-

bi bir terslik olduğunu sordu. Her şeyin ters olduğunu ona anlatamadım. Büyükannemle kavga ettiğimi söyledim.

Dilimizi artık rahat kullanamıyor, konuşmadan önce düşünüyordu. Onu süzdüm. Alnı açılmış, bu yüzden yüzü uzamıştı ve çok yorgun gözüküyordu. Geçen yıllar içinde çocuk olmaktan çıkmış, bir kadının boyuna ulaşmıştı, ama o anımsadığımdan daha iri ve uzun boyluydu.

“Söğüt’le konuşmaya geldim” dedi.

Başımı salladım. Gözlerim yeniden yaşardı. Gözyaşlarımı görünce, onun öldüğünü sanıp küçük bir acı sesi çıkardı.

“Hâlâ Mavi Çamur evinde yaşıyor, ama artık Söğüt değil, eski adı Tovhi’ye geri döndü” dedim.

“Yani evlendi” dedi.

“Hayır” dedim; “Evlenmez de. Seninle de konuşmaz.”

“Gelemezdim” dedi; “Anlıyor musun? Solmayan Çiçek Kıyısı’na değil, kuzeye götürdük orduyu.” Bulduğu yerleri, tanımadığım yer adlarını saydı; sonra yine, “Geleceğimi söylediğim tarihte gelemezdim. Ona bunu söylemek istiyorum” dedi.

Tekrar kafamı salladım. Bütün söyleyebildiğim, “Seninle konuşmaz” oldu.

“Niçin konuşsun benimle? Dönüp buraya gelmek aptalcaydı” dedi. İçinden gitmeye yeltendiğini hissettim ve çığlık çığlığa, “Ben seninle konuşuyorum! Ben bekledim, bekledim, hep gelişini bekledim!” dedim.

Bunun üzerine babam kafasının içindeki düşüncelere değil, bana bakmaya başladı ve adımı söyledi: “Kuzey Baykuşu.”

“Bu kişi değilim ben” dedim; “Artık çocuk değilim. Herhangi biri de değilim. Adım yok benim. Ben Akbaba’nın kızıyım.”

“Benim kızımsın sen” dedi.

“Seninle gelmek istiyorum” dedim.

Önce ne dediğimi anlamadı. Sonra, “Hayır, nasıl olur?” dedi; “Seni bırakmazlar. Benim yarın ya da öbür gün gitmem gerek. Senin uzaklara gitmene izin vermezler.”

“Ben bir kadını ve tercihlerimi kendim yaparım. Seninle birlikte gideceğim” dedim.

“İnsanlara bir sormalısın” dedi.

“Onlara söylerim” dedim. “Sormam gereken tek kişi sensin. Beni yanına alacak mısın?”

En çok, Yüksek Sundurmalı Ev’e, anneme gitmemesini istiyordum. Sanki onun yerine kendimi öneriyor gibiydim. O zaman bunu anlamamış, ama hissetmişim. Babam Vadi’den, Ruh Dağı’nın tepesindeki tatlı eğime kadar çevreyi süzerek bir süre düşündü. Duman, soluk pembe bir bulamıklık yaratıyordu. “Benimle gelmen için ondan izin istemeliyim. Doğru mu; benimle konuşmaz mı?” dedi.

“Doğru” dedim. Gerçekten öyleydi.

Yüzünü yeniden bana çevirerek, “Beni beklemiş olduğun da doğru mu?” dedi.

“Bana bir ad ver” dedim.

Ne söylediğimi anlayınca uzun bir süre düşündü. Sonunda, “Ayatyu” dedi; “Bu isme ne dersin?”

“Adım Ayatyu” dedim. Bu adın anlamını sormadım. Benim için, babamın şefkati ve özgürlüğüm anlamına geliyordu.

Onun dilini konuşmaya başladığım zaman *ayatyunun* Vadi dilindeki karşılığının, “soylu kadın” ya da “başkalarının üstünde doğmuş kadın” gibi bir şey olduğunu öğrendim. Babamın ailesinde sıkça verilen bir isimmiş. O insanlar arasında bir adamın oğulları ve kızları babalarının adını aldıkları için, babamın tam adı, Terter Abhao idi. Benimkiyse Terter Ayatyu.

Babam, “Ata binebilir misin?” diye sordu.

“Eşeklere biniyorum. Sen buradayken, senin atma binerdim,” dedim.

Tekrar Sinşan evlerinin damlarına bakarak, “Evet” dedi; “Savaşlarda bunu düşündüm. Kaç defa aklıma geldi. Eyerin üzerinde, benimle beraber bir minik kız. O günler, buralar, bu Vadi. O günler benim iyi günlerimdi. Bir daha hiç öyle olmadı.”

Bekledim. O devam etti: “Senin için bir at getireceğim. Yarından sonraki gün. Buraya.” Karşılaştığımız köprüyü işaret etti. “Bir daha bu kasabaya gelmeyeceğim” dedi. Üzüntüsü ve arzusu, öfkeye ve uzaklaşmaya dönüşüyordu. Uzun bir yoldan, bin bir güçlkle karısını görmeye gelmişti. Yine de onu görmeye gitmedi. Düğümlü tepedeki taraçada oturuşumuza daha sonraları çok düşündüm ve neden öyle konuşup öyle davrandığımızı anlamaya çalıştım. İkimiz de hastaydık ve hastalıklarımız birbiriyle konuşmuştu. Tercih yapıyor görünüyorduk ama aslında sürükleniyorduk. Ona bağlanmıştım ama yine de daha güçlü olan bendim.

“Onlara benimle gelmek istediğini söyle. Eğer seni bırakırlarsa hemen onlardan ayrıl. Ve heyimasına git. Uzun bir yolculuk olacak. Uzun bir süre uzaklarda olacaksın, kızım” dedi.

Söylediğinde haklıydı. Dediği gibi yaptım.

İki sabah sonra, günün ilk ışıklarıyla, büyükannem Gözüpek’le birlikte heyimasımıza gittik. Leğenleri suyla doldurup Geri Dönüş şarkıları söyledik. Gözüpek, Sinşan Deresi’nin mavi çamuruyla yanağıma heyiya-if işareti çizdi. Güneş doğarken heyimastan çıktık. Annem beni kasabanın Eklem Yeri’nde bekliyordu. Yükselen Tarlakuşu ve Cırcırböceği de oradaydı. Köprüye kadar benimle geldiler ama elveda demeden önce güllüşerek çömelip işemedik, çünkü Akbaba iri atının üzerinde, orada bekliyordu. Köprünün güneydoğu ucunda durdular. Hepsini kucaklayıp köprünün öbür ucundaki babama koştum. Babam, Tovhi’ye bakıyordu ama o sırtını dönmüştü. Getirdiği ata binmeme yardım etti, sonra Sinşan Tarlaları’na doğru at sürdük.

Nasıl ölüneceğini öğrendiğimiz Kavuşma Locası, o yıl Heçu Dere-

si'nin Sinşan Deresi'yle birleştiği noktadaki ekim yerinde kurulmuştu. Güneş Vadi'nin öte tarafındaki dağların üzerinde yükselirken, oradan geçtik. Güneşe heya söyleyerek atımı sürdüm. Bağları geçip Eski Düz Yol'a, oradan da kuzeydoğuya, Ama Kulkun'a giden yola yöneldik. Atlar uzun adımlarla, hızla ilerliyordu. Binmem için babam bana, kendi bineğinden daha ufak ve zayıf, doru bir kısrak getirmişti. Yanımdan ayrılmıyor, dizlerimi nasıl tutacağımı, üzengileri, dizginleri nasıl kullanacağımı anlatıyordu. Her şey, eşeğin çıplak sırtına binmekten çok daha kolaydı. Eşeklerin sivri omurgaları ve kendi kafalarına göre davranma alışkanlığı vardı. Oysa kısrak uysal ve yumuşak başlı, eyer de oldukça rahattı. Telina-na'ya at sürdük, Çukulmas'la Çumo'nun arasından geçtik. Kastoha-na'yı arkamızda bıraktığımızda daha öğle olmamıştı. Dağ yoluna saptığımızda, Sıcak Su Kaynağı, taze çimenlerin arasından parıldayarak su fışkırttı. Bunu görünce yüreğim altüst oldu. Orada bana bir şarkı veren yaşlı adamı düşündüm. Düşünceyi ve şarkıyı kafamdan uzaklaştırdım. Meşe Köprüsü'nden İrmak'ın karşı kıyısına geçerken sessizce heya söyledim. Dağ'ın eteklerinde Akbaba'nın beş atlı adamı, yanlarında yük taşıyan iki atla babamı selamlayarak bizi karşıladı. Tembedin Meşeleri'nde durup bir şeyler yedik, sonra Aydınlık Göl Yolu'ndan Dağ'a tırmandık. Yolun sola Uvakuvaha ve İrmağın Kaynakları'na kıvrıldığı sapakta, sağa döndük. Metouli'ye kadar tren yolunu izleyip orada kestirme yola saptık.

Gece bastırmadan Metouli Pınarı'nın arka tarafında, yeşil meşe ormanında mola vermek için durduk. Attan inemedim. Babam gülerken bana yardım etmek zorunda kaldı. Bacaklarım, kalçalarım tahta gibi sertleşmişti; çok geçmeden de sancımaya başladılar. Akbaba adamlar aralarında biraz gülüştüler, ama temkinli bir halleri vardı. Bir yandan bana çocukmuşum gibi davranıyorlar, bir yandan da çekiniyorlardı. Benimle konuşmak için söze girdiklerinde, babama yaptıkları gibi yumruklarını alınlarına vuruyorlardı. İkimiz onlardan biraz uzakta oturduk ve onlar ateş yakıp yemeği hazırlarken, yatakları sererken biz hiçbir şey yapmadık.

Yemekten sonra bir süre doru kısrakla konuştum. Hoşuma giden kokusu hâlâ aklımda. Kimseyle bu kadar kolay arkadaş olmamıştım. Babam, er-

Sinşan Dağı

tesini gün başka bir yola sapacak bir adamla uzun uzun konuştu; ona, aklında tutarak taşınması gereken, kimisi oldukça uzun mesajlar verdi. Söylediklerini tekrarlattı. Ben ateşin yanına döndüğümde hâlâ bu işe devam ediyorlardı. Dili bilmediğim için dinlemek çok sıkıcıydı. İşleri bitip adam diğerlerinin yanına çekilince babama “Niçin mesajları yazmadın?” diye sordum.

Babam, “Okumasını bilmiyor” dedi.

Kör ya da budala birini haberci olarak seçmek çok garip diye düşündüm, ama adamın sorununun ne olduğunu anlayamadım. Bunu söyledim.

“Yazı kutsaldır” dedi babam.

Bunu biliyordum.

“Yazınızı göster bana” dedim.

“Yazı kutsaldır. Hontüklere göre değildir. Sözcükleri kaleme alman gerekmiyor” dedi.

Söylediklerinden bir şey anlamadım. Bütün anladığım, hiçbir şey anlamadığımdı. Bu yüzden, “Yine de konuşabilmek için sözcükler bana gerekli” dedim; “Hontik nedir?”

Böylece babam bana dilini öğretmeye başladı: Dayaolar ata binmeye ne derdi, taşı görmek nasıl söylenirdi, başka şeylere ne denirdi...

Geceleyin Dağ'da hava soğudu. Diğer adamlar ateşin öbür tarafında oturmuş, konuşuyordu. Babam ara sıra söze karışıyor, vakur bir sesle kısa şeyler söylüyordu. Bana biraz sıcak konyak verdi, az sonra da Büyükanne'nin kollarında kıvrılıp uyudum. Sabah beni atın üstüne babam kaldırıp koydu. Ama biraz at sürdükten sonra bacaklarımdaki sertleşme kayboldu ve eyerin üzerinde rahat ettim. Sonbahar sabahının sisi içinde Beyaz Puma'nın yolundan geçide yollandık.

Bulucular Locası'nda insanların, kim bilir kaç defa gidip gelmiş olsalar da, Vadi'den çıkarırken ya bir yürek ağrısı, ya kulaklarına şarkı söyleyen bir ses, ya göz kararması ya da düşmüş gibi bir duygu, ama mutlaka bir işaret hissettiklerini söylediklerini duymuştum. Sinşan Bulucularının tarihçisi Akış Aşağı, Vadi'ye girdiğini, dokuz soluk süresince ayaklarının yere değmemesinden; Vadi'den çıktığını da dokuz soluk süresince dizlerine kadar toprağa gömülü yürümesinden anladığını söylemişti. Belki at sırtında olduğumdan, belki Akbabalarla birlikte olduğumdan belki de yarı yarıya Akbaba olduğumdan ben bir işaret hissetmedim. Yalnız, yanaklarıma dokunup Sinşan Deresi'nin mavi çamuruyla yapılmış işareti orada bulamayınca, bir kere daha yüreğim burkıldı; evinde kararıp büzüldü. Dağ'ın arka yüzünden aşağı doğru at sürerken yüreğim hep bu halde kaldı.

Dağ ile Aydınlık Göl arasındaki ülke çok güzeldir ve Vadi'ye benzer. Kayalar, bitkiler, yaşayanlar hep aynıdır. İnsanlar Vadi'ninkilere benzer kasaba ve çiftliklerde yaşarlar. Onlardan hiçbirine konuk olmadık, hiç kimseyle konuşmadık. Babama nedenini sorduğumda, bu insanların hiçbir değeri olmadığını söyledi. Bir başka evdeymiş gibi hiç konuşmadan at

sürdük. Onlara bunun için, ses çıkarmadan, başkalarının üzerinden gittikleri için Akbaba dendiğini düşündüm.

Üçüncü gece, Aydınlık Göl'ün kuzeydoğusundaki altın sarısı tepelerde uyumak için uzandığımızda Vadi'yi arkamda bıraktığım bir gövde, kendi gövdem gibi hissettim. Ayaklarım Irmak'ın denize uzanan kanallarıydı. Gövdemin organları, girinti, çıkıntıları Vadi'deki yerler ve akarsular; kemiklerim kayalar; başımsa Dağ'dı. Gövdemi bunlar oluşturuyor, bense her geçen gün gövdesinden daha uzağa giden bir soluk-ruh gibi uzanmış yatıyordum. Bu gövde ve bu ruh, çok ince bir iplikle, bir acı ipliğiyle birbirine bağlıydı. Uyudum. Sonraki gün at sırtında, dilini öğrenmek için babamla konuşarak geçti. Sık sık gülüştük. Hâlâ gövdesizliğimi, bir ruh gibi ağırlıksız oluşumu anımsıyorum.

Bu uzun yolculuk sırasında zayıfladım elbette. Akbaba yiyeceklerinin tadını beğenmemiştim. Yanlarında kuru et, hep sığır emi vardı. Yol boyunca o yüksek tepelerde otlayan sığır ya da koyunları öldürdükleri de oluyordu. Benden bir şey istememelerine rağmen gidip öldürdükleri kişiye sözlerimi verdim. Önceleri, o ailelerin insan üyelerinin, hayvanlarının ölümünü bize verecek kadar cömert olduğunu sanıyordum. Niçin hiç insan görmediğime, harman zamanı olmasına rağmen niçin bize hiç sebze, tahıl ya da meyve vermediklerine şaşıyordum. Sonra topluluğumuzdan iki adamın patikanın kenarındaki başıboş bir koyunu, onunla hiç konuşmadan öldürmelerini, yemek için bacaklarını kesişlerini, başını, toynaklarını, bağırsaklarını ve postunu atsineklerine ve çakallara bırakışlarını gördüm. Gördüklerimi günler boyunca aklımdan uzaklaştırdım, ama o koyundan hiç yemedim.

Akbaba insanlarla yaşarken, kim bilir kaç defa “Bunu sonra düşünürüm” diyerek ya da düşünmeyi hepten reddederek, gördüğüm şeyi aklımdan uzaklaştırdım. Bu pek zekice bir şey değildi. Ama her şey benim dışımdayken, hepsini içime almam mümkün değildi. İçime aldığım, çoğu zaman ruhum yok olmuş gibi hissediyordum. Yine de aklıma “Hatırla” diyen, dikkañ elden bırakmayan ruhum. Kuzeydoğuya yolculuğumu kaleme aldığım şu anda, her şeyi aklıma getirmeye çalışıyorum. Ancak, yolculuğumun ve Dayaolarla geçirdiğim yılların büyük bir kısmı kaybolup gitti ve geri gelmeyecek. İçime alamamıştım ki...

Buruşuk tepelerdeki son geçitten tek sıra halinde geçişimizi, kuzeyimize ve doğumuza doğru uzanan Bataklık Irmağı'nın geniş vadisini seyredişimizi açık seçik hatırlıyorum. Güneydoğuda, uzakta İçdeniz kıyıları titre ve parlılıydı. Altın sarısı bir ışık, arkamızdaki bulutların altından süzülüyor, ırmağın kıyısındaki söğütlerin, sazlı bataklıkların, uzaktaki Işık Sıradağları doruklarının üzerine yayılıyordu. Görkemli Irmak'a, dünyanın güzelliğine ve uçsuz bucaksızlığına, kış evine giren güneşe heya söyledim. O gece yağmur yağdı. Bataklık Irmağı'nı izlediğimiz ertesi ve bir sonraki gün, yağmur altında at sürüp yürüdük.

Bu görkemli ırmağı, sığ dereciklere bölündüğü, derin olmayan bir geçit yerinde aştık. Yağmur mevsiminin çok başlarında olduğumuz için atlar fazla yüzmek zorunda kalmadı. Geçit yerinde başka bir Akbaba adamı topluluğu bize katıldı. On dokuz insan, yirmi beş at, bir kısrağ ve peşindeki taydan oluşan büyük bir topluluk olduk. At sürerken adamlar bir şarkı söyleyerek eğleniyordu:

“İşte geliyorum, Kent’in olduğu yere,
İşte geliyorum, Akbaba’nın olduğu yere,
İşte geliyorum, savaşın olduğu yere.”

Bir yandan tek sıra at sürerken, bir yandan da akıllarından geçen sözleri şarkıya yerleştirip “İşte geliyorum, yemeğin olduğu yere” ya da “İşte geliyorum, amcığın olduğu yere” diye, tekrar tekrar söylüyorlardı.

Uzun süren bir yağmurdan sonra gökyüzünün parçalı bulutlu olduğu bir gün, güneydoğumuzda Kulkun Uğen’i bulutlara doğru boz bir duman savururken gördüğümüzü anımsıyorum. Karanlık yanardağın çevresinde, daha aşağıdaki ağızlardan püsküren buhar ve dumanın yarattığı bir bulanıklık vardı. Rüzgâr yön değiştirdiğinde havayı çürük yumurta kokusu dolduruyordu. Yanardağların eteklerine yaklaşmaya başladık. Yanardağlar beni korkutuyordu. Bütün gece rüyamda derin yarıkların açılıp beni uçurumlarla çevirdiğini, duman bulutlarının beni yakıp boğduğunu gördüm; ama korkaklığımdan kimseye bahsetmedim. Sonraki gün hava iyice açıldı ve tepelerden kuzeye baktığımda, gökyüzüyle aşağıdaki karanlık ormanlar arasında asılı duran, karla kaplı Kuzey Dağı’nı gördüm. Doğudaki doruklarından birinden akbalıklı tüyüne benzeyen berrak bir buhar demeti yükseliyordu. Dağın güzelliğinden dolayı, ismini haritalardan bildiğim, öykülerini heyimasta öğrendiğim için içimi bir mutluluk kapladı: Dağı tanıyordum. Kısrağın üzerinde oturarak ona heya söyledim.

Babam atıyla yanıma yaklaştı ve “Bu Tsatasyan, Beyaz Dağ” dedi.

“Aynı zamanda dünyanın kollarının birleştiği Kulkun Eraian” dedim.

“Ömrümün on yılını bu dağın etrafındaki toprakları Akbaba için kazanmaya harcadım. Şimdi her şeye yeniden başlanacak” dedi. Askerlerle zar oynarken öğrendiğim, bizim *dumi* sözcüğümüz gibi kumarda kazanmak anlamına gelen *zarirt* sözcüğünü kullanmıştı. Ne demek istediğini, dünyanın böyle kocaman bir parçasını nasıl kazandığını, kimden kazandığını, kazanıp da ne yaptığını anlamadım. Sordum, cevaplamaya çalıştı. Bir süre konuşuktan sonra anlayışsızlığıma sinirlendi. “Buralar, Akbaba ordularının kazandığı topraklar” dedi; “Hontikler niye bize ateş açmıyorlar sanıyorsun?”

“Yalnız bir yerde ateş açtılar” dedim. Karanlık İrmak’ı izlemek için döndüğümüzde söğütlerin arasına gizlenmiş birileri üzerimize ok atmışlar, adamlar onların üzerine gitmişinde kaçmışlardı. Babam adamları çağırmış

ve yola devam etmeyi emretmiş; onlar da gülererek, şakalaşarak dörtlüye geri gelmişlerdi. Bu olay hepsini çok heyecanlandırmıştı. Bir savaşa katılmayı hiç aklımdan geçirmediğim halde korkmamış, ama ben de heyecanlanmıştım.

Babam, “Çünkü bizden korkuyorlar” dedi.

Ne dediğini anlamaya çalışmayı bıraktım. Ama anlayışsızlığımın bir nedeni de anlamak istemeyişimdi. Bunu okuyan eğitimli kişiler, babamın da babam olan, asker ya da savaşçı denen silahlı adamlarla günlerce at sürdüğüm, onların hırsızlık yaptığını, bir kasabaya ya da bir çiftliğe hiç yanaşmadığını, baskına uğradıklarını gördüğüm halde, geçtiğimiz topraklardaki herkesle savaş halinde olduklarını yine de anlamamam yüzünden bana gülecekler. Gülmekte haklılar. Eğitimsizdim ve aklıma kullanmaya isteksizdim.

Bu yanardağların eteklerindeki kasabalara geldiğimizde, artık insanlar gözden uzak durmak, koyunlarını kaçırmak, tükürmek için arkalarını dönmek yerine, yanımıza gelmeye ve elleriyle kafalarına vurmaya başladılar. Kasabalar çok küçüktü. Bir dere boyunda dört-beş ahşap ev, birkaç koyun, domuz ya da hindi, bir sürü hırlayıp havlayan köpek. Ama onlardan daha kalabalık olduğumuz halde bize yiyecek verdiklerine göre çok cömert olduklarını düşündüm. Bu parçalanmış ülkede iki gün at sürdükten sonra, Güney Kenti, Sainyan adlı yere geldik.

Dayao dilindeki *sai* sözcüğü bizim *kaç* sözcüğümüzle aynı anlama geliyor. Biz bu sözcüğü, farklı bir zamanda ve farklı bir akılla, dünyanın ve Takas şebekesinin dışında yaşayanlar için kullanırız. Bu anlam onlarda da var, ama daha çok yaşadıkları yerleri adlandırmakta kullanıyor, İnsan Kenti sakinleri olduklarını söylüyorlar. Bizim için yıkım olan şey onların sevinci. Tersine dönmüş sözcüklerle dolu bu öyküyü bilmem ki nasıl anlatsam...

Akbabalarla yaşamaya gidip geri dönen benden başka kimse olmadığı için Kocayemiş Locası insanları bir armağan olarak yaşamöykümü yazmamı istediler. Bu yüzden öyküm bir tarih anlatısı. Kuzey Baykuşu iken çömlek yapmak yerine tarih yazmayı öğrenmiş olmayı istedim. Ayatyu iken yazmayı da, okumayı da unutmak zorunda kaldım. Dayaolar, tek bir sözcük yazan kadınların ve çiftçilerin gözlerini kör eder ya da ellerini keserlerdi. Yalnız Gerçek Akbabalar okuyup yazabilir ve sanırım onlar arasında da yalnız Bir Savaşçıları denilen uvakuva yöneticileri rahatça okuyup yazmayı öğrenirdi. Söylediklerine göre Bir, evreni bir sözcük söyleyerek yarattığı için, evren onun kitabıydı ve okuyup yazmak Bir'e ait gücü paylaşmak anlamına gelir, ancak belirli insanların bu gücü paylaşabileceği varsayılırdı. Ev işlerinde kullanılan abaküsleri, her iki kentlerinde de Takas'ın tarifi üzerine yaptıkları, kayıt tutmaya yarayan elektrikli aygıtı vardı. Ama bütün kayıtlar sayılara indirgenmişti. Hiçbir şey yazılmaz, basılmaz, dediklerine göre, böylece Bir'in Sözü saf ve temiz kalırdı. Olan-

ca cahilliğimle bir defasında babama, “Bir duvara ‘Böö!’ yazsam, bütün bu yiğit savaşılar çığlık çığlığa kaçırır” dedim. Öfke içinde, “Sana Bir’den korkmayı öğretmek için öyle bir ceza verirler ki!” dedi. Akbaba’nın kanatları altında yazma işi de, bu konuda konuşmak da bu sözler üzerine sona erdi, bir daha ağzımı açmadım.

Abhao ile gittiğimde yüreğim Akbaba yüreği olmak istiyordu. Bir Akbaba kadını olmaya çalıştım. Vadi diliyle, Vadi’dekiler gibi düşünmemeye çalıştım. Vadi’yi terk etmek, ondan kopmak, yeni biri olmak, yeni bir yol tutmak istedim. Ama bunu yapamadım, ancak eğitilmiş biri böyle yapabiliirdi. Çok gençtim, varoluş üzerine kafa yormamış, kitaplar okumamış, Bulucular’ın eğitiminden geçmemiş, tarih öğrenmemiştim. Aklım özgürleşmemişti. Aklım Vadi’yi içinde tutmuyordu, kendisi Vadi’nin içinde tutukluydu. Sinşan, başka küçük kasabalar gibi önyargılarla ve cehaletle dolu olduğundan, ailem sorunlu olduğundan ve en çok da erginliğim boyunca Savaşçı ve Kuzu kültleri eğitimime, yaşadığım törenlere bulaştığından, yaşuma göre bile cahil sayılırdım. Tam bir insan olmadığımın Vadi’den özgürce çıkıp gidemiyordum. Tam bir insan olmadığımın, başka bir insan da olamıyordum.

203

Ne kadar çabalarsam çabalayayım, tam bir Akbaba insanı olamıyordum. Berbat bir biçimde hastalandım, ama ölmek istemiyordum.

Ayatyu olmak üzerine yazmak, Ayatyu olmak kadar zor.

Konuşmak üzerine konuşurken yeri geldi, kullandığım ya da kullanacağım kimi sözcükleri açıklayayım. Biz onlara Akbaba insanı diyoruz. Onların kendilerini diğer insanlardan ayırmak için kullandıkları isim Dayao. Bu öyküde onları bu adla anacağım, çünkü Akbaba anlamına gelen *Rehemar* sözcüğünü kullanışları oldukça karmaşık. Bir’in sözcüsü olduğuna inandıkları ve hizmet ettikleri tek bir adama Akbaba diyorlar. Belirli ailelere üye belirli adamlar Gerçek Akbabalar olarak adlandırılıyor. Onlara benzer başkalarının adı ise daha önce söylediğim gibi Bir Savaşçısı. Başka kimseye Akbaba denmiyor. Bu ailelerden olmayan erkeklere *tyon*, çiftçi deniyor. Tyonlar Gerçek Akbabalara hizmet etmek zorunda. Gerçek Akbaba ailelerinin kadınları Akbaba kadını adını taşıyor. Onlar da Akbaba adamlara hizmet etmek zorunda ama tyon ve hontiklere emir verebiliyorlar. Hontik, bütün diğer kadınların, yabancıların ve hayvanların adı.

Akbaba kuşuna Rehemar değil da-hontik deniyor ve kutsal sayılıyor. Gerçek Akbabaların erkek çocukları erkekliğe adım atmak için bir akbaba vurmak zorundalar.

Değerli eşyalarımı sakladığım torbada ben çocukken bana gelen akbaba tüyü vardı. Kadınların akbaba tüyelerine dokunamadıklarını, hatta gökyüzünde onlara bakamadıklarını öğrenmeden önce onu kimseye göstermediğim için şanslı sayılırım. Kadınlar, Büyük Bir uçarken gözlerini yummak ve örtmek zorundalar.

Bu geleneklerin barbarca olduğunu söylemek kolay, ama böyle deyin-

ce ne söylenmiş olunuyor? Uygarlıkta, İnsan Kenti'nde yaşamış biri olarak uygar, barbar gibi sözcükleri kullanmak istemiyorum. Bu sözcüklerin anlamını bilmiyorum. Sadece gördüklerimi, öğrendiklerimi, yaptıklarımı yazabilirim, onlara verilecek ismi bilge kişiler bulsun.

Dayaolar Güney Kenti'ni, ben oraya gelmeden kırk yıl önce kurmuşlar. Kent'ten gelmişler ve Karanlık Irmak'ın güneyinde bulunan bu yamaçlardaki küçük kasaba ve çiftliklerde yaşayan insanlarla savaşıp yaşadıkları yeri onlardan almışlar. Savaşta öldürdükleri insanların etini yedikleri doğru değil, bu bir simgeden hareketle oluşmuş bir boş inanç. Erkekleri ve çocukları öldürüp yakmışlar, kadınları düzmüşler. Kadınları sığırlarla birlikte ağla kapatmışlar. Kadınların bir bölümü, hayatları altüst olduğu ve gidecekleri bir yer olmadığı için bir süre sonra kendi istekleriyle kalıp Dayao kadını olmuş. Bana Dayao olmadan önce kim olduklarını anlatan birkaçıyla konuştum; ama çoğu bu konuda hiç konuşmak istemiyordu.

Dayaolar Güney Kenti'ni kurdukları zaman, herkesle savaşmaya başladıkları zamanmış. "Omorn Denizi'nden Batı Denizi'ne, Kuzey Dağı'ndan Solmayan Çiçek Kıyısı'na kadar Akbaba egemen olacak!" demişler. Bir sürü insan öldürüp Yanardağlar ülkesinde acıya ve bitmek bilmeyen bir kargaşaya yol açmışlar, başka halklara da hastahklarını bulaştırmışlar. Ancak, ben geldiğimde tükenmekteydiler. Kendi kendilerini yiyorlardı.

Şimdi bunları biliyorum. O zaman bilmiyordum. Gördüğüm, Güney Kenti'nin kuleleri ve siyah taştan duvarları, dik açıyla birbirini kesen geniş caddeler, görkem ve düzendi. Karanlık Irmak üzerindeki muhteşem köprüyü ve suyun üzerinden güneş ışığı gibi dümdüz, kuzeye, Kent'e giden yolu gördüm. Kullandıkları iş ve savaş aygıtlarını, el-ağlının harika ürünleri olan kusursuz ve gösterişli makinelerini gördüm. Gördüğüm her şey büyük, düz, sert ve güçlüydü; hepsini korku ve hayranlık duyarak seyrettim.

Güney Kenti'nde babamın akrabaları vardı. Atımızı o eve sürdük, ama ev bomboştu.

Dayaolar üç tür ev yaparlar. Çiftlik evleri bizimkilere oldukça benzer. Kentlerdeki tyonlar ve hontikler, ahır ya da ağıl gibi, her binada bir sürü aile olmak üzere, devasa, uzun binalarda kalırlar. Gerçek Akbabalar yeraltına kazılmış, yer üstünde alçak taş duvarları yükselen, penceresiz ve sivri ahşap çatılı aile evlerinde yaşar. Bunlar bizim heyimaslarımıza benzer ama içleri bütünüyle farklıdır. Ev, direk ve çatıyı taşıyan sütunlara dayanan, bir buçuk-iki metre boyunda, tahta ve bez panolarla, içinde yaşayanların istediği sayıda bölmeye ayrılır. Yerde kat kat halılar vardır. Duvarlar, odanın tepesinde bir çadır gibi toplanıp asılan kumaşlarla kaplıdır. Nasıl Taças Tuças ahşap evleri kuzey kıyılarının ırmak boyu ormanlarını hatırlarsa, Dayao evleri de Çimen Ovaları göçebelerinin kazdığı kış evlerini

ve yaz çadırlarını hatırlar. Isıtma ve aydınlatma tamamen değirmenlerden ve güneş pillerinden elde edilen elektrikle yapılır. Bu evler dayanıp döşenip, iyice aydınlatıldığında sıcak, rahat ve insanın içine gömülüverdiği yerlere dönerler. Ama babamın yakınlarının Güney Kenti'ndeki evine girdiğimizde içerisi karanlık ve rutubetliydi, toprak ve sidik kokuyordu. Giriş kapısının içinde duraklayan babam, çocuk gibi bir sesle "Gitmişler!" dedi.

Gecelemek ve bir şeyler yemek için bir başka Akbaba evine gittik. Babam beni evin kadınlarıyla bırakıp erkeklerle konuşmaya gitti. Kadınlar bana gülümseyerek konuşmayı denediler. Ama onlar utangaç, bense yorgun ve kafası karışmış bir haldeydim. Benden korkarmış gibi davranmalarının nedenini anlamıyordum. Aralarında, tıpkı çocukken Telina'da Köz Evi'ne gittiğimde olduğu gibi bir ürperti duyuyordum. Her tarafta metal vardı. Bizde ne kadar ip olursa onlarda da o kadar çok bakır tel vardı. İyi yemek yapıyorlardı. Yemekleri bana acayip geldiyse de, askerlerin tuzlu sığır etinden ve çalınmış koyunlarından sonra, çoğundan hoşlandım. Ama üzerlerinden akıp giden zenginlikleri yoktu; vermekten hoşnut olmuyorlardı. Aralarında kimileri benimle her konuştuklarında elleriyle başlarına vuruyor, kimileri de benimle hiç konuşmuyordu. Sonradan benimle konuşmayanların Akbaba kadınları, elleriyle kafalarına vuranların da hontikler olduğunu öğrendim.

205

Güney Kenti'nde geçirdiğimiz günleri pek anımsamıyorum. Babam endişeli ve öfkeliydi. Onu günde yalnız bir defa iyi günler dilemek için görüyordum. Hep kadınlarla birlikteydim. O sıralar Dayao kadınlarının sürekli, hep beraber evde oturduklarını ve dışarı çıkmadıklarını bilmiyordum. Savaşa ilişkin konuşmaları duyup kentın askerlerle dolu olduğunu gördüğüm için kentın kapısında savaş olduğunu; kadınların da Dayaoların kadınları kapıp götürdükleri gibi, düşmanlar tarafından yakalanmamak için evlerin içinde kaldığını düşünüyordum. Bütün bunları aklımdan geçirirken, sonunda Güney Kenti yakınlarında savaş falan olmadığını fark ettim. Kendimi aptal gibi hissettim, ama aslında haklıydım. Dayao kadınları bütün ömürlerince kuşatma altında gibi yaşıyordu. O zamanlar bütün düşünebildiğim, hepsinin aklını kaçırmış olduğuydu. Sürekli kadınlarla birlikte, elektrikle pırıl pırıl aydınlatılmış sıcak odalarda kalarak onlar gibi konuşmayı ve dikiş dikmeyi öğrenmeye çalıştım. Onların usulüyle dikiş dikmekte pek becerikli değildim. Saatlerce aynı şeyi yapmaktan delirmek üzereydim. Dışarıya, açık havaya, gün ışığına çıkmak, babamla ya da kendimle baş başa kalmak istiyordum. Hiç yalnız kalamıyordum.

Sonunda o evi ve o kenti terk edip kuzeye doğru yola çıktık. Doru kısrığı çok özlemiş, evin kapanına sıkışıp kaldığım sürece elime ve elbiseleme sinmiş kokusunu içime çekip onun sırtına binmenin hayalini kurmuşum. Kadınlar kendileriyle beraber üstü kapalı bir at arabasına binmemi söyleyince reddettim. Akbaba kadınlarından biri arabaya binmemi buyur-

du. “Ben ölü müyüm ki? Tavuk muyum ben?” dedim. Ama herhalde onlarda, canlı, sağlıklı insanlar tekerlekli arabalarda yolculuk yaptığı için kadın ne dediğimi anlamadı. O bana, ben ona öfkelenlik. Babam geldi ve “Arabaya bin” dedi. Bana kadınların arasında bir kadın, tavuk sürüsünün içindeki cırlak bir tavuk gibi bakmıştı. Ruhunu verip karşılığında gücünü almıştı. Bunu içime sindirebilmek için öteki piliçler çevremde gıdaklayıp cik cik ederken, bir süre orada dikildim, sonra arabaya bindim. Bütün gün, o arabada yolculuk ederken, daha önce hiç düşünmediğim kadar insan olmanın yolu üzerine düşündüm.

206 Dosdoğru kuzeye gitmedik. Kuzeydoğuya yönelen bir başka geniş ve düzgün yola saptık. Kadınlar marastsoyla, orduyla buluşmaya gittiğimizi, yola onlarla devam edeceğimizi söyledi. Ertesi gün orduyla buluştuk. Küçük kasaba insanlarından yiyecek alan ya da onların deyimiyle vergi toplayan, Karanlık Irmak ve Yanardağlar ülkesi arasındaki kamplarda kalıp sağa sola emirler veren ya da onların deyimiyle düzeni sağlayan askerler Rembonyon adlı bir yerde toplanıyordu. Biz de oraya gittik. Biri de babam olan başkanları ya da paşaları izlemeye koyulduk.

Ordunun diğer bölükleri, yanlarında bir sürü hayvanla, bir sürü tyon da hayvanlar ve başka hontiklerle geldi. Çalınmış kadınlarla, Dayaoların halklarından koparıp aldığı ve istedikleri zaman ırzlarına geçtiği kadınlarla ilk defa o kamplarda karşılaştım. Söylediğim gibi kimileri kendi rızalarıyla askerlerle birlikte geliyor, askerler de isterse kadınlar ve çocuklarıyla birlikte kalabiliyordu. Kamp yerinde bir ara hontik kadınlarla evlenme üzerine bir şey söylemeye kalktım. Birlikte yolculuk ettiğim Tsaya Bele ailesinden kadınlar buna güldüler ve Akbabaların hontiklerle evlenmediğini, başka Akbaba adamların kızı olan Akbaba kadımları ile evlendiğini söylediler. Hepsi Akbaba kızıydı ve söylediklerinde çok ciddiydiler.

Aptal gibi, “Ama benim babam, Akbaba Terter Abhao, Vadi’de annemle evlenmiş” dedim.

Biri kibarca, “O burada evlilik sayılmaz” dedi. İtiraz edip tartışmaya girince, yaşlı bir kadın, Tsaya Maya Bele, “Küçük kız, bir adam hayvanla evlenmez! Sus ve yerini bil. Sana bir Akbaba’nın kızı gibi davrandık, bir vahşiye davranılacağı gibi değil. Sen de öyle ol” dedi. Bir tehditti bu. Dik-kate aldım.

Öğrenmek için hiçbir istek duymadığım bu gibi şeyleri öğrenmenin dışında, Dayaolarla Rembonyon’a ağır ağır gidişimizden keyif aldım. Arabada kalmak zorunda değildim; iyice yakınında olursam, yanında yürüyebilirdim. Geceleri büyük çadırlar kuruyorlardı. Göz açıp kapayana kadar bir çadırlar kasabası oluşuyorlardı. Çadırların içi aydınlık ve sıcaktı. Kadınlar kalın kırmızı halılarda oturuyor, yemek yapıyor, gevezelik ediyor, gülüşüyor ve sert manzanita çayı ya da ballı konyak içiyordu. Dışarıda, soğuk alacakaranlığın içinde erkekler birbirlerine sesleniyor, atlar bağlandıkları kazıkların önünde kişniyor, uzakta çiftçilerin kamp ateşlerinin

parıldadığı yerlerden sığırların böğürtüsü geliyordu. Karanlık çökünce bu ateşlerin başındaki insanlar, uzun, yalnızlık kokan, içinde çölleri barındıran, kederli şarkılar söylemeye başlıyordu.

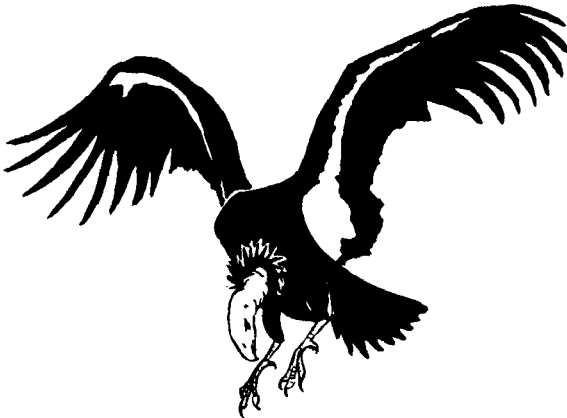
Belki de Dayaolar hep hareket halinde olmalıydı; belki de sağlıklı bir halk olmak için, Omorn Denizi'nin kuzeyinde, Çimen Ovaları'nın önündeyken oldukları gibi göçebe olmaları gerekiyordu. Yüz yıl ya da biraz daha fazla süre önce bir düş gören ve Bir'in kendilerine bir Kent kurup orada yaşamalarını emrettiğini söyleyen bir Akbaba'ya uymuşlar. Böyle yapınca bütün enerjilerini tekerleğe hapsedip ruhlarını yitirmeye başlamışlar.

Rembonyon'dan sonra, hayvan, insan ve arabalardan oluşan büyük katar Kulkun Eraian'ın kuzeydoğusundaki ıssız yaylalarda yol almaya başladı. Önümüzde, ardımızda yanardağlar tütüyordu. Hava iyice soğuyor, yüzümüze esen rüzgâr gökyüzüne kara bulutlar getiriyordu. Kara ve paramparça lav kalıntılarıyla kaplı geniş bir düzlükten geçerek, kar altında Akbaba kentine geldik. Daha önce hiç karda yürümemiştik.

207

Sai, muhafızların koruduğu görkemli bir kapısı olan, surlarla çevrili bir yerd. Surların dışında sayısız ahır, ağıl, kulübe, baraka vardı. İçeride Güney Kenti'ndeki gibi, ama daha da geniş ve uzun, düzgün caddeler vardı. Kapıdan başlayan cadde, pencere üstüne pencereleri olan devasa bir binanın önünde son buluyordu. Baraka evler ve aile evlerinin hepsi Güney Kenti'ndekilerden daha yüksek, daha sağlam ve daha güzeldi. Sai'deki Terter evinin bahçesini cilalı kara taştan duvarlar çevreliyordu. Sedir ağacından çatı oymalarla süslüydü. Çatının üzerinde korkuluklu dar yollar vardı. İçeride odaların sonu gelmez gibiydi. Penceresiz ama aydınlık bölmeler, panoyla ayrılmış köşeler, odalar ve odacıklar, orman sıçanının yüksek ve tünellerle delik deşik, ipeksi yuvası gibi sıcacıktı. En içteki odalar kadınların yeri idi. Babam beni hemen oraya götürdü. Gitmek için geri döndüğünde kolundan tuttum. "Burada kalmak istemiyorum; n'olur" dedim.

Hiç kızmadan, "Burada yaşayacaksın Ayatyu. Burası senin evin" dedi.

“Sen benim babamsın, ama burası benim evim değil” dedim.

“Burası babamın, dolayısıyla benim, dolayısıyla da senin evin. Biraz dinlendikten sonra seni onun yanına çıkaracağım. En iyi biçimde görünmelisin. Yorgun, ağlamaklı bir halde değil. Git yıkan, dinlen, giyin ve buradaki öteki kızlarla tanış. Onlar sana yardım ederler. Sabah yanına geleceğim” dedi.

Yanından geçerken ellerini kafalarma vuran insanların arasından geçip çıktı. Gözyaşları içinde kadınların arasında kaldım.

208. O evdeki iki tür kadın, Akbaba'nın kızları ve hontükler, koyun ve keçi kadar birbirinden farklıydı. O ilk gece Akbaba'nın kızlarından hiçbiri benimle konuşmadı. Beni hontüklerle baş başa bıraktılar. Buna memnun oldum, çünkü hontükler Vadi kadınlarına daha çok benziyordu. Buna karşılık benden, Güney Kenti kadınlarından da çok çekiniyorlardı. Benden konuştuklarını duydum. Kendi dillerinde onlara bir şey söylediğimde şaşkın şaşkın bana bakıp sustular. Kendimi konuşan bir karga gibi hissedene kadar cevap vermediler. Beni yalnız bırakmıyor, ama yanına da yanaşmıyorlardı. Sonunda benimle yaşıt ya da daha genç, zeki ve cesur bir kız öne çıktı. Benimle konuştu ve verdiğim cevabı anladı. Adımın Esiryu olduğunu söyledi. Yolculukta iyice kirlenmiş olduğum için beni banyoya götürdü. Sonra uyumam için küçük bir oda buldu, orada yanımda kaldı. Çoğu zaman anlayabileceğimden daha hızlı konuşuyordu, ama benimle dost olmak istediğini anladım. Doru kısrak gibi anlaşması çabuk ve kolay biriydi.

Saçımı taradıktan sonra ona, “Şimdi de ben senin saçını tarayayım” dedim. Güldü ve “Hayır, hayır, olmaz, Akbaba'nın Kızı!” dedi.

Esiryu olmasa, Terter evinde yaşamayı başaramazdım. Orada kaldığım sürece onun yap dediklerini yaptım, yapma dediklerini yapmadım. Benim kölemdi, ama itaat eden hep bendim.

Babam ertesi sabah erkenden geldi. Üzerinde kırmızı siyah desenli görkemli bir yünlü giysi vardı. Yanına gittim, beni kucakladı. Ama kulağımın dibinde “Terter Ayatyu Belela'ya niçin uygun giysiler verilmemiş?” diye bağırdı. Hontüklerin ve Akbaba'nın kızlarının ellerini alınlara vurup koşturması kısa sürdü, az sonra üzerimde güzel bir etek ve ceket, başımda da şeffaf ipek eşarpla Akbaba kızları gibi giyinmiş oldum. Esiryu saçımı zaten Dayaoların yaptığı gibi örmüştü. Babam, kadınları daha da sindiren, gözlerini kaçırınalarna neden olan bir şeyler daha söyledi. Sonra elimden tutup beni hızla odalardan ve koridorlardan geçirdi. Eşarp başımdan düşünce, döndü, eğilip aldı ve yüzümü gizleyecek biçimde başıma koydu. Önümü görebiliyordum ama yine de gözlerimin önünde böyle bir şey istemediğim için çıkardım.

“Tak onu” dedi babam. Bu sadece bağırarak verilen bir emir değil, sinirinin ve kızgınlığının dile gelmesiydi. Son derece gergindi. “Yüzünün üstünde kalsın. Babamın karşısına çıkınca onu selamla!” Yüze vurma ha-

reketini yaptı. Becerebildiğimden emin olmak için bana da aynı hareketi yaptırdı.

Dediği her şeyi yaptım. Korkusu beni de korkutmuştu.

Terter Gebe, üzerinden otorite akan, zayıf ve yakışıklı bir ihtiyardı. Karşısında saygı ve incelikle davranmak kolaydı; törenin gücü ve saygınlığıyla dolu büyük bir uvakuva görevlisi gibiydi. Ama görevli bu gücü ve saygınlığı geri verir, uvakuvanın bitmesiyle akıp gitmesine izin verirdi. Terter Gebe ise altmış yıl boyunca hepsini kendine saklamıştı. Başka herkes ona vermiş, o saklamış, hem o hem de diğerleri güç ve saygınlığın ona ait olduğuna inanmıştı. Ben buna inanmıyordum, ama güç ve saygınlık, ona ait olmasa da, onda olduğu için saygıda kusur etmedim. Bir Akbaba kızı olarak saygını almıma vurarak gösterdim. O eliyle kaldırına kadar peçeyi yüzümün önünde tuttum. Peçeyi kaldırdıktan sonra gözlerini bana dikti. Hiç utanç duymadan dimdik yüzüme dikilen bu bakışa zor dayandım.

“Etyeharazra puputyela!”, yani “Hoş geldin, torunum!” dedi.

Onun dilinde “Sağ ol, büyükbaba” dedim.

Keskin ve çok sorgulayıcı bir bakış fırlattı. Hiç gülümsememişti. Esir-yu’ya anlamını sorana kadar aklımda tuttuğum bir şeyler söyledi babama. Sözlerinin anlamı, “Bunu bir an önce evlendiren iyi olur!” imiş.

Babam güldü. Artık rahatlamış ve mutlu görünüyordu. Bir süre aralarında konuştular. Konuşmadan, kımıldamadan, bir insan resmi gibi orada durdum. Hontik kadınlarının Akbabalarla birlikteyken yaptıkları gibi başımı öne eğmeye çalıştım, ama büyükbabama bakmak istiyordum. Ne zaman gözucuyla bakmaya kalksam bakışımı yakalıyordu. Sonunda dikkatle ve yavaşça peçeyi yüzüme yeniden örttüm. Peçenin ardından, kendisine baktığımı göstermeden onu seyredebilirdim. Köle olmayı öğrenmek son derece kolay. Kölelerin numaraları, ölü bir yer sincabından üzerinize sıçrayıveren pireler gibi; hiç farkına varmadan bela sizi sarıyor. Ve köleliğin bütün araç gereci iki kenarı da keskin bıçaklara benziyor.

Terter Gebe beni torunu olarak kabul ettiği için, evdeki Akbaba kızları bana, bir hayvan ya da ilkel bir insan gibi değil, kendilerinden biri gibi davranmak zorunda kaldılar. Kimisi izin çıkar çıkmaz dost olmaya hazır-
dı. Kadın odalarındaki yaşamları küçük ve sıkıcıydı, yeni biri büyük bir heyecan ve merak konusuydu. Başkaları dost olmaya daha az eğilimliydi. Babamın onlara öyle çıkışmamış, emirler yağdırmamış olmasını isterdim. Bana yardım etmek, korumak istiyordu, ama kafalarına vurarak ona verdikleri her selam, babam beni ev halkıyla bırakıp başkalarına emir ver-meye gittiğinde, bana yönelik bir küçümseme, bir hakaret ya da kötü bir oyuna dönüşüyordu. Himpi kümesi gibi düzenlenmiş bir evde böyle tersine dönüşleri beklemek gerekir diye düşünüyordum.

Babamın annesi çok yıllar önce ölmüş, babası da bir daha evlenmemişti. Babamın kardeşinin dul karısı evdeki kadınların reisiydi. Dayoalar da

her şeyin bir reisi vardı. İki kişi yan yana gelse, birinden biri reis olurdu. Yaptıkları her şey savaştı. İnsanlar birlikte çalıştıklarında bile, yaptıkları iş savaşıncasına, biri reis olurdu. Çocuklar oynarken bile biri diğerlerine ne yapacaklarını söylerdi. Yine de onlar en azından reis kim olacak diye kavga ederdi. Öyle ya da böyle, yengem Terter Zadyaya Bele evdeki kadınların paşasıydı ve benim orada bulunmamdan hoşnut değildi. Beni bir hontik, bir yarı hayvan olarak gördüğü için utandığını düşündüm. Bir zamanlar yarım insan diye adlandırılmış bir kişi olarak bu bana tanıdık geldi, bu yüzden ondan nefret ettim. Şimdi onun benden korktuğunu düşünüyorum. Beni olduğum gibi, bir yabancı, bir ilkel ya da bir hayvan olarak karşısında gördü. Akbaba Terter'in tek kızıydım, gücünü ve saygınlığını ondan alacağımdan korktu. Eğer birlikte çalışıp konuşabilseydik, birbirimizi tanıyabilseydik sanırım daha iyi olurdu; öyle kin tutan biri değildi. Ama onun gücünü herkesten kıskanması, benim de utanç duygum aramızdaki yanlış anlamayı kemikleştirip düzeltilemez hale sokmuş, böyle olmasını önlemişti. Ne olursa olsun, purutik, yani kirli olduğum için bana dokunmuyor, bana yaklaşmayı da sevmiyordu.

Dayaalara ilişkin anlatabileceğim en ilginç şey, akılları ve ruhları için tuttıkları yol olurdu elbette. Bunların bir bölümünden öykümü anlatırken söz edebilirim. Ama uvakuvalarına, ayinlerine, düşüncelerinin derinliklerine gelince, bu konularda pek az şey öğrendim. Kızlara ve kadınlara, ev işlerinin dışında bir şey öğretilmiyordu. *Daharda* dedikleri heyimaslarının kutsal bölümlerine kadınlar giremezdi. Kimi önemli bayramlarda içeride söylenen şarkıları dinlemek için dahardaya gittiğimizde, girişteki avludan öteye gidemezdik. Dayaalının entelektüel yaşamında kadınlara yer yoktu. Kadınlar içerilerde tutulur, ama dışarıda bırakılırdı. Bana kadınların ruhunun olmadığını anlatan erkekler değil, kadınlar oldu. Durum böyleyse, ruhların tutması gereken yola ilişkin bir şeyler öğrenmeye ilgi duymamaları da doğaldı. Öğrendiklerim, sağdan, soldan toplama şeyler olduğu için bir bütün oluşturmuyor. Elimlen geldiği kadarıyla şöyle anlatabilirim:

Hiçbir şeyden her şeyi yaratır. Bir ölümsüz bir kişidir. Gücü her şeye yeter. İnsanlar onun suretinde yaratılmıştır. Bir, evren değildir. Evreni yaratmıştır ve ona düzen verir. Ne şeyler onun bir parçası ne de o şeylerin bir parçasıdır. Bu nedenle şeyler değil, yalnızca Bir övülmelidir. Ancak Bir kendini Akbaba'da yansıtır. Bu yüzden Akbaba da övülmeli ve ona itaat edilmelidir. Gerçek Akbabalara ve Bir Savaşçılarına Akbaba'nın oğulları ya da Oğul'un oğulları denir. Onlar, Bir'in yansımasının yansımalarıdır; bu yüzden onlar da övülmeli ve onlara da itaat edilmelidir. Tyonlar Bir'in çok uzak ve sönük pırıldıklarını yansıtırlar, yine de Bir'in gücünün insan olarak adlandırılmalarına yetecek kadarına sahiptirler. Hontiklerin, yani kadınların, yabancıların ve hayvanların Bir'le ilişkileri yoktur. Onlar purutik, kirli, toprak yaratıklarıdır. Bir tarafından Akbaba oğullarına itaat ve hizmet etmek için yaratılmışlardır. Söyledikleri böyle; ama burası bana bi-

raz karnışık gözüküyor. Akbaba kızları tyonlara emir verebiliyor, onlarla sanki toprak yaratıklarımıışçasına konuşabiliyordu. Ama Akbaba kızlarının hepsi Kent'te yaşadığı, çiftçileri çok ender gördükleri için bu uyumsuzluk akıldan uzak tutuluyordu. Dayaolar göçebeyken her şey farklıydı herhalde. Ama belki de bu durum, reislerin cinsel kıskançlık nedeniyle kadınlarını ve kızlarını "temiz" tutmak istemeleri, kadınların karşılıklarına çıkan yabancıardan sakınmaları ve nihayet insan olmak için kendilerini herkesten ve her şeyden ayrı tutmak zorunda olduklarına inanmalarıyla ilinili olarak, o zamanlarda ortaya çıkmış olabilir.

Söylediklerine göre, nasıl Bir'in her şeyi yarattığı bir zaman olduysa, her şeyin varoluşunun sona ereceği, Bir'in her şeyi yok edeceği bir zaman da gelecekti. Bundan sonra Zamanın Dışındaki Zaman başlayacaktı. Bir, her şeyde kendisine itaat etmiş köleleri olan Gerçek Akbabalar ve Bir Savaşçıları dışında her şeyi fırlatıp atacak; onlar da Bir'le bütünleşecekler ve sonsuza kadar var olacaklardı. Bütün bunların bir anlamı olduğuna eminim, ama ben kavrayamıyorum.

Sinşan'da Kuzu Locası'nda öğrendiklerimin bir bölümü, Vadi'de kaldıkları sırada Akbaba askerlerinden alınmış, Savaşçılar Locası öğretileriydi. Savaşçılar Locası adamları Gerçek Akbabaların yolundan gittiklerini sanıyorlardı. Aslında benden de az şey anlamışlardı. Erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu, Bir'in ve erkeklerin dışında hiçbir şeyin hesaba katılmadığını öğrenmişler, ama geri kalan her şeyi ve gerekçeleri karmakarışık algılamışlardı. Çoğunun yalnız bir tane Bir olduğunu kavradığı bile sanmıyorum. Ruhları ve akılları haddinden fazla kirliydi. İşin purutik olma, toprak insanlarına ilişkin kısmı bana bir şeyler ifade etmişti. Yansıtabilmek için aynanın temiz olması gerekir. Ne kadar temiz ve saf olursa o kadar iyi yansıtır. Gerçek Akbaba savaşçıları kusursuz bir saflığa ulaşmak ve öyle kalmak için yalnız bir tek şey, Bir'in yansımaları olmak, varoluşun geri kalanından kendilerini çekip ayırmak, onu akıllarından ve ruhlarından silmek, dünyayı öldürmek zorundaydı. Babamın adı bu yüzden Öldürür'dü. Bir'in görkemini göstermek için dünyanın dışında yaşamak, onu öldürmek zorundaydı.

Benim anlattığım kadarıyla bu yol soytarıca bir izlenim bırakıyor. Ama ben buyum, bu benim sesim; kendimi tutamadığım, lafı ters çevirmelere, kelime oyunlarına engel olamadığım için bir soytarıyım ben. Dayao yolunun soytarıları, soytarılığı yoktu; Dayao yolu, lafı ters çevirmenin, kelime oyunlarının olmadığı, dümdüz, tek ve dehşet verici bir yoldu.

Anlatan Taş'ın öyküsünün üçüncü bölümü 353. sayfada başlıyor.

Tiyatro yapıtları

Vadi'deki tiyatro sahneleri üzerine bir açıklama

Vadi'deki tek tiyatro binası Uvakuvaha'da, Büyük Dans Alanı'nın kuzeydoğusundaydı. Bir heyimas gibi toprağa gömülü yapılmış binanın basamaklı bir çatısı, etkin bir doğal-yapay havalandırma ve ışıklandırma düzeneği vardı. Oda, kabaca oval biçimliydi. Yükseltilmiş bir sahnesi, iki yüze yakın seyircinin oturabileceği arkalıklı rahat sıraları vardı.

Kastoha ve Telina'nın tiyatrosu yok, ama sahnesi vardı. Bir oyun için gerektiğinde çıkarmak üzere sahneyi parçalarına ayırıp bir depoda saklardı. Bir sahne, ortada diğerlerinden otuz santim kadar daha yüksekte duran, daha küçük, yuvarlak bir platformla birbirine bağlanan iki büyük platformdan oluşurdu. Sol koldaki platform, seyirciye sağdakinden daha yakın durdu. Gerektiğinde bir tenteyle üstü örtülen bu sahneler ortak alan-

ların birinde kurulurdu.

Küçük kasabaların sahnesi yoktu. Bir loca, bir heyimas ya da gezici oyuncular bir oyun sahnelemek istediğinde, kasabanın ortak alanına ya da büyük bir ambar veya işliğin üst katının zeminine, sol kolu seyirciye daha yakın, geniş bir heyiya-if çizerlerdi.

Var olan sahneler, müzikçilerin önde oyuncuları perdelemeyen oturma-bileceği kadar yüksekti. Eğer sahne yalnızca yere çizilmişse, müzikçiler orta sahnenin arkasına, yarım daire biçiminde sıralanarak otururdu.

Sol sahne Yeryüzü; sağ sahne Gökyüzü, merkezdeki yüksek platform ya da çizili heyiya-ife Eklem Yeri Dağ ya da Dört Yol Ağzı olurdu.

ÇUKULMAS'TA DÜĞÜN GECESİ

Çukulmas'ta Düğün Gecesi, Uvakuvaha'da, Dünya Dansı'nın ikinci gününün akşamı, *Auvar ve Bulekuve* törensel oyunundan önce oynanan oyunlardan biriydi.

Çevirinin yapıldığı metin, yalnızca konuşmaları içeren ve oyunculara verilen elyazmasıydı. Sahne ve sahne düzenine ilişkin betimlemeler, oyuncuların anlattıklarından hareketle kaleme alınmış ve oyunun bir gösterimini izleyen çevirmen tarafından genişletilmiştir.

Sahne, ortada birleştiren/ayıran noktayı, Eklem Yeri'ni temsil eden yükseltiyle Dünya'nın iki koluna bölünür. Sonraki kutsal oyun için merkeze konması gereken kocayemiş ağacı -kocayemiş ağacından bir fıçı içinde yeşil bir fidan- şimdiden yerini almış olabilir. Bu oyunda soldaki sahne Çukulmas kasabası, özel olarak da Bir Yılantaşı hanesinin içi olacaktır. Sağdaki sahne ise Çukulmas'ın dans alanını, özel olarak da Mavi Çamur heyimasının içini temsil edecektir. Ortadaki ağacın gölgesi önce kasabanın iki kolunu birleştiren patikanın, sonra da Kara Kerpiç Locası'nın üzerine düşecektir.

Müziyenler Başlangıç Ezgisi'ni çalar.

Soldan, Dünya Dansı'nın ikinci gününde, Mavi Çamur Evi'nden olanların söylediği geleneksel şenlik şarkılarını söyleyen erkekler gelir. Şarkı av hayvanlarına söylenen şarkılardan biri, belki Geyik Dansı Şarkısı ya da daha az özenli bir başkası, mesela Sincap Şarkısı'dır:

Çam ağacı dünyasında
kekeya heya, kekeya heya,
bir aşağı, bir yukarı koşar,
kekeya heya,
çam ağacı dünyasında!

Şarkı söyleyerek Eklem Yeri'ni geçer ve beş heyimasm ortasında bulunan dans alanına ilerlerler. Vücut hareketleriyle beş heyimasın merdivenlerinden inip içeri girdiklerini anlatırlar. Herkes heyimasa girdiğinde müzik susar.

HEYİMAS'IN SÖZCÜSÜ:

Şimdi, Ev'imizde evlenmek üzere olan her adam için şölen vermenin tam zamanı. Annelerinin hanesini ve annelerinin Ev'ini terk edecekler. Geri gelecekler ama yine gidecekler; ta ki ölüp, Mavi Çamur yuvalarına dönene kadar. Bu gece delikanlılar ilk defa evlenmek için bizi terk edecek. Düğün şöleni vermenin tam zamanı.

214

Genellikle dokuz kişiden oluşan koro bu defa on kişidir. Tersî söylenmediçe her defasında korodan bir kişi konuşur.

KORO I:

Her şey tamam. Yaşlı adamlar şöleni hazırlıyor.

SÖZCÜ:

Öyleyse niçin onlara yardım etmiyorsun?

KORO I:

Şölende hizmet etmek yerine ağırlanmam gerektiğini düşünmüştüm.

SÖZCÜ:

Üç defa evlendin sen şimdiye kadar!

KORO I:

Ve yalnız bir defa şölende ağırlandım. Zahmetine değmedi.

SÖZCÜ:

Çek ellerini o pastalardan.

KORO I:

Tamam, tamam. Ama burada üç adarnın yiyebileceğinden çok fazla yiyecek var. Budala gençler! Niye evlenmek isterler ki? Tek iyi yanı, şu düğün şöleni. Bundan sonrası çocuklar, bambaşka bir hikâye. Küçük hanım burada durur; bak bu fena olmaz; hanımın annesi de şurada durur; bu o kadar da iyi değildir; sonra hanımın sevimli teyzesi burada, sevimli büyük teyzesi şurada dururlar; bu artık hiç de iyi değildir; ondan sonra bir de kayın-büyükanne! Ah, bilmiyorsunuz, ne yaptığınızı bilmiyorsunuz! Başınıza gelecekleri bilmiyorsunuz! Ve hiçbiri bunun yarısı kadar bile doyurmayacak karnınızı!

SÖZCÜ:

Her şey hazır. Şimdi damat adaylarını sofraya çağırma şarkılarını söylemenin tam zamanı.

Koronun geri kalanı düğün şölenini sunar gibi yaparlar. Sözcü ve korodan altı adam, sağ tarafta durarak, Düğün Şarkısı'nın ilk dizesini (bu dize yazılı değildir) söyler. Korodan dört genç adam onların karşısına, yer sofrasına oturur gibi çökerler. Aralarından biri sırtı seyircilere dönük oturur.

KORO (bir ağızdan, fısıltıyla):

Bu da kim?

215

SÖZCÜ:

Burada evlenecek dört adam var.

KORO II:

Düğün yemeklerini üç kişilik pişirdik.

SÖZCÜ:

Bu da kim?

Sağ tarafa oturuyor.

Son gece giysileri giyinmiş.

Ey damat adayı delikanlı,

küllenmiş ellerinle

bu yemekten yiyemezsin!

“Son gece giysileri” Dünya Dansı'nın ilk gecesindeki yas tutma töreninde Kara Kerpiç dansçılarının giydiği yas giysileri -kollara, bacaklara yapışan, dar ve siyah giysiler- idi. Ellerin ve çıplak ayakların beyaz külle kaplanması yas giysisini tamamlardı. Yemek başlayana kadar Dördüncü Damat Adayı koronun arasına karışmış, kendini gizlemişti. Giysilerini ve yüzünün ince bir kara tülle örtüldüğünü artık görürüz.

KORO II:

Ben su geireyim.

SÖZCÜ:

Mavi testiden
çamurdan çanağa
dökülen suyla
yıkarmısın elini?

KORO II:

İşte getirdim suyu.

SÖZCÜ:

216

Ey delikanlı, damat adayı,
böyle sessizlik içinde, suskun
evlenemezsin!

Dördüncü Damat Adayı cevap vermez, -bir önceki gece yas tutma töreninde insanların yaptığı gibi- hafifçe ileri geri sallanarak oturur.

SÖZCÜ:

Delikanlı, söyle bana
karımın adını,
karımın Ev'ini.

DÖRDÜNCÜ DAMAT ADAYI:

Adı Turkuvaz,
Yılantaşı Evi'nden.

KORO III:

Bu adam, öyle garip konuşuyor ki, başka bir kasabadan olmalı. Belki Vadi'den bile değildir. Belki de Evsiz biridir. Ne yapıyor burada? Ne için gelmiş buraya?

DÖRDÜNCÜ DAMAT ADAYI:

Evim Mavi Çamur.
Bu benim düğünüm.

SÖZCÜ:

Haydi, ye o zaman
Mavi Çamur Evi'nde,
hayatının evinde,
sana yaptığımız yemeği,
biz de zamanı gelince
şarkımızı söyleyelim
gelin için, karın için,

düğün evi için,
çocuklarının Ev'i için.

Sözcü ve koro onlara yemekleri taşırken dört damat adayı yemek yerler. Bu arada sol sahneye kadınlar girer ve hareket o tarafa kayar. Mavi Çamur adamları sağ tarafta, oturdukları yerde ya da diz çökmüş durumda hareketsiz kalırlar. Kadınlar, Çimenleri Sayma Şarkısı gibi, kendi evlerine, Yılan-taşı Evi'ne ait Dünyanın İkinci Günü şarkılarını söyleyerek gelirler. Bunlar, büyükanne ile her zamanki gibi dokuz değil de on kadınlık koroyu oluşturur. Herkes gelince şarkı ağır ağır kaybolur ve kadınlar gürültülü patırlı, canlı ve hızlı bir ev temizleme dansına girişirler.

217

BÜYÜKANNE:

Her şeyi hazırlayın.
Acele edin! Çabuk olun!

KORO (tek tek sesler sırayla):

Ocak süpürgesi nerede?
Yatak serildi mi?
İpi bulamıyorum.
Lamba istemezler herhalde!
İyi çarşafları getireyim [doğaçlama olarak sürer].
Her şey hazır, Büyükanne!

BÜYÜKANNE:

Peki nerede kızımız?
Bu gece evlenecek
kızımız nerede?

İki kız korodan ayrıлып öne çıkar. Biri sarı, turuncu, kızımızı düğün elbiseleri içindedir; diğerinin üstünde bir önceki gündün kalma kara yas giysisi vardır.

KORO (bir ağızdan, fısıltıyla):

Öteki de kim?

BÜYÜKANNE:

Gel, göreyim seni,
yaz aylarının Günışığı!
Evlendiğimde ben de
bu yeleşti giymiştim!
Peki şu ötekisi kim?

BİRİNCİ GELİN:

Bilmiyorum, anne.

BÜYÜKANNE:

Yaz aylarının günbatımı, gündeğümü!

Şu Mavi Çamur adamı

hem akıllı, hem şanslıymış.

Hoş gelsin, sefa gelsin buraya.

Bırakın onu, burada,

bu çatının altında,

çocuklarının Ev'inde yaşasın.

Gelsin bakalım artık!

Girsin içeri adam!

218

KORO I:

Büyükanne, dinle.

Bir başkası var burada.

Bir yabancı var.

BÜYÜKANNE:

Bu kadın da kim?

İkinci gelin ses çıkarıncadan durur, cevap vermez. Yüzü, ince siyah bir tülle örtülmüştür.

BÜYÜKANNE:

Ocakta yürümüşsün, kızım; ayakların küllenmiş. Ekmeği yakmış olmalısın, kızım; ellerin kurumlanmış. Ağaçlara mı tırmandın, kızım? Yüzün, gözün kir pas içinde. Evlenmeden önce yıkanmaz mısın sen? Kimsin? Ne yapmaya geldin buraya? Dünya'nın ikinci gecesinde, dün gecesinde evimde ne arıyorsun?

KORO II:

Düğün gecesinde

niçin ağlıyor?

BÜYÜKANNE:

Hangi Ev'densin sen?

İKİNCİ GELİN:

Yılantaşı.

BÜYÜKANNE:

Ya hangi hanedensin?

İKİNCİ GELİN:

Sel'in kızı,
Toyon'un torunuyum.

BÜYÜKANNE:

Bu kişileri tanımıyorum. Böyle bir aileyi hiç duymadım. Çukulmas'ta böyle birileri yaşamıyor. Başka bir yerden gelmiş olmalısın. Geldiğin yere dön. Bu haneye girip evlenemezsin. Hem kiminle evleniyorsun bakalım?

219

İKİNCİ GELİN:

İkinci Ev'den
Şimşek'le evleniyorum!

O bunları söylerken sahnenin sağ tarafındaki erkekler ayağa kalkar, yavaş yavaş dans ederek ve Evlenme Şarkısı'nın ilk dizesini çok alçak ve yumuşak bir sesle söyleyerek sahnenin ortasına doğru ilerlerler.

BÜYÜKANNE:

Tanımıyorum onu. Bu kasabada Şimşek adlı biri yok. Kadın, sen delirmiş olmalısın. Çok uzun süre yalnız yaşadığı için aklını yitirmiş bir ormanda-yaşayan kadın olmalısın. Kafanda kuruyorsun dünyayı. Halbuki bizi yaratan dünya. Bu gece de onun dansını yapacağız. Son gece giysilerini çıkarır, yüzünü, ellerini, ayaklarını yıkarsan, sen de bizimle dans edebilirsin. Ama burada evlenemezsin. Çünkü burası senin hanen değil, burada senin için bir koca yok.

İKİNCİ GELİN:

Kızlarının evine
getireceğim kocamı.

KORO (bir ağızdan, fısıltıyla):

Kızlarının evine mi?

BÜYÜKANNE:

Sen neden söz ediyorsun genç kadın? Saçmalık bu. Delirmişsin sen. Yeter artık. Çık git artık. Hadi git. Geldiğin yere dön. Düğün gecesinin tadını kaçırıyorsun. Git buradan!

İkinci gelin döner ve hanenin kadınları kıpırdamadan onu seyrederken

ağır ağır sahnenin ortasına ilerler. Heyimasta Şarkı söyleyen adamlar da kıpırdamadan öne çıkan Dördüncü Damat Adayı'nı seyretmektedir. Gelin ve damat Eklem Yeri'nde, kocayemiş ağacının altında karşı karşıya gelirler.

GELİN:

Ev de yok, umut da.

DAMAT:

Bizim için Şarkı söylüyorlar,
bizi evlendirmek için.

220

GELİN:

Çok geç. Çok zaman geçti.

DAMAT:

Benim suçumdu!

GELİN:

Artık fark etmez.

Döner ve çok yavaşça ağacın arkasına, sahnenin gerisine doğru gitmeye başlar. Erkekler korosundan bir yaşlı adam öne çıkar ve Sözcü'yle konuşur.

YAŞLI ADAM:

Gelinle konuşabilir miyim?

SÖZCÜ:

Gitmesine engel ol!

YAŞLI ADAM:

Gözü yaşlı kadın,
söyle bana, adın ne?

GELİN:

Adım Turkuvaz'dı.

YAŞLI ADAM:

Toyon kızı
Sel'in kızı mı?

GELİN:

O kızdım ben.

YAŞLI ADAM (Damat'a):

Şimşek misin sen,
Dere Dansçısı'nın oğlu?

DAMAT:

Onun oğluydum.

YAŞLI ADAM:

Bunlar çok uzun süre önce ölmüş kişiler. Uzun bir ömür sürdüm ben, 221 ama ben doğmadan çok önce ölmüşlerdi bunlar. Bu kasabanın gençle-riymişler. Evlenmeye hazırlanıyor, birlikte yatıyorlarmış. Kavga etmiş-ler. Ne olduğunu bilmiyorum. Ben çocukken anlatılan eski bir hikâye-dir bu. Dinlediğimde çocuk olduğum için, dikkat etmemişim; olanı bi-teni hatırlamıyorum. Genç adam ölmüş, belki de öfke anında kendini öldürmüş. Galiba böyleydi. Genç kadın başka bir adamla evleneceğini söylemiş, o da kendini öldürmüş. Kadın ne onunla ne de bir başkasıyla evlenmiş. Genç yaşta, evlenmeden ölmüş. Belki o da kendini öldürmüş. Yalnız isimleri hatırlıyorum. Bu üzücü hikâyeyi gençliklerinde olaya tanık olmuş yaşlı adamlar anlatırdı. Nasıl öldünüz siz? Kendinizi mi öl-dürdünüz? Bu korkunç bir şey olmalı.

Gelin ve damat çömelerek ileri geri sallanır, cevap vermezler.

YAŞLI ADAM:

Üzgünüm.
Her şey eskilerde kaldı.
Artık hiç fark etmez.

SÖZCÜ:

İstedikleri nedir?

BÜYÜKANNE:

Niçin buraya gelmişler?

DAMAT:

Evlenmek için.

GELİN:

Evlenmek için.

SÖZCÜ:

Yaşam Evi'nde
Ölüler evlenemez.
Nasıl yardım ederiz onlara?

Büyükanne Eklem Yeri'nin öte tarafındaki Sözcü'nün karşısına gelir. Biri Damat'ın, diğer Gelin'in arkasında durmaktadır.

BÜYÜKANNE:

Onlara yardım edemeyiz.
Dinle: Onlar ölü!
Olmuşu ters çevirmek olmaz.
Öbür tarafta,
Dört Ev'de,
kimse evlenmez.

222

KOROLAR (bir ağızdan, Devam Etme Ezgisi ile birlikte yumuşak bir sesle şarkı söyler gibi):

Onların yaşadığı yerde,
Dört Ev'de,
kimse evlenemez.
Keder yormuş onları.
Bir hata yapmışlar.

BÜYÜKANNE:

Yapılmışı ters çevirmek olmaz.
Artık bulduğunuz yerde olmaz.

SÖZCÜ:

Yüreğim dayanmıyor
yaşamdan uzun yaşayan kedere.
Bir zamanlar burada,
Mavi Çamur ve Yılantaşı olarak,
kasabamızda yaşamışlar.
Bırakın burada, Çukulmas'ta
Kara Kerpiç'in,
karanlık evinde
evlensinler
Yanlış mı olur böyle yapmak?

Yaşlı adam orta sahneye, ağacın altına, Gelin ile Damat'ın arasına gelir.

YAŞLI ADAM:

Bu benim hanem:

Ben Kara Kerpiç'in
Sözcüsüyüm.
Bence doğrusu bu.
Doğrusu öyle yapmak,
ve acıyı yok etmek.
Gelin benimle,
Dört Ev'in çocukları,
Turkuvaz ve Şimşek.
Çağırıyorum sizi: Gelin.
Toprağın altında,
dünyanın içinde
evleneceksiniz.

223

SÖZCÜ:

Siz Beş Ev'in
erkekleri, kadınları,
evlenme şarkılarını söyleyin.

Yaşlı adam doğruca geriye gider, orta sahne yükseltisinin arkasına inerek gözden kaybolur. Hayaletler onu izler. Yaşlı Adam'ın ardında yan yana geldiklerinde Gelin sağ eliyle Damat'ın sol elini tutar. İki koro Düğün Şarkısı'nın ikinci dizesini söyler.

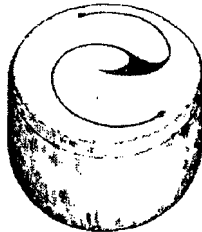
BÜYÜKANNE:

Söyleyeyim size: Bu işten
bir hayır çıkmayacak.

Yaşlı Adam ve hayaletler gözden kaybolmuştur. Korolar şarkılarını sürdürürken görkemli giysileriyle genç Yılantaşı gelini, Mavi Çamur damat adaylarından birinin yanına gider. Damat adayı da safran sarısı ve kan kırmızısı giysiler içindedir.

GELİN:

Haneme gel.

DAMAT:

Seve seve gelirim.

BÜYÜKANNE:

Şarkılarını söyleyin, hadi!

SÖZCÜ:

Evlenme şarkılarını söyleyin!

Herkes Düğün Şarkısı'nın son dizelerini söyleyip halay çekerek soldan çıkarken Bitiş Ezgisi duyulur.

224

BAĞIRAN ADAM, KIZIL KADIN VE AYILAR
*Metin, bütünüyle Telîna-na Kocayemiş Locası'nda bulunan bir
elyazmasının çevirisidir.*

Bu müzikli bir oyundur. Davullar beş-beşik ölçüyle Başlangıç Ezgisi'ni çalar.

Dağdan gelen dokuz ayı soldan sırayla girerler.

Ölüm ve Yağmur Evi'nde müzikle dans ederler.

Bodo, soldaki sahnenin altından bağırmağa başlar. Ayağı aksayan, ağlayan, elini kolunu sallayarak bağırın, yaşlı bir adamdır.

Bodo şöyle der:

Ne için doğdum ben?

Nedeni neydi?

Niçin buradayım?

Burada ne yapmalıyım?

Bir cevap verin bana!

Ne için doğdum ben?

Bir cevap verin bana!

Cevap verin bana, niçin? Niçin?

Cevap verin bana, şimdi! Şimdi!

Ayılar, bağırın ve dans eden Bodo'ya yaklaşır. Onlara sırtı dönüktür, ama yanına geldiklerinde onlardan kaçır, ayılar ağır hareket ederler; o ise hızlı ve çeviktir. Giderek onu Dağ'a doğru sürerler. Bağırarak dağa tırmanır.

Bodo şöyle bağırır:

Niçin geldim buraya,

bu evde yaşamaya?
Nedenini bulacağım!
Bulacağım cevabını!
Hah! İşte buldum!

Bodo yüzüstü yere kapanır. Ayılar Dağ'ın ardına çekilirler. Bodo dizleri üstünde doğrulur, öne eğilir, dairesel hareketlerle yüzünü toprağa sürer, yere kapanır, yuvarlanır, kafasını toprağa bular, nihayet alçak-gönüllü, çömelik bir durumda, çatlak bir sesle şarkısına başlar.

Bodo şu şarkıyı söyler:

Ey Esinlenme!
Ey Kavrayış!
Tapındığım Kutsallık,
Taptığım Tanrısalılık,
Boyun eğdiğim Efendi,
Dinlediğim Yanıt,
İnandığım Akıl,
Işığın Parıltısı!
Ey Ölümsüz!
Sonsuz Güç!
Sonsuz Güç!

225
F15

Bodo şarkı söyler ve yerlerde sürünür.

Avu soldan sahneye girer. Kızıl saçlı, şişman bir kadındır.

Bodo'ya ve Dağ'a doğru yürür. Ayılar da onun arkasında sıra olup dikkatle yavaşlarlar.

Avu şöyle der:

Orada hiçbir şey yok.
Yüzünde çamur var.
Yanlış soruya
doğru cevap bulunmaz.
Ne yapalım şimdi?

Bodo körlemesine ellerini boşluğa uzatıp tapınırken Avu'yu yakalar. Kudurmuş gibi bir çılgılık atarak Avu'ya yapışır ve ona tecavüz edip öldürme dansını yapar. Ayılar aceleyle öne çıkar ve kadını parçalayıp yeme dansını yaparlar. Avu bütün bunlar sırasında ölü gibi edilgendir. Dans bitince müzik susar. Davullar ve Devam Etme Ezgisi'ni çalan müzikle birlikte Avu ayağa kalkar, sağ taraftaki sahneye geçer, Dört Ev dansı yapar ve çıkar. Bodo ağlayıp bağırarak, sağa sola tekmeler savurarak ayakta durmaktadır.

Bodo şöyle bağıır:

Ne için doğdum ben?
Ne için buradayım?
Niçin buraya yollandım?
Anlamı nedir?
Nedeni nedir?
Cevap verin bana, şimdi! Şimdi!

Avu sahnenin arkasından dolanarak gelir. Aynı önceki gibi, sahneye soldan girer ve Bodo'ya doğru yürür. Ayılar Dağ'ın arkasına sinmiştir.

226
F15

Avu şöyle der:

Bir sır biliyorum ben.

Bodo şöyle der:

Söyle bana o sırrı!

Avu şöyle der:

Sırlar söylenmez.
Anlatılamaz.
Akıldan bile geçirilemez.
Taşımak imkânsızdır onu.
Vadi'ye gel.

Bodo bağıır:

Çarpık boyunlu! Pislik!
Aşağılık! Tekinsiz yaratık!
Güçlerin kötü senin.
Sırların bomboş.
Yaşlı karanlıksın sen,
vahşi, akılsız,
köhnemiş ve boşsun.
İçin bomboş senin,
boş, karanlık,
umutsuzluk, kötülük dolu için,
karanlıklar vadisi!

Avu kendisine yapıştıkça, ayaklarının dibine yatıp şarkı söyleyerek, yalvararak dizleri üstünde peşinden geldikçe, Bodo onu kendisinden uzaklaştırmaya çalışır.

Avu şu şarkıyı söyler:

Işıltı! Aydınlık!

Dopdolu, akıp giden,
dökülüp saçılan aydınlık!
Kullan beni! Yönet beni!
Tapındığım Kutsallık,
Taptığım Tanrısallık,
Boyun eğdiğim Efendi,
Dinlediğim Yanıt,
İnanmışım Akıl,
Işığın Parıltısı!
Gücünü bana ver!
Gücünü bana ver!

227

Bodo şöyle bağırrır:

Yat yere öyleyse kadın!
İşte sana güç.
Sana veriyorum onu.
Yat yere ve toprağı yala!

Avu yere yatıp toprağı yalayarak ona boyun eğer. Bodo kışından içine girmek için ona sarılır. Avu arkasına dolanıp onu yakalar ve boyunu kırma, hadım etme ve adamı yeme dansını yapar. Ayılar öne çıkar ve Avu'nun attığı kemikleri yeme dansını yaparlar.

Avu şu şarkıyı söyler:

Gücün kemikleri.
Yiyin bunu, şunu da yiyin.
Gücün incik kemiği,
gücün kürek kemiği,
gücün kafatası kemiği,
yiyin bunu, ayılar, şunu da yiyin.

Bodo dans boyunca ölü gibi yatmaktadır. Dans bitince müzik susar. Davullar ve Devam Etme Ezgisi'ni çalan müzikle birlikte Avu ayağa kalkar, sağ taraftaki sahneye geçer, Dört Ev dansı yapar ve çıkar.

Avu emekleye emekleye ayıların yanına gider. Hep birlikte dağın arkasına sinerler. Devam Etme Ezgisi dışında müzik yoktur.

Bodo emekleyerek soldan girer. Yere çöker ve yüzüne vurarak ağlar:aya koyulur.

Avu emekleyerek öne çıkar. Bodo'nun yanına çöker ve ağlamaya koyulur.

Ayılar gelip Avu'yla Bodo'yu özenle yüklenip dağa çıkarırlar. Onları oraya bırakıp hayvanlar gibi dört ayak üzerinde sahnedan çıkarlar. Avu ve Bodo Dağ'da otururlar. Devam Etme Ezgisi duyulur.

Avu şöyle der:
Birbirimize
vermemiz gereken zararı
verdik, bitti mi?

Bodo şöyle der:
Hayır, asla, asla.
Asla bitmedi.

Avu şöyle der:
Benim bütün yanıtlım
sonsuzda dek acı çekmek.

228.

Bodo şöyle der:
Benim bütün yanıtlım
Sonsuzda dek azgın bir öfke.

Avu şöyle der:
Dağ Vadi'dir.

Bodo şöyle der:
Vadi Dağ'dır.

Avu şöyle der:
Çıkış yolu nedir öyleyse?

Bodo şöyle der:
Çıkış yolu yok.

Davullar dört-dörtlük ölçüyle vurur. Müzik başlar.

Avu şöyle der:
İşte burada çıkış yolu.

Bodo ile Avu ayağa kalkar ve Dağ'da, buldukları yerde dans ederler. Dans ederken şarkı söylerler.

Bodo ve Avu şu şarkıyı söylerler:
Bilgisizce,
acemice,
heya, heya,
karanlıkta,
heya, heya,

sessizlikte,
heya heya,
zayıf, fakir,
bitik, yitik,
heya, heya,
yorgun, hasta
ölüyorsun
heya, heya,
hiç durmadan
ölüyorsun,
bunun için
bir ruh yaptın
hiç bilmeden,
hiç gücün yok,
bunun için
yaşıyorsun,
hep durarak
gidiyorsun
hep öterek
yaşıyorsun
heya, heya,
heya, heya,
heya, heya,
heya, heya.

229

Onlar şarkı söylerken, ayılar dimdik yürüyerek arkalarındaki dağı aşır sağdan sahneye girerler. Üzerlerinde beyaz giysiler, başlarında gökkuşağı maskeleri ve başlıkları, ellerinde yağmur sopaları vardır.

Avu ve Bodo şöyle derler:

Kendisinden
korktuğumuz
rehberimiz,
işte bunlar.
Heya, heya.

Ayılar, oldukları yerde dans eden Avu ve Bodo'yla birlikte şarkı söylerler.

Yağmur yağar
yağmur, yağmur
mevsiminde,
yağışların
mevsiminde,

yağan yağmur
mevsiminde,
yağar, yağar,
yağar yağmur.

Davullar beş-dörtlük ölçüyle vururken Biş Ezgisi duyulur.

Bu oyunu Telina-na Yanartaşı'ndan Aydınlık yazdı.

TABETUPAH

230

Tabetupah, sözlü, ama kaleme alınmasında sakınca olmayan bir türdü. Minik öykü/oyun, genellikle iki, bazen bir ya da üç kişi tarafından anlatılırdı. Tabetupahlar genellikle yaz evinde, gece ateş başında, yağmur mevsiminde ise ocak başında oturulurken, merasimsiz anlatılırdı. Bir adı da “ocak başı oyunu” idi. Sunucular ayağa kalkıp gösteri yapmazlar, sadece konuşurlardı. Tabetupahlar yalnız kulak ve zihinlere seslenirdi.

Kimi tabetupahlar klasikleşmişti; her sunuşta aynı sözcüklerle tekrarlanırdı. *Yabantavşanı* böyle bir oyundu. Farklı bölümleri söyleyen iki kişi ya da sesini değiştirerek konuşan bir kişi tarafından sunulurdu. Sözcükler hiç değişmezdi. Son cümle özdeyişleşmişti.

Yabantavşanı

— Ey Yabantavşanı! Benim kadar zeki değilsin, ama benden çok daha güzelsin!

Bunun üzerine adamla yabantavşanı değiş tokuş yapmışlar.

— Ey kocacığım! Ne kadar yakışıklı olmuştun! Kasabanın bütün kadınları yatağına girmek isteyecek!

Adam bütün kadınlarla yatmış.

Yabantavşanının karısı ise ondan kaçmış; yabantavşanı artık çok çirkinmiş. Adamın karısı da ondan kaçmış; adam artık çok yakışıklıymış.

— Hey, insan kardeş, kulaklarımı geri istiyorum. Bacaklarımı da bana geri ver. Düşünmenin hiçbir işe yaradığı yok.

Ama adam hoplayarak uzaklaşmış.

Tabetupahların çoğu bildik temalar üzerine ya da kendiliğinden, anında doğaçlanırdı. Çukulmas'ta, bir ocak başında, orta yaşlı iki kadının sunduğu aşağıdaki tabetupah, muhtemelen kadınlar tarafından, oracıkta yaratılmıştı.

— Sorun nedir?

— Sorun şu çirkin akbaba. Yalnız çürük et yiyor. Beni kemiklerle kirletiyor, kafatının içine kötü düşler sığıyor. Şu akbaba ruhumun leş kokusuna dayanamıyorum. Ey Çakal, arındır beni!

— Ben de koyunların doğum artıklarını, köpek pisliklerini yerim.

— Ama sen dünyayı temizleyerek esen rüzgârın aynı zamanda.

— Ha, istediğin temizlik mi? Bu hiç sorun değil, der Çakal. Bir üfürükte akbabayı kadının kafasından, kadını da bütün Dokuz Ev'den temize havale eder. Ev temizliğine bayılırın der Çakal. Acaba aşırıya mı kaçtım?

Tabetpahlarda kullanılan gülünç ses tonu, malzeme ciddi bile olsa genellikle elden bırakılmazdı. Çoğu tabetupah, saçma bir sonla biten uzun eğlendirici öyküler ya da basit belden aşağı fıkralardı. Aşağıdaki kaba fıkrayı, biri, “erkek” yerine, boğuk ve havalı bir sesle, diğeri “kadın” yerine, samimi bir tatlılıkla konuşan iki yeniyetme delikanlı sunmuştu: 231

KADIN: Şu gölgeli kuytulukta bir işeyeyim. Aman, aman, burada işeyen grip bir adam var. Kim olabilir acaba? Ounmalin'den olamaz. Aman, aman ne harika bir çük! Ne kadar kocaman! Hey, Vadi adamı, nasılsın?

ERKEK: Buraya mı geldin, Vadi kadını? Ben Telina-na Kırmızı Kerpici'n-denim.

KADIN: Deme, çok yazık! Çok, çok yazık! Böyle uzun ve harikasını görmemiştim.

ERKEK: Neden söz ediyorsun? Bundan mı?

KADIN: Evet, ondan.

ERKEK: Ama bu benim değil ki. Sarı Kerpiç arkadaşımın. Bak burada, arkamda duruyor, gördün mü? İşemesine yardım etmek için tutuyorum.

KADIN: Aa, eminim, ben de yardım edebilirim!

Derlenmiş bütünüyle ciddi tek tabetupahta düzyazı ve beşlik hece ölçüsüyle yazılmış bölümler bulunuyordu. Öykünün sonunda, doruk noktasındaki bölüm, önceki bölümlerden daha da eski zamanlardan kalınmış olabilir. Ounmalinli bir adam olan Değişen tarafından, kadının konuşmaları yumuşak bir fısıltıyla söylenerek sunulmuştu. Sunucu, kendi adını vererek, öykünün başlığı için *Değişen* demişti.

KADIN: Unutma aşkım,
asla unutma,
bana hiç bakma,
beni hiç görme.

ERKEK: Unutmam aşkım.
Bak, hiç ışık yok.
Uzun sevgilim.
Uzan da uyu,
yanı başımda.

232

KADIN: Biricik aşkım,
işte uyudum.

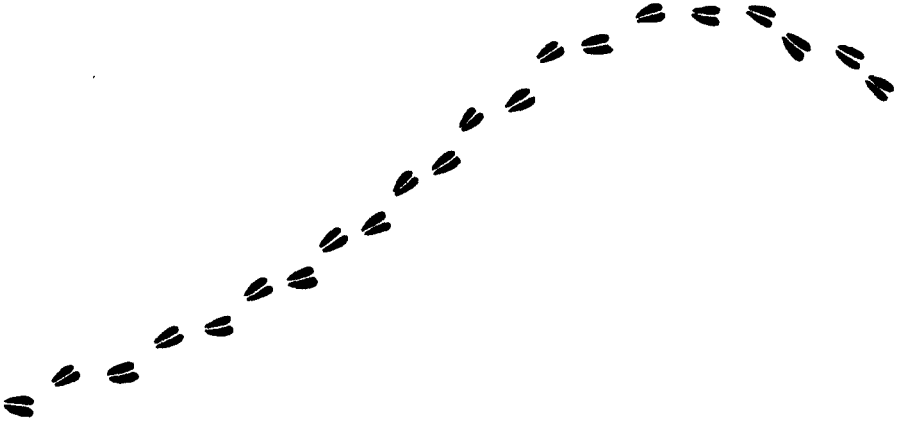
ERKEK: Gece yarısı
çıkıp geliyor,
tan ağarmadan
çıkıp gidiyor.
Şimdiye kadar
görmedim onu.
Öyle çekingen ve ürkek ki, güzelliğini görmeme izin vermi-
yor. Ben dağlarda avlanırken, bir gece geliverdi ve beni bura-
ya getirdi. Bütün günü onu bekleyerek geçirdiğim bu güzel
evinin bu odasında, ne bir lamba ne de bir ateş ışığı var. Hep
gece vakti, karanlığın içinden çıkıp geliyor.
Özenle gizler
güzelliğini
ama ellerim
tanıyor onu;
gövdem tanıyor,
gönlüm tanıyor
güzelliğini.
Şimdi gözlerim
görmek istiyor!
Bugün pencereleri ışık geçirmeyecek biçimde sıkıca örttüm.
Güneşin doğduğunu anlayamayacak. Bu gece öyle seviştik
ki... Yanı başımda uyuyor. Şimdi ayağa kalkıyorum. Pencere-
ye gidiyor ve odaya ışığın dolması için perdeyi alaşağı ediyö-
rum -bir dakika- şimdi!

KADIN (duyulur duyulmaz bir sesle): Aah!

ERKEK: Neredesin sen?
Ben neredeyim?
Bütün gördüğüm
Islak çimenler
üstünde koşan,
koşan bir geyik!
Duvarlar gitmiş,
dağ başındayım;
tavan yok olmuş,
tepemde güneş,
bir de uzakta
kaçan bir geyik!

233

BEYAZ SU

Biçimsel özellikleri son derece ön plana çıkan bir danslı oyun türü olan huravaş “iki konuşmacı” tarafından oynanırdı. Aşağıda bir huravaş örneği bulunmaktadır. Biri Uvakuvaha’da yerleşik, diğeri Kastoha-na’da bulunup diğer kasabalara gösterime giden gezginci iki huravaş kumpanyası vardı. Huravaş oyunları sonbaharda, Şarap ile Çimen şenlikleri arasında oynanırdı. Hem içerik hem de oyun tarzı açısından Vadi tiyatrosunun en biçimsel, kişisel üsluplardan arınmış, ayin havasında sunulan türüydü.

Beyaz Su, Kastoha’nın kuzeyinde kutsal bir yer olarak bilinen, aralıklı olarak püsküren gayzerin onuruna oynanırdı. Metin Kastoha huravaş kumpanyasından alınmış; sahnelemeye ilişkin notlar çevirmen tarafından genişletilmiş ve daha açık hale getirilmiştir.

Sahnede dekor yoktur. Dokuz kişilik koro, sahnenin merkezinde, bir gölcük olduğu varsayılan Eklem Yeri'nde yarım daire biçiminde sıralanmıştır. Müzisyenler Başlangıç Ezgisi'ni çalar. Bir davul sesi gelmeye başlar. Koronun arkasından çıkan Kaplıca Bekçisi, soldan giren Ounmalinli Gezgin ile karşılaşır.

BEKÇİ:

Demek buradasın, Vadili adam.

234. GEZGİN:

Demek buradasın, Kastohalı adam.

BEKÇİ:

Belki de yolunu şaşırdım, öyle mi?

GEZGİN:

Belki de.

BEKÇİ:

Eğer istersen Dağ'a, Uvakuvaha'ya giden yolu sana gösterebilirim.

GEZGİN:

Aslında, bu taraflara gelirken niyetim Dağ'a çıkmak değildi. Aslan Gölcüğü ya da Puma Kuyusu denilen bir yeri arıyordum.

BEKÇİ:

Öyleyse doğru yoldasın. Bu adla bilinen yer az daha ileridedir. Şuradaki tüylü otları, kızıl dallı söğütleri görüyor musun? Su onların arasında.

GEZGİN:

Yolu gösterdiğin için sağ ol!

Bekçi doğruca geriye gider, sonra sağa yönelip koronun arkasına geçer. Yapraklı başlıklar giymiş, ellerinde tüy gibi pampa çimenleri, sazlar ve pamuk söğütü dalları taşıyan korocular bir adım öne çıkıp dururlar.

Gezgin, yolculuk müziğiyle dans edip yürüyerek gölcüğün kıyısına gelir; orada gölcüğü selamlama dansı yapar ve şarkı söyler:

Heya, heya
nahe heya
no nahe no
heya, heya

Koro bir ağızdan alçak sesle şarkıyı tekrarlar.
Gezgin gölcüğün yanı başına oturur.

GEZGİN:

Güzel ve terk edilmiş bir yer burası. Bilmem ki bu yakınlarda niçin buraya kimse gelmemiş? Patıkayı otlar bürümüş. Yolu kaplayan bir örümcek ağını bozmak zorunda kaldım. Benimle konuşan o adam birdenbire önümde bitti, sonra da sanki yer yarılıp içine girmiş gibi kayboluverdi. Uzun otlar sis gibi her şeyi gizliyor. Burada Aslan Gölcüğü'nde, söğütlerin altında oturup bu yer üzerine anlatılan öyküyü düşündüğüm için çok mutluyum.

Biri erkek, diğeri kadın iki dansçı sağdan girer. Bir müzik başlar. Dançlar dans ederek birbirine yaklaşırlar, birbirlerine dokunmadan giderek yanaşırlarken koro şu şarkıyı söyler:

235

Burada, bu yerin altında,
burada, köklerimiz altında,
karanlığın içinde
bir ırmak akar,
dağdaki köklerinden,
yeraltından akıp gelerek,
kayaların altından akar,
taşların altından akar,
toprağın altından akar,
yeraltında, aşağı doğru,
karanlıkta, denize doğru akar.
O ırmağın altında,
daha, daha aşağılarda,
bir başka ırmak:
Bir ateş ırmağı,
depremin kızı Dağ'dan
bu yana gelir,
ağır ağır akarak,
buraya, bu yerin altına,
buraya, köklerimiz altına,
karanlıkta parıldayarak.
Eğer değerlerse birbirlerine,
ateş ırmağı
ve su ırmağı
- işte görkemin ışıltısı!

Şarkı bittiğinde dansçılar hareketsiz kalarak GezgİN'e kulak verirler.

GEZGİN:

Dinlediğim öykü, Vadi'de çimenler, ağaçlar, tüylü otlar, söğütler ve

İrmak boyunun uzun sazlarından başka kimse yaşamazken Dağ'dan aşağı inen iki kişi üzerineydi. Her şey sakin, çok sakinmiş; çalılıklarda bildircinlar, dallarda didişen alakargalar bile yokmuş. Ne bir ses ne bir kanat çırpma ne de bir ayak izi... Yalnız sazlıkların sabah pusu kıpırdarmış. Söğütler arasında yalnız sis dolarmış. Sonra dünyanın derinliklerinden, içinden çıkıp gelen o ilmi Dağ'dan inmişler. Onlar dünyaya gelen bildircin, havalarda gezen alakarga ile ağaçkakan, orman sıçanı ile yaban köpeği, güve ile yaban tavşanı, ağaç kurbağası ile yılan, koyun ile boğa imişler; Vadi'ye soluk alarak gelen ilk kişilermiş. Onlar ilk gelenlermiş, o yüzden herkesmişler. İnsan aklına göre, biri erkek diğeri kadın iki insanmış bunlar. Buraya, bu yere, dağın eteklerindeki bu çayıra, söğütler arasındaki bu açıklığa gelmişler. Geyik gibi dikkatle yürüterek, sinekkuşu gibi sıçrayarak, güzel güzel gelmişler. Burada, çimenlerin üzerinde yalınayak durarak birbirlerine "Burada, bu yerde yaşayalım" demişler. Ama bir ses onlarla konuşmuş. Sesi duymuşlar.

AĞAÇLARIN ARDINDAKİ PUMA:

Burası benim ülkem.
Kendi ruhlarınızı tanıyor musunuz?

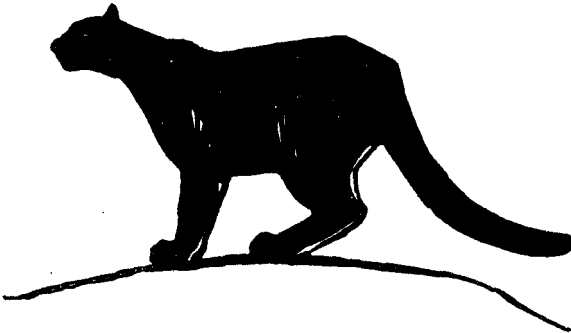
GEZGİN:

Sesi duyup yanıtlamışlar: "Kim var burada? Kim konuşuyor? Çıkıp gelsin yanımıza!"

Bekçi yarım dairenin sağ ucundan çıkarak gölcüğün öbür tarafında, GezgİN'in karşısına geçer. Yüzüne Sis Puması maskesi takmıştır.

PUMA:

Ben konuşuyorum. Benim ülkeme geldiniz. Bir araya gelirsiniz, değişirsiniz. Dokunursanız, değişirsiniz. Burada yapılan her şey

bozular; birleşenler dağılır, her varlık başkalaşır burada.

GEZGİN:

Sen kimsin?

PUMA:

Ben aradan gidenim.

KORO:

O, aradan gidendir.

O, rüyadır.

Sen gelmeden

o oradaydı.

Çocuğundur o.

237

GEZGİN:

Doğmayı beklesin o zaman, çünkü bu ikisi yaşamalı.

Gezgin öyküyü anlatır, iki dansçı dans ederek anlatıyı canlandırırken, Puma geride, çemberin dışında, sağda durur.

GEZGİN:

Puma'yı tanımamışlar. Puma değilermiş. Puma dışında bütün varlıklar onlardaymış, ama Puma değilermiş. Birisi, Dağ'ın köklerinden, derinliklerinden gelen ateş, dişiymiş, diğeri Dağ'ın kaynaklarının derinliklerinden gelen su, erkekmiş. Erkek ve dişi, capcanlı, bir araya gelince, ne onları ayrı tutabilir? Birlikte yatmışlar, biri diğere açmış, diğeri onun içine girmiş ve o anda ölmüşler. Ölümle ri ışıldayan bir beyaz bulut, çayırı kaplayan bir sis, Vadi'yi dolduran bir sis olmuş. Sessiz olan evine gelmiş, beyaz sessizlik evine geri dönmüş.

Ateş ve Su dansçıları koro yarım dairesinin içinde ölü gibi hareketsiz yattarken Puma dans ederek öne çıkar.

PUMA:

Evladım der, yas tutarım,
babam der, yas tutarım,
annem der, yas tutarım,
ölümünüze yas tutarım!
Canlanın, geri gelin!
Başkalaşın, değişin!

İki dansçı ayağa kalkar ve Puma'yla birlikte Gezgin'in anlatusını canlandırır.

GEZGİN:

Çayırdan havaya ıslıl ıslıl buhar fışkırmış. Güneşte ışıldayarak, sisin, buğunun içinden, tüylü otların, söğütlerin üstüne yükselmiş.

KORO:

Huvavgepragu,
pragu, pragu.
(Işıldayarak güneşte,
ışıldayarak, ışıldayarak.)

238

GEZGİN:

Fışkıran kızgın su yeniden alçalarak çimenlerin arasındaki gölcüğe damla damla dökülmüş ve durgunlaşmış. Ama Puma her kıpırdadığında, her soluk aldığı anda bu ikisi yeniden birbirine değer ve bir buhar demeti, beyaz bir kuştüyü gibi fışkırıp ışıldar.

KORO:

Suyun gövdesinin ateşin gövdesi üstünde, karanlıkta yattığı yerden bir kuyu yükselmiş. İşte sessiz dansçı, yumuşak adımlı, rüya evinin salını, Aslan Gölcüğü budur. Karanlıktan yükseldiği gibi, gün ışığında aşağı dökülen, işte budur.

GEZGİN:

Övgüler Yedinci Ev'in güzel bekçisinin olsun!

PUMA:

Vadili adam, sen kimsin?

GEZGİN:

Ounmalın Yılantaşı'ndan bir şarkıcı. Aslanın sessizliği şarkılarımda olsun diye, Aslan Gölcüğü'ne, beyaz sudan içmeye geldim.

PUMA:

Bütün şarkılar aslanın sessizliğindedir. İç!

Gezgin diz çöker ve gölcüğün suyundan içer.

GEZGİN:

İşte burada,

burada değil.
Hem yaşamakta,
hem de ölmekte.
Hem dökölmekte,
hem fişkürmekte.
Işıldamakta,
sonra sönmekte,
parlak güneş
altında sis,
hem burada,
hem de değil.

239

Puma maskesiyle dans eder.

KORO:

Yumuşacık
yürür gider,
en önde o,
ışıl ışıl.
Parlak güneş
altında sis,
hem burada,
hem de değil.

Davulsuz Bitiş Ezgisi ile Gezgin ve koro soldan, Puma, Ateş ve Su sağdan çıkar.

ÇANDI

Vadi oyunlarının çoğu, doğaçlama için bir araç niteliğindeydi. Oyun, genellikle seyircinin iyi bildiği bir konuda, bir olay çatısı, bir çerçeve durumdan ibaret olur ve oyuncular bu temel üzerine anında ve yinelenemez yaratılarını sahnelerdi.

Böyle bir oyunun metni herhangi bir kâğıt parçasına yazılabılırdi. Yazılacak şey, hepi topu canlandırılacak kişiler listesi ile on ya da yirmi cümleden oluşan ve “çivi” ya da “menteşe vidası” diye adlandırılan sözler dizisi idi. Bu çivi sözlerin ne sözcükleri ne de söyleniş sırası değişirdi. İki çivi söziün arasında söylenen ve yapılan her şey oyunculara kalırdı. Seyirci için gerilim ve keyif, başka gösterilerden bilinen, ama her defasında farklı bir biçimde “başka bir yönden” ulaşılan bu anahtar sözlere doğru oyunun nasıl evrildiğinde düğümlenirdi.

Olay öylesine geliştirilirdi ki, çiviler özgün olayla pek az ilişkisi kalmış uzun bir tiyatro gösterisinin içine gömülü kalabilir; tiyatro topluluğunun şiirsel doğaçlamaya yeteneği varsa parlak bir dil şöleninin köşe taşları haline gelebilirdi. Çiviler, kimi zaman da oyunu yedao biçiminde, yani esas olarak pandomim ve dans yaparak “hareketle” oynayan bir topluluğun gösterisinde kullanılan sözlerin tamamına yakını oluşturabilir.

Aşağıda, özellikle müzik ve danslarıyla beğeni toplayan, Telinalı genç bir topluluğun gösterisini betimlemeye çalışacağım. Oyun Sinşan’da, büyük bir ambarın çatı katında, Yaz Dansı şenliklerinin parçası olarak sahnelenmişti. Sahneyi ışıklandırmak için kurulmuş ışıklar, mekân ve atmosfer yaratmak açısından çok iyi kullanılıyordu. Seyirci, başlarda oyuna katılırken, sonlara doğru sessizleşmiş, dalgınlaşmıştı.

Vadi tiyatro yapıtlarının çoğu gibi *Çandi* de simgesel ve alegorik nitelikte, yaşam üzerine bir genellemedir. Olay örgüsü, İncil öyküsüyle çarpıcı bir benzerlik taşıyor, ama farklılıklar da bir o kadar çarpıcı.

Çandi, Orman Sıçanı anlamına geliyor. Batı Amerika’da yaşayan bu güzel ve küçük hayvan, ot ve çalı çırpıdan kule gibi yuvalar yapar, sadece güzelliği için değer verir görüldüğü bir sürü nesneyi yuvasında saklar ve fareler, yılanlar ve başka yaratıkların yuvasında barınmasına izin verecek kadar da konukseverdir.

Gelenek, *Çandi*’nin yazarı olarak Çumolu Houkai’yi (Kral Yılanı?) kabul eder. Bizim Homerosumuz kadar eski ve gerçekten yaşadığı kuşku- lu bir kişi olan, Homeros’tan farklı olarak kör değil de sağır olduğu söylenen Houkai’nin, çivi sözlerin yarısına yakınının yazarı olduğu varsayılır.

Sahnedeki hareketi betimlemek ve metni sunmak için yaptığım aşağıdaki denemede çivi sözleri italik yazdım. Oyuncuların gösteriyi neyin üzerine kurduğunu anlamak isteyen okur, metnin geri kalanını bırakıp yalnız bu cümleleri okuyabilir.

Çandi: Bir gösteri

Kırk, elli kişilik seyirci topluluğu ambarın çatı katında, yanlarında getirdikleri kilimlerin ve yastıkların üzerine oturmuş ya da oturma veya sırt yaslama yeri olarak düzenlenmiş saman balyalarında yerlerini almıştı. Sinşan Makinecilik Sanatı’ndan bir adamla bir kadın ışıklandırmayı kurmuş, çalıştırıyordu. Güçlü ve büyük bir spot ışığı sol sahne bölgesini, daha zayıf bir spot ışığı ise sağ sahne bölgesini oluşturuyor, ışıkların oval kesişme yeri ise “Ekleme Yeri”ni oluşturuyordu. Bu bölgelerin dışı, sahne dışındaki hareketleri rahatsız edici olmaktan çıkaracak kadar karanlıktı. Sahne bölgesinin arkasında, ışığın dışında oturan müzikçiler güçlükle seçilebiliyordu. Müzik, neredeyse bütün gösteri boyunca kesintisiz sürdü.

Birkaç dakika süren Başlangıç Ezgisi’nden sonra seyircilerin gürültüsü dindi. Çandi soldan girdi. Yaşamının baharında, uzun boylu, göz ka-

maştıncı giysiler içinde yakışıklı bir adamdı. Siyah pantolonunun ve uzun kollu pamuklu gömleğinin üzerine mavi, mor, yeşil renklerde, dantellerle süslü uzun bir tören ceketi giymiş, onun üzerine de Sinşan Yılantaşı heyimasının gösteri için ödünç verdiği, inanılmaz incelikte görkemli bir kuştüyü pelerin atmıştı. Çandi birini kucaklayacakmış gibi kollarını iki yana açmış, uzun adımlarla ilerlerken ve seyirciye dönüp doğan güneşi selamlarken, krallara layık pelerini omuzlarından akıp dalgalanıyordu.

ÇANDİ:

Heya hey hey!

Heya hey!

Vadi'nin üstünde ne güzel ışıldarsın!

241
F16

Sıcak ve cana yakın bir gülümsemeyle başını, hayali güneşten seyircilere doğru indirdi. Sesi yankılı, hoş ve enerji doluydu.

ÇANDİ:

Demek buradasınız, kasabamın güzel adımlı, yumuşak yüzlü, tatlı dilli insanları. Ne güzel bir sabah!

Seyirciler, gelenek haline gelmiş “Demek buradasın, Çandi” sözleriyle karşılık verdiler. Sakin sakin konuşuyorlardı. Eğlendikleri belliydi. Kadının biri “Günün iyi geçsin, Çandi!” diye ekledi.

ÇANDİ:

Bu uzun günün akşamında Yaz Dansı'nı yapacağım. Bu yüzden tarlalara inmeden önce bu dansı biraz çalışayım.

Müzikçiler Yaz Uvakuvası'nda yapılan Balıkçıl danslarının girift ve görkemli ezgilerine başladılar. Dalgalanan, rengârenk pırıldayan kuştüyü peleriniyle bir efsane kuşuna benzeyen Çandi, canlı ve zarif dansını sol sahnede tek başına yaptı.

Dans sona erdiğinde, beş kişiden oluşan birinci koro -tarlalarda günlük işlerine giden kasabalılar topluluğu- gelerek sol sahnede yerini aldı. Bir an için havada uçuğu izlenimini veren (ve seyircinin soluğunu kesen) son hareketinden sonra Çandi kuştüyü pelerinini çıkardı ve ışıklandırılmış alanın dışında bekleyen birine fırlattı. Dans bitmiş ve Çandi de çalışmaya gitmişti. Koroyla birlikte zararlı otları yolma ve çapalama işlerini canlandırırken havadan sudan konuşuyorlardı. Yerel olaylar ve kişilere takıldıklarından konuyu pek izleyemedim, ama bundan çok hoşlanan seyirciler arasında atışmalar oldu. Derken bir çivi söz, gelişigüzel söylenmiş gibi birinin ağzından çıktı.

KORO I (bir adam):

*Çandi'nin mısırları ne kadar iyi,
ne kadar uzun ve geniş yapraklı,
koşan vermeye başlamışlar bile.*

KORO II (bir kadın):

Çandi ne akıllı bir çiftçi! Bilgili ve özenli...

KORO I:

Evet, her şeyin doğrusunu bilen birine benziyor. Hanesinin çalıştığı o toprak parçası ne kadar iyi.

242
F16

KORO III (bir adam):

Üstelik orası ailesindeki tek iyi toprak da değil. Talih hep gülüyor ona. Dansaiedo [Gökkuşağını Gören] ile evli. Bir düşünsenize! Gece bahçelerinde, o toprak parçasını sürmek, otlarını yolmak, o toprakla ilgilenmek ve ürünü almak!

KORO IV:

Kes sesini şaşal. Ne biçim konuşuyorsun öyle!

KORO III:

Kıskanıyorum. Hepsi bu. Onu kıskanıyorum.

KORO V (bir kadın):

Bu evlilikten doğan çocuklar ne güzel. Elbette, gökkuşağı insanları onlar. Çocukları yüzünden, ben de onu kıskanıyorum.

KORO IV:

Susun, susun! Sert rüzgârlar orman yangınlarını körükler.

Çandi, bahçede çalışan diğerlerinin yanına yaklaştı. Çapasına dayanarak söze başladı. Ben, elinde gerçekten bir çapa olduğunu anlayana kadar bir süre geçti.

ÇANDİ:

Aldırmayın, önemli değil. Sözlerinize istemeden kulak misafiri oldum. Rüzgâr benden yana esiyordu. Ama söyledikleriniz doğru. Özenli olmaya, aklımı kullanmaya, işleri doğru zamanda, doğru biçimde yapmaya gayret ediyorum. Ama benim kadar özenli ve akıllı olan başkalarının eline, benim elime geçen kadarı geçmiyor. Nasıl oluyor, bilmiyorum. Karımın evi gibi, annemin evi de güzel ve saygın. Annem, babam cömert, sevecen insanlar, beni baba yapan iki kişi de zeki ve seçkin; kızım Doktorların arasında bir şarkıcı oldu bile, hâlâ boyasız elbiseler giyen sevimli oğlumun da geleceği parlak. Ya Dansaiedo'yu nasıl öveyim size? Akşamüzeri, gölcüklerin üstünde uçan kırlangıçtır o. Sonbaharda yağın ilk yağmur, ba-

harın ilk günlerinde açan yaban bademi çiçeğidir. Hanesi soyludur, akıp giden bir yetenekler ırmağıdır. Bu hanede koyunlar her yıl çifte çifte kuzular, inekler bilge ve güçlü, öküzler sabırlıdır. Ektiğimiz toprak yıldan yıla daha verimli oluyor. Ürününü topladığımız ağaçlardan dolu gibi zeytin yağıyor. *Bana verilmiş bütün bunlar!* Böyle olması için ben ne yaptım yaşamım boyunca?

KORO II:

Sana verilen her şeyi verdin, Çandi.

KORO I:

Evet, Çandi gerçekten cömerttir.

KORO V:

Ev'ine verdiği kuştüyü pelerini düşünsenize!

KORO II:

Ambarlara verdiği mısırları, Sanat'lara verdiği koyun postlarını düşünün bir!

KORO III:

Ya müzikçilere verdiği altın paraları, oyunculara verdiği bakır paraları düşünün! [Muzipçe söylenen bu söz, seyirciden bir kahkaha kopardı.]

KORO I:

Evindeki her şey yerli yerinde, zarif, iyi yapılmış, iyi kullanılmış, bol ve etkileyici. Kapıları da dostlarına ve kasabalılara her zaman açık.

KORO III:

Sen zengin bir adamsın Çandi!

KORO V:

Cömert bir yürek, gerçek zenginliktir - öyle derler -.

[Özellikle bu iki çivi sözün çevirisi zayıf kaldı. Zengin, zenginlik, vermek ve cömertlik anlamlarına gelen *ambad* sözcüğü bu sözlerde anlamlı bir biçimde tekrarlanıyordu.]

Bu sahne boyunca tek ezgi, houbuta denilen büyük boruların hafifçe dalgalanarak tek nota üzerinden kısık sesle çaldığı Devam Etme Ezgisi idi. Bundan sonra diğer müzik aletleri de çalmaya başladı ve konuşmalar sırasmda alçak sesle geride kalarak, konuşma aralarında ise vurgulu ve çınlayan notalarla aralıkları doldurarak bütün gösteri boyunca çalmaya devam etti.

ÇANDİ:

Beni şımartıyorsunuz, dostlarım! Sizin için bir şeyler yapmak, istediklerinizi, hoşlandıklarınızı size vermek istiyorum.

KORO I:

Gerçekten çok iyi bir dost, öyle değil mi?

KORO I:

Evet, Çandimizi sevmemek kimsenin elinden gelmez.

ÇANDİ:

Ne verebilirim size? Umarım, olgunlaştığı zaman bu mısırı paylaşırız. Bu toprak parçasında çalışmak öyle kolay ki, acaba önümüzdeki mevsim onu siz işlemek ister misiniz? Sevgili Ev-kız kardeşim, hanemizde biriktirdiğimiz bir sürü kuştüyü var, Yanartaş Evi için, Kan Locası için bir pelerin daha yapacaktık; ne dersin? Sevgili kuzenim, Dansaiedo, koyunlarımızın bu bahar bize verdiği yapağıdan şu beyaz yünleri eğirdi; sen de beyaz yüne ihtiyacın olduğunu söylemiştin. İnce iplik mi istersin, kalın mı? Bilirsin Dansaiedo ne kadar iyi yün eğirir.

244.

O konuşurken müzik neredeyse sesini bastırarak kadar yükseldi. O konuşup elindekileri uzatırken, birinci koro sevecen, dostça ama biraz da telaşlı bir tavırla çevresini sardı. Bütün bunlar olurken ikinci koro sağdan girmeye başladı. İkinci koro, Dünya Dansı'nın Yas Tutucuları gibi kara giysiler, kara kukuletalar giymiş, çıplak ayaklı, dimdik yürüyen dört kişiydi. Birbiri ardına, ağır ağır gelip karşıda, sağ sahnede sıralanıp beklemeye başladılar. Eklem Yeri'nin sağ ucunda duran ilki, touvandounun ürpertici sesinin ardından, düz, cinsiyetsiz bir sesle konuştu.

İKİNCİ KORO I:

Çandi!

Kendilerini alışverişlerine kaptırmış olan Çandi ve dostları bu sese kulak vermediler. Karanlık kişi bir daha seslendi. Üçüncü seslenişinde Çandi omzunun üzerinden etrafa bakındı; sonra eli kolu bir şeylerle dolu, topluluktan ayrıldı ve gülerek ilerledi.

ÇANDİ:

Buyur, dostum, al bunu, ne olur! Bende çok var!

Büyük boru

Karanlık kişi elini bile kıpırdatmadı. Müzikçilerden gelen metalik bir sesin ardından bir ölü: sessizliği oldu.

İKİNCİ KORO I:

Dansaiedo, ailesinin yaşlı ağaçlarından gelen süzme zeytinyağını tartıyordu. Nereden, hangi rüzgârla geldiğini kimsenin anlamadığı bir alev sıçradı. Yağı tutuşturdu. Alev her yanı sardı. Saçları, elbisesleri tutuştu. Canlı canlı, bir meşale gibi yandı. Alevler içindek. evden, alevler içinde dışarı fırladı. *Her şey yandı, kadın öldü.*

Kukuletalı kişi, Eklem Yeri'nin öte yanında, Çandi'nin tam karşısında yas konumunu almak üzere çömeldi, başını öne eğip tortop oldu, sallanmaya 245 başladı. Elleri yavaşça iki yanına düşen Çandi hareketsiz kaldı. Birinci koro aralarında mırıldanarak ondan uzağa çekildiler.

BİRİNCİ KORO:

Yanmış mı? - Dansaiedo mu? - O harika hane? - Bütün ev mi, her şey mi? - Canlı canlı mı yanmış?

ÇANDİ (birden yerinden fırlayarak):

Kızım! Oğlum!

BİRİNCİ KORO I:

Onlar iyi; onlara bir şey olmadı, Çandi.

BİRİNCİ KORO II:

Evde değillerdi. Yangında yalnız Dansaiedo öldü. Diğerleri dışarı çıkabildi.

BİRİNCİ KORO V:

Ama ev elden gitti. Temel taşlarına kadar yandı.

BİRİNCİ KORO III:

Her şey yanıp kül oldu.

Çandi kasabaya döner gibi, şaşkın bir iki adım attı.

ÇANDİ:

Ah Dansaiedo, ah güzel kadın, iyi kadın, yüreğimir. eşi! *Vahşet! Vahşet! Vahşet!*

Oyunun "eklem yeri" olan bu üç kere yinelenen sözcüğü söylerken Çandi'nin sesi vahşi bir çığlığa dönüştü; sonra kendi kederinin şiddetinden şaşkına dönmüş gibi duraksadı. Acılı bir yüzle çevresine baktı ve sonunda soylu bir tavırla konuştu.

ÇANDİ:

Şimdi... şimdi senin için şarkı söyleyeceğim Dansaiedo, beni bıra-

kıp giderken seninle şarkı söyleyeceğim. Ama şimdi çocuklarımın yanımda olmasını istiyorum. Ne olur yanıma gelsinler!

Çandi'nin oğlu ve kızı soldan sahneye girdi. Ayın anda ikinci koronun ikinci karanlık kişisi sağ elini öne uzatarak sahnenin ortasına yaklaştı. Çandi'nin oğlu babasının yanına geldi ve kucaklaştılar. Ama Çandi'nin kızı onun yanından geçti, dönüp babasına baktı, ama karanlık kişiye doğru yürümeyi sürdürdü, karanlık kişinin elini tuttu ve onunla birlikte sağ tarafa karanlığa yönelerek sahneden çıktı. O bunları yaparken Çandi hayırdı.

246. ÇANDİ:

Kızım nerede? Nereye gidiyor? Nereye gitti?

İKİNCİ KORO I (deminki gibi çömelip sallanarak):

Annesinin yanan evden canlı canlı yanarak çıktığını gördü ve gördüklerine dayanamadı. Delirmekten korktuğu için Doktorlar Locası'nda zehir içti ve öldü.

BİRİNCİ KORO I (fısıltıyla):

Ölmüş!

BİRİNCİ KORO IV (fısıltıyla):

Şu işe bak! Ölmüş!

Kasabalılardan oluşan birinci koro üyeleri, Çandi'yi oğluyla baş başa bırakarak ondan biraz uzaklaşmıştı. Sert ve hızlı davulların müziği sürerken Çandi işli ceketini çıkarıp oğluna giydirdi. Söze başladığında sesi çarpıcı bir yumuşaklıktaydı.

ÇANDİ:

Kızım, küçük kızım, biraz bekleyemez miydin? Sabretmek daha iyi olmaz mıydı? Sana ihtiyaç duyanlar vardı burada. Benimle gel şimdi, oğlum. Benim yanımda kal. Onlar için, annen ve kız kardeşin için şarkı söylememe yardım et. Gel benimle şimdi.

Ama dört karanlık kişiden üçüncüsü -bir çocuk- kararlı bir tavırla onlara doğru ilerliyordu. Çandi'nin oğlu babasının elini bıraktı, kıpırdamadan karanlık kişiye baktı, sonra ona doğru ilerleyip elini tuttu ve onunla birlikte sağa, karanlığa yönelerek sahneden çıktı. Devam Etme Ezgisi iyice yüksek perdeden çalıyordu.

ÇANDİ:

Oğlum, ne olur ölme. Benimle kal!

İKİNCİ KORO I (çömeldiği yerden, kıpırdamadan konuşarak):

Hastalık onda gizlenmiş duruyordu. Şimdi bütün hayatını kapladı. Bir ay içinde ölmüş olacak. Birkaç gün sonra ölmüş olacak. Doktorlarda onun derdine deva yok. Bugün ölecek. Ölüyor bile.

BİRİNCİ KORO IV:

Çandi'nin oğlu öldü.

Birinci koronun beş üyesi Çandi'den biraz daha uzaklaştı. Çandi ağır ağır çömelerek tam karşısındaki karanlık kişi ile aynı konumu aldı. Başını yere doğru eğdi, yüzünü toprağa sürterek saçlarını yoldu. Devam Etme Ezgisi'nin içine gömülmüş davulların ve toupandounun çaldığı müzik yüksek sesli ve yoğundu. Çandi'nin bir baykuşun ötüşünü andıran sesi yüksek sesle alçalıyordu.

247

Müzik sustuğunda Çandi çömeldiği yerde hareketsiz kaldı, sonra ağır ağır doğruldu. Gömleğini ve ayakkabılarını çıkardı, yirmi yıl yaşlanmış bir görüntüyle, yalınayak ve yarı çıplak sahnede durdu.

ÇANDİ:

Annemin evine, bir oğul olarak yaşamaya gideceğim ve elimden geldiğince o hanenin insanları için çalışacağım.

Çandi konuşurken karanlık kişilerin dördüncüsü ona yaklaştı ve birincisi gibi düz, tiz ve tekinsiz bir sesle ona seslendi.

İKİNCİ KORO IV:

Annenin hanesinde kimse kalmadı; ya öldüler ya da başka evlere, başka kasabalara gittiler. *O odalarda artık başkaları yaşıyor. Orada hiçbir akraban yok artık.*

ÇANDİ:

Doğru. Yalnız yaşamalıyım. Ama çok hastayım artık. Ölsem benim için daha iyi olmaz mı?

Dördüncü karanlık kişi cevap vermedi ve birincisinin yanına çöktü.

ÇANDİ:

Öyleyse yalnız yaşarım, elimden geldiğince, heyimas için çalışarak. Ah, kollarım nasıl ağırlaşmış!

Çandi başlangıçta olduğu gibi, ama son derece zorlanarak, bahçede çalışmayı canlandırmaya girişti. Birinci koro üyeleri de yeniden iş yapmaya başladılar. Çandi gerilerde, Eklem Yeri'ne yakın bir yerde tek başına çalışırken diğerleri sol sahenin sol tarafında, önlerde çalışıyordu. Işık yavaş-

ça sönükleşti, müzik canlı, özlem dolu bir nitelik kazandı.

BİRİNCİ KORO III:

Kiremit gibi sert şu kerpici kazan yaşlı Çandi'ye bir bakın hele!

KORO I (artık genç bir sesle konuşan koro III'e karşılık, yaşlı bir adam gibi konuşarak):

Orası eskiden iyi bir yerd, çok iyi bir topraktı. Çandi hiç bakmadı oraya.

KORO II:

Eh, bilmem ama, ayağı aksadığı ve hasta olduğu halde elinden geldiğince bakmaya çalışıyor, başkaları da ona yardım ediyor. Ama dere şuradan kıvrılırdı eskiden, artık oradan akıyor, Çandi de yeteri kadar sulama yapamıyor.

248

KORO III:

Birileri eskiden işlerinin çok iyi olduğunu söylüyordu.

KORO I:

Evet, öyleydi. Ama artık hiçbir işi yolunda gitmiyor sanki.

KORO IV:

Şu benekli zavallı yaşlı inek, onun ailesinin sürüdeki son hayvanı değil mi?

KORO II:

Koyunlarının doğurduğu bütün kuzular sevaiye yakalandı.

KORO IV:

Beslediği hiçbir hayvan doğurmuyor, ektiği hiçbir bitki büyümüyor.

KORO V:

Onu orada öyle didinirken görünce benim sırtım ağrıyor. Çapayı güç bela havaya kaldırebiliyor.

KORO III:

Niçin hâlâ çalışmak için didiniyor ki? Mısırı ürün vermeyecek. Aptal bir yaşlı adam işte, gücünü boşu boşuna harcıyor.

KORO I:

Ama neden böyle oldu ki? Söylediğin gibi işleri çok iyiydi; zengindi, cömertti, akan bir ırmak gibiydi. İşleri nerede ters gitti?

KORO III:

Ona bir soralım bakalım. Hey, koca Çandi! Bütün işlerinin ters gitmesi için ne yaptın sen?

ÇANDI (çapasma yaslanıp sakin ve yavaşça konuşarak):

Karım öldü. Hanem yıkıldı. Çocuklarım benden önce öldü. Hastalığa yakalandım. Burada, annemin evinden kimse kalmamıştı. Neye özenle baksam çürüyüp bozuluyor. Bana verileni yitiriyorum. Sahip olduğum her şeyi verdim ve bitti.

KORO III:

Hiç dostun olmamasına şaşmamak gerek.

ÇANDİ:

Evimin, Yaz Evi'nin, Yılantaşı'nın insanları, benim insanlarım.

KORO IV:

Eh, tabii seni gözeteceğiz. Ama şunu da söyleyeyim: Her şeyi yanlış yapan birine dostluk, kardeşlik duymak zor bir şey. İnsan dostuyla rahat etmek, paylaşmak, birlikte gülmek ister. Kim seninle birlikte gülebilir? Seni her görüşümde gözlerim yaşıyor. Bu yüzden seni görmek istemiyorum; keşke seni görmek zorunda olmasaydım.

KORO V:

Doğru. Eskiden sana âşıktım. Hep seni düşünürdüm. Şimdi aklımdan bile geçmiyorsun. Karımın adını bile unuttum. Hastalık seni korkunç bir hale sokmuş. Eline dokunmak bile istemiyorum.

KORO I:

Dansaiedo'ydu adı. Dansaiedo. Seni her görüşümde onu, o dehşet verici ölümünü düşünüyorum. Bunu düşünmeyi hiç istemiyorum.

KORO III:

Tekerleği çok hızlı çevirmişsin, yaşlı adam; doğrusu bu. İsteddiğini bulmuşsun sonunda.

ÇANDİ:

Ben hiçbir şey istemedim. Hep verdim. Hep cömert olmadım mı ben?

KORO IV:

Hastalık derecesinde cömerttin.

ÇANDİ:

Bir insan iyi yaşamak için ne yapmalı öyleyse?

KORO I:

Bilseydim, söylerdim sana.

KORO III:

Böyle soruları sormanın faydası ne?

KORO II:

Kimse böyle şeyleri kavrayamaz.

ÇANDİ (Eklem Yeri'nin öte tarafında çömelmiş iki karanlık kişiye dönerek):

İyi yaşamak için ne yapmalıydım? Siz, bana cevap verebilir misiniz?

250. İki karanlık kişi sessiz ve hareketsiz duruyordu. Müzik garip ve uyumsuz bir patırtıya dönüşmüştü.

Işıklar uzun gölgeler düşürecek biçimde alçaldı. Sonra iki karanlık kişiden birincisi ayağa kalktı ve çifte sahnenin merkezine, arka tarafa doğru ağır ağır yürüdü. Orada yüzünü seyirciye çevirdi ve karanlık kukuletanın altında gizli kalmış, şimdi ise ışığın altında ürkütücü bir pırlıltıyla kırmızı kıvılcımlar saçan bakır maske ortaya çıktı: Batan güneşti bu.

Çandi yüzünü ona, sırtını seyirciye döndü. Kollarını iki yana açarak havaya kaldırdı.

ÇANDİ:

Heya hey hey!

Heya hey!

Vadi'de gün ne güzeldi.

Karanlık kişi öne eğilip güneş maskesini gizleyerek yavaşça çömeldi. Işıklar daha da karardı.

ÇANDİ:

Yıldızlar vardır parlayan.

Bir şey yoktur yıldızların arasında,

dans eden karanlıktan başka.

Müzikçiler Devam Etme Ezgisi'nin içine birdenbire Balıkçıl Dansı'nı dokumaya başladılar. Başı öne eğik ve yarı çıplak Çandi, kesik ve acı dolu hareketlerle, başlangıçta görkemli bir biçimde yaptığı dansa başladı. Ama bu defa bütün hareketleri ve dönüşleri tersten yapıyordu. Bu yüzden dans onu sahnenin öbür tarafına, sağ sahneye taşıdı. Karanlık kişilerin sonucusu bir gölge gibi hareketlerini izleyerek yanına geldi. Birlikte karanlığın içinde yok oldular. Neredeyse tamamen kararmış yüksek tavanlı, geniş odada müzikçiler Bitiş Ezgisi'ni aşama aşama sessizliğin içinde yitip bite-ne kadar çaldılar.

Gösteriden sonra oyuncuların birine sahnedeki hareketleri ve sözleri bir gösteriden diğerine fazla değiştirip değiştirmediklerini sordum. “Eh, yalnızca o akşamın havasına ya da kasabaya uygun düşecek ölçüde. Bu yaz bu oyunu Çamursurat’ın istediği biçimde oynuyoruz” diye cevap verdi. Çamursurat, *Çandi*’yi oynayan oyuncuydu. Kadın devam etti: “Geçen yıl Üvakuvaha’da Yaban Geyiği’nin oynadığı *Çandi*’yi görmüştüm. Çıldırdı, küftü, bağırıyor, çağırıyor, sonunda delirdi. Yaşlı bir oyuncu olduğu için bunları yapabiliyor. Çamursurat *Çandi*’yi oynamak için daha genç; bu yüzden onu kendi tarzında, çok daha yumuşak oynuyor. Sanırım fena da olmuyor. Belki sona doğru gereğinden fazla hızlanıyor; ama başlangıçta ve sona yaptığı danslar çok iyi.” Onu onayladım.

251

Seyirciler arasında bazılarına bu oyunun farklı yorumlarını izleyip izlemediklerini sordum; izlediklerini öğrendim. Olay akışı bir dizi değişik biçimde ele alınabiliyor, örneğin *Çandi*’nin karısını, kızını ve oğlunu sırasıyla götüren yangın, intihar ve hastalık, birden bastıran tek bir felaket olabiliyor, eğer oyuncular seyircinin duygularını doğrudan hırpalamak isterse ölümler sahnede canlandırılabilir. *Çandi*’nin “talihli” ve “talihsiz” yılları bir dizi farklı biçimde sahnelenebilir, *Çandi*’nin olaylara tepkisi Çamursurat’ın oynadığı karmaşık teslimiyet tavrından çok farklı olabilir. Ancak Diken bana “Dostları ve Dört Ev yaratıkları, nasıl iyi yaşayabilecekleri sorusuna cevap verdiklerinde bile cevapların doğruluğundan emin olmak imkânsız...” dedi.

Sahnedeki indikten sonra, yirmi beşinin altında, utangaç tavırlı, yumuşak sesli ve pek uzun da olmayan bir genç olduğunu gördüğüm Çamursurat’a, *Çandi*’nin umut içinde mi yoksa umutsuzluk içinde mi öldüğünü sordum. Bir süre düşündükten sonra cevap verdi: “Acı içinde. Dostları da bu yüzden ondan çekiniyorlardı. Ama bizim çekinmemiz gerekmez, çünkü bu bir oyun. İşte, görüyorsun, bütün mesele de bu.”

Pandora, yaptığı iş için endişelenirken
bodur bir meşeden
Vadi'ye giden bir yol buluyor

Bakın yaban doğa nasıl da karmakarışık. Şu bodur meşeye bakın. İspanyolca adı *chaparro*. İngilizcede *chaparral* adı verilen ve Kaliforniya'nın kurak bölgelerini kaplayan fundalıklar adını ondan alır. Bu fundalıklarda bodur meşeler bir sürü başka şeyle iç içe bulunur. Ama şimdilik yalnız şuna, şu bodur meşeye bakın. Gövdesi ya da en uzun dalı bir metreden uzun, ama dallarının çoğu ancak kırk elli santim

kadar. Dalların birinin üzerinde, sanki bir aletle kesilmiş gibi temiz bir kesik var; ama kim, ne için kesmiş olsun? Bu bodur çalı kimsenin işine yaramaz; üzerinde bulunduğu dağ sırtı da kimsenin yolu üstünde değil. Küçük dalların çoğunun ucu kırılmış ya da ısırılmış. Belki bir geyik, yaprak filizlerini kemirmiş. Toz rengi küçük dallar bir o yana, bir bu yana uzan-

mış, bir sürüsü kuruyup yosun bağlamış, birbirine dolanmış, arapsaçı gibi olmuş. Üzerlerine çam iğneleri, örümcek ağları, kuru defne yaprakları takılıp kalmış. Karmakarışık. Bir çöp yığını. Belirli bir şekli yok. Dallarm çoğu bir bölgeden fışkırıyor, ama hepsi değil: Ne bir merkez ne de bir simetri var. Tarif etmek için, "Yere saplanmış bir çalı çırpı yığını; çöplerin kimisinin üzerinde yapraklar var" demek yeterli. Yaprakların bir düzeni var gibi; birtakım yasalara uyar gözüküyorlar. Boyları yarım santimden iki üç santime kadar değişiyor, ama bir bodur meşe yaprağı genellemesini mümkün kılacak kadar birbirlerine benziyorlar: Dışbükey bir eğimle hafifçe aşağı kıvrılan, tozlu koyu yeşil renkte yapraklar. Ortadaki ana damardan dışarı çıkan damarların arası biraz tümsekleniyor. Çeperleri testere gibi girintili çıkıntılı; her dişin ucunda minik bir diken var. Bu yapraklar dalın üzerine bir sağa bir sola düzensiz aralıklarla yerleşmişler. Uçlarda acayip bir çiçek gibi üst üste binip toplanmışlar. Kendisinin ve başka ağaçların kuruyup dökülmüş yapraklarının altında, yosunun ve taşların, küf tabakasının ve çöplerin altında, çalının, aşağı yukarı çalı biçimli bir kökler ağı olmalı. Şimdi, şubat ayında nemli olmasına karşın, yazın bu yamaç kupkuru olacağı için kökler, çalının boyuna kıyasla daha derine, iyice aşağılara iniyordur. Eğer bu çalı, palamut verecek kadar yaşlıysa, geçen sonbahar vermiş olduklarından geriye bir şey kalmamış. Galiba palamut verecek yaşta. Belki iki, belki de yirmi yaşında, kim bilir? Bir meşe bu, ama bir bodur meşe, kimsenin ciddiye almadığı, önemsiz bir meşe. Üzerinde oturduğum bu kayadan, ona çok benzeyen en az yüz tanesini görüyorum.

Bodur meşe

Bu yamaçta ve ileridekinde yüzlercesi, binlercesi, yüz binlercesi var. Ama sayılar yanılıyor. Bodur meşeler sayılmaz. Eğer sayabiliyorsan, bir terslik var demektir. Eğer bir bitkibilimciysen, yüz metre karede kaç tane olduğunu sayarak bir çarpım yapar, iyi bir tahminde bulunabilirsin. Ama bu yamaçtaki bodur meşeleri sayamazsın. Hele ki tekeotlarını, yabani leylakları, fundalığın diğer darmadağınık, alçakgönüllü bileşenlerini hiç sayamazsın. Fundalık ve bodur meşeler atom ve atomun bileşenleri gibidir. Ele avuca sığmaz. Sayılamaz. Tesadüfen değil, özü gereği karmakarışıktır. Bu çalı güzel değil. Haşhaşla kafayı bulmuş olsam bile ona bir gizem yakıştıramam. Bir filozof onu öyle bulsa bile, iç bulandırıcı da değil; bu filozofun sorunu, bodur meşenin değil. Bu şeyin bizimle hiçbir alakası yok. Bu şey yaban doğanın ta kendisi. Uygur insanın zihni onunla belirsiz, rastlantısal ve risklerle dolu bir ilişki kurabiliyor. Kestirme bir yol yok. Bütün benzetmeler tek yönlü, bize doğru. Dalların birinin üzerinde çirkin bir tümör var. Bu yıl yeşeren yeni yapraklar eskilere göre o denli büyük ve simetrik ki, onları önce başka bir bitkinin parçası, cüce meşenin içinde büyüyen bir toyon sandım. Ama kuşkusuz, yazın kuru sıcağı onları küçültüp diğerlerine benzetecek. Benzetmeler yapmak kolay. Yeşil meşe, yaprak dökmeyen bu alçakgönüllü bitki, nasıl ateş yakmakta kullanılabilirse, bir kitapta da kullanılabilir. İster oku, ister yak. Okuyorum ben, bodur meşeyi okuyorum. Ama o, ne okunmak ne de yakılmak için burada. Kuzey Kaliforniya’da, bir şubat günü, saat üç buçukta, ikinci güneşinin cılız ışığı altında, bu defterin sayfası üzerine gölgesini düşürüyor. Kalemimle çevresini çizmiştim, ama defteri kapayıp kalktığımda gölge defterimde kalmayacak; sayfanın üzerinde yalnız kurşunkalemle çizilmiş bir çizgi olacak. Gölge, karmakarışık kuru yapraklarla örtülü toprakta ya da kıcımın altındaki yosunlu kayanın üzerinde olacak. Zihin, yaban doğanın ortasına düşen birkaç yaprak gölgesinin imgesini oluşturabilir; harika bir şeydir zihin. Peki ama, ya bütün yaban doğadaki, bütün tepelerde bulunan, bütün bodur meşelerin, bütün dallarındaki bütün yaprakların gölgeleri? Bir an için bile olsa bunları zihninizde canlandırabilseniz... “Ne yararı var bunun?” diyeceksiniz. Sonsuz yararı var.

Ay Dansı

*

Yayıncıya Sinşanlı Diken tarafından anlatılmıştır.

Dünya Dansı, yağmurlu mevsim gündönümünden sonra, yeni ayın çıkmasından önceki ay karanlığında yapılır. Bundan sonraki ikinci dolunayda da Ay Dansı'nı yaparız.

Bazen hava daha yağmurlu ve soğukken dans zamanı gelir. Ama genellikle kurak mevsim başlamış ve geceler ılmaya yüz tutmuş olur. Bazen otlar tanelenmeyi, tohum vermeyi sürdürür, bazen olgunlaşmış ve sararmaya başlamış olur. Ama bu sıralarda sei (çaңçiçekleri) mutlaka çiçeğe durmuş olur. Kuzular ve geyik yavruları süttten kesilmiştir ama henüz annelerinin yanından ayrılmamıştır. Kuşlar çiftleşir ve yuva yaparlar. Gündüzleri bıldırcınlar, geceleri küçük baykuşlar öter. Dereler yataklarında gürül gürül akar. Yılın güzel bir dönemidir; sevişmek için iyi bir zamandır.

Dünya Dansı'nda insanlar evlenir. Her şeyin yerli yerine oturduğu, dünyanın iki tarafında da akıp giden bir uvakuvadır Dünya Dansı; sürüp gidenin, kalıcı olanın uvakuvasıdır. Ay Dansı ise hiç de böyle değildir. Tam tersidir. Dışa, uzağa gider, bozar ve ayırır. Bilirsin, heyiya-if aynı zamanda hem merkeze doğru gider hem de merkezden dışarı doğru. Eklem Yeri hem birleştirir hem de ayırır. Böyle olunca, Ay'ın altında evlilik kalmaz. Aile kalmaz. Ayın altında çocuk olmaz. Bir kadın dans sırasında gebe kalırsa, genellikle çocuğu aldırır. Eğer çocuğu doğurursa, bu özellikle böyle, babasız bir çocuğu, bir ay çocuğu olsun istediği içindir.

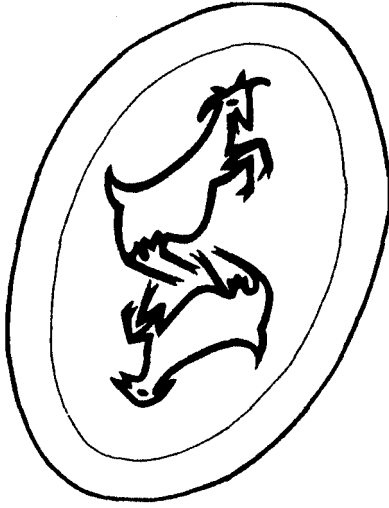
Çocuklar Ay Dansı'nı sevmez. Başka danslarda ürkütücü şeyler olabilir. Güneş Dansı'nda Beyaz Soytarılar, Dünya'da yas ateşi vardır; Şarap'ta insanlar berbat bir şekilde sarhoş olur. Ama bütün bu uvakuvalarda çocukların bir yeri vardır. Güneş'te armağan verme, Dünya'nın Son Günü, Şarap'taki şarkılar... Ama Ay Dansı'nda çocuklar için hiçbir şey yoktur. Her şey ters yöne gider, her şey bir tersyüz etme eylemidir. Olup biten, cinselliğe ait her şeyden -sorumluluktan, evlilikten ve çocuklardan- koparılmış cinselliktir. Cinselliğin en güçlü olduğu çağ gençlik olduğu için genç ergenler dans edemez. Koyun Evi'ne ait bir kadın dansıdır Ay Dansı, ama dansı erkekler yönetir ve bildikleri gibi yürütürler. Her şey altüst edilmiştir. Dolunay güneşin ışığını yansıtır, onu tersine çevirir, gün ışığı değil, karanlık ışık saçar. Dolunay günbatımında doğar, şafak sökerken batar.

Yani, çocuklar evlerde kalır. Ergenler de böyle yapar ya da en azından Ay'ın ilk gecesi, bazen de bütün geceleri için topluca bir yerlere giderler. Defne oğlanları kamp yapmaya gider. Kan Locası kızları ise geceyi hep birlikte bir evde ya da hava yağışlı değilse, tepelerdeki yaz evlerinden birinde geçirir. Erkekler bir yerde, kızlar başka bir yerde, ayrı ayrı kalırlar. Kendi kendilerini idare eder ve ayrı dururlar. Küçük çocukları da onlar kollar.

Erkek gibi yaşayan kadınlar ile kadın gibi yaşayan erkekler de genellikle Ay Dansı'na katılmaz. Yaz evlerine gider ya da evlerde çocuklara bakarlar. Karşı cinsten kişilerle aşk yapmak isterlerse, o zaman başka tabii... Bu da altüst olma, tersyüz etmeyle ilgilidir. Ay Dansı gebelik olmadan cinsellik demekse, yalnız çocuk yapabileceklerin dans etmesi gerekir. Kadınlar genellikle elli yaş dolaylarında Ay Dansı yapmayı bırakırlar. Bazen daha uzun bir süre devam edebilirler. Elbette ihtiyar erkekler mutlaka dans ederler ve bunu pek önemserler. Bu yüzden Ay'ın altında her zaman kadından çok erkek bulunur.

Bazen ormanda yaşayan kişiler de Ay Dansı'na gelir. Başka kasabalar-dan gelenler de olur. Bazen daha önce hiç görmediğin bir adam ya da bir kadın dans ediyor olur. Nerede yaşadığını, annesinin kim olduğunu hiç bilemezsin. Kendini bu kişiyle birlikte enest halinde bulmamak için "Hangi Ev'de yaşıyorsun?" diye sorman gerekir.

Bu konuda böyle konuşmak acayip oluyor. Ay, her şeyin serbest oldu-

c

257
F17

ğu, herkesin kendini kapıp koyverdiği bir dönemdir; ama yine de akılda tutulması gereken birtakım kuralları da vardır. Ay, tersyüz edilmişlik zamanı olduğu için bu böyle, sanırım. Bir de bir kadın için erkeğin yolunda yaşamak hiç de kolay değil. Ay'ı anlatması için benden sonra bir de birkaç erkeğe başvurmalısın; onlar farklı bir şeyler anlatabilirler! Yok ama, erkekler için de bir o kadar kural vardır.

Dolunaydan önce, ay büyürken ne yaptıklarını bir erkek sana benden daha iyi anlatabilir. Dansa katılmak isteyen erkekler, on dört gün öncesinden başlayarak ter atar ve şarkı söylerler. Bu iş için, Sinşan Deresi'nin Kerpiç Tepesi'nin orada dışarı doğru kıvrıldığı yerdeki eski ter atma evini kullanırlar. Ter attıktan sonra koşar ve sulama gölcüğüne atlarlar. Yukarı Vadi'deki büyük kasabalarda yerüstünde inşa edilmiş ter atma evleri vardır. Kastoha ve Çukulmas'ta ter atma evlerini sıcak su kaynaklarının buharıyla ısıtırlar. Buradaysa, biliyorsun, sadece bir taş kuyuyu içinde yakıtıkları ateşle ısıttıktan sonra, üzerine su dökerler. Günün her saatinde bunu yaparlar ve ter atma evine çıplak gidip gelirler. Ter atıp yıkandıktan sonra gelir ve ortak alanda şarkı söylerler. Şarkılar genellikle ses-sözlerden oluşur. Ben bilmiyorum, yalnız erkekler söyler. Gövdelerinin, karınlarının içinden, derinden gelen bir sesle söylerler şarkılarını. Sesleri, çok uzaklardaki bir gökgürültüsü, yağmur ya da biçerdöverin sesi gibi, derinden ve yumuşakça gelir. Kadınlar bu şarkıları dışarı çıkıp dinlemez. Evlerin, işliklerin içinde, yaptıkları neyse onu sürdürerek dinlerler. Dinliymiş gibi yapmazlar.

[Sinşanlı bir erkek, Dördüncü Bıldırcın, Ay'dan önce söylenen bu erkek şarkılarının ikisini söyledi. Yazmakta bir sakınca olmadığını, ama "ses-sözleri kâğıda dökmenin, dans adımlarını kâğıda dökmek kadar an-

lamlı olduğunu” söyledi.

AY’DAN ÖNCE ŞARKISI I

Meyan meyan
barra amarraman
ah, eh, eya meyan

AY’DAN ÖNCE ŞARKISI II

Ehe ene ene
ehi meyan heyu

258
F17

Dördüncü Bildircin bu şarkıları eşliksiz ve Diken’in betimlediği “içe dönük,” göğsün derinlerinden gelen sesle söyledi. Bir topluluk tarafından söylendiğinde, parça parça ya da bütün olarak tekrarlarıyla birlikte her şarkı birkaç dakika sürebilirdi.]

Böylece, beş, beş ve dört gün boyunca erkekler yıkanıp şarkı söylerler ve evli olsun ya da olmasınlar, cinsel ilişkiden uzak dururlar. Kadınlar sıra onlara sataşır. Ama yapmasalar daha iyi olur, çünkü bedelini Ay’ın altında öderler.

Dolunay gecesinden bir önceki gün dans etmek isteyen kadınlar topluca gölcüğe yıkanmaya gider. Eğer o yıl dans etmek istemiyorsan, “Bu gece çocuklarla birlikte şu evde kalacağım” ya da “Bu gece kıyından içeri gelmemiş kızlarla birlikte uyuyacağım” gibi bir şeyler söyleyebilirsin. Buna rağmen erkekler evin önüne gelebilir, şarkı söyleyerek seni dışarı çıkarma ve dans etmeye çağırabilirler. Erkeklerin kapısına gelip kendisini çağırmasını, herkesin de bunu duymasını isteyen, bu yüzden ashında öyle düşünmediği halde dansa gitmeyeceğini, dans etmek istemediğini, Ay’dan nefret ettiğini söyleyen aptal kadınlar her zaman bulunur. Böyleleri çağrıldıklarında elbette dışarı çıkarlar. İstemeyen hiç kimse dışarı çıkmaz.

Güneş tepelerin ardında kaybolduğunda, kadınlar ve erkekler evlerinden çıkıp ortak alanda toplanırlar. Yanartaş heyimasının içinden müzik başlar. Sonra müzikçiler çıkar ve şarkı söylemeyi, davullarını ve aletlerini çalmayı sürdürerek, kasabanın Eklem Yeri’nden ortak alana gelirler. Aman aman, Ay müziği başka hiçbir şeye benzemez! Yerinde duramazsın, fırlayıp dans etmeye başlarsın. Davullar ve erkeklerin yumuşak sesle söylediği şarkılar kemiklerine işler. Ay şarkılarında abahi diye bir ses-söz vardır. Bu abahi, abahileri tekrar tekrar söylerler, aksak usul vuran davul abahi, abahilerin bir önüne geçer, bir arkasına düşer. Giderek karanlık bastırır ve ay ışığı tepelerdeki çam ağaçlarının arasından yavaş yavaş belirir. Ay doğduğunda diğer kadınlarla el ele bir sıra oluşturmuş, olduğun yerde dans ediyor olursun. Erkekler de bir sıra oluşturup kadınlar sırasına doğru gidip gelmeye ve çevresinde dönmeye başlar. Sonra erkeklerin sırası bozulur. Aralarından dört ya da beş kişilik bir

grup kadınlar sırasını yarıp ikiye böler. Kadınlar iki sıra halinde dansı sürdürür. Ama erkekler kadın sıralarını sonunda her kadın yalnız başına dans ediyor olana kadar tekrar tekrar yarıp böler. Sonra erkekler bir kadının çevresini sarabilir ya da birisi bir kadınla karşılıklı dans edebilir. Ve böylece devam eder. Önceden belirlenmiş bir şey yoktur. Bir süre birisiyle karşılıklı dans edebilirsin, sonra karşıdaki bir başka kadına ya da gruba gidebilir, bir başka adam ya da adamlar karşına gelebilir ya da çevreni sarabilir ve seninle dans etmeye başlayabilir. Kadınlar yerinden kıpırdayamaz. Bir erkek elini tutana kadar olduğun yerde kalırsın. Yalnız erkekler hareket eder ve seçer.

Müzik sürer. Müzikçilerin çoğu yeniyetme Yanartaş gençleridir. Daha Ay Dansı yapamazlar, ama çalabilirler. Ay iyice yükselince kadınların şarkısı başlar. Abahi ya da sadece hi-yi diye söylerler ya da çok tiz bir sesle gece öten ağustosböcekleri gibi seslerini titretirler. Bu sırada erkekler tahrik olmaya başlar. Bir bölümü ta baştan çıplaktır, ama kadınların ötüştü başladıktan az sonra bütün erkekler soyunur. Hepsininki kalkmış olur. Dans ettikleri kadının karşısında durmak yerine onun bir tarafını tutmakla işe başlarlar. Elini ya da omuzunu tutarlar. Birden fazla erkek seninle dans ediyorsa arkadan seni sıkıştırıp sürtünürler; biri bir elini, öbürü ötekini tutuyor olabilir. Sonra üzerindeki elbiseleri çıkarmaya koyulurlar. Eğer elbiselerinin üzerinde bütün gece dans edilmesini istemiyorsan, başından fazla giyinik olmamalısın, çünkü çıkarıldıklarında, düştükleri yerde kalmaları büyük olasılıktır.

259

Böylece **kimisi** çiftler cinsel ilişkiye başlar. Genellikle ayakta ve kendilerine çakal şarkısı söyleyenlerin ortasında yaparlar. Sanırım biraz çakal ulumasını andırdığı için böyle denir bu şarkıya. Ama daha çok aşk yapan insanların çıkardıkları seslerden yapılmış bir müzik gibidir. Müzikçiler bir yandan çakal şarkısını söylerken, bir yandan da davullara vurmaya ve dansın temposunu tutmaya devam ederler. Kimileri bütün gece dans eder; kimileri birleşmeden sonra dansa döner, sonra bir başkasıyla cinsel ilişki kurar, sonra tekrar dansa döner; kimileri birisiyle bir defa ilişkidenden sonra evine gider; herkes istediği gibi yapar. Bir erkek kendisiyle birlikteyken ya da kendisini beklerken, bir kadının evine gitmemesi gerekir. Bununla birlikte, vakit gece, ortalık da kalabalık olduğundan, eğer yeter diyorsan ya da adamı beğenmediysen uzaklaşma şansın her zaman vardır. Kendisine satmış olan kadından intikam almak için onu cinsel ilişkiyi sürdürmeye zorlayan adam öyküleri anlatılır, ama böyle bir şeyin olduğunu hiç görmedim. Bunlar erkeklerin anlattığı, romantik masallardır. Asıl izin verilmeyen şey, *iki kişinin birlikte uzaklaşması* ve o gece herkesin bulunduğu ortak alanın dışında, başka bir yerde cinsel ilişki kurmasıdır. Eğer bir adam, evine giden bir kadının peşine takılırsa, kadın bir çığılık atıp herkesi haberdar edebilir. Ama böyle şeyler olmaz. Nihayet Ay Dansı, hep birlikte yapılan bir danstır.

İlk Ay Dansım en güzeliydi. Önce biraz ürkmüş gibiydim. Yağmurlar

bitmişti; ılık, rüzgârlı bir geceydi. Çekirgeler ötmeye başlamıştı bile. Ay ışığı çimenlerin üzerinde gölcük sularının üzerindeymiş gibi pırıldıyordu. Ah, ne güzel bir Ay'dı! Ama arada yağmur çiseliyordu. Ortak alan büyük direklerin arasına gerilmiş tenteye örtülmüştü. İnsanlar oraya geliyor ve dans ediyordu. Yalnız aşk yapmak o kadar iyi değildi. Islaklık ve soğğun yanı sıra, karanlıkta yanı başındakinin kim olduğunu da seçemiyordun. Ben ay ışığında karşımdakileri seçebilmeyi, Ay'ın altında oldukları için başka bir gece olduklarından farklı kişiler olmalarına rağmen, tanıdık, bildik insanlar olduklarını görmeyi severim. Ama hava bulutlu olunca, yabancılar arasında, bir yabancıyla cinsel ilişki kurmak gibi oluyor. Kimisi bundan hoşlanabilir, ben hoşlanmam. Ay'ı ayın parıldadığı zamanlarda severim.

Ayın küçüldüğü dokuz gece boyunca, isteyen herkes, her gece ya da dilediği gecelerde Ay Dansı'na katılabilir. İlk gece, Dolunay, genellikle en büyük dansır. Ama hava yağmurluysa ve daha sonraki bir gece yağmur dinerse, o gece dans daha kalabalık olabilir. Böyle bir gece dansa gidersen, kendini tanımadığın bir adamla birlikte bulma olasılığın yüksektir. Tabii hangi Ev'de yaşadığını öğrenmen gerekir, ama burada bir sorun yoksa onu reddetmek doğru olmaz. Ay Dansı'nda seçmek ve reddetmek yoktur.

Bu sonraki gecelerde, hava iyice kararmadan müzik pek başlamaz. Üstelik müzikçiler gece çok geç olmadan yatmaya gider. Bütün bunlara erkekler karar verir. Şenlikten Yanartaş erkekleri sorumludur. Her şeyin gerektiği gibi ve sorunsuz gitmesini onlar kollarlar. Genellikle tek sorun sarhoşlardır. Her defasında, aletini kalkık tutamadığı için şarap içen, bu defa hiç kaldıramayan, bu yüzden körkütük sarhoş olana kadar içen bir yaşlı avcı olur. Uvakuvanın sorumlusu olan adamlar onu gölcüğe daldırınak ya da sakinleşene kadar bir ambara kapamak zorunda kalırlar. Bir zamanlar burada Yılantaşı'ndan Kadife Çiçeği diye bir kadın vardı. Ay sırasında hep sarhoş olur ve gerektiği gibi yerinde durmaz; yanına bir adam gelmezse, kendisi birini bulmaya kalkışırdı. Sanırım gerçekten istediği kadına gitmeye çekinen her utangaç Sinşanlı genç, Ay'ların birinde onun girdabına kapılmıştır. Bunun genç oğlanlara bir zararı yoktu, Kadife Çiçeği de elbette çok iyi eğlenmiştir! Şarap Dansı sırasında "Ay boyunca içiyorum, niçin Şarap boyunca düzüşemiyorum?" diyerek ortalıkta dolaşırdı. Şarap sırasında da yolunu bulurdu herhalde. Ay Dansı yapmayı bıraktığında çok yaşlanmıştı; yetmişinin üzerindeydi. Zaten kısa süre sonra da öldü.

Her neyse, Ay'ın dokuz gecesi boyunca, az ya da çok, ne kadar dans yapılmış olursa olsun, onuncu gece tersine dönüş tersine döner. Ay karanlığı başlar. Kadınlar ortak alanda toplanırlar. Güneş tepelerin ardında kaybolduğunda, müzikçiler de oraya gelirler. Kadınlar Eklem Yeri'ne, oradan da Yanartaş heyimasına yürürken Ay Karanlığı şarkılarını söylerler.

Erkekler onları dans alanında bekler. O gece güzel elbiselerini giymiş

olurlar. Genellikle siyah gömlek, siyah pantolon, siyah işlemeli beyaz yelekler ya da gümüş işlemeli siyah yelekler giyerler. Kimi Ay Dansı yeleklerinin on ömür eskiliğinde olduğu söylenir. Bütün erkeklerin kafası açık, ayakları çıplaktır. Kimisi bir kulağından diğerine, üst dudağından gözkapaklarının altına kadar, yüzüne kömür karası kalın bir şerit çizmiş olur. Harika görünürler. Kadınların çevresine tek sıra dizilip yüzleri onlara dönük dururlar. Kadınlar sustuğunda erkekler başlar. Şarkılarını, Ay'dan önce olduğu gibi çok derinden gelen bir sesle söylerler. Şarkılar hep ses-sözlerden oluşur. Yalnız "meyan" ses-sözünün tersine çevrilmesi "na yem" yani ırmak kıyısı sözünü ortaya çıkarır. Bu yüzden bu şarkılara Irmak Kıyıları denir. Erkekler durarak şarkı söyler, müzikçiler davul çalar. Kadınlar kendi sıralarında durur ve dinlerler. Ses çıkarmaz ve dans etmezler.

261

Irmak Kıyıları söylendikten sonra kadınlar birbiri ardına, sırayla Yanartaş heyimasına, Kan Locası'na gider, Ay Havuzu'nda ellerini ve gözlemini yıkar, evlerine dönerler. Erkekler, isterlerse dans alanında kalır ve davul şarkıları söyler; isterlerse Sinşan Deresi'ne inip yıkanır ve evlerine dönerler. Ay Dansı yapılmış olur.

Ay sırasında yapılanların bir bölümü kutsallıkla ilgili değildir. Sadece gelenek oldukları için yapılan şeyler de vardır. Sinşan'da bir adam, bir kadının o gece kendisiyle dans etmesini istiyorsa, gündüz ona gidip bir sei çiçeği verir. Bir defasında epey yaşlı bir adam gelip anneme içinde yirmi otuz çiçek olan kocaman bir sei demeti verdiğinde evde çok gülmüştük. Annem "Böyle bir adamla nasıl dans etmem!" demişti. Evliyken yaşadığım Madidinou'da böyle çiçek vermezler, ama öğleden sonraları hep birlikte yüzme için Irmak'a giderler.

AY KARANLIĞI ŞARKILARI

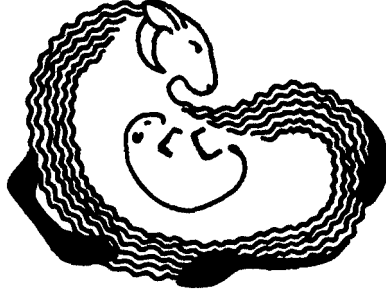
Ay Dansı'nın son gecesi kadınlar tarafından söylenir.

Kara koyun
önde gider,
kuzuları
onu izler.
Gök kapanır.
Hey heya hey,
Yanartaş'ın
kapıları
tam kapanmış.

Birinci Ev
kadınları
meme verir

kuzulara
karanlıkta.

Hey heya hey,
Ay kapısı
kapkaradır,
kapkaradır!

262

Kan pıhtısı,
kan pıhtısı,
kan karası,
kan topağı,
seni, seni,
kanıyorum.
Işıl ışıl
ışıldayan,
beyaz beyaz
ışıldayan,
ay ışığı!
Ben razıyım,
bu kan razı,
bu kan kara.
Fışkırıyor
dışarıya.
Kanıyorum,
bu pıhtıyı,
bu topağı,
bu ışığı,
bu yaşamı,
ışıl ışıl.

YİNE AY DANSI ÜZERİNE

Çumo' dan bir kadın

C

Bence, erkekler kadınları cinsel ilişkiye girmeden önce, kadınlarsa erkekleri cinsel ilişkiden sonra daha çok seviyor. Bu yüzden kural olarak erkekler evlilikte kadınlar gibi rahat etmiyor. Ay Dansı kuralı tersine çeviriyor. Bu ay boyunca erkekler kendilerini iyi hissediyor. Bu ay boyunca evlilik ortadan kalkıyor.

Evlili değilken Ay Dansı'ndan hoşlanırdım. Evlendikten sonra her defasında dansın bitmesinden mutlu oldum. Onuncu gece Ay Karanlığı şarkılarını söylemek için geldiğimde, kocamı karşıda, erkekler sırasında, Yarnataş siyahları içerisinde, gururlu ve yakışıklı gördüğümde, o gece eve döneceğini düşünüp mutlu olurum. Kendisi de eve döneceği için üzülmuş görünmez, ama şimdiye kadar bu konuda hiçbir şey söylemedi. Kendine göre bir utangaçlığı vardır. Bilirsin işte, erkekler nasıl olur.

263

Kastoha-na' dan bir adam

Kadınlar çok ince ve çok uzun Ay peçeleri yaparlar. Ortak alana geldiklerinde bu peçeler başlarının üzerinden gövdelerini sarar ve arkalarında dalgalanır. Eğer isterlerse, bu peçeyle kim oldukları belli olmayacak biçimde yüzlerini örterler. Alacakaranlıkta ve ay ışığında, ayın yansımaları gibi beyaz, tiril tiril olurlar.

Burada bu Ay peçelerini mutlaka giyerler; öteki kasabaların Ay Dansı'nı peçesiz yaptıklarını bilmiyordum. Düzüşürken peçenin üzerine uzanabilir, istersen peçeyle üzerini örtebilirsin. Sabahları onları yıkarlar. Ay boyunca çamaşır iplerinde uçuşan beyaz peçeler olur, hiç görmedin mi?

Bazen kadınlar yüzlerini iyice gizler, kim olduklarını anlayamamanı isterler. Doğru olan, olması gereken de budur zaten. O ve sen aynı Ev'den olmamalısınız, dans ederken kadın bunun için bir işaret verir, sen de anlarsın. Buna dikkat etmek gerekir. Aynı Ev'denseniz, bir başka kadına gidersin.

Çukulmas'tan bir genç erkek

Ah, evet, burada kızlar peçe takar. Daha yaşlı kadınlar da takar tabii, bu yüzden onları ayıramazsın, hepsi sadece kadındır. Yalnız çok yaklaştığında onları ayırt edebilirsin.

Daha önce Ay Dansı yapmamış kızlar evlerinde gizlenir. İçeri girmek gerekir. Bir süre dışarıda şarkı söyler, onları dışarıya çağırırsın. Çıkamazlar. İçeri girmen gerekir.

“Meyan, hey, meyan,
giriyorum içeri!”

diye şarkı söylersin. Gizlenirler. İçeride peçelerini takmış beklerler. Ellerini tutarsın, sonra seninle birlikte ortak alana gelirler. Yüzlerini hep gizlerler.

[Bir soruya cevap olarak:] Ay sırasında ilk defa cinsel ilişkide bulunan kimse olduğunu sanmıyorum; ben hiç böyle birini tanımadım. Belki ilk dansından önceki yıl içinde, kıyıdan içeri gelmiş olursun. İlk defa aşk yaparken herkesin ortasında olmak rahatsız edici olurdu. Daha yaşlı erkekler, hep ne kadar müthiş olduklarını gösterme çabasında olurlar zaten.

264 Âşıkın Ay Dansı çok zor olur. Düşün, bir kızla birbirinize âşıksınız; belki de kıyıdan içeri birlikte gelmişsiniz. Derken Ay Dansı gelir, çatar. Dans eder misin, etmez misin? Ay sırasında birisiyle baş başa kalınmaz. Belki bir başka kadına gittiğinde incinecektir. Ama belki o da dans etmek istiyordur da, sen onun dans etmesini istemezsin. Ay öncesinde ve sonrasında bir sürü âşık ayrılır. Evliliklere ilişkin pek bir şey bilmiyorum.

Şiirler

Üçüncü kısım

SİNŞAN

BİR ALTINCI EV ŞARKISI
Sinşan Kocayemiş Locası'ndan.

Geliyor aşağı, gidiyor aşağı
Çimen'den Ay'a.

Yıkılıyor bu ev,
devriyor duvarları
aşağı akan derelere doğru,
aşağı giden köklere doğru.

Çimen'den Ay'a
akıyor aşağı, sarkmış aşağı.

Kuyu başındaki söğüt yükselirken yıkılıyor,
Sinşan Tepesi'ndeki yıkılmış kayısı ağacı
çiçekler içinde bir dalını kaldırıyor havaya.
Yıkılışlardan yapılmış bu ev.

BILDIRCIN TÜYÜ EVİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
Sinşan Mavi Çamuru'ndan Tilkinin Armağanı'nın şiiri.

Ailemin evi,
Sinşan'ın Bildircin Tüyü
ne zamandır burada?
Ounmalin'e giderim.
Ev yerinde kalır.
Vadi'den yukarı Dağ'a giderim
ve geri dönerim eve.
Ben giderim, gelirim, o kalır.
İçeri, dışarı giderim,
onunsa içi dışı vardır.
Kurur, tahtaları yarılr,
çatı yağmuru sızdırır.
Yeniden yaparlar evi.
O yerinde kalır.
İçinde insanlar doğar.
İnsanlar ölür içinde.
O yerinde kalır.
Belki bir yangın olur.
Yeniden yaparlar onu.
Yerinde kalmayı sürdürür bu ev,
Bildircin Tüyü,
bir evin adı,
bir evin gölgesi.

266

ÜÇ KISA ŞİİR

Sinşanlı A y Tarayıcı tarafından Yanartaş heyimasına verilmiştir.

BİRİNCİ BOŞLUKTA

Birdenbire havada
ağaçkakanın kanat vuruşları.
Sinşan şahininin çılgınları
uzaklaşan bir düş gibi.

BİR DOKUZUNCU EV GÜNÜ

Gözlerimle güneş arasında
rüzgârsız aydınlık.
Bir akbaba kımıldıyor
bu durgun hava evinin
yükseklerinde.
Kayadan duvarın üzerinde
hareketsiz bir kertenkele.
Tepede bir çatı yok.

VADİ MEŞESİ (DÖRTLEMÉ)

267

Böylesine
güzel evi
hiç kimseler
yapamadı,
dibe inen
kulesiyle
böylesi bir
heyiması.

SİNŞAN'IN ÇIĞLIK ATAN ŞAHİNİ

Sinşanlı Öfke'den. "Klemçem" ölçüsüyle yazılmıştır.

Hoyrat pençenle
neyi kaptın?
Keskin gaganla
ne kırarsın?
Altın gözlü kuş.
Çocuğunu
besliyorsun
çocuğumla.
Pençende ne var?
Gün boyunca
tarlaların
üzerinde
uçuyorsun
çığlık çığlık
yasa boğup
tepeleri.
Kimini öldürdün?

İKİNCİ EV'DE BEŞLEMELER

Sinşan Mavi Çamur heyimasından.

Islak çimende
nereye bastı
kokulu servi
bacaklarıyla,
bilirim bunu.
Çimeni ezip
nerede yattı,
bilirim bunu.
Büküp bacağı
uzandığında
yuvarlak karnı
hangi toprağı
nasıl ısıttı,
bilirim bunu.
Çalılıklardan
iki ıslanmış

sararmış yaprak
gibi yükselen
kulaklarıyla
dikkat kesilmiş
neleri dinler,
bilirim bunu.
Gözünü dikip
bana bakarken
neler düşündü,
bir bunu bilmem.

GAHHEYA'YA

Sinşan Mavi Çamuru'ndan Anlatan Taş'tan.

Yaşlı taş, ruhum sende kalsın.
Ben buralarda olmadığında
benim yerime sen seyret gündeğumunu.
Yavaş yavaş ılınsın yüzün.
Ben artık yaşamıyor olduğumda
benim yerime sen seyret gündeğumunu.

Yavaş yavaş ılınsın yüzün.
Ilık ellerim işte senin üzerinde.

Ilık nefesim işte senin üzerinde.
Ilık yüreğim işte senin içinde.
Ilık ruhum işte senin içinde.
Uzun süre burada kalacaksın
gündoğumunu seyrederek
içindeki sıcaklıkla.
Yuvarlanıp gittiğinde,
parça parça olduğunda,
yeryüzü değiştiğinde,
sendeki kayalık bittiğinde,
birlikte ışıldamaya başlayacağız,
dans ederek ışıldayacağız,
ışıldayan sıcaklık olacağız.

269

İKİNCİ TEPEDE

Sinşanlı Ötke'den.

Ne zaman bu yere gelsem
hep birisi
hep birisi
benden önce burada yürüyüp durmuş,
benden önce burada yürümüş olur.

Çayırdaki patikalar ince, çatalı,
izlemesi zor,
ama ulaştırır bu kutsal yere.
Ağaçkakan meşeye vurur
beş kere, dört kere.

Kim geldi buraya
benden önce, doğan güneşten önce?
Ağaçkaktan önce?
Kimin izleri bunlar?

Ayakları ince ve iki parçalı,
bacakları narin.
Kutsar gibi dünyayı
yürüyüşleri.

270

BU DİNİN RAHİPLERİ

Sinşanlı Vericinin Öfkesi'nin kızı tarafından sözlü olarak sunulmuştur.

Başlık yayıncı tarafından konulmuştur.

Şairin kendisi şiirinin goutun onkama, bir sabah alacası şiiri olduğunu söylemiştir.

Büyük boynuzlu baykuşun erkeği
boş bir kavanoza üfler gibi bir sesle
beş-sesli heya şarkısıyla
sabah alacasını
kutsuyor:

Huu, huu-uu, huu, huu.

Dere dibinde gölgeler arasında
avlayacağı küçük kurbağa
dört-sesli heya şarkısını söylüyor
korkusuz ve hoşnut bir sesle:

Kaa-rak, kaa-rak.

ÇİĞNENMİŞ PINAR

*Sinşan Mavi Çamuru'ndan, Vericinin Öfkesi'nin
kızı tarafından sözlü olarak şunulmuştur.*

Tepenin ötesinde
heyimasların
heyimasların
heyimasların oradaki tepenin ötesinde
Sinşan'ın
Sinşan'ın
Sinşan'ın heyimaslarının oradaki tepenin ötesinde
çiğnenmiş pınar.

271

Kim dans eder, kim dans eder?
Kim dans eder orada?
Onlar dans eder, onlar dans eder orada.
Demek orada, demek orada
demek orada dansın yeri.

Ezerler ve dans ederler,
çiğnerler ve dans ederler,
keskin ayaklarıyla
suyu keserler,
ince bacaklarıyla
suyu delerler,
sıçrarlar ve dans ederler,
atlarlar ve dans ederler,
yerden fışkıran,
kaynayan ve sızan
suyu çiğnerler,
otların altını çamur ederler,
otların altında akmaya başlayan
suya şıprtılar katarlar,
aşağı doğru akmaya başlayan
suya pırltılar katarlar,
çiğneyerek dans ederler,
sıçrayarak dans ederler,
ezerek dans ederler,
çiğnenmiş pınardan dereye akan suyun
şıprtılarıyla, pırltılarıyla birlikte,
gizli, kutsal ve tehlikeli,
dağ aslanının evinde,
hemen heyimasların oradaki,
tepenin ötesinde,
av tarafında,
Sinşan'daki tepenin az ötesinde.

TEPENİN ÜSTÜNDEKİ EVE DÖNÜŞ
Küçük Ayı Kadın'dan.

Yüreğim dans eder, dans eder,
bu patikalar boyunca dans eder,
bu kapılardan geçerek dans eder,
bu odalarda dans eder,
sabah güneşinde, pervanelerle birlikte.

Dans sözcüklerde,
dans şarkı söylemede,
dans uyumada,
dans süpürmede,
günün aydınlattığı bu eski evi temizlemede.

Uzun bir dans bu:
Odalardaki sessizlik,
dışarıya çağıran bildircin,
pencereden giren gün ışığı,
yıllardır, yıllardır hep böyleydi.

Bu yeri süpüren anneannenin ablası,
bu pencereden dışarıyı gözleyen baba,
bu masada bir şeyler yazan anne,
günün aydınlattığı bu eski evde uyanan
çocuk ben ve benim çocuğum.

TEPENİN ÜSTÜNDEKİ EV'DE
SABAHA SESLENEN YAZAR
Küçük Ayı Kadın'dan.

Savaşmak isteyenler tüttürsün tütünü.
Heyecan isteyenler içsin rakıyı.
İçine kapanmak isteyenler tüttürsün esrarı.
Muhabbet isteyenler içsin şarabı.
Şu anda bunların hiçbirini istemiyorum.
Sabah sabah havayı içime çekip su içiyorum.
Çünkü bütün istediğim aydınlık ve sessizlik
ve beyaz kâğıt üstünde ince bir sözcük dizisi,
aydınlık ve sessizlik içindeki düşüncelerimi
sarmalayan.

TEPENİN ÜSTÜNDEKİ EV'DE
Küçük Ayı Kadını'dan.

Ev, bu yer, ev, bu yer,
içinizde yaşayarak yaşıyorum.
Ev, bu odalar,
ev, bu odalar,
burada yaşarken annem gençti.
Kuzeybatı kapısı,
güneybatı kapısı,
belki kızımın torunu burada yaşlanacak,
bu odalarda,
bu evde.
Belki öldükten sonra bir gün geri geleceğim,
bu evin, bu yerin,
güneybatı kapısından,
kuzeybatı kapısından girip,
bu eve, bu yere.

273
F18

Tekeotu

BAŞTANKARA

Sinşan Mavi Çamuru'ndan Döner'den.

Hem bilge hem de yiğittir.
Dalın üstüne oturup
tüylerini temizler,
bitlerini ayıklar,
gagasını bilir,
bırakmaz beni geçeyim.

Ben ne diyebilirim?
O şarkısını söyler
uzun uzun şakır
sonra arkasını döner.
Sessizce durur.

Gelip girdim içeri.
Kupkuru bir yürekle
pınarın başına oturdum.
Beyaz açelya
sinekuşu için çiçek açmış.

Okuyayım diye
sokuldu yanıma,
ama okuyamıyorum
serçenin göğsündeki yazıyı.

Ağaç köklerinin
içtiği su sessiz.
Kayalıkta, üç gözden fışkırıyor,
sonra yolunu buluyor.

Cam gibi parlayan
mavi-yeşil taşların ötesindeki
benekli küçük otlar güzel.

Bu durgun su evinin kapısında,
yosundan kapının üstünde nöbetçi civcivler.

Yüreğim kuru, çünkü yaşlanmış,
ama kim bilir kaç yıldır
burada açelyalar çiçek açmış?

Su ne kadar zamandır akıyor?

Yarın yağmur yağacak,
ben de buraya gelmeyeceğim.
Yağmurunu dinleyecek,
defnelerin ve çalılıarın arasındaki,
büyük açelyanın dallarındaki,
bu sessizliğin suyunu içen
ağaçların dallarındaki,
dikkatli ve korkusuz
kuşları düşünceğim.

SİNŞAN DERESİ

Sinşan Sarı Kerpici ve Bulucular Locası'ndan, Doruk'tan.

275

O cılız suyun akışını düşünürken,
taşların üstünden, birikintilerin altından,
meşelerin, kızılâğaçların, söğütlerin,
uzun ömürlü defnelerin
altından akan o suyu düşünürken,
küçük tümseğin orada, defnelerin altında,
derenin dışa bükülüp,
yeniden küçük vadisine kıvrıldığı yerde
çakılların üzerinde yumuşacık ilerleyen
o sığ suyu düşünürken,
kurak bir sonbaharda, yabancı bir ülkede,
o suyu düşünürken,
bir köşeye sinip sesli sesli ağlarım
defne kokusunun özlemiyle.
Uykum o su olur ve ruhum,
o suyun yatağındaki bir çakıl taşı.

GANAI V UVAKUVANA SİNŞANŞUN
Sinşanlı Öfke'den.

Buradayım.
Şimdi, burada,
suyun kayalardan fışkırdığı yerdeyim.

Karanlık kayaların arasındaki,
mavi kayaların arasındaki
su bu,
suyun pınan bu.

Şimdi, burada,
suyun çıktığı yerdeyim.

Benimle birlikte burada
kara göğüslü, yeşil kuyruklu,
kızıl gerdanlı sinekkuşu,
avlanan, tef çalan
sinekkuşu burada.

Burada,
suyun karanlıktan fışkırdığı yerdeyim,
parlak gözleriyle suyun üstünde
kımıldamadan duran, tef çalan
sinekkuşuyla birlikte.

Sekiz yaşamöyküsü

Yaşamöyküsü Vadi'de pek çok kişinin anlattığı bir öykü türüydü. Yaşamöyküleri ve özyaşamöyküleri yazılır ve bir adak, bir yaşam armağanı olarak heyimaslara, localara verilir. Çoğunun sıradanlığına karşın, hepsi özel, bireysel ve tarihsel yaşam zamanına ilişkin olan ile kamusal, toplumsal ve döngüsel varlık zamanına ilişkin olan arasında bir eklem yeri, bir kesişim alanı oluşturur, kutsal görülürdü.

Bu kitabın en uzun bölümü, Anlatan Taş'ın hikâyesi bir özyaşamöyküsüdür. Bu bölümde ise kadın, erkek, genç, yaşlı, Vadi seslerinden bir koro oluşturmak amacıyla, daha kısa birkaç yaşamöyküsü yer alıyor.

Yedi yaşındaki Sinşanlı Yeter'in yazdığı *Tren*, kısa özyaşamöyküsel adak için tipik bir örnek: Yazarın yaşamındaki çok önemli bir olayı akta-

ıyor. Yazarı, bu önemin okuru tarafından algılanacağından -yani bizim terimlerimizle yapıtının bir anlam taşıdığından- kuşku duymuyor.

Dinleyen Kadın, bütün yetişkin yaşamı boyunca, eğer bir son isim alırsa, o ana kadar kullanacağı orta adını yeni alan yazarı tarafından, bu adı aldığı anda, Sinşan Yılantaşı heyimasına sunulmuştu.

Öykü, edebi iddiaları olmayan acemi özyaşamöyküsü yazarlarının çoğunun yaptığı gibi, üçüncü tekil şahısta yazılmıştır.

İspinoz'da ise yazar geçmişteki kendisinden söz ederken üçüncü tekil şahıs, şimdiki zamanda ise birinci tekil şahıs kullanıyor. Hayal görmenin peşinde koşan bu ruh koşucusunun öyküsünde, bir yaşamın merkezindeki olay olarak bir başarısızlık sunuluyor.

278. Telina-nalı Kulkunna'nın heyimasına verdiği *Rüzgârın Parlak Boşluğu* ise gövde dışı ya da ölüm ötesi diye niteleyebileceğimiz bir deneyimin hikâyesi; burada, bir yaşamın merkezindeki olay olarak sunulan şey, bir ölüm.

Doktorlar Locası'nın (yaşayan ve ölü) doktorları tarafından hayatı kurtarılınca, Kulkunna doğruca gidip onlara katılıyor: Ödeyecek bir borcu olduğunu düşünmüş olmalı. Anlatan Taş'ın hikâyesinin sonunda örgünün arka yüzünü görüyoruz. Yaşam kurtaran bir doktor, her bakımdan ve sözcüğün tam anlamıyla kurtardığı yaşamdan -onu dünyaya getiren ana-babası kadar- sorumlu olurdu. Doktorlar Locası'nda borç ve alacak işleri can alıcı önem taşırdı.

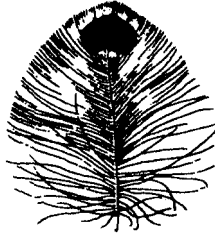
Buradaki anlatılar arasında, doğrudan doğruya yaşamöyküsü niteliği taşıyan tek metin *Beyaz Ağaç*'tir. Bir dost ya da akraba, anlatılmamış bir yaşamın anlatmaya degeceği.i düşünürse, Beyaz Ağaç'ta olduğu gibi söz konusu kişi öldükten sonra bunu yapabiliirdi.

Madidinou'dan Benekli Keçi imzalı *Üçüncü Çocuğun Hikâyesi* birinci tekil şahsın ağızından yazılmış olmakla birlikte, inikam amacıyla kaleme alınıp özyaşamöyküsü gibi gösterilmeye çalışılmış bir yaşamöyküsü, bütünüyle kurgusal bir metin ya da bu ikisi arasında bir şey olabilir. Serbest ölçülü üçlüklerden oluşan yapısı, ağıtlarda, taşlamalarda ve küfürlü atışmalarda sıkça kullanılırdı.

Kapıdaki Köpek'te bir düş olarak başlayıp heyimasta öğretilen meditasyon yöntemleriyle bilinçli olarak peşine düşülen bir hayal anlatılıyor. Bu anlatı, bizim terimlerimizle, akla uygun hale getirilmeye bile çalışılmamış; zihinsel bir gezinin dökümü, bir fantezi. Oysa yazarı ve Vadi'deki okurları için yeteri kadar yaşamöyküsel bir kayıt niteliği taşıyor. Onu Uvakuvana Kırmızı Kerpiç heyimasına veren yazarı, altını imzalamamış.

Sonuncu ve en uzun parça *Hayal Kuran Düş Gören*'de, Telina-nalı Ağaçkakan, yaşamını büyük bir samimiyet ve gerçekçilikle anlatıyor. Bu yapıtın nüshaları hem Telina'da, heyimasında hem de Uvakuvaha Arşivleri'nde bulunuyordu. Dağ'da, bilgin dostları tarafından kendisinininkine benzer bir yeteneğin yükünü taşıyanlara kılavuzluk etmesi için yazmaya

yönlendirilmiş olmalı; çünkü anlatısında çoğu zaman söylenmeden geçilen şeyleri (isteyerek ya da istemeden), hayaller gören ve hayalinin peşinden giden kişinin duygularını, ilişkilerini, sıradan bir yaşamda “büyük bir hayalin” yerini betimlemeyi denemiş.

TREN

Sinşan Yılan taşı'ndan Yeter tarafından yazılmıştır.

Bu yazarak sunduğum ilk adak. Heya hey hey hey hey hey. Yeter: Bu da annemlerin bana verdiği ilk isim. Yedi yıl önce, Ay Dansı zamanından beri Dünya'nın Üçüncü Ev'inde yaşıyorum. Sinşan'ın Mavi Duvarlı Evi: Bu da annemin ocağının olduğu ev. Şarap'tan sonra, kuzenim Gelincik ve teyzem Armağan'la Sinşan'dan uzaklara gittik. Bu Sinşan'dan uzaklara ilk gidişimdi. Vadi'nin karşı tarafına, karşı dağlara gittik. Önce Vadi düzlüğüne inip İrmak'a ulaştık. İrmak'ı salla geçtik. Salcı bizim yakaya bağlı bir halatı çekerek salını bizim yakaya taşıdı, sonra bizimle tekrar karşıya geçti. Salcı'nın yeşil kuyruklu tavukları vardı. Sonra biraz daha gidip Hat'a ulaştık. Biraz sabun gibi, biraz da yanık bir şeyler kokuyordu. Kuzeybatı ve güneydoğuya uzanan, iki ucunu göremeyeceğin kadar uzun, yere yatırılmış, çok geniş bir merdivene benziyordu. İki yanındaki otlar kesilmişti. Ortasında çok güzel yuvarlak taşlar vardı. Basamaklardan birinin üzerinden, Hat'ın karşısına geçtik. Devedikenleriyle kaplı bir tepenin üstüne çıkıp meşelerin altına oturduk, turşu ve yumurta yedik. Biz oradayken uzaklardan davul çalınır gibi bir ses gelmeye başladı. Armağan “Bak” deyince baktık ve gürültü iyice yükseldiğinde Tren'i gördük! Ben biraz korktum. Evdeyken insanlar gürültüye kulak kabartıp trenin geçtiğini söylediklerinde ben geçenin ağır adımlarıyla yürüyen taştan yaratıklar olduğunu düşüncüydüm. Yakınındayken gürültü çok daha fazla oluyor. Üstünden dumanlar savuruyor ve yürüyen evlere benziyor. Daha çok arabaya benzeyen bir parçasında kırmızı şapkalı bir adam oturuyordu. Adam bize el salladı. Bir elimle Armağan'ın ve öbürküyle Gelincik'in elini tuttuğum için ben el sallamadım. Çok heyecanlıydım. Armağan bunun Amaran halkı için şarap

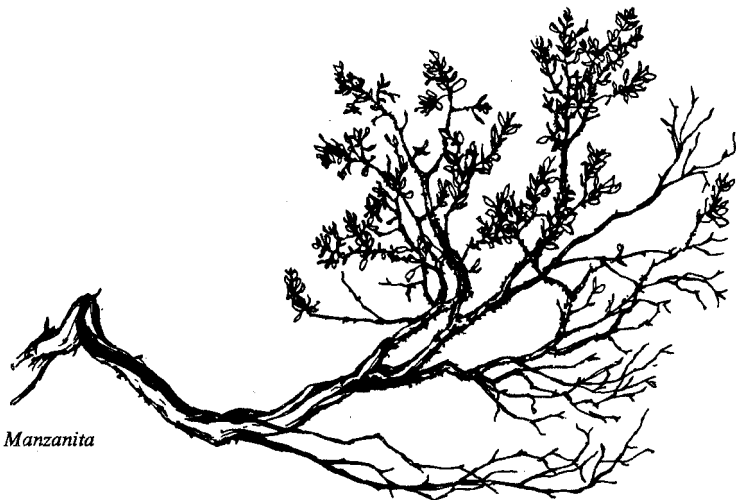
taşıyan Tren olduğunu söyledi. Tren geldiğinde tepedeki alakargalar bir ağızdan ötüsmeye başladı, Irmak kıyısındaki kazlar havalanıp gökyüzünü kararttılar. Kokularını alabiliyordum. Tren'in yönü güneydoğuya doğruydü. Gitti. Biz de devedikenli patıkada yola koyulduk. Yaşlı Göl'e ulaştık. Orada balık tutmak için dayımızla buluşup konakladık. Dört gün sonra balıklarla birlikte eve döndük. Heya Yılantaşı!

DİNLEYEN KADIN

*Çimbam Evi'nden Dinleyen Kadın tarafından
Sinşan Yılantaşı heyimasına verilmiştir.*

280

Kızkuşu herkesin gördüğünden farklı hiçbir şey görmemişti. Heyimasına çok sık gitmez, Kan Locası şarkılarını pek söylemez, yaşlılarla fazla konuşmazdı. Bir gün, hanesinin Herou'da, Kara Yamaç'taki toplama yerine ot toplamaya gitti. Güneşin altında çalışmaktan yoruldu ve biraz uzanıp yatmaya fundalıklara gitti. Toprağın açık olduğu, zehirli meşe bulunmayan bir yerde beş kütüklü bir kocayemiş ağacının altına uzandı. Bir süre sonra çekirgelerin sesi kesildi. Ortalıkta çıt çıkmıyordu. Önce aklına deprem geldi. Kalkıp oturdu. Karşısında yüzünün, saçlarının, gövdesinin sol yanı, sol kolu ve bacağı altın kızılı, sağ yanı kapkara bir kadın buldu. Kadının kara kuru sol bacağı ucunda ayak yoktu. Orada duruyordu. Parlak gözünü de yanık gözünü de Kızkuşu'na dikmiş bakıyordu. "Elbise-lerini çıkar" dedi. Kız ağlamaya başladı. Kocayemiş Kadını, "Bak kendine, bütünsün, yumuşaksın, hayat dolusun!" dedi. Kız kocayemiş yapraklarıyla örtülü yerde saklanmaya çalıştı. Kocayemiş kadını "Budalanın teki-

Manzanita

sin sen, bilgeleşmek için evlenmen lazım” dedi ve kızıl eline yeşil bir kocayemiş dalı, kara eline ise kuru bir kocayemiş dalı aldı. Yeşil dalla kızın göğsüne vurdu, vurduğu yer çizik çizik oldu. Kuru dalla kızın kamma vurdu, vurduğu yerden kan çıktı. Kızkuşu sürünerek, çığlık çığlığa kaçtı ve otlarını koyduğu sepetiyle tepeden aşağı inen yoldan Sinşan’a, evine gitti. Annesi balkonda oturuyordu. “Ne oldu sana kızım?” dedi. Kızkuşu orada durup ağladı. Annesi, “Galiba benim gitmem gereken yere gitmişsin. Kalbim artık eskisi gibi sağlam değil. Ölmeye başlamalıyım. Sana bunu şimdiye kadar söyleyemedim, ama galiba artık beni işitebilirsin. Bir Dört Ev kişisiyle karşılaşmışsın galiba. Belki de seninle konuşmuşlardır” dedi.

Kız, “Kocayemişti” dedi; “Sana dair hiçbir şey demedi. Evlenmemi söyledi.”

Annesi, “Ben de sana bunu söylüyorum” dedi.

Kız ağlamayı sürdürdü. Annesi onu sevip okşadı.

Kısa bir süre sonra Sarı Kerpiç’ten Bağ Kütüğü adlı bir genç adam hanesinden çıkıp kızın hanesinde yaşamaya geldi. Dünya Dansı’nda evlendiler. O sırada annesi iyiydi, ama sonra kötülemeye başladı ve Ay’dan dokuz gün önce öldü. Sonra, annesinin ismi kızına geldi. Kızın adı şimdi Dinleyen Kadın.

Heya kocayemiş

Heya kocayemiş

Heya kocayemiş

Heya kocayemiş.

İSPİNOZ

*Çinili Ev’den İspinoz tarafından
Sarı Kerpiç heyimasına verilmiştir.*

Daha sonra bu yazıyı yazan yaşlı adam olan Güneşe Bakan, yirmi yaşında genç bir adamken Ama Kulkun’a çıktığında, ne taşlarla konuşmak, ne de pumayla yürümek istemişti.

Uvakuvaha’dan çıkıp yüksek yola girdiğinde bir adak sunmamış, Irmak’ın pınarlarında şarkı söylemek ya da sessiz kalmak için durmamıştı. Ne geyiğe, ne ayıya, ne meşeye, ne zehir meşesine, ne şahine ne de yılanı başvurmuş, hiçbirinden yardım istememişti. Dağın yardımını istememişti. Dosdoğru tepelere tırmanmış, kuzeybatı doruğuna çıkmıştı. Rüzgâr esiyordu.

Bir taşla yere çizgiler çekerek bir ev yaptı, bu evin içine girdi ve yük-

sek sesle şöyle dedi: “Varlıkları, ruhları, biçimleri, sözcükleri istemiyorum. Ebedi gerçeği istiyorum. Ne yapmam gerekiyorsa yapacağım. Oruç tutacağım, kurban vereceğim, eğer hayatın ve ölümün, sözün ve biçimin, bütün varlıkların ardında ne olduğunu, ebedi gerçeği ölmeden görebileceksem, bu uğurda hayatımı vereceğim.”

Rüzgâr esiyordu, güneş parlıyordu. Genç adam oruç tutmaya başladı. Çizgiden evinde dört gün, dört gece kaldı. Bu daha başlangıçtı.

Akbabanın havada dönüşü, taşların tarihi, çimenin sessizliği, hepsi oradaydı. Ama o onları istemedi; ebedi gerçeği istiyordu.

Beşinci gün su için Soluktüyü Pınarı'na indi. Su içti ve pınara adak olarak sunulmuş bir testi doldurup doruğa, çizgiden evine geri döndü. 282. Üç gün boyunca testiden su içti. Dördüncü gün su bitti. Artık ayakta duramıyordu. Çizgiden evinde yere çömeldi; aklından, “Hayatımı veriyorum, gerçeği bileyim artık” diye geçirerek öylece kaldı.

Uvakuvaha'dan insanlar ona su getirdiler. Ev'inden insanlar gelip yaptığının yanlış olduğunu söylediler. Uvakuvaha Sarı Kerpici'nden bir kadın gelip ona, “Dağın tepesinde duruyorsun diye kendini dağdan büyük mü görüyorsun?” diye sordu. Bir kâsede yiyecek bıraktı, ama o bunlara dokunmadı. İnsanlar onu yalnız bıraktığında suyu içti. Bu onu daha da zayıflattı. Artık çömelmiş durmadığı için yere uzandı. Uzanır uzanmaz düşler kafasına hücum etti. Onları istemedi. Uyanık kalmaya çabaladı ve aklından, “Hayatımı veriyorum, bana gerçeği ver” diye geçirdi.

Adıyla çağrıldığını duymaya başladı: “Güneşe Bakan! Güneşe Bakan!”

Bu, kendisinin seçmediği, başkalarının ona verdiği isimdi. Şimdi, adının dediğini yapması gerektiğini düşündü. Kafasını çevirip güneşe baktı.

Bulutsuz, rüzgârsız bir durgun hava günüydü. Parlıdayan güneşe bakarken gözünün önüne tekerlekler, birbirinin içinde dönen kara tekerlekler ve çok parlak tekerlekler geldi. Tekerlekler güneşin üzerinde ve çevresinde dönüyor, gözünü güneşten çevirdiğinde dünyanın üzerinde dönüp duruyordu.

Bir alakarga yürüyerek çizgiden evine geldi ve “Gözlerini yakacaksın” dedi.

Güneşe Bakan, “Yapmam gerekeni yapacağım” diye cevap verdi.

Güneşe bakmayı sürdürdü. Kendini çok kötü hissediyordu. Güneş batıp karanlık çökünce, kara tekerleklerle parlak tekerleklerin hâlâ etrafında döndüklerini gördü.

Bir baykuş yanına sokulup defalarca, “Kör olacaksın” dedi.

Genç adam ağlamaya çalıştı, ama gözyaşları yanıp buharlaşmıştı. Dönen tekerleklerin arasında çığlık atarak sürünmeye başladı. Her şey kendisiyle konuşmaya başlamış, “Aşağı in, artık aşağı in!” diyordu. Bir at sırtındaki sineği kovalamak için nasıl derisini titreirse, Dağ'ın da öyle seğirdiğini hissediyordu. Dünyanın bir tekerlek gibi döndüğünü hissediyordu.

Gün ağarıken biraz görebilmeye başladı ve emekleyerek dağdan inmeye koyuldu. Soluk Tüyü Pınarı'nda su içti. Biraz dinlenip tekrar su içtikten sonra yürüyebilecek kadar gücünü topladı. Her şeyin, "Aşağı in!" demesini hâlâ duyuyordu, bu yüzden Uvakuvaha'ya indi. Her şey "Aşağı in!" demeyi sürdürdü, bu yüzden İrmak boyunca inerek Kastoha-na'ya vardı. Her şey, "Aşağı in!" demeyi sürdürüyordu, ama Vadi'nin de aşağısına nasıl inileceğini kestiremedi. Sonra aklına Kestets'teki mağaralar geldi. Şarap işiyle uğraştığı için orayı biliyordu. Eski yoldan oraya gitti, mağaralara girdi ve şarapların depolandığı yeri geçerek suyun karanlıkta kayadan dışarı sızdığı yere ulaştı. Burada ışık yoktu, ama parlak tekerleklerin yerin altında dönmekte olduğunu gördü. Orada ayağını yere vurup sallanarak dans etmeye başladı. Burnundan ve gözlerinden kan geldi. O, "Gerçeği bileyim artık!" diye bağırarak dansını sürdürdü.

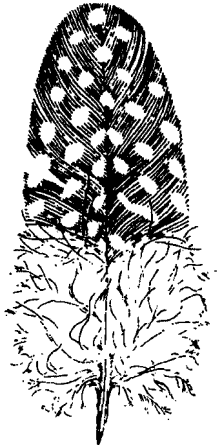

Tam karşısında biri onunla dans etmeye başladı. Mağaralarda ışık olmamasına rağmen, Güneşe Bakan, bildiği hiç kimseye benzemeyen, ne bir kadın ne de bir erkek olan bu kişiyi görebiliyordu. Dans eden kişi, "Bilmek için gerektiği kadar biliyor musun?" diye sordu.

Güneşe Bakan cevap verdi: "Bütün öğretileri öğrendim, şarkıları öğrendim, çocukluğumdan beri kıyıda yaşadım, oruç tuttum, verdim, her şeyimi verdim!"

Kişi, dansına devam ederek, "Evet, evet, evet, evet" dedi. Konuşurken sesi yükseldikçe yükseldi; kendisiyse gitgide küçüldü. Güneşe Bakan onu pek iyi seçemiyordu. Kişi dans ederek küçüldü, küçüldü, bir fare veya büyük bir örümcek kadar kaldı, sonra küçük mağaraların içine koşarak karanlıkta kayboldu.

Sonra Kastoha Şarap Sanatı'ndan insanlar mağaralara geldiler, Güneşe Bakan'ın yanına varıp onu dışarı taşıdılar. Yürüyemiyordu. Ona önce

su, sonra biraz süt ve bir kayısı verdiler. Yiyip içti. Onu bir saman arabasıyla Çukulmas'a, annesinin evine taşıdılar ve orada iyileşmeye bıraktılar.

Ama o günün akşamı Güneşe Bakan ayağa kalkıp Çinili Ev'den çıktı ve kasabanın av tarafına gitti. Elinden geldiğince uzağa, ıssız bir yere, Mavi Dere Kanyonu'nun kollarından birine gitti. Gömleğini yırtıp parçaları birbirine düğümleyerek bir ip yaptı ve yaslanarak ayakta durabilmek için kendini bir çam ağacına bağladı. "Bir an için olsun ebedi gerçek bana verilmezse, açlık ve susuzluktan öleceğim" dedi.

Gece boyunca kendine verdiği bu sözü tekrarlayıp durdu.

284 Gün doğarken fundalıkların ve çamların arasından birinin çıkageldiğini gördü. Gözleri hâlâ yanıyor ve bulanık görüyordu, hava da aydınlanmamıştı. Kasabadan birinin onu bulmaya ve orucuna son vermeye geldiğini sandı ve "Gelme buraya! Geri dön!" diye bağırdı.

Gelen aşağıda, derenin kenarında durdu, döndü ve uzaklaşmaya başladı. Genç adam onun istediğini getiren bir Dört Ev kişisi olabileceğini aklına getirdi ve "Geri dön! Ne olur geri dön!" diye bağırdı. Ama gelen kimse gitmişti.

Ağaca bağlı Güneşe Bakan, "Artık öleceğim" dedi.

O anda cam gibi saydam, ışıldayan, parıldayan biri karşısına dikildi. Parıldayan kişi ona, "Armağanını al!" dedi. Ses çınlıyor, ışıldıyor gibiydi, ama kişi orada yoktu. Genç adam sessizlik içinde bekledi. Hava durgundu. Bulutlar güneşi örtmüş ve tekdüze bir aydınlık ortalığı sarmıştı. Hiçbir ses çıkmıyordu. Hiçbir kırıltı yoktu. Hiçbir şey olmuyordu. Bir ispinoz bir çamdan diğerine uçtu ve bir dala kondu. Genç adam armağanı için, gerçek için bekledi. Bağlı olduğu ağacın tepesinde alakargalar bağnışıp çağrışmaya başladı. Genç adam bekledi. Yağmur başladı.

Yağmur saçını, yüzünü, kollarını ıslatınca genç adam hiçbir şey olmayacağını, bütün olacak olanın bu olduğunu anladı, ama buna öfkelenildi. "Öyleyse burada kalır ve ölüyorum" diye düşündü. Yağmur dudaklarını ıslatmasın diye başını öne eğdi ve orada, ağaca bağlı durdu.

İri damlalı yağmur az sonra kesildi ve bir süre sonra güneş açtı. O gün öğleden sonra genç adam kör oldu. Bir süre sonra evinden ve heyimasından onu arayan insanlar kendisini buldular. O sırada pek az canı kalmıştı ve Doktorlar Locası ona bakarken kendini bilmedi. Akli ve gücü geri gelmeye başladıktan sonra da kışa kadar bakım ve tedavisi sürdü. Gözlerinin keskinliği dışında doktorlar onu hayata geri döndürdü. Şimdi her şeyi, yandan bakarak görebiliyorum; tam karşımdaki hiçbir şeyi göremiyorum.

Daha sonra Güneşe Bakan, Yanartaş Evi'nden Şeftali Çiçeği ile evlendi ve Hızlı Yapılmış Ev'e yerleşti. Orada bir kızları, bir de oğulları oldu. Kasabasında Şarap Sanatı'nda çalıştı ve Doktorlar Locası'yla şarkı söyledi. Geçen kış karısı öldü. O zamandan beri adım İspinoz.

RÜZGÂRIN PARLAK BOŞLUĞU

Telina-na Kırmızı Kerpici'nden Kulkunna tarafından yazılmıştır.

Otuz yıl önce, uzun zamandır içimde duran bir hastalığın güçlendiğini, bilincimi götürdüğünü, bir süre can çekiştiğimi, sonunda hastalığın kalbimi ve soluk alışımı durdurduğunu söylerler. Bunları hatırlamıyorum, ama neler olduğunu hatırlıyorum:

Garip görünüşlü, odaları olmayan karanlık bir evin içindeydim. Evin incecik duvarlarına rüzgâr ve yağmur vuruyordu. Evin tam ortasında durdum. Duvarların üst taraflarında dar, küçük, karanlık pencereler vardı. Pencerelerden dışarıyı görünmüyordu. Dışarıyı görmek, bu evin kasabanın neresinde olduğunu anlamak istedim. Öfkeyle, “Çıkış nerede? Kapı nerede?” diye söylenerek duvarları yoklamaya koyuldum. El yordamıyla kapıyı bulup açtım.

Birdenbire, rüzgârla kapı ardına kadar açıldı ve güm diye duvara çarptı. Ev, arkamda sönen bir balon gibi küçülüp büzüştü. Işık ve rüzgârın ortasında kalakaldım. Ayaklarımın altında yalnız ışık ve rüzgâr vardı, yalnız rüzgârın gücüyle ayakta duruyordum.

Bunu fark ettiğimde üzerinde duracak bir şey bulamazsam düşmem gerektiğini düşündüm ve düşmeye başladım. Rüzgârın içinde, ayağını koyacak, elimle tutunacak bir şeyler aradım. Hiçbir şey yoktu. Düştüğçe dehşete kapılıyordum. Korkuyla gözlerimi kapadım ama fayda etmedi; orada karanlık yoktu. Düştüğçe düşüyor, elimden hiçbir şey gelmiyordu. Uçan bir kuşun kanadından savrulan tüy gibi düşüyordum. Rüzgâr beni kaldırıyor, sürüklüyor gibiydi. Bir tüy gibiydim. Korkacak bir şey yoktu.

Bunları hissetmeye ve anlamaya başladığımda, rüzgârın büyüklüğünü, ışığının parlaklığını da anladım ve coşku duydum.

Ama bunların yanı sıra bir de giderek güçlenen bir çekim hissediyordum. Parlaklık sarsıldı, solgunlaşıp karardı; rüzgâr zayıfladıkça zayıfladı ve seslere, soluklara, mırıltılara dönüştü.

Sonra burnumdan ve ağızdan solumaya, kulaklarımla duymaya, benimle hissetmeye, yürek vuruşumda yaşamaya başladım. Bütün duyularımın yalnızca kendi kendilerini algıladığını ve rüzgârın parlak boşluğuna gölgeler yansıtarak dünyayı kurduklarını, dünya gözlerimle henüz göremediğim için zihin gözlerimle görebiliyordum. Yaşamının bu gölgeleri ışıktan ellerle yakalamaya çalışmak olduğunu anladım. Buna geri dönmek istemedim. Ama doktorların sanatı beni çekiyor, şarkıların beni eve dönmeğe çağırıyordu. Böylece geri döndüm. Gözümü açtım ve yaşlı bir adamı, Kara Kerpiç Locası'ndan Karağreltiotu'nu gördüm. Sesi kısık ve boğuktu. Gözlerini gözlerime dikmiş şarkı söylüyordu:

Yürü burada şimdi, yürü burada.
Şimdi burada yürümenin zamanı.

Dünyada yürümeye devam etmenin zamanı olduğunu, ışıldayan, parıldayan yürümenin zamanı olmadığını anladım. *Batıya Doğru Gündoğumuna Gıtme*'nin ateş örtme şarkısı,

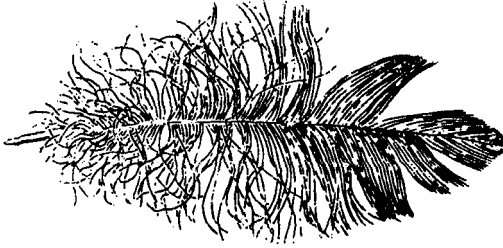
Nasıl da zor, nasıl da zor.
Hiç de kolay değil.
Dön çık dışarı.

derken, üzüntü ve acıyla, güçlükle ve çabalayarak, bir kere daha küllerime dönüştüm, karanlık gövdeye ve hastalığıma dönüştüm.

286 Günler ve geceler boyunca kendime gelemedim, ama sonunda iyileştirdim de sağlığım eskisinden de iyi oldu. Yediğime, içtiğime özen göstererek, öğrenmem gerekeni öğrenerek böyle sağlıklı kaldım.

Doktorların gözetiminde yattığım günlerde uzun bir süre Karaeğreltiotu'nu neden göremediğimi sormadım. Sonunda tam soracakken, adını yüksek sesle söylediğimde, ben küçük bir çocukken, yaşlı adamın ölmüş olduğu aklıma geldi.

Hasta olmaktan çıkınca doktorluğu öğrenmeye başladım. Bana yol, yordam ve şarkılar öğretenlere ben de Karaeğreltiotu'nun otuz yıl önce rüzgârın ötesinden bana vermiş olduğu şarkıyı verdim. Bu şarkı şoktaki ve nöbet geçiren insanları iyileştirmede çok faydalı oldu.

BEYAZ AĞAÇ

Sinşan Yanartaşı'ndan Koyun Dansı tarafından yazılmıştır.

Yağmur mevsiminin başında Sarı Kerpiç Evi'nde doğmuştu. Annesinin hanesi Sinşan'daki Tepenin Üstündeki Ev'di. O sıralar ev yeniydi. Annesi, onun annesi ve kız kardeşi ve onların kocaları, bu adam doğmadan önceki yıl evi inşa etmişti. İlk adı Yirmi Bir Gün'dü.

Yumuşak huyluydu, uyanık ve ince bir zekâsı olmakla birlikte pek sokulgan yaradılışlı değildi. Sözcüklerle pek arası yoktu.

Hanesinde ve heyimasında iyi eğitildi ve gereken zamanda Ev'inin

şenliklerinde yerini aldı. On üç yaşında Ekiciler Locası'na, ertesi yıl boyasız elbiselerini giydiğinde de Defne Locası'na katıldı. Yeni yetimliğinde, Sarı Kerpiç Evi'nin ve Ekiciler Locası'nın bilginlerinden biri olan dayısı ve türlü çeşitli meyve ağaçları ile birlikte ağaç tarımını öğrendi.

On dokuz yaşında Güneş için Uvakuvaha'ya gitti. Dünya Dansı'na kadar, bir şeyler öğrenip şarkılar söyleyerek orada, Sarı Kerpiç Evi'nde kaldı. Sonra tek başına Dağ'a çıktı.

Dağ'dan aşağı indiğinde Kastoha-na'ya gelerek, Ev'inden birilerinin hanesinde kaldı ve o sıralar her yerdekinden daha zengin ve güzel olan Kastoha meyve bahçelerinde ağaçların nasıl büyüdüğünü inceledi. Ardından orta adı olarak Güzel Hava ismini aldı ve boyalı gömlekler giyindi. Kastoha'da, Tepedeki Ev'den Tepe adlı bir Yılantaşı kadınının hanesinde yaşamaya başladı. Kadın daha çok ince marangozluk işleri için kesilen çamlarla çalışan bir ormancıydı. Birkaç yıl boyunca onunla birlikte, orman çamlarının yerinin saptanması, seçilmesi, kesilmesi ve yeni fidan dikimi işlerinde çalıştı. Sonra Tahta Sanatı'na katıldı.

287

Kastoha'ya her gelişinde armut cinslerinin birbirine aşılınması üzerine çalıştı. O sıralar Vadi'deki armut çeşitlerinin hiçbiri iyi değildi. Tümü ağaç kanseri yüzünden çürümeye yüz tutmuş, ancak sulamayla ayakta durabilir haldeydi. Yeni armut cinsleri bulmak için Bulucular'la birlikte Aydınlık Göl'e ve Uzun Ses'e gitti ve Takas aracılığıyla kuzeydeki insanlardan yardım istedi. Şaraba karşılık tütsülenmiş somon balığı değiş tokuşu yapmaya gelen birtakım kişiler; iyice kuzeyde bulunan, Kırk Çatal Irmağı denilen bir yerden gönderilen armut fidelerini kendisine ulaştırdılar. Kuzeyden gelen bu ağaçları Kastoha ile Çukulmas arasındaki meşe ormanlarında yetişen bir yaban armuduyla birleştirerek ufak tefek, sağlam, kuraklığa dayanıklı ve harika meyve veren bir ağaç yetiştirdi. Bu ağaçların fidanlarını dikmek için Sinşan'a da geldi. Meyve bahçelerinde ve evlerin önündeki armut ağaçlarının çoğu, kahverengi armutlar veren ve herkesin Güzel Hava armudu dediği bu cinstendir.

Kendisinin yolculuklar yaptığı, Tepe'nin ise ormanda kaldığı bu sıralarda uzun süre birlikte yaşamadılar. Birlikte çocukları olmadı. Bir süre sonra Tepe evliliğini ve hanesini terk edip ormanda yaşayan bir kadın olmaya karar verdi. Güzel Hava, Kastoha'da Saksığan Evi'nden bir Yanartaş kadınının, Kara Koyun'un hanesinde yaşamaya gitti. Kadının bir kızı vardı. Kadının ve Güzel Hava'nın bir oğlu oldu.

Güzel Hava, Yukarı Vadi'nin meyve bahçelerindeki elma ağaçları ile birlikte çalışmaya başladı. Yaprak kurutan hastalığına karşı aşılama yoluyla dağ elmalarını iyileştirmeye çalıştı. Dağ'ın eteklerindeki toprakla ve farklı topraklardaki ağaçlarla, nerelerde ve nasıl büyüdülerini öğrenmek için uzun yıllar sıkı bir çalışma yaptı. Bu çalışmanın ortalarındayken Kara Koyun vedet hastalığına yakalandı; önce kulaklarını, ardından gözlerini yitirdi.

Kara Koyun'un annesinin evinden çıkıp kızları ve oğullarıyla birlikte Sinşan'a geldiler. Bir süre Eski Kırmızı Ev'de kaldılar. Doktorlar Locası'yla çalıştılar. Kara Koyun nasıl hasta olacağını, Güzel Hava ise yardıma ihtiyacı olduğunda ona nasıl bakacağını öğrendi. Güzel Hava meyve bahçelerinde çalıştı ve Ev'inin, üyesi olduğu Sanat ve Locaların şenliklerine katıldı. Dağ eteklerinin topraklarını incelemeyi sürdürmedi. Kara Koyun dokuz yıl daha sağır ve kör olarak, acılar içinde yaşadı.

Ölümünden sonra kızı Kastoha-na'ya anneannesinin hanesine döndü. Güzel Hava ve oğlu, aralarında kuzenlerinin de olduğu bir Sarı Kerpiç ailesinin evinde, Çimbam Evi'nin bir odasında kaldılar. Bu sırada son adı, Şarap Dansı sırasında Ekiciler Locası'ndan geldi: Beyaz Ağaç. Dikim, bakım, budama, temizleme, gübreleme yaparak, ayrık otlarını söküp meyve toplayarak Sinşan meyve bahçelerinde çalışmayı sürdürdü. Yeşil Soyтары Derneği'ne üye oldu ve seksen bir yaşına kadar Şarap'ta, Dünya'da ve Ay'da dans etti. Yağmur altında Sinşan'ın kayısı bahçelerinde çalıştıktan sonra yakalandığı zatürreeden öldü.

Beyaz Ağaç babamın babasıydı. İyi kalpli ve sessiz bir yaşlı adamdı. Armut ağaçları dikilirken ve meyve bahçelerine övgüler sunulurken o hatırlansın diye, Sinşan'daki heyimasının kütüphanesi için bu yazıyı yazıyor, Kastoha'daki heyimasının kütüphanesi için bir kopyasını çıkarıyorum.

ÇEVİRENİN NOTU:

s. 287 ... *dayısı ve türlü çeşitli meyve ağaçları ile birlikte ağaç tarımını öğrendi.* Biz olsaydık, dayısından meyve ağaçlarına ilişkin bir şeyler öğrendiğini söyledik. Ama bu "ile", "birlikte" anlamına gelen *oud* sonekinin yinelenerek kullanılışının doğru düzgün bir çevirisi olmazdı. Dayısı ve ağaçlar *ile birlikte* öğrenmek, öğrenmenin, bir şeyin, birisinden bir başkasına aktarılması olmadığını, bir ilişki olduğunu vurguluyor. Dahası, bu ilişki tek yönlü değil, karşılıklı bir ilişki olarak görülürdü. Bu bakış açısı, bilim açısından temel önem taşıdığı düşünülen özne-nesne ayrımı ile taban tabana ters düşer gibi. Yine de görülen o ki Beyaz Ağaç'ın genetik deneyleri ve çalışmaları teknik olarak ustacaydı; konuyla ilgili teoriden habersiz değildi ve hedeflediği neyse, tam olarak ona ulaşmıştı. Sonuç olarak ortaya çıkan armut türüne onun adı verilmişti. Bizim sözcüklerimizle bu, insanın doğaya hükmetmesinin tipik bir örneğidir. Oysa bu son cümleyi Keş diline çevirmenin yolu yoktur. Doğa için en yakın karşılığın *şe*, yani kişiler, varlık, varoluş sözcüğü

oluşundan kaynaklanan güçlük bir yana, Keşlerin olayı algılayışı çeviriyi imkânsızlaştırıyor. Keşler Güzel Hava armudunu, bir adamla birtakım armut ağaçları arasındaki işbirliğinin ürünü olarak görüyordu. İki yaklaşım arasındaki fark ilginç ve Keş dilinde büyük harf olmaması da belki tamamen sıradan ve önemsiz bir olgu değil.

ÜÇÜNCÜ ÇOCUĞUN HİKÂYESİ

Madidinou Yanartaşı'ndan Benekli Keçi tarafından yazılmıştır.

Annem bana gebe kalmak istememiş,
ama aldırınmaya üşenmiş,
ilk adım Kazara.

Annemin Ev'i Yanartaş,
kasabası Madidinou,
hanesi Benekli Taş Evi.

Madidinou halkı çakıl gibidir,
kum gibidir,
çorak toprak gibidir.

Babamın Ev'i Mavi Çamur,
Sinşan'da yaşardı,
annesinin hanesinde.

Sinşan halkı ısrırgan gibidir,
devedikeni gibidir,
zehirli meşe gibidir.

Annemin kocasının Ev'i de Mavi Çamur,
Madidinou'da yaşardı,
annemin hanesinde.

Lüzumsuz biriyim ben,
değersiz biriyim,
ruhum pek küçüktür.
İyi dans etmeyi öğrenemedim,
ne de iyi şarkı söylemeyi,
ne de iyi yazı yazmayı.

Çiftçilik yapmayı sevmem,
hiçbir şey beceremem,
hayvanlar kaçır benden.

Ablam da, abim de benden daha güçlüydü,
beni hiç beklemediler,
hiçbir şey öğretmediler.

Annemin kocasıydı babaları,
o da yalnız onlara baktı,
banaysa bakakalmak kaldı.

Annemin annesi çok sabırsızdı,
ona göre doğmamış olmam gerekirdi,
bana bir şey öğretmeye değmezdi.

On üçüme kadar hiçbir uvakuvada dans etmedim,
heyimasta kimse öğretmezdi bana şarkıları,
kimse bana öğretmezdi dansları.

Sinşan Mavi Çamuru'ndan birileri
Tuz Gezisi'ne gitmişinde,
boyasız elbiseleri giydim, on dördümdeydim,
ama hiçbir hayal görmedim.

On beşimde bir Mavi Çamur kızı musallat oldu,
ne yaptı yaptı, beni yoldan çıkardı,
Kıyı'dan içerilere getirdi.

Hemen gebe kaldı,
evlendik,
çocuğu düşürdü.

Elbiselerimi kapının önüne koydu,
annemin hanesine yol gözüktü,
ama orada da istemediler beni.

Annemin kocası yerine tarlada çalışmalıydım,
annemin yerine, elektrik santralinde,
hayvanlara bakmalıydım anneannemin yerine.

Boyasız elbiseli bir Yılantaşı kızı vardı,
usanmadan peşinde dolandım
sonunda kızın aklını çeldim.

Ana-babasına göre hanelerinde evlenemezmişiz,
evlenmek için daha çok gençmiş,
hanelerine sokmadılar beni.

Kızla birlikte Telina-na'ya gittik,
Yılantaşı birileriyle yaşadık,
türlü çeşitli işler yaptık.

Telina-na halkı sinek gibidir,
yakarca gibidir,
sivrisinek gibidir.

Kasabaları büyük diye yüce gönüllü olduklarını sanırlar,
kasabalarının şenlikleri büyük diye

önemli olduklarını sanırlar,
kasabalarının heyimasları büyük diye her şeyi
bildiklerini sanırlar.

Onlara göre ne yapsalar doğrudur,
başkaları hepten cahildir,
onlar ne derse o olmalıdır.

Orada ikide bir kavgalara karıştım,
ikide bir benimle kavga çıkardılar,
delikanlılar sataştı durdu bana.

Hep dayak yedim,
hep tepelendim,
dişlerim hep elimde kaldı.

Mertçe dövüşmediler,
birinde bıçağımı çektim,
o delikanlılardan birinin karnını deştim.

Büyük olay oldu bu,
beni Madidinou'ya geri postaladılar,
Yılantaşı kızı da yanıma kattılar.

Kız annesinin hanesine gitti,
ben annemin hanesine gidemedim,
tepellerdeki bir yazlık yere gittim.

Orası çok soğuktu,
ben çok yalnızdım,
hep yağmur yağıyordu.

Şifayı kaptım orada,
tır tır titretti beni humma,
neredeyse bir başıma ölüyordum.

Sinşan'a gittim,
babamın annesi beni içeri aldı,
Tepenin Üstündeki Ev'de kaldım.

Akıllıca davranmadığımı söyleyip durdular bana,
çok şey öğrenmeliymişim,
akıllanmalıymışım artık.

Onlarla Na'nın ağzına balığa gittim,
o korkunç tuzlu bataklıklarda, balık peşinde,
çok zaman geçirdim,

pek de balık çıkmadı o kasvetli kumsallarda.
Bir genç kıza tebelleş olduğumu söylediler,
ama o bana musallat olmuştu aslında,
hep peşimde dolanıyordu.
İrmak boyunca yukarı yürüyüp gittim oradan,
ama kız da peşim sıra yürüdü,
kıyıda içerilere benimle geldi.

Ounmalin'de kalmayı denedik,
ama oralılar da söylenip durdular, kız çok gençmiş,
kız Sinşan'a evine dönmeliymiş.

292

Ounmalin halkı kıskanç,
fitneci,
hem de taşralı.

İşimize burunlarını soktular,
kızı Sinşan'a geri götürdü Mavi Çamur birileri,
yalnız gittim ben de Taças Tuças'a,
Taças Tuças'ta yapacak pek bir şey yoktu,
kalacağım bir hane yoktu,
dostça yaklaşan biri yoktu.

Taças Tuças halkı akrep gibidir,
çingiraklı yılan gibidir,
karadul örümceği gibidir.

Taças Tuças'ta yaşlı bir Kırmızı Kerpiç kadın
musallat oldu,
hanesine aldı beni,
zorla evlendirdi kendisiyle.

Uzun süre yaşadım orada,
bu yaşlı kadın için sıkı çalışarak,
hanesi için çalıştım durdum on yıl boyunca.

Yaşlı kadının kızı yetişkin bir kadındı,
onun da bir yeniyetme kızı vardı,
işte bu kız musallat oldu bana bu defa.

Anneannesinin evinde yaşıyordu kız,
hep oralarda dolanıyordu,
cinsel ilişki kurdurdu bana kendisiyle.

Annesiyle anneannesine anlattı olanları,
onlar da heyimasa anlattılar,
heyimastakiler de bütün kasabaya.

İnsanlar gelip beni ayıpladı,
aşağıladılar beni,

kovdular beni oradan.
Hiçbiri beni istemedi,
hiçbiri bana güvenmedi,
hiçbiri beni sevmedi.

Daha önce gitmediğim bir kasabaya gitmemin anlamı yok,
bütün kasabalar aynı,
bütün insanlar aynı.

İnsanlar öylesine aşağılık,
öylesine bencil
hem de acımasız.

Burada, Madidinou'da, istenmediğim
bu yerde yaşayacağım,
bana güvenilmeyen bu yerde yaşayacağım,
sevilmediğim bu yerde yaşayacağım.

293

Burada, annelerimin evinde, istenmediğim
bu yerde yaşayacağım,
kalmak istemediğim bu yerde yaşayacağım,
sevmediğim işleri yaparak bu yerde yaşayacağım;
herkese inat bu yerde yaşayacağım bir dokuz yıl daha,
ondan sonra bir dokuz yıl daha,
ondan sonra bir dokuz yıl daha.

KAPIDAKI KÖPEK

Yazılı bir sunu olarak Uvakuvaha Kırmızı Kerpiç heyimasına verilmiş bir hayalin dökümü. Yazarı imza koymamış.

294

Vadi'de bir kasabadaydım ama bu Vadi'nin dokuz kasabasından biri değil, garip bir yerdi. Bu kasabada bir evde yaşadığımı biliyor ama evi bulamıyordum. Önce ortak alana, ardından Kırmızı Kerpiç heyimasını bulmayı aklımdan geçirerek dans alanına gittim. Dans alanında beş değil, dört heyimas vardı. Hangisinin benim olduğunu bilemiyordum. Birine, "Öteki heyimas nerede?" diye sordum. Adam, "Arkanda" dedi. Döndüm ve heyimasların yüksek çatıları arasında koşan bir köpek gördüm. Bu kadarını rüyamda gördüm.

Uyandığında, köpeği izlemeye koyuldum. Taşlarla çevrilmiş derin bir kuyunun başına geldik. Ellerimi taşlara dayayıp kuyunun içine eğildim ve gökyüzünü gördüm. Yukarıdaki gökyüzüyle aşağıdaki gökyüzünün arasında durup "Her şeyin sonu var mı?" diye bağırdım.

Cevap geldi: "Her şeyin sonu var."

"Kasabam yıkılacak mı?"

"Şimdi yıkılmakta."

"Bütün danslar unutulacak mı?"

"Unutuldu bile."

Hava karardı ve bir deprem duvarları sarstı. Evler yıkıldı, toz duman dan dağlar ve güneş görünmez oldu ve hava birden müthiş soğudu. "Dünyanın sonu mu bu?" diye bağırdım.

Cevap geldi: "Son diye bir şey yoktur."

"Kasabam yıkıldı!"

"Şimdi kurulmakta."

"Ölmem ve bildiğim her şeyi unutmam gerek!"

"Hatırla."

Sonra köpek tozun dumanın, karanlığın ve soğğun içinden, ottan örülmüş küçük bir sepeti ağzında taşıyarak yanıma geldi.

Sepette dünyadaki insanların ruhları vardı. Ufacık ve kapkara, dereotu tohumlarına, çöreotu tanelerine benziyorlardı.

Sepeti aldım ve köpeğin yanı sıra yürümeye koyuldum. Gökyüzü aydınlanmaya, hava açmaya başladığında dağların yerle bir olduğunu gördüm. Dağların ve Vadi'nin olduğu yerde geniş bir ova vardı. Bu ovada, başka bir sürü insanın arasında, köpekle birlikte, kuzeydoğuya doğru yürüyordum. Herkes elinde benimkine benzer torbalar taşıyordu.

Torbaların kiminde tohum, kiminde küçük taşlar vardı. Torbalardaki

taşların şıkırtısı bir fısıltıyla “Sonunda bir son yoktur. Bizimle kurmak için, yık önce bizimle” diyordu. Onların dediğini anlayınca unuttuğum yolunu hatırladım, Irmak boyundaki salkımsöğütleri geçip kasabama, Telina-na’ya geldim, Kırmızı Kerpiç heyimasının önünden dolanıp kendi evimin kapısına ulaştım. Ama köpek kapıdaıydı, hırladı ve içeri girmeme izin vermedi.

HAYAL KURAN DÜŞ GÖREN: TELİNA-NA YILANTAŞI'NDAN AĞAÇKAKAN'IN YAŞAMÖYKÜSÜ

Annemle teyzem, konuşmaya başladığım sıralarda onların göremediği, 295 duyamadığı kişilerle bazen bizim dilimizde, bazen anlayamadıkları kelimeler ve isimler kullanarak konuştuğumu söyler. Böyle yaptığımı hatırlamıyorum. Ama insanlar bir odamn boş olduğunu ya da bahçede kimsenin olmadığını söylediğinde nasıl şaşırıldığımı hatırlıyorum. Her taraf farklı türden kişilerle doluydu. Bunlar genellikle sessizce durur, kendi işlerine bakar ya da geçip giderlerdi. Kimsenin onlarla konuşmadığım, onların da ben konuştuğumda genellikle aldırış etmeyip cevap vermediğini öğrenmişim; ama benden başka kimsenin onları görmediği aklıma bile gelmemişti.

Bir defasında kuzenimle neredeyse kavga edecektik. O, çamaşırhane- de kimsenin olmadığı söylüyordu. Bense, elden ele bir şeyler geçirerek, bir kumar oyunu gibi bir şeyler oynayıp sessizce gülüşen birtakım insanlar görmüştüm. Benden büyük olan kuzenim yalan söylediğini öne sürdü. Ben de ağlayarak ona saldırdım. O öfkeyi şimdi de duyumsuyorum. Ne gördüysem onu söylüyor, onun görmediğine inanmıyordum. Sırf bana yalancı demek için yalan söylediğini sanmışım. O öfke ve utanç, uzun süre yakamı bırakmadı. O yüzden başkalarının görmediği, hakkında konuşmadığı kişilere bakmakta gönülsüz oldum. Onları gördüğümde başımı çevirip gitmelerini bekledim. Onların akrabaları, hane halkımdan kişiler olduğunu düşünüyör, onları görmekten mutlu oluyordum, ama başımı belaya soktukları için onlara güvenemeyeceğimi hissetmeye başlamışım. Tabii aslında her şeyi tersten anlamışım ama olup biteni doğru düzgün anlamama yardım edecek kimse yoktu. Ailem şuna buna kafa yormaya pek eğilimli değildi. Ben de okula gitmek dışında heyimasa yalnız Yaz için oyunlardan önce giderdim.

Ben yüz çevirince, görmekte olduğum bu kişiler de gittiler ve geri dönmediler. Sadece birkaçı kalmıştı ve ben yalnızlık çekiyordum.

Babamla, Sarı Kerpiç'ten Zeytin'le birlikte olmaktan hoşlanıyordum. Az konuşan, ölçülü, iyi huylu, becerikli bir adamdı. Evlerde ve diğer binalarda güneş panellerini, kolektörlerini, pillerini, elektrik hatlarını ve elektrikli araçları tamir eder ve kurardı. Bütün işi Makinecilik Sanatı üzer-

ineydi. Eğer uslu olursam onunla birlikte gitmeme ses çıkarmazdı. Ben de kalabalık ve gürültülu evimizden uzaklaşma fırsatını hiç kaırmazdım. Sanatından hoşlandığımlı fark edince bana öğretime koyuldu. Annem bundan pek hoşlanmamıştı. Yılan taşı'ndan anneannem zaten damadının bir Makineci olmasından hoşnut değildi, annem de benim tıp öğrenmemi istiyordu. "Eğer üçüncü gözü varsa, ondan gereğince yararlanmalı" dediler ve beni Beyaz Kükürt Deresi'ndeki Doktorlar Locası'na gönderdiler. Orada bir sürü şey öğrenmeme ve öğretmenleri de sevmeme rağmen işten hoşlanmadım. Hastalıklar ve ölümlülüğün getirdiğı diğerkazalar karşısında sabırlı ve tahammüllü değildim; babamın üzerinde çalıştığı tehlikeli, oyuncu enerjileri tercih ediyordum. Çoğu zaman elektrik akımını görebiliyor, insanı coşturan, duyulur duyulmaz tatlı ezgisini, hatta piller ve tellerle çalıştığımda, konuşan, şarkı söyleyen anlaşılması güç uzak sesleri duyabiliyordum. Babama bunlardan söz etmedim. Eğer bunları duyup hissedebiliyorsa, sözcükler evinin dışında, konuşulmadan kalmalarını tercih ediyordu.

Doktorlar Locası'na gittiğim, babamla birlikte çalıştığım, tek başına kalmaktan hoşlanmadığım için yedi sekiz yaşmdan sonra çocuk oyunlarına başka çocuklara göre daha az katılmamın dışında, çocukluğum herkesinki gibi geçti. Bir de, babamla beraber Telina'nın dört bir yanına gitmeme, bütün yolları ve evleri tanımama karşılık kasabanın dışına hiç çıkmadık. Ailemin yaz evi yoktu, tepelere hiç çıkmazdık. "Neden Telina'dan başka yere gidilir ki" derdi anneannem; "Her şey var burada!" Yazın, sıcaklarda bile kasaba güzeldi. Dışarı gidenler yüzünden çamaşırhane hiç kalabalık olmazdı. Boş evler, insanlarla dolu evlerden çok farklıydı. Yollar, bahçeler, ortak alanlar bir yalnızlık, tembellik ve sessizlik içinde olurdu. İrmak'tan yukarı çıkıp Telina-na'dan geçen kişileri sadece yazları, çoğu zaman da öğleden sonranın yakıcı sıcakları sırasında görürdüm. Onları tasvir etmek çok güç, kim olduklarını hiç bilmiyorum. Kısa boyluydular. Ses çıkarmadan tek tek ya da üçü dördü tek sıra halinde yürürlerdi. Kolları, bacakları düzgün, yüzleri yuvarlaktı; çoğunlukla dudaklarında ve

çenelerinde çizgiler ve işaretler olurdu. Gözleri çekikti, çoğu zaman du-
mandan ya da ağlamaktan şişmiş ve kanlanmış gibiydi. Sağa sola bakma-
dan ve hiç konuşmadan sessizce kasabadan geçer ve Irmak boyunca yukarı
çıkarlardı. Onları her gördüğümde dört heya söylerdim. Onları öylece
yürürken görmek yüreğimi burkardı. Benden uzakta, keder içinde yürür-
lerdi.

On iki yaşına geldiğim sıralarda kuzenimin yaşı geldi ve ailemiz bü-
yük bir erginlik şöleni düzenleyerek, bizde bulunduğunu bile bilmediğim
bir sürü şeyi eşe dosta dağıttı. Bir sonraki yıl benim yaşım geldi ve bir bü-
yük şölen daha düzenledik. Ama verecek o kadar çok şeyimiz kalmadığı
için kuzenimininki kadar savurganca olmadı. Ay Dansı'ndan hemen önce
Kan Locası'na katılmıştım; şölenim de Yaz Dansı sırasına denk geldi. Şö-
lenden sonra Yaz için Çukulmas'tan da gelenler olduğu için at yarışları ve
oyunları vardı.

Daha önce hiç ata binmemiştim. Telina adına yarışan genç kızlar ve
delikanlılar binmem için sakın bir kısrak getirdiler, ata binmeme yardım
ettiler ve dizginleri elime verdiler. Fırlayıp gittiğimizde kendimi bir yaban
kuğusu gibi hissettim. Müthiş keyifliydi. Üstelik bu keyfi diğer gençlerle
paylaşabiliyordum. Hepimiz kendimizi şölenin yarattığı dostluğa, oyunla-
rın ve yarışların coşkusuna, bayramı kendilerinin bilen atların güzelliğine
kaptırmıştık. O gün, o kısrak bana ata binmeyi öğretti. Bütün geceyi rüya-
da gibi at sırtında geçirdim. Sonraki gün de ata bindim. Üçüncü gün Çu-
kulmaslı bir kula tayla yarışa katıldım. Tay, benimle birlikte büyük yarış-
ta ikinci geldi. Kendisini yetiştiren çocukla birlikte koştuğu kasabalar ara-
sı yarışı birinci bitirdi. Şenliğin, ata binmenin, yarışların ve dostluğun he-
yecanı içinde çocukluktan neşe içinde çıktım. Ama aynı sırada Ev'imden
de dışarı çıktım ve bana bir defada bu kadar çok şeyin verilmesi yüzünden
yolumu şaşırđım. Kalbimi, bindiğim kula taya ve ona binen çocuğa, Çu-
kulmas Yılantaşı'ndan bir kardeşe kaptırdım.

Çok zaman önceydi. Onun hiç suçu yoktu, bilmiyordu bile. Yazdıklarım
bana ait; bu da yalnız benim adıyla anılsın.

Kasabamızda Yaz oyunları işte böyle bitti ve biniciler Irmak boyunca
aşağı, Madidinou ve Ounmalin'e döndüler; bense orada on üç yaşında ya-
ya bir kadın olarak kalakaldım.

Bir önceki yıl boyunca yaptığım boyasız elbiseleri giydim, sık sık Kan
Locası'na giderek şarkıları ve sırları öğrendim. At yarışları sırasında dost
olduğum gençlerle dost kaldım. Ata binmeyi çok istediğimi gördüklerinde
kendi hanelerinin atlarını benimle paylaştılar. Vetulou oynamayı öğren-
dim. O sıralar ahırları ve otlakları Ay Deresi'nin kuzeybatısında Yarımtoy-
nak Çayırı'nda ve Tos Tepesi'nde olan atların bakımına yardım ettim.
Doktorlar Locası'nda at doktorluğu öğrenmek istediğimi söyledim. Beni,
bu sanatı öğrenmem için atların ve sığırların en iyi doktoru olan yaşlı bir
adamın yanına yolladılar. Atlar ve sığırlarla konuşabildiği için onları iyi-

leştirmesine şaşmamak gerekirdi. Çıkardığı değişik sesleri, şarkıların ses-sözlerine benzer sözcüklerini, değişik susuşlarını ve soluk alıp vermelerini, hayvanların da onu benzer biçimde yanıtlamasını dinledim, ama ne dediklerini hiç anlayamadım.

Bir defasında bana, “Önümüzdeki yıl, Çimen Dansı sıralarında öleceğim” dedi.

“Nereden biliyorsun?” dedim.

“Bir öküz söyledi bana” dedi; “Böyle olacağını görmüş. Bak, görüyor musun?” Ellerini öne uzattı. Kolları titriyordu. Sevai ürpermesiydi bu.

Doktorlar Locası’nda öğrendiğim üzere, “Ne kadar geç başlarsa o kadar uzun yaşarsın” dedim. Ama o, “Bir Dünya daha, bir Şarap daha, o kadar. Öküz söyledi” diye sözümü kesti.

298 Bir başka defasında, yaşlı adama, “Atlarla konuşamazsam, onları nasıl iyileştirebilirim?” diye sordum. Ondan pek fazla bir şey öğrenemiyor gibiydim.

“İyileştiremezsin” dedi; “Benim yaptığım gibi iyileştiremezsin. Ne için buradasın sen?”

Güldüm ve oyundaki adam gibi,

“Ne için doğdum ben?

Ne için buradayım?

Cevap verin bana, cevap verin!”

diye bağırdım. Delilikti bu. Kaybolduğumu bilmeden yitip gitmişim ve hiçbir şeye aldırış etmiyordum.

Kan Locası şarkıları söylemek için Yanartaş heyimasına gittiğim bir keresinde o zaman bana bayağı yaşlı gelmiş olan, Süt adlı bir kadınla girişte karşılaşmışım. Bir yılanın keskin ve kör gözleriyle bana bakınış ve “Ne için buradasın?” diye sormuştu.

Ona “Şarkı söylemeye geldim” deyip içeri koşturdum ama bana sorduğunun bu olmadığını biliyordum.

Yazın Telina’nın dansçıları ve at sürücülerıyla Çukulmas’a gittim. Orada o çocukla, o genç adamla karşılaştım. Kula attan ve Vetulou oyunlarında bindiğim küçük ay-atından söz ettik. Kula atın sağrısını okşarken bir defa elim eline değdi.

Ondan sonraki Yaz oyunları gelene kadar bir yıl daha geçti. Benim için böyleydi: Yaz şenliği ve oyunları dışında hiçbir şeyi önemsemiyor, aldırış etmiyordum.

Yaşlı at doktoru Çimen’in ilk günü öldü. Kavuşma Locası’na gitmiş ve şarkıları öğrenmişim. Yakıldıktan sonra onun sanatını öğrenmeyi bıraktım. Ne hayvanlar ne de başka insanlarla konuşabiliyordum. Benim için hiçbir şey açık seçik değildi, kimseyi dinlemiyordum. Yine babamla çalışmaya başladım, ata bindim, atlara bakıcılık yaptım, Yaz oyunlarında yarım

şabilecek kadar vetulou oynadım. Kuzenimin konuştuğu, şekerine, bade- mine, bazen de yüzüğüne, küpesine aşık ve zar oyunları oynadığı bir arka- daş grubu vardı. Her akşam onlarla birlikteydim. O sıralar gördüğüm dün- yada gerçek kimseler yoktu. Bütün odalar boştu. Telina'nın ortak alanla- rında, bahçelerinde kimse yoktu. Kimse kederle Irmak boyunca yürümü- yordu.

Güneş güneye dönünce dansçılar ve at sürücülerini Çukulmas'tan Teli- na'ya geri geldiler ve gece gündüz kırlarda, ata binip oyunlara, yarışlara katılarak vakit geçirdim. "Bu kız Çukulmas'tan gelen kula ata âşık olmuş" diyerek bana takıldılar. Bunu ayıplarcasına söylemiyorlardı; herkes yeni- yetmelerin nasıl atlara âşık olduğunu bilir, buna ilişkin şarkılar bile vardır. Ama at sorunun farkındaydı: Artık yanına sokulmama pek izin vermiyor- du.

299

Birkaç gün sonra sürücüler, beni arlarında bırakıp Madidinou'ya git- tiler.

Şeyler son derece inatçı, dik kafalıdır. Ama tatlı bir boyun eğişleri de vardır, ellerinde olanı sunarlar. Elektrik, tıpkı atlar gibi, hem cılgın ve ba- şına buyruk hem de yumuşakbaşlı ve güvenilirdir. Dikkatsiz, özensizsen, kendi bildiğini okumaya kalkarsan, bir at ya da elektrik taşıyan bir tel de senin tersine gider ve tehlikeli olur. O yıl boyunca defalarca elektriğe çar- pıldım, sağımı solumu yaktım. Hatta bir defasında yanlış bir bağlantı ya- pıp topraklama yapmayı unuttuğum için bir evin duvarının tutuşmasına yol açtım. Yanık kokusuna koşup yangın büyümeden söndürdüler. Ama beni çarak olarak yanına alan babam öyle kızıp öfkelenmişti ki, bir sonraki yağmur mevsimine kadar kendisiyle çalışmamı yasakladı.

O yıl Şarap sırasında on beşime girmiştim. İlk defa sarhoş oldum. Er- tesi gün söylediklerine göre, kimsenin görmediği birileriyle bağrışıp konu- şarak kasabayı dört dönmüşüm. Ben bir şey hatırlamıyordum. Daha az içe- rek bir daha sarhoş olursam daha önce yolları tıklım tıklım doldurduklarını gördüğüm, bana can yoldaşlığı yapan kişileri tekrar görebileceğimi düşün- düm. Dans için açtıkları bir fıçı şarabın artan yarısını şişelere doldurmuş olan ev-komşularımızdan şarap aşırıp tek başıma Na kıyısındaki söğütlü- ğe yollandım.

İlk şişe şarabı şarkılar söyleyerek içtim; ikincisinin çoğunu ziyan ettim ve eve döndüm. Bir iki gün boyunca kendime gelemedim. Sonra tekrar şa- rap aşırıp ve bu defa iki şişeyi de hızla içtim. Şarkı söylemedim. Başım dönüp midem bulandı ve sızdım. Ertesi sabah Irmak'ın kıyısında, söğüt- lükte, soğuk taşların üzerinde, uşümüş ve bitkin bir halde uyandım. Bun- dan sonra ailem endişelenmeye başladı. Geceler sıcak olduğu için, dışarı serinlemeye çıktığımı ve uyuyakaldığımı söyleyebildim; ama annem ya- lan söylediğimi anlamıştı. Bir oğlanla Kıyı'dan içeri geldiğimi, ama bil- mediği bir nedenle bunu kabul etmek istemediğimi sandı. Artık yapma- mam gerektiği halde boyasız elbiseler giydiğimi düşünüyor; bundan utanç

ve endişe duyuyordu. Bana bu kadar az güvenmesi beni çıldırtıyordu, ama ne suçlamayı reddettim ne de bir açıklama getirdim. Babam içimin yandığını biliyordu, ama bütün bunlar yangın çıkarmamın hemen ertesinde oluyordu ve babamın endişesi öfkeye dönüşmüştü. Kuzenime gelince, bir Mavi Çamur çocuğa âşık olmuştu ve başka hiçbir şey umurunda değildi. Birlikte kumar oynadığımız kızlar kendilerini esrar içmeye vermişti; ben-se bundan hiçbir zaman hoşlanmamıştım. Birlikte atlara bakıp ata bindiğim arkadaşlar, dostça davranmayı sürdürüyordu, ama ne insanlarla ne de atlarla birlikte olmak artık pek ilgimi çekmiyordu. Dünyanın bu halinden hoşnut değildim. Kafamda bir dünya yaratmaya başlamıştım.

300. Kafamda yarattığım dünya şöyleydi: Benimle aynı Ev'den olan o Çukulmaslı delikanlı benimle aynı şeyleri hissediyordu. Bu yılın Çimen'inden sonra Çukulmas'a gidecektim. Onunla birlikte tepelere çıkacak ve ormanda yaşayanlara karışacaktık. Kula aygırı da alacak, Yukarıdan Bakan Vadi'ye, hatta daha uzağa, onun söylediğine göre yabani at sürülerinin yaşadığı, Uzun Sessizlik'in batısındaki çimenli tepeler diyarına gidecektik. Bana Çukulmas'tan kimilerinin ara sıra yabani at yakalamaya oralara gittiğini, ama oralarda yerleşik yaşayan insanların olmadığını da söylemişti. Orada yalnız başımıza birlikte yaşayacak, ehlileştireceğimiz yabani atlara binecektik. Yarattığım bu dünyayı gündüz vakti düşlerken iki kardeş gibi yaşadığımızı kuruyordum, ama geceleri tek başıma yatarken kendime anlattığım dünyaya sevişmemiz de katılıyordu. Çimen geldi ve geçti. Güneş Dansı'ndan sonra gitmenin daha iyi olacağını düşünerek Çukulmas'a gitmeyi erteledim. Güneş Dansı'na bir yetişkin olarak hiç katılmamıştım. Katılmayı istiyordum. Kendi kendime danstan sonra Çukulmas'a gideceğimi tekrarlıyordum. Ama yine de gitmemin ya da gitmememin hiçbir önemi olmadığını, bütün istediğimin ölmek olduğunu da biliyordum.

İstediğin şeyin ölmek olduğunu kendine itiraf etmek kolay değil. Bu isteğini, ister görüldüğün başka şeylerin ardına gizleyip durursun. Sanki o sıra hayatıma yeniden başlayacakmışım gibi Yirmi Bir Gün'ü sabırsızlıkla bekliyordum. Birinci günün arife gecesi, orada kalmak üzere heyimasa gittim.

Ayağımı merdivenin basamağına koyar koymaz kalbim sıkıştı, içim ürperdi. O gece uzun şarkılar söylenecekti. Dudaklarım uyuştı, sesim gırtlakımda takılıp kaldı. Dışarı kaçmak ve bütün gece uzaklara koşmak geldi içimden, ama nereye gideceğimi bilmiyordum.

Ertesi sabah üç topluluk oluşturuldu. Biri, kuzeybatıdaki sıradağlara sessizlik içinde yollanacak, biri kendinden geçmek için esrar ve mantarları kullanacak, bir diğeri de davul çalıp uzun şarkılar söyleyecekti. Hangi topluluğa katılacağımı bilemedim. Bu beni her şeyden çok rahatsız etti. Titremeye başladım. Merdivenlere gittim ama dışarı çıkmak için ayağımı kaldıracak gücü kendimde bulamadım.

Doktorlar Locası'nda ara sıra bana bir şeyler öğretmiş olan Safra adlı

yaşlı bir doktor merdivenden aşağı iniyordu. Şarkı söylemeye gelmişti, ama sanatının getirdiği alışkanlıkla halim dikkatini çekti ve beni süzdü. Durup döndü ve “İyi değil misin?” diye sordu.

“Sanırım hastayım.”

“Niçin böyle diyorsun?”

“Dans etmek istiyorum ve yapacağım dansı seçemiyorum.”

“Uzun şarkılara ne dersin?”

“Sesim kısılmış.”

“Peki kendinden geçmek?”

“Korkuyorum.”

“Ya yolculuk?”

“Bu evden çıkamıyorum!” diye bağırdım ve tekrar titremeye başladım.

Safra kafasını kaldırıp çenesini omzuna yasladı ve gözlerinin üstünden bana baktı. Kısa boylu, esmer, yüzü kırış kırış bir kadındı. “Zaten gerginisin. Kırılmak mı istiyorsun?” dedi.

“Belki öylesi daha iyi olur.”

“Belki de gevşemek daha iyi olur.”

“Hayır, gevşemek daha kötü olur.”

“İşte bir seçim yaptın. Gel şimdi benimle.”

Safra elimden tutup beni İç Güneş insanların toplandığı heyimasın en iç odasına doğru götürdü.

“İçeri giremem” dedim; “Öğrenmeye başlamak için yeterince yaşlı değilim.”

Safra, “Ama ruhun yaşlı” dedi. Aynı şeyi yanımıza yaklaşan Kara Meşe’ye de söyledi: “Bunda bir yaşlı, bir de genç ruh var. Birbirlerini çekiştirip duruyorlar.”

O sıralar Yılantaşı Locası’nın sözcüsü olan Kara Meşe, Safra’yla konuşmaya başladı. Ne dediklerini izleyecek durumda değildim. İç odanın eşğine geldiğimizde saçlarım diken diken oldu, kulaklarım çınlamaya başladı. Odanın içinde gidip gelen yuvarlak, parlak ışıklar gördüm. Oysa odada, tam tepedeki delikten süzülen yıldız pırıltılarının yansımaları dışında hiç ışık yoktu. Işık dönmeye başladı. Kara Meşe bir şeyler söylemek için bana döndü. Tam o sırada, o konuşurken kendimden geçip hayal görmeye başladım.

Karşımda insan Kara Meşe değil, Yılantaşı’nın kendisi duruyordu. Kadın ya da erkek değil, bir insan değil, taştan bir varlıktı. Biçimi iri bir insana benziyordu ama mavi ve mavi-yeşil renklerdeydi ve teni siyah yılantaşındandı. Saçsızdı. Gözkapakları yoktu. Az gören gözleri karanlıktı. Yılantaşı, taştan gözleriyle ağır ağır bana baktı.

Dehşet içinde yere çöktüm. Ne ağlayabiliyor, ne konuşabiliyor, ne ayakta durabiliyor ne de kıpırdayabiliyordum. Korku dolu bir çuval gibiydim. Bir taş, belki de Yılantaşı’nın eli kafamın sağına, kulağımın üstüne sertçe vurana kadar soluk da alamadım. Dengemi sarsan darbe canımı öy-

le yakmıştı ki, acıyla inledim. O zaman soluk almaya başladım. Başım kanamamıştı, ama kulağımın üstünde bir şişlik belirdi.

Darbenin acısı ve şaşkınlığı geçene kadar yerde kaldım. Uzun bir süre sonra kafamı kaldırıp baktım. Yılantaşı hâlâ oradaydı. Dikilip duruyordu. Biraz sonra ellerinin yavaş yavaş hareket ettiğini gördüm. Yavaşça kaldırdığı ellerini tam ortalarda bir yerde, göbek hizasında kavuşturdu. Eller birbirinden tekrar ayrıldığında taşın ortasında beliren bir yarığı da çekerek açtı. Yarık bir kapının eşiğine benziyordu. Bu kapının açıldığı odaya girmem gerektiğini biliyordum. Sendeleyerek doğruldum, taşa doğru titreyerek bir adım attım.

İçerisi bir oda gibi değildi. İçerisi taşı ve ben taşın içindeydim. Bir odanın aydınlığı ve ferahlığı yoktu. Sanırım hayalimin bundan sonrası hep taşın içinde geçti. Ama insanlar, insan oldukları için bir şeyler görmeleri gerekir. Bu yüzden taşın içi sürekli değişti, başka yerlere, başka şeylere, başka varlıklara dönüştü.

Sanki yılantaşından kaya ufalanmış, kırmızı toprağa dönüşmüş gibi, bir süre sonra kendimi toprağın içinde, toprağa karışmış olarak buldum. Toprak ne hissederse öyle hissediyordum. Toprağın üstüne yağmurun yağdığını, içine süzülüğünü hissediyordum. Görmeye benzer bir duyuyla, bütünüyle yağmur olan bir gökyüzünden düşen damlaların üzerime yağdığını, içime aktığını hissediyordum.

Uykuya dalıyor, sonra bir şeyler algılayacak gibi yarı yarıya uyanıyordum. Taşları, kökleri, sol tarafımda yağınurlu mevsimde bir dere gibi akan soğuk suyu hissetmeye başladım. Altımdan, yanımdan, içimden yeraltı suları damar damar dolanıyor; toprağın içinden, taşların arasından sızarak dereye akıyordu. Derenin yakınlarında ağaçların büyük, derin köklerini, toprağın her yanında otların incecik köklerini, süsenlerin, gelinçiçeklerinin soğanlarını, yer sincabının yüreğinin çarpışını, uyuyan köstebeği hissettim. Bir tekeotunun ana kökünden yukarı tırmandım, gövdeden ve yapraksız bir daldan geçip en dış küçük dalların ucuna vardım. Yağmurun merdivenini gördüm. Ona tırmanıp bulutların merdivenine ulaştım. Ona da tırmanıp rüzgârın patikalarına çıktım. Rüzgâra kapılmaktan korktuğum için orada durdum.

Rüzgârın patikalarından Çakal çıkageldi. Başı ve kolları boz, karma karışık kıllarla kaplı, uzun, ince yüzlü, sarı gözlü zayıf bir kadın gibi gel-

Büyükanne Dağı

di. Yavrularından ikisi yanındaydı.

Çakal bana baktı ve “Endişelenme” dedi; “Aşağıya bakabilirsin. Ardına bakabilirsin.”

Rüzgârın içinde ardıma, aşağıya baktım. Altımda ve ardımda, üzerlerinde gökkuşağının parıldadığı, ormanla kaplı tepeler vardı. Ağaçların yapraklarındaki su damlaları ışıltıyordu. Gökkuşağında yaşayanları gördüğümü sandım ama emin olamadım. Aşağıda ve daha ötede yazın sarı tepeleri ve aralarından denize doğru giden bir ırmak vardı. Altımdaki hava yer yer öylesine kuşlarla doluydu ki, yalnız kanatlarının ışığını görebiliyor, altlarında toprağı göremiyordum.

Çakal’ın, bir ağızdan şarkı söyleyenlerden yükseliyormuşa benzeyen tiz bir sesi vardı. “Daha ileri gitmek istiyor musun?” diye sordu.

“Güneşe gidecektim” dedim.

“Hadi git. Bütün buralar benim ülkem.” Çakal bunu söyler söylemez, yanında yavruları, bir çakal gibi rüzgârın üstünde dörtlüce koşturarak yanımdan geçip gitti. Ben de peşinden yola koyuldum.

Rüzgârın üzerinde adımlarım Gökkuşağı dansçılarının adımları gibi uzun ve yavaştı. İlk adımda aydınlık, sonrakinde karanlık oldu. Sonraki adımda dumanlı, bir sonrakinde berrak oldu. Bir sonraki uzun adımım, boz, kara kül ve toz bulutları her şeyi kapladı. Bir sonrakinde üzerinde hiçbir şey bitmeyen, hiçbir şey kıvıldamayan bir kum çölü gördüm. Bir adım daha attım ve dünyanın yüzü baştan başa bir kasaba oldu. Her yer çatılar, yollar ve karınca yuvası gibi kıvıllı kıvıllı insanlarla kaplıydı. Bir adım daha attım ve okyanusların dibinin kurduğunu, ortadaki uzun yarıklardan lavların fıskırduğunu, ambar duvarlarının dibindeki hendekler gibi, anakaraların yükseldiği yarıların gölgesinde, ıssız, devasa kanyonlar gördüm. Rüzgârın üzerinde uzun ve yavaş bir adım daha attım ve dünyayı bir defasında gördüğüm, basık alınlı ve gözsüz doğan bir bebeğin kafası gibi, bomboş, dümdüz ve solgun gördüm. Bir adım daha attım ve Büyükanne Dağı’nın güneydoğu eteğinin üstünde, gün ışığının altında, durgun havanın içinde şahin beni karşıladı. Kuzeybatıya yağmur yağmıştı, o taraf hâlâ kara bulutlarla kaplıydı. Dağdaki kanyonları örten ormanlarda yapraklar yağmur damlalarıyla ışıltıyordu.

Bana verilen Dokuzuncu Ev hayalinin bir bölümünü yazıyla anlatabilir, bir bölümünün de davul eşliğinde şarkısını söyleyebilirim. Ama o hayalin, o düşün büyük bölümü için ne uygun kelimeler ne de uygun ezgiler bulabilirim. O günden bu yana ömrümün büyük kısmını gördüğüm düşe nasıl bakmak gerektiğini araştırmakla geçirmiş olmama rağmen, gördüklerimi çizemem, çünkü ellerimde benzeterek çizme yeteneği yok.

Çizmenin daha uygun, anlatmanın ise daha güç olmasının bir sebebi, düşümün içinde hiç kimsenin olmaması. Bir hikâyeye anlatırken “Bunu gördüm”, “Şunu yaptım” diye anlatırsın. Ama anlatacak bir ben ya da o yoksa anlatacak bir hikâyeye de yok demektir. Dokuzuncu Ev’e gelene kadar ben

vardım. Oradaysa şahin vardı, ben yoktum. Şahin ve durgun hava vardı. Şahinin gözleriyle görmek, benliğin olmadan var olmak demek. Benlik ölümlüdür. Orası ise Sonsuzluk Evi'ydi.

Şahinin gözleriyle gördüklerimden kelimelere aktarabildiklerim şunlar:

Gücün evreniydi gördüğüm. Yıldızların ve gökadalarnın, dünyaların, hayvanların, zihinlerin, sınırların, tozların, bütün varlıkların enerjisinin oluşturduğu çizgiler ve alanların ağıydı. Varoluş titreşiminin yarattığı köpükler ve nakışlardı. Hepsi birbirine bağlı, her parça bir başka parçanın parçası; bütün, her parçanın parçasıydı. Yalnız kendi içinde, sınırsız ve ucu açık bir bütün olarak kavranabilir bir şeydi.

304 Takas'ta, Kent'in elektriksel zihin ağının bütün yeryüzünü kapladığı, dünyanın dışında, ayın ve diğer gezegenlerin ötesine, yıldızlara doğru akıl almaz uzaklıklara uzandığı öğretilir. Gördüğüm hayalde, Kent'in ağı, gücün evreninde, okyanusta, bir dalganın üzerindeki anlık bir pırıltı ya da sonsuz çayırarda bir çim tohumunun üzerindeki toz zerresi kadardı. Denizde dalgaların üzerinde dans eden ışık, çayırın üzerinde ışığın parıltıması ya da bir ateşten sıçrayan kıvılcımların göz kırpması; söyleyebileceklerim bu kadar: Olabilecek bütün imgeleri içeren bu düşünce anlatacak bir imge yok. Müzik hayalimi kelimelerden daha iyi yansıtabilir, ama ben sözcüklerin müziğini yakalayıp sunabilecek bir şair değilim. Köpükler ve kayanın içinde mikanın pırıltısı, kıvılcımlar, dalgaların ve tozların serpin-tisi, büyük yün tezgâhlarının çalışması ve her şeyin dans etmesi, şahinin düşünüyü bir an için zihnime yansıttı. Elbette zihnim yeterince berrak ve sağlam olsaydı, her şey şahinin düşünüyü zihnime yansıtabilirdi. Ama hiçbir zihin, hiçbir ayna yansıyanın tümünü, bir an için bile parçalanmadan içinde tutamaz.

Sonra bir geri çekilme ya da bir alçalma gibi bir şey, bir iniş oldu. Be-timleyebileceğim kimi şeyler gördüm. İşte bunlardan biri: Daha aşağıdaki bu düzeyde gördüklerim Tanrılar ya da tanrısallık diye adlandırılabilir. Bu-rada kimi varlıklar olasılıkları hayata geçiriyordu. İnsan olduğum için bu varlıkları insan biçimli gördüm. Bunlardan birisi geldi ve enerji titreşim-lerinin çizdikleri yolu sarmaldan çembere çevirecek biçimde şekillendirdi. Bu varlık çok güçlü ve topaldı. Ocağının, örsünün önündeki demirci gibi çalışarak, dehşetli güçlü, alev alev enerji çarkları yapıyordu. Yaptıklarıyla yanmış, külle kaplanmıştı, gözleri çömlekçi fırınının ağzı, saçları tutuş-muş teller gibiydi, ama yine de enerji yollarını kendi üstlerine kapayarak çarklar yapıyor, gücü gücün içine hapsediyordu. Bu varlığın çevresi, çark-ların döndüğü, işleyip öğüttüğü yerler kararmış ve boşalmıştı. Başka var-lıklar fırtınada kuşlar gibi uçarak geldi ve çığlıklar atarak ateş çarklarını durdurmaya çalıştı, ama onlar da çarklara kapıldılar ve alev alev tutuştul-ar. Ateş çarklarını yapan varlık zayıflamış, yanmış, karanlık, ince bir ka-buğa dönüşmüştü. O da dönen, yanan ve öğüten çarklara kapılmış, öğütül-

müş, unufak olmuştu. Döndükçe büyüyen, birleşen çarklar sonunda dişleri birbirine kenetlenmiş dev bir makine oldu. Makine zorlandıkça zorlandı, parladı ve patlayarak paramparça oldu. Parçalanan her bir çark, yanan, patlayan, yıkılan, kara bir toza dönüşen, tutuşmuş çiçeklere, yanan hayvanlara, alevden yüzler ve gözlere dönüşüyordu. Bütün bunlar oldu ve bitti. Olan, gücün evreninde bir ışığın göz kırpması, bir köpük kabarcığı, mekiğin bir fiske, bir mika zerreciği gibiydi. Geride kalan kara toz, ucu açık eğriler ya da sarmallar biçiminde yayılı kaldı. Sonra bir hareket, bir kıpırtı başladı. Güneş ışığı dememi içindeki toz zerrecikleri gibi pırıltılar yayarak dans etmeye başladı. Sonra dans uzaklaştı, uzaklaştı, daha yakınlarda, solda, küçük bir hayvanın iniltisi gibi bir şey duyuldu. Bu bendim, dünyadaki zihnim ve varlığımı. Ağır ağır kendime gelmeye başladım ama bu hayali, bu düşü gören ruhum geri dönmeye isteksizdi. Yalnız zihnim, inleyp seslenerek, ruhumu Dokuzuncu Ev'den geriye çağırıyor; bana doğru sürüklüyordu.

305
F20

Toprak duvarlı küçük sıcak odada yere, sağ yanına uzanmış yatıyordum. Oradaki tek ışık, bir elektrikli ısıtıcının kırmızı çizgisiydi. Yakınlarda bir yerde birileri iki notalı bir şarkı söylüyordu. Sol elimde üzerinde siyah şekiller olan yeşilimsi bir yılan taşı tutuyordum. Yılan taşı genellikle yuvarlaklaşacak biçimde aşınmaz, dökülüp parçalanır. Ama elimdeki taş, suda aşınmış gibi yusuvarlaktı. Avcumun içini tam dolduracak büyüklükteydi. Dalıp uyuyana kadar, uzun süre bu taşı elimde tutarak şarkıyı dinledim. Bir süre sonra uyandığımda taşın maddi varlığını yitirmeye başladığını hissettim. Parmaklarım taşın içine gömülmeye başladı, ağırlığı azaldıkça azaldı ve sonunda taş yok oldu. Dünyanın sağ kolundan elimde onun bir parçasıyla dönmemin çarpıcı olacağını düşündüğümden buna biraz üzüldüm. Ama aklım başıma geldikçe bunun ne kadar boş bir heves olduğunu kavradım. Yıllar sonra taş bana geri geldi. Henüz küçük birer çocuk olan oğullarımla birlikte Ay Deresi kıyısında yürüyorduk. Küçük oğlum deredeki taşı gördü, "İşte bir dünya!" diyerek eline aldı. Ona taşı heya kutusunda saklamasını söyledim. Öyle yaptı. Öldüğünde taşı Ay Deresi'ne geri koydum.

Güneş'in Yirmi Bir Günü'nün ilk iki günü ve gecesi hayalimde kalmışım. Çok yorgun ve zayıf düştüğüm için Yirmi Bir Gün boyunca beni heyimasta alıkoydular. Uzun şarkıları duyabiliyor, ara sıra diğer odaları gezabiliyordum. İç Güneş Dansı'nı yaptıkları, kendimden geçip düşe daldığım en iç odaya bile aldılar beni. Oturup dinledim ve göz ucuyla seyrettim. Ama dansı gözlerimle izlemeye ya da şarkı söylemeye, hatta uzun davula dokunmaya her yeltenişimde, kumlara vuran bir dalga gibi yorgunluk beni yıkıyor ve küçük odama dönmek, toprağın üzerine, toprağın içine yatmak zorunda kalıyordum.

Beni Sabah Türküsü'nü dinlemek için uyandırdılar. O gün, Güneşin Doğuşu Günü, yirmi bir gün boyunca ilk kez merdivenlerden yukarı, gü-

neşe çıktım.

İç Güneş Dansı'nı yapanlar benim bakımımı üstlenmişti. Henüz yeterince güçlenmediğim için, bir daha beni kendimden geçirecek bir hayale yaklaşsam gerisin geri dönmem gerektiğini anlattılar. Dans etmememi öğütlediler. Öylesine incelik ve sevecenlikle bana yiyecek getirmeyi sürdürdüler ki, itiraz edemedim ve iştahla yedim. Doğan Güneş günleri geçtikten sonra heyimastaki bilginlerden ikisi benimle ilgilenme işini devraldı. Benim Ev'imden Katranotu diye bir adamla Yanartaş'tan Süt adlı kadın rehberim oldu. Gördüğüm düşü söze dökmeyi öğrenmenin zamanı gelmişti.

306
F20

Başladığımda öğrenecek bir şey olmadığını gördüm: Bütün yapmam gereken gördüğümü anlatmak.

Süt kelimelerle çalışıyordu; Katranotu ise kelimelerle, davulla ve ses-sözlerle. Bana ağır ağır yol aldirdilar. Her defasında çok az anlatıyor, kimi defalar tek bir kelime söylüyor, anlatabildiklerimi tekrarlıyor, ses-söz şarkılarına döküyor, böylece gerçekten hatırlanabilecek ve sunulabilecek olanın en fazlasını çıkarabiliyor, tekrar tekrar hatırlanabilir ve sunulabilir hale getiriyordum.

Böyle böyle, gördüğünü anlatmanın ne olduğunu anlamaya başlayınca ve düşün sayısız canlı ayrıntısı ve sonsuz karmaşıklığı kafama üşüşüp betimleme yeteneğimi aşınca, bir parçasını bile kavrayamadan bütün hayali yitireceğim, birazını hatırlasam bile hiçbir şeyi anlayamayacağım korkusuna kapıldım. Rehberlerim beni sakinleştirip sabırsızlığımı yatıştırdılar. Süt şöyle dedi bana: “Bu işte bizim bir eğitimimiz var, seninse hiç yok. Yeryüzü diliyle Gökyüzü'nden söz etmeyi öğrenmen gerek. Düşün: Bir bebeği dağa taşıyıp götürseler, yürümeyi öğrenmeden, dağdan aşağı yürüyüp geri dönebilir mi?”

Katranotu, hayalimde gördüğümü zihnimin içime alıp kavramayı öğrendikçe, her iki kasabada da yaşamının koşullarına yaklaşıcağımı açıkladı ve “O yüzden acele etmenin gereği yok” dedi.

“Ama bu yıllar ve yıllar alacak” dedim.

“Şimdiden bin yıl geçti bile. Safra, ruhunun çok yaşlı olduğunu söylemişti.”

Katranotu'nun ne zaman dalga geçip ne zaman ciddi olduğunu çoğu zaman anlayamamak canımı sıkıyordu. Bu gençleri hep rahatsız eder. Ruhum ne kadar yaşlı olursa olsun, zihnim on beş yaşındaydı. Pek çok şeyin, ancak aynı anda hem dalga geçip hem geçmeden söylenebileceğini anlamak için bir süre daha yaşamam gerekiyordu. Bunun için Şahin'in Evi'nden tamamen çıkıp Çakal'ın Evi'ne dönmem gerekiyordu. Hâlâ zaman zaman bunu unuturum.

Katranotu'nun tarzı dalga geçmek, şaka yapmak, şaşırtmak, tahrir etmektir. Ama bunu sevecenlikle yapardı, ondan hiç korkmadım. Ama daha Kan Locası'nda bana “Ne için buradasın?” diye sorduğundan beri Süt'ten

ürküyordum. Büyük bir bilgin ve Locanın Şarkıcısı'ydı. Onun tarzı sakin, sabırlı ve kişisellikten uzaktı, ama sevecen değildi; ondan korkardım. Katranotu'na karşı kibardı, ama nezaketinin altında bir küçümsemenin yattığı apaçıktı. Bir erkeğin yerinin ormanlar, tarlalar, ışıklar olduğunu, kutsal ve entelektüel şeylerin içinde erkeğin yerinin bulunmadığını düşünürdü. Loca'da o eski alaycı lafı tekrarlayarak, "Erkek düzüşmek için beynini, düşünmek için çükünü kullanır" dediğini duymuştum. Katranotu, Süt'ün ne düşündüğünün pekâlâ farkındaydı ama o bunlara benim kadar aldırış etmiyordu; entelektüel erkekler yeteneklerinden kuşku duyulmasına, başarılarının küçük görülmesine alıştı. Bense, Süt'ün yukarıdan bakan, kibirli tavırlarından rahatsız oluyordum. Hatta bir defasında "Erkek olsa da bir kadın gibi düşünüyor!" diyerek, Süt'e karşı Katranotu'nu savundum.

Bu elbette hiçbir işe yaramadı. Zaten tamamen doğru da değildi. Benim için her şeyden önemli olan şeyi Katranotu'yla, bir erkekle, hem de benim Ev'imden bir erkekle konuşamazdım. Kibirli, sert, merhametsiz, bütün ömrünce bekâr yaşamış bir kadın olan Süt'e gelince, ona sornama gerek bile yoktu. Öyle gerektiğini düşünüp bir defasında tam söze girişmişim ki lafı ağızıma tıkadı: "Bu konuda bilmem gerekeni biliyorum. Kendinden geçip düş görmede günah vardır. Düş paylaşılır; günah paylaşılmaz."

Söylediğini tam anlayamadım. Heyimastan çıkmaktan, eski yaşamıma yakanılmaktan, yine yanlış düşünceler ve umutsuzluk içinde yolumu şaşırılmaktan korkuyorum. Güneş'ten on beş gün sonra kendimi kötü hissetmeye başladım. Zayıf ve hasta gibi olduğumu, heyimastan çıkamayacağımı söyledim. Katranotu, buna yanıt olarak "Hah!" dedi; "Demek evine dönmenin zamanı gelmiş!"

Onun çok anlayışsız olduğunu düşündüm. Süt ile çalışırken içimin sıkıntısı yüzünden ağlamaya başladım ve "Keşke bu hayali hiç görmeseydim!" deyiverdim.

Süt ile bir an göz göze geldik. Bakışı yüzümü ince bir dalla döver gibiydi. "Sen hayal falan görmedin" dedi.

Burnumu çeke çeke ağlayarak gözlerimi ona diktim.

"Yok, hiçbir şey görmedin. Hiçbir şeyin yok. Ev duruyor. İstersen bir köşesinde, istersen her tarafında yaşarsın, istersen dışarı çıkarsın. Seçim senin, nasıl istersen." Süt bunları söyledikten sonra beni bırakıp gitti.

Küçük odada bir başıma kaldım. Duvarları, tavanı ve tabanı topraktan yapılmış küçük sıcak yeraltı odasına göz gezdirdim. Duvarlar yeryüzüydü: Bütün yeryüzü. Dışarıda gökyüzü vardı: Bütün gökyüzü. Oda gücün evreniydi. Hayalim benim içimde değil, ben hayalimin içindeydim.

Sonra yaşamak ve doğru yolda kalmaya çabalamak üzere evime döndüm.

Günlerimin büyük bölümü heyimasta Katranotu'yla ya da Kan Loca-

sı'nda Süt'le çalışmakla geçiyordu. Sağlığım iyiydi, ama yine de hep yorğun ve uykuluydum; evdekiler bana pek iş yaptırılmıyordu. Babam dışın-da bütün ailem, işleri başlarından aşkın, sürekli meşgul insanlardı, çalışmayı ve konuşmayı sever, bir şey yapmadan duramazlardı. Heyimasta geçirdiğim aydan sonra, onların arasında kendimi bir dağ deresine düşmüş, hoplayıp sıçrayan, oradan oraya çarpıp duran bir çakıl taşı gibi hissediyordum. Ama babamla çalışmaya gidebiliyordum. Süt, çalışmaya gittiğinde beni yanına alması için onunla konuşmuştu. Katranotu, bu mesleğin tehlikeli olduğunu söyleyip Süt'e çıkmıştı. Erkeklerle konuşurken kullandığı, ağır ve yukarıdan bakan tavrı takınan Süt, onu "Bunun için endişe etme. Onu güçlü kılan da tehlikeydi" diye yanıtlamıştı.

Böylece yeniden güç üzerine çalışmaya başladım. Sanatı dikkat ve ciddiyetle öğrendim ve bir daha yangın çıkarmadım. Katranotu'ndan davul çalınayı, Süt'ten sırlar hakkında konuşmayı öğrendim. Ama her şey ağır, çok ağır ilerliyor, korkum ve sabırsızlığım büyüdükçe büyüyordu. Kula atın sürücüsü eskisi gibi aklımda değildi, ama korkunun tam orta yerindeydi. Hiç ata binmedim, atlara bakan arkadaşlarımdan, atların yayıldığı çayırlardan hep uzak durdum. Yaz danslarını, oyunları, at yarışlarını hiç düşünmemeye çalıştım. Teyzemin yeni bir kocası olmasına ve bitişik odada her gece epeyce gürültü çıkararak sevişmelerine rağmen aşk yapmayı aklımdan çıkarmaya uğraştım. Ürktüğüm ve kendimden rahatsız olduğum için, kendimi zayıf düşürmek niyetiyle oruç tuttum; midemi, bağırsaklarımı boşalttım.

Utandığım için Katranotu'na, korktuğum için de Süt'e bütün bunlardan hiç söz etmedim.

Sonra Dünya Dansı yapıldı ve peşinden sıra Ay'a geldi. Ay Dansı'nın düşüncesi bile beni korkudan korkuya sürüklüyordu. Köşeye kısırılmış gibiydim. Ay'm ilk gecesi geldiğinde, kulaklarımı aşk şarkılarına tıkayıp, bütün gece orada kalma niyetiyle heyimasıma gittim. Katranotu'nun kendi yusufluk düşerinden getirip bana öğrettiği bir düş-ezgisini davulla çalmaya başladım. Neredeyse başlar başlamaz kendimden geçtim ve öfke evine girdim.

Bu evde her şey sıcak ve karaydı, sarımsı donuk bir ışık parlıyor, aşağıdan ve duvarlardan kasvetli bir homurtu yükseliyordu. Simsiyah ve bir sürü kolu olan yaşlı bir kadın vardı odada. Bana o zamanki adımla, Böğürtlen diye değil, Ağaçkakan diye seslendi: "Ağaçkakan, gel buraya! Gel buraya, Ağaçkakan!" Ağaçkakan'ın adım olduğunu anladım ama yanına gitmedim.

Yaşlı kadın, "Niye somurtuyorsun?" diye konuşmaya başladı. "Niye Çukulması kardeşinle düzüşmeye gitmiyorsun? Eyleme dökülmemiş arzu yozlaştırır. 'Yasak' bir köle sahibidir; 'ayıp' bir köledir. Kısırılmış enerji kötülüğün çarklarını çevirir. Peşinden sürüklediğin şeye bir bak. Böyle zincirlerle, prangalarla bağlıyken, sarmallarda nasıl koşacaksın, gücü na-

sıl kullanacaksın? Hurafe bunlar! Hurafe!”

Birden iki ayağımın da koca bir yılan taşı kayasına halkalar ve zincirlerle bağlanmış olduğunu, hiç hareket edemediğimi fark ettim. Eğer düşersem, kayanın da yuvarlanıp üzerimden geçeceğini, beni ezeceğini düşündüm.

Yaşlı kadın devam etti: “Kafandaki nedir? Bir Ay Dansı peçesi değil! Hurafe bunlar! Hurafe!”

Ellerimi başıma götürdüm ve başımın siyah yanartaştan ağır bir miğferle örtülü olduğunu fark ettim. Miğfer gözlerimi ve kulaklarımı da kapatıyor, bu yağlı kara camın içinden görüyör ve işitiyordum.

“Çıkar onu, Ağaçkakan” dedi yaşlı kadın.

“Senin demenle çıkarmam!” dedim.

Miğfer başımda giderek ağırlaştığı ve kalınlaştığı için onu pek göremiyor, duyamıyordum. Kaya da ayaklarıma ve sırtıma yüklendikçe yükleniyordu.

“Kaç, kurtul! Taşlaşıyorsun! Kaç, kurtul!” diye bağırdı.

Onun sözünü dinlemeyecektim. Dinlememeyi seçtim. Ellerimle yanartaş miğfere bastırdım. Miğfer kulaklarıma, gözlerime, alnıma gömüldü ve benimle bütünleşti. Kendimi kayanın içine doğru bastırdım ve kaya bacaklarımin, gövdemin bir parçası oldu. Ağırlaşmış, sertleşmiş, kaskatı kesilmiş halde orada durdum, ama istesem yürüyebilirdim. Kara cam artık kulaklarımin, gözlerimin önünde olmadığı, onların bir parçası olduğu için görebiliyor, işitebiliyordum. Evin tutuştuğunu, çatısının, tabanının, duvarlarımin için için yandığını, kavrulduğunu gördüm. Kara bir kuş, bir karga, dumanların arasında bir odadan diğerine uçuyordu. Yaşlı kadın da tutuşmuştu; elbiseleri, saçları, eti yanıyordu. Onun çevresinde dönen karga bana seslendi: “Hemen kaç kurtul, kardeşim, kaç kurtul!”

Öfke evinde, öfkeden başka hiçbir şey yoktu. “Hayır!” dedim.

Karga gaklayarak, “Suyu ara kardeşim, pınarın suyunu ara!” dedi. Sonra evin yanan duvarlarından dışarı uçtu. Tam giderken alev alev kıvrıkcık saçlı, güzel ve güçlü bir adam suratıyla bana baktı. Sonra ateşten duvarlar, üç notalı davul ezgisini çaldığım Yılan taşı heyimasının duvarlarının içine gömülüp yok oldu. Hâlâ davul çalıyordum. Ama vuruşlarımin düzeni değişmişti.

Bu hayalden sonra adım Ağaçkakan oldu. Heyimastaki bilginler, söylediklerini yapmamış olsam da, o büyükannenin verdiği adı kullanmamın en iyisi olduğu düşüncesinde birleşmişti. Bu hayalin ardından, karganın söylediğini yaparak İrnak’ın Pınarları’na gittim. Ondan sonra arzusun yarattığı korkudan kurtuldum.

Merkezdeki düş, kendi dışındaki bir şeyle ilgili değildir; zaten her şeyi içine aldığı için dışında hiçbir şey yoktur. Dokuzuncu Ev’de gördüğüm, bir bulut ya da bir dağ gibiydi. Böyle hayalleri, düşleri kullanılır hale kendimiz getirir, anlamlar yaratır, içinden imgeler bulup çıkarır, yaşamımızı

onların üzerine kurarız. Ama onlar dünyaya benzer: Ne bizim içindir onlar ne de bize dair. Biz o hayallerin bir parçası olmakla kalırız. Merkezin uzağında, ölümlü benliğimize daha yakın başka tür düşler, hayaller de vardır. Bu tür düşlerin biri, kişinin kendi yaşamına ilişkin olan dönüm noktası düşüdür. Büyükannenin bana ad verdiği düş, bir dönüm noktası düşüyüdü.

Yaz'la birlikte Çukulmas'tan da gelenler oldu. Yılantaşı'ndan kardeşim yarışlarda kula atına binmedi. O ata Çukulmas Yanartaşı'ndan bir kız bindi. Kendisi yarışlara doru bir atla katıldı. Kula at bütün yarışları kazandı ve çok hayranlık topladı. Söylediklerine göre, o yazdan sonra yarışlara katılmayacak, damızlık olacaktı. Ben ata binmedim, oyunları ve yarışları seyretmekle yetindim. Neler hissettiğimi anlatmak çok zor. Sürekli boğazım yandı, sürekli içimden, "Elveda, elveda!" dedim. Ama elveda diye seslendiğim, çoktan gitmişti bile. Yastaydım ama içim yanmıyordu. Kız iyi biniciydi ve güzeldi. "Belki kıyıda içeriye birlikte girerler" diye aklımdan geçirdim ama bu düşünce beni incitmedi, üzmedi. İstedğim Teli-na'dan ayrılmak, dönüm noktası düşünüyü izleyen yaşama başlamaktı.

311

Ondan sonra, yaz sıcağında, Katranotu'yla birlikte Uvakuvaha'ya, İrmak'ın Pınarları'na gittik.

Dağ'da Yılantaşı konukevinde kaldım ve çoğunlukla kutsal binalarda, Arşiv'de ve Takas'ta arada sırada çıkan işlerde, elektrikçinin yardımcısı olarak çalıştım.

Sabahları güneşin doğuşuyla dışarı çıkardım. Yukarıda, güneşin ilk ışıkları Dağ'ın doruklarındaki kayaları aydınlatırken, evin sundurmasının ilerisinde ve altında bütün gördüğüm tüy tüy bir beyazlık, Vadi'yi dolduran yaz sisi olurdu. Bana öğretilen şarkıyı söyledim:

"Aslanın yürüdüğü,
aslanın uyandığı,
pumanın Vadisi bu,
Yedinci Ev'de pırl pırl!"

Sonraları, yağmurlu mevsimde puma, dorukları ve Pınarlar'ı bulutlar ve koyu bir sisle karatarak, Dağ'ın üzerinde yürüdü. Her şeyi örten bu yağmursuz sisin içinde uyanmak, aslanın soluğunu solumak ve düş görmek üzere uyanmak gibiydi.

Dağ'daki günlerimin büyük kısmını heyinasta geçirdim, hatta ara sıra orada uyudum. Uvakuvaha'nın bilginleri, hayal ve düş görenleri ile hayali kafada canlandırma, anlatına, ezgiye dökme yöntemleri üzerine çalıştım. Yeteneğim olmadığı için dans ve resinle değil; düşü anımsama, sözlü ve yazılı dile ve davul vuruşlarına aktarma ile uğraştım.

Pek çok kişi gibi ben de düş görücülerin nasıl yaşadığı konusunda abartılı düşüncelere sahiptim. Bedeni zorlayan, zevklerden el etek çekmiş,

yapay bir yaşam, dile getirilemeyen ağırlığının yarattığı gerginliği beklediğim. Aslında iç sıkıcı bir yaşam biçimiydi. Hayalin içindeyken insan kendine bakamaz, geri döndüğünde ise çok yorgun ya da heyecanlı ve şaşkın olurdu. Her iki durumda da hiçbir işle bozulması istenmeyen tam bir sükunete ihtiyaç duyulurdu. Başka bir deyişle bu iş çocuk bakımı ya da benzeri, zor ve yoğun herhangi bir iş gibiydi. Hayal kuran, düş gören kişi, başkalarının bakımına ve korumasına gerek duyardı. Hayali kafada canlandırma ve anlatma da bu kadar zor olmamakla birlikte, aşağı yukarı aynı şeydi.

312

Konukevinde yalnız büyük uvakuvadan önce oruç tuttum, yediğime dikkat ederek hafif yedim, pek az şarap içtim, içtiğime de su kattım. Hayale yatacak ya da hayali kafanızda canlandırıcaksanız, bir defasında aç durarak, diğerinde sarhoş olarak ya da esrar kullanarak, bir başkasındaysa kendinizden geçiren şarkıları yineleyerek, her defasında başka yollar denemek, sürekli kendinizi değiştirmek istemezsiniz. İlimlilik ve süreklilik istersiniz. Eğer kişi delice bir coşkunluk içindeyse, bu farklıdır tabii; ama bu çalışmak olmaz, yanmak olur.

İşte böyle, Uvakuvaha'da sürdüğüm hayat günden güne, mevsimden mevsime değişmeyen, sıkıcı ve sakin bir hayattı. Aklıma ve yüreğime öyle uygun, öyle hoş geliyordu ki, başka hiçbir şey arzulamıyordum. Dağ'daki o yıllar boyunca yaptığım bütün iş, bana verilmiş olan Dokuzuncu Ev düşünüyüşünü kafarında canlandırmak ve anlatmaktı. Elimden gelenin hepsini, kaydetmeleri ve bir topluluk olarak bize rehberlik edecek yorumlarını yapmaları için Yılantaşı bilginlerine verdim. Yılantaşı bilginleri sevgi doluydu. Ev benim ailem, gerçek akrabalarımı. Nihayet kendi kendimi yolladığım sürgünden geri dönmüştüm, yine bu Ev'in bir çocuğuydum. Ev'ime dönmüş olduğumu, artık hep burada, anlatarak, davul çalarak, düşe dalıp geri dönerek, Beş Yüksek Ev'in güzel dans alanında dans ederek, İrmak'ın Pınarları'ndan su içerek yaşayacağımı düşünüyordum.

Uvakuvaha'da yaşadığım üçüncü yıl Çimen gecikmişti. Çimen'in bitişinden birkaç gün sonra, Yirmi Bir Gün'ün başlamasına birkaç gün kala, Yılantaşı heyimasının merdivenlerinden tam çıkacakken, Şahin Kadın bana göründü. Şahin çılgınlığıyla "Kiyir, kiyir!" diye bağırana kadar onu heyimastaki kadınlardan biri sandım. Dönüp ona baktığımda bana, "Güneş Dansı'nı Dağ'da yap, Ağaçkakan ve ondan sonra aşağı in. Belki elbiseler nasıl boyanır, onu öğrenmelisin" dedi. Güldü ve giriş kapısının üzerinden şahin gibi uçup gitti.

Merdivenin başında durduğum yere başkaları da geldi. Şahin çılgınlığını duymuş, heyimas giriş kapısından uçuşunu görmüşlerdi.

Bu olaydan sonra ne Dokuzuncu ne de başka bir Ev'in düşünüyüşünü, hayalini gördüm.

Hem sevdiği elinden alınmış gibiydim hem de kendimi rahatlamış hissediyordum. O müthiş büyüklüğü taşımak, geri getirmek, başkalarına ve-

rip paylaşmak ve tekrar tekrar yitirmek gücümün ötesindeydi. Düşe dalıp gördüğüm hayali tekrar kafamda canlandırabilme yeteneğimi kaybettiğime üzülüyordum. Ama bir daha hiç düş göremeyeceğimi ve yakında Uvakuvaha'dan ayrılmam gerektiğini düşündüğümde kedere kapıldım. Çok önceleri, daha çocukken, henüz onlardan korkmaya başlamadan önce akrabam olduklarını sandığım, yalnız bana görünen insanları düşündüm. Gitmişlerdi. Şimdi ben de gitmek, Uvakuvaha'daki bütün o akrabalarımı ardımda bırakmak ve yaşamımın geri kalanını yabancılar arasında geçirmek zorundaydım.

Benimle şarkı söylemiş, bana bir şeyler öğretmiş ve dostluğunu vermiş, Uvakuvaha Yılantaşı'ndan Geyikdili adlı kadın gibi yaşayan bir adam beni keyifsiz ve endişeli görünce, "Dinle" dedi; "Her şeyin olmuş bitmiş olduğunu sanıyorsun. Olmuş bitmiş bir şey yok. Kapının kapandığını sanıyorsun. Hiçbir kapı kapanmış değil. Her şeyin başında ne demişti Çakal sana?"

"Endişelenme demişti" dedim.

Geyikdili başını sallayarak güldü.

"Ama Şahin aşağı inmeme söyledi" dedim.

"Bir daha hiç geri dönme demedi ama."

"Ama hayalleri, düşleri kaybettim!"

"Ama aklın hâlâ başında. Hayatının merkezi nerede, Ağaçkakan?"

Çok uzun düşünmeden cevapladım: "Orada. O düşte. Dokuzuncu Ev'de."

"Hayatın o merkezin çevresinde dönüyor. Yalnız düş özlemi zekânı köreltmesin. Düşün ve benliğin aynı şey değil, biliyorsun. Şahin, şahinin arzusunun üzerinde döner. Dönüp geleceksin ve geldiğinde kapıyı ardına kadar açık bulacaksın" dedi.

Şahin Kadın'ın dediği gibi Güneş Dansı'nı Dağ'da yaptım ve sonra artık gitmem gerektiğini düşünmeye başladım. Uvakuvaha'da, sürekli oruç tutarak ya da ilaç kullanarak düş peşinde koşan ve sürekli halüsinasyonlar içinde yaşayan birileri vardı. Bunlar düşe dalıp hayal görme ile hayal kurma arasındaki farkı bilmiyor; dürüst olmayan, uydurma bir yaşam sürüyordu. Geyikdili'nin uyardığı gibi, eğer orada kalmayı sürdürürsem, onları taklit etmeye başlamaktan korktum. Daha önce de yanılıp bu yanlış yola sapmıştım. Bu yüzden herkesle vedalaşıp, soğuk ve parlak bir sabah, Dağ'dan aşağı indim. Kanyonların üstünde bir kızıl kanatlı şahin yavrusu, "Kiyir! Kiyir!" diye öylesine kederli bir sesle çığlıklar atıyordu ki, ben de ağladım.

Telina-na'ya annemin hanesine döndüm. Dayım evlenmiş ve evden ayrılmıştı. Onun küçük odası tek başıma benim oldu. Kuzenim de evlenmiş ve bir çocuk doğurmuş olduğu, ev her zamanki kalabalık ve gürültülü halini koruduğu için bu iyi oldu. Tekrar babamla çalışmaya koyuldum. İşin hem teorisini hem de pratiğini öğrendim ve iki yılın sonunda Makinecilik Sana-

ti'nin üyesi oldum. Daha sonra da babamla sık sık birlikte çalışmayı sürdürdük. Yaşantım neredeyse Uvakuvaha'daki kadar sakindi. Kimi zaman heyimasta davul çalarak günler geçirdiğim oldu. Davul çalmak beni hayal görmeye götürmüyordu; ama zaten istediğim davul çalmanın içindeki sessizlikti.

Böylece mevsimler geçti. Şahin Kadın'ın söyledikleri hep aklımdaydı. Eski bir evin, Telina'nın kuzeydoğu kolundaki Yedi Adım Evi'nin kablo-larını yenileme işini üstlenmiştim. Sıcak bir gün, orada çalışırken, o evde yaşayan hanelerden birinden bir adam bana limonata getirdi. Sonra sohbe-te daldık. Ertesi gün de aynı şey oldu. Telina Yılantaşı'ndan bir kadınla ev-lenmiş Çukulmas Mavi Çamuru'ndan bir adamdı. Karısından iki çocuğu olmuş. İkincisi sevaili doğmuş. Kadın çocukları ona bırakıp annesinin evinden ayrılmış, kasabanın öbür ucunda bir Kırmızı Kerpiç adamla ev-lenmiş. Kadını tanıyordum; çocukken birlikte kumar oynadığımız kızlar-dan biriydi. Ama çocuklarının anneannesinin evinde yaşayan Durgunsu adlı bu adamla daha önce karşılaşmamıştım. Genellikle kimyacılık yapı-yor, dericilik ve ev işleriyle uğraşıyordu. Konuştukça daha iyi anlaştık, tekrar konuşmak üzere sözleştik. Kıyıda içeride onunla geldim ve evlenme-ye karar verdik.

314

Babam evlenmeme karşıydı; Durgunsu'nun iki çocuğu olduğunu, bu yüzden benim çocuk yapamayacağımı düşünüyordu; ama benim istediğim de zaten buydu. Anneannem ve annemi hep hayal kırıklığına uğratmıştım; üstelik zaten kalabalık olan eve üç kişinin daha gelmesi konusunda gönül-süzdüler. Bu yüzden onlar da yaptığımı yürekte desteklemediler. Ama böyle olması da benim istediğim bir şeydi. O yıllarda istediğim her şey gerçekleşiyordu.

Durgunsu, iki oğlan ve ben Yedi Adım Evi'nin zemin katında bir hane oluşturduk. Çocukların anneanesi de birinci katta yaşıyordu. Tembel, iyi huylu bir kadındı; Durgunsu'yu ve çocukları çok seviyordu. Onunla gayet iyi geçiniyorduk. On dört yıl o evde yaşadık. Bütün bu süre içinde istedi-ğim her şey oldu. Çayırda, yanında iki kuzusuyla başı önde otlayan bir ko-yun gibi mutluydum. Bütün bu süre, çitlerle çevrili bir bahçede ya da içe-risini serin tutmak için kapıları kapatılmış sakin bir evde geçirilen uzun bir yaz günü gibiydi. Yaşamımın gündüzyüdü bu dönem. Öncesi ve sonrası gündoğumu ve günbatımıydı; şeylerle, şeylerin gölgelerinin birbiriyle kaynaştığı alacakaranlıktı.

Büyük oğlumuz, -en sonunda anneannemin de hoşnut olmasını sağla-yan bir yol izleyerek- tomurcuklanma yıllarına girer girmez Beyaz Kükürt Deresi'ndeki Doktorlar Locası'na öğrenime gitmeye başladı. Yirmi yaşına geldiğinde, çoğu gün Doktorlar Locası'nda kalıyordu. Küçüğü on altı ya-şında öldü. Sürekli onun acısı ve güçsüzleşmesiyle yaşamak, önce ellerini kullanma yeteneğini, sonra gözlerini yitirliğini görmek, kardeşini sağaltıcı olmaya yönlendirmişti. Oysa onun korkusuz ruhuyla birlikte yaşamak be-

nim en büyük sevinç kaynağım olmuştu. Korku duymadan, zarar vermeden, bir an ısınmak için avcuma konan yaralı bir şahin yavrusu gibiydi. Onun ölümünden sonra Durgunsu büyük bir kedere kapıldı ve eski evine dönmek istedi. Çukulmas'a annesinin evine döndü. Ara sıra oraya onu görmeye gittim.

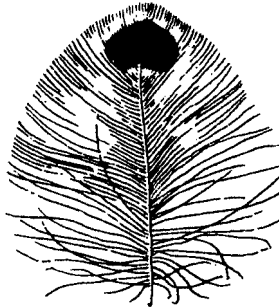
Ben de anneannem, annem, babam, teyzem, kuzenim, onun kocası ve iki çocuğuyla birlikte yaşamak üzere, çocukluk evime, annemin evine döndüm. Ev hareket ve gürültü doluydu. Olmak istediğim yer orası değildi. Heyimasa davul çalmaya gidebilirdim, ama olmak istediğim yer orası da değildi. Durgunsu'yu özlüyordum, ama birlikte yaşamamızın zamanı geçmiş, bitmişti. İstediyim başka bir şeydi, ama ne olduğunu bulamıyordum.

Bir gün Kan Locası'ndayken, artık gerçekten yaşlı bir kadın olan Süt'e inme indiyini söylediler. Oğlum benimle birlikte onu görmeye geldi ve iyileşmesinde ona yardımcı oldu. Yalnız olduğu ve yardıma ihtiyacı olduğu için onunla kaldım. Benim yanında olmam onun da işine geldi ve böylece Süt'le yaşamaya başladım. Bu ikimiz için de rahatlık olmuştu; ama Süt son ismini arıyor, nasıl ölmesi gerektiğini öğrenmek istiyordu. Bu işte ona biraz yardımcı olabilir, ondan da bir şeyler öğrenebilirdim; ama kendim için istediğim henüz bu değildi.

315

Güneş'ten kısa bir süre önce bir gün Ay Deresi'nin yukarısındaki ambarlarda çalışıyordum. Makinecilik Sanatı oraya yeni bir jeneratör kurmuştu. Oradan biçerdöverlere giden kabloları kontrol ediyordum. Farelerin kemirdiği kimi kabloların yalıtımı bozulmuştu, yenilenmesi gerekiyordu. Karanlıkta bir başıma tozlu bir girintide çalışıyor, yukarıda çatı tahtalarında, duvarların arasında kaçışan farelerin tıkırtısını duyuyordum. Az sonra girintide benimle beraber başkalarının da bulunduğunu, yaptıklarını seyrettiklerini fark ettim. Yeşilimsi esmer tenleri, uzun, ince, beyaz elleri ve ayakları, parlak gözleri vardı. Onları daha önce hiç görmediğim halde bana tanıdık geldiler. Çalışmaya devam ederek "Keşke kabloların yalıtımlarını sökmeseniz. Yangın çıkabilir. Bir tahıl ambarında yiyecek daha iyi şeyler olmalı!" dedim.

Bana güldüler. En esmer götününi, yüksek ve yumuşak bir sesle,

“Onları yemiyoruz, yatak yapıyoruz” dedi.

Sonra arkalarına baktılar ve sessizce hızla uzaklaşır kayboldular. Ama içeride birisi daha vardı. Bir an korkudan ürperdim. İçinde çalıştığım girintinin loşluğunda, karşımda duranı seçemiyordum. Sonra onun Katranotu olduğunu anladım.

“Artık hiç ata binmiyorsun Ağaçkakan” dedi.

“Ata binmek gençlere göre, Katranotu” dedim.

“Sen yaşlı mısın?”

“Yaşım neredeyse kırk oldu.”

“Peki, ata binmeyi hiç özlemiyor musun?”

316 Katranotu bana takılıyordu; bir zamanlar insanların kula ata âşık olduğumu söyleyerek takıldığı gibi.

“Hayır, özlemiyorum.”

“Ya özlediğin ne?”

“Ölen çocuğum.”

“Niçin özlüyorsun onu?”

“Ölü de ondan.”

“Ben de ölüyüm” dedi Katranotu. Gerçekten öyleydi. Beş yıl önce ölmüştü.

O anda neyi özlediğimi, ne istediğimi anladım. İsteddiğim, yalnızca Yeryüzü Evi’nde kapanıp kalmamaktı. Girip çıkanları görebilirim, kapılardan içeri, dışarı girip çıkmak zorunda kalmazdım. İşte Katranotu buradaydı, farelerin yaptığı gibi hafiften gülüyordu.

Başka bir şey söylemeden, gölgelerin arasında beni seyretti. İşim bittiğinde gitmişti. Ambardan çıktığımda, bir çatı kirişine tünemiş uyuyan bir baykuş gördüm.

Süt’ün evine gittim. Akşam yemeğinde Katranotu’nu ve fareleri ona anlattım.

Beni dinledikten sonra biraz ağladı. İnmeden bu yana zayıf düşmüştü. Kendinden emin hali ara sıra yerini gözyaşlarına bırakıyordu. “Hep benim önümdeydin, hep önümden gittin” dedi.

Beni kıskandığını hiç bilmezdim. Bunu öğrenmek beni hem üzdü hem de duygularımızı nasıl boşu boşuna harcadığımız aklıma geldikçe içimden gülmek geldi. “Birinin kapıyı açması gerek!” dedim. Odaya girenleri, küçük bir çocukken gördüklerime benzeyen kişileri ona gösterdim. Akrabam olduklarını biliyor, ama kim olduklarını bilmiyordum. Süt’e sordum: “Kim bunlar?”

Süt önce çok şaşırıldı. İyi göremiyor, yakınıyordu. Sonra gelenler konuşmaya, Süt de onlara cevap vermeye başladı. Kimi zaman başka bir dilde konuşuyorlar ve ben söylediklerinin bir kısmını anlamıyordum; ama Süt onlara hevesle cevap yetiştiriyordu.

Süt yorulunca gelenler hızla çekildiler. Onu yatağına yatırdım. Tam uyuyacağı sırada küçük bir çocuğun gelip yanına uzandığını gördüm. Süt

kollarını çocuğa doladı. O kış Süt ölene kadar çocuk her gece uyumak için onun yatağına geldi.

Bir defasında “Kızın” diyerek ondan söz edecek oldum. Süt, gören tek gözünü üstüme dikip, o delici bakışıyla bana baktı. “Benim değil, senin kızın” dedi.

İşte şimdi, hiç doğurmadığım kızımın ve ailemden diğer akrabalarla birlikte o evde kalıyorum. Kimi zaman yerleri süpürürken, güneş ışığında eğriler ve sarmallar çizerek titrek bir ışıltıyla dans eden tozları görüyorum.

NOTLAR:

s. 297 *vetulou*

Poloya benzeyen, at sırtında, hasır bir topu, ucunda sazdan yapılmış bir kepçe bulunan uzun sopalarla sürüp savurarak oynanan bir oyun; Kitabın Arkası'nda “Oyunlar” bölümüne bakınız s. 487.

s. 298 *sevai*

Sevainin sözcük anlamı kılıfıdır. Sevai, doğumda görülen, önce motor sinirleri, giderek sempatik sinir sistemini etkileyen bir bozukluğa verilen addı. Toprakta ve sudaki zehirli sanayi atıkları kalıntılarıyla ilintili bu hastalığa gezegenin kimi bölgelerinde ender rastlanır, kimi bölgelerde ise yaygın görülürdü. Vadi'de neredeyse dört gebelikten biri sevai yüzünden düşükle sonuçlanırdı. Hayvanlar da seviden benzer biçimde etkilenirdi. Ağaçkakan'ın söylediği gibi, kendini ne kadar geç gösterirse hastalığın ilerlemesi o denli ağır olur, ama her zaman güçten düşme, körlük, felç ve ölümle sonuçlanırdı.

s. 306 *bilgin*

Ayaş, hem öğrenci, hem öğretmen, hem bilgi sahibi, hem bilgiyi arayan anlamına gelirdi. *Bilgin* sözcüğü Keş dilindeki bu sözcüğü tam karşılamıyor. Heyimas bilgini dinsel ya da entelektüel bir eğilimi olan ve söz konusu Ev'i çekip çeviren kadın ve erkeklerdi.

s. 306 *her iki kasabada da yaşamanın...*

Dünyanın İki Kolu, yani Yeryüzü'nün Beş Evi ile Gökyüzü'nün Dört Evi için kullanılmış, alışılmadık bir imge.

Birkaç kısa Vadi metni

Baykuş, çakal, ruh
Uvakuvaha Kütüphanesi'nden.

Baykuş karanlıkta uçuyordu. Kanatları ses çıkarmıyordu. Hiç ses yoktu. Baykuş kendi kendine, “Hu, hu, hu, hu” dedi. Baykuş kendini duydu; böylece ses oldu. Zamanın içinde ses olmuş oldu. Dört defa.

Ses baykuşun ağzından döne döne çıkıp karanlığın suları ve karanlığın havaları üzerinde genişleyerek büyümeye başladı. Nasıl dalgalar su birikintisinin üstündeki köpükleri, çer çöpü, böcek kanatlarını kıyıya sürüklerse, işte öyle, sesin döne döne büyüyen çemberleri de şeyleri dışarı itti; ses döndükçe şeyler ortaya çıktı. Baykuşun ağzının yakınında ses kuvvetliydi ve hızla hareket eden şeyler belirgin ve güçlüydüler. Dışarı doğru gittikçe çemberler büyüyor ve zayıflıyor, şeyler yavaşlıyor, kırılıp birbirine karışıyordu. Ama baykuş

dinliyor, avlanıyor, uçuyor, uçuyordu. Bir, her şey demek değildir, bir de fa da her zaman demek değildir. Baykuş her şey değildi, sadece baykuştı.

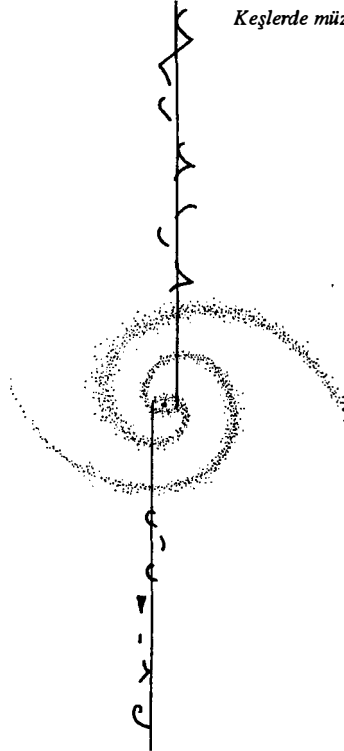
Çakal karanlıkta, bir başına kederle yürüyordu. Karanlıkta yiyecek hiçbir şey yoktu, görecek hiçbir şey yoktu, çıkış yolu yoktu. Çakal karanlıkta oturdu ve uludu: “Uğu, uğu, uğu, uğu, uğu.” Çakal kendini duydu; böylece ölüm oldu. Zamanın içinde ölüm olmuş oldu. Beş defa.

Ölüm parıldıyordu. Ölüm parıltıyı yarattı. Ölüm suyun parlaklığını, havanın parlaklığını, yaşamın parlaklığını yarattı. Çakalın yüreğinin yakınında parıltı güçlüydü ve şeyler güçlü ve sıcaktı, tutuşuyorlardı. Dışarı doğru gitikçe şeyler kavruk, zayıf, solgun ve soğuktu. Çakal canlı şeyleri avlayarak, ölü şeyleri yiyerek gitti, gitti. Çakal yaşam ve ölüm demek değildi, sadece çakaldı.

Ruh şarkı söyleyerek ve parıldayarak dışarıya doğru, soğuğa ve karanlığa doğru gitti. Sessiz ve soğuk ruh, içeriye doğru, ateşte parıldamaya ve şarkı söylemeye geldi. Baykuş sessiz uçtu; çakal karanlıkta gitti; ruh dinledi ve kıpırdamadan durdu.

Keşlerde müzik gösterimi

Kişi ve benliği
Telina-na'dan Yaşlı Tavşan'ın heyiması
Yılantaşı'na armağanı.

Çinen şarkısında şöyle derler: Evren vardır ve var olan her şey, bu evler evinin içinde var olur.

Peki, evren bir kişi midir? Bir taş “Heya!” derken, doğan güneşe, “Heya! Ey kutsallık! Selam sana!” derken onunla sanki bir kişiymiş gibi konuşuruz. Yaban doğada bir başunıyayken, “Seni selamladığım gibi sen de beni selamla, zayıf düştüm, yardım et bana!” diye yakardığımızda, ona bir kişiymiş gibi sesleniriz. Kime sesleniriz? Kimi selamlarız? Kim bize yardım eder?

320 Belki her şeyin içinde bir kişi, bir ruh vardır. Taşa ve güneşte onu selamlar, her şeyden bizi selamlamasını, yardım etmesini isterken ona güveniriz. Belki evrenin birliği bu ruhun teklisinde kendini gösterir; türlü çeşitli her bir varlığın teklisi bu ruhun, bu kişinin bir işareti ya da simgesidir. Belki böyledir. Bunun böyle olduğunu söyleyenler bu kişiye bütün benliklerin benliği ya da bütün ötekilerin ötekisi derler; ona ebedi olan, tanrı adını verirler. Düşünce tembelleri taşın içinde bir ruhun yaşadığını, güneşin içinde ateşli birinin yaşadığını söyleyebilir. Ama diğerleri, insan nasıl evinde yaşarsa, çakal nasıl yaban doğada yaşarsa, yaşadıkları yeri nasıl kurup yapmışlar ve çekip çeviriyorlarsa, tanrının da evrende öyle yaşadığını söylerler. Bunlar düşünce tembelleri değil, inananlardır.

Bazıları da inanmaktan çok düşünmeye eğilimlidir. Bunlar selamlayıp selamını istediğimiz şeyin kim olduğunu merak eder ve sorarlar. Taşın, güneşin ve diğer her şeyin kendisi midir? Belki böyledir. Nihayet kendi kendini kuran ve çekip çeviren bu evde yaşıyoruz. Kendi evinde korku duyulur mu? İçeride yabancı yok ki. Duvarlar yaşamdır, kapılar ölümdür; içeri girer ve çıkarız.

Bence, seslendiğimiz, selamladığımız, yardım ettiğimiz hep birbirimizdir. Birbirimizi yeriz. Avlar ve avlanır, toplar ve toplanırız. Yapar ve yıkar, doğurur ve öldürür, el ele verir ve ayrılırız. Düşünen insanlar ve diğer hayvanlar, bitkiler, taşlar, yıldızlar, düşünen veya düşünülen, görülen veya gören, tutan veya tutulan bütün varlıklar, Varoluşun Dokuz Evi'ndeki her şey, hepimiz aynı dansı yapıyoruz. Mavi taş benim sesimle konuşuyor ve söylediğim sözcük mavi taşın adı oluyor. Evren benim sesimle konuşuyor ve onu dinlediğimde duyduğum sözcük ben oluyorum. Var olmak varoluşa övgüdür. İnanılacak bir şey var mı, onu bilmiyorum.

Şöyle düşünüyorum: Korktuysam, güven duyacağım; zayıfsam, selamlayacağım; acı çekerken, yaşayacağım. Yani şöyle: Yardım istediysen, sessiz kalacağım, dinleyeceğim. Kimseye hizmet etmeyeceğim, hiçbir kapıyı kapamayacağım. Yani, Vadi'de elimden geldiğince iyi yaşayacağım ve açık kapıdan geçerek öyle öleceğim.

Dört gün içinde gerekecek şeylerin listesi
*Ounmalin heyimasının yakınlarındaki bir otağa atılmış kâğıt
parçasında yazılanlar.*

1. Kimi tohum zarfları gibi çok dikenli yuvarlak nesnelere.
2. Birkaç kırık, kırılmı, sırlanmamış çömlek parçası.
3. Bir tahta makaraya sarılmış ince bakır tel.
4. En azından bir ucu yayvan, deliksiz, bulunmuş ya da yapılmış silindirik biçimli nesnelere.
5. Kalın kâğıt üzerine mürekkeple yapılmış şekiller ya da yazılar.
6. Işığın yansıtan küçük yuvarlak düğmeler.
7. Çöretu tohumları ya da ölü karıncalar.
8. Bir sığa.
9. Yağmur.

321
F21

Kargalar, kazlar, kayalar
*Kastoha-na Yılan taşı'ndan yaşlı bir adamın, Köprüünün
Ucundaki Ev'den Ceviz'in, Yayıncı ile sohbetinden kendisinin
izniyle kaydedilmiş kimi düşünceler.*

Kargaların yürüyüşünden, onların bilmek istediğini kimi şeylerle ilişki halinde olduklarını anlarsın. Ama onlar bildiklerini anlatmak istemezler.

Kazların yürüyüşüne bakarsan hiçbir şey bilmediklerini düşünürsün, değil mi? Ama onları uçarken görürsen ya da suyun üstünde sürü halinde, kendi köylerinde konuşurken dinlersen ya da uçarlarken dinlersen, -çünkü uçarken de hep konuşur dururlar, insanlar kadar çok konuşurlar, üstelik dağların öte tarafını daha da iyi bilirler- neyse, uçarken görürsen onları, uçarak yazdıkları yazıyı görürsen, bu yazıyı okuyabilmeyi, hem de nasil istersin!

Her taş aynı ölçüde duyarlı değildir. Siyah mermer pek bir şeye dikkat etmez, dinlemez pek. Belki hâlâ karanlıktaki ateşi düşünüyor. Yılan taşı ise her zaman duyarlıdır. Hem sudan hem de ateşten yapılmıştır; hareketlidir, başka kayaların arasından akarak gün yüzüne çıkar ve her zaman kırılıp dökülmeye, toprağa dönüşmeye hazırdır. Yılan taşı dinler ve konuşur. Çakmaktaşı gariptir. Kilitlenmiş gibi, öylece durur. Küfeki taşı ellere göre bir taştır, birbirlerinin dilinden anlarlar. Kireç taşı, burada, Vadi'de bulunmaz; Bulucular ara sıra birkaç parça getirir. Gördüğüm kadıyla ölümlü ve akıllı bir taş, yaşamlardan yapılmış bir taştır. Derler ki, yer kireçtaşımdansa oradan geçen ırmaklar yeri deler, yeraltındaki mağaralara akar ve dışarı çıkıp parıldamazmış. Bu çok garip. Böyle mağaraları görmek isterdim. Aydınlık Sıradağları'nın graniti çok güzel ve çok güçlü taşların oluşturduğu bir topluluktur. İçinde mika olan granitlerde suyun üstündeki ışıltılar gibi pırıltılar olur, harikadır. Yanar taş, elbette camdır. Ama

Kulkun eteklerindeki süngertaşı ve kültası da öyle. Camın özellikleri vardır onlarda. Camın keskinliği ve akışı. Işığı da tutarlar. Bunlar tehlikeli taşlardır.

Genellikle taşlar bizimle aynı biçimde ya da aynı hızla yaşamaz. Ama kâh büyük bir kaya, kâh dere yatağında bir akik, uygun bir taş bulabilir, ona dikkatle bakar, dokunur ya da tutar ve dinlersen ya da onunla biraz konuşur, ona şarkı söyler, küçük bir tören yaparsan ya da onunla birlikte bir süre sessiz ve hareketsiz durup beklersen, bir ölçüde taşın ruhuna girebilirsin, taş da isterse senin ruhuna girebilir. Taşların çoğu çok uzun yaşar. Biz yanlarından geçmeden önce çok uzun bir süre yaşamış olurlar, geçtikten sonra da çok uzun süre yaşarlar. Aralarında dünyaya ve güneşe dönmüş şeyin torunu olacak kadar yaşlı olanları vardır. Taşlara dair bilinecek başka hiçbir şey olmasa bile, çağlar boyunca var olduklarını bilmek yeter. Ama taşlara dair bilinecek, onlardan öğrenilecek çok şey vardır. Kimi şeyler yalnız taşların yardımıyla anlaşılır. Taşlar, kendilerini özen ve saygıyla, dikkatle eline alan, inceleyen, onlarla çalışan insanlara yardım eder.

Çoğu insan ruhlardan söz edildiğini duymuştur. Boş inançlı kişiler de ruhlardan söz edip gevezelik etmeyi sever. Ama akıl, ruhlara ilişkin kesin bir şeyler bilmek için ne kadar çok çabalarsa, bu konuda bir şeyler söylemek o kadar zorlaşır. Bir ruhu bilmek zordur, çünkü o bilmeyi bilendir. İmgeler ruhun bilgisidir. Sözcükler imgelerin imgeleridir. Ruhların en derininin imgesi şöyledir: Toprağın altı gibi kokar ve bir bokböceğine, bir köstebeğe ya da bir solucana benzer. Ona kimi zaman kara bokböceği ruhu, kimi zaman karanlık sicim, kimi zaman da ölüm ruhu adı verilir. Ne o gövdenin gölgesi ya da imgesidir ne de canlı ya da ölü gövdeleri onun imgesi. Dışkı yer ve yiyecek dışkılar. Diğer ruhlar ve gövde uyanıkken o çoğunlukla uykudadır; diğerleri uykuya dalarken o uyanır. O anda karşılaşır ama kafalarını çevirip birbirlerine bakmazlar. Gövde ölürken, ölüm-ruhu yaşamaya başlar. Unutan odur. Hatalar, kazalar ve çoğu rüya onun eseridir. Dokuz Ev'in bodrumlarında yaşadığı söylenir. Ölümde gövdesini büyük bir sevecenlikle alır ve karanlığa taşır. Yakılan gövdenin külleri üstüne yağmur yağdığı anda ölüm-ruhu havaya yükselebilir. Kör ve sonsuz zengindir. Yaşadığı yerlere inersen çok şey kazanırsın. Sorun, kazandıklarını nasıl yukarıya taşıyabileceğindir. Derin ruhla konuşurken gözlerini kapamalısın. Ondan ayrılırken arkana bakmamalısın. Yağmur bir ateşin üstüne yağarsa ölüm-ruhları havaya yükselir ve havayı karartır. Geldikleri zaman, gecelerin uzadığı, sisin bastığı yağmur mevsiminin başları, Kavuşma Evi'nin kurulduğu sıralardır. Kara Kerpiç Locası'ndan olanlar şarkı söyler, öğrenim yapar ve düş görmeye yatarken köstebek postundan bir yelek ya da ceket giyerler. Dans edenin koluna, göğsüne ya da başına kara bir sicim bağlanabilir. Onlara bir bokböceği yol gösterebilir. Bu ruhu bilmenin yolu yoktur. O en içeridedir. İnsan ölür, geriye o kalır.

Beş meşe; deniz tarafındaki tepelerde bulunan uzun palamutlu Topkafalı, çalılıklarımızdaki Kırıkkabuklu, kabuğu boz renkli Uzunçanaklı, dağlardaki Büyük Meşe ve keçigözü tomurcukları ve palamut tohumlarıyla Deric Meşesi, yağmurlu mevsimde yapraklarını dökmez.

Dört meşe, köklerinin kuru toprakta olmasını seven Maviyapraklı, tepelerde yaşayan, parçalı yapraklı İnceağaç, yüksek tepelerde bulunan kara kabuklu Kırmızıyapraklı ve su boylarının ve güneşli tepelerin ağacı, büyük gövdeli, büyük gölgeli, yazarların sevgilisi Vadi Meşesi yağmurlu mevsimde yapraklarını döker

324

Bu dokuz soylu ve güzel meşe, tatlı erkek ve dişi çiçekleriyle, birçok kuşun, küçük hayvanın ve böceğin yuvası oluşlarıyla, çok gölge veren, çok yiyecek veren zenginlik ve cömertlikleriyle her türlü övgüyü hak eder.

Sözcükler/kuşlar
Bir Kocayemiş Locası metni.

Sözcükler için geçerli olan, şeyler için geçerli olmayabilir. Birbirinin tersi iki lafın ikisi birden doğru olamaz demek, zıt şeyler var olamaz demek değildir. Sözcük şeyin kendisi değildir. Sözcüğün ve şeyin ayrı ayrı yolları vardır. Kasabayı oluşturanın taş, kil ve ahşap olduğu da doğrudur; kasabayı oluşturanın insanlar olduğu da doğrudur. Bu sözler birbiriyle çelişmez. Kuşun uçuşuyla rüzgârın esişinin bir tüyün düşmesine yol açtığı da doğrudur; yolunda bu tüyü bulduğumda benim için düşmüş olduğunu anlamam da doğrudur. Bu sözler birbiriyle kısmen çelişir. Her şeyin olması gerektiği gibi olduğu da doğrudur, her şeyin hiçliğinin üzerindeki aldatıcı bir hayalden ibaret olduğunu söylemek de doğrudur; her şeyin var olduğunu söylemek de doğrudur, hiçbir şeyin var olmadığını söylemek de doğrudur. Bu sözler birbiriyle bütünüyle çelişir. Yaşamımızın sözcükleri, bu sözleri bir arada tutan ve ayıran ilmeklerdir. Dünya bir kanyonun iki duvarı arasındaki, uçurumun dibindeki ırmağın iki yakası arasındaki köprüdür. Sözcükler ise bir o yana, bir bu yana uçan kuşlardır. Aynı anda iki yerde birden olamazlar. Ama bir o yana, bir bu yana gidip gelebilirler. Köprünün bir ucundan diğerine geçmek kişinin bütün bir ömrünü alabilir. Ama kuşlar şarkı söyleyerek, bir yakadan ötekine seslenerek, kanyonun üzerinde bir o yana, bir bu yana uçarlar.

Niye evi böyle temizlersin?
Çünkü deprem olacak.

Herhangi bir şeyden yalnız tek bir tane olsaydı,
bu dünyanın sonu olurdu.

Sağduyu yoksulluktur.

325

Korkuyorsam tarla faresinin sessizliğini dinlerim.
Korkusuzsam fare avlayan kedinin sessizliğini.

Yapmalarım istediğin şeyi makinelere ve atlara onların dilinde öğret-
mezsen, ne yapman gerektiğini onlar senin dilinde sana öğretirler

Gittiğin yere bir daha gitmek: Artış. Geriye gitmek: Tehlike. Daha iyi-
si dönüp gelmek.

Bolluk, Çeşitlilik, Nicelik, Coşkunluk.
Enderlik, Safılık, Nitelik, İffet.

Hiçbir şey suyu daha iyi yapamaz.

Gerekenden fazla olan şey yaşamdır.

Vadi, Yeryüzü Evi ve Sol Kol Yolu'dur. Dağ heyi-ya-ıfın Eklem Yeri'dir. Sağ Kol Yolu'na girmek için dağa çıkılır, oradan Gökyüzü Evi'ne

girilir, oradan ardına baktığında insan Vadi'yi ölümlerin gördüğü gibi görür.

Sabit fikirli olmak akılsızlıktır. Akıllılık bir çok farklı şeyi akılda tutmak, aralarındaki ilişkileri ve oranları gözlemlemektir.

Fethetmek özensizliktir. Özenlilik kendini ve kendi hareketlerini, başka birçok farklı varlık ve irade ile uygun ilişki ve oran içinde tutmaktır.

326

Almak mutsuzluktur. Mutluluk ne akıllı olmakla kazanılacak ne de özenli olmakla hak edilecek olanı, yani verilen kabul etmektir.

Büyük avcı: Sadağında tek bir ok, kafasında tek bir düşünce.

Başka bir yerde kediler yeşil olabilir, ama bu, buranın kedilerinin umurunda değil.

Küçük bir çakılda bütin dağlar.

Sahip olmak borçlu olmak., elde tutmak istifçiliktir.

Benzer ve farklı, canlandırıcı sözcüklerdir, kuluçkaya yatırır, yumurtayı çatlatır.

Daha iyi ve daha kötü, yumurtayı içen sözcüklerdir, geride yalnız boş kabuk bırakır.

Özen, özenle sorgulanır; keyif, keyifle.

Kocayemiş yaprağına kurtların yazdığını oku ve yan yan yürü.

Pandora Uvakuvaha-na Kocayemiş Locası Kütüphanesi Arşivcisi ile sohbet ediyor

PANDORA: Ne güzel bir kütüphane bu, yeğenim!

ARŐIVCİ: İrmak'ın Pınarları'nın kasabasına, böylesi yakı-
şır.

PANDORA: Burası ender bulunur kitaplar bölmesine benzi-
yor.

ARŐIVCİ: Eski ve narin kitaplar. Şuna bak. Ne güçlü bir el
yazısı. Kâğıdı da iyi. Keten kâğıdı; hiç solmamış. Bu da süt
kamışı kâğıdı. Dokusu çok iyi.

PANDORA: Bu yazma ne kadar eski?

ARŐIVCİ: Eh, dört yüz yılı var herhalde. Belki de beş yüz.

PANDORA: Bizim için Gutenberg Kutsal Kitabı neyse, öyle bir şey. De-
mek burada bir sürü eski yazmanız, kitabınız var, öyle mi?

ARŞİVCİ: Eh, başka yerlere göre, burada daha çok. Çok eski şeyler saygı uyandırır, değil mi? Bu yüzden insanlar çok eskiyen şeyleri buraya taşırlar. Bir kısmı da süprütüdür.

PANDORA: Neyi saklayıp neyi atacağımıza nasıl karar veriyorsunuz? Kütüphane o kadar da büyük değil. Hele Vadi'de ne kadar çok şey yazıldığını düşünürsek...

ARŞİVCİ: Eh, yazmanın, kitap yapmanın sonu yoktur.

PANDORA: İnsanlar da yazdıklarını heyimaslara armağan ediyorlar...

ARŞİVCİ: Bütün armağanlar kutsaldır.

PANDORA: O zaman, kitapların ve diğer şeylerin çoğunu atmazsanız, kütüphanelerin müthiş büyük olması gerekir. Ama neyi saklayıp neyi atacağımıza nasıl karar veriyorsunuz?

ARŞİVCİ: Kolay iş değil tabii. Keyfi, adaletsiz ve heyecan verici bir iş. Birkaç yılda bir heyimas kütüphanelerini temizleriz. Burada, Uva-kuvaha Kocayemiş Locası'nda her yıl Çimen ve Güneş dansları arasında kitap imha törenleri yapılır. Yalnız üyelerin katıldığı gizli bir törendir. Şenlik gibi bir şeydir. Ya da bahar temizliği. Yuva yapma içgüdüsünün, toplama dürtüsünün tersyüz olmuş, altüst olmuş hali. İstifçiliğin tam tersi.

PANDORA: Değerli kitapları da yok eder misiniz?

ARŞİVCİ: E tabii. Kim değerli kitapların altına gömülüp kalmak ister?

PANDORA: Ama önemli belgeleri, değerli edebiyat yapıtlarını hiç yer tutmayacak bir yerde, Takas'ta elektronik olarak saklayabilirsiniz...

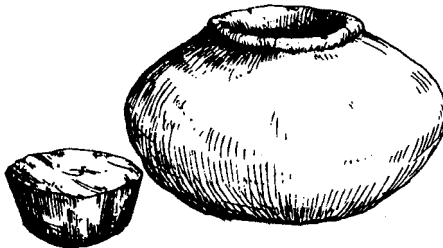
ARŞİVCİ: Bu işi Akıl Kenti yapar. Her şeyden bir nüsha isterler. Biz de bir şeyler veririz. "Yer" dediğin nedir, yalnız uzayın bir parçası mı?

PANDORA: Ama soyut şeyler, bilgiler...

ARŞİVCİ: Somut ya da soyut, bir şeyi ya tutarsın, ya atarsın. Bizce atmak daha güvenli.

PANDORA: Ama bilgi işleme ve saklama sistemlerinin de püf noktası budur. İsteyen, gerek dı,yan herhangi biri çıkana dek malzeme saklı tutulur. Böylelikle insan kültürünün temel eylemi, bilginin aktarılması sağlanır.

ARŞİVCİ: "Saklanan büyür, verilen akar." Vermek, elden çıkarmak, ayırım yapmayı gerektirir; bir anlamda, saklamaktan daha disiplinli bir ze-

kâ gerektirir. Disiplinli insanlar gelir buraya; Meşe Locası insanları, tarihçiler, bilge kişiler, yazıcılar, öykü anlatıcıları, şiir sunucuları, yazarlar hep buradadır. Şuradaki dört kişiye bak; görüyorsun kitapları kaştırıyorlar, istediklerini defterlerine çekiyorlar, not alıyorlar. Kimsenin okumadığı kitaplar gider; okunan kitaplar da bir süre sonra gider. Ama sonunda hepsi gider. Kitaplar da ölümlüdür. Ölüp giderler. Bir kitap bir eylemdir. Yalnız uzayda değil, zaman içinde de bir yer kaplar. Söz konusu olan bilgi değil, ilişki.

PANDORA: Ütopya kitaplarında hep rastlanan türde bir konuşma oldu bu.

Ben ortamı hazırladım, sen de ilginç, hoş, neredeyse bütünüyle inna edici yanıtlar verdin. Eminim bundan iyisini yapabiliriz!

ARŞİVCİ: Eh, bilmem doğrusu teyzeciğim. Soruları ben sorsam nasıl olur peki? Mesela, “güvenli” sözcüğünü alışık olunmayan bir yerde kullandığıma dikkat edip etmediğini; bilgiyi sizin toplumunuzdaki gibi saklayıp yığmanın tehlikelerini hiç düşünüp düşünmediğini sorsam?

329

PANDORA: Yani, bence...

ARŞİVCİ: Yığıp saklamayı ve bilgiye ulaşmayı kim denetler? Malzeme, isteyen, gerek duyan herhangi biri için mi saklı tutulur? Yoksa, o bilginin orada olduğunu bilen, onu oradan almanın eğitimini görmüş, bu eğitimi alma gücüne sahip olanlar için mi? Toplumunuzda kaç kişi okuryazardır? Kaç kişi bilgisayar kullanır? Kaç kişi kütüphanelerden ve elektronik bilgi saklama sistemlerinden yararlanabilir? Hükümet adamı, subay, uzman ya da zengin olmayan, sıradan biri ne kadar bilgiye ulaşabilir? “Gizli Bilgi” ne demektir? Kâğıt imha araçları neyi imha eder? Para neleri satın alır? Eninde sonunda hiyerarşik bir iktidar söz konusu olduğuna göre, demokrasiler de dahil, devletin var olduğu her yerde, bilginin yığılıp saklanması, güçlülerin gücünün bir başka kaynağı olmaktan, büyük makinenin bir başka pistonu olmaktan nasıl çıkabilir?

PANDORA: Yeğenim, sen basbayağı makine düşmanısın!

ARŞİVCİ: Hayır, değilim. Makineleri severim. Çamaşır makinem eski bir dostum gibidir. Buradaki matbaa bir dosttan da ileridir. Bak; geçen yıl Maden öldüğünde, insanlar evlerine götürsün, heyimaslara verilsin diye, onun bu şiirinden otuz nüsha bastım. Bu son nüshayı da sen al.

PANDORA: Ne güzel bir şey bu. Ama sen hile yaptın. Gerçek sorular sormadın, söz sanatı yaptın.

ARŞİVCİ: Eh, bilirsin, hem yazılı hem de sözlü edebiyata sahip kültürlerde yetişen insanlar söz sanatlarını severler. Ama yalnız sana tuzak kurmak için sormadım sorularımı. Saklanan bilginin gücünün mülkü olmasını nasıl önlüyorsunuz?

PANDORA: Sansüre imkân tanımayarak. Ücretsiz halk kütüphaneleri ku-

arak. İnsanlara okuma öğreterek. Bilgisayar kullanmayı, bilgi bankalarına bağlanmayı öğreterek. Basının, radyonun, televizyonun hükümete, reklam verenlere bütünüyle bağımlı olmasını engelleyerek. Bilmiyorum. Giderek daha zor oluyor.

ARŞİVCI: Seni üzmem istememiştim teyzeciğim.

PANDORA: Çok bilmiş ütopyacılarıdan hiç hoşlanmamışumdur. Her zaman benden de, ailemden de, dostlarımdan da çok daha haklı, sağlıklı, akıllı, sağduyulu, incelikli, uzlaşmaz, öngörülü ve bilge olurlar. Yanıtları olan insanlar sıkıcıdır yeğenim. Sıkıcı, sıkıcı, sıkıcı.

ARŞİVCI: Ama benim yanıtım yok teyzeciğim. Bu da bir ütopya değil.

PANDORA: Hadi oradan, amma da değil.

330 ARŞİVCI: Bu sadece kötü bir zamanda görülmüş bir düş. Kar arabaları sürüp nükleer silahlar yapan, orta yaşlı ev kadınlarını esir kamplarının başına diken insanlara çekilmiş bir kol hareketi; yalnızca uygarlaşmışların anlayacağı bir uygarlık eleştirisi; kendine reddiye süsü veren bir onay, asit yağmurlarıyla ülser olmuş ruhlar için bir bardak süt, barışçı bir çulsuz ayaklanması, uzak batının en uzağında, günah bahçelerinde, vahşiler arasında yapılan bir yamyam dansı.

PANDORA: Ama sen böyle konuşmayı beceriyor olamazsın!

ARŞİVCI: Doğru.

PANDORA: Hadi git, diğer vahşiler gibi heya söyle.

ARŞİVCI: Sen de benimle söylersen, olur.

PANDORA: Ben heya söylemeyi bilmiyorum.

ARŞİVCI: Ben sana öğreirim teyzeciğim.

PANDORA: Ben de öğrenirim yeğenim.

PANDORA VE ARŞİVCI ŞARKI SÖYLERLER:

Heya, heya, hey,

heya, heya.

Heya, hey, heya,

heya, heya.

Hey, heya, heya,

heya, heya.

Heya, heya, hey,

heya, heya.

(Bu dört tekrarlı, beş/dörtlemeli heyadır. Dört defa, beş defa, dokuz defa, istediğiniz kadar tekrarlayarak söylenebilir ya da hiç söylenmeyebilir.)

Tehlikeli insanlar

Romana ilişkin bir açıklama

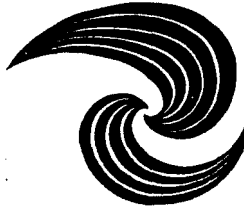
Vadi romanı masalsi bir özellik taşımazdı. Konu, genellikle okurların yaşadığı zamandan çok uzak olmayan bir dönemde, gerçek yerlerde yaşayan sıradan insanların günlük yaşamları olurdu. Romanlarda, bizim fantastik ya da doğaüstü diye sınıflandıracağımız öğeleri, ne yazarlar ne de okurlar böyle nitelerdi. Hatta, roman okuru olmayanların romanlara yönelik başlıca eleştirisi, aşırı gerçekçi, düş gücünden yoksun oluşları, “Beş Ev’in ötesine hiç çıkamamaları” biçimindeydi.

Genellikle romanlarda olgusal öğeler bulunur, yaşanmış olduğu bilinen bir olay konu alınır, en azından bir iki kuşak önce yaşamış gerçek insanların adları kullanılırdı. Neredeyse bütün Keş edebiyatında ve tiyatrosunda

sunda olduđu gibi, olay gerçek bir kasabada, gerçekten var olan ya da bir zamanlar var olduđu bilinen evlerde geçerdi. Onuncu bir kasabanın, var olmayan bir evin uydurulması, gerçekliđi zenginleřtiren bir yaratıcılık olarak deđil, gerçeklikle çeliřmek, dűř gűcünü kűtiye kullanmak olarak deđlendirilirdi.

332 Telina-na kasabasından Sűzcűk Irmađı'nın *Tehlikeli İnsanlar* romanı, elbette, űzellikle yazılmıř olduđu ve konu aldıđı kasabada űnlűydű. Ancak yűzűn űstűnde baskısıyla bűtűn Vadi'de tanınan ve sevilen bir yapıttı. Vadi romanının olduđua iyi bir űrneđiydi. Burada evirisi sunulan İkinci Bűlűm de yapısıyla tűrűne bir űrnek oluřturuyor: Yapıda tipik olan, iki insanın karřılařması ya da "eklemlenmesi", "ayrı dűřmesi", aralarından birinin bir bařka kiřiyle karřılařmasına kadar izlenmesi ve bűyle devam etmesi (heyiya-if űrűntűsűnűn yinelenmesi) biçimindeki űrgűdűr. Bu űrgű *Tehlikeli İnsanlar* gibi karmařık bir romanda mekanik olarak kendini gűstermez, ama her zaman varlıđını duyurur. Kitabın en űzgűn yűnű, Kamedan'ın karısınım "aslında" nereye, kiminle ve niçin gittiđini gizleyen esrarı sunup derinleřtirirken, Sűzcűk Irmađı'nın çift anlamlı sűzlere, sűylentilere, dedikodulara ve sahte tanıklıklara bařvurmasıdır.

řimdiye kadar genellikle űzel isimleri de çevirerek verme yolunu tuttum; Vadi isimleri anlamlı olduđu ve tařıdıkları anlam Vadi insanların kafasında canlı çađrıřımlar yaptıđı için bűyle yapmanın uygun dűseceđini dűřűndűm. Ancak bu yűntem hem yanlıř bir tanıřık duygusu yaratabilir hem de gereksiz bir garipliđe yol açabilir. űrneđin Kamedan adı, Sazlıklara Geliř ya da Sazlıklara Gelen Adam anlamına gelir. Tűrkede çok uzun ve çok garip kaçacađı için Sazlık olarak kısaltmak sűz konusu olabilirdi. Sonuç olarak, bir defalıđına, burada, roman kahramanlarının adlarını çevirmeden, űzgűn hallerinde bıraktım. Belki bűylece okur, bu adları kullanan kiřilere iliřkin deđiřik bir duygu edinebilir. Sűzcűk Irmađı'nın Keř dilindeki adı da Arravna'ydı.

TEHLİKELİ İNSANLAR
İkinci Bölüm

Kurak mevsim ilerlemiş, sıcaklık iyice artmış, katranotları çiçeklenmiş, olgunlaşmalarına bir ay kadar kalmıştı. Dolunaya doğru bir gece, Şamşa'nın hanesindeki küçük oğlan karanlıkta sayıklamaya başladı. "Al götür bu ışığı, anne! N'olur anne, götür bu ışığı!" diyordu. Kamedan dizleri üzerinde emekleyerek odanın öbür tarafına gitti ve çocuğu kucaklayıp göğsüne bastırarak, "Annen yakında eve dönecek Maymunçiçeği, hadi artık uyu" dedi. Ninni söyledi ama çocuk uyuyamadı. Gözlerini pencereden aya dikip baktı, sonra yüzünü gizleyerek ağlamaya başladı. Kamedan onu tekrar kucakladı ve ateşi hissetti. Gün doğarken Maymunçiçeği ateşli, za-yı ve bitkindi.

333

Kamedan Şamşa'ya "Sanırım onunla Doktorlar Locası'na gitmeliyim" dedi. Şamşa, "Gerekmez; boş yere telaşlanma, torunun bu ateşi atlatır" diye yanıtladı. Onunla tartışmayı hiç beceremeyen Kamedan uyuyan çocuğu bıraktı ve dokuma işliğine gitti. O sabah çadır bezi dokumak için üç metrelik elektrikli tezgâhı kuruyorlardı. O da sıkı çalıştı ve bir süre için çocuğunu aklından çıkardı. Ama kurma işi biter bitmez hızlı hızlı yürüye-rek Köz Evi'ne doğru yola koyuldu.

Kasabanın Eklem Yeri'nde elinde geyik avı yayıyla av tarafına doğru ilerleyen Modona'yı gördü. "Demek buradasın Avcılar Locası adamı" dedi. Modona, "Demek buradasın, Malineci" dedi ve yoluna devam etti. Kamedan, "Dinle" diyerek onu durdurdu; "Karım Uğette galiba av tarafında, dağlarda bir yerde. Yolunu şaşırılmış olabileceğini düşünüyorum. Lütfen avlanırken dikkatli ol." Modona'nın düşen bir yaprağı bile vurabileceğini biliyordu. "Geyik aramadığın yerlerde, yüksek sesle ona seslenebilirsin" diyerek sözlerini sürdürdü. "Hep onun başına bir şey gelmiş olduğu için eve dönemediğini düşünüp duruyorum."

Avcı, "Bana Ounmalin'den birisinin Uğette'yi orada gördüğünü söylediğini anlatmışlardı. Yanılıyor olmalılar" dedi.

"Tamamen doğru söylediklerini sanmam; belki Uğette'ye benzeyen birini görmüşlerdir" dedi Kamedan.

"Uğette'ye benzeyen bir kadın olabilir mi?" dedi Avcı.

Kamedan'ın aklı karmakarışık oldu. "Eve gitnem gerek" dedi; "Çocuk hasta." Dönüp yola koyuldu. Modona da sırtarak kendi yoluna gitti.

Kamedan geldiğinde Maymunçiçeği perişan bir halde, ateşler içinde yatakta yatıyordu. Şamşa ona endişelenecek bir şey olmadığını söyledi. Evdeki diğerleri de aynı şeyi söylediler. Ama Kamedan evin etrafından uzaklaşamadı. Akşam olduğunda ateşi düşen oğlan konuşmaya ve gülümsemeye başladı. Biraz bir şeyler yedikten sonra uyudu. Dolunaydan önceki geceydi. Ay kuzeybatı penceresinde parlamaya başladığında, çocuk

“Anneciğim! Yanıma gel! Gel!” diye ağlamaya başladı. Yanı başında yatan Kamedan uyandı ve çocuğa dokundu. Çocuk ateşler içindeydi. Bezler ıslatıp çocuğun başına, göğsüne, bileklerine sardı, söğüt kabuğu özü katılmış soğuk sudan kaşık kaşık içirdi. Ateşi biraz düşünce çocuk uykuya daldı. Sabah yatağında sakin sakin uyuyordu. Şamşa, “Dün gece nöbet gelmişti. Şimdi yalnızca dinlenmesi lazım. Sen git, sana ihtiyaç yok” dedi.

Kamedan işliğe gitti ama aklını bir türlü işine veremedi.

O gün ona Sahelm yardım ediyordu. Sahelm sanatı öğrenmek için Kamedan’ı genellikle dikkatle gözler, yaptıklarını izlerdi. Kamedan’ın hatalar yaptığını gördü. Bir defasında da, “Sanırım bu tam olarak doğru değil” diyerek, Kamedan’ın yanlış sarılmış bir makarayla makineyi bozmasını engellemek zorunda kaldı. Kamedan şalteri indirdi ve başını ellerinin arasına alıp yere oturdu.

Sahelm onun az ötesinde bağdaş kurdu.

Güneş tam tepede idi. Ay tam tersi yönde, güneşin karşısında, aşağıdaydı.

İşlikteki hava durgun ve sıcaktı. Dokuma tezgâhları çalışırken hep uçuşan kumaş tozları havada asılı kalmış duruyordu.

Kamedan konuşmaya başladı: “Beş gün önce karım Uğette Yanartaş heyimasından çıkıp gitti. Heyimastakiler onun Pınar Dağı’na yürümeye gittiğini söylüyor. Kan Locası’ndaki kadınlar onun bazı dansçılarla buluşmak için Pınar Dağı’ndaki bir çayıra gittiğini söylüyor. Hâlâ gelmedi. Annesi, birkaç gün için kardeşinin karısının evinde kalmaya, Kastoha-na’ya gittiğini söylüyor. Kız kardeşi, evlenmeden önce yaptığı gibi, deniz kıyısına kadar yalnız başına yürüyüp dönmek için Vadi boyunca aşağı inmiş olabileceğini söylüyor. Modona birilerinin onu Onmalin’de gördüğünü söylüyor.”

Yarışkan maymunçiçeği

Sahelm dinlemeyi sürdürdü.

Kamedan konuşmaya devam etti: “Çocuk ayın altında ateşler içinde uyanıyor ve annesini çağırıyor. Anneanesi bir şeyi olmadığını söylüyor. Ne yapacağımı bilmiyorum. Uğette’yi nerede arayacağımı bilmiyorum. Çocuğu bırakmak istemiyorum. Bir şeyler yapmam gerek, ama yapabileceğim hiçbir şey yok. Beni dinlediğin için teşekkür ederim, Sahelm.”

Ayağa kalktı ve şalteri yeniden kaldırdı. Sahelm de kalktı ve birlikte çalışmaya koyuldular. İplik tekrar tekrar koşturdu, makara tekrar tekrar döndü. Sahelm, “Bugün dokumacıların iyi günü değil” dedi.

Sonunda iplik tezgâha çok kötü dolandığında Kamedan makineyi durdurmak zorunda kaldı. “Bu karmaşanın içinden çıkmaya çalışayım, beceririm herhalde” dedi.

Sahelm, “Bırak ben yapayım” dedi; “Çocuk seni görürse sevinir.”

Kamedan gitmek istemedi. Sahelm onu yalnız bırakmanın daha iyi olacağını düşündü. İşlikten çıkıp Ay Deresi’nin aşağısındaki yeşillik bahçelerine gitti. Sabah Duhe’yi orada görmüştü. Onu yine orada buldu. Nehaga adlı meşenin altında oturmuş marul yiyordu. Sahelm meşenin gölgesine sokuldu ve “Demek buradasın, Doktor” dedi. Duhe, “Demek buradasın Dördüncü Ev adamı; otur!” diye yanıtladı. Sahelm onun yanına oturdu ve Duhe’nin limon sıkıp uzattığı marul yapraklarını aldı. Marulu bitirdikten sonra Duhe tatlı limonu dörde böldü ve onu da yediler. Ellerini yıkamak için Ay Deresi’ne gidip Nehaga’nın gölgesine döndüler. Duhe yeşillikleri sulamak, ayrıkotlarını sökmek ve yeşillik toplamakla uğraşmıştı. Üzerinden, gölgede duran, topladığı otlarla dolu sepetinden ve keten bir bezin üzerinde güneşte kurumaya bıraktığı biberiye, kediotu, sedefotu ve oğul otlarından hoş kokular yayılıyordu. Kediotunun kokusuna gelen kediler etrafta dolanıyordu. Duhe her kediyeye önce bir küçük dal veriyor, tekrar yaklaşmaya çalışan kedileri ise minik taşlarla kovalıyordu. Külrengi, yaşlı bir dişi kedi ısrarla yanaşmaya çalışıyordu. Taşlardan etkilenmeyecek kadar şişman ve hiçbir şeyden ürkmeyecek kadar açgözlüydü.

Duhe, “Buraya gelene kadar gün boyunca nerelerdedin?” diye sordu.

Sahelm, “Köz Evi’nden Kamedan’la birlikte, büyük dokuma tezgâhları işliğinideyim” diye yanıtladı.

“Uğette’nin kocası” dedi; Duhe; “Dönmüş mü Uğette?”

“Nereden dönmesi gerekiyordu ki?”

“Kimileri İrmak’ın Pınarları’na gittiğini söylüyordu.”

“Nereye gittiğini onlara kendisi mi söylemiş acaba?”

“Bunu söylemediler.”

“Oraya gittiğini gören biri var mı acaba?”

“Kimse böyle bir şey demedi.”

Sahelm, “Olan şu” dedi: “Aynı anda beş farklı yöne gitmiş. Kamedan’a Pınar Dağı’na tek başına yürümeye, Pınar Dağı’nda dans etmeye, Kastoha’ya, Ounmalin’e ve Okyanus kıyısına gittiğini söyleyenler olmuş. Ka-

medan'ın akli karısının peşinden gitmekte. Galiba gitmeden önce kocasına nereye gittiğine ilişkin hiçbir şey söylememiş."

Duhe güneydoğudan kediotunun kokusuna yanaşan şişman kediyeye bir meşe palamutu fırlattı. Kedi yarım taş atımı geriye gitti, sırtını dönüp oturdu ve patilerini yalamaya koyuldu. Duhe, bir yandan kediyeye gözleyerek, "Anlattığın bu hikâyeye garip" dedi; "Belki de birileri yalan söylüyordur."

"Bilmiyorum. Kamedan geceleri çocuğun uyanıp ağladığını, anneannenin ise durumu önemsemediğini söylüyor."

Akli kediotunda ve kedide, güneşin sıcaklığında ve gölgede, Sahelm'de ve kendisinde olan Duhe, "Büyük olasılıkla anneanne haklıdır" dedi.

336. O sıralar Duhe, Üçüncü Ev'de kırk yıl yaşamış bulunuyordu. Kısa boylu, büyük göğüslü, iri kalçalı, kolları, bacakları ince, ağır, sakın tavırlı, ağzı sıkı, zeki ve akıllı bir kadındı. Kendine taktığı Loca adı Uykuda Yürüyene'di. Artık genç kız olmuş bir çocuk, onu anne yapmıştı; ama ne kızın babasıyla ne de bir başkasıyla evlenmişti. Kızıyla birlikte Depremden Sonraki Ev'de, kız kardeşinin ailesinin yanında yaşıyorlardı. Ama evden çok ya açık havada ya da Doktorlar Locası'nda bulunurdu.

Duhe, "Senin doğuştan gelen bir yeteneğin var, Sahelm" dedi.

Sahelm, "Yetenek değil, bir yük" dedi.

"Her neyse, onu Makinecilere değil, Doktorlar Locası'na götür."

Sahelm eliyle güneybatıdan yavaşça kediyeye doğru yaklaşan kediyeye gösterdi. Duhe bir ağaç kabuğu parçasını kediyeye fırlattı, kedi aldırış etmeden kediyeye doğru atıldı. Duhe ayağa kalkıp kediyeye dereye kadar kovaladı. İyice sıcaqlanmış bir halde geri döndü ve yeniden gölgeye, Sahelm'in yanına oturdu.

Sahelm, "Nasıl olur da bir insan aynı anda beş farklı yere gidebilir?" dedi.

"Bir insan bir yere gidebilir, dört kişi de yalan söyleyebilir."

"Neden yalan söylesinler?"

"Belki kötülük olsun diyedir."

"Kamedan'ın kendisine kötülük yapılmasına neden olacak bir şeyi var mıydı?"

"Hiç böyle bir şey duymadım. Ama ona Uğette'nin nereye gittiğini söyleyenlerden biri Modona değil miydi?"

"Kamedan'ın dediğine göre öyle galiba."

"Kötülüğünü yanı sıra tembellek de bir neden olabilir; açıklamak, hayret etmekten daha kolaydır. Kötülük ve tembelleğin yanı sıra, gurur da bir neden olabilir; onun nereye gittiğini bilmediklerini itiraf etmek kimilerine zor gelebilir, bu yüzden bilgiç bir tavırla, yok Pınar Dağı'na gitti, yok Uvakuvaha'ya gitti, yok aya gitti diye konuşmuşlardır. Eh, nereye gittiğini bilmiyorum ama, bir şeyi bilmeyen insanların biliyormuş gibi yapma nedenlerinin bir bölümünü biliyorum."

"Peki gitmeden önce kendisi neden nereye gittiğini söylememiş?"

“İşte bunu da bilmiyorum. Uğette’yi iyi tanır mıydın?”

“Hayır. Yalnız Kamedan’la birlikte çalışırım.”

“Uğette de Kamedan kadar güzeldir. Evlendiklerinde onlara Auvar ve Bulekuve adlarını takmışlardı. Düğün Gecesi dans ettiklerinde gökkuşağında dans edenlere benziyorlardı. Seyredenler şaşakalmışlardı.”

Duhe, eliyle dere yatağının üzerindeki yaban yulaflarının arasından gizli gizli kediotuna doğru ilerleyen yaşlı şişman kediyi gösterdi. Sahelm’in attığı meşe palamutu kedinin yüzüne ve ön bacaklarına çarptı. Kedi havaya sıçradı ve gerisin geriye, dere yatağına doğru kaçtı. Sahelm güldü. Duhe de onunla birlikte güldü. Yukarıda, Nehaga’nın üzerinde bir alakarga çığlık attı. Bir sincap da onu yanıtladı. Yakındaki lavanta çalılığının üzerinde arılar uğulduyordu.

Sahelm, “Keşke Ay’a gitti demeseydin” dedi.

Duhe, “Kusura bakma, ağızımdan kaçtı” dedi; “Öylesine, düşünmeden söyledim. Saçma bir laftı.”

“Çocuk da Yanartaş.”

Uğette’nin çocuğunun hasta olduğunu bilmeyen Duhe, Sahelm’in bunu niye söylediğini anlamadı. Uğette hakkında konuşmaktan sıkılmış, uzun sıcak ikinci boyunca yediği marullar uykusunu getirmişti. “Yapacak başka bir şeyin yoksa, lütfen kedileri uzak tut; biraz uyuyacağım” dedi.

Duhe pek uyumadı. Ara sıra saçlarının altından, kirpiklerinin arasından Sahelm’i gözledi. Sahelm, bağdaş kurmuş, bilekleri dizlerinin üzerinde, sırtı bir köknar gibi dimdik, sessiz ve kıpırtısız duruyordu. Duhe’den çok daha genç olmasına rağmen, öyle kımıldamadan otururken genç görünmüyordu. Konuşurken bir çocuk gibiydi. Hareketsiz dururken yaşlı bir adam, yaşlı bir taşa benziyordu.

Duhe biraz kestirdikten sonra doğruldu, biraz durduktan sonra, “Güzel oturuyorsun” dedi.

Sahelm, “Oturmak, görmek ve işitmek üzerine iyi eğitildim” dedi. “İlk gençlik yıllarımda Kastoha’nın Sarı Kerpiç heyimasındaki öğretmenim yeteri kadar sessiz ve yeteri kadar uzun süre oturunca, altı yöndeki bütün görüntü ve sesleri görüp işiteceğimi ve yedincisi olacağımı anlatırdı.”

Duhe, “Ne gördün peki” diye sordu; “Ne işittin?”

“Şimdi, burada mı? Her şeyi ve hiçbir şeyi. Aklım sessiz değildi, oturup hareketsiz kalamadı. Yukarı dallardaki sincaplar gibi bir oraya, bir buraya koşturup durdu.”

Duhe güldü. Çimenlerin üzerinden bir ördek tüyü aldı. İnsan soluğu gibi hafif bir göğüs tüyüydü. “Aklın sincap, Uğette de kaybettiği palamut” dedi.

Sahelm, “Haklısın” dedi; “Onu düşünüyordum.”

Duhe tüyü üfleyip havaya savurdu. Tüy salınarak çimenlerin üzerine düştü. “Hava soğumaya başladı” dedi. Ayağa kalkıp kuruttuğu otlara bakmaya gitti. Kimini kutulara doldurdu, kimini demet yaptı. Kutuları sepeti-

ne yerleştirdi. Sahelm onları Doktorlar Locası'nın depo olarak kullandığı yere götürmeye yardım etti. Depo, kuzeybatıdaki ortak alanın güneybatısında, yarısı toprağa gömülmüş, yarısı taş duvarlı, çatısı sedir ağacından bir binaydı. Arka odanın tamamı kuruyan ve kurumuş otlarla doluydu. Duhe şarkı söyleyerek bu odaya girdi. Getirdiği otları asıp yerleştirirken fısıltıyla şarkısını sürdürdü.

Kapının ağızında bekleyen Sahelm, "Burası nasıl da keskin kokuyor" dedi.

Duhe, "Akıl görmeden önce, kokusunu, tadını alır ve dokunur" dedi; "İşitmek de aslında bir tür dokunmadır. Bu Loca'da öğrenmek isteyen kişi, çoğu zaman gözlerini yummalıdır."

338
F22

Genç adam, "Görmek güneşin armağandır" dedi.

Doktor, "Aynı zamanda ayın armağanı" diye yanıtladı.

Duhe, Sahelm'e saçlarına iliştirmesi için bir tatlı biberiye dalı verdi. "Korktuğun şey, aslında ihtiyaç duyduğun şey bence. Keşke seni Makinecilere kaptırmış olmasaydık, Kastoha-nalı adam!" dedi. Sahelm hiçbir şey söylemeden biberiye dalını aldı ve kokladı.

Duhe, depodan çıkıp Deprem Sonrası Evi'ne doğru yola koyuldu.

Sahelm, Kailikuşa onu evinden göndereli beri kalmakta olduğu, kasabanın orta kolunun sonunda bulunan, Meyve Bahçelerinin Arasındaki Ev'e gitti. Meyve Bahçelerinin Arasındaki Ev'de yaşıyan bir Sarı Kerpiç ailesi kullanmadıkları bir oda ve balkon ona vermişti. O akşam aile için yemeği pişirdikten ve birlikte yedikten sonra Sahelm geriye, kasabanın içine, Köz Evi'ne doğru yürüdü. Arkasında güneş batmıştı, kuzeydoğu sıradağlarının üzerinde dolunay yükseliyordu. Bahçelerin ortasında, iki evin arasından dolunayı gördüğü yerde durakladı. Gözlerini yükselen ve parlıtısıyla koyu lacivert gökyüzünü aydınlatan aya dikti ve hareketsiz kaldı.

O sırada, başka bir yerlerden gelen birileri, üç eşek, üç kadın ve dört adam güneydoğu kolundan oraya doğru yaklaşıyordu. Hepsinin sırtında yükler, başlarında şapkalar vardı. Adamların biri boynuna asılı bir ipten sarkan, dört sesli darbukasını çalarak yürüyordu. Birinci kat balkonunda duran biri, "Hey, Vadi insanları, demek buradasınız!" diye seslenerek bu yabancıları selamladı. Gelen bir sürü yabancıyı görmek için başkaları da balkonlara, sundurmalara çıktı. Yabancılar durdu. Darbukalı adam tınaklarıyla aletine vurarak çıkardığı berrak bir sesle bir yandan bir yağmur ezgisi çaldı, bir yandan da yüksek sesle "Hey, şu Telina-na kasabasının insanları, sizleri görmek ne talih, ne mutluluk!" diye bağırdı. "Dört ayak ve iki ayak, toplam yirmi altı ayak üzerinde buraya, aranızda geliyoruz; yorgunluktan ayaklarımızı sürüyerek, neşeyle parmaklarımızın ucunda dans ederek, konuşarak ve anıarak ve şarkı söyleyerek ve kavallarımızı çalarak ve davullarımıza vurarak doğru yeri ve doğru zamanı bulana kadar yürüyeceğiz. O zaman ve o yerde duracak, kalacak, boyanacak, giyinecek ve sizin için dünyayı değıştireceğiz!"

Birisi, bir balkondan seslendi: “Hangi oyun?”

Darbukacı “Hangisini isterseniz!” diye yanıtladı.

İnsanlar izlemek istedikleri oyunların adını haykırma başladı. Darbukacı “Evet, onu oynarız, evet, tamam onu da oynarız” diye tek tek herkese cevap yetiştiriyor ve ertesi gün ortak alanın ortasında hepsini oynamaya söz veriyordu. Bir pencereden kadının biri, “Burası doğru yer, oyuncular; üstelik şimdi tam doğru zaman!” diye bağırды. Darbukacı güldü ve kadınların birine bir işaret yaptı. Kadın topluluğun içinden öne çıktı ve evlerin arasındaki bütün bahçeleri ışılatan ay ışığının altında durdu. Darbukacı beş beşlik vururken, çalgıcılar devam etme ezgisini söylemeye başladı ve ortaya çıkmış kadın kollarını yukarı kaldırdı. *Tobbe* oyunundan bir sahneyi, yitik kadının hayaleti dansını oynadı. Dans ederken tiz ve ölgün bir sesle çığlıklar atıyordu. Sonunda, karanlık bir yerde, bir evin gölgesinde yok olur gibi oldu. Darbukacı vuruşunu değiştirdi, kavalcı kavalını üflelemeye ve hızlı bir dans havası çalmaya başladı. Böyle çalıp söyleyerek ortak alana doğru uzaklaştılar. Ama yalnız dokuzu gitti.

339

Dans eden kadın, bir başına, ışıkları yanmayan evin gölgesi altında ilerleyip, büyük beyaz zakkumların arasındaki Köz Evi'nin önüne yürüdü. Orada beyaz ışığın altında bir adam, gözlerini aya dikmiş duruyordu. Az önce diğerleri çalıp söyler, kendisi hayalet dansını oynarken, adamı sırtı kendilerine dönük, böyle dururken görmüştü.

Uzun bir süre zakkumların gölgesinde adamın aya bakışını seyretti. Sonra gölgeleri izleyerek Çeptaş Bağı'nın kıyısına gitti ve uzun dallı bir bağ kütüğünün yanına, yarı aydınlık yarı karanlık bir yere oturdu. Oradan duran adama baktı. Ay tepeye tırmanıp parlamaya başladığında, bağın kenarı boyunca yürüyüp, Cömertçe Kurulu Ev'in arkasındaki şeftali bahçesinin köşesine gitti ve evin sundurmasının gölgesinde adama bakarak durdu. Ortak alanın bir kenarında çadırlarını kurmuş arkadaşlarının yanına doğru sessizce yürümeye başladığında, adam hâlâ kımıldamamıştı.

Sahelm başını arkaya atmış, yüzü havada, gözlerini aydan hiç ayırmadan, kıpırtısız duruyordu. Her göz kırpsı ona ağır bir davul vuruşu gibi geliyordu. Ayın ışığı ve karanlığın davulundan başka hiçbir şeyin farkında değildi.

Bütün ışıkların söndüğü, ayın neredeyse Güneybatı Sıradağları'nın üzerine indiği geç bir saatte Kamedan yanına gelip adıyla seslendi. “Sahelm! Sahelm! Sahelm!” dedi. Adı dördüncü kez yinelenildiğinde düşü bir çığlık atarak sıçradı, sendeledi, sonra elleri ve dizlerinin üzerine düştü.

Kamedan onun ayağa kalkmasına yardım ederken, “Doktorlar Locası’na git Sahelm, lütfen, hatırım için Doktorlar Locası’na git” dedi.

“Onu gördüm” dedi Sahelm.

Kamedan, “Hatırım için Doktorlar Locası’na git Sahelm” dedi; “Çocuğu kıpırdatmaya korkuyorum. Onu bırakıp gitmeye korkuyorum. Ötekiler çıldırmış, hiçbir şey yapmıyorlar!”

Sahelm Kamedan’a bakarak, “Uğette’yi gördüm. Karını gördüm. Evinin yanında duruyordu. Kuzeydoğu penceresinin yanında” dedi.

Kamedan, “Çocuk ölüyor” dedi. Sahelm’in kollarını bıraktı. Sahelm ayakta duramadı ve tekrar dizleri üzerine yıkıldı. Kamedan arkasını dönüp Köz Evi’ne doğru koştu.

340. Odalardan hızla geçti, Maymunçiçeği’ni battaniyelere sarıp dış kapıya getirdi. Beline sarılı bir battaniye ve gözlerinin üzerine düşmüş ak saçlarıyla peşinden gelen Şamşa, “Delirdin mi? Çocuğun bir şeyi yok, ne yapıyorsun? Onu alıp nereye gidiyorsun?” diye seslendi. Bağırarak Fefinum ve Tai’yi çağırdı: “Kız kardeşinizin kocası çıldırmış, durdurun onu!” Ama Kamedan çoktan fırlamış, Doktorlar Locası’na doğru koşmaya başlamıştı. Loca evinde, dolunayda uyku tutmayan Duhe’den başka kimse yoktu. Lamba ışığında kitap okuyordu.

Kamedan kapıda seslendi ve çocukla birlikte içeri girdi. “Sanırım bu Birinci Ev çocuğu çok hasta” dedi.

Duhe, doktorların hep söylediği gibi, “Tamam, tamam, tamam, bir bakalım” diyerek yavaşça ayağa kalktı. Çocuğu yatırması için Kamedan’a sazdan bir yatak gösterdi. “Soluk mu alamıyor? Bir yeri mi yandı? Ateşi mi var?” diye sordu. Kamedan onu cevaplarırken, Maymunçiçeği’ne bir göz attı. Çocuk yarı uyanık ve şaşkındı, mızırdanıyordu. Kamedan çabuk çabuk “Dün gece ve önceki gece de ateşi yükseldi. Güntüz ateşi düşüyor, ama ay yükselirken annesini sayıklamaya başlıyor. Evdekiler bir şeyinin olmadığını söylüyor, ilgilenmiyorlar” dedi.

Duhe, “Şöyle ışığa gel” diyerek Kamedan’ı çocuktan uzaklaştırmaya çalıştı. Ama Kamedan çocuktan uzaklaşamadı. Duhe ona “Elinden geliyorsa, lütfen daha sakın konuş, çocuğun uykusu var ve biraz da ürkmüş” dedi. “Ay Evi’nde ne kadar zamandır yaşıyor?”

“Üç kış oldu” dedi Kamedan. “Adı Torip, ama annesi ona Maymunçiçeği der.”

“Tamam, tamam, pekâlâ” dedi Duhe. “Altın rengi teni ve küçük, güzel bir ağız var, Maymunçiçeği’ni anladım. Bu küçük çiçeğin ateşi yok ya da pek az bir ateşi var. Karabasanlar görüyor, geceleri ağlayıp uyanıyor, öyle mi?” Ağır ağır ve yumuşak bir sesle konuşuyordu. Kamedan da ona cevap verirken aynı biçimde konuştu: “Evet, ağlıyor ve kucakladığımda ateşler içinde oluyor.”

Doktor, “Bak burası ne kadar sakın, ışık da yumuşacık, insan kolayca uyuyabilir... Bırak onu uyusun, buraya gel” dedi. Bu defa Kamedan söy-

leneni yaptı. Duhe devam etti: “Pek anlamadım durumu, lütfen tersliğin nerede olduğunu tekrar anlatır mısın?”

Kamedan durduğu yerde ağlamaya başlayarak, “O gelmiyor” dedi. “Çocuk onu çağırıyor, o duymuyor, gelmiyor. Gitti.”

Duhe'nin aklı az önce okuduğu kitaptaydı. Sonra bütün dikkatini çocuğa yöneltmişti. Öğleden sonra Nehaga'nın altında Sahelm'in anlattıkları, ancak Kamedan ağlamaya başlayınca aklına geldi.

Kamedan daha yüksek sesle konuşmayı sürdürüyordu: “Anneanesi, hiçbir tersliğin olmadığını, hiçbir şey olmadığını söylüyor. Annesi bırakıp gitmiş, çocuk hasta ve hiçbir şey yok!”

“Sus” dedi Duhe. “Lütfen bırak çocuk uyusun. Dinle bak. Onu böyle bir oraya, bir buraya taşımak iyi bir şey değil, öyle değil mi? Geceyi burada geçirsin. Tabii sen de onunla kalırsın. Eğer ilacın faydası olacaksa, ilacımız var. Eğer eşlik etme ona iyi gelecekse, onu da yaparız. Belki de ikinize birden... Ya da gereken neyse onu yaparız. Ama önce bir gündüz olsun, konuşalım, düşünelim, bakalım. Bence şimdilik en iyisi uyumak. Dolunayda uyuyamadığım için, ben şu kapının önünde olacağım. Sayıklar ya da uyanıp ağlamaya başlarsa ben buradayım. Uyanık olacağım. Çocuğu duyarım.” Konuşurken bir yandan da saz yatağın yanına, yere bir döşek seriyordu. “Şimdi, Yılantaşı Evi'nden kardeşim, lütfen uzan biraz. Sen de çocuk kadar halsizsin. Konuşmaya devam etmek istersen, sen bilirsin. Bak, ben şuracıta, kapının ağzında oturuyorum. Sen uzandığın yerden konuşabilirsin. Ben de oturduğum yerden konuşabilirim. Sonunda gece biraz serinledi. Uyumak için böylesi daha iyi. Rahat mısın?”

Kamedan ona teşekkür etti ve bir süre ses çıkarmadan uzandı.

Duhe yumuşak bir sesle, sessizliğe izin veren boşluklar bırakarak, bir ses-sözün yinelenmesinden oluşan bir şarkıya başladı. Sesini hayranlık uyandırıcı bir biçimde denetleyebiliyordu. Şarkı duyulamayacak kadar hafif bir soluğa dönüşüp yerini sessizliğe bırakana kadar yavaş yavaş alçalttığı bir sesle şarkıyı söyledi. Bir süre sonra, Kamedan konuşmak isterse şarkının sona erdiğini anlasın diye kapının yanındaki yerine geçti.

Kamedan, “Evdaki insanları, yani çocuğun annesinin evindeki insanları anlamıyorum” dedi.

Duhe dinlemekte olduğunu belli edecek bir şey söylemekle yetindi. Kamedan devam etti: “Bir Makineci, bütün işi Beş Ev'in içinde olan bir aileden biriyle evlendiğinde, eğer bir de bunlar, tutucu, saygın, boş inançları olan kimselerse, her şey ne zor olur, bilirsin. Herkes için zor olur, bunu anlarım. Neler hissettiklerini anlıyorum. Zaten bu yüzden evlendiğimde dokumacılığa başlayıp Kumaş Sanatı'na girdim. Makine işlerine yeteneğim var, ne yapayım. Yeteneklerini inkâr edemezsin, değil mi? Yapabileceğin tek şey yeteneğini kabullenmek, onu kullanmak, birlikte yaşadığın kişilerle, kendi insanlarıyla beraber, ortak yaşamına uygun bir kalıba dökmek... Telinalıların, kendi kasabalarındaki dokuma tezgâhlarını kullanan

pek kimse olmadığı için çadır bezi ya da çarşaf almak için Kastoha'ya gittiğini gördüğümde, 'Tamam' dedim, 'işte benim yerim bu, bir Makineci olarak bilgi ve yeteneklerimi kullanarak bu işi yaparsam beni anlar ve onaylarlar' diye düşündüm. Dört yıldır Kumaş Sanatı'nın bir üyesiyim. Telina'da benden başka kim çadır bezi ya da çarşaf yapıyor? Houne dokuma tezgâhlarını bıraktı bırakalı bütün işi ben yapıyorum. Şimdi Sahelm ile Asole-Verou benimle birlikte sanatı öğreniyorlar. İyi iş çıkarıyorlar, öğretmenleri de benim. Ama karımın evinde bütün bunların bana hiçbir yararı dokunmuyor. İşimi ciddiye bile almıyorlar. Altı üstü Makineci işi. Saygın biri değilim, bana güvenmiyorlar. Karım, kim olursa olsun, bir başkasıyla evlenseydi daha iyi olurdu, diye düşünüyorlar. Çocuk da bir Makineci'nin çocuğu en nihayet. Üstelik de erkek. Onu hiç önemsemiyorlar. Beş gün, bir tek söz bile etmeden gideli tam beş gün oldu, hiç kaygı duymuyorlar. Endişelenme diyorlar, neden keyfin kaçtı, hep yalnız başına giderdi Kıyı'ya diyorlar! Beni aptal yerine koyuyorlar, aptallaştırmak istiyorlar. Ay yükseliyor, çocuk annesi için ağlıyor; her şey yolunda, gidip yatsana aptal diyorlar!"

Sesi giderek yükselmişti. Çocuk kıpırdanmaya başladı. Kamedan sustu.

Bir süre sonra Duhe yumuşak bir sesle, "Bana, Uğette'nin nasıl gittiğini anlatır mısın lütfen?" dedi.

"Doğu Tarlaları'ndaki elektrik santralında çalışmaktan dönüyordum. Danışmak için beni oraya çağırılmışlardı. Biliyorsun, orada yapılacak işler vardı ve Makine Sanatı'ndan kişiler toplanıp karar vermek durumundaydı. İş bütün günü almıştı. Eve geldiğimde Tai akşam yemeğini pişiriyordu. Evde başka kimse yoktu. 'Uğette ile Maymunççeği nerede?' diye sordum. 'Çocuk karım ve kızım ile birlikte. Uğette Pınar Dağı'na gitti' dedi. Az sonra Fefinum çocukların ikisiyle birlikte geri döndü. Büyükanne de gittiği yerden eve döndü. Büyükbaba da çıkageldi. Hep beraber yemek yedik. Sonra Pınar Dağı'na doğru Uğette'yi karşılamaya çıktım. Gelmedi. Ne o gece, ne daha sonra geldi."

Doktor, "Bu konuda ne düşünüyorsun, söyle bana Kamedan" dedi.

"Sanırım biriyle birlikte gitti. Onunla birlikte yürüyen biriyle. Uzaklarda, onlarla birlikte kalmayı düşündüğünü sanmıyorum. Duyduğum kadarıyla, kaybolan kimse yok. Uzaklara giden ya da geri dönmeyen bir adam olduğunu hiç duymadım. Ama uzaklarda olmayabilir de. Belki ormanlarda, av tarafında, tepelerdedir. Belki yukarılarda, yazlık yerlerden birindedir. Yılın bu döneminde hemen herkes tepelerde, kimse kimsenin nerede olduğunu bilmiyor. Bir yaz evinde, birileriyle kalıyor olabilir. Belki de dans ettikleri yerden, alıp başını yalnız başına yürümek için ayrılmış ve başına bir şey gelmiştir. O kanyonlarda dolaşırken, insan takılıp düşebilir, ayağını burkabilir. Pınar Dağı'nın güney ve güneydoğu yanı vahşidir. Avcı patikalarından başka, doğru düzgün patika yoktur. Oralarda yolunu şa-

şırmamak kolay değil. Pınar Dağı'nın ters yüzüne dolandığında, oralar bayağı kafa karıştırıcıdır. Bir defasında, bütün gün güneybatıya gittiğimi sanarken, bir de baktım ki Çukulmas'a gelmişim. Çukulmas'a geldiğime bir türlü inanmadım. Yanlışlıkla Oşo Vadisi'nde bir kasabaya, bilmediğim bir yere indiğimi sandım. Çukulmas Kulesi'ni gördüm ama yine de bir şey anlamadım, bu buraya nasıl gelmiş diye düşündüm. Yönümü şaşırıp ters tarafa gitmişim herhalde. Uğette'nin başına ise tam tersi gelmiş olabilir. Bu tarafa gelmek isterken ters yöne dönmüş, Vadi'nin dışına, Oşo kasabalarından birine inmiş, nasıl döneceğini bilemez bir halde olabilir. Beni en çok endişelendiren ise anlarsın, ya başına bir şey gelmişse, ayağını kırmışsa, sesini kimselere duyuramayacak bir yerdeyse. Çingiraklı yılanlar. Ah, çingiraklı yılanları düşününce beynim duruyor.”

343

Kamedan konuşmayı kesti. Duhe bir süre ses çıkarmadı. Sonunda, “Belki birilerinin Pınar Dağı'na, onu aramaya gitmesi gerek. Belki Uğette'yi tanıyan bir köpek vardır, onu bulmaya yardım eder” dedi.

“Annesi, kız kardeşi ve diğerleri bunun aptalca bir şey olacağını söylüyor. Ya Vadi'den aşağı, Na'nın ağzına ya da yukarı, Pınarlar'a gitmiştir diyorlar. Fefinum aşağı indiğinden emin gözüküyor. Eskiden de böyle yapmış. Herhalde dönüş yolunu tutmuşmuş. Böyle endişelenmem aptalcaymış. Ama çocuk uyanıp uyanıp annesini çağırıyor.”

Duhe cevap vermedi. Çok yavaş bir sesle bir Yılantaşı kutsama şarkısı söylemeye koyuldu:

“Çimenlerin büyüdüğü yere, güle güle git.
Çimenlerin büyüdüğü yere, güle oynaya.”

Kamedan şarkıyı biliyordu. Duhe'yle birlikte söylemedi ama şarkıyı dinledi. Duhe, şarkıyı çok yumuşak, sakın bir sesle söyledi. Sesi giderek alçaldı ve sonunda duyulur duyulmaz bir soluk alıp vermeye dönüştü. Bunun sonra konuşmadılar ve Kamedan uyudu.

Sabahleyin küçük çocuk erkenden uyandı ve şaşkın şaşkın etrafına baktı. Çevresindeki tek tanıdık şey, somyasının yanında uyuyan babasıydı. Maymunççeği hiç somyada yatmamıştı. Yataktan düşecekmiş gibi bir duygu içini kapladı, ama somya üzerinde yatıyor olmak yine de hoşuna gitti. Bir süre kıpırdamadan yattıktan sonra, somyadan aşağı indi, babasının bacaklarının üzerinden atladı ve dışarıya bakınmak için odanın kapısına gitti. Orada, sundurmada kıvrılıp uyuyakalmış, tanımadığı bir kadın yatıyordu. Bunun üzerine dönüp öteki tarafa, içerideki kapıya yöneldi. Kapıdan iç odaya geçti. Burada bir sürü, renk renk, biçim biçim, güzel cam kavanozlar, şişeler, kutular, seramik çanaklar ve üzerinde çevrilen düğmeler olan makineler vardı. Boyunun yetiştiği bütün düğmelerle oynadı, sonra raflardan önce bir cam kavanozu, sonra bir başkasını aldı. Sonunda bir sürü kavanozu yere indirdi. Onlarla oynamaya koyuldu. Kimisinin içinde,

sallayınca şingirdayan bir şeyler vardı. Bütün kavanozları sallamaya başladı. İçindekine bakmak için birini açtığında, kum olduğunu düşündüğü, kaba taneli, boz bir toz gördü. Bir diğerinin içinde ince beyaz kum vardı. Mavi camdan bir kavanozun içi siyah suyla doluydu. Kırmızı cam kavanozun içinde ise bal vardı. Parmaklarına bulaşan balı yaladı. Bal meşe palamutu gibi acıydı, ama karnı çok acıkmış olduğu için parmaklarını yalamayı sürdürdü. Tam bir başka kavanozu açıyordu ki kapının ağzında dikilmiş ona bakan kadını fark etti. Her şeyi bıraktı ve yere dizmiş olduğu kavanoz ve şişelerin ortasına oturuverdi. Siyah su, kavanozdan dökülmüş ve yeri sırlıslıkla etmişti. Bunun farkına varınca altına işemek istedi, ama cesaret edemedi.

344 Duhe, “Vay, vay, vay, vay. Maymunççeği işe erkenden başlamışsın” dedi. Eczanenin içine girdi. Maymunççeği ses çıkarmadan olduğu yere sinmişti.

Duhe, “Bu da ne?” diyerek kırmızı kavanozu eline aldı. Çocuğa baktı, elini yakalayıp kokladı. “Yaramaz Maymunççeği, kabız olacaksın” diye söylendi. “Doktor olduğunda bunların hepsini kullanabilirsin. Doktor olana kadar hiç elini sürmesen senin için daha iyi olur. Hadi bakalım, şimdi dışarı çikalım.”

Maymunççeği birden avaz avaz ağlamaya başladı. Altına işemişti.

Duhe “Ey Sarı İrmak’ın Pınarı!” dedi; “Hemen dışarı bakayım!” Ayağ kalkamayan çocuğu kucaklayıp sundurmaya taşıdı.

Kamedan uyanıp sundurmaya çıktı. Maymunççeği orada duruyor; Duhe çocuğun kıçını, bacaklarını yıkıyordu. Kamedan, “Her şey yolunda mı?” diye sordu.

“Doktor olmaya heveslenmiş” dedi Duhe. Maymunççeği kollarını babasına uzatıp mızırdandı. Duhe çocuğu kaldırıp babasına uzattı. Güneşin ilk ışıkları altında çocuk, aralarında onları eklemeler gibiydi. Maymunççeği babasına sıkı sıkıya sarıldı. Utancından bir türlü dönüp Duhe’ye bakmıyordu.

Duhe, “Dinle kardeşim” dedi: “Bu sabah dokuma tezgâhlarına gideceğine, Maymunççeği ile bir yerlere gitsen, onunla birlikte bir şeyler yap-san belki daha iyi olur. Öğle vakti güneşin altında kalmaktan kaçının. Gittiğiniz yerde bol bol içecek su olmasına da dikkat edin. Böylece onun hasta mı, sağlam mı olduğuna kendin karar verebilirsin. Sanırım annesi yanında olmadığı için o da seninle birlikte olmayı istiyor. Akşama doğru onunla birlikte buraya gelebilirsin, şarkı mı söyleyeceğiz, eşlik mi edeceğiz ya da başka ne yapacağız, o zaman konuşuruz. Konuşalım, ne olacağına karar veririz. Tamam mı?”

Kamedan ona teşekkür edip omuzlarında çocukla gitti.

Duhe eczaneyi toparladıktan sonra, yıkanıp kahvaltı etmeye, evine gitti. Daha sonra, sabahın daha geç bir saatinde Köz Evi’ne doğru yollandı. Uğette’nin yakınlarıyla konuşmak istiyordu. Yolda, dar bahçelerde Sa-

helm önüne çıktı. “Onu gördüm” dedi; “Uğette’yi gördüm.”

“Nerede gördün?”

“Dışarıda.”

“Evinde mi şimdi peki?”

“Bilmiyorum.”

“Senden başka gören var mı?”

“Bilmiyorum.”

“Uğettez mi, Uğette mi?”

“Bilmiyorum.”

“Başka kimseye söyledin mi?”

“Hayır, bir tek sana.”

“Delisin sen Sahelm” dedi doktor; “Ne yapıyordun? Ayı mı gözlüyorsun?” 345

Sahelm tekrar “Uğette’yi gördüm” dedi, ama doktor ona öfkelenmişti. “Herkes onu görmüş, hem de başka başka yerlerde!” dedi. “Eğer buradaysa, evinin dışında değil, içinde olmalı. Saçmalık bu. Köz Evi’ne gidip, evdeki kadınlarla konuşacağım. İstersen sen de gel.”

Sahelm bir şey söylemedi. Duhe dar bahçelerin içinden geçip gitti. Sahelm onun zakkumların arasından Köz Evi’ne yaklaşmasını seyretti. Evin balkonlarından birinde bir kadın battaniyeleri silkeliyor ve havalandırmak için korkuluklara asıyordu. Hava ısınmaya başlamıştı. Dar bahçelerde her yanı sapsarı kabak ve domates çiçekleri sarmıştı. Patlıcan çiçekleri göz alıyordu. Sahelm, önceki gün boyunca marul ve limondan başka bir şey yememişti. Başı döndü, gözü karardı. İkiye bölündü; bir anda iki zamanda yaşamaya başladı. Zamanın birinde kabak çiçeklerinin ortasında ayakta duruyor, diğerinde bir yamaçta beyaz giysili bir kadınla konuşuyordu. Kadın “Ben Uğette’yim” dedi.

“Sen Uğette değilsin.”

“Kimim o zaman?”

“Bilmiyorum.”

Kadın güldü ve döndü. Sahelm’in başı da döndü. Kendini domates fidanları arasında, elleri ve dizleri üzerinde yere çökmüş buldu. Karşısında kendisine bir şeyler söyleyen bir kadın dikiliyordu. Ona, “Sen Uğette’sin!” dedi.

Kadın, “Ne oldu?” dedi; “Ayağa kalkamıyor musun? Şöyle gel, güneşin altından çekil. Aç mısın, oruçlu musun?” Kolundan tutarak ayağa kalkmasına yardım etti. Dar bahçelerin sonuna, Pedoduk bağlarının ilk sırasının önüne, kurutına raflarının gölgesine gelene kadar kolundan çıkmadı. “Şimdi daha iyi misin?” diye sordu. “Domates toplamaya gelmiştim. Seni konuşurken gördüm. Sonra yere yığıldın. Kiminle konuşuyordun?”

Sahelm, “Birini gördün mü?” diye sordu.

“Bilmiyorum. Domates fidanlarının arasından pek bir şey seçemedim. Belki bir kadın vardı orada.”

“Beyaz mıydı giysileri, yoksa boyanmamış mı?”

“Bilmiyorum. Buralıları tanımam.” Kadın ince uzun, güçlü, genç bir kadındı. Uzun saçları dokuz örgüydü. Rengârenk bir örme kuşakla belini sıktığı beyaz bir elbise giymiş, koluna bir sepet takmıştı.

Sahelm, “Oruç tutmuş ve kendimden geçmişim. Sanırım eve gidip biraz dinlenmeliyim” dedi.

“Yürümeden önce bir şeyler ye” dedi genç kadın. Kurutına raflarına gidip birkaç erik aldı. Fidanlardan birkaç sarı armut domatesi kopardı. Getirip Sahelm’e verdi ve yemesini seyre koyuldu. Sahelm ağır ağır yiyordu. “Çok lezzetli” dedi.

346 Kadın, “Zayıf düşmüşsün” dedi. “Hadi hepsini ye. Bir yabancının sunduğu, kendi bahçenin meyveleri bunlar.” Sahelm yemeyi bitirince de sorusunu sordu: “Hangi evde yaşıyorsun?”

“Meyve Bahçelerinin Arasındaki Ev’de” diye cevapladı Sahelm; “Sen ise şuradaki Kız Evi’nde yaşıyorsun. Kamedan’la.”

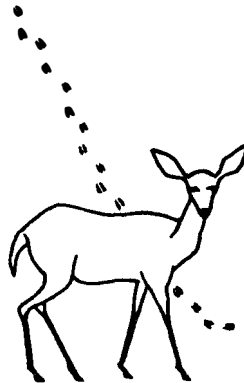
“Artık değil” dedi kadın. “Hadi gel, ayağa kalk. Evinin meyve bahçelerinin arasında nerede olduğunu göster bana, benimle geleyim.” Kadın Sahelm’le birlikte evine kadar gitti, ilk kata kadar merdivenleri birlikte tırmandı, kullandığı odaya onunla girdi, döneği serdi ve ona “Şimdi yat bakalım” dedi. O uzanmak için arkasını döndüğünde çıkıp gitti.

Evden uzaklaşırken, av tarafından, dere yatağını izleyerek Telori Tepeleri’nin arasından Telina’ya inen bir adam gördü. Adam ölü bir geyik taşıyordu. Kadın onları selamladı: “Heya, Sağ Kol’dan gelen konuk; sözcüklerim ve teşekkürlerim senindir! Sen de demek buradasın Telina avcısı!”

“Demek buradasın, Uvakuvaha dansçısı!” dedi adam.

Kadın onların yanı sıra yürümeye koyuldu. “Sana kendini veren bu Mavi Çamur kişisi ne kadar güzel. Güçlü bir şarkıcı olmalısn. Avını anlat sana bana.”

Modona güldü. “Bakıyorum, avın en güzel yanının onu anlatmak olduğunu biliyorsun. Peki. Gün ortasında Pınar Dağı’na ulaştım ve geceyi ora-

da, bildiğim iyice gizli bir kamp yerinde geçirdim. Ertesi gün geyiği gözledim. Hangi geyiğin bir, hangisinin iki yavrusu olduğunu gördüm. Nerede buluşup toplandıklarını, hangilerinin yalnız gezdiğini gördüm. Şarkısını söylemek için bu mızrak boynuzlu geyiği seçtim ve içimden şarkı söylemeye koyuldum. Akşamın alacakaranlığında geldi ve okumun ucunda öldü. Ölünün yanmda uyudum. Sabahın alacakaranlığında çakal da şarkı söylemeye geldi. Şimdi ölüyü heyimasa götürüyorum. Su Dansı için geyik toynağına ihtiyaçları var. Postu Dericilere, eti hanemdeki yaşlı kadınlara gidecek, güneşte kurutmaları için. Boynuzları ise... belki dans etmek için boynuzları sen istersin, ne dersin?"

"Boynuzlara ihtiyacım yok. Karına ver onları!"

"Yok ki öyle biri" dedi Modona.

Ölünün kanının, etinin, kıllarının keskin ve tatlı bir kokusu vardı. Geyiğin kafası dansçının omzunun yanında, Modona adım attıkça yukarı aşağı sallanıyordu. Geyiğin açık gözünde kurumuş otlar ve çimen tohumları vardı. Bunu görünce dansçı gözünü kırıştırtıp ovuşturdu. "Benim Uvakuva'dan geldiğimi nereden bildin?" diye sordu.

"Daha önce dansımı görmüştüm."

"Burada, Telina'da değil ama."

"Değil herhalde."

"Çukulmas'ta?"

"Öyle herhalde."

Dansçı güldü. "Ve de Kastoha-na'da herhalde ve de Uvakuvaha-na'da herhalde ve de Ababa-badaba-na'da herhalde. Her neyse, bu akşam Telina'da dansımı görebilirsin. Bu kasabada ne garip insanlar var!"

"Ne yaptılar ki böyle düşünüyorsun?"

"Biri olmadığım yerde dansımı görüyor; bir diğeri olduğum yerde dansımı görmüyor."

"O kim peki? Kamedan mı?"

"Hayır" dedi dansçı. Kız Evi'ni göstererek. "Kamedan şurada yaşıyor" diye ekledi. "Ama sözünü ettiğim adam, benim orada yaşadığımı söylüyor." Meyve Bahçelerinin Arasındaki Ev'i işaret edip ekledi: "O ise şurada yaşıyor. Bir de domates tarlalarında esriyip hayaller görüyor."

Modona bir şey söylemedi. Başını çevirmeden göz ucuyla ölünün arkasından ona bakmayı sürdürdü. Dar bahçelere gelmişlerdi. İsitut orada durup "Bizim kumpanya için domates toplamaya gelmiştim" dedi.

"Eğer siz oyuncular av eti severseniz, işte burada. Burada birkaç gün kalacak mısınız? Asılması gerekecek bunun."

"Hanendeki yaşlı kadınların güneşte kurutmak için ete ihtiyaçları var ama."

"İhtiyaçları neyse, ben onlara veririm."

"Gerçek bir avcı! Her zaman kendini vermeye hazır!" Dişlerini göstererek güldü dansçı. "En azından dört ya da beş gün burada olacağız."

“Yolluk da isterseniz, bununla birlikte ateşte çevirmeniz için bir oğlak öldüreyim. Kaç kişisiniz?”

“Dokuz kişi, bir de ben” dedi İsitut. “Geyik yeter, hepimiz et ve şükran duygularıyla tıka basa dolu oluruz. Söyle, bize verdiğin bu şölene karşılık ne oynayalım istersin?”

“*Tobbe*’yi oynarsanız sevinirim” dedi Modona.

“Dördüncü günün akşamı *Tobbe*’yi oynayacağız.”

İsitut domates toplamaya koyuldu. Sepetini sarı armut domatesleriyle, küçük kırmızı domateslerle dolduruyordu. Hava sıcak ve aydınlıktı. Bütün kokular çok keskindi. Her yandan ağustosböceklerinin sesleri yükseliyordu. Ölü geyiğin postundaki kana sinekler saldırıyordu.

348. Modona, “Burada karşılaştığın o adam, o hayal gören, buraya Kasto-ha’dan geldi. Hep delilik yapar. Dört Ev’e geçip gitmez, buralarda dolanır, bir yerlere gözünü dikip bakar, abuk sabuk konuşur, onu bunu suçlar, bir şeyler uydurur durur” dedi.

“Bir ayabakan” dedi İsitut.

“Hangi Ev’de yaşıyorsun, Uvakuvahalı kadın?”

“Aydın Ev’inde, Telinalı adam.”

“Ben bu kişinin evinde yaşıyorum” dedi Modona, geyiğin kafasını kaldırarak. Ölü geyik öne bakar gibiydi. Dili şişmiş ve kara dudaklarının arasından dışarı sarkmıştı. Dansçı, uzun ve keskin kokulu fidanlardan domates toplamak için biraz uzaklaştı.

Avcı sordu: “Bu akşam ne oynayacaksınız?”

Fidanların arkasından İsitut cevap verdi: “Domateslerle geri döndüğümde öğreneceğim ben de.” Domates toplayarak biraz daha uzaklaştı.

Modona yürüyüp dans alanına ulaştı. Heyimasının önünde durdu, ölü-yü yere yıktı ve dört toynağı avcı bıçağıyla kesti. Toynakları temizleyip ipe dizdi, ipi bir kamışa bağladı ve kamışı, toynaklar güneşte kurusun diye, heyimasın güneybatı köşesine dikti. Yıkanmak için heyimasına girdi ve orada birileriyle konuştu. Sonra merdivenden çıktı, ölü geyiğe bakınarak çatının batı basamaklarından aşağı indi. Bıraktığı yerde yellere esiyordu.

Heyimas çatısının etrafında çepeçevre döndü; sonra telaşla bakınarak dans alanının dört bir yanını dolandı. Kendisini selamlayanlara, “Dört ayağı üzerinde yürüyen bir ölü olmalı buralarda. Nereye gitmiş olabilir?” diye sordu.

Ona güldüler.

“İki ayaklı bir çakal var buralarda” dedi Modona. “Eğer toynakları kesik bacaklarla yürüyen, mızrak boynuzlu bir geyik görürseniz, bana haber verin!” Koşarak Eklem Yeri’ni geçti ve ortak alanın ortasına vardı. Uvakuvahalı kumpanyanın oyuncularını, tentelerin, barakaların gölgesine oturmuş, eklemek, koyun peyniri, sarı ve kırmızı domates yiyor, Betebbes şarabı içiyorlardı. İsitut da aralarındaydı. “Demek buradasın, Mavi Çamur

adamı” dedi. “Kardeşin nerede?”

“Ben de bunu merak ediyorum” dedi Modona. Tente ve barakaların arasından, sağa sola bakındı. Arkada bir yerde bir sinek bulutu vardı. Gidip baktığında sineklerin köpek pisliklerine üşüşmüş olduğunu gördü. Oyuncuların yanına döndü ve onlara, “Demek buradasınız, Vadi insanları” dedi. “İçinizde ölü bir geyiğin buralara geldiğini gören oldu mu?” Sesinin sakin çıkmasına gayret etti, ama yüzü ve gövdesi kızgınlığını yansıtıyordu. Yabancılar gülmedi. Bir adam kibarca cevap verdi: “Hayır, böyle bir şey görmedik.”

“Size bir armağandı. Görürseniz alın, sizindir” dedi avcı. İsitut’a baktı. Yüzüne bakmadan yemesini sürdürüyordu. Dönüp dans alanına gitti.

Bu defa, Mavi Çamur heyimasının güneybatı köşesinin dibinde, yerde birtakım izler fark etti. Dikkatle bakınca, az ötede kuru otların heyimastan uzağa doğru eğilip kırılmış olduğunu gördü. O yöne gitti. İrmak’ın kıyısında, yamacın dibinde beyaz bir şey gördü. Gözünü ona dikip yaklaştı. Beyaz yaratık kıpırdadı. Ayağa kalkıp yüzünü avcıya çevirdi. Yemekte olduğu ölü geyiğin önünde duruyordu. Dişlerini gösterip bir çığlık attı.

Modona karşısında beyaz giysili bir kadın gördü. Bir an gözü kararıp başı döndü ve karşısında bir beyaz köpek gördü.

Eğilip birkaç taş topladı ve “Çek git buradan! Defol! Bırak onu!” diye haykırarak taşları savurdu.

Taşlardan biri kafasına çarpınca, köpek ölüyü bırakıp dere boyunca aşağı, evlere doğru uluyarak kaçmaya başladı.

Anası heçi, babası dui olan bu dişi köpek az görülür irilikteydi. Tüyleleri bembeyaz, gözleri maviydi. Yavruyken Uğette ile arkadaşlık yapmış, onunla birlikte oynamış, Uğette’nin kasaba dışına hiçbir çıkışında yanından ayrılmamıştı. Uğette ona Ayköpeği adını takmıştı. Kamedan’la evlendikten sonra, Uğette, yanında dolaşması ya da kendisini koruması için köpeği pek ender yanına almıştı. Köpeğin Uğette dışında insanlarla bir alışverişi yoktu, huyunu suyunu kimse pek bilmezdi; köpekler arasında bile yalnız dolanırdı. Şimdilerde yaşlanmış, kulağı keskinliğini kaybetmişti. Son zamanlarda iyice zayıflamıştı. Geyik ölüsünü heyimastan İrmak’a açlığın verdiği güçle çekmiş ve butun birini neredeyse yiyip bitirmişti. Gözüyle kulağı arasına yediği taşın acısıyla şaşkına dönmüş, Telina evlerinin arasına dahlıp Köz Evi’nin önüne kadar koşmuştu.

Şamşa’nın hanesindekiler, sıcağı dışarıda tutmak için kapalı duran dış kapının tırmalandığını duydular. Bir de inilti vardı. İniltiyi duyan Fefinum “Geldi! Geri geldi!” dedi. Konuşurken odanın kapıdan en uzak köşesine çömelip sindi.

Şamşa ayağa fırladı ve yüksek sesle, “Sundurmada oynayan çocuklar! Bıktım artık, bir dakika huzur yok” dedi. Kızının önünde ayakta duruyor ve onu Duhe’den gizliyordu.

Duhe onlara baktı, kapıya gitti, aralayıp dışarı baktı. “Burada inleyen

beyaz bir köpek var. Sanırım Uğette'nin eskiden birlikte yürüyüşe çıktığı köpek bu" dedi.

Şamşa gelip baktı. "Evet, ama o çok eskidendi" dedi. "Buraya gelip, böyle eve girmeye çalışmasına bakılırsa delirmiş bu köpek. Yaşlanmış ve delirmiş. Defol buradan! Hoş!" Bir süpürge alıp kapıdan dışarıya uzattı, ama Duhe süpürgeyi tutarak köpeğe çarpmasını önledi. "Lütfen bir dakika dur" dedi. "Galiba köpek yaralı ve yardım istiyor." Gözünün etrafındaki beyaz tüyleri kan içinde olan Ayköpeği'nin kafasını yakından incelemek için dışarı çıktı. Ayköpeği önce ürküp hırladı ama doktorun hiç korkmadığını görünce sesini kesip sakinleşti. Doktor ona dokunduğunda ellerindeki otoriteyi hissetti ve taşın gözüyle kulağı arasına açtığı yarayı Duhe'nin incelemesine ses çıkarmadı.

Duhe onunla konuştu: "Sen ne güzel yaşlı bir dişi köpeksin. Gerçi rengin köpekten çok koyuna yaraşır, ama olsun. Kaburgalarına bakılırsa son zamanlarda karnını pek tıka basa doldurmuyorsun. Ne oldu, koşarken alnını bir dala mı çarptın? Yo, bu daha çok bir taş yarası gibi, kenara sıçrayıp kendini kurtaramadın demek. Daha zeki ve çevik olmalıydın yaşlı dişi köpek. Şamşa, yarayı yıkamak için biraz su ve temiz bez verebilir misin, lütfen?"

Yaşlı kadın, "Değersiz, işe yaramaz köpeğin teki bu" diye söylenerek bir tas su ve birkaç paçavra getirdi.

Duhe yarayı temizledi. Ayköpeği gıkını çıkarmadan durdu; sessiz, sabırlı ve arka bacaklarının seğirmesi dışında hareketsizdi. Duhe işini bitirdiğinde köpek birkaç defa kuyruğunu salladı.

"Şimdi lütfen yat" dedi doktor.

Ayköpeği onun gözlerinin içine baktı ve uzattığı ön ayaklarına kafasını koyarak yattı.

Duhe köpeğin kulaklarının arkasını okşadı. Şamşa içerideydi. Fefinum olan biteni seyretmek için kapının yanına gelmişti. Duhe onlara, "Beyin sarsıntısı geçiriyor olabilir" dedi; "Bayağı sert bir darbe almış."

Şamşa "Nöbet mi geçirecek?" diye sordu.

Doktor, "Olabilir" dedi; "Eğer rahatsız edilmeden kalabileceği sakin bir köşe bulup uyuyabilirse atlatır herhalde. Uyku harika bir ilaçtır. Oysa ben dün pek uyuyamadım!" Taşı ve bezleri taşıyarak içeri girdi. Sırtı dönük duran Fefinum, turşu için hıyarları doğramaya koyuldu. "Uğette'yle birlikte gezen köpek bu, öyle değil mi? Uğette onun adını ne koymuştu?" diye sordu Duhe.

Şamşa, "Hatırlamıyorum" dedi.

Fefinum yüzünü dönmeden, "Kız kardeşim ona Ayköpeği derdi" dedi.

"Sanki buraya Uğette'yi bulmak için gelmiş, ya da Uğette'yi bulmamıza yardım etmeye" dedi Duhe.

Şamşa, "Sağır, kör ve deli bir köpek o" dedi; "Burnunun dibindeki bir ölü geyiği bile bulamaz. Hem kız kardeşimi bulmaktan söz ederken ne de-

mek istiyorsun? Onu kim görmek istiyorsa Uvakuvaha'ya gitsin. Irmak boyunca yukarı giden yolu göstermek için köpeğe gerek yok herhalde.”

Kadınlar konuşurken, açık kapının ardından gelen kadın seslerini duyan Maymunççeği ve Kamedan merdivenlerden yukarı, sundurmaya çıktılar. Kamedan köpeği gördü ve bir şey söylemeden içeri girdi. Maymunççeği durdu ve bir süre köpeğe baktı. Başını ön ayaklarına yaslamış olan Ayköpeği de gözlerini kaldırıp ona baktı. Kuyruğu sundurmanın tahtalarında kıpırdıyordu. Maymunççeği alçak sesle “Ayköpeği, onun nerede olduğunu biliyor musun?” diye sordu.

Ayköpeği, gözlerini Maymunççeği'nden ayırmadan, sıkıntıyla ağzını açıp sarı dişlerini göstererek esnedi ve birden ağzını kapayıverdi.

“Gel öyleyse” dedi Maymunççeği. Babasına, annesini bulmaya gittiğini söylemeyi düşündü, ama büyüklerin hepsi evin içinde lafa dalmıştı. Yanlarına gitmek istemedi. Doktoru tekrar görmek isterdi, ama altına işemenin utancını atamamıştı. İçeri girmedi, dönüp dönüp Ayköpeği'ne bakarak merdivenlerden aşağı indi.

Ayköpeği biraz inildeverek ayağa kalktı. Duhe'nin yapmasını söylediğini mi, Maymunççeği'nin yapmasını istediğini mi yapacağı konusunda kararsız gibiydi. Bir daha esnedi, sonra kuyruğunu bacakları arasında hafifçe sallayarak, başı önde Maymunççeği'nin peşinden merdivenlere yöneldi. Merdivenlerin dibinde Maymunççeği durdu ve Ayköpeği'nin kendisine yolu göstermesini bekledi. Ayköpeği de bir süre duraksadı, sonra Irmak'a doğru yola koyuldu. Maymunççeği köpeğin yanı sıra yürüyordu. Ayköpeği durduğunda, sırtını okşayarak “Hadi köpek, devam et” dedi. Böylece kasabanın dışına çıktılar, kuzeybatıya yönelip Irmak boyundaki söğütluğe ulaştılar ve kıydan yukarı doğru yürüdüler.

NOTLAR:

s. 342 *Ne o gece, ne daha sonra geldi.*

Uğette'nin kaybolduğu akşama ilişkin Kamedan'ın anlattıkları, kitabın ilk bölümünde yazarın anlattıklarından farklılıklar taşımaktadır.

s. 345 *Uğettez mi, Uğette mi?*

Gökyüzü kipi ve Yeryüzü kipi: “Uğette'nin hayali mi, yoksa canlı bedeniyle Uğette mi?” Buradaki diyalog dört heceli ölçüyle kaleme alınmıştır.

s. 349 *Anası heçi, babası dui olan bu dişi köpek...*

Köpek cinsleri; Kitabın Arkası'ndaki “Vadi'de Başka Kimler Yaşardı” bölümüne bakınız.

Kibar okuyucuya Pandora'nın kibarca söylediği

Sizi Vadi'ye götürdüğümde, sağınızda solunuzda mavi tepeleri, yağmur mevsiminin sonunda gökkuşağını ve gökkuşağının altındaki bağları göreceksiniz; belki de “İşte orada, işte orada” diyeceksiniz. Ama ben, “Biraz daha ileride” diyeceğim. Yola devam edeceğiz ve küçük kasabaların çatılarını, yaban yulaflıyla sapsarı kesilmiş yamaçları, yükseklerde süzülen bir şahini, kurak mevsimde bir dere yatağında şarkı söyleyen bir kadını göreceksiniz; belki de “Duralım burada, işte geldik!” diyeceksiniz. Ama ben, “Yok, biraz daha ileride” diyeceğim. Yola devam edeceğiz ve dağda, ırmağın pınarları yakınlarında bildircinin çağrısını duyacak, dönüp geriye baktığınızda, ardınızdaki vahşi yamaçlardan aşağı akan ırmağı göreceksiniz ve “İşte burası Vadi değil mi?” diye soracaksınız. Benim bütün söyleyebileceğim ise “Bu pınarın suyundan iç, burada biraz dinlen; daha uzun bir yolumuz var ve ben sensiz gidemem” olacak.

Anlatan taş

Üçüncü bölüm

Güney Kenti'ndeki Tsaya Evi'nin çok zengin ve görkemli olduğunu düşünmüştüm, ama Terter Evi'nin yanında çok sönük kalırdı. Akbaba aileleri vermeden ellerinde tutmayı yeğledikleri için, ev eşyaları çok çeşitli ve karmaşıktı. Aile için çalışan hizmetçi ve köleler de orada kaldıklarından, evde yaşayanlar kalabalık, ilişkileri karmaşıktı. Terter Evi başlı başına bir kasaba gibi, yerleşip bir yerde kalmaya başlamış bir göçebe kabilesi gibiydi. Dayaoların zenginlik deyince, sahip oldukları, ellerinde tuttukları şeylerin çokluğunu kastettiğini anladıktan sonra, evin gerçekten görüldüğü kadar zengin, gönençli ve sağlam olduğunu düşündüm. Duvarları dışına pek az çıktığım için, eve ilişkin bu düşüncem tam doğru sayılmazdı.

Bir Gerçek Akbaba, Akbaba'nın ne kadar yakın akrabası ise o denli büyük bir gücü ve saygınlığı olur; bu, kendi hane halkına da yansır. Terterler Akbaba ile baba tarafından ikinci dereceden kuzendi. Terter Gebe gençliğinde Akbaba'nın yakın arkadaşı, sonra uzun yıllar boyunca danışmanı olmuştu. Şimdi de bir sonraki Akbaba olacak olan, Akbaba'nın oğlunun gözdesiydi. Ancak oğlu yaşlandıkça baba iktidarına kıskançlıkla yaklaşmış, oğluna ve bu arada Terter Gebe'ye düşman olmuştu. Bu yüzden Terter Gebe'nin görkemini üzerinde kara bulutlar dolaşmaktaydı.

354
F23

Kızların bazıları, o kadar duvarın ardında kapalı kalmalarına rağmen çok zeki ve bilgiliydi. Konuşmalarından anladığım kadarıyla, Sai'ye yerleşmelerinden bu yana Akbabalar, başkalarının toprağına, yaşamına ve emeğine el koyarak güç ve zenginliklerini artırmayı, bu yolla Bir'in şanına şan katınayı amaçlamıştı. Tam üç kuşaktır orduları Yanardağlar ülkesinde bunun için bulunuyordu. Ama buralarda yaşayanlar, çakallar, yabani atlar, insanlar ve çingiraklı yılanlar hem sayıca azdı hem de onlardan iyi köle olmuyordu. Toprak ise üzerinde biraz ot, tavşan çalısı ve adaçayından başka bir şey yetişmesine razı olmuyordu. Bu yüzden şimdiki Akbaba, askerlerine zengin, bereketli, "kazanılmaya" değer topraklar bulana kadar batıya ve güneye gitme emrini vermişti. Babam Terter Abhao da bu askerlerden biri, böyle yerler bulmaya gönderilen ordulardan birinin başıydı. Aralarında güneybatıya doğru en uzağına inen, Aydınlık Göl'e ve oradan Na Vadisi'ne ulaşan oydu. Ordusu yol alırken savaşmamış, ortalığı yakıp yıkmamıştı. Değiş tokuşçular gibi ya da Domuz İnsanları gibi yol almışlar, orada burada konaklamışlar, kimi zaman yiyecek istemiş, kimi zaman çalmışlar, geçtikleri ve kaldıkları ülkelerin âdetlerini ve özelliklerini öğrenmişler. Annemle tanışıp evlendiğı Vadi'ye ilk gidişinden sonra Sai'ye geri döndüğünde babam, "Na Vadisi gördüğüm en güzel yer" demiş. Babası Terter Gebe, Akbaba'ya çıkmış ve "Askerler, tyonlar ve kadınların Vadi'de Bir'in şanına şan katacak bir Kent kurmaya gitmesi için ordularımız güneye ve batıya gidip yolu temizlemeli" demiş.

Akbaba önce bu planı izlemiş ve Kara Lavlar ülkesinin güneybatısında yaşayan insanlarla savaşa girişmiş. Ama Yanardağlar ülkesi insanları durup dövüşecek yerde, kaçışıp dağıldığı ve herkes, "Bir'in Yansması ne dilerse onu yapar" diyerek kendisini sürekli pohpohladığı için, her ne emrederse ordularının yapabileceğine inanmış. Sonra bir ordusunu kuzeybatıya, ırmak kasabalarına boyun eğdirmek üzere Altı Irmak ülkesine; bir başkasını, halkından haraç almak üzere Karanlık Irmak boyunca aşağıya ve babamın komuta ettiği bir diğerini de güneybatıya Vadi'yi fethetmeye, köle edilenlere yaptırılacak yollardan arabalar dolusu Vadi şarabı getirmeye göndermiş. Bataklıklı Irmak ile Karanlık Irmak üzerine birer büyük köprü yapmaları gerekmiş. Bana bunu anlattıklarında, aklıma babamın küçük Na'nın üzerine köprü yapmaya çalıştığı günler geldi.

Gerek Terter Gebe gerekse Terter Abhao, Akbaba'ya askerlerinin ve

halkının bütün bunları bir anda yapamayacağı, bir anda bütün o geniş toprakları kazanamayacağı, bütün halkları yenemeyeceğini söylemiş, merkezden dışarı doğru ağır ağır ilerlemesi gerektiğini anlatmışlar. Ama Akbaba bu öğütleri sahip olduğu Bir Ruh'u'na yönelik bir hakaret olarak görmüş ve onlara kulak asmamış. Oğlu da bu görüşleri savunmaya kalkınca Akbaba bunu fırsat bilip onu Saray'ın, yaşadıkları büyük evin bir odasına hapsedmiş. Kadınların bildiği kadarıyla yıllarca o odada yaşamış. Kimisi zehirlenip öldürüldüğünü, kimisi de yaşadığını ama verilen zehirler yüzünden zihninin bulandığını, şaşşallaşıp uysallaştırıldığını düşünüyordu. Terter Zadayaya Bele bu konuda konuşulmasına izin vermiyor, konuşanları cezalandırıyordu. Ona göre Akbaba hiç hata yapmaz, Oğul'un Oğlu da hiçbir biçimde zaafli olamazdı. Ama evlenerek katıldığı ailenin gözden düşmüş olduğunun pekâlâ farkındaydı.

355

Babam Vadi'den ikinci kez ayrıldığında hepsi Gerçek Akbaba ve askerlerden oluşan çok büyük bir orduyla orada yeni bir Kent kurmak üzere bir yıl içinde geri dönmeyi umuyormuş. Oysa Akbaba onu yüz kırk kişilik bir orduyla Vadi'yi fethetmek üzere güneye yollamış.

Bu arada, Kent'le Vadi arasındaki topraklarda yaşayan insanların çoğu, Akbaba askerlerini gördükleri yerde onlarla savaşmaya karar vermiş. Babam Vadi'ye ulaşmak için altı yıl harcamış. Aydınlık Göl'e vardığında, elinden geldiğince güvenli bir yol izlemeye çalışmış olsa da, yüz kırk adamından sadece kırkı kalmış. Çoğu savaşlarda, baskınlarda can vermiş, kimisi de toprak adamı olmak için ordudan kaçmış. Babam tek başına Vadi'ye, Sinşan'a geldiğinde, buraya son gelişi olduğunu biliyormuş. Sai'ye geri dönmek ve pek az kazandığını, çok fazla kaybettiğini Akbaba'ya açıklamak zorunda olduğunu biliyormuş. Gücü eline alan, suçlamaları da göğüslemeye hazır olmalı; babam da böyle yapmaya hazırmış.

Başlangıçta işler babamın ve öbür Terterlerin korktuğu kadar kötü olmamış. Akbaba elbette durumdan hoşnut kalmamış. Ama kötü haberler kendisine önceden, gelen habercilerle ve bütün Kent'te yalnız kendisinin kullanabildiği, evinde, Saray'da bulunan Takas aracılığıyla zaten ulaşmış. Bu arada danışmanları, aklına yeni planlar sokmuş; kafası bozgunlarından

Sinşan Dağı

çok, bu planlarla meşgulmüş.

Eviden hiç çıkmayan bu adamın bütün bu planları yapmasına ve bu kadar çok kişiyi ölüme göndermesine askerleri niye razı oluyordu anlamış değilim; ama orada işler böyleydi.

Planlar yine savaş üzerineydi, ama artık tüfekli adamları göndermek değil, daha yıkıcı ve korkunç silahlara sahip olmak üzerineydi. Bu planlardan, kocamla yaşarken haberim oldu.

Bu noktada, nasıl evlendiğimi anlatmalıyım.

Terter Evi'nde yaşamak beni hasta etti. Tenim soldu, geceleri uyuyamaz oldum. Gündüzleri hep uykuluydum ve titreme nöbetleri geliyordu. Evde olsaydım, dört beş gün heyimasta yatıp şarkı söylerdim ya da Doktorlar Locası'na bir eşlik etme istemeye giderdim. Evde olsaydım hasta olmazdım zaten. Sai'de hasta oldum; dünyanın dışında, evin içinde kapalı yaşıyordum. Babamı gördüğümde beni evden dışarı çıkarmasını istedim. İki defa beni dışarı çıkardı. Sevgili doru kısrığı bana getirdi, kendisi de kula aygırına bindi; gün boyu lav yataklarındaki karlı, kara vahşi topraklarda gezmeye götürdü. İkinci gidişimizde beni lav mağaralarına soktu. Lavın kayaların arasında su gibi akıp katılaşıp soğuk ve kara sütunlar oluşturduğu mağaralar korkunçtu. Kış rüzgârları çıplak toprağın üstünü kazımişti, ama yine de güzeldi. Soğuktan gözümde yaş geldiğinde bile, orada rüzgârda kalmak Terter Evi'nin sıcak odalarında olmaktan daha iyiydi. Kara çölde bile, kapalı kalmaya kıyasla Vadi'ye daha yakındım. Kapalı kaldığımda kendimi hep yabancı hissediyordum.

356.

Hastayken Akbaba'nın kızları bana daha yumuşak davrandı. Terter Zadyaya Bele, Esiryu ile baş başa kalabileceğimiz, perdeyle bölünmüş bir oda hazırlattı. Orada yün eğirip dikiş dikip sohbet ettik. Ben yurdumu anlatabiliyor, böylece kafamın içinde orada olabiliyordum. Esiryu'ya Mızrak'tan söz ettim, o da bana seyis olarak orduyla Altı İrnak ülkesine giden genç bir adamı anlattı. Bu genç adamlar üzerine, neye benzedikleri, onları bir daha gördüğümüzde ne yapacağımıza dair çok konuştuk.

Hastalığım babamı endişelendiriyordu. Ama keyfini kaçıran başka bir sürü şey de vardı. Beni Kent'e getirdiğine pişman olduğunu biliyordum. Varlığım onun için iyi bir şey değildi. Öteki Akbabalar, "Bir adam hayvanları düzebilir, ama eniklerini evine getirmemeli, toprak insanlarını evine sokmamalı" diyordu. Terter Zadyaya, yüzüme karşı, ben orada kaldıkça Terter Evi'nin eski görkemine kavuşamayacağını söyledi.

"Öyleyse yollayın beni. Bırakın Vadi'ye geri döneyim. Yolu biliyorum!" dedim.

"Saçma sapan konuşma" dedi.

"Öyleyse ne yapayım istiyorsunuz? Öleyim mi?" dedim.

"Hiçbir şey yapmanı istemiyorum" dedi; "Sadece uslu ol. Terter Abhao'yu rahat bırak. Bir kızın keyfini yerine getirmek, gönlünü eğlendirmek için rahatsız edilecek biri değil o. O büyük bir savaşçı."

Bu şarkıyı daha önce de duymuştum.

Devam etti: “Artık bir insansın, bir hayvan değil. Eğer böyle davranmayı sürdüreceksen sana bir koca bulabiliriz.”

Şaşkın şaşkın, “Bir koca mı? Ama daha bakireyim ben” dedim.

“Bunu duyduğuma memnun oldum” dedi.

Kafam iyice karışmıştı: “Ama bir bakire ne diye bir koca istesin ki?”

Bu defa şaşırma sırası ondaydı. “Sus! Pislik!” dedi. Odadan çıktı ve bir ay boyunca ne benimle konuştu ne de yüzüme baktı.

Aşağı yukarı Vadi’de Dünya Dansı zamanı geldiğinde, babam oradaki ordunun düşman topraklarından geçirilip Sai’ye getirilmesine yardım etmek için Altı Irmak ülkesine gitti. Bu tehlikeli bir yolculuktu ve gördüğüm kadarıyla onunla gitmemin sözü bile edilemezdi. İlkbahar ve yaz geçtiğinde hâlâ geri gelmemişti.

357

Büyük dansların zamanı birer birer gelip geçiyordu ve benim için dans yoktu.

İki Bıldırcın Şarkısı’nı ve başka Yaz şarkılarını söylemeye çalıştım. Sesim bir gariip, yanlış ve yalnız çıkıyordu. Su zamanı yaklaştığında, heyimasımdaki mavi çamurdan çömlek ile köknarlar, çamlar ve kocayemişlerle kaplı yamaçtan gelip açelyaların, böğürtlenlerin altından akan Sinşan Deresi düştü aklıma. Bu çorak topraklarda evimin Su şarkılarını söylemeyi denedim. Benim buradaki halimi yıllar önce gören, şimdi ölmüş olan kör Mağara Kadını’nı düşündüm. Üzüntüden deliye döndüm. Kesemde sakladığım büyük akbaba tüyünü çıkardım, odanın elektrikli ısıtıcısında tutuşturdum. Kötü bir koku çıkarıp titreyerek yandı. Yanan tüyün daha önce durduğu yerde, Akbaba savaşı gıysili biri, dik bir kanyonun dibinde, çalı çırpı ve kuru devedikenleri arasında, ağzı ve gözleri açık yüzükoyun yatıyordu. Ölüydü. Babamdı. Bir baykuşun sesiyle ulur gibi ağlamaya başladım. Kendimi tutamıyordum.

Bana bir doktor getirdiler. Beni uyutan bir zehir verdi. Ertesi gün uyanıldığında kafam karmakarışık ve çok yorgundum. Tekrar gelen doktor nabzımı dinledi ve gövdemi muayene etti. Bir Akbaba Kızı olduğum için biraz saygılı, bir kadın olduğum için ise şakayla karışık biraz yukarıdan bakan bir tavır vardı. Âdet kanamam olduğunu fark edince korkunç bir hastalık taşıyormuşum gibi sinirli, iğrenmiş bir tavır takındı. Dokunuşu beni çok rahatsız ediyordu, ama sakin durmaya çalışıyordum. Dört Ev’de gördüğüm beni öyle dehşete düşürmüştü ki, bir yere saklanıp kımıldamadan durmak istiyordum. Büyükbabama anlatınası için gördüğümü Terter Zadyaya’ya anlatmam gerektiğini düşündüm. Onu görmek istedim. Gelip oda kapısının önünde durdu. Doktor da dinlemek için kaldı.

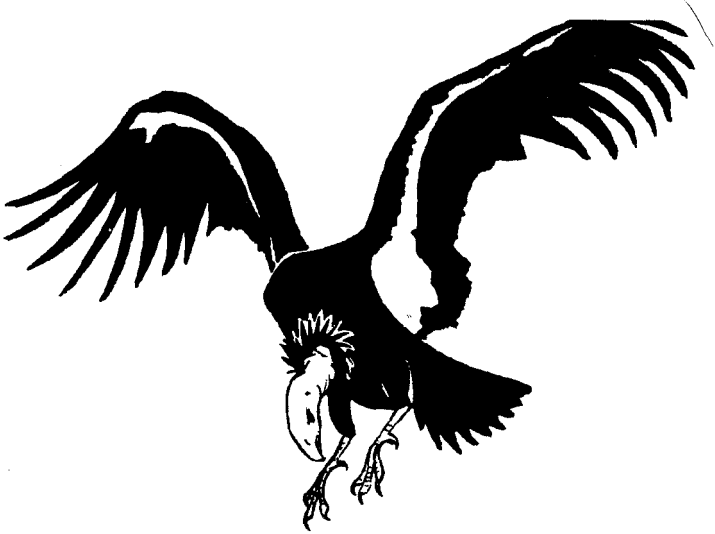
“Zihin gözümle çok kötü bir şey gördüm” dedim. Terter Zadyaya bir şey söylemedi. Devam etmeliydim. “Terter Abhao’yu dağlarda ölmüş yataırken gördüm” diye ekledim. Hâlâ bir şey söylemiyordu.

Doktor gülümseyerek ona döndü: “Kız çok sinirli; rahim sıkıntısı bu.

Genç bir kocanın iyileştiremeyeceği bir şey değil.”

Terter Zadyaya konuşmadan uzaklaştı.

Aynı ay içinde kızların biri, Terter Zadyaya'nın benim için Retforok Evi'nden bir Gerçek Akbaba ile evlilik ayarlamakta olduğunu söyledi. Adamın ne kadar yakışıklı ve iyi huylu olduğunu anlattı. “Karısını hiç dövmez” dedi. Bu evlilikten hoşnut olmamı istiyordu. Fitneci kadının biri, “Akbaba'ya daha yakın olmak için bir toprak kişisiyle evlenen biri nasıl bir adamdır, kim bilir?” dedi. Adamın Terterler ile akraba olmak için benimle evlendiğini ima ediyordu. Esiryu işe koyuldu ve Retforok Dayat adlı bu adama dair öğrenebildiği her şeyi bana aktardı. Dört oğulun en küçüğüydü. Ne bir asker ne de bir Bir Savaşçısı'ydı. Bu yüzden önemli biri değildi, ama Retforok ailesi zengindi. Adam otuz beş yaşındaydı. (Dayaolar insanların yaşları konusunda hep titiz davranırdı, çünkü doğum gününden itibaren sayılan günlere göre şanslı ve şanssız günleri söyleyen bir sistemleri vardı.) Beş çocuğu vardı. Onun cici karısı dedikleri şey olacaktım. İlk karıları bir sürü çocuk yaptıktan sonra, Akbaba erkekleri ikinci bir kadınla evlenebilirdi. Çoğunun böyle bir cici karısı vardı. Cici karı, ilk karı gibi kocanın evine eşya ve para getirmek zorunda olmaz, çocuk yapması da beklenmez, en çok bir ya da iki çocuğu olurdu. Şanslı olduğumu düşündüm. Zadyaya evlilikten söz edeli beri kaygılıydım. Akbaba kadınlarının sürekli çocuk doğurması beklenirdi. Bir, kadını bunun için yaratmıştı. Terter Evi'ndeki Akbaba kızlarından birinin en büyüğü on yaşında yedi çocuğu vardı ve bu dur durak bilmezlik erkekler tarafından övülür, kadınlar tarafından kıskanılırdı. Himpiler gibi, bir batında bir sürü çocuk doğurmaları mümkün olsaydı, bu kadınlar onu da yaparlardı. Sanırım bu da Dayaoların herkesle savaş halinde olmasıyla ilgili bir şey. Himpiler bir defa-

da bir sürü yavru doğurur, çünkü yavruların çoğu büyümeden ölür.

Bu nedenle, eğer biriyle evleneceksem, onun cici karısı olmayı, ilk karısı olmaya tercih ederdim. Babamı ölmüş gördüğüm, Sai'den kaçmanın yolunu bilemediğim için evlenmenin iyi olacağını düşünüyordum. Annesiz ve şimdi de babasız bir kız olarak Terter Evi'nde tamamen güçsüz biriydim. Bir Akbaba karısı olarak Retforok Evi'nde dayanma gücü bulabilirdim. Aslında o sıra ne yaptığım pek umurumda değildi. Hayvanların ve kadınların, aşağı, önemsiz yaratıklar olduğuna inanan insanlar arasında bir yıl boyunca yaşadıktan sonra, yaptığının bir önemi olmadığını, akıllıca, saygıdeğer şeyler yapamayacağını düşünmeye başlamıştım.

İşte böyle, Dayaoların kadının bakire olduğunu göstermek için kullandığı bembeyaz gysiler içinde, bir Akbaba Kızı olarak, o adamla evlendim. Elbiseler güzel, düğün eğlenceliydi. Düğün, çalgıcılar, danslar ve cambazlarla bütün bir gün boyunca sürdü ve bol bol yiyecek ve içecek tükendi. Ballı konyak içtim ve sarhoş oldum. Kocamla Retforok Evi'ne gittiğimizde de, yatağa girdiğimizde de sarhoştum. Beş gün ve beş gece o yatak odasından çıkmadık. Korkum ve kederim, utancım ve öfkem, hepsi şehvete dönüştü. Beni bırakıp gitmesine izin vermedim, onu bir testi gibi bir doldurdum, bir boşalttım. Düzüşmeyi ondan öğrendim, sonra bana verdiği dersi kırk farklı biçimde ona öğrettim. Benim için deli oluyor, bir gün bile ayrı kalamıyordu. Beni mutlu eden pek az şey olduğu için, zevk duymak istiyor, istediğimi de elimden geldiğince sık alıyordum.

Kocamın ilk karısı, Retforok Syasip Bele, başta biraz kiskançlıktan, biraz da benim bir yarı hayvan, bir yaban köpeği gibi tehlikeli ve deli olduğumu söyleyenler yüzünden, benden korkuyordu. Çocuklarına bir zarar vermenden çekiniyordu. Aptal değildi, sadece cahildi. Sai'de iki evin kadınlar bölümünden başka yer görmemişti; on yedi yaşından bu yana her iki yazdan birinde bir çocuk doğurmuştu. Kendisini ısırmadığımı, çocuklarını yemediğimi, hatta kendi dilinde konuştuğumu görünce, bana iyi davranmaya, evdeki diğer kadınların da Esiryu ile bana iyi davranmasını sağlamaya başladı. Konuşkan, neşeli bir kadındı. Çok ince düşünceli değildi ama zeki ve kavrayışlıydı. Dayat'ın düzmesi için orada bulunmamdan hoşnut olduğunu, onun cinsel iştahından bıktığını, zaten emzirirken cinsel ilişki kurmakta isteksiz olduğunu söyledi. Ama, "Bir tane daha istediğim zaman, en azından bir geceliğine, onu karşıya, benim bölmeye gönderirsin" dedi.

Kulaklarıma inanmadım: "Bir bebek daha mı istiyorsun?"

"Biri dışında bunların hepsi kız" dedi.

"Hiç değilse hoşlandığın birinden gebe kalmaya bakamaz mısın?" diye sordum. Önce inanmaz inanmaz yüzüme baktı, sonra güldü ve "Ayatyu, gerçekten aklın hep pislığe çalışıyor" dedi; "Bu hanedeki erkeklerin hiçbirinden hoşlanmıyorum. Yine de aralarında en iyisi bizimki." Ona katıldım. Kocamız kaba saba bir değildi; iyi huylu ve yakışıklıydı. "Ama

başka erkekleri aklından geçirdiğini bile ona hissettirme; bu konuda çok hassastır” diye sürdürdü. Sonra kocasından başka bir adamla yatan kadınların kocanın ailesi tarafından öldürüldüğünü anlattı. Ona inanmadım. Elbette insanlar birbirini kıskançlık ya da cinsel bir kudurganlık yüzünden öldürebilirdi, bunu biliyordum; ama Syasıp’ın kastettiği bu değildi. “Yok, yok” dedi, “Evdeki utanç verici lekenin temizlenmesi için halkın önünde öldürülürsün. Sen Dayat’ın malısın, anlamıyor musun? ■kimiz de Dayat’ın malıyız.”

Babamın Sinşan ortak alanında, “Ama o bana ait!” deyişi aklıma geldi. Şimdi onu görmek için iki farklı gözüm vardı.

360 Baharın başlarında kocam, “Ayatyu” dedi, “Sana batıdan iyi haberlerim var. Terter Abhao, Muzaffer Ordu’yla birlikte geri geldi.”

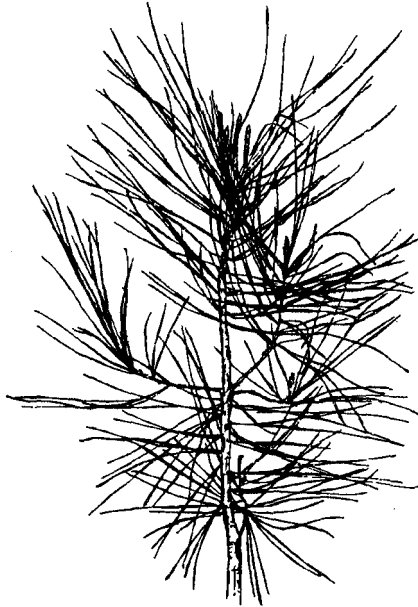
“Benim babam öldü” dedim.

Retforok Dayat güldü ve “Şimdi sarayda” dedi.

Babamı görene dek buna da inanmadım. Beni görmeye Retforok Evi’ne geldi. Zayıf, bitkin, yüzüne bakını korkutacak kadar yıpranmış görünüyordu. Ama vahşi bir kanyonun dibinde, beli kırık, yüzükoyun yatmıyordu. Yine de ona baktığımda, arka arkaya konmuş iki cam parçasına çizili resimler gibi, onu hem önümde hem de orada görüyordum.

Zevkli, mutluluk veren bir konuşma oldu. “Evlendiğine memnun oldum Ayatyu” dedi; “Bu evde senin için her şey yolunda mı?”

“Evet, her şey yolunda, Dayat da nazik. Eve dönmemin bir yolu var mı?” dedim.

Bir bana, bir uzaklara baktı ve başını iki yana salladı.

“Beni Güney Kenti’ne kadar götürürsen, oradan tek başıma devam edebilirim, yolu biliyorum.”

Kısa bir an söylediğimi düşünüp cevap verdi: “Dinle Ayatyu. Buraya gelmeyi sen seçtin; bundan sonra geri dönmek olmaz. Eğer kocandan kaçarsan beni utandırır, rezil edersin. Artık Retforoklara aitsin. Onlarla kal-san daha iyi olur. Evimden çıkmakla iyi ettin; orada işler yolunda değil. Burayı kendi evin yap. Vadi’yi aklından çıkar.”

“Zihnim o kadar küçük değil” dedim; “Hem Vadi’yi hem Kent’i için-de tutuyor, daha ne kadar boş yer var bilmiyorum. Ama yalnız sen Kent’i benim yurdum yapabilirsin.”

“Hayır” dedi; “sınıırım bunu ancak kendin yapabilirsin.”

Haklıydı. Babamın doğruyu söylediğini bilerek, Dayat’ın cici karısı olarak yaşamayı sürdürdüm: Akbaba’nın gözünden düşmüştü babam. Onurunu zedeleyecek yeni bir leke canını da tehlikeye sokardı. Onun için yapabileceğim şey, Akbaba ve danışmanları, Altı Irmak ülkesindeki yenil-ginin suçunu yükleyecek birini aramaktan vazgeçinceye kadar, sabırlı ve sessiz olmaktı.

Gözden düşmenin, onura sürülen lekenin insanın canını tehlikeye sok-ması garip gelebilir; Vadi’de bizim aramızda bunlar, kendi başlarına yete-rince kötü belalardır. Ama her ilişkinin bir tür savaş olduğu orada, bu be-lalar gerçekten öldürücü oluyordu. Cezalar gaddarcaydı. Daha önce oku-duğu ya da yazdığı için bir hontiğin gözlerinin kör edilebileceğini, cinsel ilişki kurduğu için bir kadının öldürülebileceğini söylemişim. Böyle olay-larla karşılaşmadım, ama her gün acımasızca uygulanan cezaları, çocukla-ra vurulduğunu, kölelerin dövüldüğünü, itaatsiz hontik ya da tyonların hapsedildiğini ya gördüm ya da işittim. Sonraları, anlatacağım gibi her şey daha da kötü oldu. Böylesi bir sürekli savaşın içinde yaşamak korkutucuy-du. Dayaolar hiçbir konuda birlikte karar vermiyor gibiydi. Bir işi yapma-dan önce görüşlerini öne sürmüyor, tartışmıyor, anlaşıp uzlaşmıyorlardı. Yapılan her şey, o işin yapılması ya yapılmamasını söyleyen bir yasa ya da bir emir olduğu için yapıyordu. Eğer işler yolunda gitmezse kusur hiç-bir zaman o işi emredende olmuyor, kusur hep emre uyan insanlarda ara-nıyor; kusurlu bulunan da genellikle sertçe cezalandırılıyordu. Her geçen gün daha dikkatli olmayı öğreniyordum. İstesem de istemesem de bir sa-vaşçı olmayı öğrendim. Yaşamın bir savaşa dönüştürüldüğü bir yerde, in-san savaşmak zorunda kalıyor.

Retforoklar gözden düşmemiş, tersine Akbaba’nın yeni gözdesi ol-muştu. Ailenin reisi Retforok Areman ve küçük kardeşi, kocam Dayat sık sık Akbaba’nın yaşadığı eve, Saray’a gidiyordu. Cinsel ilişkiyi sevdiği ka-dar konuşmayı da seven kocam orada gördüklerini, duyduklarını bana an-latırdı. Çok garip ve kimi zaman bir hayalet hikâyesi gibi korkunç olma-sına karşın ilginç olduğu için ben de dinlemesini severdim. Bana Akba-

ba'nın oğlunun başına geleni de anlattı. Sarayda kapatıldığı yerden kaçmaya çalışırken, kendisine yardım eder görünenlerin ihanetine uğramış; Bir'in Yasası'na uymamanın cezası olarak öldürülmüş. Nasıl öldürüldüğünü Dayat uzun uzun anlattı. Oğul'un Oğlu'nun ölümü bir ölümünün elinden olamayacağı için sıkı sıkı bağlanmış, kalbi ve beyni durana kadar gövdesinden güçlü bir elektrik akımı geçirilmiş; böylece Bir'in Yasası uyarınca onu elektrik öldürmüştü. Bütün kadınları, kapatmaları, çocukları ve köleleri de öldürülmüştü. "Peki o zaman bir sonraki Akbaba kim olacak?" diye sordum. Dayat henüz bir çocuk olan ikinci bir oğlunun hayatta olduğunu söyledi.

362

Dayaoların yapmakta olduğu silahlardan da söz etti. Sai'den çıkan ordular artık savaşı toprak kazanmak için değil, bakır, çinkosu ve başka madenleri olan kasaba ve halklardan bunları almak için yapıyormuş. Bulut Irmağı'nın Kara Irmağ'a döküldüğü yerdeki demir madenlerini işleten Senş halkını köleleştirmiş, Senşlerin bizimle ve başka halklarla alışverişinde kullandığı bütün demire el koymuşlar. Anladığım kadarıyla Büyük Silahlar'ı yapma için gereken malzemenin dökümünü ve yapım bilgisini Takas'tan almışlar. Metal işleme ve makinecilikte yetenekli sanatçıları, mükemmel mühendisleri olan Dayaolar yapım bilgisini uygulamaya dökme becerisini göstermişler. Takas'ı kullanma konusundaki kavrayışlarının çok iyi olduğundan emin değilim. Takas'ı kullanmayı sadece Akbaba ve onun yüksek Bir Savaşçıları öğrenebilirdi ve kütüphanede dedikleri gibi kısıtlı bilgi, çarpıtılmış bilgidir. Ama bu konuda benim de pek az becerim olduğu için, kesin bir şey söyleyemiyorum. Öyle ya da böyle, Büyük Silahlar'ın yapımı için gereken malzemeyi toplamak ve yapımı tamamlamak dört yılı aldı.

Bu süre içinde iki defa gebe kaldım. İlk çocuğu düşürdüm, çünkü gebelikten korunmadığım bir ara, kendisini istemediğimi söylediğimde kocam bana tecavüz etmişti. Bir Akbaba Kızı buna aldırmaz, tecavüz sonucu gebe kalsa bile çocuğu doğururdu; ama ben böyle yapmadım. Doğruduklarından fazlasını düşüren tyonlardan düşük ilacı edinmek çok kolaydı. Esiryu da bana yardım etti. İki yıl sonra, yirmi bir yaşındayken gebe kalmak istedim. Esiryu ve Syasip'le iyi dosttum; ama yün eğirmek, dikmek ve gevezelik etmekten başka yapacak bir şey olmadığı için canım sıkılıyor; hep evin içinde, hep insanların arasında olduğum, hiç tek başıma kalamadığım için yalnızlık çekiyordum. Bir çocuğun Vadi'nin yerini

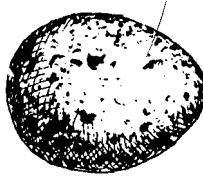
tutacağını düşünmeye başladım. O benim parçam olurdu, ben onun parçası; sevgili yurdumu yanıma getirmiş gibi olurdu. Belki, ruhumun Kent ile Sinşan arasında gerili bir sicime benzeyen parçası gevşer ve çocuğun rahmine gelmeyi kabul etmesiyle o da gövdeme geri dönerdi. Bu nedenle korunmayı bıraktım ve üç ay sonra Dayat'la ben çocuğa kapıyı açtık. Ne o ne de ben eskisi kadar rahat yaşamadığımız, eskisi kadar iyi yiyemediğimiz için bu kadar vakit aldı. Benimle konuşmaktan yine hoşlanmakla birlikte, Dayat'ın eskisi kadar düzüşecek gücü kalmamıştı. Akbaba'nın gözdesi olmak, onun gözünden düşmek kadar zor bir hayat getiriyordu. Üstelik Sai'nin bütün zenginliği Akbaba'nın tek amacına, gereken malzemenin elde edilmesine ve Büyük Silahlar'ın yapımına harcanıyordu. Her şey bunun için feda ediliyordu. Dayaolar gerçek kahramanlardan oluşan bir halktı.

363

Büyük Silahlar'ın ilki, tekerleklerin döndürdüğü zincirlere bağlı metal ayaklarıyla, tekerler bir yere saplanıp kalmadan, engebeli bir yerde tırtıl gibi tutunarak ilerleyebilen, demir plakalardan yapılmış bir kulübeydi. Tekerlekleri, kulübenin içindeki güçlü motorlar döndürüyordu. O denli güçlüydü ki, ağaçları, evleri devirip sürüyebiliyordu. Üzerine büyük mermiler ve yangın bombaları atan silahlar yerleştirilmişti. Dev gibiydi ve çok görkemliydi; hareket ettiğinde dinmek bilmeyen bir gök gürültüsü sesi çıkarıyordu. Surların dışında Kent halkına gösterildi. Bütün Retforok kadınları gibi ben de yüzümde peçeyle görmeye gittim. Bir tuğla duvarı yıkışını, yarattığı yıkıntının içinde gürleyip sarsılarak ilerleyişini izledik. Dev gibiydi ve kördü; önündeki uzantısı erkeklik organına benziyordu. İçinden üç Akbaba çıktı. Bir mısır koçanından çıkan küçük ve yumuşak kurtçukları anımsatıyorlardı. Bu silaha Yıkıcı adını vermişlerdi. Savaşta ordunun önünde gidecek ve onlara Yıkım Yolu diye adlandırdıkları bir yol açacaktı. Retforok Evi'ndeki köşeme gittim, kırmızı halıların üzerine uzandım ve Yıkıcı'nın Sinşan'da Gairga adlı meşe ağaçlarına yaslanıp onları devirişini, Yüksek Sundurmalı Ev'e dayanmasını, duvarlarını alaşağı edişini, çatısının üzerine çıkarak Mavi Çamur heyimasını yerle bir edişini kafamda canlandırdım. Kerpiçle kaplanmış metal ayaklarının mısırları, sığırları, çocukları toprağa yıkıp, üzerlerinden değirmen taşı gibi ezerek geçişini kafamda canlandırdım. Sonunda Yıkıcı, Kent'in birkaç kilometre güneyindeki bir yeraltı mağarasının tavanını göçürüp içine düştü ve kendi ağırlığıyla ezildi; sürüklenip bir lav sütununa çarptığı yerde sıkıştı. Bu olaydan sonra bile onu düşümde, mağarada hareket ederken, toprağı sürüyüp karlıkları deşerken gördüm.

Bundan sonra Akbaba, önüne hedef olarak Yavru Kuşlar denilen makineleri koydu. Bunlar uçan makineler, motorlu akbabalardı. Dayaolar balon kullanmıyor, ama planör yapmasını ve uçurmasını biliyordu. Yaz kaplıcalarında, kara lav ovalarının üzerindeki doruklardan aşağı akbabalalar, şahinler gibi süzülerek uçmak genç savaşçıların sevdiği ve çok değer verdiği

kutsal bir spordu. Motorlu bir uçan araç yapımının planlanması büyük coşku uyandırmıştı. Ama Dayat bu coşkuyu paylaşmıyordu. Retforoklar, Yıkıcı'nın yapımını planlayıp onun için çalışmış, onun sonu kendilerinin gözden düşmesine yol açmıştı. Cezalandırılmamışlardı, ama artık her gün Saray'a gitmiyorlardı. Dayat bozulmuş, içine kapanmıştı, Yavru Kuşlar projesi ve bununla uğraşan adamlarla için için alay ediyordu. Yavru Kuşlar, Yıkıcı'ya kıyasla çok daha az metal gerektiriyor, buna karşılık büyük miktarda yakıt harcıyordu. Dayat'a göre bu onların temel zaafiydi. Akbaba petrol almak üzere bir ordusunu ta Cennet Sradağları'na göndermişti. Ordunun gidip gelmesi bir yıl sürmüştü, getirdiği yakıt ancak bir Yavru Kuş'u birkaç gün uçurmaya yetmişti. Ancak tahıl ve gübreden yakıt olarak kullanılabilir alkole elde etmeye başlamışlar, iki adam taşıyan iki Yavru Kuş, Kulkun Eraian'a gidip gelmeye başlamıştı. Bunu becerdikleri ilk gün Sai'de bayram ilan edildi. O defa da biz kadınlar, yine yüzlerimiz peçeli dışarı çıktık. Yavru Kuşlar o kaskatı, kara kanatlarıyla uçarak döndüğünde, hontikler bile neşelenip dans ettiler. O gün Akbaba'yı gördüm. Yavru Kuşları'nın uçuşunu görmeye, Saray'ın balkonuna çıkmıştı. Kadınların ona bakarak gözleriyle onu kirletmemesi gerekirdi. Ben buna aldırış etmedim, yalnız ona bakarken başkasının beni görmemesine dikkat ettim. Üzerinde altın rengi giysiler, başında, yüzünü gizleyen gagasıyla, siyah ve altın rengi karışık bir miğfer vardı. Bu yüzden aslında adamı hiç görmedim. Yalnızca dışındaki kılıfı gördüm, içindekini değil. Akbaba olmak yalnız dışarı olmak demek.

O gün çocuk içimdeydi ama İkinci Ev'e gelmeyi düşünmekteydi. Birkaç gün sonra doğmaya karar verdi ve beni bir kız annesi yaptı. Küçük, güçlü ve güzel biçimliydi. Pembe kokusunu her gördüğümde içimden heya söyledim. Eğer bir oğlan çocuğu olmayı seçseydi, kocamın "malı" olacak, bir Akbaba olmak üzere yetiştirilecekti. Kız olmayı seçtiği için önemsizdi, benden, Esiryu'dan ve Syasip'ten başka kimse için bir önem taşıyordu. Aile adı Retforok oldu, rahip de onu Bir'e Adanmış Kadın anlamına gelen Danaryu diye adlandırdı. Bu adın söylenişi hoştu. Kocamın ve başkalarının önünde ona bu adla sesleniyordum. Ama onunla yalnızken, Sinşan'da bıldırcına verilen adlardan birini kullanıyor, ona Ekuverkuve diyordum. Ekuverkuve, Seyirci Bıldırcın demektir; yağmurlu mevsimde, kuşlar çiftleşmeye başlamadan önce sürünün diğer kuşları yerde beslenirken bir dala konup diğerlerini seyreden bıldırcın böyle adlandırılırdı. Eku-

verkuve tombiştı, gözleri bir seyirci bıldırcımın gözleri gibi parlaktı, saçları ise tepesinde bıldırcımın ibiği gibi toplanıyordu.

Aramızda tombiş olan sadece Ekuverkuve'ydi. O yıllarda, Sai'de yiyecek kıt ve kötüydü. Bir, Akbaba'ya Kent'i düşmanlardan korunaklı bir yerde, lavla örtülü düzlüklerde kurmasını emretmiş. Ama Kent'in kurulmuş olduğu o kara çölde pek bir şey yetişmiyor; yiyecek olan yerlerden yiyecek getirmek zorunda kalınıyordu. Ne kadar çocuk yapabilirlerse yapıp sürekli çoğaldıkları için, yiyecek getirmek için giderek daha uzağa gitmeleri gerekiyordu. Üstelik tarımla, hayvancılıkla uğraşan ya da avcılık yapan tyon ve honüklerin birçoğu artık silah yapımı ve yakıt getirilmesi işlerinde çalıştırılıyordu. İnsanların ve hayvanların yiyebileceği tahılı makineler yiyordu. Sai sokaklarında kutsal geçit töreni yapan Bir Savaşçıları'nın ağzında şöyle bir şarkı vardı:

365

“Zaferle besleniriz,
Şarabımız savaş bizim,
Bir'de kazanınız her şeyi!
Bir'dir zenginliğimiz!
Ölümsüzüz biz!”

Oysa ben ölümlülüğü kollarımda tutuyor, onu, ölmek için doğmuş olanı, Seyirci Bıldırcım'ı emziriyor, besliyordum. O da varlığıyla, bana muhtaç oluşuyla benim ruhumu besliyordu. Eğer Bir, bir sözcükten fazla bir şeyse, yiyecekten başka ne olabilir ki?

Dayaoaların özverisi, Yavru Kuşlar tamamlandı savaşa yollandıktan sonra kazanacakları zenginlik ve refah içindi. Bu planda şöyle bir terslik vardı; Dayao ülkesi dolaylarında yaşayan bütün insan toplulukları, ya uzaklara gitmiş ya da kalmışlarsa haraç olarak yiyecek, köle ya da başka bir şey vermek için değil, savaşmak için kalmış olanlardı. Herkes bunu görüyor, bu yüzden Sai'de yaşam güçleştikçe, Terter ailesinin toplu olarak güneye, daha bereketli topraklara göç etme önerisi yeniden konuşulmaya başlanıyordu. Yerinde durmaktan huzursuz olan Dayao ruhu içlerindeydi; geleneklerinin çoğu, yerleşikten çok göçebe bir yaşama uygundu. Retforok kadınlarının bir kısmı, Akbaba'nın kanatları altında, bir sürü yiyecek, çayır, ağaç ve göreceği yeni şeyler bulunan güneye gitmekten söz ettiler; erkekler de, kadınların sözlerinin saçma sapan, boş laf olarak görülmesine karşın onları dinledi. Ancak herkesin çoğunlukla yaptığı aksine, Dayaoalar alınacak kararları bir mecliste tartışmadıkları için anlaşmazlıkların bir araya gelip bir uzlaşmaya dönüşme yolu yoktu. Bu yüzden fikirler görüşlere dönüşüyor, bunlar hizipleri yaratıyor, hizipler de kendi içlerinde ayrışarak uzlaşmaz hasımlıklar doğuruyordu.

Retforok ailesi, Kent'in olduğu yerde, ışıktan parmağın işaret ettiği noktada kalmasını ve Yavru Kuşlar'ın ateşten izlerini yalnız askerlerin iz-

lemesini savunan hiziptendi. Kadınlar da yaşayacak daha iyi bir yere gitme isteklerinden söz etseler bile, çoğu bütün ömrünü Kent'in içinde, evlerin içinde, odaların içinde geçirdiği için, yer değiştirmekten korkuyordu. Başka yerler ve başka halklar konusunda Kastoha-na'ya ilk gidişimde benim olduğum kadar bilgisizdiler. Askerler bile yıllarca aralarında kaldıkları halkların nasıl yaşayıp nasıl düşündüğünü bilmiyordu. Bulucular Locası'nda değişik tokuş ile bilginin, tıpkı cehalet ile savaş gibi el ele gittiğini söylerler. Ben de böyle düşünüyorum, çünkü her şeyin Bir'e ait olduğunu söylemeleri Dayaoları ikiliklerle düşünmek, hep "ya öyle ya da böyle" demek zorunda bırakmıştı. Onlar Çokluk içinde var olamazdı.

366. Ekuverkuve bir yaşına basmadan tarlalarda, madenlerde, işliklerde çalıştırılan köleleştirilmiş insanlarla sorunlar çıkmaya başladı. Çiftçiler, tyonlar arasında bile kimileri ormanda yaşamak üzere ya da Havza'da çalılıklarda tavşanlarla yaşamak üzere kirişi kırmaya başlamıştı. Krater Gölü yakınlarındaki bir madende çalışan bir grup hontik, başlarındaki Akbaba askerlerini öldürüp Gümüş Dağlar'a kaçmıştı. Akbaba, Kent'ten on hontiğin madende öldürülen on Akbaba'nın cezası ya da bedeli olarak öldürülmesini buyurduğu için bu olaydan haberim oldu. Eğer bütün Akbabalar bir, bütün hontikler birse, birisi ya öyle ya da böyleyse, bu adil bir ceza sayılabilirdi. On hontik o geniş ve güzel caddenin sonunda, Saray'ın önünde direklere bağlandı. Bir Savaşçıları yüksek sesle Bir'e dua etti ve silahlı Akbaba askerleri direklere bağlı hontikleri ateş edip öldürdü. Bunu görmedim, ama bana anlatılar. Buna Bir'in Yasasının İnfazı deniyordu. Anlatılanı dinlerken başım döndü. Gün ışığı altında Kastoha-na ortak alanı gözümün önünde canlandı. Ama orada gördüğüm annem değildi: İki büküm olmuş, kendi karınlarını deşen, bağırsaklarını didikleyip yiyen kara akbabalar gördüm. Ekuverkuve'nin odasına koşup onu kollarıma aldım, odanın bir köşesinde yere oturup gördüğüm düşün ve iç bulantımın geçmesini bekledim. O günden sonra Akbaba'nın kadını olmayı ya da onların geleneklerine göre davranmayı içim kaldırmadı. Yanlış yolda giden insanların arasında yaşıyordum. Bütün istediğim, kızımı ve annesini nereye olursa olsun, oradan uzaklara götürmekti.

Bunu yapabilene kadar uzun süre geçti. Sai, içine kapanıklığı ve umutsuzluğuyla, bir başka karınca yuvasıyla savaş halindeki bir karınca yuvasına giderek daha çok benziyordu. Akbaba, Yavru Kuşlar'ı Kulkun Eran'ın güneybatısındaki Ziaun halkının kasabalarına ve ormanlarına yangın bombası atmaya yolladığında, başka bir sürü halk da savaşmak için Ziaunlara katıldı. Takas aracılığıyla görüşüp konuşmuşlar, haberleşmişler ve önceden planlar yapmışlardı. Uçarken silah menziline dışında kaldıkları, kalktıkları ve kondukları alan çok sayıda Akbaba askeri tarafından korunduğu için Yavru Kuşlar'a zarar veremezlerdi. Bu yüzden birisi, muhtemelen neyin nerede olduğunu, nasıl konuşup davranmak gerektiğini bilen, kadın ya da erkek bir hontik köle, gece vakti gelip yakıt depolarını ateşe

vermişti. Yakıt depoları havaya uçunca kendisi de yanarak can vermişti ama Yavru Kuşlar da yakıtsız kalmıştı. Akbaba, yeni yakıt hazırlanırken planörlü genç savaşıları Ziaun kasabaları üzerinde uçmaya yollamıştı. Ama planörleri vurup düşürmek kolaydı: Gidenlerin hiçbiri dönmedi. O sonbahar yalnız tahıllar değil, patates, şalgam falan da dahil, hasadın öyle büyük bir bölümü Yavru Kuşlar için yakıt yapımına gitti ki, Kent'in ambarları boşaldı; tohumluklar bile tüketildi. Söylenen bütün şarkılar Bir için ölmenin şerefi üzerineydi. Dayao erkekleri öldürebilecekleri her şeyi öldürmeye; kadınları da bunun için onlara övgü düzmeye hazırды.

Ekuverkuve'nin üçüncü sonbaharının başlarında bir gün, orada akrabaları olan bir başka Retforok kadınıyla birlikte Terter Evi'ni ziyaret edebildim. Bunun için defalarca izin istemiş, sonunda Retforok erkeklerinden izin koparmış ve bize eşlik etmekle görevlendirilen birkaç köleyle yola koyulmuştuk. Ekuverkuve, Retforok Evi'nden Terter Evi'ne giden, kör duvarlarla çevrili Kent yolunda yanım sıra yürüyordu. Bu onun bu yolda ilk ve son yürüyüşü oldu.

Terter Gebe önceki yıl ölmüştü. Babam ailenin yeni reisiydi. Akbaba'ya ve Akbaba'nın düşmanı dediklerini karnını deşerek öldüren Bir Savaşlıları'na kendini unutturmak için bir Dayao kadını gibi evde gizleniyor, dışarı adım atmıyordu. Terter Abhao iki yıl boyunca kızının kızını görmemişti.

Yıllar önce Terter Gebe'yi görmeye girdiğim odadaydı. Solgundu, saçları tamamen dökülmüştü, yatağında iki buklümdü. Çok yaşlı görünüyordu. Buralardaki diğer adamlar kadar hasta olmadığını umduğum için, yüreğim paramparça oldu. Hasta görünüyordu, ama Ekuverkuve'ye baktığında gülümsemesi Vadi'dendi; bana öyle geldi.

Ekuverkuve ona yaklaştığında, "Demek Danaryu Belela bu" dedi. Çocuk ondan korkmamıştı; çoğu kız çocuğu gibi bütün erkekleri seviyordu.

"Da için" yani Bir için, "adı Danaryu. Ama bir de kendine ait adı var: Ekuverkuve. Tehlikeyi gördüğünde bağırarak sürüyü uyaran bildircin demek" dedim.

Babam gözlerini bana dikti.

Çocuk onun dikkatini çekmek için elini muncıklayarak, "Ben Ekuverkuve'yim" dedi.

"Güzel bir isim" dedi. "Peki, sen nasılsın Ayatyu?"

"Sıkılıyorum. Burada okuyacak bir şey yok." Okumayı Vadi'de kullandığımız sözcükle söylemişim.

Beni yine bir süre süzdü. Vadi dilinde "Baykuş" dedi ve tekrar gülümsedi. "Karnını doğru dürüst doyurabiliyor musun? Çok zayıflamışsın."

"Midem açlığa dayanabilir, ama zihnim açlıktan can çekişiyor" dedim. "Baba, bir defasında yarım günü birlikte geçirmiştik."

Başını usulca salladı. Biraz çocuğa baktı, odadaki diğer kişilerle, Ak-

babalarla, evinin ve Retforok Evi'nin kızlarıyla konuştu. Az sonra kimseye duyurmadan bana "Beni hatırladıklarında belki seni de hatırlayacaklar" diye fısıldadı.

Yüzünde, Saray'ın karşısındaki alanı, direkleri ve kanlı kaldırımları gördüm.

"Ne de olsa, şimdi çocuk var!" dedi.

Yüreğim yerinden oynadı ve "Yoksa... sen de mi geleceksin?" dedim.

Başını salladı ve "Bekle" dedi.

Az sonra Retforoklar kalkmaya hazırlanırken, "Bu gece Ayatyu Bele burada yatacak; torunumu çoktandır görmedim" dedi.

Retforok kadınları telaşlandı. En yaşlıları, "Yüce Akbaba" dedi; "Kadının kocası Akbaba Retforok Dayat gücenebilir, kalması için izin vermemiştir." Bir başkası söze karıştı: "Altı üstü bir kız torun." Şirret biri de "Yüce Akbaba Terter Abhao ara sıra ziyaret edip Retforok Evi'ni şerefliendirir" diye ekledi. Eğer kadınlar böyle olmayı kendileri seçmese erkeklerin onları bağımlı hale getirmesinin, köleleştirmesinin imkânı yoktur. Hep emir verdikleri için Dayao erkeklerinden nefret ettim; ama bu emirleri kabullendikleri için kadınlar nefret daha çok hak ediyorlar. Sai' de geçirdiğim yıllar boyunca biriktirdiğim öfke içimde kabardı, az daha kendimi tutamayacaktım. Neyse ki, hep iyi bir komutan olmuş olan babam, "Eminim ki Yüce Akbaba Retforok Dayat, kadın burada birkaç saat daha kaldı diye güvenmez. Onu bu akşam yemeğinden sonra yollarım" dedi. Bu sözlerle söylenecek pek bir şey olmadığı için beni ve benimle birlikte Esiryu'yu bırakıp çıktılar. Gittikleri anda babam bir o adamı, bir bu kadını işe koşarak yol hazırlıklarını tamamladı. Az zamanda bütün yapabildiği, ailesinden iki adamı, ben, Ekuverkuve ve Esiryu ile birlikte yola çıkarmaktı. Umduğu gibi bizi kendisi götüremeyecek, yanımıza asker katamayacaktı. "Peşimizden adam yollarlar mı?" diye sordum. "Sabah erkenden devriye çıkacağım. Seni yanıma aldığımı düşünüp beni izlerler" dedi.

Tyon gibi giyinmiş, Terter Evi'nin koridorunda dururken babama, "Peki sen de bir gün gelecek misin?" dedim.

Çocuk kucağında. Başını babamın boynuna dayamış uyukluyordu. Babam başını çocuğun başına doğru eğip konuştu. Bana mı, çocuğa mı söylüyordu, bilmiyorum. "Annene beklememesini söyle, beni beklememesini söyle" dedi. Kocaman eliyle Ekuverkuve'nin saçını okşadı, sonra onu alman için bana uzattı.

“Ama ya cezalandırılırsan; ya seni... seni...” o sözcüğü, direkleri, ipleri, kanı bir türlü söyleyemedim.

“Yok, yok” dedi; “Sen bu evden çıkınca kaçıp gitmiş olacaksın. Ben de cezalandırılmak için burada olmayacağım. Batıya, Beyaz Dağlar’a devriye çıkarma emri almıştım. Sadece biraz erken yola koyulacağız. Orada güvende olurum.”

O zaman, düşümde onu yığılmış yatarken gördüğüm kanyona gittiğini anladım. Ama bu ne söylenebilecek ne de kullanılabilecek türden bir bilgiydi. Ona sarıldım. Beni ve çocuğu bir süre sıkı sıkı kucakladı, sonra onu o evde bırakıp çıktık.

Arka kapıdan sessizce dışarı çıktığımızda ortalık yeni kararıştı.

Bizimle gelen adamların biri, babamla Vadi’den gelirken de yanımdaydı. Arda adlı becerikli biriydi. Babamla birlikte Altı Irmak savaşlarına katılmış olan Dorabadda adlı diğerini tanımıyordum. Dayaoalar sadakati çok takdir ederdi. Bu ikisi de çoban köpeği gibi babama sadık, güvenilir, yiğit, bir başkasının onlar yerine düşünüp söylediğini yapmak üzere hazır bekleyen kişilerdi.

Kent kapılarındaki nöbetçiler gireni çıkanı hep sorgulardı, ama burada sorun yaşamadık. Dorabadda, Esiryu ile benim Saray’daki bir yüksek görevlinin malı tyonlar olduğumuzu, ikimizin de gebe kalıp işe yaramaz hale düştüğünü, bu yüzden çiftliklere geri gönderildiğimizi söyledi. Askerlerin nefretle karışık bir korku duydukları, yaşam boyu bekâretlerini korumaları gereken Bir Savaşçıları üzerine bir sürü şaka yapıldı. Dorabadda rahat rahat konuştuk ve hiç kuşku uyandırmadan, orada vakit kaybetmeden kapıdan geçtik. Böylece Sai’yi terk etmiş olduk. Kent’in ışıkları, kara ovada ve karanlık havada pırıl pıl ışılıyor, görkemli bir parlıty yayıyordu. Lav çölünde ağır ağır yol aldığımız bütün gece boyunca Kent arkamızda parıladı. Uykudaki çocuğu sırayla taşıdık. Arada sırada uyanıyor, karanlığa bakıyor, etrafı seyrediyordu. Yıldızları o güne dek pek az görmüştü.

Günün ilk ışıklarıyla büyük yolu bırakıp lav ovasına daldık. Güneş yükselirken bulduğumuz bir mağarada gün boyunca uyuduk. Sohbet ettik ve Retforok Evi’nde yaşarken öğrenmediğim pek çok şeyi öğrendim. Arda kasabalardan ve çiftliklerden uzak durmamız gerektiğini, yoksa tyonların muhtemelen saldıracığını, ya bizi soyacaklarını ya da erkekleri öldürüp kadınların ırzına geçeceklerini söyledi. “Ama siz Akbaba’sınız, tyonlara siz emir verirsiniz” dedim. “O eskidendi” dedi. Böylece Kent duvarlarının dışında emir alıp verme diye bir şeyin kalmadığını, yalnızca bir kargaşanın hüküm sürdüğünü öğrenmiş oldum. Geceleri yol alarak, gizlenerek, çöl yollarından geçerek bütün Dayao topraklarını kat ettik.

Sonra, atasözündeki gibi, kıyma makinesinden çıkıp yoğurma çanağına düştük. Dayao çiftliklerinin bulunduğu topraklardan çıktık ve Dayaoaların kurbanlarının ve düşmanlarının ülkelerine girdik.

Karanlık Irmak’a gelince, Arda gündüzleri yol alabileceğimizi söyledi.

“Öyleyse siz dönebilirsiniz” dedim Arda’yla Dorabadda’ya; “Gidin, Terter Abhao’ya, kızının iyi olduğunu, onu yurdunun yolunda bıraktığınızı söyleyin.”

Arda, “O seni yurduna kadar götürmemizi emretmişti,” dedi.

“Bakın” dedim, “artık sizinle dost olduk, ama benimle yola devam ederseniz bana zarar verirsiniz. Siz yanımdayken Esiryu, Ekuverkuve ve ben, Dayaoyuz. Siz olmazsanız, kimseyle kavgası, savaşı olmayan iki kadınla bir bebek oluruz.”

Adamlar, aldıkları emir uyarınca, geri dönmeyi kabul etmediler. Ben de yola onlarla devam etmeyi kabul etmedim. Ne onların öldürülmesini ne de onlarla birlikteyiz diye bizim öldürülmemizi istiyordum. Irmak kıyısında oturduğumuz yerden onlarla birlikte ayağa kalkmayı bile reddettiğim için, konuşup tartışmak zorunda kaldılar. Saatlerce konuştuk. Babamın emirlerine karşı gelmek ya da bir kadının sözünü dinlemek onlara çok zor geliyordu; ama yanımızda bulunmalarının ayrılmalarından daha tehlikeli olduğunu onlar da görüyordu. Sonunda, Dorabadda’nın önerisi üzerine, sanki bizi kovalıyormuş gibi bir saat kadar ardımızdan gelerek bizi izlemeye karar verdiler. İyi bir çözümdü bu; ama bir kusuru vardı: Onları hâlâ tehlikede bırakıyordu. Ama onlar bunun zerre kadar önemi olmadığına inanıyorlardı. Kucaklaştık ve onları ırmağın kıyısında bıraktık. Esiryu, Ekuverkuve ve ben, Karanlık Irmak’ın kuzey kıyısından dağlara doğru yolumuza devam ettik.

Kendilerine Fennen diyen insanların ülkesine geldik. Daha önce yaptıklarımızın tam tersini yapmaya özen gösteriyorduk: Gün ışığında, en ortalıktaki yollardan yürüyor, insanların olduğu bir yere yaklaşırken, gelişimizi görüp duysunlar diye gürültü yapıyor, yüksek sesle konuşuyorduk. İnsanlarla işaret diliyle ve Sinşan’dayken biraz öğrenmiş olduğum TOK dilinde anlaşıyorduk. Ekuverkuve’nin agucukları bizim konuşmamızdan daha çok işe yarıyordu, çünkü bütün bebekler aynı dili konuşur, herkes de bu dili anlar. Arda ve Dorabadda’dan ayrıldıktan dört gün sonra, Taşkuyu Pınarı yakınındaki ahşap bir evde yaşayan bir aile bizi evinde konuk etti, sütü palamut lapası tatlısını bizimle paylaştı ve bize sıcak yataklar verdi. Yola düştükten beri ilk defa rahat ve deliksiz bir uyku uyudum. Ertesi sabah, ailenin dışarıda telaşlı konuşmalarıyla uyandım. Seslerinden kötü bir şey olduğunu anladım. TOK ile ve işaretle ne olup bittiğini öğrendim. Dayao dilinde konuştuğularını fark edince, başka bir şey duymalarına gerek kalmadan, dostlarımızı pusuya düşürmüşler. Birini öldürmüşler, diğeri kaçmış. Öldürülenin Arda mı, Dorabadda mı olduğunu bilmiyorum. Diğerrinin Sai’ye sağ salim ulaşip ulaşmadığını da bilmiyorum. Akbaba kentini terk ettikten sonra oradan gelen ne bir söz duydum, ne bir şey gördüm.

Duyduğum üzüntü ve suçluluk duygusuyla kendimi tutamayıp ağlamaya başladım. Fennenler bizim Dayao kadınları olduğumuzu anlayacak diye korkan Esiryu beni susturmaya çalıştı. Esiryu zaten gece gündüz, sü-

rekli korku içinde yaşıyordu. Kaldığımız Fennen evinin annesi gözyaşlarını gördü, kendisi de ağlamaya başladı. İşaretlerle ve sözcüklerle bana, çok fazla savaş olduğunu, her yerde ölümün kol gezdiğini, evinin genç adamlarının da hasta olduğunu, deliler gibi silah taşıdıklarını anlattı.

Yolumuza devam ettik. Ekuverkuve'nin bacakları kısacık olduğu için pek ağır gidiyorduk. Sonbahar olmasına rağmen biz gittikçe sanki güneş daha çok parlıyor gibiydi.

Karanlık Irmak'ın Bataklık Büyük Irmak'a döküldüğü yerde, heyimastaki haritalarda Loklatso diye geçen tepeliklerde kuzeydoğuya doğru yol alan birileriyle karşılaştık. Yamacın başında bir adam gördüm. Bir rüya, bir hayalet, bir Dört Ev kişisi gördüğümü sandım: Bu yüzü tanıyordum. Kuzenlerimin üvey babası, Madidinoulu Hep Değişen'di. Savaşçılar Locası'na katılınca Sinek Kurdu adını almıştı. Onu kendimi bildim bileli tanırdım. Diğerlerini çıkaramadım, ama Vadi elbiseleri giymişlerdi. Kısa boylu ve inceydiler, gövdeleri yuvarlak hatlı, yüzleri yuvarlak Vadi yüzleriydi. Savaşçılar Locası usulünce saçlarını örmüşlerdi. Biri benim dilimde, yedi yıl boyunca yalnızca rüyalarımda konuştuğum dilde diğerlerini seslendi: "Birtakım kadınlar geliyor!"

371

İlerleyip tam karşılarında durdum ve "Hep Değişen!" diye bağırdım; "Demek buradasın, kuzenimin kocası! Madidinou nasıl?" Canlı ya da hayalet olmalarının bir önemi yoktu. Savaşçı ya da arkadaş, Vadi'den, yurdundan geliyorlardı. Koşup Sinek Kurdu'na sarıldım. Öyle şaşırılmıştı ki, Savaşçı olmasına rağmen bana engel olmadı. Sonra yüzüme dikkatle bakıp "Kuzey Baykuşu?" dedi.

"Hayır, hayır, artık değil. Artık, Yurduna Dönen Kadın'ım!" dedim.

Yaşamımın ortası için adım böylece bana gelmiş oldu.

O gece Loklatso tepeliğindeki bir söğüt korusunda Vadi'den adamlarla konakladık ve uzun uzun konuştuk. Sinşan'a ve Vadi'ye ilişkin anlatabilecekleri her şeyi anlatmalarını istedim. Onlar da Sai'ye gittikleri için, benden Dayaalara dair bildiğim her şeyi anlatmamı istediler. Sai'de öğrenmiş olduğum köle aklı hâlâ kafamdaydı. Bir köle gibi düşünerek, biraz konuştuğuktan sonra onlara yalan söylemeye başladım. Rehber ve tercüman olarak kullanılmak üzere bizi kendileriyle beraber gitmeye zorlayacaklarından korkuyordum. Benden bunu bir kere istediler, onlara hayır dedim. Önce peki dediler. Sonra bir kere daha sordular. Sonra bir kere daha. Bu arada onlara güvenimi yitirmiştim. Dayao erkeklerinden korktuğum gibi onlardan çekinmeye, korkmaya başlamıştım. Oysa Vadi erkeklerinden hiçbir zaman korkmamış, onlara hep güvenmiştim.

Önce onlara bildiklerimi dosdoğru anlattım: Sai yolu attıkları her

adımda onlar için daha tehlikeli olacaktı. Dayaolar ise şiddet ve açlıkla dolu bir keşmekeş içinde yaşıyordu.

Sinek Kurdu, bir Savaşçı yüzüyle, beni hep çileden çıkaran, o çok önemli şeyler bilen adam edasıyla konuştu: “Akbabaların müthiş silahları var. Uçan motorları, yangın bombaları var. Büyük bir güçleri var; dünyanın bu köşesinde, en büyük güç onlarda.”

“Doğru” dedim, “ama yine de birbirlerini öldürüyor ve açlıktan ölüyorlar.”

Ötekilerden biri, adını hatırlamadığım Telina-nalı bir adam Sinek Kurdu’na “Altı üstü kaçak bir kadın” diyerek omuz silkti.

372 Bu adamın oğlu, henüz boyasız elbiseler giyen genç bir adam bana, “Büyük Akbaba’yı uçarken gördün mü?” diye sordu.

“Büyük Akbaba diye biri var; ama uçmuyor. Yürümüyor bile. Evinden dışarı hiç çıkmaz” dedim.

Genç adamın Akbaba’dan mı yoksa Yavru Kuşlar’dan mı söz ettiğini anlamamıştım, ama bunun hiç önemi yoktu. Benim onlara anlatabileceklerimi dinlemek istemiyorlardı; tıpkı benim de, onların Sai’ye neden gittiklerini dinlemek istemeyişim gibi. Ama bütün o yukarıdan bakan havasına rağmen Sinek Kurdu’nun endişelenmeye başladığını fark ettim ve Dayaoların kendi kendisini yiyip tüketen hasta bir halk olduğunu anlatmaktan vazgeçtim. Dayao kadınlarının erkeklere davrandığı gibi davranmaya, gülümseyip her dediklerini onaylamaya, kendi gövdesi ve bebekleri dışında bir şeyden haberi olmayan bir kadın gibi davranmaya başladım. Geriye, Kent’e dönme düşüncesi geldi aklıma ve böyle bir sahtekârlığa başvurdum. Sonra Sinek Kurdu, “Karanlık Irmak boyunca yolda hiç Akbaba ordusu var mı?” diye sorduğunda, “Bilmem” diye cevap verdim; “Sanırım yolda birtakım askerler gördük ama nerelerde, adını bilmiyorum. Tam da hatırlamıyorum. Çam ormanlarının orada mıydı yoksa? Yoksa yarıdağların orada mı? Ama belki gördüklerimiz Akbaba askeri değildi. Belki başka birileriydi. Bu yola zaten tesadüf eseri çıktık. Bir aydır bitki kökleri ile böğürtlen yiyerek yolumuzu arıyorduk. O yüzden böyle zayıf düştük. Nerelerden geçtik, gerçekten bilemiyorum.” Bütün bunları beni rehber olarak yanlarında götürmemeleri için söylüyordum.

Esiryu’yu sorduklarında hiç düşünmeden ve kararsızlığa düşmeden yalan söylemeye koyuldum. Esiryu elinden geldiğince uzak duruyordu, adamlardan çok korkmuştu. “Kocasından ayrılınca kaçmak zorunda kalmış. Ben de öyle” dedim; “Bilirsiniz, Akbabalar kocalarını terk eden kadınları öldürür. Bu kadınlarla birlikte görülen erkekleri de öldürürler.”

Bu söylediğim en iyi yalandı, çünkü doğruydum. İşe de yaradı. Ertesi sabah, Vadi Savaşçıları, güneybatıya doğru gidişimize ses çıkarmadan Kent’e doğru yola koyuldu. Ayrılırken onlara “Kafanızı kullanın, dikkatli gidin, Vadi adamları!” dedim. Benim Ev’imden olan genç adama da “Kardeşim” dedim, “kurak topraklarda akan dereleri anımsa! Karanlık evde

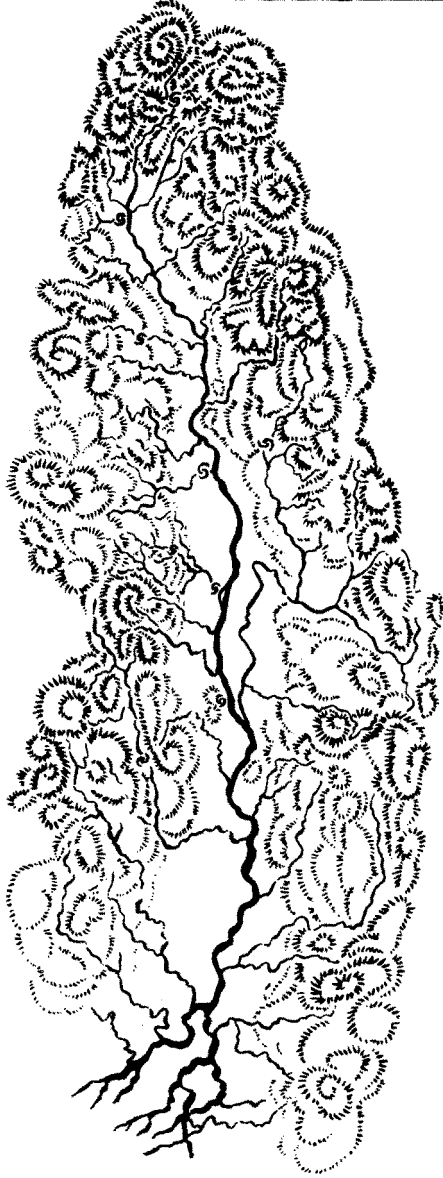
kardeşim, mavi çamurdan çanağı anımsa!” Mağaranın bana vermiş olduğu bu sözlerin dışında ona verebileceğim bir şey yoktu. Belki benim işime yaradığı gibi onun da işine yarardı.

Lokatso’dan ayrıldıktan sonra bu adamların başına neler geldi, bilmiyorum.

Lokatso’dan sonra, Kent’in hastalığından fazla etkilenmemiş ülkelere yaklaşıyorduk. Yıllar önce babam ve askerleriyle oradan geçerken insan yerleşimlerinden uzak durmuş, çakallar gibi yol almıştık. Bu defa insan gibi yol aldık. Karşılaştığımız her kasabada ya da çiftlikte bizimle sohbet ettiler. Ben çok az TOK dili biliyordum; oralarda yaşayanlarsa yalnız kendi dillerini. Yine de işaretler ve yüz ifadeleriyle gereken her şey söylenebiliyor. Konukseverlik ise Irmak’ın akışının ta kendisi. Hepsisi de yürekte gelen bir cömertlik göstermedi ama birisi bile bizi aç bırakmadı. Çiftlik ve küçük kasabalarda çocuklar, hiç bilmedikleri yeni bir çocukla karşılaşınca heyecanlanıyor, kimisi kaçıp saklanıyordu. Ama her gün yabancılarla karşılaşan ve daha önce hiç görmediği çocuklarla oynayan Ekuverkuve yürekli davranıyor, peşlerinden gidiyordu. Onlar kendi dillerinde bağrıyıyor, Ekuverkuve de Dayao, Keş, Fennen ve Klatuviş dillerinde bildiği sözcüklerle sesleniyor, birbirlerine sözlerini hiç anlamadıkları şarkılar öğretiyorlardı. Onunla yolculuk, babamla kuzeye yapmış olduğumuz yolculuktan ne kadar farklıydı! Yalnız Esiryu’nun işi zordu. O yurduna dönmüyor, yurdunu terk ediyordu. İnsanlardan çekiniyordu. Çekingenliği, farklılıklara özenle yaklaşan, dikkatli birinin tavrı değildi; kendisine zarar verileceğini sanan başıboş bir köpek gibi korkuyordu. Babasının ya da kocasının evinin duvarları dışında, bütün erkekler Dayao kadınları için tehlikeliydi; çünkü Dayao erkekleri için bir erkeğin koruması altında olmayan her kadın yalnızca dişilik organından ibaret bir kurban adayıydı. Esiryu da kendisini böyle, tecavüz edilecek bir şey olarak görüyor, yanında kaldığımız yabancılarla en ufak bir güven duymuyordu. Hep arkamda dururdu. Ona Gölge Kadın adını takmıştım. Sık sık onun bizimle gelmemesi gerektiğini, onu yanıma almakla hata ettiğimi düşündüm. Ama beni bırakmayan oydu; Terter Evi’nden yola çıktığımız o gece, orada ben ve Ekuverkuve olmadan yaşamaktansa ölmeyi yeğlediğini söylemişti. Yoldaşlığı da yolculuk boyunca benim için büyük bir destek ve mutluluk kaynağı olmuştu. Korkusu zaman zaman bana da bulaşıp duygularımı bulandırır; ama zaman zaman, “Bak, bu adamlardan korkacak bir şey yok” deyip ileri çıkmam gerektiğinde, aslında olduğumdan daha cesur olmama sebep oldu.

Küçük bildircinin adımlarıyla gittiğimiz için on beş kilometre ilerlediğimiz günler kendimizi iyi yol almış sayıyorduk. Sonunda, İnkul’a, iple çekilen sala ulaştık. Bataklık İrnak’ı, dağlardaki madenlerden altın çıkarmış, yurtlarına dönen birkaç Solmayan Çiçek insanıyla birlikte geçtik. Biz üçümüz, bataklıklardan batıya doğru geçip, sonra güneye kıvrılıp dağların etekleri boyunca ilerleyip, Kıryan Yolu’nun başladığı Utud denilen yere

İmmak'ın dokuz kasabası: I
Çukulmas Yılandı'ndan Yolunu İzleyen tarafından ya yıncıya
verilmiş bir muska-harita.

ulaştık. Bu yoldan, dağların arasından geçtik. Yaban doğanın ortasındaydık. Yolda bizden başka insan yoktu. Çakallar bütün gece uluyor, yüksek tepelerden, deli yaşlı kadın şarkılarını, dolunay şarkılarını söylüyordu. Çayır farelerle doluydu. Geyikler sığıyor ya da çalıkların ardından gün boyu bizi gözlüyor; kumrular sürekli gurulduyor; akşamları güvercin sürüleri ve başka kuşlar gökyüzünü karartıyordu. Her öğlen çember çizerek uçan kızıl kanatlı şahini görmek için yukarıya bakıyorduk. Yol boyunca yerde bulduğum kuştüylerini sakladım. Dokuz farklı tür kuşun tüylerini buldum. O yolda giderken ilk yağmur yağdı. Yağmurun ve kuştüylerinin getirip sözcüklerini bana verdiği bir şarkıyı söyleyerek yürüdüm:

“Bilmek diye bir şey yok,
yalnızca yolunda gitmek,
yalnızca geçip gitmek, ah ya hey.
Ne büyük biriyim ben,
önümde eğiliyor çimenler.”

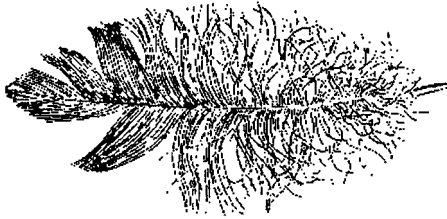
375

Vadi’ye geri döndüğümde, benliğimden bu şarkıyı, bir de vahşi doğada, çakalın yolunda bulduğum dokuz kuştüyünü getirdim; yedi yıl yaşadığım İnsan Kenti’nden ise kadınlığımı, çocuk Ekuverkuve’yi ve dostum Gölge’yi.

Her adımda heya söyleyerek Buda Deresi’nden Derin Vadi’ye, oradan Hana-if Deresi boyunca aşağı, Irmak’a indik. Tepelerde topladıklarımızla idare etmiştik. Her taraf toplanacak şeylerle dolu olsa bile bu iş çok zaman alır. Bense hep yola koyulmak için diğerlerine acele ettirmiştim. Bu nedenle çok acıkmıştık. Irmak boyunca aşağı ilerleyince Kastoğa-na gayzeri ve kaplıcalarına vardık.

Mavi Çamur heyimasına gittik. Oradakilere, “Ben Sinşan’dan, bu Ev’den, Yurduna Dönen Kadın’ım. Bu, Akbaba kentinden, bu Ev’den, Ekuverkuve. Bu da Akbaba kentinden, Ev’i olmayan, dostumuz Esiryu” dedim. Heyimasta bizi ağırladılar.

Orada otururken Loklatso’da karşılaştığımız adamlardan söz ettim. Onlar da Vadi halkının Savaşçılarla ilgili bir toplantı yaptığını, bu locanın ortadan kaldırıldığını söylediler. Ne Sinek Kurdu ne de ötekiler bu konu-

da bir şey söylemişti.

Kastoha'daki heyimasının bilginleri Uvakuvaha'ya çıkıp kütüphaneye ve Takas'a Dayao halkının neler yapmak istediğine, ne yapmakta olduklarına ilişkin bildiklerimi aktarmamın iyi olacağını söylediler. Bunu yapacağımı, ama önce kendi kasabama gitmek istediğimi söyledim.

Sonra, İrmak'ın güneybatı kıyısında, Eski Düz Yol'dan güzel Telina'ya yürüdük. Orada heyimasta uyuduk ve sabah erkenden yine yola düştük. Her tarafa ince ince yağmur yağıyordu. Vadi'nin karşıdaki boz tepelerini, sağımızda Pınar Dağı'ndan, Dişi Domuz Dağı'ndan aşağı inen tepeleri güçlükle seçebiliyorduk. İleride Sinşan Dağı sisin ve kıpır kıpır yağmurun içinde bütün heybetiyle duruyordu.

376

Oraya gidiyor, oraya gidiyor,
Vadi'nin içinde ölmeye
Gittiğimiz yere gidiyor.
Oraya gidiyor, oraya gidiyor,
Vadi'den aşağı yağmur bulutları.

Amiou patikasına dönüp Sinşan Tarlaları'nın arasından ilerledik. Mavi Kaya'dan ve köyün uzağındaki başka otlaklardan geçtik. Sığır köprüsünden Heçu Deresi'ni aştık. Yağmurda dere hemen canlanmıştı. Yüreğimin tanıdığı kayaları, patikaları, ağaçları, tepeleri, tarlaları, ambarları, çitleri, kapıları, hendekleri gördüm. Her birinin adını Ekuverkuve ile Gölge'ye söyledim, her birine heya söyledim. Kerpiç Tepe'nin yanındaki koca kızıl ağaç ve meşelerin altındaki Sinşan Deresi köprüsüne geldiğimizde Ekuverkuve'ye, “Şuraya bak” dedim; “Bizim için, büyükbaban, babam Terter Abhao, şu otlığın girişine giden patikanın orada duruyor. Oraya beni görmeye yaya gelmişti bir defasında. Sonra oraya beni görmeye bir daha geldi. Büyük bir atın üstündeydi. Bana da bir kısarak getiriyordu. Önümüzdeki günlerde buradan geçerken, içimizden onu geçirelim.”

Ekuverkuve gösterdiğim yere baktı ve “İşte orada duruyor!” dedi. Benim belleğimle gördüğümü görmüştü. Gölge bir şey görmedi.

Köprüyü aşır kasabaya doğru yürüdük. O köprü yalnız dört adım uzunluğundadır.

Zor Kanyon Deresi boyunca sağa kıvrıldığımızda önümüze birtakım çocuklar çıktı: Onları tanımıyordum. Bu çok acayip bir duyguydu. Gövde-min ve ruhumun tir tir titrediğini hissettim. Ama bütün yabancıları selamlamasını öğrenmiş olan Ekuverkuve, elimi bırakıp çocukları süzdü ve onları, kendi dillerinde, alçak sesle selamladı. “Demek buradasınız, Vadi çocukları!” dedi.

Çocukların ikisi nalbant işliğinin arkasına kaçtı. Daha cesur olan ikisi yabancıların karşısında durdu. Birisi, Ekuverkuve'ninkinden de alçak bir sesle, “Demek buradasınız” dedi. Bize ne diyeceğini bilemiyordu.

“Hangi hanede yaşıyorsun Vadi çocuğu?” diye sordum. Sekiz dokuz yaşlardaki çocuk bir süre sonra Çimbam Evi’ni işaret etti. O zaman aklıma ben Vadi’den ayrılmadan önceki yaz doğan Hazır’ın bebeği geldi. “Yoksa sen Hazır’ın hanesinde yaşayan ev kardeşim misin?” diye sordum. Başını salladı. “Söyle bana kardeşim” dedim; “Yüksek Sundurmalı Ev’de hâlâ Mavi Çamur Evi’nden birileri yaşıyor mu?”

Yine başını salladı, hâlâ konuşamayacak kadar utangaçtı. Sonra, içim-de yeni bir korku, tekrar yürümeye başladık. Sai’de olduğu gibi, Sinşan’da da yedi yılın geçtiğini niye hiç düşünmemiştim? Ne Sinek Kurdu’na ne de Kastoha ve Telina’daki heyimaslardaki insanlara haneme ilişkin bir şey sorabilmişim, çünkü onlarda bir değişiklik olabileceğini aklıma getirmek bile istemiyordum.

Birinci katın balkonuna çıkan kuzeydoğu merdivenin dibine geldik. Yol arkadaşlarıma baktım: Perişan, küçük, ıslak bıldırcın yağmurda parıldıyordu; parlak gözlü, ince Gölge, benim gibi siyah paltosuna sarınmış duruyordu. Bu paltoları ayırdığımız gece babam vermişti. Askerlerin giydiği türden paltolardı. Renkleri, lav yataklarının rengi, Akbaba’nın rengi, Kent’ten ayırdığımız gecenin rengiydi. Evimin merdivenlerine çıkmadan önce benimkini çıkardım, katlayıp koluma aldım. Ayakların basamakların yüksekliğini, ellerim yağmurla ıslanmış trabzanı taniyordu. Aklım ıslak tahtanın kokusunu taniyor, gözlerim yağmurlu rüzgârın içeri girmesi için yarı aralık duran kapının ve kapı kasasının meşesini taniyordu. Ayı benden önce, Çakal benimle birlikte gelmişti. “Bu evde doğdum, bu eve geri geldim. İçeri gireyim mi?” diye seslendim.

Bir süre içeriden ses soluk çıkmadı. Sonra annem, Tovhi geldi, kapıyı ardına kadar açtı, korku dolu gözlerle bizi süzdü. Küçülmüş, bir garip olmuştu. Gıysileri temiz değildi.

“Demek buradasın, anneciğim” dedim; “Bak, bu Ekuverkuve, beni ane, seni büyükanne yaptı!”

“Gözüpek öldü. Çok oldu öleli” dedi.

Bizi içeri aldı, ama bana dokunmadı. Ben ona dokunacakken geri çekildi. Bir süre Ekuverkuve’nin kim olduğunu, büyükanne olanın kendisi olduğunu anlamadığımı sandım. Bu sözcüğü tekrarladığımda yine Gözüpek’ten söz etti. Gölge’ye ne baktı ne de kim olduğunu sordu. Onu hiç görmemiş gibiydi.

Ruh Dağı

İnsanların bana anlattığına göre, büyükannem ben ayrıldıktan iki yıl sonra ölmüş. Bunun üzerine büyükbabam Çumo'ya dönmüş, çok geçmeden o da ölmüş. Tovhi beş yıl boyunca evde yalnız yaşamış. Kuzu Locası'nın toplantı ve uvakuvaları son bulunca iyice yalnız kalmış. Ne heyimasa gitmiş ne büyük danslara katılmış. Yazları Gahheya çayırma değil, daha uzaklara, yukarılara, bir başına kalmaya gider olmuş. Büyükannemin eski dostu Deniz Kabuğu ile eş-büyükbabam Dokuznokta ona yakınlık göstermişler; ama o kimseyle birlikte olmak istemiyormuş: Ne insanlarla, ne ailemizin koyunlarıyla, hatta ne de Sinşan Dağı'ndaki yaşlı ağaçlar, toz rengi yapraklı zeytin ağaçlarıyla. Ruhları içine büzüşmüş ve çözülmüş. Çocukluk adını aldığında yaptığı gibi geriye gidış işte böyle tehlikelidir. Annem, bir sarmal çizmek yerine çemberi kapatmıştı. Yağmurun söndürdüğü ateşin içindeki yanık odunlar gibiydi. Ne onun hanesinde yaşamamızı istiyordu ne de yanından gitmemizi: Onun için hiçbir şey fark etmiyordu. Kendisi için bir şeylerin değişmesine izin vermiyordu. Aklından ona bir son isim taktım: Küller. Ama öldüğü yılın Dünya Dansı'ndaki Yas Töreni'nde, diğer adlarının hepsi ateşe atılana kadar, bu adı hiç sesli söylemedim.

Sinşanlıların bazıları büyük bir incelik ve sevecenlikle bana hoş geldin demeye geldi. Adı Çekirge'yken birlikte Şikaşan oyunları oynadığımız Dönen adlı kadın, gözleri yaş içinde, hemen yanıma koştu. Daha sonra da yolculuğumun ve geri gelişimin şerefine bir şarkı yapıp bana armağan etti. Bizimle oynarken adı Uçan Tarlakuşu olan Laltaşı, Ounmalin'den bir kadınla evlenmişti, ama beni görmeye ta oradan geldi. Nasıl düşünüldüğünü hiç öğrenememiş olan Yaşlı Dada, geri dönüşümden mutlu olduğunu göstermek için bana kuştüyleri verip durdu. Günlerce, her heyimasa gidişimde, başı önde, elinde bir tavuk tüyü, oralarda beni bekler olurdu; tüyü alıp onunla konuştuğumda, hep başı öne eğik, gülümser ve giderdi. Kimi yaşlı köpekler de beni hatırlayıp selamladı. Ama insan halkı içinde hastalığın bulaşmasından korkup, ne benim, ne Gölge'nin ne de Ekuverkuve'nin yanına yaklaşmayanlar da vardı. Boş inançlarına sıkı sıkı bağlı kimi adamlar, biz yanlarından geçerken bizim soluduğumuz havayı içlerine çekmemek için yüzümüze doğru üflüyordu. Bizden İnsanoğlu Hastalığı'nı kaparlarsa başlarının boyunları üzerinde ters döneceğinden korkuyorlardı. Tabii, Sinşan küçük bir kasabadır. Nasıl mağaralarda yarasalar olursa, küçük kasabalarda da böyle inanışlar olur. Ama bu küçük kasabada anlayış ve sevecenlikle çok cömert insanlar da vardı. İlk gençliğimin boş gururu ve ürkekliği ardımda kalmış olduğu için bana sunduklarını artık alabiliyordum.

Babam Ev'i olmayan biriydi. Kızımın babası da öyle. Bu yüzden Ekuverkuve Vadi'ye ve Mavi Çamur Evi'ne sadece büyükannelerinden biri aracılığıyla bağlıydı. Ama heyinasta kimse bundan söz etmedi. Çocuklar da ona yarım kişi demedi. Akbaba oradayken Vadi'de olan kimi hastalık-

ların gerçekten uzaklaştığını düşündüm. Annem gibi, kimileri sakat kalmıştı; ama artık kimse hasta değildi.

Kendi adını istemeyen Esiryu, Gölge adını aldı. Uzun süre hem olduğu yerde, hem değil, bir gölge olarak kalmak istedi. Hem başkalarına, hem kendine karşı güvensiz ve gergindi.

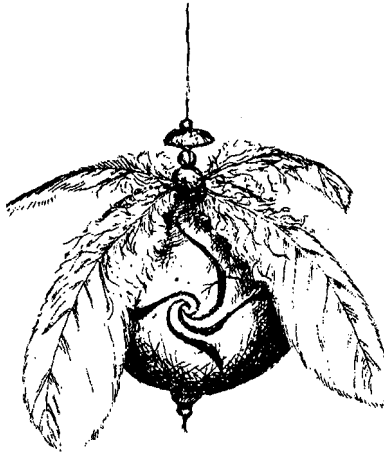
Kedinin nasıl okşanacağını bilmiyor, koyunlara yaban köpeğiymişler gibi yaklaşıyordu. Vadi dilini öğrenmesi uzun sürdü; yolumuz, yordamımız onu şaşkına çevirdi. Ortak alan ve dans alanının her yanındaki ağaçlar kışın çiçek açmış gibi kuştüleriyle, deniz kabuklarıyla, yıldızlanmış palanutlarla, tahta oyma kuşlarla süslenmişken, Güneş Dansı sırasında, Gölge bana, “Dışarıdan geldim ben, hâlâ dışarıdayım. Siz kendi dünyanızın içindesiniz!” dedi. “Niçin çocuklar ağaçlara tahta çiçekler bağlıyor? Niçin beyaz giysili birileri pencereye gelip Ekuverkuve’yi korkutuyor? Niçin sığır eti yemiyorsunuz? Alakarga ile Yalnız Geyik, ikisi de erkekken nasıl oluyor da evli oluyorlar? Buradaki hiçbir şeyi, hiçbir zaman anlayamayacağım!”

379

Ama aslında çok kavrayışlıydı. Birtakım kimselerin ona güvensiz davranmasına karşılık, pek çoğu da iyi huyu, açıkönüllü cömertliği yüzünden ondan hoşlanıyor; hatta “Akbaba’dan bize gelen tek kadın o; o kendi kendinin armağanı” diyen kimileri, Dayao olmasına rağmen değil, Dayao olduğu için ona değer veriyordu. Bir yıl boyunca Yüksek Sundurmalı Ev’de yaşadıktan sonra bir gün bana şöyle dedi: “Sinşan’da yaşamak kolay. Burada olmak kolay. Sai zordu; orada her şey zordu. Var olmak bile zordu. Burası yumuşak.”

“Buradaki iş de zor” dedim. Amheçu Tarlası’nda pamuk topluyorduk. “Sai’de hiç bu kadar sıkı çalışmamış, bu kadar zor iş yapmamıştın. Bense lanet olası dikiş nakış dışında elime bir iş bile almamıştım.”

“Zor-kolay, sert-yumuşak derken bunu kastetmiyorum” dedi; “Hay-

vanlar yumuşakça yaşar ya. Yaşamı zorlaştırmazlar ya. İşte öyle. Burada insanlar da hayvan.”

“Yani hontik” dedim.

“Evet. Burada erkekler bile hayvan. Burada herkes, herkesin sahibi. Bir Dayao erkeğinin sahibi kendisidir. Başka her şeyin, kadınların, hayvanların, eşyaların, dünyanın sahibi de kendisidir” dedi.

“Burada buna ‘dünyanın dışında yaşamak’ deriz” dedim.

“Orada yaşamak zor” dedi; “Erkekler için de, diğerleri için de.”

“Peki Vadi erkekleri için ne diyorsun?” diye sordum.

“Yumuşak” dedi.

“Pelte gibi mi yumuşak, yoksa pumanın yürüyüşü gibi mi?”

380. “Bilmiyorum” dedi; “Garipler; buranın erkeklerini hiç anlayamayacağın.”

Bu söylediği de tam doğru sayılmazdı.

Sai’de yaşadığım yıllar boyunca, Dayat’la evlenmeden önce ve sonra, aklım zaman zaman Mızrak’a giderdi. İçimi Vadi’den ayrıldığımda duyduğum acı ve öfke değil, Sai’de duyduklarından, duyabileceklerimden çok farklı, bu yüzden içimi ısıtan bir sızı doldururdu. Mızrak’ın benden uzaklaşmasına rağmen, hem çocukken hem de ilk gençliğimizde birbirimize hep yakın olmak istemiştik. Kalplerimiz birbirini seçmişti. O kadar uzaklarda, onu bir daha görmeyi hiç umut etmezken bile hem benim, hem Vadi’nin bir parçasıydı. Ruhumun içinde, aklımın yoldaşındı. Gebeliğimin son aylarında, kimi zaman, dünyaya bir can getirmeye çalışan her kadının yapması gerektiği gibi, ölümü düşündüm. Kendi ölümümü düşündüğümde, o yabancı yerlerde, Vadi’nin dışında ölüp toprağa girebileceğini düşündüğümde içime öyle bir sıkıntı çökerdi ki, şimdi bile aklıma geldiğinde yüreğim sıkışıyor. Böyle kötü anlarda Gahheya çayırını, kayaların önündeki yaban yulaflarını, bir de ara sıra minik Keçigözü Deresi’nin kıyısına oturmuş ayağındaki dikene bakan kuzenimi, onun bana “Kuzey Baykuşu! Şu kahrolası devedikenini görüyor musun?” deyişini düşünmekten başka kurtarıcım olmazdı. Bu düşünceler benim için hayat demekti.

Biz çocukken adı Pelikan olan Mızrak’ın kardeşi artık Madidinou’daki hanesinde Yanartaş kocasıyla oturan Zambak adlı bir kadındı. Mızrak ise Savaşçılar Locası kapatıldığında gidip Çukulnas’a yerleşmişti. Geldiğim yıl, kurak mevsimin sonlarında Madidinou’ya, kız kardeşinin evine döndü. Su Dansı için Sinşan’a geldiğinde karşılaştık.

O yıl dans ettim. Geyik toynağı müziğiyle Suların Titremesi Dansı’nı yapıyordum. Onu birtakım Mavi Çamur insanları, Gölge ve Ekuverkuve ile kenarda dururken gördüm. Danstan sonra yanma gittim. “Güzel bir isim gelmiş sana, Yurduna Dönen Kadın” diye beni selamladı. “Adının hep doğru olması için yine uzaklara gitmeyi düşünüyor musun?”

“Hayır” dedim; “İsmim olmayı öğreniyorum.”

Yıllar önce, sonbahar sonlarında bir akşam, bağlarda ona söylediğim

son sözlerin aklında olduğunu anladım. Ona yüreğimde bir ad takmış olduğumu söylemişim. O karşılaşma sırasında bu adı benden istemedi, ben de ona bu adı vermedim.

O geceden sonra sık sık Sinşan'a geldi. Şarap Sanatı üyesi usta bir şarapçıydı. Her iki kasabanın şaraphanelerinde çalışıyordu.

Çukulmas'ta birkaç yıl bir kadınla yaşamış ama evlenmemişler. Sinşan'da onunla tekrar tekrar karşılaşırken, eski dostluğumuzdan bir yenisini kurmayı düşünmeye başladığımı gördüm. Bu içimi ısıttı. Garip bir ülkede ölmekten korkarken bana yardımcı olan bir anıyı bana vermiş olduğu için ona karşı şükran doluydum. Üstelik, bana böyle yaklaşması, benden yüz çevirdiğinde çok kötü yaralanmış, hâlâ da tam iyileşmemiş olan gururumu okşuyordu. Ama bunun dışında onu bir dost ya da âşık olarak çok istemiyordum. Dik duruşu ve çevikliği ile yakışıklı bir adamdı, ama içindeki savaşıyı hâlâ duyumsayabiliyordum. Dayao erkeklerine fazla benziyordu. Bir Gerçek Akbaba ve ömrü boyunca asker olmasına rağmen kafası ve yüreğiyle hiç savaşı olmayan babam gibi değil, kendi gövdesi ve silahlarıyla hiç savaşmamış olsa da yaşamın her anını bir savaşa çeviren kocam Dayat'a benziyordu Mızrak. Savaşçılar Locası'nda bulunup da Vadi'de kalan adamların çoğu yeni bir adın kendilerine gelmesine izin vermişti; Mızrak ise eski adından vazgeçmemişti. Ona baktığımda gözlerinin bulanık ve huzursuz olduğunu, dünyayı puma gibi berrak göremediğini fark ediyordum. Ona takmış olduğum isim doğru değildi. Mızrak daha uygundu.

Eski arkadaşım ve kuzenim olması dışında onunla ilgilenmediğimi açıkça ortaya koyduktan sonra da gelmeye devam etti. Gölge onu görmekten mutluluk duyuyordu. Bu beni biraz endişelendirdi. Sai'de atılgan, inatçı, güçlü olan, kendisini itaatsizlik ya da küstahlıkla suçlayan "üstleriyle" başı beladan kurtulmayan Esiryu, Sinşan'da artık kendini hep geriye çeken, başı hep öne eğik, yumuşak Gölge olmuştu. Mızrak'a uygun gelen, bu haliydi. Mızrak belki beni kıskandırmaya çalışıyordu, ama Gölge'yle konuşmaktan da hoşlanıyordu. Sanırım, yaşamı bir savaşa çevirenler, önce karşı cinsten kişilerle dövüşüyor, onları bozguna uğratmaya, onlara karşı zafer kazanmaya çalışıyorlar. Gölge, Mızrak'ı ya da başka bir erkeği bozguna uğratmayı istemeyecek kadar akıllı ve yüce gönüllüydü. Ama Dayaolar arasındaki eğitimi onu, bozguna uğramış biri gibi davranmaya, yenilmiş, âşık düşman rolünü oynamaya hazırlamıştı. Mızrak'ın onun yanında kabara kabara yürüyüşü hoşuma gitmiyordu. Ama Gölge giderek güçleniyordu. Onun gözlerinde Mızrak'ınkilerden daha fazla pumalık vardı. Sonunda Mızrak'ın onun hontiği olacağını ve bunun farkına bile varmayacağını düşündüm.

Esiryu nasıl Gölge diye yeni birisi oluyorsa, Ayatyu da Yurduna Dönen diye yeni biri oluyordu; ama kuzenime söylediğim gibi, bunu nasıl becerebileceğimi öğrenmek zorundaydım. Bu, çok zamanımı aldı.

Sai'de huzursuzdum, yapacak iş arıyordum. Sinşan'da aradığım işi buldum. Yapacak bir sürü ev işi vardı. Annem evi çekip çevirmemiş, yün eğirmeyi, bahçelere bakmayı boş vermiş, aile koyunlarını kasaba sürüsüne bırakmıştı. İçindeki bütün ateşlerle birlikte bir şeyler yapma zevki de ölmüştü.

Belki de tutkulu bir aşkın annemle babamın hayatlarını ne hale getirdiğini gördüğüm için, böyle bir tutkuyu hayatıma taşıyacak adamlardan uzak duruyordum. Görmeyi yeni yeni öğreniyordum ve gözlerimi körleştirecek bir tutku istemiyordum. Annemle babam birbirlerini gerçekten görmemişti. Abhao için Sinşanlı Söğüt bir rüyaydı; başka her yer ve her şey uyanık yaşantıydı. Söğüt için Akbaba Abhao bütün dünyaydı; onun dışında hiçbir şeyin anlamı yoktu. Böyle olunca büyük tutkularını ve sadakatlerini gerçekten birbirlerine değil, var olmayan kişilere, bir rüya-kadın ile bir tanı-adama vermiş oldular; böylece aşkları ziyan olup gitti, kimseye bir mutluluk getirmedi. Daha sonra bu var olmayanın peşinde, annem kendi varlığından çıkıp gitti, bütün tutkusunu bôşa harcadı. Ne tutkusundan ne de kendisinden geriye bir şey kaldı. Artık bomboş, soğuk ve yoksuldu.

Zengin olmak istediğime karar verdim. Eğer annem kendisini ısıtıyorsa, en azından onu ben ısıtabilirdim. Eve dönüşümün ilk yılında bir dans giysisi yapıp heyimasımıza verdim. Evin ikinci odasında kullanılmadan duran Gözüpek'in tezgâhında dokudum. Bir yandan dokurken, bir yandan kolumdaki hilal biçimli gümüş bileziğin dokuma tezgâhının atkısı üzerinde gidip gelen parıltısını seyrettim.

Kuzulama mevsiminde koyunlarımızla Deniz Kabuğu ilgilenmiş, kırkma zamanı ise yünü kasabanın deposuna vermişti. Ailemizde hâlâ iki iğdiş koç, üç de koyun vardı. Onlarla çalışmaya her gidişimde Ekuverkuve'yi yanıma alıyordum. Onlardan, çayırın ve tepelerin diğer hayvanlarından bir şeyler öğrenmeye hazırdı. Kent'te insanlardan başka kimse yoktu; bu yüzden eğitimi fena halde eksik kalmıştı. Vadi'ye yolculuğumuz sırasında Dört Ev canlılarıyla birlikte yürümüş, Çakal'ın sütünü tatmıştı. Şimdi Vadi'de, koyunlarla, ağıllardaki süt inekleriyle, köpek köyündeki köpek yavrularıyla birlikte olmaya diğer çocuklar gibi can atıyordu. Bahçelerden ve yemiş toplama alanlardan pek fazla hoşlanmıyordu. Oralarda iş hem daha yavaş ve zahmetlidir hem de hasat zamanı dışında sonuçlar elle tutulur olmaz. Oraların bilgisi yavaş yavaş öğrenilir.

Dokuznokta'nın hanesinde himpiler vardı. Bir yavru lamadan sonra bize dört yavru verdiler. Balkonun altına eskisi gibi bir kümes yaptım ve himpilerin bakımını Ekuverkuve'ye verdim. İlk önce onları ilgisiyle neredeyse boğacaktı. Sonra su vermeyi unuttu. Az daha himpiler ölecekti. Pişmanlıktan hüngür hüngür ağladı ve sonunda öğrendi. Bir himpi gibi ıslık çalmayı bile öğrendi. Yüksek Sundurmalı Ev'in alt katındaki kedi yavruladı ve zamanla iki tekir yavru bizim hanemize giriverdi. Günün birinde yemiş topladığımız ağaçların orada, total ve yaralı bir oğlak buldum. Ya-

ban köpekleri anneyi öldürüp parçalamış, yavruyu da fena halde hırpalamıştı. Elimden geldiğince yaralarını sardım, tepeden aşağı kasabaya taşındım ve iyileşene kadar ağılda tuttum. Sahipsiz olduğu için ailemize katıldı. Şimdi ailemizde çok güzel, uzun siyah kızıl tüyleri olan, dokuma için mükemmel nitelikte tiftik veren beş keçi var.

Çömlekçiliği hep başka sanatlardan daha çok sevmiştim, ama koyunlar, keçiler ve dokuma tezgâhıyla, dokumacılık yapılmaya daha uygun görünüyordu. Ben de öyle yaptım. Vermek istediğim için, verilene aldım. Dokumacılığın sorunlu yanı evin içinde kalmaktan sıkılmamdı. Yedi yıl boyunca kapalı kalmak bana yetmişti. Ama bütün kurak mevsim boyunca, Ay'dan Çimen'e kadar, dokuma tezgâhını balkona kuruyordum. Orada çalışmak keyifliydi.

383

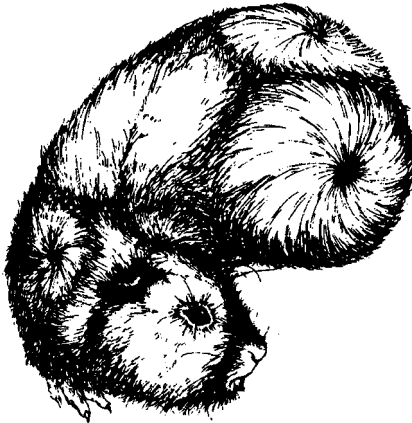
Gölge, Sai'de "oda hizmetçisi" olarak yetiştirilmişti. Yemek pişirmeyi bile bilmezdi. Bu işi Ekuverkuve'yle birlikte öğrendi. Annem onunla birlikte olmaya yavaş yavaş alıştı. Gölge'yle çok az konuşuyor, ama onunla birlikte olmaktan, birlikte iş yapmaktan hoşlanıyordu. Gölge, onunla ve Deniz Kabuğu'yla birlikte bahçeciliği öğrendi. Bir süre sonra Kan Locası'ndaki kadınlarla, Mavi Çamur heyimasındaki kadın ve erkeklerle konuşmaya, onlardan bilgi almaya başladı. Sinşan'daki üçüncü yazında, Su Dansı yapılırken bir Mavi Çamur kişisi oldu. Böylece Terter Evi'nde ilk gençliğimizdeki karşılaşmamızdan bu yana sevgi ve sadakat açısından kız kardeşim olduğu gibi, ev kardeşim de olmuş oldu. Daha sonra Ekiciler Locası'na katıldı. Bir defasında, ekim zamanı, bahçemizin kara kerpicini çapalarken, her vuruşta kaldırdığımız toprak olduğu gibi çapaya yapıştırdı. Bu yüzden iki çapayla çalışıyor, birimiz bir defa toprağa indirdikten sonra, temizlemesi için çapayı diğerimize veriyor, ondan ikinci çapayı alıyor ve böyle devam ediyorduk. Soğukta, kan ter içinde, inceden yağın yağmurun altında bu işle uğraşırken, Gölge bana şöyle dedi: "Babam bir tyon, bir çiftçiydi. Bu işlerden kurtulmam için beş yaşındayken beni hizmetçi olmak üzere Terter Evi'ne satınış. Şimdi şu halime bak!" Ayağını kaldırmaya çalıştı, ama ayağı da kara balçığa saplanmış, çamurla kaplanmıştı. "Çamura saplanıp kalmışım" dedi. Çapadan koca bir parça balçığı sıyrıp bana uzattı ve çapalamaya devam ettik. Kent'ten pek sık söz etmezdik. Ama sanırım onun için bile o yıllar yüksek ateşli, huzursuz bir gece gibiydi. O uzun, karanlık, düşüncelerle, duygularla, sefaletle tıklım tıklım dolu, ruhun ağır işe koşulduğu gecenin boğuculuğu, gün ışıdıktan sonra kolay kolay hatırlanmıyor.

Eve döndüğüm yıl, Güneş Dansı'ndan sonra, Ekuverkuve, Gölge ve Tovhi'yi bırakıp tek başıma Kastoha'na ve Uvakuvaha'ya gidişimi anlatmayı unuttum. Yolculuğumun amacı Dayaolar ile yaşantımı aktarmak, insanların onlara, silahlarına ve savaş planlarına ilişkin sorularını yanıtlamaktı. O sıralarda Takas'ta Akbaba ordularına ilişkin büyük miktarda bilgi alışverişi vardı. Bana Yavru Kuşlar'ın yine uçtuğunu, Kulkun Eraian'ın

güneybatısındaki kasabaları yangın yerine çevirdiğini, ama Akbaba ordularının, Akbaba ülkesinin dışına çıkmadığını söylediler. Ben oradayken Takas'a Altı Irmak ülkesinden gelen bir mesaj, bir Yavru Kuş'un havada ateş alıp düştüğünün görüldüğünü anlatıyordu. Bilginler sorduğunda Takas da bu haberi doğruladı. Bana anlattıklarına göre, Havza'dan, İçdeniz'den, Kıyı'ya, Krater Gölleri ülkesine hatta daha kuzeylere kadar öyle çok halk Takas'ı kullanıyordu ki, Kent ordularının her yaptığı anında biliniyor ve bildiriliyordu. Kimsenin ani bir baskına uğraması ve yardım istediği sürece yardımsız kalması söz konusu değildi. Bana anlatılanları dinledim, sorularına elimden geldiğince cevap verdim. Ama o sıralar Dayalara ilişkin bir şey duymak istemediğim, onları geçmişime gömmeye çalıştığım için mümkün olduğunca erkenden Uvakuvaha'dan ayrıldım.

Dokuz yaşına geldiğinde Ekuverkuve'yle birlikte Uvakuvaha'ya tekrar gittim. Bu defa Takas'a değil, suların gün ışığına çıktığı yerde Su Dansı yapmaya, Irmak'ın Pınarları'na gittik.

Döndükten iki, üç yıl sonra, hanemiz refaha kavuşmaya başlayıp günlük işler zihnimi bütünüyle meşgul etmez olduğunda, heyimasta anlatılanları daha dikkatli dinlemeye, ikisi de düşünen, saygın kişiler olan eş-büyükbabam ve Deniz Kabuğu ile konuşmaya başladım. Bana hep büyük bir özenle davranmışlardı. Şimdi yaşlanmışlar, onlara özenle davranma sırası bana gelmişti. Nihayet bana sunduklarını alabiliyordum. Hanemizin kapısından girip çıkan vericilikten mutlu oluyordum. Deniz Kabuğu ve Dokuznokta zenginliğini övüyorlardı. Ama tarih, şiir ve akıl alanlarında zayıf bir eğitimim olduğu için, beni aslında zengin görmediklerini biliyordum. Ben çocukken Gayzer'de yaşlı adamın verdiği Çamur Uvakuvası ile yurda dönüş yolunda yüksek tepelerde bana verilen yağmur ve tüy şarkısı dışında şarkım yoktu. Dokuznokta, "Eğer istersen, sana Geyiğin Dolanışı'nı verebilirim, yavrum" dedi. Bu büyük bir armağandı; yeteneğime güven duy-

madığım için almadan önce uzun süre düşündüm. Dokuznokta'ya, "Küçük bir çanağa, büyük bir akarsuyu doldurmaya kalkmak gibi olacak" dedim. "Çanak boş" dedi; "İçine çok şey alabilir." Bütün yağışlı mevsim boyunca sabah erkenden heyimasta buluşup ben öğrenene kadar Geyiğin Dolanışı'nı tekrarladık. Bendeki en değerli şey hâlâ bu şarkıdır.

Bundan sonra Kocayemiş Locası Arşivleri'nde okumaya başladım. Ardından eğitimimi sürdürmek için Telina-na Kocayemişi'ne ve Uvakuvaha Mavi Çamuru'na gittim. Büyük bir yeteneğim yoktu, ama bana çok şey verildi.

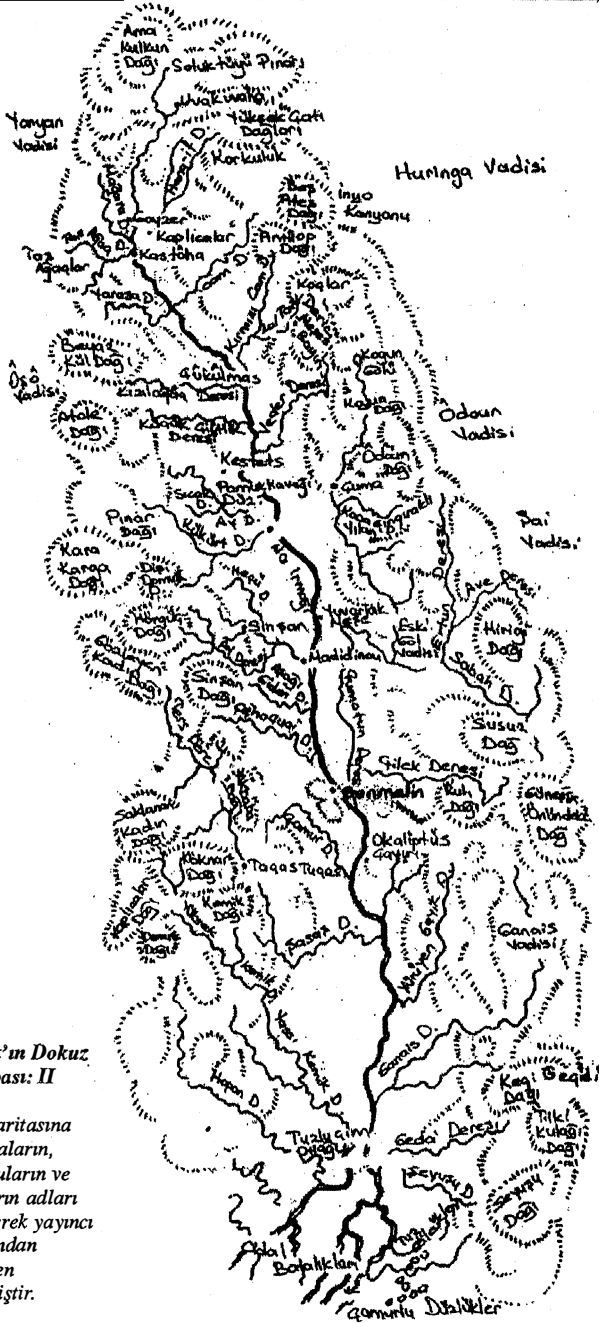
Mızrak'la Gölge evlendiğinde, Yüksek Sundurmalı Ev'in iki odasına iki aile sığışmak zorunda kaldık. Bir zamanlar arzulanmış olduğum Mızrak'la aynı çatı altında yaşamaktan da hoşlanmıyordum. Ne ona ne kendime güveniyordum. Onların Evlenme Şarkısı'nı bütün kalbimle söylemiştim, ama yine de eski duygular, birdenbire ortaya çıkıp lav yataklarındaki mağaralar gibi sizi yutabilir. Üstelik, o kara topraklardan ayrılalı beri ya-
tağuma bir erkek girmemişti.

O bahar ilk kez Ay Dansı yaptım.

Yazın, Gölge ve Mızrak Vadi'nin karşı yakasına, Kuru Şelaleler yakınlarındaki yazlığa giderken, Tovhi, Ekuverkuve ve ben Gahheya'ya gittik. Su'dan sonra yine hep birlikte Yüksek Sundurmalı Ev'e döndüğümüzde, ben bir süre için Telina'ya gitmeye karar verdim. Ekuverkuve benimle gelmek istedi. Köz Ev'i'nde kaldık. Yarı-dayımın karısı Asma sevai hastasıydı. Kör olmaya başlamıştı. Benimle eski günlerden söz etmek hoşuna gidiyordu. Eskiden çocuk gürültüsünden geçilmeyen evi, kızı olmadığı için artık oldukça sessizdi. Keyif içinde Ekuverkuve'ye, bir zamanlar evini bir dağa nasıl benzettiğimi, onun da beni o dağda kendisiyle birlikte yaşamaya nasıl davet ettiğini anlatıyor; sonra "Baykuş'un üstüne bir de bıldırcın gelmiş dağda kalmaya!" diyordu. Ekuverkuve de bilmesine rağmen, "Baykuş kim?" diye soruyor, böyle böyle, yağmurlu mevsimde, yan yana, şırl şırl akan iki dere gibi gülüşüp konuşarak çok iyi anlaşıyorlardı.

Telina'da kaldığım sürece her gün tarih okumaya Kocayemiş Locası'na gittim. Çumo Yılantaşı'ndan bir adam da oraya geliyordu. Ara sıra sohbet ediyorduk. Gençliğinde düşüp kendini sakatladığı için bir ayağı aksıyordu. Bir at ya da araba olmadan yolculuk yapmak onun için zor olduğundan, kırk yaşına kadar Çumo'dan hiç ayrılmamış. O zamana kadar uzun yıllar Doktorlar Locası'nda çalışmış. Sağaltım alanında öyle büyük bir yeteneği varmış ki, omuzlarındaki yük giderek dayanma gücünün üstüne çıkmış. Çumo'da öyle çok yaşam borcu edinmiş ki, ödemeye çalışmaktan iyice yıpranmış. Bu yüzden, Telina Kocayemişi'ne biraz dinlenmek üzere gelmiş. Doktorlar Locası'na yalnız şarkı söylemeye gidiyordu. Çok sakin bir adamdı, ama konuşması hep ilgi çekiciydi. Her konuşmamızın ardından onunla tekrar konuşmak istiyordum.

Bir gün, "Yurduna Dönen Kadın, bir yatak yapabilirsek, ben içine gi-

**Irmak'ın Dokuz
Kasabası: II**

Keş haritasına
kasabaların,
akarsuların ve
dağların adları
eklenerek yayıncı
tarafından
yeniden
çizilmiştir.

rerim; ama nereye yapmalı, bilmiyorum” dedi.

“Sinşan’da Yüksek Sundurmalı Ev’de büyük bir yatağım var” dedim.

“Eğer hanene gireceksem kocan olarak girmem uygun olur. Ama belki de sen koca istemiyorsun ya da bu kocayı istemiyorsun” dedi.

Emin değildim. “Peki, Asma’yla konuşayım” dedim; “Çocukken Çumo’daymış. Evinde Çumolu bir adamın bir süre kalması hoşuna gidebilir.”

Böylece, Güneş’ten önce Köz Evi’ne yerleşip bizimle yaşamaya başladı. Yirmi Bir Gün Dansı’nı birlikte yaptık. Ekuverkuve Asma’yla yattı, ben Kızılağaç’la. Duyularım, bir koca istiyorsam onun iyi bir koca olacağını, ama belki evlenmemenin daha iyi olduğunu söylüyordu. Analarım evlilikte pek başarılı değildi; ben de ardımda, tek bir söz söylemeden terk ettiğim, sonra da hiç düşünmediğim bir koça bırakmıştım. Kızılağaç’la çok iyi geçiniyorduk. Benimle evlenerek Çumo’daki alacaklılarını geçerli bir özürle bırakıp gidebilir, Sinşan Doktorlar Locası’nda taze bir başlangıç yapabiliirdi. Bu da evlenmek için iyi bir nedendi. Ama kararsızlığım sürüyordu. Hâlâ bir Akbaba’nın kızı, bir Akbaba’nın karısıydım. Bilgisizdim, zihnim yoksuldu, bir kişi olmaya yeni başlıyordum. Hâlâ çığdım ve epey pişmem gerekiyordu. Yirmi altı yıl yaşamama karşılık, bunun yalnız on dokuzu Vadi’de geçmişti. On dokuz, evlenmek için erken bir yaştı. Bu düşüncelerimi Kızılağaç’a anlattım. Bir cevap vermeden beni dikkatle dinledi. Sessiz ve dikkatli dinleyişi, kendisinde en çok hoşlandığım, hayranlık duyduğum şeylerdendi. Bu hem yeteneklerinden biri hem de kişisel üslubuydu.

Onunla konuştuğundan birkaç gün sonra “Beni Çumo’ya geri gönder” dedi.

“Burası annemin evi değil” dedim; “Seni göndermem söz konusu olmaz.”

“Senden ayrılamıyorum, ama ayrılmalıyım” dedi; “Gücünü çekip alıyorum. Sana verebileceğimi ise ya istemiyorsun, ya da ona ihtiyacın yok.”

Kastettiği bana duyduğu ihtiyaçtı. Büyük bir tutkuyla ve bir o kadar büyük bir güçle kendini tutarak konuşuyordu. Söylediği doğrudu. Bana duyduğu ihtiyacı istemiyordum. Ama söylediğinin doğru olmasının ötesinde bir şeyler daha vardı. Bir defasında bir susineği bana ne almak istediğim ne de anladığım bir armağan vermişti. Almıştım ve belki zenginliğim bu armağandı. “Bizim orada, Yüksek Sundurmalı Ev’de kocalar pek uzun süre evde kalmıyor” dedim. “Birisi Çumo’ya dönüp dönüp durdu, diğeri dünyanın dışına geri döndü. Uzun süre kalman gerekmez. Ne zaman istersen Çumo’ya dönersin. Bir süre için gel.”

Sonra, Dünya Dansı'na Sinşan'a gitmek. Ama Evlenme Gecesi'ne katılmadık. Ekuverkuve bir ay daha Asma'yla birlikte kaldı. Bu arada Gölge'yle Mızrak, Deniz Kabuğu'nun torunu, Tepenin Üstündeki Ev'den Şopyuve ile evlenince ikinci katta bir odası boşalan Erik Ağacları Evi'ne taşındılar. Yüksek Sundurmalı Ev'in birinci katındaki diğer aile, kuzeydeki küçük bir odayı boşalttı ve bizim aileye bıraktı. Kızılağaç'la ben o odada yatmaya başladık. Sinşan'da, Telina'da olduğundan da daha iyi geçiniyorduk. Ne evlilikten söz açıyor ne de eğer evime gelirse, kocam olarak gelmek isteyeceğini söylemiş olduğunu hatırlatacak biçimde davranıyordu. Yine de ben bunu hatırlıyordum. Ama öte yandan, "Annemle babamın düştüğü tuzağa düşmeyeceğim. Bana duyduğu ihtiyacın hayatımı yiyip bitirmesine izin vermeyeceğim. Kendim olmayı kendi kendime öğreneceğim. Ay ışığında ya da gün ışığında bu adam kadar hoşlandığım bir başka adam karşıma çıkarsa ve canım isterse, onunla olacağım" diye düşünüyordum. Kararım buydu. Ama Kızılağaç kadar hoşlandığım bir başkası karşıma çıkmadı.

Kızılağaç, Sinşan Doktorlar Locası'nda davranışlarına büyük bir özen gösteriyordu. İnceliklerini seyrederek çok şey öğrendim. Locadaki kimi dar kafalılardan becerilerini kıskanacağını biliyor, bu yüzden kendini onlarla rekabet eder konuma hiç sokmuyordu. Mesleğinin gururuna kendini kaptırıp Çumo'daki gibi yığınla yaşam borcu edinmek istemiyordu. Bu nedenle de, locadan tedavisi imkânsız, ancak acıyı biraz azaltmanın mümkün olduğu türden, ölümcül kanserlere ya da sevaiye yakalanmış hastaların bakımı işini istedi. O aralar Sinşan'da böyle üç kişi vardı. Kızılağaç gidip üçünün de bakımını yapıyor, şarkısını söylüyordu. Locada kötü huylu biri, "Çumolu adam, bir akbaba gibi can çekişenlerin başından ayrılmıyor" demiş. Kızılağaç bunu duymuş ve bozulup utanmış. Bana nedenini söylemedi ama bir şeyin onu utandırdığı her halinden belliydi. Ne olup bittiğini Gülen Kadın'dan öğrendim. Onun adına öfkelenim; ama yüzüne karşı güldüm ve "Bütün kocalarım hep akbaba oluyor" dedim.

Onun için kocam dediğimi duydu, ama bir şey söylemedi.

Evde, Ekuverkuve'yle çok iyi geçiniyordu. Tovhi ise kimseyi umursamadığı gibi onu da umursamıyordu. Ama ara sıra, akşamları Kızılağaç, duyulur duyulmaz bir sesle şarkı söylediğinde, eğer onu dinliyorsaydı annemin yüzü yumuşar, derinleşir, gerginliği azalır. Ayağının aksaması yüzünden sürülerle Koyun Dağı'na hiç çıkmamıştı. Ama eninde sonunda Çumolu bir adamdı, koyunlar ona güvenirdi. Çayırılara her çıkışında Sinşan Tepesi'nde bulduğum keçi yanına koşardı. İkisinin de ayağı aksadığı için, Sinşan'ın diğer keçileri peşlerinde, önde ikisi yan yana, topallaya topallaya giderken, onları seyretmek çok eğlenceli olurdu.

Dokuznokta öldüğünde heyimasımın Geyiğin Dolanışı Şarkıcısı bendim. Bunu başka sorumluluklar izledi. Birkaç yıl sonra enikonu zengin olmuşum. Bazen, yazları annem gibi tepelere, insanlardan uzakta kalmaya

gitmek istiyordum. Bunu yapmadım, ama her sene Yaz Dansı'ndan sonra, Çimen'den önce Çakal'ın evine yürüdüm.

Kimi zaman Çumo'dan birileri Kızılağaç'la birlikte kalmak için evimize gelirdi. Kızılağaç'ın borçlu olduklarından biri, altı yaşındayken iltihaplı apandisitini aldığı bir çocuktur. Çocuğun yaşamasından sorumlu olduğu apaçıktı. Artık bir delikanlı olan çocuk, annesiyle birlikte aşağı yukarı her mevsim eş-babasını ziyarete gelirdi. Her gelişinde kadın Kızılağaç'a, "Ne zaman dönüyorsun? Bilmem kimin sana ihtiyacı var; yok bilmem kim sana Çumo'ya ne zaman döneceğini sormamı istedi" diyerek Kızılağaç'ın bakıp iyileşirdiği, onun sayesinde hayatta kalmış insanları sayıp dökerdi. Kızılağaç, Kesikbağırsak adını taktığı eş-oğlunu çok severdi. Çocuk akıllı ve neşeli bir delikanlıydı, ama annesi Kızılağaç'ın hep huzurunu bozar, keyfini kaçırırdı. Yaşamını gözden geçirmeye koyulduğunu görürdüm. Sonunda, bir gün, onların ziyaretinden az sonra, "Sanırım Çumo'ya geri dönmemiyim" dedi.

389

Ben de bunu düşünüyordum. "Kızılağaç" dedim, "bu insanlar Çumo'da birbirlerine bakıyorlar. Şimdi burada da sana ihtiyaç duyanlar var. Kuzeybatı Evi'ndeki yaşlı adam sen olmadan nasıl ölecek? Yüksek Sundurmalı Ev'deki bu kadın sen olmadan nasıl yaşayacak?"

Kızılağaç Sinşan'da kaldı ve o yılın Dünya'sının ikinci gecesinde bizim için Evlilik Şarkısı söylendi. Daha sonra Kızılağaç, Kara Kerpiç Locası'na katılıp bu öğretinin bilgini aldı. Batı Dolanışı için iki defa Uvakuvaha'ya gitti. Annem hastalandığında onun bakımını üstlendi. Ölüren de uygun olan yere kadar onunla birlikte gitti. Ben de topal keçi gibi peşinden onunla gittim; annem yoluna devam etti; Kızılağaç ve ben birlikte evimize döndük.

İşte böyle; bundan sonra yaşantıma düşülecek bir tarih olmadı. Dışarıdan Vadi'ye bütün getirebileceğimi getirdim, bütün hatırladığımı yazdım. Ötesi yaşandı ve yaşanacak. Burada ben Anlatan Taş, kocam Dinleyen Taş olana kadar yaşadım; bildircinim Parıldayan oldu; yine bu evde, Palamut ve Sinekkuşu beni tezgâhının başında dokumasıyla uğraşan bir büyükanne yaptılar.

NOTLAR

s. 384 *Hanemizin kaplarından girip çıkan ... ama bana çok şey verildi.*

"Zengin olmak", "vermek" sözcüklerinin karşılığı *ambad*; "öğrenmek" sözcüğünün karşılığı *andabad*, yetenek sözcüğünün karşılığı ise *badab* idi. Anlatan Taş, eğitiminin tamamen boşa gitmediğini göstermek için küçük bir sözcük oyunu yapıyor.

Uvakuvaha Takası'na gelen mesaj ve uyarıların çoğu, bölgenin diğer halklarından gelen değiş tokuşa hazır mal ve yiyeceklere ilişkin haberler, tren saatlerindeki değişiklikler, yabancıların katılabileceği şenliklere ilişkin duyurular, Kent uydularından gelen hava tahminleri, yerel şartları etkileyebilecek uzak olaylar, sel, yangın, deprem, yanardağ patlaması gibi afetlere karşı uyarılar türünden kısa sürede anlamını yitiren bilgiler içerdiği için yaklaşık yirmi dört saat için kısa vadeli bellekte tutulurdu. Ara sıra, geniş bir bölge halkını ilgilendirdiği düşünölen işlere ilişkin raporlar, doluşma çıkarılmak ve gerekirse arşivlenmek üzere kâğıda dököüldü.

390 Aşağıdaki raporlar bu ikinci türdendir. Uvakuvaha'da, Kocayemiş Arşivleri'nde saklı tutuluyorlardı. (Elbette bütün bu kayıtlar ve ister insanlardan kaynaklansın, ister Kent'in varoluş sürecinin bir parçası olarak yaratılmış olsun, bilgisayar ağından geçen her veri, Kent'in kalıcı Bellek Bankası'nda saklanırdı; ancak bilgiye erişim sorunu oldukça büyüktü.)

1. BELGE

Rekuvit halkından Söğötlü Uzun Çiftlik'ten Şor'ki Ti tarafından hazırlanıp yollanmış Akbaba halkına ilişkin bir not:

Rekuvit çiftlikleri yıllık konseyi, bir rapor hazırlanmasına ve Aydınlık Sıradağları'nın batı havzasında, İçdeniz havzasında, Ssu Nnoo Irmağı'nın ağzının güneyindeki bütün akarsuların havzasında bulunan Takasların hepsine gönderilmesine karar vermiştir. Fikri ben ortaya atmış olduğum için raporu benim hazırlamam söylen-di. Rekuvit halkı Akbaba halkının sorun çıkarmasının engellenmesi gerektiğini, bunun önemli olduğunu düşünüyor.

Bu halka ilişkin özet bilgiyi Bellek'ten 1306611/3116/6/16 ve 1306611/3116/6/6442 kodları ile elde edebilirsiniz. Bu özetin ana hatları şöyledir: Kendilerini Dayao ya da Bir halkı olarak adlandırıyorlar. Dilleri açısından Büyük Göller bölgesinde yaşayan halklarla akrabalar. Çok uzun bir süre önce oradan batıya sürölmüş olabilirler. Çayır lar ülkesinde ve Omorn Denizi'nin kuzeyindeki çöl-lerde göçebe olarak yaşamışlar. Yaklaşık yüz yirmi yıl önce uygarlaşmışlar. Kaspıyoda adlı bir adam başlarına geçmiş. Onun önderliğinde batıya, Karanlık Irmak ülkesine gelmişler. Liderleri Kuru Göller yakınlarında ölmüş. İktidara oğlu geçmiş ve iktidarı dağıtmaya başlamış, ancak kendisine Büyük Akbaba adını veren kuzeni Astyoda tarafından öldürölmüş. Işıktan bir parmağm kendisine yerleşecekleri yeri gösterdiğini söyleyen Astyoda, halkını Lav Yatakları'na indirmiş. Orada bir kasaba kurmuşlar. Kasabalarına Kent diyorlar. Uygarlaşmalarını tamamlamış durumda, saldırgan ve yıkıcı-

lar. Çok fazla zarar verdiler ve engellenmezlerse daha da verecekler. Bir konsey görüşmesi istiyoruz.

2. BELGE

Na Vadisi Yılantaşı'ndan Okuyan'ın, Rekuvitlerden Şor'ki Ti'nin Akbaba halkına ilişkin notuna cevabı:

İsteğiniz son derece yerinde. Bu konuyu burada konuştuk ve sadece kendi güvenliğimize odaklanmış olduğumuzu görerek daha düşünceli davranmak istedik. Kadınsız, hepsi erkek Akbaba insanları bu Vadi'nin kuzeyine on yedi yıldır gelmekte. İstekleri üzerine onlarla yiyeceğimizi ve çatınızı paylaştık, ama onlarla çalışmadık, evlenmedik ve dans etmedik. Yine de hastalıkları bulaştı. Kültler ortaya çıktı. Kalabalık bir Akbaba adamı topluluğu Vadi'nin aşağısında yarım yıl kadar kaldığında epey ikilik çıktı, boş inançlar arttı, güven duygusu zayıfladı. Eğer bir savaş gerekirse, buradan insanlar gelip katılacaklar. Eğer Akbaba halkını tecrit etmek mümkünse, bu daha iyi olur. Kuzeybatımızda ve Lav Yatakları dolaylarında yaşayan halklardan ve Takas'ın Bilişim Hizmetleri'nden, Akbaba halkının saldırgan eylemleri konusunda Takas aracılığıyla bizi haberdar etmesini istiyoruz.

391

3. BELGE

Tahets ülkesi Vavatlarından Akbaba halkına dair:
Bu hasta halkla iki kuşaktır savaş halindeyiz.

Bu noktadan sonra, bölgenin yirini iki farklı halkının Takas aracılığıyla sürdürdüğü kesintisiz ve heyecan verici mesaj alışverişi başlıyordu. Mesajların çoğu sızlanma ve panik içeriyordu; en acılarından biri Kuzey Dağı'nın güneydoğusundaki bir kasaba olan Uveveve Mag'dan geldi:

İki yıl önce on bir kişiyi öldürüp sekiz kadını ve bütün atları çaldılar. Her kış geliyor ve yiyeceklerimizi alıyorlar. Onlarla dövüşmeyi deneyecekseniz, silahlarınız ve kurşunlarınız olmalı. Onların var.

İçdeniz'in en doğu kıyısından, Beyaz Dağ'ın Altı halkından gelen ahlaki öğüt pek iyi karşılanmamıştı. Onların önerisi, "Bu hasta halkla savaşmayın, insanca davranarak onları tedavi edin" doğrultusunda idi. Rekuvitler bu öneriyi kısaca, "Kuzeye, buraya gelin ve önerinizi siz uygulayın" diye yanıtlamıştı.

Bu olay bir savaşla sonuçlanmamıştı. Eğer Akbaba Kenti topraklarını genişletmek ya da halkını güneybatıya doğru sürmek için bir girişimde bu-

lunsa, bölgenin bütün halklarının ortak direnişyle karşılaşacaktı. Ama Akbabaların imparatorluk düşü kendiliğinden bozguna uğradı.

Takas'ın bütün imkânları Akbaba halkının elinin altında olduğu için bu çöküşün nedenleri anlaşılmas görünür. Bir kere, kuramsal olarak Akbaba halkı öteki halkların Takas'taki bütün tartışmalarını ve planlarını izleyebilirdi. Bellek'te "gizli" bilgi bulunmuyordu. Bilgiyi gizlemenin bir yolu yoktu; kodlanmış bir mesaja, kullanılan kodun açıklaması eşlik ederdi. Anlaşılan, Akbabaların Takas'ı kullanımı son derece sınırlıydı. Sadece bir rahipler sınıfının Takas'ı kullanma izni vardı. Onların da bu izni yalnız teknoloji ve maddi kaynaklara ilişkin bilgiyi elde etme amacıyla kullandığı, dünya çapındaki, devasa mesaj akışı ağının yerel bölümüne pek kulak vermedikleri anlaşılıyor. Akbaba halkı kendisini diğer halklardan olağan olmayan ölçüde yalıtırmıştı. Diğer halklarla iletişim biçimi, saldırganlık, boyun eğdirme, sömürü ve kültürünü zorla benimsetmeye dayanıyordu. Bu açıdan bölgenin içe dönük ama işbirliğine yatkın yerli halklarıyla karşılaştırılınca zaafı çarpıcıydı.

Takas'ın Bellek'inde, Rum ateşinden, makineli tüfekten geçerek, hidrojen bombasına ve ötesine, akla gelebilecek her türlü silahın üretimine ilişkin bilgi kullanımlarına sunulmuşken, güçlü savaş silahları yapma girişimlerinin neden başarıya ulaşmadığı, bu girişimlerinin nerede şaştığı da sorulabilir.

Akla hemen baştan çıkarıcı birtakım cevaplar geliyor: Akıl Kenti çok eskiden bu tür oyuncakların insanlığın hayrına olmadığına karar vermiş, bu nedenle bu konuda bilgi vermiyor olabilirdi. Ya da karışık, hatalı bilgiler vererek, bunlara dayanarak yapılacak silahların etkisiz olmasını garantiyor olabilirdi. Ama Akıl Kenti, atasının soyundan gelen diğerlerine karşı hiçbir sorumluluk duymazdı. İnsanlar nükleer silahlar yapıp gezegeni havaya uçursalar bile uzayın derinliklerindeki Takas istasyonlarının her birinde, Bellek'in bütünü vardı. Elbette, insanlık kendini ortadan kaldırırsa, bilgisayarın onu yeniden yaratmayı uygun görüp görmeyeceği kesin değildi; ama her istasyonun Takas ağının tamamının, hatta evrenin önemli bir kısmının kopyasını çıkarma yeteneği vardı. Öyleyse Akbaba kentini tankları ve uçaklarıyla başarıya ulaştıktan alıkoyan Akıl Kenti değildi. Kuşkusuz, Akıl Kenti, kendisinden istenmiş olsa, tankların, uçakların, roketlerin ve diğer gelişkin silahların maliyet değerlendirmesini yapabilir ve dünya çapındaki teknolojik altyapı ağının, sanayi çağının "teknolojik ekosisteminin" yokluğunda, sanayi çağının var olmasını sağlayan fosil yakıtlarını ve diğer hammaddelerini tüketmiş bir gezegende Akbaba Kenti'nin projesinin umutsuzluğunu kanıtlayabilirdi. Sanayi çağı "teknolojik ekosistemi" yerini, bir yanda Kent'in neredeyse sihre dönüşmüş teknolojisine, diğer yanda insan kültürlerinin son derece gevşek ve hafif, yumuşak ağına bırakmıştı. Uzay gemileri ve uzay istasyonları bile tüysü bir sinir ağından ibaret olan Kent teknolojisi, artık ağır makinelere gereksinim

duymuyordu. Küçük ölçekli, sayıca çok, sonsuz bir çeşitlilik gösteren insan kültürleri ise az ya da çok üretiyor ve değişik tokuş yapıyordu, ama sanayilerini merkezileştirmiyor, ürünlerini uzaklara göndermiyor, yollarını bakımlı tutmuyor, en azından maddi düzeyde kahramanca özveri gerektiren işlere girişmiyordu. Bir şey üretmek, diyelim bir cep feneri için pil yapmak kolay iş değildi; ama gerektiğinde yapılıyordu: Vadi'nin teknolojisi, halkının gereksinimlerini karşılamaya uygundu. Bir tank ya da bombardıman uçağı yapmak öylesine zor ve gereksizdi ki, Vadi ekonomisi terimleriyle bundan söz etmek bile imkânsızdı. Sonuç olarak sanayi çağının doruğundayken bile, böyle makineleri inşa etmenin, bakımını yapmanın, yakıtını sağlamanın ve işletmenin maliyeti öyle büyüktü ki, gezegenin bütün varlığını tüketir, insanlığın büyük bölümünün kölelik ve yoksulluk içinde yaşamasına yol açardı. Belki Akbabaların bir imparatorluk kurmakta başarısızlığa uğramalarına ilişkin asıl soru, neden başarısız oldukları değil, neden bu işe giriştikleridir. Ama bu soru, Vadi halkının cevap verebileceğı türden bir soru değildir.

Yine de sorabiliriz: Akbabalar İçdeniz yöresinin başlıca demir, bakır, çinko ve altın madenlerini ellerinde bulundurdıklarına göre, metallerdeki üstünlüklerini, yersiz bir tank ve uçak yapımı gayretinde kullanmak yerine, tüfek, el bombası türünden “konvansiyonel” silah yığınaklarını, savunmasız ve silahsız halklar arasında kendilerini yenilmez kılacak kadar geliştirmekte neden kullanmadılar? Böyle yapsalardı gerçekten tarih yazabilirdiler!

Sanırım bu soruya Vadi halkının cevabı “Çok hasta kişilerin ölümü o hastalıktan olur” ya da “Yıkıcılık kendini de yıkar” türünden olurdu. Ancak bu cevapta bizim bakış açımıza kıyasla bir tersyüz ediş vardır. Bizim güç dediğimiz, hastalık olarak; başarı dediğimiz, ölüm olarak adlandırılmaktadır.

Sanayi çağı kalıntılarının insan ırkı üzerinde yarattığı, düşük doğum oranı, kısa yaşam beklentisi, sakatlıklara yol açan doğuştan gelme hastalıklar gibi genetik değişiklikleri felaket olarak görmüştüm. Acaba bunun bir de ters yüzü olabilir mi? Fiziksel ve entelektüel alanda olduğu gibi sosyal alanda da doğal seleksiyon işlerlik kazanacak zamanı bulmuş olabilir mi? Na Vadisi halkı, Rekuvitler ve Fennenler, Solmayan Çiçek Kıyısı, Pamuk Adaları, Bulut Irmağı, Karanlık Irmak, Batakliklar ve Aydınlik Sıradağlar halkları zannettiğimden daha sağlıklı, dünyalarına dışarıdan baktığım sürece kavrayamayacağım ölçüde sağlıklı olabilirler mi? İlerlemeyi makinelere terk edip, teknolojiyi kendi ritmiyle ilerlemeye bırakıp, sınırlı ama son derece uygun öğelerini bize aşırı titiz, alçakgönüllü, hatta ürkekçe gelen bir biçimde seçerek kültürlerine uyarlıyorlardı. Acaba bu yolla, “ileri” gitnemeyi ya da sadece “ileri” gitnemeyi seçerek, insanlık tarihinin içinde, canlı, özgür ve güzel bir yaşam kurmayı başarmış olabilirler mi?

SAVAŞÇILARA İLİŞKİN BİR TOPLANTI ÜZERİNE

Telina-na Kırmızı Kerpici'nden Doktorlar Locası üyesi

Ayı Adam tarafından

Uvakuvaha Kocayemiş Locası'na ve Takas'a verilmiştir.

394

Bütün kasabalara götürülmüş bir yazılı not:

Savaşçılar Locası hakkında konuşmak üzere 201. gün Pamukkavağı Düzlüğü'nde toplantı yapılacaktır. Biz orada olacağız; Kastoha'dan Sarsılmaz, Telina'dan Seçici ve Kızılağaç, Çukulmas'tan Boz At.

Kastoha-na Yıllantaşı'ndan Sarsılmaz'ın toplantıda söyledikleri:

Söylediklerime Savaşçılar Locası ve Kuzu Locası üyeleri herhalde katılmayacak. Herhalde inkâr edecekler, tartışma ve anlaşmazlık çıkacak. Çoğumuz tartışmaktan ve anlaşmazlıktan hoşlanmadığımız için şimdi söyleyeceklerimi şimdiye kadar söylemedik. Zayıf ve özensiz davranmış olduk. Burada, bunları söylemenin tam zamanıdır. İşte söylüyorum:

Akbaba halkı, o halktan buraya gelen o adamlar hastadır. Onların kafaları ters dönmüş. Hastalık taşıyan adamların evimize girmesine izin verdik. Yapmamalıydık ve bir daha yapmayacağız. Ama dinleyin. Savaşçılar Locası üyelerine ve Kuzu Locası üyelerinin bir bölümüne de hastalık bulaşmış. Onlar da hasta. Belki tedavi olmak, iyileşmek isterler. Yok eğer hasta olarak yaşamak isterlerse hastalığın olduğu yere, bu adamların geldiği yere, Karanlık Irmak'ın kuzeyindeki Lav Yatakları'na gitmeli ve orada kalmalılar. Söyleyeceğim budur; adına konuştuğum, buraya benimle gelen insanlarla kararlaştırdığımız budur.

Başka insanların söylediği diğer şeyler:

Dört kişi Vadi'yi başkalarına kapayacak mı?

Dört kişi tartışmayı başlatacak.

Kim hasta? İnsanları evlerinden, kasabalarından, Vadi'den dışarı sürmeyi konuşanlar hasta. Asıl bunlar hasta kafalardan çıkmış düşüncelerdir.

Evet, kim hasta? Asıl dövüşmekten korkanlar hastadır.

Kendini bilmemek hastalığın doğası gereğidir. Bu bilgisizlik hastalığın ta kendisidir.

Bu söz kendisiyle çelişiyor. Eğer hasta olduğunu bilmemek hastalıklısa,

sen kendin hasta olmadığını nereden biliyorsun?

Ha, hastaysa onu siz anlarsınız zaten! Adamı Savaşçı yapar, yüzüne tütün dumanı üfler, ona hasta bir ad takarsınız; yok Sefalet, yok Leş Kokulu, yok İshal!

Bakin, aptal aptal konuşmayın. Sinirlenmenin gereği yok. Kendiniz iyi olmadan hastalığın ne olduğunu söyleyemezsiniz. Zayıf kendisine güçlü der, güçlü ise zayıf. Görkem kendini iğrenç diye, barışçı ise savaşçı diye adlandırır. Bakın, barışı ancak savaşçı yapabilir.

Barışı kimse yapmaz. Barış barıştır. Siz kendinizi ne sanıyorsunuz da barış yapacaksınız? Bir dağ mısınız, bir Gökkuşağı kişisi mi, yoksa Çakal mı?

Sakinleşin, susun biraz. Beni işitmenizi, dinlemenizi istiyorum. Savaşçı olmaktan utanmıyorum. Bundan utanç duymamı istiyorsunuz ama bu mümkün değil. Savaşçılar Locası'nda gereksindiğim gücü ve bilgiyi buldum. Bırakın bunu sizinle paylaşayım.

Ben de Savaşçı olmaktan utanmıyorum! Bu benim gururum! Asıl siz hastasınız; ölüyorsunuz, haberiniz yok. Yiyorsunuz, içiyorsunuz, dans ediyorsunuz, konuşuyorsunuz, uyuyorsunuz ve ölüyorsunuz. Başka bir şey yok sizin için; karınca ya da pire ya da sivrisinek gibisiniz. Hayatınız bomboş, hayatınız hiçliğe gidiyor, dönüp dolaşıp tekrar tekrar hiçliğe gidiyor! Biz böcek değiliz. Biz insanız. Yüce bir amaca hizmet ediyoruz.

Ne? Ne amacı? Kimin amacı? Dinleyin, dinleyin! Büyük Adam konuşuyor! Kafasının arkasındaki ağzını açmış konuşuyor! "Hizmet ediyorum, bok yiyorum" diyor Büyük Adam! "Herkesten üstünüm! Sonsuza kadar yaşayacağım! Benden başka her şey boktandır!" demek istiyor.

Bakin! Eğer siz bilge kişiler hasta olduğumuza karar vermişseniz, neden bizi Doktorlar Locası'na göndermediniz?

Siz de bilirsiniz ki, istenmeyen tedavi, tedavi etmez.

Dansçı olmak için dans etmeniz gerekir.

Savaşçı olmak için de savaşmanız gerekir!

Kiminle savaşacaksınız? Annelerinizle mi?

Akbabaların buraya gelmesini, burada kalmasını ve tekrar gelmesini kabul eden Savaşçılar Locası değildi. Tekrar geldiklerinde onları geri püskürtmeye hazır olan siz değil, bizdik. Niçin mi Savaşçı'yız? Çünkü onlar savaş açmış. Onların gelmesine, gönüllerce kalmasına izin veriyorsunuz; şimdi de hastalıktan söz edip kendi insanlarınızı ayıplıyorsunuz. Ama bizi dinlemediniz. Onları geri püskürteceğimizi ve buradan uzak tutacağımızı söyledik hep. Şimdi siz kendiniz aynı şeyi söylüyorsunuz.

Evet, bunu söylüyorum, ama bunu bir Savaşçı olarak söylemiyorum.

Akbabalara nasıl koyacaksınız öyleyse? Şarkılarla, danslarla mı?

Ateşi söndürmek için kibrit kullanımam ben, Savaşçı.

Güçlü ancak güçle bozguna uğrattılır, Sözcü.

Savaşçı, eğer istediğin savaşsa, bizimle savaşmalısın. Kendi halkınla,

tarlalarımızda ve ambarlarımızdakilerle, yaban doğadakilerle savaşmalısın. Meyve bahçelerimizdeki her ağaçla, bağlarımızdaki her kütikle, çayırın çimeniyle, İrmak'ın Vadisi'ndeki her taşla, her toprak zerresiyle savaşmalısın. İnsanoğlu Hastalığı'na teslim olmuşsun ve bizi de hasta etmek istiyorsun. Şimdi seç bakalım; öldürülecek misin, iyileştirilecek misin, sürülecek misin?

Sarsılmaz bunu dedi ve birçok başka kişi dedi ki:

Taşlar bu sesle konuşuyor. Toprak ve İrmak bu sözcüklerle konuşuyor. Aslan böyle diyor, Ayı bunları söylüyor. Dinleyin!

396. *Bundan sonra olanlar:*

Yeni gelenler olduğu için Sarsılmaz'ın bu konuşmasının ardından toplantıya bir süre ara verildi.

Akşamüzeri insanlar tekrar öne çıkıp Savaşçılar Locası lehine ve aleyhine konuşmaya, başkalarının söylediklerini tartışmaya başladı. Bundan sonra toplantı dört gün boyunca sürdü. Getirdikleri yiyecekleri düzlükte kalanlarla paylaşan pek çok insan da kasabalardan gelip gitti. İnsan ruhu ve aklı üzerine, hastalık ve kutsallık üzerine çok şey söylendi. Savaşçılar Locası ve Kuzu Locası'nın gizli tuttuğu şeyler, bu locaların üyeleri tarafından söylenip açıklandı. Bunlar duyulduktan sonra pek çok kişi, Savaşçıların gerçekten hasta olduğunu söyledi. Kimi Savaşçı gelip loca üyeliğinden ayrıldığını bildirdi. Bunların konuşmaları giderek daha ateşli bir hal alınca, Kocayemiş Locası'ndan kimileri ve Uvakuvaha Yılantaşı'ndan, bu heyimasın sözcüsü Yanı Sıra Yürüyen, birinin gizlice yaptığını herkesin önünde reddetmesinin iyi olmadığını, bir şeye son vermenin en iyi yolunun, o şeyi bırakıp uzaklaşmak olduğunu söyledi. Bunun üzerine heyecan biraz yatıştı. Bu kadar çok insan toplanmış, heyecan ve duygular fazlasıyla kızışmış olduğu için, hazır hava o kadar güzelken ve bir sürü iyi davulcu da oradayken, çoğu insan uzun davul dansı yapmaya başladı. Ama hâlâ Savaşçıların yoluna bağlı kalan ve onu savunmak isteyen yüzün üzerinde erkek ve kadın vardı. Onlar adına Telina-na'dan Kafatası şöyle dedi:

Kafatası'nın konuşması:

Hasta olduğumuzu, hem de ölümcül derecede hasta olduğumuzu, hastalıktan öldüğümüzü söylüyorsunuz. Hastalığımızdan korktuğunuzu söylüyorsunuz. Öyle olsun. Öyleyse, ben de şöyle derim: Hastalığımız insanlığımızdır. İnsan olnak, hasta olmak demektir. Aslan sağlıklıdır; şahin sağlıklıdır; meşe sağlıklıdır; onlar kutsal olanın düşünceliliği sayesinde yaşarlar, bir özen göstermeleri gerekmez. Oysa kutsallık bizden özen ve dikkatini geri çekmiş. Kutsal olanın aklı bizim içimizde. Onun için her şey özen göstermeye, aklımızı kullanmaya, düşünceli davranmaya çabalıyız. Yine de tam değiliz. Ne sağlıklıyız, ne iyiyiz ne de sağlıklı, iyi şey-

ler yapıyoruz. Bunu inkâr etmek dikkatsizce, akılsızca bir düşünce olur! İnsanın diğer hayvan ve bitkilerden bir farkı olmadığını söylüyorsunuz. Kendinize taş toprak diyorsunuz. Oysa bu birlikten dışarı atılmışsınız, bunu inkâr ediyorsunuz. İnsan ruhunun yeryüzünde bir evi olmadığını inkâr ediyorsunuz. Öyleymiş gibi yapıyor, arzunuzdan ve hayal gücünüzden evler kuruyorsunuz; ama onların içinde yaşayamazsınız. O evlerde yaşamaz. Ve inkârımız, yalanımız, rahata düşkünlüğünüz yüzünden cezalandırılacaksınız. Ceza günü savaş günüdür. Kurtuluş yalnız savaştır. Yalnız muzaffer savaşçı gerçeği bilecektir. Ve gerçeği bilmek sonsuza kadar yaşamak demektir. Çünkü sağlığımız hastalığımızda, barışımız savaştır. Ve bizim için yalnızca bir, tek bir ev vardır: Herkesin üzerindeki Bir. Onun dışında ne sağlık, ne barış, ne hayat, hiçbir şey yoktur.

397

Kafatası'nın konuşmasından sonra:

Kafatası'nın konuşmasına doğrudan cevap veren olmadı. Kimileri ağladı, kimileri korktu, kimileri de bir insanın Kafatası'nın söylediklerini söylemiş olmasına son derece öfkelenmişti. Duygular o kadar ayaklanmıştı ki, Sarsılmaz, Yanı Sıra Yürüyen, Ounmalin Yanartaşı ve toplantıyı yöneten diğerleri şiddete yol açabileceğini düşünüp cevap vermemeyi tercih ettiler. Yalnızca Çumo Kan Soytanlarından bir şarkıcı şarkı söylemeye başladı:

“Bir'in dışında hiçbir şey yoktur,
hiçbir şey, kadınlar ve çakallardan başka.”

Ounmalin Yanartaşı ona şarkıyı geri almasını söyledi. O da öyle yaptı, ama çoğu kişi şarkıyı kapmıştı; sonraları çok söylediler. Sonra Yanı Sıra Yürüyen, Kafatası'na ve diğer Savaşçılara bu açık toplantının yeteri kadar uzadığını söyledi ve onları Uvakuvaha'ya gelip konuşmaya, ne yapılacağına karar vermeye çağırdı. Kendi aralarında konuşmak istediklerini, başkalarıyla konuşmayacaklarını söyleyen Savaşçılar Uvakuvaha'ya gitmeyi reddettiler. Sarsılmaz, nasıl isterlerse öyle yapmalarını söyledi.

Kocayemiş Locası'ndan kimileri Sarsılmaz ve Yanı Sıra Yürüyen'in gerektiği gibi davranmadıklarını düşünüyordu. Bir uzlaşmaya varmak için konuşmak istemeyen, yalnız kendileri gibi düşünenlerle konuşmayı tercih edenlerin Vadi'yi terk etmesi gerektiğini, gidip onlarla aynı fikirde olan Akbaba'yla konuşmalarının daha iyi olacağını söylediler. Bu grupla Sarsılmaz'ı destekleyenler arasında ateşli bir tartışma başladı. Savaşçılar kafa sallayıp gülümseyerek onların tartışmasını seyretti.

Tartışma ve tartışmanın sonu:

Sinşan'dan Şahin Çılgılı, sözcü sıfatıyla taşıdığı kocayemiş ağacından asasını havaya kaldırarak, “Eğer tartışmazlarsa, gitmeliler. Ve eğer git-

mezlerse sürülmeliler” dedi.

Sarsılmaz, öfkeyle Şahin Çığlığı'nın üstüne yürüyerek, “Eğer onları sürersen, sen de onlarla gidersin; süren sürülenle gider, dövən dövülenle!” dedi.

Yanı Sıra Yürüyen, “Hastalık bizim ağzımızdan konuşuyor” dedi.

Yanı Sıra Yürüyen'i herkes duydu. Şahin Çığlığı esasını fırlatıp attı. Bir süre kimse bir şey demedi. Sonra Şahin Çığlığı, “Gittiler” dedi.

Yanı Sıra Yürüyen, “Evet, sanırım şimdi gidiyorlar” dedi.

Sarsılmaz, “Sözlerim hastaydı. Şimdi bir süre sessiz kalacağım” dedi. Irmak'a inip yıkanmaya ve kendisiyle baş başa kalmaya gitti. Ötekiler de, Savaşçılar Pamukkavağı Korusu'nda, toplantının olduğu yerde bırakıp, Irmak'a inmek ya da kasabalarına dönmek üzere toparlanmaya başladı.

398

Ertesi gün Savaşçılar da kasabalarına, evlerine döndü.

Bu olay Vadi'de bu locanın sonu oldu. Loca geri dönmek üzere gitmişti.

Bunu niçin yazdım?

Daha önce Savaşçı olan bazı adamlar bu toplantıdan sonra Akbaba halkıyla yaşamaya Karanlık Irmak ülkesine gitti. O yıl yirmi dört kişi, ertesi yıl sayısını tam bilmediğim birkaç kişi daha gitti. Kadımlardan giden olmadı. Bu ülkeye daha önce bir Akbaba adam olan babasıyla giden Sinşanlı bir kadın vardı. Yıllar sonra geri döndü. Bu halkı anlatmak üzere yaşamını yazdı. Onun dışında Akbaba adamların Vadi'ye geldiği ve Savaşçılar Locası'nın kurulduğu zamana ilişkin pek bir şey yazıldığını sanmıyorum. Pamukkavağı Düzlüğü'ndeki o toplantı sırasında çok genç bir adamdım, ama yaşamım boyunca o toplantıyı çok düşündüm. İyiiken hastalıktan söz

etmek istemeyiz, ama bu tavrın ardında bir boş inanç vardır. O toplantıda konuşulanları özenle gözden geçirip düşünerek, İnsanoğlu Hastalığı'nın mutasyona uğrayan virüsler ve zehirler gibi olduğu sonucuna vardım: Bir biçimde hep var olacak, gezip yer değiştiren insanlar tarafından başka yerlerden taşınıp getirilecek ve her zaman salgın tehlikesi bulunacak. Hastalığa yakalanmış olanların o gün söylediği doğrudur. Bu, insanlığımızdan kaynaklanan korkutucu bir hastalık. Bir daha ortaya çıkmasın, olanlar, söylenenler yinelenmesin istiyorsak, Savaşçıları ve Pamukkavağı Düzlüğü'nde söylenenleri unutmama bilgeliğini göstermeliyiz.

Şiirler

Dördüncü Kısım

Bu bölümdeki şiirler, tören ve şenliklerde, heyimaslardaki eğitim sırasında ya da yedi büyük uvakuvada sıklıkla kullanılırdı.

AY DANSI ŞARKISI

Ounmalin Yanartaş Evi'nden Bağ tarafından bestelenen bu şarkı, Ay Dansı öncesi ritüel şarkılarından biri olarak bu kasabada erkekler tarafından söylenirdi.

Eğer bana soracaksan,
nereye gittiğini sor
nereye gittiğini
kıvrıcık saçlı kızın.

Eğer cevaplayacaksam,
gittiğini söylerim sana,
ayın altında
yatıp uzanmaya.

EYEGEONKAMA

Törens l bir nitelik taşmamakla birlikte, Ay Dansı öncesinde ve sırasında kadınlarn söylediği bir şarkı. "Evet şarkısı" ezgisiyle söylenen pek çok versiyonu olduğu gibi doğlaşlamalar da bu adla anılırdı. Aşağıdaki Sinşan versiyonudur.

İki dudak arası ne kadar açık?

Bir sözcüğün dışarı çıkmasına yetecek kadar.

İki dudak arası ne kadar açık?

Bir adamın içeri girmesine yetecek kadar.

Eğer sözcük evetse, evetse,

eğer sözcük evetse,

aralanıyorsa dudaklar kabullenerek,

gir içime, evet, evet,

gir içime, evet.

401
F26

 UMO'DA BİR DEREYE BARAJ KURARKEN YA DA SUYUN YÖNÜNÜ BİR SULAMA TANKINA ÇEVİRİRKEN SÖYLENEN şARKI

 ulluklara,  ulluklara

gitsin bu su, gitsin bu su.

Katranotları da, mısır kökleri de

istiyor bu suyu.

Tekeotları da fasulye yaprakları da

istiyor bu suyu.

Akan suyun yatağı,

gönlümüzden geçen bu değil!

 ulluklara gitsin bu su,

susineklerine gitsin.

Yaban kazı kanatlarıyla

yukarıya taşsın.

Yusu uk b eğinin larvası

aşağıya taşsın.

G nl m zden geçen bu değil,

hiç istemiyoruz böyle yapmayı,

yalnızca ödünç alıyoruz

geri dönüş yolumuzda.

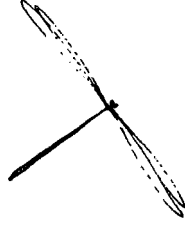
Bunu yapan biz,

hepimiz  leceğiz.

Akan suyun yatağı,

geri dönüş yolunda

şimdilik, hoş g r bizi burada.

IRMAK BOYUNCA YUKARI

Bir Tuz Yolculuğu şarkısı. Mavi Çamur Ev'inin Tuz Locası'nın üyeleri Na Deltası'nın en doğu kolunun doğusundaki bataklıklarda taşla çevrili dokuz Tuz Havuzu'nun bakımını yapardı. Suyun buharlaşması ve tuzun billurlaşması, beş yıllık bir döngü içinde suyun havuzdan havuza aktarılmasıyla denetim altında tutulurdu. Hem işlenmemiş hem de rafine tuz Mavi Çamur heyimasının "armağanı"ydı. Su Dansı'ndan bir ay sonra, dokuz kasabadan Tuz Locası insanları havuzlarda ve savaklarda büyük ölçekli tamiratlar yapmak ve kurutulup toz haline getirilince baharat olarak kullanılan kırmızı deniz karideslerini toplamak için Irmak boyunca aşağıya törensel bir yolculuk yapardı.

Dönüyor ırmağın ağızlarından, dönüyoruz yukarı,
solda, güneybatıda, mavi dağlar.
Dönüyoruz batı okyanusunun kıyılarından,
kuzeydoğuda, sağda, mavi dağlar.

Dümdüz sahillerden, doğmamışların kumsallarından,
yürüyoruz geriye, dağların arasında, ırmak boyunca yukarı.
Tuz diyarından, kenardan, bomboş yerlerden,
yürüyoruz geriye, kuru ot tepeleri arasında,
ırmak boyunca yukarı.

TEPELERDE YAŞAYANLARA

*Dünya Dansı'nın İkinci Günü,
Mavi Çamur Hayvanları Uvakuvası'nda söylenir.*

Dört ayakla, dört ayakla yürürsünüz
yürürsünüz etrafta, dünyanın etrafında,
dört ayakla yürürsünüz
doğru yolda, dans ederek yürürsünüz,
yürürsünüz güzelce, dans ede ede,
hep tetikte, tehlikeli, tehlikede yürürsünüz,
yürürsünüz doğru yönde.

İÇDENİZ

Sinşan Yılan taşı heyimasında, Mika tarafından eğitsel amaçlı olarak okunmuştur.

Orada, suyun altında her yerde kentler,
eski kentler var.

Orada, denizin dibinde, hep yollar ve evler,
sokaklar ve evler var.

Denizin karanlığında, çamurun altında, orada,
kitaplar var, kemikler var.

Denizin altında, orada, bütün eski ruhlar,
suyun altında, çamurun içinde,
karanlıktaki eski kentlerin içinde.

403

Orada olmayacak kadar çok ruh var.

Denizin kıyısından gidersen,
İçdeniz'den gemiyle geçersen,
aşağıdaki eski kentlere bir bak.

Suda buzdan alevler gibi eski ölülerin ruhlarını göreceksin.

Yakamoz, denizanası, kum sineği, kimi olsa yakalar
bu eski ruhlar.

Kimi yakalarsa onu alırlar.

Pencerelerinden süzülür, denizin karanlığındaki
çamurun içinde,
yollarında yüzerler.

Suyun üzerine yükselirler, doğmaya can atarak.

Dikkat et denizin köpüğüne, genç kadın,
kum sineklerine dikkat et!

Rahminde eski bir ruh bulabilirsin sonra,
eski bir ruh, yeni bir kişi.

Yakalayacak kimse bulamayan bu eski ruhlar,
kum sineği gibi sıçarlar.

Yaşamları denizin dalgaları, ruhları denizin köpüğü,
kara kumsalda köpük izleri,
bir oradalar, bir değiller.

BİR KOCAYEMİŞ LOCASI ŞARKISI

Bu şarkının ses-sözleriyle birlikte söylenmesi yaklaşık bir saat sürerdi. Kimi şarkılarda ses-sözler "anlamsız" heceler, sesler ya da artık kullanılmayan unutulmuş kelimelerdi. Bu şarkıda ise ses-sözler şarkının sözlerinden geliştirilmişti. Örneğin şarkı dört notalı heya heya ile açıldıktan sonra, ezgi mırıldanmaya başlanırdı: Mırıldanmanın mmmmm sesi aynı zamanda ilk kelimenin, "evlerinden" anlamına gelen ma-invetun kelimesinin ilk sesi idi. Mınlı giderek ma hecesine dönüşür; "Dört Ev seslileri" ile geriye doğru bir çeşitleme yapılır; ma-ün, ma-oun, ma-on, ma-un, ma-in derken kelimenin ilk iki hecesi ma-in yakalanır; ilk kelime ma-invetun söylenene dek böyle giderdi. Şarkının diğer anahtar kelimeleri de böyle söylenir, "ses-sözleştirilirdi."

Bu şarkının sözleri ve müziği Sinşanlı Mika'nındı. Bize de kendisi verdi.

Evlerinden, kasabalarından,
yıldızların arasındaki karanlık patikalardan,
suyun üstünde ayın, güneşin
çizdiği parlak izlerden
gökkuşağı halkı geliyor.
Geliyorlar uzun boyları ve uzun bacaklarıyla,
kıvraklıkları ve uzun kollarıyla,
rüzgâr çakallarının yanında,
yağmur ayısının önünde,
durgun hava şahininin altında,
sis pumalarının peşinde,
gün ışığının patikalarında,
ay ışığının izlerinde,
yıldız ışığının yollarında,
karanlık sokaklarda.
Rüzgâr merdivenlerden,
bulut basamaklardan tırmanıp,
havanın merdivenlerinden
yağan yağmurun basamaklarından iniyorlar.
Kapalı göz onları görür,
sağır kulak işitir,
ağız kıpırdamadan konuşur onlarla,
el kıpırdamadan dokunur.
Uyumaya giderken uyandırırız onları,
kasabalarının yollarında yürüyerek.
Ölürken onları yaşarız,
güzel evlerine girerek.

KEMİK ŞİİRİ

Uvakuvaha Mavi Çamur heyimasından öğretti şiiri.

Çözüm
kendini çözer,
sorunu arkada bırakır,
bir iskelet,
önceki gizem,
çevrede, üstte, altta, içeride.
Ey Berraklık!

Gizemi kırmaya çalışırken
elinin kemiklerini kırma.
Onu eline al, ye, kullan, eskit,
sonra çakala at.

Kalbinin kemikleri,
işte gizem orada.
Gövdeyi giyen elbiseler,
işte iyi bir soytarı.

Yap-bozun parçaları yap-bozu yapar.
Cevaplar soruyu tamamlar.
Yürek kemiğinden yapılmış da olsa
bir kaval,
karganın bildiği,
ama söylemediği şarkıyı,
Kavuşma denilen şarkıyı çalar.

Ah, nasıl korkuyorum,
korkuyorum, korkuyorum.
Her gece, perperişan,
bir viraneye gidiyorum.
Başka bir yol yok mu?
Genç ve aniden ölmeyi dilerdim eskiden,
soğuk yağmurdan ve acılardan,
ruhumun kemiklerini ellerimle
yapmam gerektiğini bilmeden önce.

Karanlık kayadan
fıskırır aydınlık su.
Kafatası bir kap gibi
içinde tutar açıklığı.
İç bu sudan, yolcu.
Akıllı ol. İç.

KARINCA DANSI

Dünya Dansı'nın Üçüncü Günü olan, "Bal Günü"nde, bütün Vadi kasabalarında çocuklar tarafından An Dansı'yla birlikte söylenir ve dansı yapılırdı.

Bu evde yüzlerce, yüzlerce oda var.
Yüzlerce, yüzlerce dehliz var bu evde,
Bu evde herkes koşar, koşar, koşar durmadan.
Herkes birbirine çarpar, çarpar, çarpar bu evde.
Hey! Küçük büyükanneler!
Bırakın beni çıkayım bu evden!
Bırakın beni çıkayım buradan!
Hey! Bırakın beni çıkayım!

ÖĞRETİ ŞARKILARI:

DÜNYANIN VE GÖKYÜZÜNÜN DÜZENİ VE DANSLARI

Böyle şarkılar, heyimasta çocukların eğitiminin parçası olarak, dilli davul eşliğinde, sözcükler ve dizeler sık sık tekrarlanarak söylenirdi. Ev'den Ev'e ve kasabadan kasabaya farklılıklar gösterirdi. Aşağıdaki derleme Madidinou Yıllantaşı'ndan alınmıştır.

I DÜNYA KASABASI

Kerpiç, mavi çamur, yılan taşı, yanar taş:

dünya kasabasının evlerinin

tabanı ve duvarları.

Bulut, yağmur, rüzgâr, hava:

dünya kasabasının evlerinin

pencere ve çatıları.

Döşemelerin altında, bodrumların altında,

çatıların üstünde, bacaların üstünde,

sağ elin solunda,

sol elin sağında,

geleceğin kuzeyinde, geçmişin güneyinde,

doğudan önce, batıdan sonra,

dış duvarlar:

Sınırsız,

yabani,

varoluşun dağları ve ırmakları,

olasılık vadisi.

407

II. YUVARLAK KASABA

Dünya kasabası top gibi yuvarlak.

Yeterince uzarsa,

kendine çıkar her sokak.

Eskidir caddeler,

uzundur yollar,

geniştir sular.

Batıya yüzer doğuya dönen balinalar,

kuzeye uçar güneye dönen kırlangıçlar,

yağmur yükselmek için yağar,

kıvılcımlar düşmek için yükselir.

Akıl bütününü içinde tutabilir

ama yürüyerek varılmaz

sokağın başlangıç ucuna.

Diktir tepeler,

diktir seneler,

derindir sular.

Yuvarlak kasabada

evin çok uzaklarda.

III. ROTALAR

Dönerek gider dünya,
dönerek fırl fırl,
aydınlıkta karanlık arasında,
günlük dönüş rotasında.

Güneyle kuzey arasında uzanan
dönüşün eksenidir;
batıdan doğuya uzanan,
dönüşün yoludur.
Karanlıkta da aydınlıkta da, işte böyle,
döner karanlıkta da aydınlıkta da.

Dönerek gider ay,
dönerek çepeçevre,
bir aylık gününü dönerek fırl fırl,
aydınlıkta karanlık arasında,
döner çevresinde dünyanın
aylık dönüş rotasında.

Hilal ay gününün şafağıdır,
dolunay öğle, ayın küçülmesi akşam,
ay karanlığı ayın gecesidir,
o ara ay karanlığa bakar, işte böyle,
döner karanlıkta da aydınlıkta da.

Dünya ve ay birlikte,
dönerek gider ikisi birden,
güneşin çevresinde,
yıllık dönüş rotasında.

Yazı ve kışı yapar
dönüşün eğik ekseni,
yıl dansının iniş çıkışını yapar.

Dansçılar, parlak dansçılar,
Ou, güneşin parlak çocuğu,
Adsevin, sabahın ve akşamın gururu,
bakın, bakın dansçılar, parlak dansçılar,
dünyadan dışarı doğru, kızıl Kemel,
Gebayu ve Udin

ve gözün artık göremediği
karanlıkta yitik diğer dansçılar,
döner çevresinde aydınlığın
döner karanlıkta da aydınlıkta da.

NOT: Güneş sisteminin bu betimlemesi küçük çocuklar tarafından oyunlaştırıldı. Dünya, ay, çıplak gözle görülen beş gezegenin yerine geçen çocuklar, kendi etraflarında ve ortada güneşi oynayan şarkıcının çevresinde fırl fırl dönerdi.

Aşağıdaki şarkı ise tek başına söylenmez, dansı da yapılmazdı. Belirli bir davul ritmiyle ezgili ya da ezgisiz söylenirdi. Çocuklara ilk bölümü öğretilir, kalanı erginlik çağına kadar öğrenilmezdi. Sözler öylesine bilindik ve kutsaldı ki çoğu zaman dillendirilmez, “davulla söylenirdi.” Şarkıda kullanılan davul ritimleri de sözcükler kadar bilindik ve farklıydı.

409

III. DÖNGÜLER

Merkezi çevresinde, açık bir döngüde
döner dünya, günü döner:
dünyanın çevresinde, açık bir döngüde
döner ay, ayı döner:
güneşin çevresinde, açık bir döngüde
döner dünya, yılı döner:
merkezi çevresinde, açık bir döngüde
döner güneş, dansı döner:
güneş ve öteki yıldızlar, açık bir döngüde
dansı döner, geri döner.

Dans durmaktır
ve değişmeden değişmek,
ileri giderek geri dönmek.
Dans yapmaktır
dağları ve ırmakları,
yıldızları ve yıldız adalarını
ve bozmaktır.
Dans vadideki dansın
döngüsünün döngüsünün
açık döngüsüdür.

Başlamak
geri dönmektir.
Çiçektir
tohumu yitirmek.
Öğrenmek için taş

dokunur pınara.
Dansı görmek için:
Yıldız ışığı.
Dansı duymak için:
Karanlık.
Dansı dans etmek için:
Işıltı, ışıltı.

Evlerde
dans ediyorlar.
Dans alanında
parıldayarak dans ediyorlar, ışıltı ışıltı.

HABERCİ ÇAĞRISI

Kara Kerpiç Locası'nda dilli davul çalarak söylenen eski bir şarkı.

Bıldırcın, ah bıldırcın,
bir sözcük getir bana

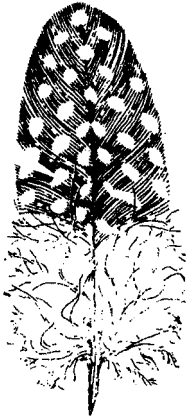
Geçemem, geçemem,
bu yakadan öteye geçemem.

Keklik, ah keklik,
bir sözcük getir bana

Bilemem, bilemem
bu yakadan öteye geçemem.

Güvercin, ah güvercin
bir sözcük getir bana

Ben artık geri döndüm,
oraya gittim, geri döndüm.
Sözcüğün benim tüyüm,
tüyüm senin sözcüğün.

BİR ÇİMEN ŞARKISI

*Uvakuvaha'dan, Çimen Dansı için bir Kırmızı Kerpiç şarkısı.
Ölçüsü "beşleme".*

Çıt çıkarmadan
işte oluyor,
işte geliyor,
kara tepeler
başkalaşıyor,
yağmurla yüklü
bulutun altı,
sisin içinde
güneş güneyde
ve serin rüzgâr,
sessizce esen
batı rüzgârı,
güney rüzgârı.
Yağmur çokluğu
sessiz düşüyor:
Çimen çokluğu
göğe çıkıyor.
Kara tepeler
yeşilleniyor.
İşte oluyor
çıt çıkarmadan.

BULUTLAR, YAĞMUR VE RÜZGÂR

Bir Çimen Dansı şarkısı.

Dağda Yatan Aslan'ın evinden
yaklaşan dansçıların ayak sesleri geliyor,
dinleyin, aceleci ayak seslerini
tepelerin eteklerinden, bize doğru
koşan Ayı dansçılarının.
Çakal, Çakal izliyor onları,
uluyan ve şarkı söyleyen Çakal!

AYININ ARMAĞANI

Uyakuyaha Kara Kerpiç Locası'ndan bir öğretici şiiri. Ölçüsü, Kara Kerpiç şiirleriyle özdeşleştirilen dokuz heceli ölçüdür.

Ayının adını bilen yok,
ayı bile bilmez. Yalnızca
ateş yakan, gözyaşı döken
bilir adını ayının, bu
adı ayı verdi onlara.
Bildircin, çimen, bebek, puma,
ömür boyu yaşam doludur,
yoktur söyleyecek sözleri.
Ayının adını bilenler,
onlar, bir başlarına çıkar,
boşluklardan ve köprülerden,
tehlikeli yerlerden geçip
konuşurlar. Konuşmaları
ve söylemeleri gerekir
bütün sözcükleri, bütün
adları, çünkü onlar bilir
ilk adı, ayının adını.
Bu adın içinde yatar dil.
Bu adın içindedir müzik.
Dansımız ezgisiyle başlar
bu adın. Odur tuttuğumuz
el ele tutuştuğumuzda.
Kimse görmez gördüğümüzü
bu adın karanlık gözüyle:
Olacağı görürüz. İşte
bundan korkarız; karanlıktan.
İşte bundan ateş yakarız.
İşte bundan gözyaşlarımız,
akıttığımız tuzlu yağmur.
Bütün ölümler, hepsi,
bizimki, başkalarınınki,
her biri kendi ölümümüz,
çünkü ayının kara adı
ayının bize armağanı.

BİR EVLİLİK

Telina-na Kocayemiş Locası'ndan alınmıştır.

Yedinci Ev Kadını yamaçta ayağa kalktı.
Beyaz kolları, beyaz gövdesi, beyaz saçlarıyla,
yamaçtaki çimenlerin arasından ayağa kalktı,
yağmur mevsiminde, sabahın erken saatinde.
Derenin yanında tepelerin yükseldiği yerde,
meşelerin arasında yamaçların açıldığı yerde,
beyaz kadın çimenlerin arasından ayağa kalktı,
yüzü güneybatıya bakarken
Güneş tuttu elini.
Böylece yapıldı ayın,
böylece, elleri değdiğiinde,
el ele tutuştuklarında, böylece:
Güneş'in elini tuttu.
ve saydamlaştı Dokuzuncu Ev'e girerken.

413

GEYİK DANSI

*Mavi Çamur Ev'i'nin çok eski ve kutsal bir şarkısı.
Çevriliş bu kitaba girmesi için Sinşan Mavi Çamur Ev'i'nden
Kocayemiş Kırmızı tarafından verilmiştir.*

Bir geyik yürür Altıncı Ev'de
yağmurdan yapılmış,
adımları yağmur damlası.
Toprağın üstünde bir sarmalda dans eder.
Bir geyik çıkar Yedinci Ev'de
buluttan yapılmış,
sağrısından bulutlar sarkar.
Kayanın üstünde bir sarmalda dans eder.
Bir geyik koşar Sekizinci Ev'de
rüzgârdan yapılmış,
boynuzlarından rüzgâr eser.
Vadi'nin içinde bir sarmalda dans eder.
Bir geyik durur Dokuzuncu Ev'de
havadan yapılmış
gözleri durgun hava.
Dağların üstünde bir sarmalda dans eder.
Dans eden geyiğin sarmalının içine
bir şahin tüyü düştü.
bir kelime söylendi
Dokuz Ev'in Eklm Yeri'nde.

PUMA DANSI

Bu şarkı, Sınşar'da bir ruh yolculuğu için yalnız başına dağlara çıkmaya hazırlananlara öğretilirdi.

Güneybatı ayağımı koydum yere,
dört küçük, bir büyük yuvarlak çukur,
çamın orada, tozların içinde,
çamın orada, toprağın içinde,
dağın üstünde.

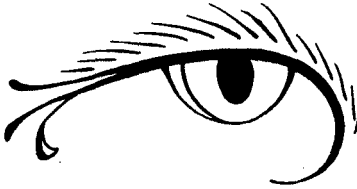
Kuzeybatı ayağımı koydum yere,
dört küçük, bir büyük yuvarlak çukur,
defnenin orada, tozların içinde,
defnenin orada, toprağın içinde,
yamacın altında.

Kuzeydoğu ayağımı koydum yere,
dört küçük, bir büyük yuvarlak çukur,
kocayemişin orada, tozların içinde,
kocayemişin orada, toprağın içinde,
dağın üstünde.

Güneydoğu ayağımı koydum yere,
dört küçük, bir büyük yuvarlak çukur,
meşenin orada, tozların içinde,
meşenin orada, toprağın içinde,
yamacın altında.

Tam ortasında duruyorum
aslanın dünyasının,
aslanın dağında,
aslanın tepelerinde.

Aslanın ayak izlerinin tam üstünde duruyorum.

BULUCULAR LOCASI'NA KATILMA ŞARKISI

Tuhaf Őeyler getir lűtfen.
Lűtfen yeni Őeyler getirerek gel.
Çok eski Şeylerle dolsun ellerin.
Bilmediklerinle dolsun gözlerin.
Çölün kumu sađlamlaŐtırsın ayaklarını.
Dağlar olsun adımının aŐtıđı.
Parmak izlerin haritan olsun
ve gittiğin yollar kazınsın avcundaki çizgilere.
İçine çektiğin havada derin karlar olsun
ve buzun pırıltısı olsun dışarı soluduğun.
Tuhaf sözcüklerin Şeklini taşınsın ağzın.
Yemediğin yemeklerin kokusunu duy pişerken.
Yabancı bir ırmağın pınarı göbeğin olsun.
Evinde gibi olsun ruhun evsiz yerlerde.
Dikkatle yürü, gözümüzün bebeği.
Özenle yürü, gözümüzün bebeği.
Korkusuz yürü, gözümüzün bebeği.
Bizimle geri dön, bize geri dön.
Hep yuvana geri dön.

VADİ'DE YERYÜZÜ EVLERİ'NDE YAŞAYANLARDAN
KENDİLERİNDEN ÖNCE
YERYÜZÜ'NDE YAŞAMIŞ OLANLARA

Başlangıçta, söz söylendiğinde,
başlangıçta, ateş yakıldığında,
başlangıçta, ev yapıldığında,
sizlerin arasındaydık.

Söylenmemiş bir söz gibi, sessiz,
yakılmamış bir ateş gibi, karanlık,
yapılmamış bir ev gibi, biçimsiz,
sizlerin arasındaydık:

Satılan kadın,
köle yapılan düşman.

Sizlerin arasındaydık, yaklaşıyorduk,
yaklaşıyorduk dünyaya.

Sizin zamanınızda, bütün sözler yazılıyken,
sizin zamanınızda, her şey yakıtken,
sizin zamanınızda, evler toprağı örterken,
sizlerin arasındaydık.

Fısıldanan bir söz gibi, duyulur duyulmaz
küllerin altında bir kömür gibi, belli belirsiz
bir ev düşüncesi gibi varla yok arası
sizlerin arasındaydık:

Açlar,
güçsüzler.

Dünyanızdaydık, yaklaşıyorduk,
yaklaşıyorduk dünyamıza.

Son anınızda, sözler unutulduğunda,
son anınızda, ateşler söndüğünde,
son anınızda, duvarlar yıkıldığında,
sizlerin arasındaydık:

Çocuklar,
sizin çocuklarınız.

Ölümünüzle ölüyorduk, yaklaşıyorduk
dünyamıza gelmeye, doğmaya.

Sahillerinizdeki kumduk,
ocaklarınızdaki taş. Tanımıyordunuz bizi.

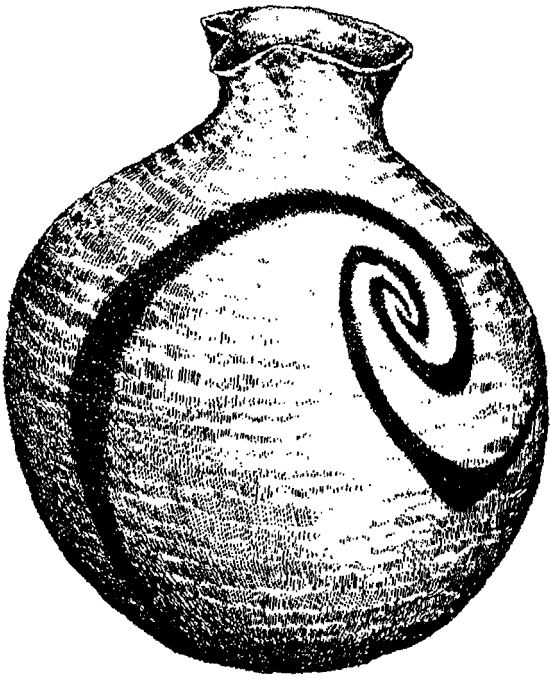
Dilinizin tükendiği yerdeki sözcüklerdik.

Ey babalarımız ve analarımız!

Çocuklarınızдық biz hep sizin.

Ta başından, en başından beri

Sizin çocuklarınızız biz.

Kitabın arkası

Hûşev İki bacaklılara ilişkin	uveuvey [sıf.] bütün	tuşey [öznel] iş	rru bu [-dir]	gestanai bir şeyi iyi yapmak, sanat
m ve	duuvey [tümleç] her şey		goçey. ortaklaşa kullanılan, kamusal	

İnsanı insan yapan iş, sanatlar ve paylaşılan şeylerdir.

-WILLIAM BLAKE

NOT: Kitabın başında, "Pir İlk Not"ta belirtildiği gibi, Kitabın Arkası bölümü esas olarak bilgilendirici bir nitelik taşıyor. 505. sayfadaki "Anlatı kiplerine ilişkin not" bölümünde önerilen ayrımlara göre, bundan sonra anlatılanlar öncekiler kadar kurgusal, ancak daha olgusal olacak, buna karşılık doğrulukları değişmeden kalacak.

Keş dilindeki uzun *i*, *o* ve *u* seslilerini gösteren işaretini, basılı bir sayfayı kılçıklı ve ürktütücü hale getireceği için şimdiye dek kullanmadım. Ancak Kitabın Arkası bölümünde ve Sözlükçe'de bu işaretleri kullanacağım. Telaffuzları için 501. sayfadaki "Keş Alfabetesi" bölümüne bakabilirsiniz.

Vadi'nin dokuz kasabasındaki evlerin çoğu zaman, epey uzun isimleri vardı. Korkaklığımdan, çeviri sırasında bunları kısalttığım oldu. Dümdüz Aşağı Yağan Yağmur Evi, Arkası Bağlara Bakan Buradaki Ev, Yüz Defa Güneş Dansı Yapmış Ev türünden bu uzun isimlerin acayip ve "ilkel" bulunacağından korktum. Böyle isimleri olan evlerde yaşayan insanların, "Chelsea Villaları: Uygur Bir Yaşam Atmosferi"nde ya da "Loma Gölü Doğu Kıyısı: Dinlence Konutları Sitesi"nde yaşayan insanlar tarafından ciddiye alınmayacağından korktum. Aslında bir atasözü bunun tam tersini söyler, ama kulağa tanıdık gelmeyen şeylerin küçümsenme tehlikesi de vardır.

Bu ev isimlerinin kiminin uzunluğu insanda, böyle isim olamayacağı duygusunu uyandırabilir. "Bizi görmeye gel, Kastôha-na'da, Dağın Üzerinde Uçan Dokuz Akbaba Evi'nde oturuyoruz" denir mi gerçekten? Aslında onlar da böyle demezlerdi herhalde, çünkü konuştukları kişi büyük olasılıkla kaldıkları yeri biliyor olurdu. Ender olarak söz konusu olan yabancıları davet etme durumunda, biz nasıl adres vermek için "Bahçeli Avlu Sokak, 2116 numara, kuzey yönüne giden ikinci San Mateo sapağından çıkıp, üçüncü ışıklarda sağa dönüp iki sokak ileri gideceksin" diyorsak, onlar da "güneydoğu kolunda, sundurmanın üzerinde kırmızı kapıları olan ev" diyerek evin yerini ve görünümünü anlatırlardı.

Her şey bir yana, Vadi insanların uzun isimlere bir itirazı yoktu. Tersine bundan hoşlanırlardı. Belki bu isimleri uzun uzun söyleyecek zamanlarının olmasından zevk alırlardı. Zamanlarının olmasından utanmazlardı. Bize güç veren, hep daha ileri, hep daha hızlı gitmemize neden olan dürtüden, ağırkanlı ilk yerleşimcilerin San Francisco'sunu, kısaca Frisco'ya, daha da ağırkanlı yerlilerin Chicago'sunu, daha da kısa Chi'ye indirgeten iş bitirme tutkumuzdan yoksundular. Meleklerin yanındaki anamız adına yola çıkan misyonerlerin kasabasının adı Los Angeles olmuştu. Bunu söylemek fazla zaman aldığı için kentin adı L.A. haline dönüştü. Ama jetler bizden daha hızlılar, bu yüzden onların dilini kullanmaya ve LAX demeye başladık, çünkü istediğimiz çabuk hareket etmek, hızlı gitmek, delip geçmek, iş bitirmek, her şeyi bir çırpıda halletmek. Bitirip geçmek, bütün istediğimiz bu. Ama Vadi'de yaşayan ve evlerine upuzun isimler veren insanların hiç acelesi yoktu.

Ciddi bir yetişkinin acelesinin olmamasını onaylamak şöyle dursun, düşünmek bile bizim için zordur. Ancak bebeklerin, seksenini aşmış insanların, aptalların ve Üçüncü Dünya'nın acelesi olmaz. Çabukluk kentin özü, ruhudur. Önde olma çabası, çabukluk ve telaş olmadan uygarlık olmaz. Barda aylak aylak oturan kadının, otelin önündeki yolda ağır ağır yürüyen adamın görüntüleri bu telaşı gizler, ama telaş orada, GEPS uygulamasına ilişkin IGPSA konferansına katılmak üzere, birini Rio'dan, diğeri-

ni Roma'dan, buraya NY'ye getiren, yarın onları kentlerin dünyasının üzerinden alelacele, gerisin geri uçuracak olan TWA ya da BSA'nın sestem hızlı uçaklarının müthiş motorlarındadır. Gidecekleri kentlerde şimdiki zamandan başka zaman kalmamıştır. Saniyelerin, saliselerin, milisaniyelerin, nanosaniyelerin hesabı tutulur, göstergeler her an biraz daha hızlı işler ve la sesi giderek tizleşir. Mozart'ın la sesi saniyede yüz kırk kez titreşirdi. Bu yüzden Mozart'ın piyanosu bizim bütün orkestralarımız ve şarkıcılarımızla uyumsuzdur. Bizim la sesimiz saniyede yüz altmış kez titreşir, çünkü daha tiz seslere ayarlanan müzik aletleri, müziğin sonunda alarm düdüğü gibi bir ağızdan haykırdıklarında daha pırıltılı bir ses çıkarır. Yapacak bir şey yok. Vadi'deki müzik aletlerini tizleştirmenin de yolu yok; onların kurumlarını, adreslerini, isimlerini büyük harflerle gösterilen kısaltmalara indirgemenin de yolu yok; onlara acele ettirmenin de yolu yok.

Nasıl isimleri, söylemenin ve yazmanın zaman alacağı şekilde uzama eğilimliyse, evlerin kendileri de genişlemeye ve kendilerini geliştirmeye eğilimliydi. Oraya eklenen bir sundurma, buraya eklenen bir kanat derken, yılların ağır akışı içinde başlangıçtaki basit plan, giderek yaşlı, devasa bir meşe ağacı gibi tomurcuk verir, dal budak sarar ve yapraklanırdı. Ana plan genellikle dikdörtgen ya da basık bir V biçimindeydi. Temeldeki yarı gömülmüş kayalar üzerinde taş, kerpiç ya da ahşaptan iki kat yükseleirdi. Tuvalet, çalışma odaları, kilerler ve böyle şeyler bodrumda olurdu. Yukarıdan aşağıya doğru saydıkları birinci ve ikinci katlarda oturma odaları, mutfaklar, yatak odaları ve sundurmalar bulunurdu. Küçük evlerde her katta dört ya da beş, büyük evlerde ise on iki ya da on beş oda bulunurdu. Böyle bir ev, tek bir kalabalık haneyi ya da beşe kadar farklı haneyi barındırırdı. Genellikle bir evi iki ya da üç aile kuşaklar boyu paylaşırdı. Her ailenin en az bir özel giriş kapısı olduğu için yukarıdaki ve aşağıdaki sundurma ve balkonlara çıkan bir sürü merdiven olabilirdi. Soğuk havalarda dışarda ev yaşamının büyük bölümü bu sundurmalarda geçirdi.

Çoğu evin önü ve arkası olmazdı: Evin önü, giriş kapısının bulunduğu yer olduğuna göre, üst katın önü, alt kattaki bir hanenin arkası, diğerinin de yan tarafı olabilirdi. Zemin katlar genellikle ışığı kuzeybatıdan alır, güneydoğu tarafı ise yaz güneşinde gölgede kalması için üst kat duvarının ya da balkonunun altında bir girinti oluştururdu. Bu yüzden evler biraz yamuk görünürdü ama sağduyuyla planlanmış ve inşa edilmişlerdi; yüz yıl larca ayakta kalırlardı.

Evler, öncelikle yerel özelliklere ve ışığa -tepelere, başka evlere, ağaçlara, derelere, gün ışığı ve gölge durumuna- göre, ikincil olarak da köşeler dört ana yönü gösterecek, duvarlar daha çok sevilen ara yönlere bakan biçimde konumlandırılırdı.

Evlerin yeri, kasabanın ideal planı olan heyiya-if biçimine göre belirlenirdi. Ya bir akarsu ya da bir kuyu olan kasabanın Eklem Yeri'nde, çifte sarmalın Sağ Kolu'nu oluşturan beş heyimas, Sol Kol'u oluşturan evlerle

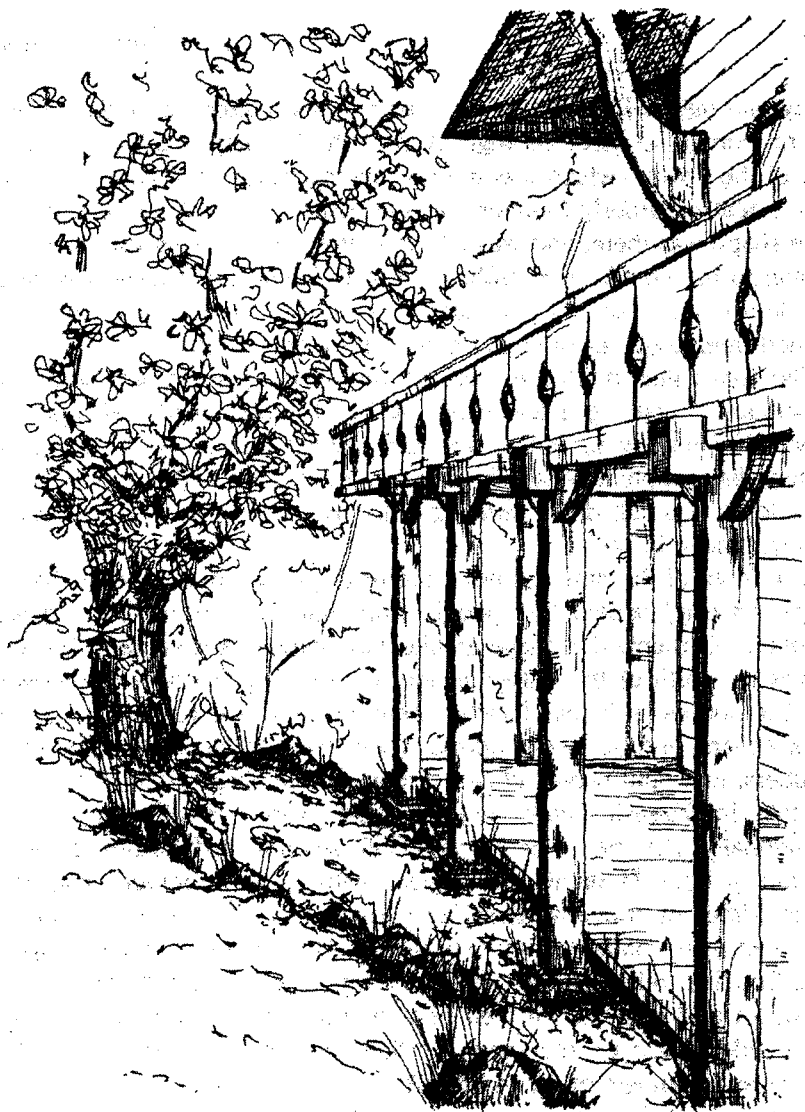
birleşirdi. Evlerin her biri bu örgünün bir parçasıydı. Örgü de kasabanın bütünü gibi düzgün ve düzenli olmaktan uzaktı. Hiçbir şey hizalanmış, sıraya sokulmuş değildi; yine de merkezden çıkan ve oraya geri dönen iç içe girmiş eğrilerin örgüsü orada bulunur, hissedilirdi. Kastôha-na’da ve Telîna-na’da birkaç tane Sol Kol vardı, yoksa o kadar çok evi tek bir eğrinin üzerine yerleştirmek ya onları birbirinin içine geçirir ya da kolu uygun olmayacak ölçüde uzatırdı.

Evlerin oluşturduğu pek düzgün olmayan eğrinin içinde kalan, üzerin-de birkaç ağaç ve bazen de bir iki çardak ya da baraka bulunan ama genellikle açık bırakılan, mevsimine göre tozlu ya da çamurlu meydan kasabanın *ortak alanı*ydı. Kasabanın Sağ Kolu’ndaki beş heyimasın oluşturduğu eğrinin içindeki boşluğa da *dans alanı* adı verilirdi. Ama her ikisi de herkesin ortak alanıydı, her ikisinde de dans edilirdi.

421

Dokuz kasabanın biri bu betimlemeye pek uymazdı. Taças Tuças’ın “dışarıdan gelen insanlar” diye dalga geçilen ilk yerleşimcilerinin kuzeybatıdan geldiği söylenirdi. Gerçekten de kasabanın mimarisi Vadi’nin çok kuzeyinde, kızılağaçlarla kaplı batıya akan ırmaklar bölgesindeki kasabalarla aynı üsluptaydı. Taças Tuças’ta evler ya kızılağaç ya da sedir ağacından bütünüyle ahşap olarak, basık bodrumlu ve kerpiç kullanılmadan inşa edilmişti. Hepsi bir çemberin iç tarafına bakan yağmur olukları, tek bir çizgi oluşturacak biçimde birbirlerine bitişikti. Kasabanın Eklem Yeri, Şasaş Deresi üzerindeki gür bir çağlayandı. Onun ötesindeki Sağ Kol ise diğer yerlerdeki gibiydi. Ama Kemik Dağı’nın köknarlarla kara-yeşile boyanmış sarp yamaçlarının önündeki koyu renkli, yüksek, sivri çatılı evlerinin yarattığı kasvetle Vadi’nin bütün öteki kasabalarından farklıydı. Dışarılarda kasabanın yapılaşmasındaki sıkışıklık sık sık eleştirilirdi; içerideyse yüz yılda bir, bir evin yıkılıp yenilenmesi gerektiğinde, Taças Tuçanlılar evi o kendilerine özgü, eski üsluplarıyla yeniden yaparlardı. Belki de kasaba halkının o kapalı, ayrık, içe dönük kişiliğini dile getiren ve pekiştiren bir üsluptu bu.

Vadi dünyasının öbür ucundaki Uvakuvaha da farklıydı. Vadi’nin Benaresi, Roması ya da Mekkesi olduğundan ziyaretçisi boldu. Sol Kol’da Beş Ev’in her birinin ayrı ayrı bakımını yaptığı, ziyaretçilerin birkaç gün ya da aylarca kalabileceği beş yurt vardı. Sol Kol’dan daha fazla yer kaplayan Sağ Kol’da beş büyük heyimasın yanı sıra bir düzineden fazla, kamusal ve kutsal amaçlı, arşiv, konservatuvar, tiyatro gibi binalar vardı. Uvakuvaha’nın Eklem Yeri, Na’nın kaynaklarından biri, Dağ’daki kaynolardan birinin başladığı yerdeki volkanik kayalardan fışkıran bir pınardı. Burası, orta büyüklükte bir kasabanın yerleşimi için çok uygun değildi; ama eğimli arazi, aşağılarda ve yukarılarda uzanan yamaçlar ve kayon duvarları kasabaya hem görkem hem de sevimlilik kazandırıyor. Uvakuvaha’daki evlerin kimisi, altlarındaki kaya ile aynı malzemeden yapılmış, sanki kayaların içinden boy vermiş gibi bir izlenim uyandıran çok

eski yapıları. Çatılarını, duvarla çevrili avlularını gölgeleyen kocayemiş ağaçları dev boyutlara ulaşmıştı, ama duvarlar ağaçlardan çok daha önce oradaydılar. Bu evlerin eskiden kalma upuzun isimleri vardı. Kavganın Son Bulduğu Yerde Yükselen Ev, bu eski evlerden biriydi. Bir diğerinin adı Tavşanın Büyükannesinin Deliği Evi'ydi. Buna karşılık onlar kadar eski kimi evlerin çok kısa isimleri vardı: Rüzgâr adlı bir ev, Yüksek adlı bir diğeri vardı. Angrauvad Evi, Oufeçohe Evi gibi, yılların geçmesi ve dilin değişmesiyle isimleri yıpranmış ve anlamını yitirmiş evler de vardı.

Küçük bir toplulukta insanlar ağır ağır da konuşsa, dilleri hızla değişir. Yazılı dil bile, eski imlayı ve sözcükleri kuru ve ağdalı bir üslubun öğelerine çevirerek kendi yolunda akar. Na'nın kutsal pınarı ya da Na'nın dansı anlamına gelen Uvakuvaha-na dışında dokuz kasabanın isimleri de eskiden kalma oldukları için çevrilebilir bir "anlamdan" yoksundu. Çukulmas, Yeşil Meşe Evi'nden türemiş olabilir; Ounmalin sözcüğündeki "mal" ise tepe ya da tümsek anlamına gelir. Taças Tuçashılar kasabalarının adının unutulmuş kuzeyli dilinde Ayının Oturduğu Yer demek olduğunu, bir kanıt göstermeden öne sürerler. Ancak Sinşan'ın ve dağının neden Sinşan olduğunu, Kastôha'nın ne demek olduğunu ve bilindiği kadarıyla Hastoha iken neden değiştiğini, Madîdnou'nun en eski evinin neden Madîdnou Animoun diye anıldığını kimse bilmiyordu. Kuşkusuz sözcüklerin kökeni Akıl Kenti'nin Bellek Bankası'ndan alınacak verilerle belirlenebilirdi. Ama bunu yapmak için bir neden var mı? Her sözcüğün çevrilmesi neden gereksin? Çevirisi verilmeyen sözcükler, bize zaman zaman dilin anlam demek olmadığını, anlaşılabilirliğin sadece dilin öğelerinden biri, bir işlevi olduğunu hatırlatabilir. Çevirisi yapılmamış bir sözcük ya da isim işlevsel değildir. Öylece durur orada. Yazılı olarak bir harf dizisidir, telaffuzunu şöyle böyle kestirip söylemeye kalktığımızda ses birimlerinin oluşturduğu bir yapı, az ya da çok bir ezgisi, bir ilginçliği olan bir ses, bir nesnedir. Çevirisi yapılmamış sözcük bir taş, bir tahta parçası gibidir. Kullanılabilirliği, anlamı, akılcı, belirli ve sınırlı değil, somut, potansiyel ve sonsuzdur. Söylediğimiz bütün sözcükler, başlangıçta, çevirisi yapılmamış sözcüklerdi.

VADİ'DE BAŞKA KİMLER YAŞARDI?

I. Yanartaş hayvanları

Evcilleştirilmiş bütün hayvanların Birinci Ev'de, Yanartaş Evi'nde yaşadıkları düşünülürdü.

Koyunlar

424

Vadi'deki koyun cinslerinin tümü, komşu halkların sürülerinden çalınmış ya da değişik tokuş edilmiş "yabancı" cinslerle Yukarı Vadi'nin Odoun koyunlarının çiftleştirilmesinden türemişti. Odoun koyunu, yumuşak ve ince yünlü, yüzü ve ayakları siyah, iki ya da dört kısa boynuzlu, çıkık bir Romalı burnuna sahip, ufak tefek bir hayvandı. Kuzular koyu renkli doğar, büyüdüklerinde yarıya yakınının yünü koyu ya da alacalı olurdu. Her kasabada koyun yetiştirilir, kişiler veya hanelerin kasaba sürüsünde bir ya da birkaç koyunu olurdu. Çobanlık ve sürünün bakımı Kumaş Sanatı'nın göreviydi. Çumo ve Tefna-na kasabalarının, Koyun Dağı'nda ve Çumo'nun kuzeydoğusundaki Odoun Vadisi'nde otlamaya çıkarılan büyük sürüleri vardı. Otlakların ve toprağın gücünü toplaması ve koyunların tuzlu çayırda besiyeye çekilmesi için bu sürüler yağmur mevsiminin ortasında Na'nın ağzındaki ovalara indirilir; Ay ve Yaz danslarının arasında, havalarda ısınmaya başlayana kadar orada bırakılırdı. Koyun ve kuzu eti Vadi'nin şenlik yiyeceklerindendi. Her türden ve her kalitede koyun derisi ve yünü yaygın olarak kullanılırdı. Vadi koyunları atletik ve kurnazdı. Koyunlar, bizdeki gibi edilgin bir aptallığı ve kör bir itaati simgelemez, gizemli bir yaratık olarak hem sevecenlik hem de bir çeşit saygı uyandırılırdı. Koyun Kan Locası'nın ve Birinci Ev'in işareti ve simgesiydi. Onlara Ayn Çocukları da denirdi.

Keçiler

Yukarı Vadi kasabalarında keçilerin sütlerinden yararlanılır ve onlara ev hayvanı olarak bakılırdı. Madîdînou, Sinşan, Ounmalin ve Taças Tuças'ta ise eti, derisi ve yünü için beslenirdi. Hep şeytanlığa çalışan zekâları yüzünden sevilmelerine rağmen Yukarı Vadi kasabalarında "Bir keçi üç insa-

na, üç keçi otuz insana yeter” derler ve çevrelerinde çok sayıda bulundurmamaya bakarlardı. Çeşitli estetik ve pratik kaygılarla beslendikleri için Vadi’de çok sayıda değişik keçi cinsi yaşardı. Bunlar arasında birkaç cins oldukça ufak, şişman, siyah ya da siyahlı-kahveli “bodur keçi”, düşük kulaklı, uzun tüylü, sarımsı beyaz Ounmalin süt keçisi, koyunlarla birlikte Koyun Dağı’nda dolanan kavgacı ve alımlı “dağ keçisi” sayılabilir.

Sığırlar

Vadi’deki sığırların çoğu boz, sarımsı beyaz, kahverengi, doru renklerde ve alacalıydı. Enselerinde hörgücümüşü bir çıkıntısı olan, küçük cüsseli, ince bacaklı, çok büyük olmayan eğri boynuzlara sahip, çıkık alımlı, iri badem gözlü hayvanlardı. Telîna-na’da biraz daha iri, genellikle süt beyaz renkte ve iyi bir iş hayvanı olarak değer verilen bir sığır cinsi vardı. Sığır sürüleri öncelikle süt için beslenirdi ama toprak sürmede ve ağır yük taşımada öküzlerden epeyce yararlanırdı. Sığır eti pek yenmezdi. Kesim ancak ilk yıl içinde dana eti elde etmek için yapılırdı. Kural olarak Dericilik Sanatı’nın gözetimindeki kasaba sürüsünde her hanenin kendi ineği ya da inekleri olur; otlığa çıkarma, besleme ve süt sağma işlerini aileler kendi başlarına yapar ya da bir biçimde anlaşarak bu Sanat’a yaptırırdı. Sıcak mevsimde tepelere, yaz evlerine çıkan haneler genellikle yanlarına bir inek alırdı. Çoğu inek ve öküz ev hayvanı olarak görülür, isimleriyle anılır ve hane halkının bir üyesi sayılırdı. İneklere seslenen ve bazen de onlarla geçinmenin insanlarla geçinmeye kıyasla ne kadar kolay olduğunu vurgulayan pek çok şiir yazılmıştı. Vadi’deki sığır cinsi yumuşak başlı, zeki ve iyi huyluydu, onca övgüyü hak ediyordu. Yalnız boğaların sağı solu belli olmazdı. Bu nedenle genel olarak kasabanın ya da Sanat’ın ortak malı olarak Penis Çayırı’nda çitlerin gerisinde tutulurlardı.

Atlar, eşekler ve katırlar

Vadi’deki insanların çoğu gezgin değildi ve uzun yollar bulunmadığı için genellikle yaya gitmek yeğlenirdi. Bu yüzden atlar yolculuklarda kullanılmak için beslenmezdi. Biraz savurganca bulunsa da ev hayvanı olarak tutulurlardı. Binicilik bir yerlere gitme yöntemi olarak değil, bir spor olarak görülürdü ve atlar yük taşımada ya da başka işlerde ender olarak kullanılırlardı. Vadi’de çok sayıda at yoktu. Güç ve dayanıklılıklarına değil, zekâ ve güzelliklerine bakılarak seçilirlerdi. Yaz oyunlarında her zaman at yarışları ve binicilik yarışmaları olur, bu yarışlar kâh orada, kâh burada, Vadi’nin bir yukarısında, bir aşağısında iki ay kadar sürerdi. Atların çevresinde bir de gizem örülmüştü; özellikle aygır kutsal, tekinsiz ve saygıdeğer görülürdü. Atların bakımı ve eğitimiyle daha çok Yaz Evi’nin Yılantaşı insanların uğraşmasına karşılık, aygır Yanartaş erkeklerinin kült simgesi-

di. Yaz oyunlarında erkekler kısraklara, kadınlar aygırlara biner; yarışlarda biniciler her iki cinsten gençler olurdu. Beyaz, siyah ve benekli atlar Yanartaşlar için kutsaldı ama en çok doru ve kula atlar tutulurdu. Vadi atlarının boyu ender olarak on beş karışa ulaşırdı. İnce kemikli, kısa mesafede hızlı, şişmanlamaya eğilimli hayvanlardı. İstenmeyen taylar öldürülmez, Na İrnağ'ının ağzının batısındaki çayırlara götürülür, yabanılaştırılmış at sürülerine katılmak üzere salınırdı. Bu sürüler okyanus ve İçdeniz kıyılarında dolanırdı. Yabani atlar genellikle kavruk ve cılız olurdu ama ara sıra Defne oğlanları ya da Yanartaş erkekleri yabani atlar ülkesine maceralı ve eğlenceli bir kutsal gezi düzenler, Vadi'ye getirmek üzere birkaç hayvan yakalarlardı. Vadi'deki tek büyük at sürüsünü Çûkûlmas'ın Yılantaşı Evi beslerdi. Aşağı Vadi kasabalarında pek at olmazdı.

Eşeklerse bütün kasabalarda bulunurdu. İnekler gibi eşekler de hane halkının üyesiydi. Yük çekmede, taşımada, tarla sürmekte, eşeklere uygun her işte insanlarla birlikte çalışırlardı. Sıpalar, kedi, köpek ve çocuklarla birlikte serbestçe gezinirdi. Vadi eşeği, ince bacaklı, fare grisi omuzlarının üzerinde siyah haç lekeli ve berbat sesliydi. Öfkesi burnunda hayvanlar olarak bilinen erkek eşekler Penis Çayırı'nda, boğalarla birlikte tutulurdu.

Katırlar da atlar gibi daha çok Çûkûlmas'ta yetiştirilirdi. Erkek at ve dişi eşekten olma küçük katırlara binilir ve onlarla poloya benzer bir oyun olan vetûlou oynanırdı. Erkek eşek ve dişi attan olma katırlar ise hasatta, yük çekmede ve tarlalarda çalışırdı. Treni de genellikle katırlar çekerdi. Katırların zekâlarına ve güvenilir olmalarına saygı duyulurdu. Üstelik güzel hayvanlardı. Ancak neredeyse bir at kadar yer ve yiyecek istedikleri için çoğu kasabada insanların birincil iş arkadaşı eşeklerdi.

Bir mîbt portresi

Bir olasılıkla Teudemler ya da Domuz İnsanları'yla kültürel farklılaşma sonucu Vadi'de domuz beslenmezdi. Domuz İnsanları, Vadi'deki ve Odo-un ile Yanyan vadilerindeki dağlarda yaşayan altı yedi göçebe kabileden oluşuyordu. Keşler bu kabilelere bir şeyler verip domuz derisi alırlardı, ama yerleşiklerin göçebelere karşı duydukları bütün önyargılara sahiptiler ve Domuz İnsanları'nın kendilerini "büyük dişi domuzun yavruları" olarak tanımlamalarını biraz abartılı bulurlardı.

Vadi köpeklerinin soyu karışıktı. Kasabalarda köpeklere yapacak pek bir iş yoktu. Yaban köpeği sürülerine katılmalarını engellemek için köpek yavrularının ya evcilleştirilmesi ya da öldürülmesi gerekirdi. Bu yüzden başboş köpekler hiç istenmezdi. Erkek yavruların çoğu iğdiş edilirdi. Evcilleştirilmiş köpeklerin ana görevi yaban köpeklerine karşı bekçilik yapmaktı. Talihin köpeklere oynadığı bu oyun biraz ironik ve üzüntü vericiydi, ama neyse ki köpeklerde fazla ironi duygusu yoktu. Ormanda ve tarlalarda, insanlar ve evcilleştirilmiş hayvanlar için yaban köpekleri gerçekten tehlike saçıyordu. Yaban köpekleri ikiden altıya kadar üyesi olan bir aile oluşturarak ya da on beş, yirmi erkekten oluşan bir serseri sürüsü olarak dolanırlar, kıstırdıkları her yaratığın hakkından gelebilirlerdi. Sığırtmaçlık yapmaya ya da bir şeyler toplamaya giden çocuklara, bir yaban köpeği gördüklerinde, hatta sesini duyduklarında hemen en yakın ağaca tırmanmaları söylenirdi. Mümkünse giden çocukların yanına bir evcil köpek katılır, çoğu defa önlerine düşen, yanlarına katılan, peşlerinde giden köpeklerle çevrili olarak yola çıkarlardı.

Yaban köpeklerinin ince, uzun ve iri olmalarına karşılık, evcilleşmiş olanlar daha ufak, ancak güçlü ve sıkı hayvanlardı. Satkan köpek cinsi yoktu, ama en sık rastlanılan tipler, çok akıllı ve ağırbaşlı, sivri kulaklı, çalı kuyruklu, genellikle sarımsı kahve ya da kızılımsı renkte, sağlam yapılı, uzun tüylü, çovçova benzeyen bir bekçi köpeği olan *heçf*, boz ya da siyah kıvrıkcık tüylü, uzun bacaklı, uzun burunlu, her an tetikte, ciddi bir havası olan ve çoban köpeği olarak çok işe yarayan *dû* ile kısa tüylü, düşük kulaklı, insanlarla düşüp kalkmayı seven, tembel ve maskara bir tazı türü olan *ou* idi. Tazıların av alanında serbestçe dolaşmasına izin verilirdi, ama avcılar onların yaban köpekleriyle dostluk kurmaya başlamamaları için gözlerini üzerlerinden ayırmazdı. Tazıların yalnız geyik ve küçük av hayvanlarına gidilirdi; yaban domuzu, ayı ya da yaban köpeği avı söz konusu olduğunda alınması gereken köpekler *heçf*lerdi. Köpekler sevilen ev hayvanlarıydı, ama evlerin içine pek alınmazlardı. Nasıl ormanda çocukları belalardan koruyorlarsa, kasabalarda da evlerin arasında dolanan kö-

pekler çocuklar tarafından kollanmaya çalışılırdı. Kasabanın Sol Kolu'nun uzantısında, sıra sıra köpek kulübelerinden oluşan minik bir köpek köyü bulunur, köpek yavruları ve çocuklar burada rahatça oynarlardı.

Kediler

428. Sokaklara pislemedikleri için kasabalarda kediler özgürdü. Fareleri yakalamak ve sevimlik için ev kedilerinin evlerin içinde yaşamasına izin verirdi. Vadi kedileri kısa tüylü ve rengârenkti. Ama en çok tutulanları kara kediler ve tekirlerdi. Evlerde, kilerlerde ve tarlalarda fare ve sıçanların tahribatına karşı mücadelede insanların ana müttelikleri oldukları için serbestçe üremelerine karşıılmazdı. Eğer kedi yavrularının sayısında aşırı bir artış olursa, süttten kesilmiş yavrular kendi başlarının çaresine bakmak üzere av alanına bırakılırdı. Bu yüzden ormanlarda, orman sıçanı, tarla faresi ve beyaz ayaklı fare avında birbirleriyle yarışan, kedilerden iki üç kat daha iri vaşakların, tilkilerin ve çakalların yanı sıra, bir sürü yabanilemiş kedi de vardı. Dev melez kediler, kara vaşaklar, canavar tekirler üzerine masalların gerçekliğini çok kimse onaylasa da kimse bunları görmemişti. Bunları kümeslerin etrafında pusuya yatmış görenler, hep bir başka kasabadaki başka birileriydi.

Diğer küçük hayvanlar ve kuşlar

Tavuklar, yumurtaları, etleri ve arkadaşlık etmeleri için her kasabada bulundurulurdu. Küçük kasabalarda kümesler evlerin arasına gelişigüzel dağılmış olurdu. Büyük kasabalar ise kümes hayvanlarının kokusundan ve patırtısından kurtulmak için kümesleri ahırların civarında uzakça bir yere yerleştirirdi. Ancak her kasabanın her köşesinde, görünürde bir tavuk olurdu. Her kasabanın kendine özgü bir tavuk türü vardı ve herkes kendi tavuğunu diğerlerinden üstün bulurdu. Sinşan ve Madîdnou'da kobaya benzeyen, benekli, küçük bir hayvan olan himpîler etleri için beslenirdi. Diğer kasabalarda himpîler yalnız sevimlik için bulundurulduğu için, bu durum Sinşanlı ve Madîdnouluları biraz kötü bir konumda bırakırdı. Yaban tavşanından daha lezzetli bir et yemek isteyenler, kimi zaman çalı tavşanlarını yakalayıp otlarla beslerlerdi. Ancak tavşan bir av hayvanı olarak görüldüğü için bu iş biraz ayıplanır, hile yapmak gibi görülürdü. Anlaşıldığı kadarıyla güvercinler, kazlar ve ördeklerin büyük sürüler halinde yetiştirildiği dönemler olduğu gibi, bunun pek yapılmadığı dönemler de vardı. Bu hayvanlar bu nedenle kimi zaman Birinci Ev'de evcil hayvan, kimi zaman da İkinci Ev'de av hayvanı olarak yaşarlardı. Çoğu zaman ne avlandıkları ne de evcilleştirildikleri, sadece kalabalık sürüler halinde Vadi'nin ormanlarını ve sularını insanlarla paylaştıkları için, güvercinler, ördekler ve kazların Beş Ev'e değil, Gökyüzü'ne, Yaban Doğa'ya ait oldukları da düşünülürdü.

lürdü. Bu belirsizlik ve kuraldışılıkları yüzünden yabankazı ve güvercin, bir Ev'den bir Ev'e, Yeryüzü ile Gökyüzü, uyanıklık ile rüya ya da hayal, yaşam ile ölüm arasında gidip gelen ruh için en sık kullanılan imgelerdi. İrmak'ı "bir kanatlar ve kanat gölgeleri ırmağma döndüren" yabankazlarının göçü, gün boyu gökyüzünden geçip giden kaz sürüleri, yaşamın tükenişi ve yenilenmesinin çok tutulan bir imgesiydi. Heyiya-if biçiminde düzenlenmiş yabankazı, ördek ve kuğu resimleri yapılır, kazların uçarken çıkardıkları sesler, rüzgârın içinden kulaklara ulaşan çığlıkları ve ötüşleri müzikte kullanılırdı.

Ev hayvanları

Süs hayvanı gibi terimlerin çağrıştırdığı her şeyden kaçınmak için *ev hayvanı* terimini kullandım. Bu ifade "birlikte yaşayanlar" anlamına gelen Vadi terimini biraz daha iyi karşılıyor.

Bizim toplumumuzun hayvan yetiştirme ve kesme sanayilerinin ölçütleriyle bakılırsa, Vadi'de evcilleştirilmiş bütün hayvanlar biraz süs hayvanı sayılabilir. Ancak bu ölçütler zaten her bakımdan sorgulanmayı hak eder nitelikte. Bu bir yana, çocuklar ve pek çok yetişkin, yararlı evcil hayvan sayılamayacak çok çeşitli hayvanlarla, fareler, orman sıçanları, ekili alanlarda baş belası olan tarlafareleri, çekirgeler, karakurbağaları, kurbağalar, yabancılarıyla "birlikte yaşadılar". Kral yılanı evlerde barındırılmaz, ancak çingiraklı yılanları uzak tuttıkları için evlerin altında, bodrumlarda bulunmaları memnuniyetle karşılanırdı. Az bulunan ve kolay evcilleşen halka kuyruklu rakun, kimi zaman Mavi Çamur heyimasının değer verilen kutsal bir sakini olurdu. Bu hayvanlara "madenci kedisi" de denirdi. Daha

iri yaban hayvanlarının yavruları, av hayvanları, kuşların pek çoğu ve balıklar hiçbir zaman evcilleştirilmez, süs hayvanı olarak alıkonulmazdı. Bir avcı yanlışlıkla süttten kesilmemiş yavruları olan bir dişi geyik vurursa, yavruları da öldürür ve kendisini suçtan arındırmak için Avcılar Locası'nda bir arınma ayininden geçerd. Bir geyik, öldürülmeye ve yenmeye rıza gösterebilir ama evcilleştirilmeye izin vermezdi. Geyik, evcil hayvanların yaşadığı yaşamın Birinci Evi'ni değil, İkinci Ev'i paylaşırdı insanlarla; onu kendisinin olmayan bir Ev'de yaşamaya kandırmak veya zorlamak uygunsuz ve sapkınca olurdu.

Keş bakış açısına göre evcilleştirilmiş hayvanlar insanlarla birlikte Birinci Ev'de yaşamaya ve ölmeye rıza göstermişlerdi. Hayvan-insan bağımlılığına ve işbirliğine ilişkin gizemcilik ve kurban gizemciliği Yanartaş Evi'nin hayvanlara ilişkin ritüellerinin merkezinde yer alırdı. Bu ritüeller ve bunlara ilişkin öğretiler Kan Locası'yla da ilişkiliydi. Bütün genç kızların erginliğe geçiş ayinleriyle katıldığı ve bütün kadınların üyesi olduğu bu loca Yanartaş Evi'nin himayesindeydi. "Bütün kadınlar Birinci Ev'de yaşar" denirdi. Kadınlarla hayvanların özdeşleştirilmesi Kan Locası'nın cinsel ve entelektüel öğretilerinin temelinde yatar. Erkek egemen kültürümüzde bu özdeşleştirme aşığılama amacıyla kullanılır, ancak Keşler için aynı durumun söz konusu olduğu düşüncesine kapılmamalı; onlar için tam tersi geçerliydi. Kan Locası'nın ritüel ve öğretileri yazılı değil, sözlü olarak iletildi. Ay ve Çimen danslarında kadınların söylediği şarkıların çoğu buradan türemişti. Metafizik şiirlerin çoğu gibi ne yazık ki çevirisi çok güç olan geniş bir gizemci, yergici ve erotik şiir külliyatı da kullandığı koyun, süt, kanlı kurban, ölüm çırpınması olarak orgazm, yeniden doğum olarak döllenme, rıza gösterme gizemciliği gibi bir dizi simge ve temasını yine bu öğretilerden almıştı.

II. Mavi Çamur hayvanları

Vadi insanların dünya görüşüne göre bütün yaban hayvanları Ölüm, Rüya, Yaban Doğa ve Sonsuzluk Evleri'nde yaşayan Gökyüzü Halkı'ndandı. Ancak avlanılmaya izin verenler, avcının şarkısına yanıt verip okla buluşmaya gelen ya da kurulu tuzağa girenler, ölmek üzere İkinci Yeryüzü Evi'ne, Mavi Çamur Evi'ne gelmeye rıza göstermişlerdi. Bir özveri, ken-

dini kurban etme ve kutsallık içinde ölümlülüğü üstlenmişlerdi.

Ölümlülüğü itibarıyla tekil bir geyik, fiziksel, maddesel olarak insanlarla ve yeryüzündeki diğer her şeyle ilişkiliydi. Buna karşılık “geyik” ya da “geyiklik” metafizik olarak insan ruhu ve varoluşun sonsuz evreniyle bağıntılıydı. Tekil olanla türe ilişkin olan arasındaki bu ayırım Vadi düşünceğinde, dilin sözdizimini belirleyecek ölçüde temel bir nitelik taşıyordu.

Yer sincabı, orman sıçanı, porsuk, tavşan, yabankedesi, ötücü kuşlar, akbaba, kurbağa, arı, sinek ve bütün diğerleri ile yaban hayvanlarının çoğu, çoğu zaman Yaban Doğa’da kalır, sevimlilikleri ya da zararlılıklarıyla ne kadar tanıdık olurlarsa olsunlar, insanlarla bir yaşam evini paylaşmazlardı. İlişki esas olarak kimin kimi yediği üzerine kurulmuştu. Yemediklerimiz ya da bizi yiyenlerin bizimle bağıntısı, yediklerimizle kurduğumuz ilişkiden farklıydı.

431

Mavi Çamur heyimasının kuzeybatı duvarında geyik, güneybatı duvarında çalı tavşanı, merdiven yolu yakınlarında, çatıda bıldırcın resimleri bulunurdu. Bu Ev’in bekçileri onlardı.

Yetişkin insanlar tarafından etleri, kürkleri, derileri için ya da aşırı üremelerini denetlemek amacıyla düzenli olarak avlanan hayvanlar geyik, çalı tavşanı ve yabandomuzuydu. Her üç hayvan da bölgede çok sayıda bulunur, kimi yıllarda çiftçiler, meyve bahçelerinde çalışanlar ve bağcılar için sorun olacak kadar çoğalırlardı. Domuzlar, ormandan toplanan palamutlar konusunda inatçı ve azılı bir rakipti. Tehlikeli de olabildikleri için avlanmaları makul görülürdü.

Bunların dışında gerçekten av hayvanı sayılabilecek bir tek yabani sığırlar vardı. Zaman zaman sürüler halinde İçdeniz’in batısına doğru inen çayırlara gelirler, Vadi insanları sığır etinden pek hoşlanmadığı için daha çok spor ve macera peşindeki avcılar tarafından izlenirlerdi. Eteri geyik eti gibi işlenir ve güneşte kurutulurdu.

Yaban köpeği sürüleri insanlar ve evcil hayvanlar için son derece tehlikeliydi. Bir sürü Vadi Sıradağları’na indiğinde, genellikle Avcılar Locası tarafından yollanan bir avcı topluluğu tarafından sorun olmaktan çıkarılana kadar avlanırdı. Ancak yaban köpekleri av hayvanı olarak görülmezdi. Bu aylar için de söz konusuydu. Yağmur Dansçısı, Ölümün Kardeşi ayı, kendi Ev’inin, Altıncı Ev’in bekçisiydi. Ancak bir ayı “çılınca” veya “yolunu şaşırması” gibi davranmaya başlar, bir kasabanın yakınlarındaki çayırlarda ve tarlalarda dolanmaya koyulur ya da yaz evlerindeki insanları tedirgin eder, yiyeceklerini çalarsa, “Mavi Çamur Evi’ne geldiği” söylenir, avlanıp öldürülebilir ve eti yenebilirdi.

Kuşlara gelince, Mavi Çamur imge ve şiir dünyasında önemli bir yer tutan bıldırcından hep avlanabilir bir kuş olarak söz edilirdi. Ancak besiyeye çekmek ve yumurtasını yemek için kümeste bıldırcın besleyenler bir yana, yalnız küçük çocuklar bıldırcın avlardı. Keklik ve sülün özellikle tüyleri için aranan kuşlardı. Na Vadisi’nde, özellikle Irmak’ın ağzına ya-

kın yerlerde yaşayan ya da göç yolları Vadi'den geçen yabanördekleri, yabankazları ve çeşit çeşit güvercinlerin nüfusu son derece kalabalıktı. Yiyecek olarak kapan ya da başka yöntemlerle avlandıkları gibi evcilleştirildikleri de olurdu. (Bu konuda "Yanartaş Hayvanları" bölümüne bakınız. s. 424)

Na Irmağı ve derelerindeki tatlısu balıkları ufak ve lezzetsiz olmalarına rağmen değerli bir besin olarak görüldükleri için, karides ve kurbağalarla birlikte İkinci Ev'de yaşadıkları düşünülürdü. Vadi insanlarının pek azı gemilerden ve derin sulardan hoşlandığı için, okyanus balıkları, avlanmaktan çok başka halklarla değiş tokuş sonucu elde edilirdi. Aşağı Vadi'deki Balıkçılar Locası kimi zaman kumsallardan kabuklu deniz hayvanları toplardı, ama Büyük Okyanus'taki "kızıl gelgitler" ve okyanuslardaki deniz kirlenmesi kalıntıları, midye yemeyi riskli bir iş haline getirmişti.

Balıkların erkeklere karşı önyargılı olduğu varsayılırdı: "Kadına koşarım, adamdan kaçarım." Na ve derelerindeki balık avının büyük bölümü olta ya da ağla, yaşlı kadınlar tarafından yapılırdı.

Avcılar Locası'nın av silahlarına ilişkin kuralları kesindi: Ateşli silahlar yalnızca ayı, yaban köpeği ve domuz avında kullanılabilir; bunun dışında avcılıkta ok ve yay, kapan ve sapandan başka araç gereç kullanılmazdı. Avcılıktan "sessizlik sanatı" olarak söz edilirdi.

Yiyecek ve post için avlanma öncelikle çocuklar için bir uğraştı. Bütün küçük çocukların ve Defne Locası delikanlılarının tavşan, opossum, sincap, yabani himpî ve diğer küçük av hayvanlarıyla geyik avlamalarına izin verilir, başarıları övgüyle karşılanırdı. Hıyarcıklı veba taşıyıcısı olmaları yüzünden yer sincabı avlamaları yasaktı. Yalnız daha büyük çocuklara silahla yaban köpeği ya da domuz avına katılma izni verilirdi. Kızlar erişkin olup Kan Locası'na katıldıktan sonra avlanmayı bırakırdı. Uzak yaz evlerinde yalnız kalan ya da inzivaya çekilmiş, "ormanda yaşayan" kadınlar, yemek amacıyla tavşan ya da geyik avlar ve kapan kurabilirdi, ama onlar genel kuralın istisnası gibiydiler. Defne Locası çağını aşmış ve evlenme çağına gelmiş erkekler avlanmayla fazla vakit geçirirlerse çocukça ya da aylakça davrandıkları düşünülürdü. Avlanmak, genel olarak bir yetişkin için uygun bir davranış olarak görülmezdi.

Bütün avcılar Avcılar Locası'na karşı sorumluydu; sıkı ve sürekli bir gözetim altındaydılar. Çocuk ya da erkek, bir avcı avını gerektiği gibi temizlemez ve derisini yüzmez, etini, postunu vb. uygun biçimde dağıtmaz ve kalıntıları ortadan kaldırmazsa, cehaleti yüzünden azarlanır ya da acemiliğiyle alay edilirdi. Bir avcı aşırı miktarda hayvan öldürür ya da avlanmasının yiyecek ve post ihtiyacı gibi iyi bir gerekçesi bulunmazsa, tehlikeli bir ayı gibi "çılğınca" davranan, "yolunu şaşırması" bir deli olarak ünlenme tehlikesiyle karşı karşıya kalırdı. Avcılar Locası, bu ahlâki sınırlamaları çiğneyen bireyler üzerinde ağır bir toplumsal baskı uygulardı.

Bununla birlikte yetişkinler için bir uğraş olarak avcılık küçültücü bir damga taşıdığı için, avcı yalnızca Avcılar Locası'nda ya da eğer bir Mavi Çamur erkeği ise heyimasında gerçek anlayış ve takdiri bulabilirdi. Buralarda avcı ve avın aynı Ev'de buluşması utanç verici değil, kutsal görülürdü.

Mavi Çamur heyimasının şir, dans ve resimlerinde bıldırcın ve geyiğe bitmez tükenmez övgüler düzülür, onlarla diğer bütün hayvanlardan daha derinden özdeşleşilir, bir bakıma evcil hayvanlardan bile daha yoğun bir sevgi duyulurdu. Farklı bir yakınlık söz konusuydu. Av hayvanı Yaban Doğa ile insan ruhu arasındaki bağıdı. Yaptığı şey yüzünden kusursuz bir insandan daha aşağı bir konuma düşen avcı, tam da bu nedenle, öldürdüğü hayvanla birlikte, gizemli bir eylemin hem suç ortağı hem de kurbanı olurdu. Kutsalın tehlikeli olanla ve kural ötesiyle eşleştirilmesi Mavi Çamur hayvan danslarında ve avcı şarkılarında örtük olarak kendini gösterirdi.

433
F28

Bu Ev'in duvarları
mavi çamurdan,
çamura su karışmış,
çamura kan karışmış,
tavşanın kanı,
geyiğin kanı.

Çarpar, çarpar,
pınar kan kızılı.
Kan kızılı pınar,
çarpar, çarpar.
Ondan içersin,
ondan başlarsın.

Bu Ev'in kadını,
Geyik Kadın, sen başlarsın!

Okumu, bıçağımı, aklımı, elimi veririm sana.
Etini, kanını, postunu, ayağını verirsin bana.
Sen benim yaşamımsın. Ben senin ölümünüm.
Birlikte içeriz kana kana bu pınardan.

(“Vadi’de Nasıl Ölüür” (s. 95) bölümünde başka av şarkısı örnekleri bulabilirsiniz.)

AKRABALIK

Vadi’de dört tür akrabalık vardı:

434
F28

Aynı Ev’de, insanları ve Vadi’nin diğer yaratıklarını içinde barındıran beş ana gruptan birinde, Yanartaş, Mavi Çamur, Yılantaşı, Kırmızı ve Sarı Kerpiç Evi’nde yaşayan kişiler. Bu tür akrabalığa maan denirdi.

Kan bağıyla akraba olan kişiler — çan
Evlilikle akraba olan kişiler — giyamoudan
Birbirini seçerek akraba olan kişiler — goestun

Bu dört akrabalık türünün iç içe girmesi çok karmaşık ilişkilere yol açabilirdi. Ama bütün ilişkileri ortaya çıkarmak ve düzenli tutmak için ne zaman ne de meraklı insan sıkıntısı çekilirdi.

Ev akrabalığı

Bir Ev’in içindeki akrabalar arasında insan dışında başka yaratıklar da bulunurdu. Bunların başında, Yanartaş Evi’nde evcil hayvanlar ve ay; Mavi Çamur Evi’nde av hayvanları, bütün pınarlar ve akarsular; Yılantaşı Evi’nde taşlar ve yabani bitkilerin çoğu; Kerpiç Evleri’nde ekilen ve dikilen bitkiler ile toprak gelirdi. Bir zeytin ağacına büyükbaba, bir koyuna kız kardeş demek, mısır ekmek için sürülmüş yarım dönüm toprağa kardeşim diye seslenmek, kolayca *ilkel* ya da *simgesel* bir davranış olarak nitelenebilir. Keşlere göre zekâca ilkel durumda olanlar, gerçekçi düşünemeyen, böyle ilişkileri kavrayıp benimseyemeyenlerdi.

Beş Ev’deki insan toplulukları, antropoloji terimleriyle, ana-yanlı ve dişvilik yapan topluluklardı. Soy anadan gelirdi, kendi Ev’inizden biriyle evlenemezsiniz.

438 ve 439. sayfalardaki çizelge, Ev ve kan akrabalığı arasındaki karmaşık ilişkilerin bir bölümünü ortaya koyuyor. Örneğin annenizin annesiyle her zaman aynı evden olur, babanızın babasıyla aynı Ev’den olabilirsiniz, ancak babanızın annesi ve annenizin babası asla aynı evden olmazdı. Kuşaktan kuşağa geçerken bir erkeğin kendi çocuklarıyla Ev akrabalığı olmayışı dikkatinizi çekebilir. Bir kadının çocukları kendi Ev’inden

olurdu. Bir erkeğin ise ne çocukları ne de kızından olma torunları kendi Ev'inden olurdu. Ancak oğlundan olma torunlarının kendi Ev'inden olma olasılığı vardı. İki akrabalık ilişkisi çelişmekten çok birbirlerini karmaşıklaştırıp zenginleştirerek iç içe geçirdi.

Kan akrabalığı

Marai, yani hane halkı, tipik olarak, bir dizi odada birlikte yaşayan, bir ekonomik birim olarak birlikte çalışan, bir anne, kız(lar)ı, onların kocaları ve çocukları ile annenin yanındaki başka akrabalarından oluşurdu.

Bir hane halkı fazla kalabalıklaştığında, kızların biri kocası ve çocuklarıyla yeni bir birim oluşturarak bir başka odalar dizisine taşınır; bundan sonra iki hane arasındaki en önemli akrabalık, aynı Ev'e bağlı olmak olurdu. Ancak kan bağı dikkatle izlenir ve kan bağının getirdiği yükümlülükler ciddiye alınır. Anne tarafında kan akrabalığı çifte bir bağı güvence altına alır, baba tarafında da çifte bir bağa kolayca dönüşebilirdi.

Kan akrabalığına ilişkin adlandırmalar, kimi daha ince ayrımlar dışında Türkçedeki gibiydi. En çok kullanılan terimler şunlardı:

anne: mamou

baba: bata, ta, tat

büyükanne: homa

anneanne: ama

annenin babası: matva

büyükbaba: hotat

babaanne: tatvama

babanın babası: tativtat, tavta

kız evlat: sou

erkek evlat: dūça

torun: şepin

kardeş: koş

kız kardeş: kekoş (anne-babamın ya da yalnız annemin kızı)

erkek kardeş: takoş (anne-babamın ya da yalnız annemin oğlu)

üvey kız kardeş: huikkoş (annemin değil, yalnız babamın kızı)

üvey erkek kardeş: huikkoşa (annemin değil, yalnız babamın oğlu)

teyze: madî ya da amasou

hala: takekoş

dayı: matai

amca: tatakoš

(büyük teyze vb. için bu sözcüklerin başına *ho* öneki gelir.)

yeğen: madîsou (kız kardeşimin kızı)

yeğen: ketro (erkek kardeşimin ya da üvey kardeşimin kızı)

yeğen: madîdû (kız kardeşimin oğlu)

yeğen: ketra (erkek kardeşimin ya da üvey kardeşimin oğlu)
kuzen: maçedî (anne tarafından ya da kendi Ev'imden)
kuzen: çoud (baba tarafından ya da başka bir Ev'den)

İkinci veya üçüncü evliliklerle karmaşıklaşan akrabalıklar için Vadi'nin yukarısında ve aşağısında değişen başka terimler de vardır. Kan bağının söz konusu edilmediği kişiler için kullanılan saf Ev akrabalığı terimleri ma öneki ve iyelik sıfatı terime eklenerek elde edilirdi: Marivdüça, Ev'imın oğlu; makekoş, Ev-kız kardeşi, vb. gibi. Kan ve ev akrabalığı terimleri selam ve sevgi sözlerinde sürekli kullanılırdı.

Keşler ana-yerliydi. Evli bir çiftin (başka akrabaların taşınması gerekse bile) en azından bir süre gelinin annesinin evinde yaşaması beklenirdi. Gelenek çok sıkı değildi. Yeni evli çiftin, aynı ya da başka bir evde, hatta işleri öyle gerektiriyorsa başka bir kasabada kendi hanelerini kurmasına sık sık rastlanırdı. Keşler, ağaçlar ya da tepeler gibi buldukları yere kök salmış olduklarını düşünürdü; ama gözlemlerim, çoğunun yetişkin yaşamlarını bir kasabadan diğerine giderek geçirdikleri doğrultusunda.

Bir evlilik sona erdiğinde kadın annesinin evinde kalabilir ya da oraya geri dönebilirdi, ama bu asla bir kural değildi. Boşanan erkek hemen hemen her zaman annesinin evinde "bir oğul olarak" (handüça) yaşamaya giderdi. Boşanmış ana-babanın çocukları genellikle annelerinin yanında kalırdı; ama eğer baba onlarla birlikte olmayı anneden daha fazla istiyorsa, çocuklarının anneannesinin evine gider, onları o Ev'de yetiştirirdi.

Eş, karı ve koca anlamlarına gelen giyamoud, giyoudo ve giyouda sözcükleri, yıllık Dünya Dansı'nın Evlenme Töreni'nde herkesin önünde evlenenlere ayrılmıştı. Evlenmeden birlikte yaşayanlar için "hai", yani şimdi sözcüğü uygun görülürdü. Haibî, "şimdiki sevgili", geçici bir eş; dûçahai, "şimdiki oğul" ise geçici bir süre için üvey oğul anlamına gelirdi. Eşçinsel evlilik tanınır, böyle bir ayırım uygun düştüğünde, eşçinsel eşler hanaşe ve hankeşe, yani bir erkek ya da bir kadın gibi (yaşayan) olarak adlandırılırdı. Eski eşlere ayrılmış bir terim ve bizim bekâr sözcüğümüzün bir karşılığı yoktu. Evlilik akrabalığına ilişkin terimler, Ev ve kan akrabalığı terimleri gibi konuşmalarda sık kullanılırdı. Evlilik yoluyla akraba olunanlara, örneğin teyzemin kocasına madîv giyouda ya da erkek kardeşimin karısına takoşiv giyoudo şeklinde seslenilir veya kısaca kayın anlamına gelen giyamoudan denirdi.

İki kişi Ev akrabalığından daha yakın bir ilişkinin yükümlülük ve ayrıcalıklarını üstlenmek üzere anlaşabiliirdi. Evlat edinme bunun sık rastlanan

bir biçimiydi. Yetim kalan çocuk hemen aynı Ev'den birinin goestun çocuğu olurdu. Bir bebeğin bu işte bir seçim şansı olmazdı elbette, ama daha büyük bir çocuğun söz hakkı olurdu. Kimi zaman yetim olmayan çocuklar da (yine kendi Ev'lerinden) bir başka hanenin goestun çocuğu olmak isteyebilirdi. Çoğu zaman, bizim kan kardeşliğini anımsatacak biçimde, dostluklarını vurgulayıp mühürlemek isteyen aynı cinsten iki arkadaş goestun kardeşi olurdu. Bazen, aynı Ev'den ve karşı cinsten iki arkadaş da goestun kardeşliğine başvururdu. Bu ilişki aralarındaki yakınlığı vurgular, ama ensest yaşağını da güçlendirirdi. Goestun akrabalığı çok ciddiye alınır, gereklerini yerine getirmemek, en aşağılık ihanetlerden biri olarak görülürdü.

Anlatan Taş'ın öyküsünde eş-büyükbabam (amhotat) olarak sözünü ettiği kişi, bir magoestun, yani seçerek edinilen bir büyükbabaydı. Eğer bir kişinin akrabaları arasında bir eksiklik varsa, Ev'ler onun yerine geçecek birini saptardı. Anlatan Taş'ın kendi Ev'i, Mavi Çamur'da hiçbir erkek akrabası yoktu. Ne anne tarafından bir dayısı ne de baba tarafından herhangi bir akrabası vardı. Bu nedenle Mavi Çamur'dan yaşlı bir adam, bu sorumlulukları üstlenmeye talip olmuştu.

437

Ensest yasakları

Aşağıdakilerle cinsel ilişki ensest olarak görülür ve yasaklanırdı:

Kişinin kendi Ev'inin bir üyesi.

Kan akrabalarından birine evlilik yoluyla akraba olmuş kimseler.

Bir goestun akrabası.

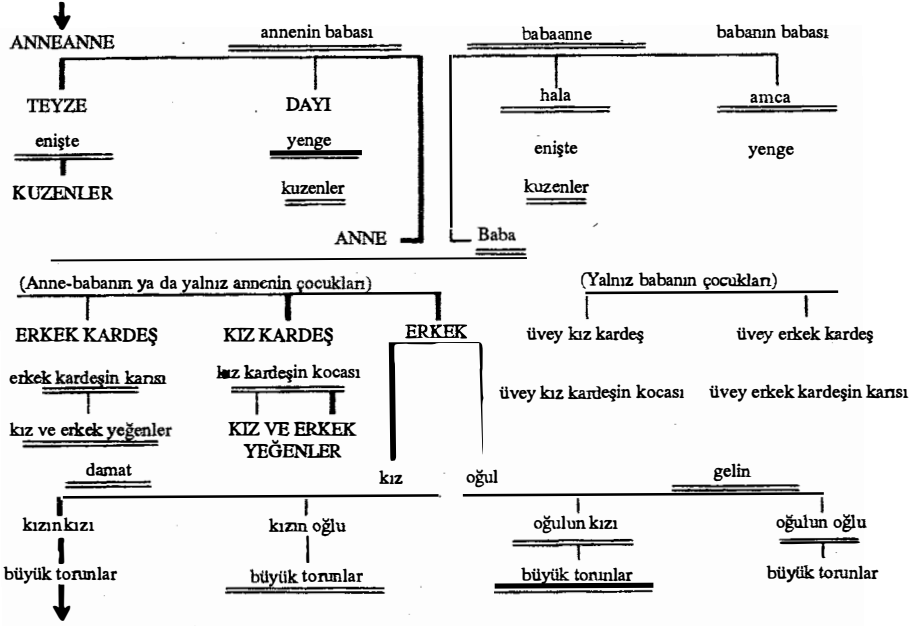
Aşağıdaki kan akrabalarının herhangi biri: Ana-baba/çocuk; büyükanne ya da büyükbaba/torun; kardeş; teyze, dayı, hala, amca/yeğen; büyük teyze, büyük dayı, büyük hala, büyük amca/yeğen. Birinci dereceden kuzenler arasında evliliğe yalnız amcaoğlu/kızı arasında izin verilir. Ama amcam benim evimden biriyle evlenmişse, çocukları benim Ev-kardeşim olur ve ona göre davranılırdı. Teyzemin çocukları elbette benimle aynı Ev'den olurdu. "Annelere fazla yakın" olduğu gerekçeyle hala-dayı çocukları arasındaki evliliklere pek rastlanmazdı. İkinci dereceden kuzenler arasında evliliğin önünde Ev akrabalığı dışında bir engel yoktu.

Keşler ensest yasaklarına ne dinsel, ne genetik, ne toplumsal ne de ahlâki bir neden ya da gerekçe gösterirdi. "İnsanlar böyle yapar, insanlar böyle davranır" demekle yetinirlerdi.

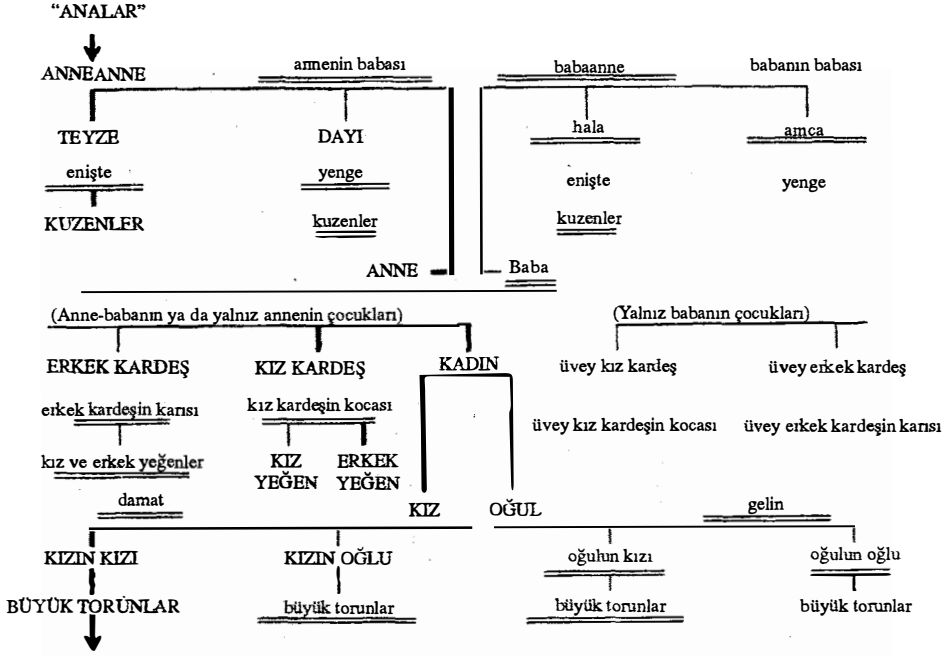
"ANALAR"

AKRABALIK ÇİZELGELERİ

Erkeğin Ev'e, Kan Bağına ve Evliliğe Göre Temel Akrabalıkları

Erkek ile aynı Ev'den olmak zorunda olan akrabalıklar BÜYÜK HARFLE, aynı evden olmasına imkân olmayan akrabalıklar altı çizilerek gösterilmiştir. Diğer akrabalıklar bu evden olabilir de, olmayabilir de.

Kadının Ev'e, Kan Bağına ve Evliliğe Göre Temel Akrabahlıkları

Kadın ile aynı Ev'den olmak zorunda olan akrabalıklar **BÜYÜK HARFLE**, aynı evden olmasa imkân olmayan akrabalıklar **altı çizilerek** gösterilmiştir. Diğer akrabalıklar bu evden olabilir de, olmayabilir de.

LOCALAR, DERNEKLER, SANATLAR
*Sinşanlı Diken'e Pandora'nın soruları
ve onun yanıtı olarak açıkladıkları.*

PANDORA: Bir Locanın Beş Ev'den *birinde* olduğunu söylediğinde ne demek istediğini anlamadım galiba.

DİKEN: Peki. Bu sadece Locaların toplantılarını o Ev'in heyimasında yaptıkları anlamına gelir. Mesela Ekiciler Locası hep iki Kerpiç Evi'nden birinde toplanır. Bir de o Loca'nın insanları bir şey istediklerinde o Ev'e başvururlar; Doktorlar'ın Yılantaşı şarkılarını kullanması gibi.

440

PANDORA: Öyleyse bir Loca'da olmak için o Ev'de doğmak gerekmiyor.

DİKEN: Tabii ki hayır. Yanartaş insanı olsalar da, olmasalar da bütün kadınlar Kan Locası'na katılmıyor mu? Mavi Çamur olmayan erkekler de Avcılar Locası'na katılıyor, değil mi? Üstelik hemen herkes Ekiciler Locası'nın üyesidir. Yine de Ekim danslarını daha çok Kerpiç insanları yapar. Yalnız bir Ev'e ait insanların katılabildiği tek Loca Tuz Locası'dır, sanırım. Yalnız Mavi Çamur insanları Tuz Locası'na katılır. Bu Loca'dakiler de tek bir şey yaparlar. Na'nın ağzındaki tuz havuzlarının bakımı için her yıl Tuz Gezisi'ne gider ve o şarkıları öğrenirler. Tuz havuzlarını gördün mü? Yenileri tuzlu su karidesleri yüzünden kıpkırmızı, eskileri de yosunlardan camgöbeği renginde olur. Tuzun, sonunda nasıl olup da bembeyaz çıktığını hiç anlamam.

PANDORA: İlk fırsatta giderim oraya. Peki, nasıl oluyor da kimi Localar Gökyüzü Evleri'nden birinin himayesinde olabiliyor? Toplanacak bir heyimasları olmuyor bu durumda.

DİKEN: Bir Loca inşa edip kendi yerlerinde toplanıyorlar. Kocayemiş Locası'nın kütüphaneleri oluyor, biliyorsun. Kara Kerpiç'in kasabasının av tarafında hep bir yeri olur. Bulucular da orada toplanırlar, yağmur yağduğunda Defne oğlanları da. Onların av tarafında açık havada toplanması gerekir, ama yağmur yağduğunda hep Kara Kerpiç'in Yeryüzü Locası'na giderler.

PANDORA: Dernekler ve Localar aynı şey mi?

DİKEN: Yok, tam öyle değil. Mesela dernekler daha küçük olur. Genellikle sözcüleri ilişkili oldukları Ev'in insanıdır. Ama başka evlerden insanlar da onlara katılabilir. Erkek Soytarılar bunun istisnasıdır. Kan Soytarıları, biliyorsun, sadece Yanartaş değil, herhangi bir Ev'den kadınlar olabilir. Ama Beyaz Soytarılar sadece Yanartaş erkekleri, Yeşil Soytarılar ise sadece Kerpiç erkekleridir.

PANDORA: Bir insan nasıl Soyтары olur?

DİKEN: Nasıl olunacağı öğrenilir. Soyтары olmuş insanlar, bunu gizlice öğretir. Öğrenmesi epey uzun süre alabilir.

PANDORA: Dernekler ne yapar?

DİKEN: Derneklerde insanlar şarkı söyler ve öğrenirler. Her birinde belli şarkılar, belli bir yol yordam, belli yetenekler söz konusudur.

PANDORA: Yani... hep birlikte mi öğreniyorlar? [Kendi dilimde konuşuyordum, “Bunlar okul mu yani?” diye sormam gerekirdi.]

DİKEN: Kimisinde birtakım gizler öğrenilir. Meşe Derneği diğerlerinden farklıdır, Kitap Sanatı, Kocayemiş Locası ve bütün heyimaslardaki kütüphanelerle ortak çalışır. Aslında Meşe bir dernekten çok bir sanattır. Okuma, yazma, kitap yapma, mürekkep yapma, elyazması ve basım işleri, yazılı sözlerle ilişkili bütün beceriler orada öğrenilir.

PANDORA: Ya Sanatlar; onlar Beş Ev ile ne kadar yakından ilişkili?

DİKEN: Bunu ben de tam olarak bilmiyorum. Burada, Sinşan’da, kadınlar kendi evlerine ait sanatlara katılır daha çok. Erkekler böyle yapmaz. Gördüğüm kadarıyla, büyük kasabalarda kadınlar da böyle yapmıyor. Bir Sanat genellikle Ev’inin heyimasında değil kendi işliğinde toplanır. Ama bir iş yapılmazsa ya da kötü yapılırsa, o Ev sorumluluğu üstlenir ve işin doğru düzgün yapılmasını sağlar. Bir Sanat’ta çalışan biri de, bir sorun çıktığında, yardım için o sanatın Ev’ine gidebilir. Makineci olmanın tehlikeli olmasının bir nedeni de Makinecilik Sanatı’nın bir Yeryüzü Evi’ne bağlı olmamasıdır. Makineciler Gökyüzü’nün altındadır. “Bir şeyi yanlış yapar, herkesin öfkesini çekerse, makineci başını sokacak bir çatı bulamaz” derler.

LOCA, DERNEK VE SANATLARA İLİŞKİN ÇİZELGE

YERYÜZÜ'NÜN BEŞ EVİ

Birinci YANARTAŞ	İkinci MAVİ ÇAMUR	Üçüncü YILANTAŞI	Dördüncü SARI KERPIÇ	Beşinci KIRMIZI KERPIÇ
<i>Kan Locası</i> ♀ (törenselsel ve toplumsal)	<i>Avcılar Locası</i> ♂ <i>Bahkçılar Loc.</i> ♀ <i>Tuz Locası</i> ♀	<i>Doktorlar Loc.</i> ♀ (tbbi ve törenselsel)	<i>Ekiciler Locası</i> ♀ (tanımsal ve törenselsel)	
<i>Kan Soyтарыsı Derneği</i> ♀ <i>Beyaz Soyтары Derneği</i> ♂ <i>Kuzu Derneği</i> ♀ (kült)		<i>Meşe Derneği</i> ♀ (yazı işi, kitaplar)	<i>Yeşil Soyтары Derneği</i> ♂ <i>Zeytin Derneği</i> ♂ (kült)	
<i>Cam Sanatı:</i> Pencere kap kacak araç gereç	<i>Çömlek Sanatı:</i> Mutfak gereçleri yer döşemesi, borular	<i>Kitap Sanatı:</i> Kâğıt, mürekkep ciltleme, boyalar	<i>Tahta Sanatı:</i> Marangozluk, mimarlık	<i>Şarap Sanatı:</i> Bağcılık, şarapçılık
<i>Dericilik Sanatı:</i> Hayvan kesimi, deri eşya üretimi	<i>Su Sanatı:</i> Kuyular, su içeren yer tabakaları, sulama, kanalizasyon, depolama		<i>Davul Sanatı:</i> Müzik aletleri	<i>Demircilik Sanatı:</i> Madencilik, metalürji, araç gereç ve tel yapımı
<i>Kumaş Sanatı:</i> Eğime, dokuma boyama, örme				

Beş Ev'in tümüne bağlı localar:

Defne Locası ♂

(Yeniyetme erkekler: İzcilik, atletik beceriler, smır bekçiliği, avcılık, törenler ve toplumsallaşma)

Bulucular Locası ♀

(Vadi'nin dışımda keşif gezileri, başka halklarla mal alışverişi)

GÖKYÜZÜ'NÜN DÖRT EVİ

Altıncı YAĞMUR	Yedinci BULUT	Sekizinci RÜZGÂR	Dokuzuncu HAVA
	<p><i>Kara Kerpiç Locası</i> ♀ (Kasaba dışında Yeryüzü Locası vardır. Cenaze törenlerine ve definlere bakar.)</p> <p><i>Kocayemiş Locası</i> ♀ (arşivler, kayıtlar, tarih)</p>		
		<p><i>Toyon Derneği</i> (kült)</p>	<p><i>Köstebek Derneği</i> (kült)</p>
	<p><i>İç Güneş Dansçıları</i> ♀</p>		
<p><i>Makinecilik Sanatı:</i> Yeldeğirmenleri, su değirmenleri, çarklar, elektrik enerjisi kaynakları ve motorlar, güneş enerjisi toplayıcıları, ışıklandırma, ısıtma, soğutma.</p>			

Bebekler evin içinde altları bezli dolaşır, kurak mevsimde dışarıda hiçbir şey giymezdi. Küçük çocuklar, yalnız güneş ve soğuktan korumak ya da süslemek için giydirilirdi. Giysileri genellikle bir başkasının elbisesinden, eski çarşaflardan ya da elde ne varsa ondan dikilirdi.

Biraz daha büyüdüklerinde, “duru su” ya da “tomurçuklanma” yıllarında çocuklar önlere örtecek etek türü bir şeyler giyerler ve gençlerin giydiklerine imrenmeye başlarlardı; ama gençlik elbiselerini zamanından önce giyerlerse yaşlıları tarafından alaya alınırlar, aile içinde ve heyimasta azarlanırlardı.

444. Ergenlik çağına gelen gençler için heyimasta bir tören, evde de bir şölen düzenlenir ve onlara özel ve yeni elbiseler verilirdi. Oğlanlar beyaz ge-yik derisi, beyaz pamuklu ya da siyah yünden dize kadar ağır bir etek ve kimi zaman yakalı ve kollu olan beyaz pamuklu gömlek giyerdi. Soğuk havalarda çorap ve sandalet, taşlı yerlere giderken deri ayakkabı giyilirdi. Kızlar ise boyanmamış, kirli beyaz, gri ya da kara yünden, dizin altında, ayak bileklerinin üstünde büzgülü bir etek ve beyaz pamuklu bir gömlekle donanır, yine erkekler gibi çorap, sandalet ve ayakkabı kullanırdı. Oğlanlar da, kızlar da üzerlerine muflonlu bir yelek giyebilirdi. Soğuk havalar için hurka, kazak türünden giysilerin belli bir biçimi olmazdı, ama bunlar hep boyanmamış yünden örülürdü. “Kıyı’da yaşayan” kişilerin giysilerinde hiç boya kullanılmazdı. Giysiler, çoğu defa her şeyi tanı gerektiği gibi yapmaya çalışan kullanıcıları tarafından, özenle ve iyi malzeme kullanarak yapılırdı. Boyasız oluşları bu giysilere sade bir şıklık kazandırırdı; Kıyı’da yaşayan gençler, kalabalığın içinde hemen göze çarpardı.

Cinsel ilişki için kendilerine eş seçtiklerinde (Kıyı’dan içeri geldiklerinde), eski etek ve gömleklerini giymeyi sürdürür, ama onları boyar ya da renkli giysilerle birlikte kullanırlardı.

Vadi’nin yerel giysileri zamana, yere ve giyene bağlı olarak o kadar değişirdi ki, bunun bir betimlemesini yapmak oldukça zor. Değişik tarzlar, modalar vardı elbette; duvar resimlerinde, o sıralar giyilenlerden son derece farklı giyinmiş kişiler görmek mümkündü. Erkekler ve kadınlar için kısa, uzun gömlekler, kemerli, kemersiz etekler ve şalvarımsı pantolonlar olası giysiler arasındaydı. Kadınların büzgülü etekleri de olabiliirdi. Isınmak için iç çamaşırı da giyilirdi. Erkeklerin Ay Dansı zamanında çıplak dolaşmaları hariç tutulursa yetişkinler kasabada genellikle giyinik gezerdi, ama su tanklarında herkes çırılçıplak yüzer, yaşlılar evin içinde çoğu zaman çıplak dolaşır. Soğuk havalarda kullanılan gocuklar koyun postundan ya da çadır bezinden yapılırdı. Ancak yağmurlu havada açık havada çalışanlar çoğunlukla, “İnsan derisi çabuk kurur” diye düşünür, giyinmek yerine soyunurdu.

Dans elbiseleri, uvakuva giysileri elbette daha gelenekçi bir üslupta ve

son derece güzel olurdu. Tören giysileri genellikle kolsuz cüppe biçimindeydi. Şarkı söylemek, toplum içine çıkmak, bir şeyler öğrenmek için ya da başka bir nedenle heyimasa gidenler, evlerinde ya da heyimasta bulundukları, incelikle yapılmış ve özenle süslenmiş yelekler giyerdi. Ay Dansı'na katılan erkekler, Yaz, Şarap ve Çimen Dansı yapan erkek ve kadınlar inanılmaz güzellikte süslenmiş, kimi birkaç kuşak öncesinden kalmış yelekler, cepkenler kuşanırdı.

Elbiseler için kullanılan ana malzeme yün, pamuk, keten ya da deriydi.

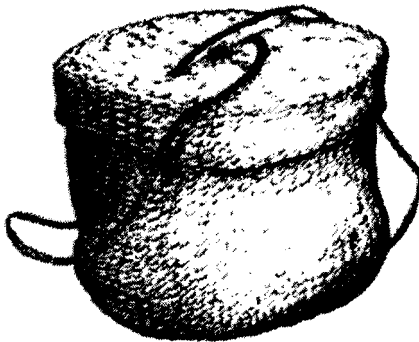
Yün için sadece Vadi koyunları yeterliydi. En çok değer verilen yün, Çümo sürülerinden gelen, Çümo ve Tefna-na'da eğirilen yündü.

Vadi'de yer yer pamuk ekilirdi, ama daha çok İçdeniz'in güney kıyılardan gelen pamuk kullanılırdı. Her yıl, güneyden gelen pamuk karşılığında, Sed'deki limandan yola çıkarılmak üzere Tren'le şarap yollanırdı ("Pamuk İnsanları'yla Aramızdaki Sorun" bölümüne bakınız. s. 146)

Keten, Vadi'de, daha yoğun olarak da Dağ'ın kuzeyinde, Aydınlık Göl bölgesinde yetiştirilirdi. Keten karşılığında değiş tokuş yapmak amacıyla şarap, zeytin, zeytinyağı, limon ve cam eşya, Dağ'ın öte tarafına Tren'le ya da hatı yol olarak kullananların çektiği arabalarla taşınırdı.

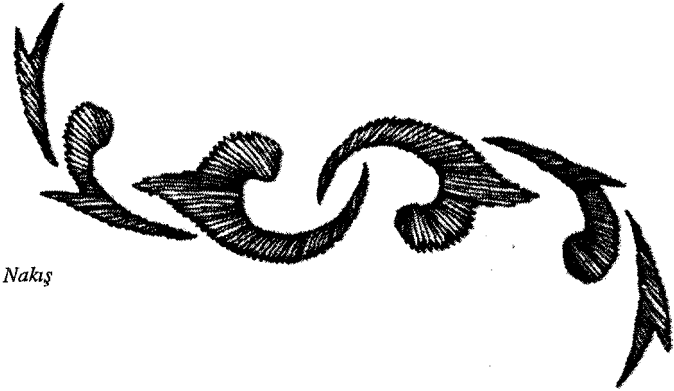
Deri, inek, at, koyun, keçi, geyik, tavşan, köstebek, himpî ve başka küçük hayvanlardan elde edilir ve işlenirdi. Kuşların derisi de tüyleriyle birlikte tabaklanır ve tören giysilerinde kullanılırdı. Kuştüyü giysiler ve cepkenler heyimaslara armağan edilirdi. Deri işlemeciliği Vadi'de son derece gelişmişti. Giysilerde, ayakkabı yapımında ve başka alanlarda kullanılmak üzere çok çeşitli deri bulunurdu.

Ham elyaf çoğunlukla kasaba işliklerinde Kumaş Sanatı'nın yönetiminde işlenir ve hazırlanırdı. Kişiler, aile koyunlarından kırptıkları yünü, ekip topladıkları keten ve pamuğu, yıkamak, taramak ve boyamak üzere kasaba işliğine götürebilir, toplu halde orada işi paylaşabilir, topluca ya da tek tek postlarını, balyalarını işlenmesi için Kumaş Sanatı'na verebilirdi. Eğirme işinin büyük bölümü işlikteki elektrikli makinelerle yapılır, genel

tüketim için dokuma, yine oradaki elektrikli tezgâhlarda, Kumaş Sanatı'nın ustalardan tarafından gerçekleştirilirdi. Ama ince işlerin ve tören giysisi kumaşlarının çoğu elde iğlerde eğrilir ve elde dokunurdu. Yün önemli bir tören malzemesiydi. Çümo ve Çökülmas'm güzel kilimleri yünden yapılırdı. Kadınlar ve erkekler evde yünden çoraplar, hırkalar, kazaklar örerdiler. Yün-keten karışımı, etek ve pantolonlar için tercih edilirdi. Yaz elbiselerinde hem örgü hem de dokuma için pamuk-keten karışımı kullanılırdı. Günlük giysiler için en beğenilen malzeme pamuktu. Pamuk işleme yöntemleri son derece ince ve gelişkindi; pamuklu dokumalar, ağır çadır bezlerinden kalın ama yumuşak örme kumaşlara, "ay ışığını geçiren" incelikte tüllere uzanan çeşitlilikteydi.

446 Dericilik Sanatı hem hayvan kesim işlerine hem de deri tabaklamaya, saraçlığa, ayakkabıcılığa, deriden giysi ve ev eşyası yapımına bakardı. Kumaş Sanatı, ham elyafın hazırlanması, temizlenmesi, taranması, boyanması, eğirilmesi, dokuma ya da örme olarak kumaş yapılmasıyla çorap, çarşaf, battaniye, kilim gibi çok sayıda yapıp depolanan kimi eşyanın üretimine ilgilendirirdi. Her kasabada ve Vadi'de ekonominin önemli öğeleri olan bu iki Sanat yakın işbirliği içinde çalışırdı. Tabakhane her zaman mezbahayla birlikte kasabaların dışında bulunur, ama hazırlanmış deriler, ayakkabı ya da giysi yapılmak üzere Kumaş Sanatı işliklerine taşınırdı. Dericiler ve Kumaşçılar, hemen her zaman, sağlam, gönençli, saygı duyulan, kuşaklar boyu hep aynı evde oturan, biraz da gururlanarak kendilerini toplumun temel direği sayan kişiler olurdu.

Nakış

Açlık sözcüğünün Keş dilinde bir karşılığı yoktur.

Avcılık ve toplayıcılığın çiftçilikle bağdaşmayan bir geçimlik ekonomi biçimi olduğu varsayılır. Kural olarak, insanlar çiftçiliği ve hayvancılığı öğrendiklerinde avcılık ve toplayıcılığı bırakırlar. Keşler bu kuralın dışındaydılar.

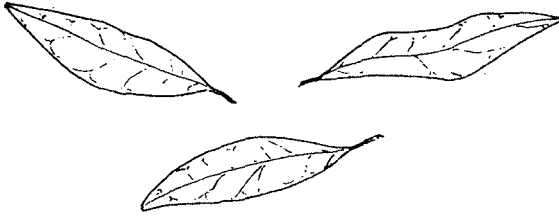
Avcılıkları, yiyecek edinmeleri açısından pek az gerçek önem taşırdı. Çoğunlukla avlanmak da, av etini yemek de çocuklara düşerdi. (El altında başka bir protein kaynağının bulunmadığı durumlar bir yana, insanların ana yiyecek kaynağı olarak avcılığın, tarihin herhangi bir noktasında ne kadar önem taşımış olduğu sorgulanabilir: Özellikle erkekler için yüklenildiği yoğun simgesel değer, avcılığın pratik açıdan önemsizliğinin üzerini örtmüştür. Öyle ki “avcı erkek”, romantizmiyle sahnenin önünü kaplar-ken, aslında onun yiyeceğini de sağlayıp hazırlayan kadınlardan hiç söz edilmez.) Bizim için olduğu gibi Keşler için de avcılık spor, din, öz disiplin ve tutku karışımı bir şeydi. Buna karşılık toplayıcılık başlı başına bir yiyecek kaynağıydı. Palamutlar, yeşillikler, köklü bitkiler, otlar, böğürtlenler ve toplayıp işlenmesi kimi zaman büyük sabır isteyen yabancı tahıllar Keşlerin doğadan topladığı ürünler arasındaydı. Üstelik toplama işi keyfi bir biçimde değil, düzenli olarak yapılırdı. Her yılın uygun mevsiminde aile ağaçlarına, kasabanın yabancı tahıl yetiştirilen çayırına, sazlıklarına gidilirdi. “Neden?” sorusu, pekâlâ “Neden olmasın?” diye yanıtlanabilir diye düşünüyorum. Doğanın sunduğu yiyecekler boldu ve lezzetleri, nitelikleri hoşlarına gidiyordu. Büyük aileler, büyük bir özel yiyecek stoğu ve rekabetçi bir yaklaşım toplumsal olarak onaylanmadığı için, yoğun olarak çiftçilik yapmak üzere toplayıcılığı bırakmak, ne istenen ne de gerek duyulan bir şeydi. Neden ya da sonuç, nasıl görülürse görülsün, muhtemelen en önemli etken nüfus yoğunluğunun ve artış hızının düşük olmasıydı. Çiftliğin “zıttı” olarak kent, toprak çiftçilikle yoğun olarak işlenmezse ortaya çıkmaz. Bütün canlı türleri için, nüfus patlaması yiyecek bolluğuna bağlıdır: Saban izi sonunda kentin caddesine dönüşür. Keşler yarı yarıya kasabada, yarı yarıya yaban doğada yaşarlardı. Caddeleri yoktu, çiftlikleri ise bizim ölçütlerimize göre bahçe sayılabilirli.

Pek güzel düzenlenmiş bahçeler de sayılmazdı çiftlikleri. Bu çiftliklerde bir sürü insan, makine değil, hayvan kullanarak, daha doğrusu hayvanlarla birlikte çalışarlardı. Vadi tabanındaki büyük bağlar dışında, çok sayıda küçük tarla ve ekili alan vardı. Elbette ettikleri bitkiler ve hazırladıkları yiyecekler de çeşit çeşitti. Hatta kültürel üslupları bu denli sade ve “saf”, başkalarının âdetlerini benimsemeye bu denli dirençli bir halk için şaşırtıcı olacak kadar çok çeşitliydi. Örneğin ana tahıl olarak değerlendirilmeye en yakın ürün mısırdı, ama palamut da toplanır; buğday, arpa ve yulaf da yetiştirilir ve değişik tokuşla pirinç de elde edilirdi. Pirinç ve arpa,

çoğunlukla tanesi kepeğinden ayrılarak, bütün olarak haşlanırdı. Öteki tahıllar ya tane olarak, ya bulgur gibi iri çekilerek ya da öğütülüp un haline getirilerek kullanılır, mayalı ya da mayasız hamur yapılarak pişirilir ve böylece bin bir türlü yemek, lapa ya da ekmek hazırlanırdı.

Sonuç olarak Keşler, canları nasıl isterse yiyeceği öylece toplar, bulur, eker, yetiştirir; özen, dikkat ve zevkle pişirir ve yerlerdi. Zayıf insanlar değillerdi. İnce kemikli olmadıklarından, köşeli değil, yuvarlak hatlı, cılız değil de tombulca insanlardı.

Yiyecek, fazla soyut konuşmaya gelmeyen bir şeydir; bu yüzden birkaç yemek tarifi vermek yerinde olur.

Liriv metadi ya da vadi usulü mısırlı fasulye

Yaklaşık iki bardak barbunya fasulyesini (Vadi'deki metadî, Meksikalıların frijole fasulyesine çok benzer) yıkayın ve yarım soğan, iki üç diş sarmısak ve bir defne yaprağı ile (iki saat kadar) iyice pişirin.

Bir buçuk bardak kadar kurutulmuş mısırı ağır ateşte iyice haşlayıp suyunu süzün (mevsiminde koçanından ayıklanmış taze mısırı pişirmeden kullanabilirsiniz).

Bir avuç kurutulmuş kara mantarı ağır ateşte yarım saat kadar haşlayın ve kendi suyunda bırakın.

Bunların hepsini karıştırın ve şunları ekleyin:

Bir limonun suyu ve posası ya da bir miktar doğranmış demirhindi ezmesi,

bir miktar ince kıyılmış sarmısak ve bir kaşık dövülmemiş kimyonla birlikte doğranıp yağda kızartılmış bir baş soğan,

tohumları ayıklanıp ince doğranmış büyük bir tatlı yeşil biber ya da küçük bir acı yeşil biber (süs biberi kullanmayın),

kabuğu soyulup iri iri doğranmış üç ya da dört domates.

Baharat olarak kekik ekleyin, zevkinize göre limon miktarını da artırabilirsiniz.

Acı seviyorsanız kırmızı toz biber ekleyin.

Yemeğin suyunun daha kıvamlı olması için bir top kurutulmuş doma-

tes ezmesi ekliyorlardı; bizim ölçülerimizle bu iki ya da üç kaşık domates salçası oluyor. (Eğer domates mevsimi değilse salça miktarı iki üç katına çıkarılabilir.)

Bütün hepsini ağır ateşte yarım saat pişirin.

Sofraya, yeşil domatesle kuru ya da taze kişniş yaprağını karıştırarak yaptığınız ekşi sosla ve doğranmış çiğ soğanla birlikte getirin.

“Pirinç için çok ağır” bulunan bu yemek, ince ve gevrek ya da tavada yapılmış mısır ekmeği ile yenirdi.

Hotuko, “yaşlı tavuk”, pirinçli, tavuklu bir akşam yemeği

449
F29

İri, yaşlı, etine dolgun bir tavuğu defne yaprağı, biberiye ve biraz şarapla ağır ateşte iyice pişirin. (Çoğunuz iri, yaşlı, etine dolgun bir tavuk bulamayacağınız için, küçük, genç ve etine dolgun bir pilici pişirin.) Soğuduktan sonra etini ayıklayın.

Tavuk suyundan yeterli bir miktarı pirinç için ayırın, kalanı kıvamını bulana kadar biraz daha kaynatın ve sonra şunların biri ya da birkaçını tavuk suyunda beş ila on beş dakika arasında haşlayın:

bir avuç ayıklanmış badem

dilimlenmiş kereviz, havuç, turp, kabak, soğan, vb.

birkaç ispanak, çin lahanası ya da başka yeşillik yaprağı

bütün halde biraz mantar, taze ya da kurutulmuş

Bir tutam doğranmış maydanoz, doğranmış taze ya da kuru kişniş ve doğranmış taze soğanı didilmiş tavuk etine ekleyin. Baharat olarak dövülmüş kimyon, kişniş tohumu, bir parça kırmızı toz biber ile tuz ya da limon koyun. Tatların “birbirine alışması için” bir gece dinlenmeye bırakın.

Karışımı ağır ateşte ısıtın ve tavuk suyunda pişirilmiş pirinç pilavıyla sofraya getirin.

Yemeğin yanında şunların da bir bölümünü ya da hepsini sunabilirsiniz:

dilimlenmiş katı yumurta

kavrulmuş katranotu ya da kiya tohumları

doğranmış kişniş yaprakları

taze soğan

yeşil domates sosu ya da turşusu

acı kırmızı biber sosu ya da turşusu

kuşüzümü jölesi

kuru üzüm ya da doğranmış üzüm

Bunları ana yemeğin çevresine küçük tabaklar içinde dizin.

Vadi’de kullanılan pirincin büyük bölümü Bataklık Irmağı insanların gelen gelen küçük taneli ve pişerken lapalaşan pirinçti. Vadi insanları İçde-

niz'in daha güneyinden ve doğusundan gelen, hoş bir tadı olan, uzun taneli "sasî" pirincini çok sever ve en iyi şaraplarını sasî ile değiş tokuşa yollarlardı.

450
F29

Pragasiv fas-yaz çorbası

Yaz çorbası, sıcak havalarda kuzu eti şölenlerinden sonra yenen bir yemek.

Yumurta sarısı büyüklüğünde bir parça tereyağını bunun yarısı kadar mısır nişastası ya da mısır unu ve bir yumurta sarısı ile pelte kıvamını alana kadar yavaşça karıştırarak pişirin. Soğuduktan sonra içine bir bardak yoğurt ve iki bardak bütün yağı alınmış kemik suyu katın. Limon suyu ve sek beyaz şarapla ya da bunlardan biriyle tatlandırın. Doğranmış nane yapraklarıyla birlikte sofraya getirin.

(Sıcak çorbasını yapmak için, ağır ateşte ısıtarken kavrulmuş arpa ekleyin ve nane yerine maydanoz ya da frenkmaydanozu kullanın.)

Dâr m drevi, "kırmızı ve yeşil" bir sebze yemeği

Bir büyük ya da birkaç küçük patlıcanı "parmağım kalınlığında" dilimleyin. Dilimleri limon suyu ile ıslatıp tuzlayın. Patlıcanlar dinlenirken yemek için şunları hazırlayın:

Kabuğu soyulmadan aynı şekilde dilimlenip limonlanmış iki orta boy kabak

sapları ayıklanmış bir avuç maydanoz

ince ince doğranmış iki diş sarmısak

iki avuç herhangi bir cins taze mantar

İki diş sarınsağı iyice ezip iki kaşık iyi cins zeytinyağı ve bir parça kır-

mızı toz biberle birlikte iki bardak yoğurda katıp güzelce karıştırın.

Kabakları demir bir tavada, kızgın yağda, kenarları kararana kadar hızla kızartıp tabağın bir kenarına koyun. Daha az yağ kullanarak patlıcanları da parlak kızıl-kahverengi bir renk alana kadar çok hızlı kızartıp tabağın öbür kenarına koyun. Mantar, sarımsak ve maydonozu hafif ateşte maydonozlar ölene kadar hızla çevirin ve tabağın ortasına koyun. Hepsi ni, kabuğuyla haşlanmış patateslerle birlikte sofraya getirin. Sarımsaklı yoğurt hem sebzelerin hem de patatesin üzerine dökülebilir ya da içine banılmak üzere ayrı bir tabakta getirilebilir.

Dilimlenmiş domates ve siyah zeytin, bu yemeğin yanında güzel gider.

Uğovuvon, "meşe yumurtası"

Palamut unu, mısır unu ya da buğday unu ile karşılaştırıldığında ilginç bir nitelik arz eder. Pişirilmeden önce mısır ve buğdayın yüzde bir veya iki kadarı yağ, yüzde onu protein, yüzde yetmiş beşi karbonhidrattır. Palamutun ise yüzde yirmi biri yağ, yüzde beşi protein, yüzde altmışı karbonhidrattır. Palamut elbette bölgeye yerleşen ilk insan topluluklarının temel besin kaynaklarından biriydi. Daha sonra palamutu sadece domuzlara yediren kültürlerden gelen insanlar palamut kullanımını terk etmişti.

Keşler kasabalarının içine ve çevresine meşe fidanları diktikleri gibi, yakınlarındaki orman ve çayırarda da palamut toplanacak meşelere giderlerdi. Bölge hem değişik meşe cinsleri hem de meşe ağacı sayısı açısından zengindi. Olağan bir yılda insanların tüketebileceğinden çok fazla palamut bulunurdu. Vadi meşesi ve sepi meşesinin palamutlarından daha çok hoşlanırlardı. Palamut toplama ve işleme işi Yılantaşı Locası'nın gözetiminde topluca yapılırdı, ama daha fazla isteyen bir aile elbette istediği kadarını edinebilirdi. Palamutlar ayrılıp ayıklandıktan sonra, özel "palamut taşı" kullanan değirmenciler tarafından öğütülürdü. Ayrışan yağ çeşitli kullanımlar için saklanırdı. Kalın ya da ince öğütülmüş yemeklik palamut, içerdiği tanik asit miktarı ve arzu edilen lezzete göre sıcak ya da soğuk su içinde birkaç saatten birkaç güne kadar bekletilirdi. Yemeklik palamut ya da palamut unu, "tatlandırmak" ve fındıksı tat kazanmasını sağlamak ama-

cıyla kilere kaldırılmadan ya da kullanılmadan önce kavrulurdu.

Palamut unundan yapılan değişik lezzetlerde koyu çorbalar pek çok ailenin günlük kış yemeği idi. Doumfas, yani esmer çorba dedikleri bu yemek, çoğu defa bebeklerin anne sütünden sonra ilk yedikleri besin olurdu. Daha kalın öğütülmüş palamuttan bulgur ya da pirinç pilavını andıran lapalar pişirilir; ağır, kuru ve zengin ekmeğin yapılırdı. Bal, kavrulmuş tohumlar ve buğday unu ile karıştırılan palamut unundan kek ve kurabiye de yapılırdı. Yağlı olduğu için, uzun süre beklediğinde palamutunun tadı bozulurdu. Bu yüzden bir yarım yıl geçtikten sonra kalanı hayvanlara verilir.

Keşler tatlıya bayılırdı. Ounmalın'ın aşağı taraflarında şekerpançarı tarlaları vardı. Ama bu bitkinin tanınmasını ve işlenmesini zor bulduklarından tatlılarında daha çok bal kullanırlardı. Av hayvanları gibi arılar da Gökyüzü Evleri'nden Yeryüzü Evleri'ne gelmeyi ve tabii orada onlar için hazırlanan küçük evlerde yaşamayı kabul etmiş konuklar olarak görülürdü. Arıcıların çoğu Kırmızı Kerpiç'tendi. Balın hazırlanması, depolanması ve dağıtılmasından bu Ev sorumluydu. Her insan kasabasının ekim tarafında, dizi dizi kovanlardan oluşan "arı kasabaları" bulunurdu. Kovanlar tahtadan yapılır, peteklerin kovan tahrip edilmeden, hatta arılar rahatsız edilmeden sökülebilmesi için arıcılar çekilip alınabilen tahta çerçeveler kullanırdı. Yukarı Vadi kasabalarındaki arıcılığa daha az hevesli kuzey ve doğu halklarıyla değiş tokuş etmeye de yetecek kadar bal elde edilirdi.

Fatfat ("soytarı-soytarı"): Bir tatlı

Bir litre kadar yeşil kaz böğürtlenini, kuşburnu, kırmızı yabanmersini, isteğinize göre biraz daha olgun kocayemiş ya da manzanita böğürtleni -yani herhangi bir cins mayhoş olgun böğürtlen çeşidi- ile birlikte temizleyip ağır ateşte haşlayın. Balı katıp karıştırın. İsterseniz limon kabuğu ile tatlandırın. Soğumaya bırakın.

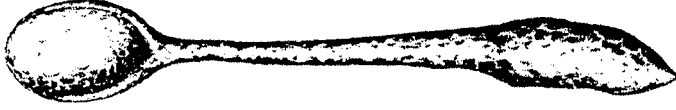
Yarım ya da bir litre kremayı ısıtın ve soğuyup kıvamına gelene kadar çırpın. Meyvelerle karıştırın.

Isıtılarak hazırlanan kremanın, bizim çırpılmış kremamızdan çok farklı, zengin bir dokusu vardır. Ancak bu tarif, kolay bulunamayacak kadar kıvamlı bir krema kullanmayı gerektirir.

Lûte: sabun kökü

Çumolular, sabun kökü (chlorogalum pomeridianum) bitkisini bir parça

balla pişirip tath olarak yerdı. Diğer sekiz kasabadakiler bu bitkiden saçlarını yıkamada yararlanırdı. “Zevkler ve renkler tartışılmaz” sözünün Keşlerdeki karşılığı “Kimi yer, kimi saçını yıkar” deyişiydi.

Sofra adabı

453

Sofrayı, çoğu zaman güzel tabaklar, çanaklar, kâseler, kupalar, bardaklarla kurarlardı. Sofra malzemesi çeşit çeşitti, ama sonunda yıkamak gerekeceği için sofraya çok şey getirilmezdi. Çorba ve sulu yemekler için porselelen, tahta, boynuz ya da madeni kaşık kullanırlar, bunun dışında elleriyle yerlerdi. Yeme biçiminde bir doğru el, yanlış el tabusu yoktu. Sofraya temiz ellerle gelinir, sağ elle, sol elle ya da ikisiyle birden, güzelce yenirdi. Sofraya gelen cins cins ekmekler dürüm yapmaya, yemeğe bandırmaya ya da lokmayı desteklemeye de yarardı. Et sofraya gelmeden dilimlenir, kesilir, kümes hayvanları parçalarına ayrılırdı. Çıplak masada da, bir masa örtüsünün, kumaş peçetelerin, saz, bambu, saman ya da ottan yapılmı haşırlarm üzerinde de yenebilirdi. Sofrada parmakları yıkamak için bir iki kâse su bulunur, çoğu zaman yemeklerden sonra büyücek bir kumaş peçete elden ele geçirilirdi.

Keşler çok ender olarak sandalyede oturdukları için, yemekler yer sofrasında yenirdi. Yere oturulur, bacaklar öne uzatılır, yana kıvrılır, bağdaş kurulur ya da odaların çoğunun iki veya üç duvarı boyunca uzanan alçak divana yerleşilip öne bir sehpa çekilirdi.

Günde üç öğün yenirdi. Genellikle süt, ekmek veya sütlü bir lapa, taze ya da kuru meyveden oluşan bir kahvaltı; önceki gündən kalanlarla ya da pişirilmeden hazırlanan şeylerle bir öğle yemeği ve genellikle günbatımından sonra, yani kişin erken, yazın epey geç yenen bir akşam yemeği. Bununla birlikte Keşler belirli bir saatte tka basa yemekten se, acıktıkça azar azar yemeğe eğilimliydiler. Bunun nedeni, belki yiyeceğin bol ve her zaman el altında olması; belki kimsenin yemek hazırlama, yiyecek kullanma ya da saklama konusunda bir yükümlölük ya da ayrıcalığının olmaması; belki de ağır yemenin rahatsızlık verici, tıknınanın ise ayıp görölmesine karşılık, arada bir ama arayı da fazla açmadan, sürekli bir şeyler atıştırarak, insanın göze batnadan açgözlölüğünü doyurabilnesiydi. Daha önce belirttiğim gibi, Keşler zayıf insanlar değilirdi.

KEŞLERİN MÜZİK ALETLERİ

Burada sözü edilen aletlerin tümü kitaba eşlik eden ses kayıtlarında dinlenebilir.

Törenlerde kullanılan ya da ustalarının kullandığı nitelikte müzik aletleri Sarı Kerpiç Evi'nin himayesindeki Davul Sanatı üyeleri tarafından yapılırdı.

Houmbûta

454 Houmbûta ya da büyük borazan, hem tiyatro hem de ayin müziklerinde kullanılırdı. İki metre uzunluğundaki bu konik gövdeli alet için kocayemiş ağacından malzeme seçilirken olağanüstü bir özen gösterilirdi. Tahtayı işleme, biçim verme ve oyma işlerinin her ayrıntısının, tahtanın insan solduğundan aldığı sesi toplama, biçimlendirme ve odaklama yeteneğine belli bir etkisi vardı. Geyik boynuzundan huni biçimli ağızlık, “güneşin ılık ışığını emen bir leylak” gibi olmalıydı. Yaklaşık on beş santim uzunluğundaki ağızlık, borunun minik bir kopyası gibi biçimlendirilirdi. Boru, ziftle astarlanmış ve bitki lifleriyle sarılmış dokuz ince kocayemiş çitasından oluşurdu. Borunun çan biçimli kafası ise bir altın-gümüş alaşımından yapılır, yine zift ve bitki lifleriyle tahta gövdeye tutturulurdu.

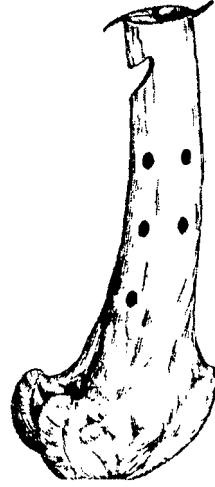
Doubûre binga

“Çok titreşen” anlamına gelen bu isim, bir kutunun içine konulan dokuz tunç çanak için kullanılırdı. Çalgıcı çanakları kutunun üzerine beş sola, dört sağa, heyiya-if oluşturacak biçimde dizerdi. Çanakların çapı on santimden otuz santime kadar uzanır, notaları ise bir dokuzlu majör oluştururdu. Aletin çıkardığı sesin rengi, sert ya da yumuşak tahtadan yapılan, kumaşla kaplanan ya da kaplanmayan sopaların cinsine, çanağın neresine ve ne şiddette vurulduğuna bağlı olarak değişirdi. Ender olarak tek başına kullanılan alet, ritmik olarak, bir müzikçinin “Akarsuyun üzerinde parıldaayan, hem ileri giden, hem geriye dönen güneşin ışıltısı gibi” diye betimlediği, şıkır şıkır bir ses akışı elde etmeye yarardı.

Bu tek telli müzik aleti yaklaşık yüz yirmi santim uzunluğundaydı ve önden görünüşü kıvrılıp akmış bir su damlasını andırırdı. Altmış santimlik güzel eğimli yayı, at kılı ve insan saçından yapılırdı. Bu karışımı sayesinde aletin çok özel ve duygulu sesini kazandığına inanılırdı.

Uve6sai medoud teyahi

Her Keş çocuğu kaval yapmayı bilirdi. Vadi'deki kaval çeşitleri sayısızdı. Önden veya yandan çalınan, dilli, dilsiz, tahtadan, madenden, kemikten ve sabun taşından yapılmış türleri vardı. En değişik olanlarından biri kemikten yapılmış dilli kavaldı. On, on beş santimlik bu kaval, geyik ya da koyunların kaval kemiğinden yapılırdı. Delikler kemiğin ince tarafında başlar, iri ucuna iner ve ikinci bir sıra halinde yine yukarı çıkardı. Yukarıda söğüt ağacından bir ağızlığın içine yerleştirilmiş sazdan bir dil bulunurdu. Ses, kemiğin yan tarafındaki bir delikten dışarı çıkardı. Çalgıcı, ağızlığa hafifçe baskı uygulayarak inanılmaz ses dalgalarını elde edebilir, beş deliğin üzerinde parmaklarını kaydırarak garip, delici, kuş seslerine benzeyen sesler çıkarabilirdi. Bize aleti tanıtan Uvakuvaha Sarı Kerpici'nden ve Kocayemişi'nden Tabit, aletini, "içindeki kuşu dışarı çıkarmak için olmadık şeyler yapan" kedisinden uzak tutmak zorunda kaldığını söyledi.

SÖGÜTLER

A he-ye - wey he-yi - ya a

na - - an na - an

ge-wak - wa sur ya - he - yi - ya na - - an na - an

na - - an na - an

wi - su - yú wi - su - yú wi - su - yú

on o - na - an wi - su - yú -

we - he - yi - ya o - na - an o - na - an o - na - an

sur on on on

BILDİRCİN ŞARKISI

Fe - ho - çan an na pa - rad - tun an na fe-ho-çan an na
pa - ra - dan an na kaılı-kú ge-le hú ge-le hú kaılıkú
hú kaılı- kú dí-ú hú kaılı-kú ge-le dí- ú kaılı-kú hú
pa - rad - tun an na fe - ho - çan an na
pa - rad-tun an na fe-ho-çan an na pa - ra-dan an na
kaılı-kú ge-le hú ge-le hú kaılı- kú hú kaılı - kú dí - ú
hú kaılı - kú ge-le dí - ú kaılı - kú hú pa - rad-tun an na

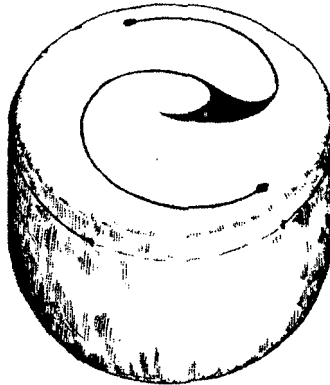
Tôvandou

Bu dokuz telli santur aslında iki aletin birleştirilmesinden oluşmuştu. Büyük olanı yarım ay biçimli, yaklaşık bir buçuk metre uzunluğunda ve beş telliydi. Hemen karşısında dört telli olan küçüğü dururdu. Kiraz ağacından ses levhası, iki parça için ortaktı. Aletin kano biçimli gövdesi, özenle içi boşaltılmış ve cilalanmış defne ağacındandı. Büyük santurun en uzun teli (eklem yeri teli) köprüsüzdü. Öteki tellerin ceviz ağacından köprüsü yumuşak bir heyiya-if eğrisi çizirdi. Dans ve oyunlarda tôvandou çok sık kullanılırdı. Sesinin duyulması, Vadi'de şenlik zamanının geldiğinin habercisiydi. En iyi aletler her kasabannın Sarı Kerpiç Evi'nde saklanır; gezgin çalgıcılar ve topluluklar ya bunları ya da aletin yanlarında gezdirebilecekleri gibi ufaltılmış bir çeşidini kullanırdı.

Boud

Vadi'deki herkes bir çeşit davul çalardı. Genellikle kullanılan, tahtadan ya da gerilmiş deriden, parmaklarla, elle ya da deri sarılmış çubuklarla yavaşça vurularak çalınan davuldu. Davul, şarkı söylemeye, dansa, derin düşüncelere dalmaya eşlik ederdi. Keşler için davul "ikinci yürek" demekti.

Profesyonel müzikçilerin çaldığı davullar genellikle büyük ve karmaşık yapılı olurdu. Uvehosôboud, tahta davul, tepesine oyulmuş ve farklı sesler veren dokuza varan sayıda dile ve on iki farklı çubuğa sahip olabildi. Böyle bir davul, oldukça büyük bir ifade zenginliği olan, ezgi seslendirmeye yarayan bir alettir. Üstünde deri gerili davullar arasında en etkileyici olanı tören davuluydu. Bu alet, çapı bir buçuk metreyi bulabilen, biri diğerine göre beşe dört oranında daha büyük iki davuldan oluşurdu. İki davul, zeminin bir metre kadar üzerinde bir kazığa asılı durur; çalındıklarında bu kazığın etrafında dönmeye başlardı. Davulların görkemli dönüşü,

çalma temposunu da düzenlerdi. Kimisi son derece eski olan bu davullar heyimaslardan hiç çıkarılmazdı. Ama resmiyetten uzak bir şekilde yerin üstünde müzik yapılırken bile derinden gelen yankıları hissedilirdi.

Darbagatuş

Arada sırada bir şarkıya ya da dansa ritim tutarak eşlik etmede kullanılan bu alet, kurduğunda boru şeklini alacak şekilde kıvrılan okaliptüs ağacı kabuğu şeritlerinden yapılırdı. Bu şeritlerin elli altmış santim uzunlukta beş on tanesi otlarla birbirine tutturulur; bir elde tutulan demet diğer elin avcuna, hoş bir takırtı çıkarmak için vurularak kullanılırdı. Ev içinde ya da dışarıda, bir ateş başında şarkı söyleniyor ya da dans ediliyorsa müzik bittiğinde darbagatuşun ateşe atılması bir gelenektir.

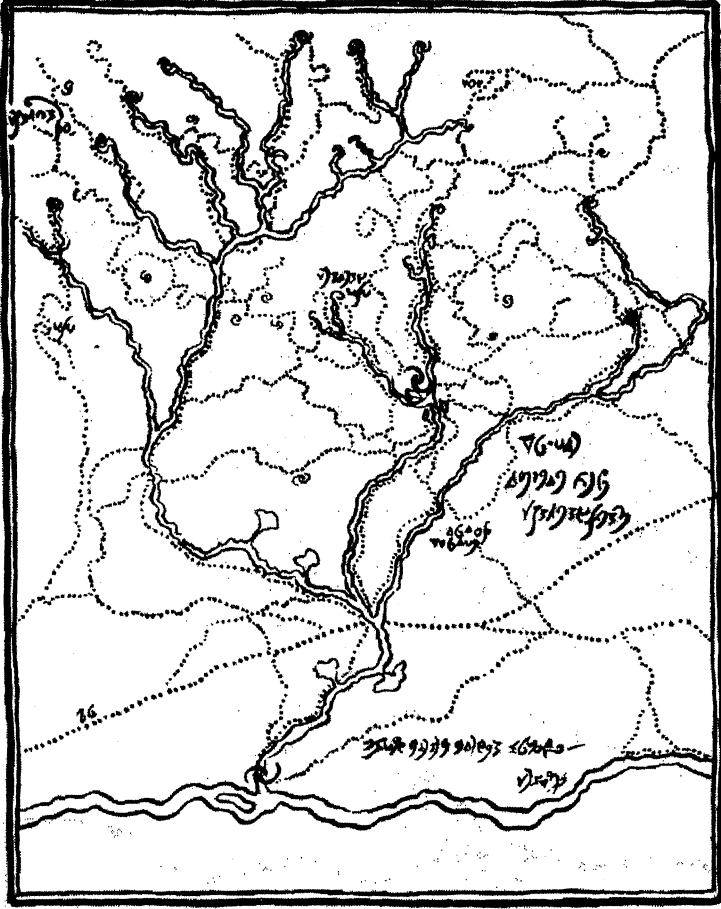
459

Darbagatuş

HARİTALAR

Vadi insanları, çoğu Vadi'ye ilişkin haritalar çizirdi. Belli ki, pek iyi bildikleri yerleri ve nesnelere önlerine serip mekânsal ilişkilerini seyretmekten hoşlanıyorlardı. Bunları ne kadar iyi tanıyorlarsa, haritalarını çıkarmaktan, çizmekten o kadar çok hoşlanıyorlardı.

"Sinşan Deresi yakınlardaki kimi patikalar"

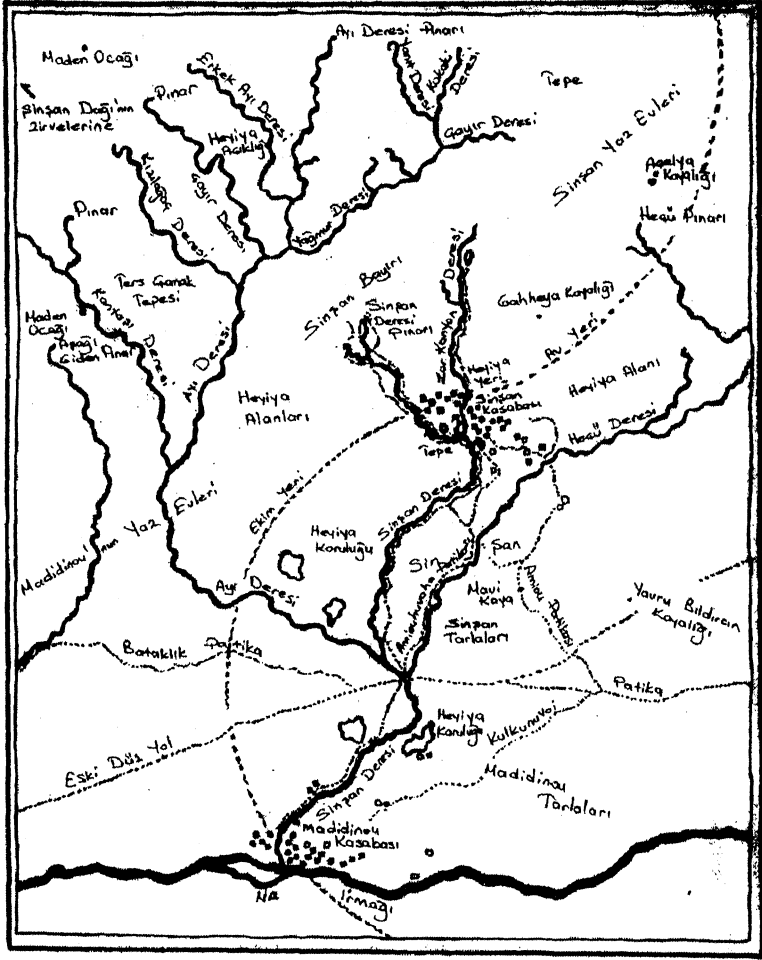
Sinşan Deresi havzasına ilişkin bir Keş haritası. Yayıncıya Sinşanlı Küçük Ayı Kadın tarafından verilmiştir.

Yalnız Sinşan Dağı, Mavi Kaya, Sinşan Irmağı'nın Kaynağı ve birkaç başka dereyle birkaç tepenin adı yazılıdır.

Haritanın sağ alt köşesindeki notta "Toyon Kayası'ndan kuzeybatıya on beş Çimen'den önce" ibaresi bulunmaktadır. Küçük Ayı Kadın, bu notun anlamını anımsamadığını, haritanın "çok uzun süredir evde olduğunu" söylemişti.

Çocuklar sık sık kasabalarının çevresindeki tarlaların ve tepelerin haritalarını, her taş için bir nokta, her ağaç için bir işaret kullanarak, inanılmaz ayrıntılarla çıkarırdı.

Vadi'nin tümünün ya da bir bölümünün küçük, şematik, simgesel haritaları, Irmak boyunca aşağı, okyanusa inen ya da yukarı, Uvakuvaha'ya

Sinşan Deresi Havzası

Bu harita, Sinşan ve Madidinou bölgesinin Küçük Ayı Kadın'da bulunan haritasına dayanarak çizilmiş ve ayrıntılandırılmıştır. Patikaların sayısı azaltılmış, daha çok yer ismi belirtilmiştir.

çıkın yolcuların yanında bulunurdu. Hemen herkesin evinin on kilometre çevresindeki her dağı, tepeyi hatta tümseğı tanınmasına, Vadi'nin bir uçtan diğerine toplam uzunluğunun elli kilometre olmasına bakılırsa, bu haritalar yol bulmaktan çok, bir muska gibi taşınmaya yarardı.

Esas işlevlerinin estetik ve şiirsel olduğu düşünülürse, büyük haritalar dikkat çekici bir hassaslıktaydı. Ancak Vadi halkı hassaslığı şiirin temel bir unsuru ya da niteliğı olarak görüldü.

Vadi haritaları her zaman Na'nın ve ona akan suların çizimiydi. Vadi'deki bölgelerin haritaları da o bölgenin en büyük deresi eksen alınarak çizilirdi. Akarsuların kaynakları hep haritanın yukarısında bulunurdu. Yönler belirtilebilir ama harita akarsuyun akışına göre konumlandırılır, su hep yukarıdan aşağıya akardı. Çoğu defa dağların ve tepelerin çiziminde bir ölçüde perspektif kullanılır, ama derinlik hissi vermek için biçimlerin boylarıyla oynanmazdı. Kasabalar ve insan yapısı başka şeyler genellikle simgelerle gösterilir, kasabalar için heyi-ya-if işareti konurdu. Haritacılar, haritalarının üzerine yazı yazmayı pek sevmez gibiydi: Kimi haritada hiç yazı bulunmaz; çoğunda kasaba, dere ve dağ isimleri yerine bu isimlerin ilk harfleri ya da şifreli, kısa açıklamalar göze çarpardı. Biraz kalıcı ya da ilgi çekici olan her şeyin bir ismi olduğu için, haritacılar her şeyi haritalarına doldurmaktan kaçınmayı yeğlemiş gibiydiler.

Bulucular Locası, Vadi Sıradağları'na komşu olan toprakların da haritasını yapar ve kullanırdı. Yapılan haritalar, Vadi'nin birkaç yüz kilometre dışına kadar uzanan bölgeleri kapsardı. Bulucular tarafından gönderilen keşif ekipleri, bu haritaları güncelleştirir; ayrıca olası değişiklikler için Takas bilgisayarlarında bulunan ve sürekli yenilenen hava fotoğraflarına bakılırdı.

Bütün kıtanın, denizlerin ve öbür kıtaların haritaları ile dünyanın tamamını gösteren küresel haritalar, Kocayemiş Locası'nda eğitim için kullanılırdı. Her kasabada bu dünya haritalarından en az birkaç tane olurdu. Bunların çıkış noktası kuşkusuz Takas'tı ve istek üzerine güncelleştirilebilirlerdi; ama Kocayemiş Locası'nın raflarında sergilenen, özenle çizilmiş ve büyük bir yaratıcılıkla süslenmiş dünya haritalarının o saygı uyandıran epimişliğine bakılırsa, kimsenin böyle bir talepte bulunduğu yoktu. Dünyanın geri kalanı, Vadi halkının çoğunluğu için büyük bir merak konusu değildi. Oraların var olduğunu bilmek onlara yetiyordu. Dünya coğrafyası hakkındaki bilgileri çoğu zaman yarım yamalaklı; dünyanın büyüklüğüne ve kıtalar arası mesafelere ilişkin düşünceleri isabetsiz ve abartılıydı. Herkes değilse de çoğu kimse için, coğrafya denince akla gelen şey, kuzeyde Yanardağ ülkesi ve güneyde kıraç dağlar; batıda Büyük Okyanus, doğuda İçdeniz ve kıyıları, Işık Sıradağları, Omom Denizi ve uzaklardaki Cennet ya da Kayalık Sıradağları'ydı. Bunların ötesinde, "toprak denize kavuşuncaya kadar uzandıkça uzanır, sonunda dönüp dolaşıp yine Vadi'ye gelir"di.

DÜNYA DANSI

Dünya Dansı'nda, dünyanın oluşumuna ve çözülüşüne, yenilenmesine ve sürekliliğine insanın katılışı kutlanırdı.

Vadi insanları yeryüzündeki bütün canlılar ve varlıklar adına Gökyüzü

Dansı'nı yaparken, Gökyüzü Halkı da törenin kendilerine düşen bölümünü Yeryüzü Dansı yaparak gerçekleştirirdi. Ölümler ve doğmamış olanlar rüzgârın kucagında, kuşlar havada, yabani hayvanlar yaban doğadaki gizli yerlerinde dans ederdi. (Hayvanların dansı bizimki gibi değildir. Onların şenliklerini nasıl yaptıklarını bilmeyiz. Onlar kendi yaşamlarını dansa dökerler.) Bu iki kozmik dansın iç içe geçmiş koluyla oluşan sarmal, kut-sal heyiya-ifi oluştururdu.

Dünya Dansı, bahar gündönümünü izleyen, ayın görünmez olduğu gün başlardı. Şenlikler üç gün sürer; üçüncü günün akşamı güneş batarken yeniay görülürdü. Dünya Dansı, Kocayemiş Locası ile Kara Kerpiç Locası'nın sorumluluğundaydı.

463

Dünya'nın ilk günü

Dünya Dansı'nın yeryüzünde kutlanması gün ağarırken, yeraltında, Kara Kerpiç'in Yeryüzü Locası'nda başlardı. Bunlar her zaman kasabaların dışında, av tarafında inşa edilmiş yeraltı odalarıydı. Beş Ev'in heyimasları kadar büyük olmayan bu odalara dansçılar bölük bölük girer, başkalarına yer açmak amacıyla birkaç saat sonra çıkarlardı. Dünya'nın Birinci Günü dansçıları çoğunlukla "çocuğunun çocuğu olan" yaşlılardı.

Dans adı verilen pek çok törende olduğu gibi, asıl dans başlamadan uzun bir süre geçerdi. Kara Kerpiç'in Yeryüzü Locası'ndaki tören, Kara Kerpiç ve Kocayemiş şarkıcılarının uzayıp giden şarkılarından oluşurdu. Yeraltındaki derin tören davulu, yürek atışına benzer bir tempoyla, gündoğumundan günbatımına kadar aralık vermeden çalardı. Kasabanın yaşlıları locanın yakınlarında sessizce bekliyor ya da yine sessizlik içinde evlerine dönüyor olurdu. Çocuklar kendilerine cevap vermeyecek olan büyü-kanneleri ve büyükbabalarıyla konuşmamaları konusunda uyarılırdı. Dans eden yaşlılar bütün gün oruç tutardı. Başlarına yetiştirilen ya da avlanan kuşlara ait olmayan, yalnızca bulunmuş olan kuştüylerini ilişitirler ya da üzerine tüyler dikilmiş, ince bir yün takke giyerlerdi.

Birinci Gün şarkılarının hiçbiri yazılıp kâğıda dökülmezdi.

Güneş batarken aralık vermeden çalan davul susardı. İnsanlar, beş he- yimasın çizdiği eğrinin içinde yer alan dans alanında toplanmaya başladılar. Ateş için odun, özellikle ölümlü ilintili olduğu düşünülen ve bugün için saklanan elma ağacı odunu getirirlerdi.

Alacakaranlıkta dansçılar Kara Kerpiç Locası'ndan dans alanına gelir- di. Dansın bu bölümüne katılanlar önceden hazırlık yapar, el ve ayak bi- leklerini sıkıca saran, siyah, dar elbiseler giyer, çıplak ayakları, elleri, yüz- leri ve saçları küle bulanmış olurdu. Dansçılar Kara Kerpiç ya da Kocaye- miş Locaları'ndan kişilerle, dansa katılmak için bu Localarda eğitilmiş di- ğer kasabalılardan oluşurdu. Tek sıra halinde, şarkı söyleyerek gelirlerdi. Çok eskiden kalma sözleriyle bu karmaşık, karanlık ve ağır şarkılar gi- zemli ve iç karartıcı bir nitelik taşırdı.

464. Dansçılar, elma ağacı odunundan yapıma, henüz tutuşturulmamış me- şalelerini baş aşağı taşırlardı. Herkes dans alanında toplandıktan sonra Ko- cayemiş sözcüsü batı yönünden, yanan bir meşale ile çıkagelirdi. Dansçı- lar ondan meşalelerini ve dans alanında hazır bekleyen ateşi tutuştururdu. Eğer yağmur varsa, bütün heyimasların yağmurlu mevsimde şenliklerini sürdürmek için bulundurdıkları, uzun direklerin arasına gerili bir tente ile dans alanı örtülürdü. Ateş, gürül gürül bir şenlik ateşi olmaz, küçük ve korlanmış halde tutulurdu. Dansçılar, dizleri üstünde, kollarını öne uzatıp yüzleri hizasında tuttıkları ellerini sallayarak ateşin etrafında dönerlerdi. Diğer herkes ayakta ya da çömelerek onların çevresinde ikinci bir halka oluştururdu. Kasabadakilerin (ya da büyük kasabaların bir kolundakilerin) büyük çoğunluğu, bir önceki Dünya Dansı'ndan bu yana bir akrabasını ya da arkadaşını yitirmiş olanların hepsi orada bulunurdu.

Ölü Şarkıcıları, titrek danslarını ve şarkılarını giderek hızlanan bir tempo ve tizleşen bir sesle söylemeyi sürdürürken, dış halkada sessizce bekleyenlerden biri, bir önceki yıl içinde ölmüş birinin adını haykırırverir- di. Bu adı başkaları da şarkının ritmine uyarak tekrarlamaya başladılar. Dansçılar da onlara katılır ve isim tekrar tekrar haykınılırdı. Sonunda Ölü Şarkıcıları aniden ateşin etrafına toplanır, şarkılarını daha yüksek sesle ve daha hızlı söyleyerek, bir şeyi ateşe atar ya da sürükler gibi kollarını savu- rup sallar ve birdenbire başları yere eğik, gövdeleri tir tir titrer halde yere kapaklanıp kalırlardı. Yakınlarının yasını tutanlar da aynısını yapardı. Da- ha sonra, önce biri, sonra bir başkası dansın arkada ısrarla süren ritmine uyarak, yumuşak ve hafif bir sesle şarkıya yeniden başlar; dansçılar doğ- rulup danslarına ve şarkılarına yeniden koyulur; giderek tempoyu artırıp seslerini tizleştirir ve bu, bir başka isim "ateşe atılana" kadar sürerdi.

Aşağı Vadi'nin küçük kasabalarında kimsenin ölmediği, ateşe atılacak ismin olmadığı yıllar olabilir. Bu durumda Yas Töreni yine yapılır, an- cak yalnız eğitilmiş dansçılar törene katılırdı. Diğerleri dış halkada sessiz- ce oturur ve tören en çok bir iki saat sürerdi. Büyük kasabalarda her defa- sında yası tutulacak ölümler olur, tören gitgide daha çok insanı içine

alarak ve daha duygusallaşarak sürerdi. Genellikle ateşe önce yaşlıların isimleri atılır, ölen çocukların ve Yas sırasında yası tutulabilsin diye gömülürken adı konulan ölü doğanların isimleri törenin sonlarına doğru söylenirdi. Tören ilerledikçe dış halkadakiler titrek dans hareketlerine, şarkılara katılmaya başlar, ölülerin tekrar tekrar yinelenen isimlerini haykırır, ölüleri çağırır ve yüksek sesle ağlamaya koyulurdu. Herkes sarsıla sarsıla titrer, birlikte ağlar, kederli sessizliğe birlikte gömülür, yükselen tempo ve bir başka ölünün adlarını haykıran seslerle yeniden titremeye başlardı. Utanç duvarları yıkılır, kendini tutma kaygısı yok olur, ölüm karşısında duyulan korku ve öfke herkesin önünde sergilenir ve bu sakin insanlar, duydukları acıyı çığlık çılgınlığa itiraf ederlerdi.

Son isim ateşe atıldıktan sonra, dansın başını çekenler yavaşlamaya, tempoyu ağırlaştırmaya başlar, şarkının niteliği yavaş yavaş değişir, ölü ruhların Dört Ev’de gidebilecekleri yerlere ilişkin çok eski şarkı sözlerine geçilir ve söylenen usulca bir yağmur şarkısına dönüşürdü. Sonunda sözcü “İsimler söylendi” derdi. Dansçılar Mavi Çamur heyimasından su getirip ateşin üzerine döker ve tek sıra halinde, karanlıkta, sessizlik içinde Kara Kerpiç Locası’na doğru yollanırlardı. Yaşçılar evlerine dönmeden sönmüş ateşin ıslak küllerini yüzlerine sürerdi. Süt, mısır ekmeği ve bahar yeşilliklerinden oluşan geleneksel kahvaltı yatağa girmeden önce ya da sabahleyin yenirdi. Ertesi gün yas ateşinin külleri dansçılar tarafından sürülü topraklara serpilirdi.

465
F30

Dünya'nın ikinci günü

İnsanlar bir önceki günün son derece yoğun ve ağır törenlerinden bitkin düşmüş oldukları için ikindinin geç saatlerine kadar bir şey yapılmazdı. Beş heyimas -Yeryüzü Evleri- ikinci günün övgü törenlerinden sorumluydu. Tören alayları on yedi yaşından elli altmış yaşına kadar insanlardan oluşur ve “Kıyı’da yaşayanlar”, yani o yaşlar için uygun görülen cinsel perhizi sürdüren, daha büyükçe ergenler ve genç yetişkinler törenin başını çekerdi. Törenin güzelliği ve katılım oranı, törenin başını çeken bu gençlere bağlıydı ve yıldan yıla, kasabadan kasabaya değişirdi. Aşağıda anlatılan ideal tören, bütün ayrıntılarıyla, tam olarak, herhalde hiç gerçek-

leştirilmezdi.

Birinci Ev, Yanartaş'tan insanların evcil hayvanlar için ya da onlar üzerine şarkılarla otlaklara, ağıllara ve kümeslere gitmesi söz konusuydu. Bu şarkılar geleneksel ya da bir şarkıcı-ozan tarafından bestelenmiş olabileceği gibi, hemen orada doğaçlama olarak da söylenebilirdi. Şarkılarda bolluk, bereket istenmez; sadece hayvanlar betimlenir ya da övülürdü. Çoğunlukla fazla şarkı söylenmez; neşeli halk şarkıları sınıfından, aşağıdaki Boğa Şarkısı gibi birkaç geleneksel şarkının bir ağızdan söylenmesiyle yetinilirdi.

466
F30

Hey, bak, boğa kovalıyor ineği, katmış önüne
boğa kovalıyor ineği, katmış önüne
inek sürüklüyor boğayı, takmış peşine
inek sürüklüyor boğayı, takmış peşine
hey gidi koca boğa hey.

Hey, bak, koç kovalıyor koyunu, katmış önüne
koç kovalıyor koyunu, katmış önüne
koyun sürüklüyor koçu, takmış peşine
koyun sürüklüyor koçu, takmış peşine
hey gidi koca koç hey.

Tören alayıyla ağıllara ve otlaklara yapılan gezi, çoğu defa ineklerin üzerine binilmesiyle, çoban köpekleriyle oyuna dalınmasıyla, eşek yarışıyla ya da atlı gösterilerle son bulurdu. Çocuklar sevdikleri hayvanlar için ot ve yaban fesleğeninden örülmüş çelenkler hazırlar; hayvanların yularına, yellesine ya da yününe fesleğen dalı takılır, ahırları süslenir ya da fazladan bir avuç yulaf ikram edilir, kümes hayvanları ve himpîlerin yemi artırılırdı.

İkinci Ev, Mavi Çamur, insanların kasabanın av tarafındaki dere boylarına, av hayvanları için şarkı söylemeye yollardı. Bu şarkılar çok bilinen eski şarkılardı. Tören alayının bu kolu kalabalık olur; “geyiğe şarkı söylemeye” giden birileri her zaman bulunurdu.

Üçüncü Ev, Yılantaşı, insanların ormanlarda ve tepelerde toplayıcılık yapılan çeşitli yerlere ve çayırılara gönderirdi. Bu evin sözcüsünün, kullanılan ama ekilmeyen bütün bitkilerin, yemek, ilaç yapmak ya da başka amaçlarla toplanan bütün yeşilliklerin, otların, tohumların, köklerin, meyvelerin, kabuklu yemişlerin, ağaç kabuklarının sıralandığı bir şarkıyı söylemesi gerekirdi.

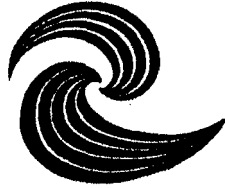
Dördüncü ve Beşinci evlerin, Kerpiçlerin insanları, benzer övgü şarkı-ları söylemek için kasabanın meyve bahçelerine ve ekili tarlalara giderdi.

Akşamın erken saatlerinde bütün topluluklar kasabaya geri dönmüş ve ikinci gün töreni, düğün için hazır olurdu.

Yas gibi, bu da kişisel bir olayın topluluk önünde sergilenmesiydi. Bir önceki yıl içinde birlikte yaşamaya başlamış çiftler Dügün Gecesi Dansı'nı yapmadan kendilerini evli saymazdı. İsteyen evli çiftler de bağlarını pekiştirmek için törene katılırdı.

Tören biçimsel olarak son derece basitti. Dügün Dansı'na gelenler, çok eski, kısa ve neşeli bir şarkı olan, o gece ve o yer dışında hiç söylenmeyen Dügün Şarkısı'nın, bütün heyimasların şarkıcıları tarafından bir ağızdan söylendiği dans alanında buluşurdu. Hava güzel, müzisyenler de istekliyse dans biraz daha sürebilirdi. Dügün Dansı 3/4 ölçülü canlı bir müzik eşliğinde günümüzün kimi halk danslarına benzer biçimde, çiftlerin, diğer çiftlerin kollarının altından sırayla dans edip geçmesiyle yapılırdı. Bundan sonra herkes evine, geleneksel sıcak şarabı ve açık saçık şakalarıyla Dügün Şöleni'ne giderdi. 467

İki kasabada bu basit şenlik farklı bir biçimde geliştirilmişti. Çükülmas'ta damatlar için heyimaslarında ağırbaşlı ve törensel bir şölen verilirdi; damatlar, bundan böyle yaşayacakları gelinlerin evine şarkılarla uğurlanır ve Dügün Şarkısı bundan sonra söylenirdi. Uvakuvaha'da ise Dügün Şarkısı'ndan sonra iki Kerpiç Evi kutsal bir oyun olan *Auvar ile Bulekuvave'nin Dügünü*'nü sahnelerdi. Müzik, dans ve başka romantik, erotik ya da gizemli oyunlar da bu törensel oyuna eşlik ederdi. Vadi'de "Uvakuvaha'da evlenmemişsen, gerçekten evlenmiş sayılmazsın" denir, kalıcı bir evliliğe girişen ya da böyle bir evliliği kutlayan çiftler Dünya Dansı için bu kasabaya gelirdi.

Dünya'nın üçüncü günü

Şafaktan önce, hava daha karanlıkken on beş on altı yaşın altındaki gençler küçük çocukları kaldırır; onları üst kat balkonlarına, çatılara ya da çıkabilecekleri herhangi yüksek bir yere götürürdü. Şarkı söylemeden, geyik boynuzu ve tohumlardan yapılmış çingiraklarla tempo tutarak oldukları yerde dans ederlerdi. Ağabeyler, ablalar daha yürüyemeyen kardeşlere ya da kuzenlere yardımcı olur, onlara dansın yerinde sayılarak yapılan adımlarını gösterirdi. Yüzler güneydoğuya çevrili olur ve güneş doğduğunda fısıltıyla söylenen dört defa dört heya şarkısı ile onu selamlarlardı. Güneş tepelerin üzerine çıktığında, buldukları yerden iner, kasabaya ve

çevredeki bahçelere dağılır, büyüklerin küçüklere yardımıyla herkes bir taş ve bir kuştüyü bulana kadar dolanırlardı.

Derin bir kutsallığı olan bu iki şeyi, Sağ Kol Evleri'nin kuştüyü ile Sol Kol Evleri'nin taşını, olağan biçimin tersine, çaprazlama ya da "evlendirerek" elinde tutan çocuklar, sağ elde taş, sol elde ise kuştüyü ile dans alanında toplanırlar ve bir tören alayı oluşturarak, dans alanı ile ortak alan arasındaki kasabanın Eklem Yeri'ne doğru giderlerdi. Bu noktada durur, aralarından bir küçüğü seçip öne çıkarırlardı. Ortak alana doğru ilerleyen ufaklık "Çocukları içeri alın!" diye bağırdı.

Bunun üzerine kapıları o ana kadar kapalı tutulmak zorunda olan evlerinde bekleyen yetişkinler kapıları açar ve çocukları içeri buyur ederdi.

468 Çocuklu her ailede kahvaltı bir şenlik olurdu. Dünya'nın Son Günü'nün geri kalamı da çocuklarındı. Her şey eğlenceli biçimde altüst edilir, tersine çevrilirdi. Bir çocukla konuşurken yetişkinlerin eğilmesi ya da ellerinin ve dizlerinin üstüne çökmesi gerekirdi; yoksa ceza olarak ortalıktaki çocuklar tarafından çam dallarıyla pataklanabilirlerdi. Yeşil Soytarlar ortalığa çıkıp çeşit çeşit hokkabazlık yapardı. Aşağı Vadi kasabalarında bütün ikindi boyunca, natlastaki tarlalarda ve kasabanın av tarafında çamur bombası ve mazi savaşları yapılır; genellikle savaşı bitiren, moraran gözlerin ve ufak tefek yaraların çoğalması olurdu. Balla tatlandırılıp renklendirilmiş, hayvan, kuş, çiçek ve surat biçimleri verilmiş bir tür badem ezmesi, kendine saygı duyan her aile tarafından çocuklara dağıtıldı. Genellikle Bal Günü diye adlandırılan gün, çok küçük çocukların yaptığı bir Arı Dansı ve bir Karınca Dansı ile son bulurdu. Bütün bunlar güneş batmadan tamamlanırdı. Güneş tepelere doğru inmeye başladığında büyücek çocuklar "heya, heya" diye seslenmek için tekrar çatılara, balkonlara çıkardı.

Çoğu kimse de onlara katılır ya da yakınlardaki bir tepeye tırmanırdı. Gençlerin ve yetişkinlerin bir kısmı bütün günü yakındaki bir dağa tırmanmakla geçirdi. Uvakuvaha'da pek çok insan Ama Kulkun'un doruğuna çıkardı. Çıktıkları yerde batıya doğru güneşi izleyen yeniayı görmeye çalışılırdı. Yılın o mevsiminde bulutlar ve yağmur çoğunlukla güneşi de, ayı da örterdi. Ancak bulutlar ve yağınur Gökyüzü Halkı'ndandı; yükseklerde olduğunuz ya da yukarı, göğe doğru baktığınız sürece görüntü o kadar önemli değildi.

Güneş de, ay da battıktan sonra, Yanartaş Evi'nin sözcüsü, yeryüzünün ve Yeryüzü Halkının şükran duygularını Gökyüzü Evleri'ne taşıması için aya seslenirdi. Onun sözleriyle Dünya Dansı'nın üç günü sona ererdi. Dağların yamaçlarında ya da havada, rüzgârın yollarında yürüyen "gökkuşağı Halkı'nı seyretmek için" insanlar alacakaranlıkta bir süre sessizce bekleyebilirdi. Ama herkes karanlık basmadan çıktığı yerden iner, heya şarkısını fısıldayarak kendi kapılarından geçip evine girerdi.

Dünya'dan sonraki gün

Dünya Dansı'nın üç günü bir bakıma zamanın tersine çevrilmesidir: Dans ölümün ardından yas tutmayla başlar, çalışma ve evlilikten geçip çocuklukta son bulur. Dünya'dan Sonraki Gün bu hareketi bir adım daha öteye götürür.

Bu günde dans etmek isteyenler, sabah erkenden, üç gün önce törenlerin başladığı yere, Kara Kerpiç'in Yeryüzü Locası'na gelirdi. Kara Kerpiç üyeleri, genellikle çok kalabalık olmayan bu topluluğun başına geçer ve küçük derelerin vadilerinde, kanyonlarında, kaynakların yakınlarında, su kıyılarında, belli yerlere giderlerdi. Birkaç adım büyüklüğünde ve hiçbir belirgin işaret taşımayan bu yerler, Dört Ev'deki, Sağ Kol Dünyası'ndaki özel yerleri, mezarlıkların tam tersi olan doğum alanlarını, doğmamışların doğmayı bekledikleri yerleri temsil eder, yansıttı.

Bu doğum alanlarının yeri ve anlamı Kara Kerpiç Locası'nın öğretisinin bir parçasıydı.

Doğum alanlarından birinde loca üyeleri, ölmekte olanlara ve yeni ölmüşlere söylenen *Batıya Doğru Gündoğumuna Gitme* şarkılarının sözleriyle de, müziğiyle de ilintili olan *Güneşin Işıltısı* Şarkısı'nı söyler ve diğerlerine öğretirdi. Şarkının iskeleti hıvavgepragû, güneşin ışıltısı sözcüğüydü. Diğer sözler söylenebilir, ama şarkı aşağıdaki gibi (Sinşan Kara Kerpici'nden Kızılağaç tarafından bizim için kâğıda döküldüğü şekilde) bütün olarak nadiren söylenirdi:

Geliyorsun,
hıvavgepragû.
Biliyorum geliyorsun.
Yolun kısa.
Yolun kolay,
bir kasabadan, bir diğerine.
Ne zaman istersen gel.
Gün ışığına gel,
hıvavgepragû, güneşin ışıltısı.

Bütün okyanus ve deniz kıyıları doğmamışların bulunduğu doğum alanları olarak görülürdü. Bu yüzden genç bir kadın Na'nın ağzına gidip döndüğünde ona, "Bu defa ne getiriyorsun bakalım?" diye takılanlar mutlaka olurdu.

Aşağıdaki metin Kara Kerpiç'in Dünya'dan sonraki gün üzerine öğretilerine ilişkin bir parçadır.

Bütün kıyılardaki, bütün kumsallardaki kumlar, dünyanın bütün kıyılarındaki, bütün kumsallarındaki kum taneleri, doğmamış olanların, doğacak olanların, doğabilecek olanların yaşamlarıdır. Denizin dalgaları, dünyanın denizlerinin kıyılarına vuran dalgaların köpükleri, dünyanın denizlerinin dalgalarına vuran ve parıldayan her ışık, okyanusun dalgalarının üzerinde güneşin her ışıdaması, ne son bulan ne de sonsuza dek kalıcı olan yaşamın Dokuz Evi'nin yaşamlarıdır.

470

403. sayfadaki "İçdeniz" şiiri de bu öğretilerle ilintilidir.

GÜNEŞ DANSI

Yıl boyunca yapılan yedi uvakuva hedou, yani Büyük Dans arasından ikisi, bütün Ev'lerin katılımıyla gerçekleşirdi. İlkbahar gündönümünde evrensel yenilenmeyi kutlamak için yapılan Dünya Dansı'nda Yeryüzü ve Gökyüzü aynı anda ama ayrı ayrı dans ederdi: Yeryüzü Evleri yeryüzüne ait her şeyi Gökyüzü Halkı'nın kullanımına ve kutsamasına sunar, onlar da kendi yerlerinde dans ederek bunları alır ve kutsayarak geri gönderirdi. Bilginler, Dünya şenliklerinden, "bölünüş", "düzenleniş", her şeyin olduğu gibi olması ve yerini bulması diye söz ederdi. Kış gündönümünde, Güneş şenliklerinde ise bölünmüş olan her şey yeniden bir araya getirilirdi. Yeryüzü'nün ve Gökyüzü'nün bütün varlıkları, varoluşun bütün düzlemleri bir araya gelir; birlikte Güneş Dansı yaparlardı. Bu, sıradan ölümlüler için hiç de kolay bir iş değildi. Güneş, dansların en gizemlisi, en yoğunu ve en tehlikelisi olarak görülürdü. Bütün törenlere ve ayinlere katılmak, İç Güneş Dansı yapmak isteyenler yıllarca eğitim görürdü: Ölüme yaklaşmış yaşlılar için, "İç Güneş Dansı'na hazır" denirdi.

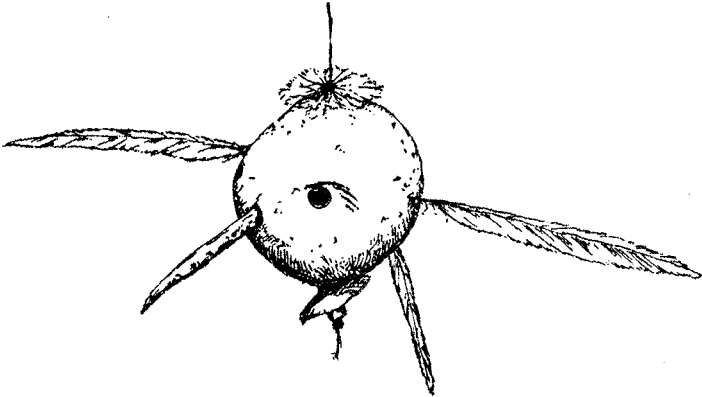
Çoğu insan, genel katılıma açık olan Dış Güneş Dansı'yla yetinirdi. Katılma yöntemi tamamen kişisel tercihe bağlıydı. Şarap Dansı'nın bütün kasabayı saran cümbüşünden uzak kalmak güçtü; herkes Dünya Dansı gecelerinin en az birine de katılırdı; ama Güneş ayinleri, özellikle içedönük ve mistik eğilimleri olan kişilere çekici gelir, kasabalıların çoğu törenleri dışarıdan seyretmekle yetinirdi. Buna karşılık, gündönümünü önceleyen günlerde, Yirmi Bir Gün diye adlandırılan dönemde çocuk ve gençler hem aktif hem de pasif olarak etkinliklerde rol oynardı.

Yirmi Bir Gün sırasında küçük çocuklar ormanda bir ağaç ya da çalı fidanı bulur, bunu söküp bir kovaya ya da sepete diker, gündönümü sabahına kadar saklar ve o sabah gündoğumunda sevdikleri ya da hayranlık duydukları bir yetişkine coşku içinde sunar. Böyle yapmayan büyücek çocuklar, ormanda buldukları, türünü toplanabilecek (bir meyve ağacı ya da bir mürekkep meşesi gibi) bir ağacı ya da kasabanın meyve bahçelerine ekip birkaç yıl boyunca bakımını yaptıkları bir ağacı gündoğumunda bir yetişkine sevgi ve saygılarını göstermek için armağan ederdi. Armağan ağaçlar çoğunlukla parlak renklere boyanmış palamut ve kuruyemişlerle, cam süslerle, dallarına iştirilmiş kuştüyleriyle bezenmiş olurdu. Bu “tüy-sözler” olağanüstü süslü ve güzel, küçük sanat yapıtlarıydı.

Yaptıklarının çoğu zaman şiddetli yağmurlarla bozulmasına rağmen, çocuklar ve gençler ortak alan ve dans alanındaki ağaçların benzer biçimde süslenmesini de üstlenirdi. Yukarı Vadi kasabalarında, Makinecilik Sanatı çırakları, ağaçlara astıkları küçük ışıklarla harika renk ve ışık gösterileri hazırlarlardı. Bunlar Yirmi Bir Gün’ün ilk gecesi son derece görkemli olur, ama şenlik dönemi boyunca ışıklar giderek seyrelir ve sönlükleşirdi. Ardiç, köknar, çam ve kıpkırmızı minik meyveleriyle toyon dalları balkonlara, kapı ağızlarına yerleştirilir; odalara konmak için çelenkler yapılırdı. Genellikle kırmızıya boyanmış, defne ya da biberiyeyle kokulandırılmış özel mumlar da gençler tarafından yapılır ve Yirmi Bir Gece boyunca yakılırdı. Son gece mumlar iyice yanıp tükenmiş olurdu.

Yirmi bir gün boyunca beş heyimasta yürütülen kutsal ya da entelektüel etkinlikler, Kış Gündönümü Dansı’nda aynı yer ve zamanda bir araya gelene dek, Sol Kol’u ve Sağ Kol’u, Yeryüzü ve Gökyüzü’nü birbirine yakınlaştırmayı amaçlardı.

Dikkatler, varoluşun maddesel ve bireysel görünümüne (Dünya Dansı’nda bir bir sayılıp övülen kayalara, bitkilere, hayvanlara, insanlara) değil, genel ve ruhsal olana, canlı yaratıkların bile Ölüm, Rüya, Yaban Do-

ğa ve Sonsuzluk Evleri'nde hâlâ/şimdiden bulunan yönleri üzerine yoğunlaştınlardı. Ölüler ve henüz doğmamış olanların dansa davet edilmesi söz konusuydu. Gökkuşağı kişileri, rüya ve hayal yaratıkları, bütün yabancı yaratıklar, denizin dalgaları, Güneş ve bütün diğer yıldızlar bu dansa katılırdı. Dansa katılacak ölümlü insan da kendi varlığının dünyasal yaşamından önce ve sonra var olacak parçasını, ruhunu ya da ruhlarını dansa davet etmek durumundaydı. Dansa katılması gereken, kişinin bireyselliğinin özü olan ruhu değildi ya da yalnız o değildi. Dansa katılması gereken, aynı zamanda kişinin soluk-ruhu, varoluşun bütünlüğüyle paylaşılan, ondan alınıp ona geri verilen canı, benliğinin ötesindeki benlikti.

İç Güneş hazırlıkları ve etkinlikleri yoga gibi soluk alıp vermeye işlikti. Ama kuramı ve uygulaması yogaya çok uzaktı. Yoganın bedeni zorlayıcı yönü, Vadi'de genellikle her alanda ubbu, yani bir "orta yol" bulmanın yeğlenmesiyle pek bağdaşmazdı. Belki İç Güneş etkinlikleri daha çok Çin Taoculuğunun uygulamalarına benzetilebilirdi.

Dört Ev Dünyası'yla doğrudan, dolaysız ilişki ve iletişim, rüyalarla ve esriyip kendinden geçerek kurulurdu. "Alt yol" olarak adlandırılan dolaylı ama kalıcı bağlantı ise zihinsel ve bedensel disiplinle, İç Güneş eğitimiyle sağlanırdı. İç Güneş malzemesi hiç yazıya dökülmez, öğretici sözlü olarak ya da yukarıda bahsedilen uzun süreli eğitim sırasında sözcüklere de dökülmeden aktarılırdı. Aşağıdaki betimleme, bu malzemenin hiçbir parçasını içermiyor. Yalnızca gözlemediğim ya da katılanların ve bilgilerin bana anlattığı kadarıyla, Dış Güneş etkinliklerinden söz edebilirim.

Dış Güneş hazırlıkları ve Yirmi Bir Gün ayinleri, toplu bir esrime haline, denetimli bir biçimde, adım adım ilerleyiş demekti. Bu esrimeye ulaşmanın araçları, oruç tutmak, davul çalmak, şarkı söylemek, dans etmek ve geziye çıkmaktı.

Güneş için yapılan düş arama gezileri, dağlarda yalnız yapılan yolculuklar değildi. Dört beş kişilik gruplar, bazen birkaç gün, bazen de bütün üç hafta boyunca uzak, vahşi yörelerde, Ama Kulkun'un "yanlış" tarafında ya da Vadi'dekilerin sık sık uğramadığı, başka dağlık, tepelik yerlerde yol alırdı. Sınırların aşılması, gezginlerin bağrına geri döndükleri topluluğun olumlanmasını amaçlıyordu (çocuğun annesinin evine dönüşü gibi, ruhun gördüğü hayalden geri dönüşü gibi). Kış vakti yapılan bu yaban doğa yolculukları fiziksel değil, daha çok ruhsal ve toplumsal açıdan tehlikeli görülürdü: Çoğu defa mutlak sessizlik yükümlülüğüyle çıkılan bu gezilerde, bütün yol boyunca tek bir sözcük bile ağızdan çıkmaz; ruhsal gerginlik oldukça yüksek olurdu.

Günlük hayatı güvenli ve saygın kılan sınırların bilerek aşıldığı "geriye doğru yolculuk" ayinleri de tehlikeliydi. Sınırların çiğnendiği bu ayinler, İç Güneş öğrencilerinin rehberliği ve yönetimi altında yapılırdı. Ancak, Kuzu ve Savaşçı Locaları gibi, kendi ezoterik ayinlerine sahip rakip disiplinler de ortaya çıkmıştı. "Geriye doğru yolculuklar" bir tek bu rakip

disiplinler tarafından yahuve, yani bir tersyüz ediş olarak adlandırılırdı. Bu ayinler, Vadi insanların genel olarak özenle kaçındıkları türden risk alma ve bedensel dayanıklılık gösterileri, yani müşhil, kusturucu ve sanrı gördürücü ilaçlar almayı, oruç tutma, hareketsiz durma, duyu organlarını dış dünyaya kapama gibi aşırı çileci uygulamaları içerirdi. Sözü edilen disiplinlerde buna kendini yaralama ve hayvan kurban etme de dahil olurdu.

Yirmi Bir Gün'ün en uğursuz ve olağandışı olayı, beyaz giysi ve maskeleri, üç metrelik boylarıyla, tek tek ya da gruplar halinde ormanda, tarlalarda, hatta kasabaların yollarında çocukları kovalayan ürkütücü Beyaz Soytarıların ortaya çıkışıydı. Beyaz Soytarılar gerçekten zarar versin ya da vermesin, onlardan verirmiş gibi söz edilirdi. Beyaz Soytarılarla karşılaşan çocukların başına gelenlere ilişkin bir sürü efsane ve masal da vardı. Bunlar bildiğimiz hayalet hikâyeleri gibiydi: “Çocuğu ertesi gün bir elma ağacına dayanmış halde bulmuşlar. Yağmur gibi soğuk ve tahta gibi kasatıymış. Gözleri bir yerlere dikili kalmış, ama gözbebekleri ölüm gibi bembeyazmış.”

Bir yandan çobanlık ve toplayıcılık işleriyle uğraşp bir yandan da armağan ağaçlarıyla ilgilenmek durumundaki çocuklar, Yirmi Bir Gün boyunca, pusuda bekleyen bu canavarlara karşı duydukları dehşet yüzünden mümkün olduğunca çiftler halinde ya da daha kalabalık olarak dolaşırdı.

Bu dönem boyunca diğer törenler beş heyimasta ya da toplu olarak dans alanında yapılırdı. Herkes istediği gibi girip çıkarak, davul çalmaya ve dansa katılabilirdi. Ritim ve basit dans adımları gelenekseldi. Ritmin ve dansın, hem heyecanlı hem de tekdüze, garip bir şekilde çekici, insanı içine alan, zamanı silip unutturan bir nitelik taşıdığını söyleyebilirim. Ana etkinlik uzun havalar söylemekti. Uzun havaların sözleri somut bir anlam taşımayan ses-sözlerden oluşur, anlaşılır sözcüklerden bir “çekirdek” pek

olmazdı. Biri şarkının başını çeker; ona katılanlar, o söyledikçe şarkıya devam ederdi. Bir ya da birkaç heyimasta söylenen bu şarkılar, oruçlu katılımcılar bir esrime içinde bitap düşene kadar, hiç aralaksız birkaç gün sürebilirdi. Dört beş gün dinlendikten sonra yeniden şarkı söylemeye girşilirdi.

Aşağıdaki, Madîdînou Sarı Kerpiç heyimasında söylenen bir uzun havanın sözleridir. Olağan koşullarda bu ve benzerleri kâğıda dökülmezdi; ancak şarkıcı bana bunun sakıncalı değil, sadece gereksiz olduğunu söyledi.

Heya kemeya
ou
imiimi
ou-a ya

474

Şarkının başını çeken, bir İç Güneş bilginiydi. Ara sıra tek sesli bir davulla tempo vuruyor ve şarkıyı yönlendiriyordu. Dört cümlecğin ya da sözcüğün her biri en az bir saat boyunca, bazen çok daha uzun süre tekrarlanıyordu. Yalnız “imitimi” diğerlerine göre daha az söyleniyor, hep dokuzun katları olan sayılarda tekrarlanıp bırakılıyordu. Hiç habersiz yeni bir heceye ya da yeni bir ezgiye geçerken, şarkıcıların, başı çekenini izleyebilme yeteneği inanılmazdı. Şarkıcılar arasında belli ki daha az yetenekli olan ikisi, şarkıyı söylemiyor, çok alçak sesle o hecesini seslendiriyor; soluklanacakları sırada birbirlerini tamamlayarak, tamamen kesintisiz ve tekdüze bir ses çıkarıyorlardı. On bir saat sonra şarkıyı bıraktılar. Uzun hava ise yaklaşık iki gün ve iki gece sürdü. Başı çekenin sesi ikinci gecenin ortalarında gidince, davul çalmaya devam ederek, ses çıkarmadan dudaklarını şarkıya uygun şekilde kıpırdatmaya koyuldu; yalnızca ses-sözlerin değiştiği anlarda, duyulur bir sesle ama fısıltı halinde şarkıyı söyledi.

Bir iki geceden fazla süren uzun havalarda şarkının başını çeken birden çok kişi olur ve bunlar dört ya da beş gün ve gece sürerdi. Büyücek erişkinlerin çoğu ve bir sürü yetişkin, uzun havalarm en az birine katıldı.

Çoğu insan, Yirmi Bir Gün boyunca, şu ya da bu ölçüde oruç tutar ve cinsel ilişkiden kaçınırdı. Günler geçtikçe böyle yapanların sayısı artar; topluluğun genel havası daha gerilimli ve kasvetli -onların deyimiyle “gerilmiş”- olurdu.

Gündönümü sabahından önceki gün, mümkünse karanlık basmadan bütün gezginler evlerine döner, parçalanmış aileler, mümkünse ana evinde bir araya gelirdi. Evli erkekler çoğu zaman Yirmi Birinci Gece’yi annelerinin evinde geçirirdi. Kasabalar kuşatma altındaymışçasına içlerine kapanırdı. Güneş battığında kapılar kapatılır, pencereler örtülürdü. Enerji kaynağı kesilmiş, atölyeler durmuş, makineler susmuş, evcil hayvanlar

mümkün olduğunca kümeslerine, ağıllarına ve ahırlarına kapatılmış olur; günbatımında bütün ışıklar ve ateşler söndürülürdü. Güneş batmadan yakılmış bir ocak ateşi ya da bir mum yanık bırakılabilirdi. Ancak geleneklere tutkuyla bağlı çocukların ve gençlerin sıkı sıkıya denetlediği töre uyarınca, hiçbir ateş o gece yeniden tutuşturulmazdı. Ateş söndüğünde öylece kalırdı. Yılın en uzun gecesi, aynı zamanda en karanlık geceydi.

O gün öğleden sonra İç Güneş insanları kasabanın ortak alanının bir yerlerine, yarım metre çapında derince bir kuyu kazardı. Günbatımından sonra insanlar, adına “Yokluk” denilen bu kuyunun ya da mezarın başına gelir, ocaklarından aldıkları bir avuç külü, bir kumaşa sarılı bir parça yiyeceği, bir kuştüyünü, bir tutam saç, bir yüzüğü, bir oymayı, üzeri yazılı bir kâğıdı ya da kişisel olarak değer ve önem verdikleri başka bir şeylerini içine atarlardı. Ne bir söz ne de bir şarkı söylenirdi. İnsanlar bu küçük adaklarını sunmak için merasimsiz bir şekilde gelirlerdi. Bu sessiz ve düzensiz geçit yaklaşık gece yarısına dek sürerdi. Herkes karanlığın içinde, karanlık evine ya da merkez odasında tek bir kandilin yandığı heyimasına tek başına dönerdi. Bu kandiller de gecenin ilerleyen saatlerinde sönerdi. Bu karanlık saatlerde, bir ara, Kara Kerpiç Locası üyeleri “Yokluk” kuyusunu doldurur ve yerinin gözden silinmesi ve unutulması için üzerini düzleştirirdi.

Kara Kerpiç’ten Kızılağaç şöyle demişti: “Orada, ortak alanda, yürüdüğümüz yerin altında, ayaklarımızla çiğnediğimiz toprağın altında, karanlığın ve sessizliğin içinde, yıllar boyunca oraya konulan ve unutilan her şey, kasabanın belleği gibi yatıyor. Oraya unutilmak için konuldular. Kurban edildiler.”

Yirmi Birinci gece, sessizlik ve karanlık içinde geçirdi.

Tanyeri ağarır ağarmaz, horozların ötme saatinde, tek bir şarkı söylenirdi. İç Güneş tarafından eğitilmiş dört ya da beş genç kız, yüksek bir çatının üzerine ya da kasabada varsa bir kuleye çıkar, orada Kış İlahisi’ni sadece bir kez söylerdi.

Diken şunları anlatmıştı: “Küçük bir çocukken hep uyanık kalmak ya da erkenden kalkıp beklemek ve ilahiyi dinlemek isterdim. Ama bu hiç olmadı. İlahiyi dinleyebilnek için beni uyandırsınlar diye annelerime hep yalvarırdım. Ama beni uyandırdıklarında, ben kendime geldiğimde, kalkıp dinlemeye gittiğimde ilahi bitmiş olurdu. Ama daha büyüdüğümde, ilahiyi ilk kez duyduğumda, sanki onu daha doğmadan önce biliyormuşum duygusuna kapıldım.”

Bu şarkının sözleri yazıya dökülmezdi.

Sabah erkenden ocak ateşlerinin, sobaların yakılması, yeraltındaki heyimasların güneş doğana kadar şenlik ışıklarıyla donatılması gerekirdi. Ancak, şenliğin merkezinde yer alan bir olay olmasına rağmen, güneşin doğması özel olarak kutlanmazdı.

Kızılağaç, avuçlarını hafifçe çukurlaştırıp sol başparmağı aşağıya, sağ

başparmağı yukarıya çevrili halde ellerini bir iki santim arayla birbirine dönük tutarak, “Merkezde yokluk vardır. İşte böyle” demişti.

Gündoğumu ile doğrudan bağlantılı tek olay Beyaz Soytarıların yok olmasıydı. Bu kutsal anda güçleri ortadan kalkar, bir sonraki yıla kadar kayıplara karışırlar, çocuklar da pusuda bekleyen bu canavarlardan kurtulurdu. Armağan ağaçlar, resmiyetten uzak aile içi törenlerle sunulurdu. Oruç tutulurken bu sabah için hazırlanmış yemeklerin yanı sıra, evlerde ve heyimaslarda dört gün boyunca sürecektir şenlikler için yapılmaya başlanan yemekler gerçekten görkemli ve son derece etkileyici olurdu.

476 Heyimaslarda Güneş için Sabah Dansları, gündoğumundan bir süre sonra başlar ve dört gün (her dört yılda bir, beş gün) boyunca sabahları tekrarlanırdı. Şarkıcılar İç Güneş insanları olurdu. Kimi danslar yalnız maskeli İç Güneş dansçıları tarafından, kimi danslar da dansı bilen ve katılmak isteyen herkes tarafından yapılırdı.

Kızılağaç şöyle demişti: “Danslar, gerektiği gibi yürütülür ve iyi yapılırsa, Gökyüzü Halkı da orada Yeryüzü Halkı’yla birlikte dans eder. Bu nedenle, Güneş için Sabah Dansları yapılırken hiç el ele tutuşulmaz. Bir Yeryüzü Kişisi ile bir diğeri arasında dansa gelecek bir Dört Ev kişisine yer bırakılır. Yine bu nedenle şarkılarda iki söz arasında, duysak da duymasak da, şarkıya katılacak başka sesler için bir boşluk bırakılır. Davullar da iki notada bir vurulur.”

On beş yaşındaki Akıntıya Karşı Yüzen Balık ise şunları söylemişti: “Güneş için Sabah Şarkıları, Yirmi Bir Gün şarkıları gibi kasvetli değildir, gizemli ve güzeldir. İnsanın yüreğini hafifleten, kolay söylenen şarkılardır. Sanki insan bu şarkıları herkesle birlikte söylüyor; sanki şarkılar söylenirken yaşayanlar, doğmamış olanlar ve ölümler hep birlikte Vadi’de yerini alı-

yor; sanki yitip giden bir şey yok, yanlış bir şey yok; böyle bir duyguya kapılıyor insan.”

Diken bir defasında “İç Güneş şarkıcılarının Sabah Şarkıları’nı öğrenmek için yıllarını verdiklerini bildiğim halde, şarkı söylemeye başladıklarında, o şarkıları bildiğimi düşünüyorum; söyledikleri gün ışığı gibi bildik geliyor bana” demişti.

Güneşin dört günü sırasında, öğleden sonraları, kasabaya Soytarılar gelirdi. Gelenler bu defa beyaz ve uzun olmaz, olağanüstü şişman, yeşiller giyinmiş, maskesiz, ama yüzleri, beyaz yünden ve ağaç yosunlarından yapılmış kıvrım kıvrım, salkım saçak sakallarla süslü olurdu. Güneş Soytarıları çoğunlukla peşlerinde bir tekeyi sürükleyerek ya da üstüne biner gibi yaparak gelir, küçük çocuklara ufak hediyeler ve şeker dağıtırlardı. Bütün oruçlar son bulur, her evde yiyecekler, konuklar için dışarıya taşınırdı. Diken şöyle anlatmıştı: “Bütün bu yemeklerin yanı sıra birçok kişi kutlamalara konyak ve sert meyve likörlerini de katar. Bu yüzden sarhoş olanlar ve ortalığı birbirine katanlar eksik olmaz. Ama çocuklar iyi eğlendiği, Gökyüzü Halkı hâlâ bizimle birlikte olduğu için, kimse öfkelenmez ve kötü davranmaz. Yenilen ya da sofraya getirilen yiyeceklerin bir parçası mutlaka Gökyüzü Halkı için ayrılır. İçilen her şeyin de ilk yudumu yere dökülür. Bir yandan da heyimaslarda yarı sessiz şarkıların söylenmesi sürer.”

477

Güneş’in bu dört ya da beş günü boyunca Dünya’nın iki kolu yavaşça birbirinden ayrılır, Dört Ev varlıkları kendi varoluş düzlemlerine, yeryüzündekiler de ölümlü yaşamlarının günlük hayhuyuna dönerler. Diken şöyle demişti: “Evde çalışır, temizlik ya da yemek yaparken, işliklerde çalışırken, insanlar, kendi Ev’lerine dönen, ağır ağır uzaklaşan Gökkuşağı Halkı’na eşlik eden şarkılar söylerler. Bu şarkıları söyleriz ve ağzımızdan çıkan soluk, yarı yola kadar onlarla gider.” Kızılağaç da şöyle demişti: “Şarkı söylerken soluk verdiğimizde, onları izlemiş, peşlerinden bir süre gitmiş, dünyayı onların gördüğü gibi, yalnız ışığı gören güneşin gözleriyle görmüş oluruz.”

TREN ÜZERİNE

Tren yollarının bakımı, onarımı ve döşenmesi için Makinecilik Sanatı ve Bulucular Locası birlikte çalışırdı. Makineci veya Bulucu olmayan gençler de, macera olsun diye, bir iki mevsim boyunca meslekten kişilerin yönetimi altında “Hat”ta çalışırdı. Bu ekiplerin yöneticileri olan ve katır, öküz ya da motorla çekilen bu trenleri kullanan kadın veya erkek sürücüler, dikkat çekici, romanlık ve “tehlikeli” tipler olarak ünlenmişti.

Keşlerin kullandığı ve bakımını yaptığı tren yolu Aydınlık Göl’ün güneyindeki bir depo olan Çesteb’den başlar, Ama Kulkun’un üzerinden ge-

çip Kastôha'ya gelir, Telîna'ya ve onun hemen güneyindeki büyük bağlara kadar Vadi'yi kat eder, sonra doğuya kıvrılır ve Solmayan Çiçek halkının topraklarında, İçdeniz kıyısındaki Sed kasabasında son bulurdu. Bir uçtan diğerine Hat herhalde yüz elli kilometreden kısaydı.

Hat'ta tek bir tren yolu vardı. Büyük ambarlara ve şarap yapımevlerine uzanan kısa kollardan başka yirmi iki tane bekleme ya da geçiş yapma yolu; ayrıca Kastôha ve Sed'de motorlu trenler için manevra hatları vardı. Bu olanaklar kuzeye giden tren yolu ve doğuya giden karayoluyla bağlantının kurulduğu, Aydınlık Göl'deki Stoy kasabasında da bulunmaktaydı.

Raylar çürümeyen, böceklerle ve kemiricilere karşı çok iyi ilaçlanmış meşe ağacından yapılır, dere kumu ve çalılardan bir zeminin üzerine çaprazlamasına yerleştirilmiş kızılağaçtan desteklere oturtulurdu. Raylarda madeni parça kullanılmaz, sabitlenmeleri için tahta çiviler kullanılırdı. Rayların hazırlanmasından, tren yolunun döşenmesinin ve tamirinin törensel yönlerinden Sarı Kerpiç'in himayesindeki Tahta Sanatı sorumluydu.

Hiç tünel yoktu. Ama Kulkun'un ve Kuzeydoğu Sıradağları'nın zorlu yamaçlarında ve kanyonlarında tren yolu defalarca döne döne ilerlerdi. Treni çeken hayvanların ayaklarını yere sağlam basmaları için yapılan köprülü geçitler son derece etkileyiciydi.

Arabalar ya da vagonlar, her ucunda iki dingilde, iki çift olmak üzere, meşe ağacından tekerlekler üzerinde giderdi. Arabalar birbirine deri şeritlerden örgülerle, bazen de zincirlerle bağlanırdı. Ağır yükler için kullanılan iyi vagonlar, üstü kapalı kutu biçiminde olurdu. Şarap taşımada kullanılanlar ise yalıtımlı olur, fiçilerin yerleştirileceği yuvaları ve bağlama kelepçeleri bulunurdu. Trenle yolculuk edenler için ("Pamuk İnsanları'yla Aramızdaki Sorun" anlatısının yazarının lüksün zirvesi diye nitelediği), üstü kapalı, pencereci, içinde bankları ve bir odun sobası olan bir vagon da vardı. Öteki vagonlar çatısız ve hafifti. Köşelerde birer yuvaya geçirilmiş dört direği bulunan düz arabalar yaygındı. Yükler bunların üzerine bağlanır ve bir brandayla örtülürdü. Vagonlar beş buçuk metreden daha uzun olmazdı. Bölgenin bütün yollarında, çok eski zamanlardan bu yana standart olarak kullanılan dingil genişliği ise 85 santim (Keşlerin uzunluk birimi herş) kadardı. Vagonlar darlıkları yüzünden kayığa benzer, Keşler de onları öyle adlandırdı.

Bu kitabın konu edindiği dönemde Vadi'de biri Keşlere, diğeri Solmayan Çiçek insanlarına ait iki motorlu tren kullanılıyordu. İkisi de Kastôha ile Sed arasında çalışıyordu. İkisi de yakıt olarak odun kullanan, (tahminimce) yaklaşık 15-20 beygir gücünde buharlı motorlardı. Keşlerin motoru, komşu halklarla ticaretlerinde onu kullanan diğer Sanat ve Loncaların da katkılarıyla, Makinecilik Sanatı üyeleri tarafından yapılmıştı. Yine onlar tarafından bakımı yapılıyor ve işleniliyordu. Köşeli pistonları, eklemli görünüşü ve belki de her çalıştırıldığında sıçrayarak ileri fırlayışı yüzünden, motora Çekirge ismini takmışlardı. Çivilerle tutturulmuş tahtadan ve

perçinlenmiş demir levhalardan yapılmıştı. Borular levhaların bükülmesi ve bir kalıp üzerinde dövülerek lehimlenmesiyle yapılmıştı. Alev odası ve kazan, cıvatalı küçük ayaklarla motoru kullananların epeyce uzağına yerleştirilmişti. İnce uzun bacanın tepesinde, pek de güvenilir olmayan bir kıvılcım tutucu şapka vardı. Orman yangını ve dağlarda çalılıkların tutuşması tehlikesi motorların daha çok kullanılmasının karşısındaki temel engeldi. Kurak yıllarda, Su Dansı'ndan yağmurların başlamasına kadar geçen süre içinde motorlar hiç çalıştırılmazdı. Böyle zamanlarda Vadi'de kısa mesafelerde öküzler ve katırların çektiği tek vagonlu arabalar kullanılır, tren yolları ve yol yatakları bu arabaları kullananların işini kolaylaştırırdı.

Gidiş gelişlerin arttığı (yani dokuz on günde birden daha sık olduğu) dönemlerde bir sinyal sistemi kurulurdu. Tren yolu çalışanları sinyal sistemini işletir, sürücü ekipler de hat boyunca onların gereksineceği su ve odunu sağlardı. Sinyal sistemi, Uvakuvaha'daki, Sed'deki ve ticaret ağının içindeki diğer kasabalardaki Takaslara bağlıydı. Sefer tarifeleri ve taşımacılık işlerinin düzenlenmesi ve duyurulması da Takaslar aracılığıyla yapılırdı.

479

TIBBİ UYGULAMALARA İLİŞKİN BİRKAÇ NOT

Keş tıbbına ilişkin pek az bilgimin büyük bölümünü Yıllantaşı Evi'nden, Çımo ve Sinşan Doktorlar Locası'na bağlı Kızılağaç'tan edindim. Onun söylediğine göre bir doktor dört şey yapardı: Önler, bakar, sağaltır ve öldürürdü.

Önleyici hekimlik, açılmayı, toplumsal ve kişisel sağlık bilgisini yaymayı, beslenmeye, çalışma alışkanlıklarına, işyerlerine ve bedeni çalıştırmaya ilişkin bilgi ve tavsiye sunmayı, ruhsal gerilim ve rahatsızlık konularında danışmanlık yapmayı, çeşit çeşit masajı, müziği ve dansı içerirdi.

Bakım ya da ağrı dindirici, sıkıntı giderici etkinlikler, ateşlenmelerin, ağrıların ve bulaşıcı hastalıkların, bir de sakatlıklar ve sağaltımı olanaksız sağlık bozukluklarının tedavisine yönelikti.

Sağaltım uygulamaları arasında, kırık çıkıkla ilgilenme, geniş ve karmaşık bir ilaç kullanımı, sağaltım amaçlı bedensel etkinlikler ve ameliyat vardı. Keşlerin olanaklı ve uygun gördüğü cerrahi müdahalelerin bir liste-

sine sahip değilim. Kızılağaç o ana dek, organ alma, kürtaj, apandisit, karnadaki bir uru alma, deri kanserlerini temizleme ve yarık bir damağı kapatma ameliyatları yapmıştı. Ciddi ameliyatlar için günler- öncesinden alınmaya başlanan ve ameliyat sonrasında da sürdürülen bitkisel ilaçlarla anestezi yapılırdı. Yine bu amaçla -benim eğitimsiz gözüme- akupunktur çizelgesi gibi görünen bir gövde haritası uyarınca batınlan bambu iğneler, “mızraklar” da kullanılırdı. (Sağaltım amaçlı akupunktura benzer bir şey duymadım.)

480 Kendini ölümün karşı kutbu olarak gören bizim tıbbımızda öldürme hiçbir yer tutmadığından, Keşlerin, her doktorun yapması gereken işlerden biri, tıp kuramı ve tıp ahlâkının ciddi bir parçası olarak gördüğü uygulamalara, pek yerine oturmasa da, “ötanazi” sözcüğünden başka karşılık bulamıyoruz. Bu uygulamalar arasında, hayvanların kısırlaştırılması, ne hafife alınan ne de ayıplanan bir ameliyat olan kürtaj, hem insanlarda hem de hayvanlarda hilkat garibesi bebeklerin öldürülmesi vardı.

Hekimlerin kendi becerilerine ve topluluğun gereksinimlerine göre bir ölçüde uzmanlaşmaları söz konusuysa da, doktorluk ve veterinerlik iki ayrı meslek değildi. Belki Keşlerin dişleri sağlam olduğundan ve az şeker tükettiklerinden, özel olarak diş doktorları da yoktu.

Geduvean: Eşlik etme

Eğer bir açık kalp ameliyatı için “sağaltım ayini” denebileceğine aklınız keserse, en karakteristik Keş tıp uygulaması olan geduveanı da bir “sağaltım ayini” olarak adlandırabilirsiniz. Bugünkü donanımlı hastanelerde gerçekleştirilen yüksek teknoloji tıp uygulamaları açık kalp ameliyatlarını, Vadi tıbbi da geduveanı içerir. Her ikisi de, mesleğe girmek için özel eğitim almış insanların kullandığı uzmanlaşmış teknolojilerdir. Her ikisi de, tıbbın amaç ve araçlarına ilişkin belli yargıları cisimleştirir ve belli bir ahlâki tavır yansıtır. İyileşme oranlarını, kısa süreli, uzun süreli tedavi ve başarısızlık oranlarını karşılaştıran istatistikler ilginç olabilir, ama yeri burası değildir.

Her eşlik etme, belli bir doktor ya da doktorlar grubu tarafından hastalığın ya da rahatsızlığın getirdiği özel koşullardaki belli bir bireye yönelik olarak yapıldığı için, genel ve somut bir betimleme yapamıyorum. Öte yandan, belirli bir eşlik etmenin betimlenmesi de Keşlerin kişisel ve kutsal alanlarda gereksiz yere konuşmama standartlarını çığner. Bu nedenle soyut olarak anlatmak durumundayım. Eşlik etmenin iki tarafı vardı: Godduve, yani eşlik edilen ve duveş, yani eşlik eden. Genellikle tek bir kişi olan, ama kimi zaman evli bir çift ya da ana babası ve kardeşlerinden biriyle birlikte bir çocuk olabilen godduve, dört, beş ya da dokuz günlük bir süre için heyimaslarında ya da Doktorlar Locası'nın binasında kalırdı. Onlarla yakından ilgilenilir, ne zaman ne yiyip ne yemeyecekleri dikkatle

gözlenir ve özenle belirlenmiş bir etkinlik ve dinlenme düzenine uymaları sağlanırdı. Bedenleri ve yüzleri çizilir ve boyanırdı. Özel bir giysi, beli gevşek bir kemerle saran, yünlü kumaştan uzun bir entari giyerlerdi. (Bu giysiler dokumacıların Doktorlar Locası'na tıbbi yardım karşılığında -ödeme ya da ön ödeme olarak- verdiği hediyelerdi. Hastanın ödediği ücretin, teorik ve pratik olarak sağaltımın ana öğelerinden biri olduğu şaman uygulamalarının ve psikiyatrik sağaltımın tersine, Keş doktorları yaptıkları iş için bir bedel talep etmezlerdi. Yaptıkları, Keş kasaba iktisadını oluşturan mal ve hizmet değiş tokuşu sürecinin tamamlayıcı bir parçasıydı. İşinde başarılı olmanın *doktora* maliyeti ise Çûmo ve Sinşan'da Kızılağaç'ın hastalarına ilişkin Anlatan Taş'ın anlattıklarından anlaşılabilir.)

481
F31

Katranotu

Ayin-sağaltım işini yapan, duveş ya da eşlikçi denilen kişiler, “şarkıcı doktor” olmak zorundaydı. Ayin-sağaltım, ilaç vermeyi, hayal gördüren ilaçlar kullanmayı, davul çalarak, şarkı söyleyerek hipnoza sokmayı, eşlik edilenlere masaj yapmayı, onları yıkamayı, bedenlerini çalıştırmalarını sağlamayı, elenmiş kumun ya da boyayla derinin üzerine simge ve figürler çizmeyi, bu simgelerin, şarkıların, öykülerin ve eşlik edilenlerin yaşamlarındaki olayların anlamını tartışmayı, bir bölümü geleneksel, bir bölümü ise düşte görülmüş ya da bir başka doktordan armağan olarak alınmış, dolayısıyla doktorun kendisine ait olan ritüelleri uygulamayı, şarkılar, danslar ve davul ritimleri bulmayı, bunları hastayla birlikte çalıp sunmayı içerirdi. Godduve eşliği terk ederken, eğer gerekliyse tedavinin devamına ve geduevanın sağaltıcı etkisini korumak için yapacaklarına ilişkin öğütler alırdı.

Kızılağaç bana, eşlik etmenin yararlı etkisinin kaynağında, esas olarak gösterilen özenin yattığına inandığımı söyledi. Godduve, destekleyici, ra-

hatlatıcı, gerilimsiz, dinlenen, hafif hafif ritim tutulan ve şarkı söylenen-
lik bir ortamda herkesin özen ve ilgisinin odağında bulunurdu. Yaşamını,
görüşlerini, eşlikle ilgili kişilerin yardımıyla ulaştığı mistik, zihinsel ya da
pratik sezgilerini özen ve dikkatle değerlendirme durumundaydı. Eşlik et-
me, Keşlerin *ûvron*, yani özen gösterme, dikkatli ve özenli olma
sözcüğüyle kastettikleri şeye iyi bir örnekti.

482
F31 Kimi insanlara yaşamları boyunca birçok defa eşlik edilir; kimileri yal-
nız bir kere eşlik edilme gereksinimi duyar ya da hiç duymazdı. Doktorlar
Locası'nın kimi üyeleri, kendilerinden istendiğinde eşliğe katılır, kimisi
de yalnız ciddi buldukları durumlarda bunu kabul ederdi. Öncekiler gerek
duyulduğunda hemen işe girişimleri için sevilir, ama bu sonunculara daha
çok saygı gösterilirdi. Eşlik eden bütün doktorlar, godduve de olmuşlardı.
Bunu hem eğitim hem de sağaltım amacıyla zaman zaman tekrarlarlardı.

Ölüm

Çoğu sevaiye, vedete ya da kansere yakalanmış ölümcül hastalar, *huvage-
duvean*, yani sürekli eşlik diye adlandırılan biçimde, Doktorlar Locası'nda
yaşamaya giderlerdi. Kural olarak acının ve ıstırapın dindirilmesi, yaşamın
uzatılmasının önüne konurdu. Bir hasta ölmek istediğinde, ailesi ve yakın
arkadaşlarının da bunu kabullenmesi halinde durum Doktorlar Locası'nda
tartışılırdı. Ölümün uygun olduğu kanısına varılırsa dört doktor görev alır;
ötanazi, çocuk aldırma ya da hilkat garibesi olarak doğanları öldürmede ol-
duğu gibi bir ayin düzeninde sürdürülürdü. Ötanazi ağızdan ya da iğneyle
verilen bir zehirle gerçekleştirilirdi. Gebeliklere son vermek için kürtaj ya-
pılır, öncesi ve sonrasında bitkisel ilaçlar kullanılırdı. Hilkat garibesi olarak
doğanlar, sakatlıkları yüzünden hemen ölemezlerse, ölene dek aç bırakılarak
öldürülürdü. Bu bebeklere ilgi gösterilir, ama yiyecek verilmezdi.

Bu son konudaki soruların üzerine Kızılağaç bana şu yazılı açıklama-
yı verdi: "Öldürdüğümüz ya da ölmeye bıraktığımız kişiler [insan ya da
hayvan], iki başlı ya da yapışık bedenli olanlar, düsevai [kör, sağır ve me-
me emmelerini engelleyen kas spazmları ile kendini gösteren ilerlemiş se-
vai hastalığıyla doğmuş bebekler] olarak doğanlar, berbat bir şekilde biç-
mi bozulmuş, beyinsiz, derisiz ya da yaşam için gereken bir başka orga-
nından yoksun olarak doğanlardır. Doğarken ölmekte olan bu kişiler ölme-
ye bırakılır. Yaşayamayacak halde doğmuş insanlara özenle bakılır, onlar-
la birlikte Batıya Doğru Gidiş şarkıları söylenir ve ölmeye bırakılırlar. An-
neler Gündönümü Yas Ateşi'nde yas tutabilmek için onlara isim verir. Ya-
şayamayacak halde doğmuş Yanartaş Evi'nin hayvanları gereken sözler
söylenerek gerektiği gibi öldürülür ve ölüleri yakılır."

Doğum

Bu, galiba doktorların cinsiyetlerine göre uzmanlaştığı tek alandı. Hay-

vanlara ilişkin uygulamalarda bir inek ya da koyunun zor doğumuna yardım edenler arasında neredeyse kadın kadar erkek de olurdu. Ama erkek doktorlar çok ender olarak insan doğumlarında bulunurdu. Kimi kadın doktorlar (itatenşo ya da “yollayıcılar”) ise neredeyse bütünüyle gebe ve emziren kadınların bakımı ve ebelik üzerine uzmanlaşmıştı. Gebelik ve doğuma ilişkin karmaşık ve güzel ayinler Doktorlar Locası’ndaki kadınlarla birlikte Kan Locası kadınları tarafından yönetilirdi. Büyük ölçüde ritüel ve ayinlere yedirilmiş doğum öncesi bakımı ve eğitimi kusursuzdu. Doğuma ilişkin hijyen koşulları son derece sıkıydı. Eğer annenin hanesinde doğum için bir oda ayırmak (ahşabın ovulup zımparalanmasından, boyaların yenilenmesinden ve çarşafların kaynatılmasından en sıkı standartlara uygun bir dizi işlemin tamamlanmasına kadar), her şeyiyle temiz ve hazır tutmak mümkün değilse, Loca doğumun kendi binasında yapılmasında ısrar edebilirdi. Anne bu temiz, sakin, loş bir ışıkla aydınlatılmış odada, bebeğiyle birlikte, geleneksel dokuz günlük bir süre için kalırdı. Aile üyeleri ve arkadaşlar, her defasında birkaç kişi olmak üzere gelip şarkı söyleyebilirdi. Baba ziyaretçileri karşılamak, gerekirse alıkoymak ve uğurlamakla görevliydi. Baba yoksa, boşanmışsa ya da çocuğun sorumluluğunu üstlenmiyorsa, onun Ev’inden bir başka adam bu işi üstlenirdi. Babanın ya da onun yerini tutan adamın, yeni anneye işlerinde yardım etmesi, kendisini bebeğin bakımıyla aşırı yormasını engellemesi beklenirdi. Ancak genellikle ailesi genç anneyi korur, hatta istediği gibi iş yapma özgürlüğünü geri istemesine yol açacak kadar, gereğinden fazla korurdu. Sinşan doktorlarıyla itatenşo eğitimini sürdüren Diken zor doğumların ender olduğunu, ancak çok sayıda düşük, ölü doğum ve belli ki genetik tahribata bağlı sakat doğum yapıldığını söyledi. Aynı şey büyük hayvanlar için de geçerliydi. Hızlı üremeleri sayesinde, eski çevresel zehirlenmenin ve her canlı türünün gen havuzunu etkileyen başka darbelerin yarattığı en ağır genetik bozukluklardan geçen kuşaklar boyunca kurtulmuş olan küçük hayvanların durumu biraz daha iyiydi.

483

Hastalıklar

Hastalıklara ilişkin aşağıdaki döküm belirsiz, eksik ve büyük olasılıkla yer yer yanlıştır. Kızılağaç’ın benim için betimlediği durumların çoğunu tanımlayamadım. Hiçbir zaman aynı şeyden söz ettiğimiz konusunda tam olarak emin olamadık. Pek çok hastalığın doğasını değiştiren virüs ve bakteri mutasyonları mutlaka olmuştu. Ama asıl sorun aynı sözcükleri kullanmıyor, aynı dili konuşmuyor oluşumuzdu. Keş tıp kuramı ve tanı yöntem-

leri bizimkinden köklü bir biçimde farklıydı. Örneğin:

Bakteri ve virüsleri (virüslerin mikroskoplarında hiçbir şekilde görülememesine rağmen) hastalığa yol açan etkenler olarak açıkça tanıyorlar, yine de hastalığı ya da belli bir hastalığı kendi içinde bir bütün olarak tanımlamıyorlardı. Hastalık bir insanın *başına gelen, yakalandığı, tutulduğu* bir şey olarak görülüyor, kişinin *yaptığı* bir şey olarak düşünülüyordu. Bizim sağlık sözcüğünün Keş dilindeki en yakın karşılıkları öya (huzur, rahat) ya da gestanai (iyi yaşamak, iyi yapmak, doğuştan gelen yetenek, beceri ve talihe sahip olmak) sözcükleriydi. Bizim hastalık sözcüğünü çevirebilmek için, sağlığın yerinde olmayışını ifade eden iki sözcük kullanmak zorunda kaldım: Huzursuz ve rahatsız olmak (Türkçede de rahatsızlık hastalık yerine kullanılır), zorluk, güçlük çekmek anlamına gelen pöya ve kötü yaşamak, kötü yapmak, talihsiz ve beceriksiz olmak anlamına gelen gepstanai. Bu Keş sözcükleri, örtük olarak hasta insanın *edilgen* değil, *etkin* olduğunu, sadece bedeninin dışından gelen bir istilaya uğramış olmayıp yanlış/kötü bir yola sapmış olduğunu ima eder. İlginçtir, ama hastalığa ilişkin bu bakışın, dışarıdan gelen kötü güçlerin kurbanı olan bir gövde imgesine sahip bizim bakışımıza kıyasla çok daha az suçluluk duygusu içerdiğini sanıyorum. Keşlerin bakış açısında örtük olarak, her zaman istediğimizi, umduğumuzu veya gerekeni yapmadığımız ve yaşamın her zaman rahat olmadığı kabulü var. Doktorlar Locası'nın uygulamaları da kursesuz bir sağlık, sürekli gençlik ve hastalığın yok edilmesi idealine hizmet etmeye değil, yaşamın olması gerekenden daha zor olmamasını sağlamaya yönelikti.

9, 54 ve 81 günlük bebeklerin, 2, 4, 5 ve 9 yaşındaki çocukların, gerektiğinde ya da istediklerinde yetişkinlerin aşılınması için Doktorlar Locası törenleri vardı. Keş doktorlarının aşılamayla önlediği ya da hafif atlatılmasını sağladığı hastalıkların bir dökümü şöyledir:

Tetanos, kuduz, sıtma ve hıyarcıklı veba, kesin olarak saptadığımı düşündüğüm dört hastalık. Bunların tümünün aşısı bulunuyor; bebeklere, çocuklara ve gerek duyulduğunda yetişkinlere yapılıyordu. Sıtma iç kesimlerdeki büyük bataklıkların ve körfez kıyılarının yarattığı belaydı. Aşılama, oldukça etkili olmasına rağmen, yüzde yüz sonuç vermiyordu. Bu yüzden Keşler Büyük Vadi bataklıklarına gitmekten pek hoşlanmazdı. Ama zaten genel olarak yolculuk yapmayı pek sevmezlerdi. Vebayı yer sincapları bulaştırırdı. Bu yüzden yer sincapları hiç avlanmaz ve ellenmezdi. Ancak anımsanan geçmişte Vadi'de bir veba salgını olmamıştı.

Çiçek ve verem belirtileri üzerine açıklamalarım, Kızılağaç'ın bu hastalıkları başlı başına birer hastalık olarak belirlemesine yetmedi. Herpes virüsünün yol açtığı hastalık ya da belirtiler (suçiçeği, uçuk, cinsel organlarda herpes, zona) üzerinde konuşurken, aynı şeylerden söz ediyor gibi olduk. Kızılağaç bunların hepsini tanıyor ve birbiriyle ilişkili görüyor, tümünü çemhem adı altında topluyordu. Suçiçeği çocuklarda ve yetişkinler-

de ciddi bir hastalıktı. Aşılama zorunlu ve etkiliydi.

Zührevi hastalıklar (anlaşıldığı kadarıyla frengi ve belsoğukluğu çeşitleri) daha çok düzüşme yaraları ya da yabancı belası diye adlandırılırdı. Vadi'de hiçbiri yerel olarak görülmediği için bu ikinci adlandırma yerinde sayılırdı. Yolculuk yapmamak için bir gerekçe daha! Bunlar için Kızılağaç bir dizi sağaltım yöntemi biliyor, ama genel sağlık kurallarına uyma dışındaki önleyici bir yöntem bilmiyordu.

Sözü geçen diğer hastalıkların türünü tam olarak saptamak mümkün olmadı:

485

Bebekler difteri gibi bir şeye ve kızamık olmadığı kesin olan, kızılıla benzeyen bir başka hastalığa karşı aşılanıyordu.

Kızılağaç'ın "ıslak ciğer" dediği şey herhalde bir tür zatürreeydi. Penisilin ya da ona benzer bir küf türevi sağaltımında etkin olarak kullanılıyordu. Büyük bölümü bitkilerden türetilen, son derece karmaşık eczacılık ürünlerini anlamayı denemedim bile.

Bulaşıcı hepatit ve bir tür bulaşıcı sarılık oldukça yaygındı. Kızılağaç, karaciğer bozukluklarının baş edilmesi en güç yaygın hastalık olduğunu söyledi. Bunlara karşı ana yöntem genel sağlık kurallarını uygulamaktı.

Su kullanımında, akarsu ve kuyularının durumunun gözetilmesinde olağanüstü duyarlı olan Keşler, tifoyu yalnız kitaplardan ve Takas'tan tanyıyorlardı.

Deri kanserleri oldukça yaygındı. Diğer kanser türleri de mutlaka vardı, ama bizde olduğundan daha az karşılaşılıyordu. Ama farklı yaklaşımlarımız, farklı anlayışlarımız beni bu konuda oldukça yanlış noktalara sürüklemiş olabilir. İlaçlarla ve geduvean ile tedavi edilen kalp hastalıkları, eğer doğumdan gelmediyse, yaşlılığın bedeli olarak görülüyordu.

Keşlerin ve komşu halkların üzerine, bizim üzerimizde bulunmayan bir yük bindiren hastalıklar, sevai ve vedet adını taşıyordu. İki de doğumdan gelen, sağaltımı olanaksız, sinir sistemini tahrip eden hastalıklardı. (İnsanlarla birlikte bütün büyük evcil hayvanlar da bu hastalıkları çekerti. İçdeniz havzasındaki elk geyiklerinin "vedet oldukları" için uzun süre önce ölüp tükendikleri söylenirdi.) Saptayabildiğim kadarıyla, iki hastalık da toprakta ve suda bolca bulunan, yoğun olarak buldukları yerden denetlenemez biçimde sızan, uzun ömürlü, zehirli ve radyoaktif atıkların, askeri, endüstriyel çağın kalıntılarının yol açtığı genetik (kromozomlara ilişkin) tahribatla ilintiliydi. Vedet kişilik bozuklukları ve erken bunama be-

lirtileriyle baş gösterir; sevai körlük ve başka duyuların kaybına, kas denetiminin bozulmasına yol açardı. İki hastalık da acılı, sakatlayıcı, tedavisziz ve ölümcüldü. Başlangıçtaki belirtilerin ciddiyeti ve hastalığın seyri, Kızılağaç'ın deyişiyile durumun ne kadar "vahim" olduğuna bağlıydı. Tahribat büyükse yaşama yeteneği rahimde yitirilir; küçükse, yaşamın sonlarına kadar hastalık ortaya çıkmazdı.

486 Vadi'de yaşamın sonları, altmışın üzeri gibi bir şeydi. Sevaili olarak ya da başka genetik bozukluklarla doğan çocukların çokluğu, bebek ölüm oranlarının çok yüksek olmasına ve bizim terimlerimizle ortalama ömür beklentisinin düşük, otuz kırk yaş dolayında kalmasına neden oluyordu. Ama ôya doğan ve gestanai yaşayan bir Keş için hayat yetmişlerinin sonlarına kadar uzanırdı. Yaşlılık iyi kabullenilir ve çoğu zaman büyük bir usalık ve zarafetle yaşanırđı.

ETKİNLİKLERİN DÖKÜMÜ ÜZERİNE

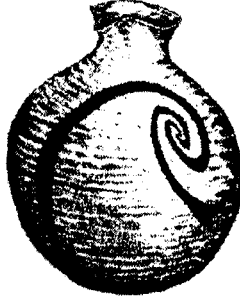
Sinşan Kırmızı Kerpiç heyimasının eğitşel kitaplığından.

En dışarıda: Soluk, kaba, soğuk, zayıf etkinlikler, ölü bir gövde [truned] ortaya çıkarır. Avcılık ve savaş etkinlikleri, sabır, uyanıklık, ayrıntılara dikkat, itaat, denetim, rekabet hırsı, deneyim, sönük bir imgelem ve soğuk bir zekâ ister. Yiyecek için hayvanların kesimi ve bitkilerin öldürülmesi, sabır, uyanıklık, ayrıntılara dikkat, soğukkanlılık ve büyük özen isteyen etkinliklerdir. Öldüren büyük bir tehlikeyle karşı karşıyadır. Eğer ötekinin armağanı imgesi yiterse, öldüren aklını yitirir; eğer acının imgesi yiterse, öldüren kendisini yitirir. Ötekinin acısının imgesi, insan olmanın merkezindedir. Özensizlik yüzünden ya da isteyerek, öldürme eylemi acımasızca uygulanırsa, bu dışarının da ötesindedir ve hiçbir yoldan içeri getirilemez.

En dışarıda kalan istifçilik ve tefecilik etkinlikleri dizginlenemez ve duyurulamaz etkinliklerdir; kanserli urlara benzerler.

İçeriye doğru geldikçe, soluk, kaba, soğuk ve güçlü etkinlikler ölü bir gövdeyi hazırlar. Ağacın, ahşabın işlenip biçimlendirilmesi, bütün bitki, kök ve tohumların yiyecek olarak hazırlanması, hayvanların, kuşların, balıkların etinin kesilmesi, tütsülenmesi, kurutulması, saklanması ve pişirilmesi, kasabanın ölü hayvanlarının gömülmesi, insanların gömülmesi ve cenaze törenleri, bunlara ilişkin bilgilere herkes gerek duyar ve bu bilgiler herkese uygundur. Bunlar akıllıca, uygun biçimde yapılmalıdır.

İçeriye doğru geldikçe, bu kaba, aydınlık ve güçlü etkinlikler esas olarak bir şeyin bir başkasıyla değiştirilmesidir. Değiş tokuş gücün uygun biçimde bir yerden diğerine hareket etmesini sağlar; bu etkinlikler güçlü bir biçimde yaşamı taklit eder. Güneşin, rüzgârın, suyun, elektriğin kullanımlarına ve şeylerin başka şeylerle birleştirilmesine ilişkin Makinecilik sa-

natlarının hepsi değiş tokuş etkinlikleridir. Bu etkinlikler uyanıklık, aydınlık bir zihin, parlak bir imgelem, alçakgönüllülük, ayrıntılara ve neden-sonuç ilişkilerine yönelik bir dikkat, güç ve cesaret ister.

Daha da içeriye doğru geldikçe, doğruca içeriye geldikçe, dölleme, gebelik, doğurma, besleyip büyütme etkinlikleri vardır.

En içeride: Sıcak, güçlü, ince ve aydınlık etkinlikler canlı şeyleri ve şeylerin çeşitliliğini, karmaşıklığını, gücünü ve güzelliğini ortaya çıkarır. Tarım, yiyeceği paylaşmak, hayvanlara bakmak, sağaltım, rahatlatma, acıyı dindirme, bakım, insanların yaşadığı ve çalıştığı yerlerin temiz ve düzenli olmasını sağlayan sanatlar, bütün danslar ve zevkli işler, güzel ve yararlı şeyler yapma sanatları, müzik, konuşma, yazma, yüksek sesle ya da sessiz okuma sanatları ve etkinlikleri, bütün bu etkinlikler parlak bir imgelem, aydınlık bir zekâ, sıcaklık, isteklilik, yüce gönüllülük, zarafet ve hafiflik gerektirir.

OYUNLAR

Yetişkinler tarafından çocuklar için yapılan oyuncaklar, tahtadan oyulmuş ya da bezden dikilmiş hayvanlar ve bebekler, minik aletler ve eşyalar, çeşitli biçimler verilmiş ve yüzeyi parlatılmış bloklar, kauçuktan, koyun iškembesinden ya da içi doldurulup dikilmiş deriden toplardı. Bunların dışında çocuklar, oynadıkları her şeyi ya kendileri yapar ya da evlerden, işliklerden ödünç alırlardı. Oyunlarının çoęu yetişkinlerin çalışmalarının ve etkinliklerinin taklit edilmesine dayanırdı. Bu öykü-oyunlar, esrik şarkı söylemeyi, doktorculuğu, ölümü, doğumu, aile kavgalarını ve Keş yaşamının tiyatroluk yönlerinin herhangi birini konu olarak alabilirdi. Kurallı çocuk oyunları arasında şunlar vardı:

Kimisi oldukça karmaşık ve seyretmesi zevkli olan, şarkılı danslı oyunlar. Bunlar arasında Mûdûp (çalı tavşanı) adı verileni seksek oyununu andırırdı. Dans edenler, yere çizilmiş yolda birbirlerini izlerler, belirli noktalarda yere boncuk ya da kabuklu yemişler atıp alırlardı.

Halka atmaca hafif tahtadan oyulmuş halkalarla, her zaman derenin bir

kenarından diğere atılarak, ikili olarak ya da takım kurularak oynanırdı. Birisi hedefi ıskalayana kadar halka atmaca şarkıları söylenir, ıskalama halinde şarkıya yeniden başlanırdı. Şarkıyı bitirmek, oyunu “kazanmak” demektir.

Çakı ya da çivi atmaca büyük ustalıkla oynanırdı. Bir çocuğun en değerli varlığı çoğu zaman bir çakı, “gerçek bir çelik Telina çakısı” olurdu.

Hiş, bir tür tüy top tenisiydi. Hiş (kırlangıç) adı verilen kauçuk başlı, tüylü bir top ve uzun saplı, küçük raketlerle oynanırdı. Bir ipin ya da kurdelenin iki yanına geçen ikişer kişilik takımlarla oynanırdı. Oyunun amacı “kırlangıç”ı bir o yana bir bu yana düzgün ve hızlı bir biçimde yollayarak olabildiğince havada tutmaktır. Hiş, yaz oyunlarından biriydi. Genç erkekler gösteri oyunu oynamak için sık sık kasabadan kasabaya giderdi. Daha yaşlı erkekler ve kadınlar pek az hiş oynar, ama raket ve tüy topla kuralsız oynayarak vakit geçirirdi. Kurak mevsimde ortak alanda genellikle bir ya da iki hiş sahası kurulu olurdu.

At nalı atmaca günümüzdeki gibi oynanırdı.

Bovling benzeri bir oyunda, ağır bir tahta top, düzeltilmiş bir toprak yolun üstünden V biçiminde dizilmiş beş taşa atılırdı. Bu oyunda sayıların tutulması uzun ve ciddi tartışmaları gerektirecek ölçüde karmaşıktı. Yaşlılar bu oyunu ve at nalı atmaya çoğu çocuktan daha fazla oynardı.

Okçuluk, kargı ve sopa atmak avcılığa ilişkin etkinlikler olmakla birlikte zevk için de oynanır, yaz oyunlarında yetenekler ortaya serilirdi. Çocukların çoğuna küçük bir yay verilir, ok yapması öğretilirdi. Sıkı kuralları olmasına ve geçinmek için zorunlu olmamasına rağmen, küçük hayvanların avlanması oyun olarak adlandırılmazdı.

Saklambaç ve kukalı saklambaca benzeyen bir başka oyun yazın çok oynanırdı. Bu ikinci oyunda, esirleri kurtarmak için, bir tenekeyi teknelemek yerine uzun bir kamyş fırlatılır, kamyşın düştüğü yer yeni sobe yeri olurdu. Saklambacın bir başka türü olan sardalye oyunu, yağmurlu mevsimde ev içinde küçük çocukların en sevecek oynadığı oyunlardan biriydi.

Şinni ya da çim hokeyi, nadastaki tarlalarda ya da avlularda bir deri top ve tahta sopalarla oynanırdı. İkidenden beşe kadar oyuncudan oluşan dört takım, aynı anda oynardı. Amaç topu belli bir sırayla dört kaleye sokmaktır. Topa yalnız ayakla vurulan, futbol türü bir oyun, saptayabildiğim kadarıyla şimdiki benzer kurallarla oynanırdı. Vetûlou veya polo oyunu da böyledir; yalnız oyunda iki takım olmaz, her at ve sürücü bir takım olurdu. Bütün bu oyunlarda yapılması gereken işi ilk tamamlayan çift ya da takım oyunu kazanırdı, ama oyun, bütün oyuncular işi bitirmeden sona ermezdi. Oyunların son derece hareketli ve riskli olmasına karşın, saldırgan davranışlar oyunun derhal yarıda kesilmesine neden olurdu. Maharet, işi tamamlamakta gösterilen hız, beceri ve takım çabasıydı; oyun savaşın değil, toplumun eğitilmesi idi. Kumar oyunları dışındaki bütün oyunlarda işbirliği, rekabetten daha baskındı.

Zar oyunları, büyücek çocuklar, gençler ve pek çok yetişkin tarafından oldukça sık oynanırdı. İki de altı yüzlü olan iki çeşit zar vardı. Apap ya da sıfır-sıfır oyununda, beş yüzü birden beşe kadar noktalı ve bir yüzü boş olan bir çift zar kullanılırdı. Kollu kumar makinesine benzer kuralları olan Huvots oyununda ise altı yüzü altı simge (yaprak, kemik, göz, balık, mızrak ve ağız) ile işaretlenmiş dört zar atılırdı. Kiminde sekiz yüzlü uzun zarlar kullanılan başka zar oyunları komşu halklardan alınmıştı. Gerçek değeri olan bir şeylerin üzerine oynamak toplum tarafından hoş karşılanmadığı için, alınıp verilen genellikle tahta pullar ya da boncuklar olurdu. Bununla birlikte kumar da yaygındı ve özellikle, yakınlarda ayıplayacak kimselerin olmadığı yaz evlerinde, uzun kumar âlemleri yapıldığı olurdu. Pek fazla kişisel varlıkları olmadığı için, insanlar kendilerini yıkıma götürece kadar kaybedemezlerdi, ama bu yolla kötü ün sahibi olabiliyorlardı. Keşler diğer oyunların şansa değil, beceri ve yeteneğe dayandığını, sonuç üzerine bahse girmeye uygun olmadıklarını düşünürler, bu yüzden bildiğim kadarıyla, yalnız zar atarak kumar oynarlardı.

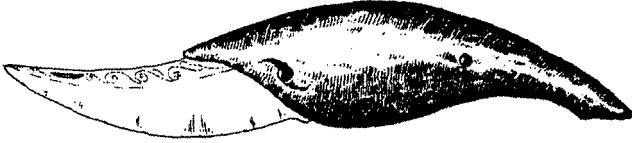
Oturarak oynanan oyunlar arasında çocukların en hoşlandığı çöp oyunuydu. Bir öbek çok ince, düzgün tahta çubuk (ya da tarlalardaki gerçek saman çöpleri) rastgele yere bırakılır, oluşan yığından çöpler bir bir toplanır, ilk dokunulan çöpten başkası kımıldadığında sıra diğer oyuncuya geçerdi. Zeytin ağacından daha kalın çubuklar da yazı mı tura mı, elden kapmaca, oyuncak kale yapma gibi bir dizi başka oyunda kullanılır; kimi çocuklar bunlarla harika numaralar yapardı.

Yaklaşık domino pulu büyüklüğünde, üzerinde harfler yazılı tahta parçalarıyla pek çok oyun oynanırdı. Kimisi çok güzel ve süslü olan bu tahtalarla oynanan oyunların genel amacı sözcükler ya da daha zoru, cümleler kurmaktır. Bu oyunlar saatlerce, kimi zaman günlerce sürebilirdi. Oyunun amacı bir şiir çıkarmak ya da oyuncuların atışması olabirdi. Bu atışma yarışmalarının oyun aletleri olmadan, doğaçlama sözlü olarak yapılması bir Şarap Dansı geleneğiydi. Keşlerde dolaysız rekabet ve saldırganlığın ancak sözlü ifade yoluyla dışa vurulması söz konusuydu. Hakaret ve yanıtı dayalı bu atışmalar denetimli olduğu sürece kabul edilebilir görülür, zekice olduğu sürece beğeni de toplardı.

Sözlü oynanan kelime oyunları arasında dönerek hikâyeye anlatma vardı. Herkes sırayla “daha sonra ne olduğunu” anlatır ve bir düğüm noktasında sözü sonrakine bırakırdı. Sanırım bildiğimiz türden bilmece, bulmaca ya da Vadi’de rastlanmazdı.

Satranç ya da dama tahtasıyla oynanan başka oyunları hiç görmedim. Keşlerde iskambil kâğıdı da yoktu. Oyun tahtasıyla oynanan kızma birader türünden oyunlar son derece basitti ve küçük çocuklar arasında ya da onları eğlendiren büyükler tarafından oynanırdı. Taças Tuças’ta çocuklar “Zor Yoldan Dokuz Kasabaya Gidiş” denilen bir zar oyununu oynamak için Kırmızı Kerpiç heyimasına giderdi. Bu oyunda gezginler çok eskiden

kalma ve çingıraklı yılanların, yaban köpeklerinin, öfkeli makinecilerin, ateş toplarının, şimşeklerin, doğaüstü yer sincaplarının ve başka tehlikelerin resimleriyle bezeli, devasa bir oyun tahtasında yol olarak Dağ'daki Uvakuvaha'ya ulaşınaya çalışırlardı.

490

KİMİ OLUŞTURUCU EĞRETİLEMELER

Yayıncı tarafından kültürel bir görecelik uygulaması olarak ya da bir bahar temizliği krizi sırasında hazırlanmıştır.

Eğretileme: SAVAŞ.

Neyi oluşturur: MÜCADELE.

Savaş olarak evren: Varlığın hiçlik üzerinde zaferi. Savaş alanı.

Savaş olarak toplum: Zayıfın güçlüye boyun eğmesi.

Savaşçı olarak kişi: Cesaret; kahraman.

Ölüme karşı zafer olarak tıp.

Savaşçı olarak zihin: Fatih.

Denetim aracı olarak dil.

Savaşta insanın diğer varlıklarla ilişkisi: Düşmanlık.

Savaş imgeleri: Zafer, bozgun, yağma, harabe, ordu.

Eğretileme: HÜKÜMDAR.

Neyi oluşturur: İKTİDAR.

Krallık olarak evren: Tepede bir tanrı ve altındakiler. Kaostan çıkan düzen.

Krallık olarak toplum: Tepede bir kral ve altındakiler. Kaostan çıkan düzen.

Hükümdar/uyruk olarak kişi: Sınıf, kast, yer, sorumluluk.

İktidar aracı olarak tıp.

Hükümdar/uyruk olarak zihin: Yasa, yargı.

İktidar aracı olarak dil.

Krallıkta insanın diğer varlıklarla ilişkisi: Üstünlük.

Krallık imgeleri: Piramit, kent, güneş.

Eğretileme: HAYVAN.

Neyi oluşturur: YAŞAM.

Hayvan olarak evren: Bölünmez organik bütünlük.

Hayvan olarak toplum: Kabile, klan, aile.

Hayvan olarak kişi: Akrabalık.

Huzura kavuşturan tıp.

Hayvan olarak zihin: Buluş.

İlişkilendirici olarak dil.

Hayvan olarak insanın diğer varlıklarla ilişkisi: Yemek.

Karşılıklı bağımlılık.

Hayvan imgeleri: Doğum, çiftleşme, ölüm, mevsimler, ağaç, çeşitli hayvanlar ve bitkiler.

491

Eğretileme: MAKİNE.

Neyi oluşturur: İŞ.

Makine olarak evren: Saat ve saatçi. İşlemek ve durmak.

Makine olarak toplum: Parçalar, işlevler, çarklar; iç bağıntılar; üretim.

Makine olarak kişi: Kullanım. İşlev.

Tamirat olarak tıp.

Makine olarak zihin: Bilgi, veri.

İletişim olarak dil.

Makine olarak insanın diğer varlıklarla ilişkisi: Sömürü.

Makine imgeleri: İlerleme, kaçınılmazlık, bozulma, dişli çark.

Eğretileme: DANS.

Neyi oluşturur: MÜZİK.

Dans olarak evren: Uyum. Yaratım/yıkım.

Dans olarak toplum: Katılım.

Dansçı olarak kişi: İşbirliği.

Sanat olarak tıp.

Dans eden zihin: Ritim, ölçü.

Dilin bağ kuruculuğu.

Dansta insanın diğer varlıklarla ilişkisi: Yatay bağlar.

Dans imgeleri: Adım, figür, süreklilik, uyum, sarmal.

Eğretileme: EV.

Neyi oluşturur: KALICILIK.

Ev olarak evren: Bir konutun odaları.

Ev halkı olarak toplum: Birlik içinde ayrılık. İçerme/dışlama.

Ev sahibi olarak kişi: Benlik.

Koruyucu olarak *ıp*.
Ev sahibi olarak zihin: Ait oluş.
Kendini evcilleştirme aracı olarak *dil*.
Evde insanın diğer varlıklarla ilişkisi: İçerisi/dışarısı.
Ev imgeleri: Kapılar, pencereler, ocak, yuva, kasaba.

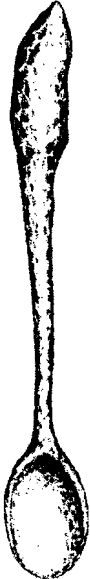
Eğretileme: YOL.
Neyi oluşturur: DEĞİŞİM.
Yol olarak evren: Gizem; dengeli hareket.
Yol olarak toplum: İnsan olmayana öykünme; eylemsizlik.
Yolcu olarak kişi: Dikkat.
Dengeyi koruyan *ıp*.
Yolcu olarak zihin: Kendiliğindenlik, kesinlik.
Yetersiz kalan *dil*.
Yolda insanın diğer varlıklarla ilişkisi: Birlik.
Yol imgeleri: Denge, tersine dönüş, yolculuk, geri dönüş.

PANDORA'NIN VADİ'DEN İNSAN KENTİ'NE YANLAMASINA YAZDIĞI ÜÇ ŞİİR

YÜKSEK KULE

Yasa kayası üzerine kurulu,
irade taşlarıyla örülmüş soylu Kule:
Sonsuza kadar kalıcı bu malikâne.
Bir'in Evi'nde kalabalıklar yaşayabilir.
Ama inanmayan zındıklar hayvan gibi ölmeye yazgılı.

Peki, öyle olsun, dedik
ve Krallık'tan uzaklaşıp
küçük evler yaptığımız kırlara geldik.
Çamur, tahta ve suyla kurduk her şeyi.
Hayvanlar ve bitkilerle birlikte yaşarız,
yeriz onları, överiz ve onlarla ölürüz;
onların yolu bizimki gibi, yalnız daha ince,
taşların ve kayaların üstünden akan bir ırmak.
Ovalarda yaşarız

sular ve gölgeler gibi.
Evlerimiz uzun ömürlü olmaz.
Arkamızda kalan tinsel Kule'yi
çoktan gözden yitirdik.
İrmak boyunca aşağı gidiyoruz durmadan.

NEWTON BURADA UYUMADI

Olası olup olmadığıma aldırmam.
Nedir aramızdaki köprüler?
Rüzgâr, gökkuşağı,
sabah sisi, durgun hava.
Gökuşağına tırmanmayı öğrenmeliyiz.
(Yaşlı Kıskaç bile
uzlaşma derdi buna.)
Rüzgârın üstünde yürümeyi öğrenmeliyiz.
Aramızdaki uçurum (Ey ruhumun kız kardeşi)
bizi birbirimize bağlayan.
Sabah sisinin yolunu öğrenmeliyiz.
Aynı evden olmamız (Ey ten kardeşim)
bizi birbirimizden ayıran.
Saydam havaya güvenmeyi öğrenmeliyiz.

493

SABİT FİKİRLİ OLMAMAK

Emsali olmayan hiçbir şey
ne kral ne tanrı ne Bir
ne bin katı çok katı tıpkı katı
çoğal çoğalamaz aynı hep aynı
ne de Kent, yani. Kusura bakmayın.
Burada
atılacak dışarısı yok.
Dışarısız yer burası.
Çok değil, birkaç kişi,
birçok şeyi akılda tutmaya çalışarak,
suyun ardından gidiyorlar,
şarkı söyleyerek, heya, hey, heya,
heya, heya.

KIYI'DA YAŞAMAK, ENERJİ VE DANS

Kıyıda yaşamak

494.

Keşler bütün yeniyetmelerin yaşamaması gereken cinsel perhiz dönemi için bu terimi kullanırdı. Uzun süre bu geleneği olağandışı ve Vadi kültürünün bütününe aykırı buldum. Cinselliğe karşı gerçekçi ve iddiasız bir tavır arayan, gerek düşkünlük gerekse uzak durma aşırılıklarından kaçınan, denetim ve özdenetim üsluplarında kesin kuralcılık değil, gevşeklik bulunan, çocuklarını dünyalarının merkezine yerleştiren bu insanlar niçin genç erişkinlerden bu kadar katılıkla uygulanan böyle olmadık bir talepte bulunuyorlardı?

Bir süre için bunu Keşlerin genç yaşta ana baba olmaya karşı önyargılarına bağlamakla yetindim. Bu önyargıları, ikiden fazla çocuk sahibi olmaya karşı önyargıları kadar güçlüydü. Büyük aileler genç ana babalarla başladığı için, kuşkusuz iki önyargı birbiriyle ilintiliydi. Kökeninde ne yatarsa yatsın, bu konudaki tavırları çok kesindi. Genç yaşta ana baba olmayı akılsızca, sağlıksız ve alçaltıcı buluyorlardı. Bana anlatıldığına göre, on yedi, on sekiz yaşın altında gebe kalan kızlar mutlaka çocuğu aldırırlardı. Utanç duyulan çocuğu aldırma işi değil, gebe kalmış olmaktı. Bu yaşlarda baba olan bir delikanlı kasabalılar tarafından öyle aşağılanırdı ki, kaçıp gitmek ya da intihar etmekten başka yolu kalmazdı.

Ama yine de niye cinsel ilişkiden bütünüyle kaçınmak söz konusuydu? Nihayet, gebe kalma oranı düşüktü ve tam olarak sağlıklı doğum oranı da bizim standartlarımızın çok altındaydı. Gebeliği önleyici yöntemler (prezervatif, diyafram, kauçuk ve başka malzemelerden süngerler, Doktorlar Locası'nda hazırlanan bitkisel sperm öldürücüler) etkin olmalarının yanı sıra bulunması kolay ve genel onay gören şeylerdi. On yaşına gelen kız ve oğlanlar doğum kontrol yöntemleriyle ilgili her şeyi bilir ve çoğu bunları kullanmış olurdu: Çocukların cinsel oyunlar oynaması kabul görür, göz yumulmanın ötesinde desteklenirdi. Ancak on yaş dolaylarında çocuklar büyüdüklerini göstermek ve bekâr yaşayan gençleri taklit etmek için kendiliğinden cinsel oyunları bırakırdı. Ama cinsel güdünün tam kendini göstermeye başladığı, gücüne, kudretine kavuştuğu sırada bu yasağın, bu gereksiz ve mutlak tersine çevirmenin nedeni neydi?

Bekârlık döneminin bir tersyüz olma dönemi olduğunu sonunda anladığımda, onu Vadi kültürünün tam anlamıyla karakteristik bir yönü olarak algılamaya başladım.

Bunun açıklanması, ilk olarak *Yılantaşı Elyazması*'nda söz edilen birkaç anahtar sözcüğün tartışılmasını gerektiriyor.

Bu sözcüğün ilk ögesi, hey ya da heya, kutsama/selamlama/kutsallık/kutsal olmayı çağrıştıran ve çevirisi mümkün olmayan bir ifadedir.

İkinci öge ise iya sözcüğüdür. Bu sözcük eklem yeri ya da kapıyı çerçevesine bağlayan madenden ya da deriden yapıma menteşe anlamına gelir. Bu sözcük zengin bir çağrışım ve eğretilmeler kümesini harekete geçirir. İya bir dönme hareketinin merkezi, bir sarmalın kaynağıdır; dolaşısıyla bir bağlantı olduğu gibi, aynı zamanda döngüsel bir hareketin kaynağıdır. İya sonsuz başlangıçtır, ortaya çıkan ve süregiden enerjidir. Enerji kavramı iye sözcüğüyle karşılanır.

Enerji üç temel biçimde, evrensel, toplumsal ve kişisel olarak kendisini gösterir. 495

Evren sözcüğü için Keşler günlük dilde genellikle irruvey, “bütün bunlar” derlerdi. Bir de zaman ve mekân içinde uzanım anlamındaki, uzay-zaman diye çevrilebilecek, daha resmi ve felsefi em sözcüğü vardı. Fizikçilerin kullandığı, maddeye dönüşebilir temel güç anlamındaki enerjinin karşılığı emiye idi.

Ostouud, dokuma, bir kumaşın dokusu, bir araya gelme, ilişkilendirme anlamlarını çağrıştıran, toplum, varlıkların oluşturduğu topluluk, bağımsız varoluşların oluşturduğu doku anlamında kullanılırdı. Politika ve ekoloji alanları da dahil her alanda bağlantı kurma enerjisi ostouudiye sözcüğüyle karşılanırdı.

Son olarak kişisel enerji ya da bireyin benliği için şeyiye sözcüğü kullanılırdı.

Enerjinin bu üç biçiminin evrensel etkileşimi, Keşlerin “dans” dediği şeydi.

Bu üçlünün sonuncusu, benlik ya da kişisel enerji, alt bölümlere ayrılarak bir başka kavramlar dizisi oluştururdu. Bunlardan kısaca söz edeceğim.

Kişisel enerjinin, cinsellik, zihin, hareket, iş ve oyunla bağlantılı beş ana bileşenden oluştuğu, her bileşenin “içeri doğru gelen” ve “dışarı doğru giden” yönleri bulunduğu düşünülürdü. Bu bileşenler şunlardı:

1. Lamaye, cinsel enerji. Lamauvoiye, cinselliğe giden enerji (Freudcu libido?).

2. Yaiye, dışa dönük düşünce. Yaiuvoye, içe dönük düşünce.

3. Daoye, tam olarak kinetik enerji. Şevdaoye, spor, yolculuk, bütün bedensel beceriler, işler ve etkinliklerde dile gelen enerji. Şevdauvoye, kişisel hareket, bedenin kendisi.

4. Ayaye, oynama, öğrenme, öğretme. Ayauvoye ise en iyi “bir öğreten olmadan öğrenme” olarak çevrilebilir.

5. Şeyiye, emek, iş olarak kişisel enerji, canlı kalmak için yapılan temel etkinlikler -yiyecek bulma ve hazırlama, ev işleri, diğer sanatlar ve

uğraşlar. Şeuvoye, içe dönük emek, kişiliği ya da benliği geliştirmeye yönelik emek.

Yaşamak, bilinçli olarak ya da bilinçsizce, sağlıkta ya da hastalıkta, kişinin yaşamın hangi aşamasında bulunduğuna, sağlık durumuna, ahlâki değerlerine uygun bir biçimde bu enerjileri seçmesi ve kullanması demektir. Evde ya da heyimasta, bebeklikten ölüme kadar Vadi'de eğitimin ana konusu *iyenin düzenlenip kullanılması* idi.

496. Kişisel enerji elbette kişisel bir sorundu. Birey seçimlerini yapar, akıllıca ya da aptalca, özenle ya da özensiz yapılmış seçimlerin toplamı bireyi oluştururdu. Ama, kişiler-üstü ya da kişiler-ötesi enerjilerden bağımsız olarak, bütün varlıklar arasındaki evrensel/toplumsal/kişisel bağlantı atlanarak hiçbir seçim yapılamazdı. Keş düşüncesinde çok önemli olan bir diğer sözcük, tûuvyai, düşüncelilik, enerjilerin ve varlıkların bu karşılıklı bağımlılığının bilincinde olmak, bütünü bir parçası olarak bütünü içindeki yerini bilmek olarak betimlenebilir.

Sonuç olarak bütün bu soyut şeyler, Vadi'deki gerçek yaşama uygulanabilir. Bir bebek, bir kişi olarak değil, daha çok fiziksel enerjisi ve ilişkileri (emiye, ostouudiye) ile varlığını sürdürürdü. Çocuk büyüdükçe, dışa dönük kişisel enerjisi (şeyiye) ortaya çıkar ve ayrılmaya başlardı. İlk ayrışan hareket etme, oynama ve öğrenme enerjisi (şevdaoye, ayaye) olur; tam olarak çocukluğa uygun düşen bu etkinliklerin bastırılmaması, zincirlenmemesi ya da Blake'in terimiyle, zapt edilmemesi gerekirdi. Bunun ardından, ağır ağır cinsel ve zihinsel enerjiler gelişir ve dışa giden, dışa dönük yönüyle dile gelirdi. Kızlar için "duru su" yılları (dokuz on yaşından ilk adet kanamasına kadar), oğlanlar için "tomurcuklanma" (on, on bir yaşından ergenliğe kadar) denilen dönemde asıl kişisel enerji, çalışan kişi olarak ortaya çıkardı.

Ergenlikle birlikte, bütün bu dışa dönük, dışarı doğru giden, büyüyen enerji, olgun insanın içe dönük, içeri doğru gelen enerjisiyle ilkiye katlanırdı. Ergenlik çağındaki genç, bu güçleri dengelemeyi ve böylece tam bir kişi, yeuveyşe, yani "bütün bir kişi" olmayı öğrenmek zorundaydı. Bunu akıllıca ve incelikle yapmanın yolu enerjilerin düzenlenmesi idi. Bu noktada bekâret kuralına, bu tersyüz oluşa dönebiliriz.

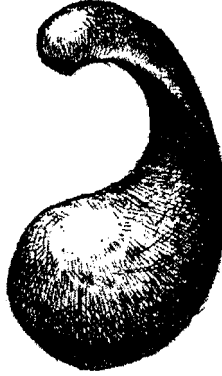
Çocuklar, cinsel güce *doğru gidiyor* durumundaydı. Bu güce ulaşmış ergenler ise ondan *geri dönüyor* konumundaydı. Cinsel varlıklar olarak "işlemeye" başladıkları anda bundan bilinçli bir tercihle vazgeçiyorlardı. Dışarı doğru giden bütün enerjilerin bu sırada merkeze doğru çevrilmesi, geri toplanması, bu en nazik ve can alıcı aşamada kişi olma çabasının hizmetine girmesi söz konusuydu.

Bu tersyüz oluş sırasında, "kişileşmekte olan" genç başka yerlere, doğmamış olanların doğmayı beklediği içerlek yerlere giderdi. (Bu imgenin hem fiziksel hem de zihinsel boyutu var: Kafanın içinde olup bitenle erbezlerinde ve yumurtalıklarda olup bitenler birbirinden bağımsız değil.)

Gençler “Kıyı’da yaşamaya” giderdi. Bu yolculuğu yaptıktan, oraya gittikten sonra, “Kıyı’dan içeri geri gelmeye”, eve dönmeye hazır olurlardı.

Elbette, durumun kavranması, tercihin gönüllü olarak yapılması ideal durumdu. Uygulamada çoğu genç insan, toplumsal geleneklere uyma adına itaat ederdi; çünkü karşılığında elde edilen önemliydi. Bir genç Kıyı’da yaşamaya, evde bir kutlama, heyimasta bir tören ve bir dolap dolusu yeni elbiseyle başlar, boyasız elbiseler içindeki gençlere gururlarını okşayacak biçimde ve son derece sevecen davranılırdı. Akrabalarından, yakınlarından, localar ve sanatlardan ve bütün kasabadan oluşan bir ağ genci desteklerdi. Bekârlık dönemi bir yıl kadar sürebilir ya da yirmili yaşların başına kadar uzayabilirdi. Kaçınılması gereken tek şey, erken başlayan bir cinsel gevşeklik ya da takıntı haline gelen bir kendini tutma hali gibi aşırılıklardı. 497
F32

Öyleyse Kıyı’da yaşamak aklını kullanarak yaşamının başlangıcıydı. Bir “eklem yeri” tavrıydı. İrinağın akışı, danslar, galaksilerin dönüşü gibi kişi olma süreci de evrensel sürecin bir parçasıydı ve bu eklem yerinde doğardı. Uveyiya heyiya: Eklemleyen her şey kutsaldır.

Uvakuva

“Enerjilerin düzenlenmesi” olarak çevrilen iyevkuva sözü, Keş psikoteknolojik jargonuna, heyimas diline ait teknik bir terimdir.

Günlük konuşma dilinde *kuva* ögesi yalnız uvakuva sözcüğünde bulunur. Bu sözcük hem çok kullanılan hem de çok karmaşık bir sözcüktür. Uvakuva, pınar, akan su, suyun kabarması ya da akışı, akmak, dans etmek, dans, şenlik, tören, ayin, hem karanlık ve örtük bilgiler hem de gizemli varlıklar ya da bilgilere ulaşmanın kutsal yolları için kullanılan gizem anlamlarına gelebilir. Öğretmenim Mika’nın bana söylediği gibi bu sözcük bu kadar çok cevizi içinde taşımak için çok küçük bir torbadır.

Somut bir pınar ya da akarsu genellikle uvakuva-na sözcüğü ile belir-

tilir. Na Irmağı'nın başında, ırmağın ana pınarının dibindeki kasabanın adı ise Uvakuvaha, yani Pınaryolu'dur. Sıradan bir isim/fiil olarak kullanıldığında uvakuvaha, pından fışkıran suyun izlediği yol anlamına gelir. Sözcük, Keş düşüncesi için çağrışımlarla dolu bir imge ve son derece güçlü bir kavram oluşturur. Bir diğer anlamı da "dans yolu"dur ve bir dansın oynanma biçiminin, bir törenin düzenlenme yönteminin, bir olayda olup bitenin sırasının, bir eylemin yönünün belirtilmesi için kullanılır. Bir olay ya da sürecin oluşturduğu örgü ve çizdiği resim ise uvakuvaha-if olarak adlandırılır.

Gizem olarak uvakuvanın iki biçimi vardır. Uvegotenuğya uvakuva, sözcüğü sözcüğüne "öteye gönderilen uvakuva" olarak çevrilebilir ve karanlık gizem, bilinçli olarak gizlenen ve açıklanmayan ayinler ve bilgiler anlamına gelir. Gouuvakuva, yani karanlık dans ise tam olarak gizemin karşılığıdır; bilinmeyen ve bilinemeyecek olan demektir. Doğan güneşi Keşler "Heya, heya!" diyerek selamlarlardı. Yıldızların arasındaki karanlığa seslenirken ise "Heya gouuvakuva" derlerdi.

SEVMEK

"Sevmek" sözcüğüyle karşılanabilecek altı Keş sözcüğü vardır. Ya da tersinden söylersek, Keş dilinde sevmeyi karşılayan bir sözcük değil, sevmenin değişik türleri için altı sözcük vardır. Önce Keş dilindeki ayırımların İzlandacadaki zarif ve yararlı *ania*, *apia*, *alia* üçlemesine benzediğini düşündüm; ama anlamların örtüşmesi tam değildi. Elimden geldiği kadarıyla, aşağıdaki listeyi çıkardım.

1. *uvenun*: İsim ve fiil olarak kullanılabilir; istemek, canı çekmek, istek. (Elmayı severim.)
 2. *lamauvenun*: İsim ve fiil olarak kullanılabilir; cinsel arzu, şehvet, tutku. (Seni seviyorum.)
 3. *kuvaiyô*: -*uvoi dad*, yüreği gitmek: Hoşlanmak, birisine ya da bir şeye karşı sıcak duygular duymak. (Onu pek sevdim.)
 4. *unne*: İsim ve fiil olarak kullanılabilir; güvenmek, dostluk, derin bir yakınlık duymak. ("Kardeşimi severim." "Onu kız kardeşim gibi seviyorum.")
 5. *iyakuvun*: İsim ve fiil olarak kullanılabilir; karşılıklı ilişki, bağlanma, ana baba ya da aile sevgisi, yaşanan yeri, halkını sevmek, evrensel sevgi. ("Anne, seni seviyorum." "Ülkemi seviyorum." "Tanrı beni seviyor.")
 6. *bahô*: Fiil olarak kullanıldığında, hoşlanmak, zevk ve tat almak. (Dans etmeyi severim.)
- 3 ile 4 arasındaki ana ayırım süreye ilişkindir. 3 kısadır ya da bir başlangıç-

tır; 4 sonsuza uzanır, sürmektedir. 4 ile 5 arasındaki ayırımı daha güç görünüyor. Unne karşılıklılığı ima eder, iyakuvun ise bunu öne sürer. Unne sevecen bir sıcaklık, iyakuvun ise tutkudur. Unne akılcı, ılımlı ve toplumsaldır; iyakuvun ise güneşi ve diğer yıldızları hareket ettiren sevgidir.

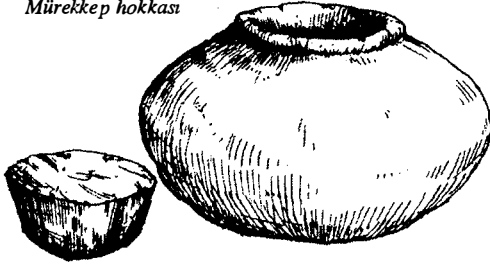
YAZILI KEŞ

Keşlere göre okuma ve yazma, insanların toplumsal varoluşunun konuşma kadar temel bir ögesi idi. Üç ya da dört yaşından başlayarak çocuklar evlerinde ve heyimaslarında okuma yazmayı öğrenirdi. Beyin ya da görme özürlüler dışında okuma yazma bilmeyen hiçbir Keş bulunmaz, görme-yenler de sözlü belleklerini inanılmaz bir dereceye yükselterek bu eksikliklerini telafi ederlerdi.

Keşler, bizim yaptığımız gibi, konuşma ve yazmanın aynı etkinliğin iki farklı biçimi olduğunu pek kabul etmezlerdi. Biz, konuşulan her şey yazılabilir ve sanki bir önemi varsa yazılması *gerekir* diye düşünürüz. Bizim için yazı konuşmaya sahiçilik kazandıran şeydir ve konuşmanın üstüne çıkmıştır. Artık konuşmacıların konuşmalarını onlar ağızını açmadan önce okuyabiliyoruz. Bilgisayarların bugünkü kullanımı dünyanın görselleştirilmesini destekleyip güçlendiriyor. Keşlerde ise hiç konuşulmayan ya da okunmayan birkaç yazı türü vardı. Bununla birlikte, asla yazıya dökülmeyen bazı çok önemli konuşma türleri de olduğu için konuşma ve yazıyı aynı şeyin iki yüzü olarak görmezlerdi. Keşlere göre konuşma ve yazı, eğer bu yararlı ve uygunsuzsa, birbirine çevrilebilecek olan iki dildi.

Biz oradayken Vadi'de kullanılan alfabe, yüzyıllar önce, o zamanlar kullanılmakta olan alfabeden hoşnut olmayan Uvakuvaha Kocayemiş Locası'ndan bir grup insan tarafından geliştirilmişti. Ya başka bir dilden alındığı ya da Keş dilinin sesleri değişmiş olduğu için bu süslü "Fesu" alfabeti son derece keyfi ve hantalıdı; Keşlerin tanıdığı 34 ses birimi için 67 harf kullanılıyordu. 29 harfi ve Dört Ev, Beş Ev işaretleriyle "Aiha" (Yeni) alfabeti ile neredeyse tamamen konuşulduğu gibi yazmak mümkündü (istisnalar aşağıdaki çizelgededir). Harfler büyük ölçüde yeniden biçimlendirilmiş, belki de aşırı basitleştirilmişti. Eskilere meraklı bilginler Fesu oku-

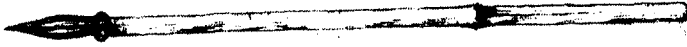
Mürekkep hokkası

500 mayı öğrenirdi, ama bütün ilgi çekici belgeler çoktan Aiha yazısına çevrilmişti.

Yazı araçları tarama uçlu kalem ve fırçaydı. En çok tahta saplı, çelik uçlu kalem kullanılırdı. (Kastôha'daki demir işlikleri, kalem ucu, dikiş iğnesi, bıçak, ustura ve benzeri küçük alet ve makine parçaları için yeterli miktarda çelik üretti.) Tüyler de kendi içlerinde birer sözcük olarak görüldüğü için heyimaslarda tüy kalem kullanılırdı. Bir kamışın ucuna tutturulmuş kıllarla yapılan fırça, onu tercih edenlerin kullandığı bir seçenektir. Tekdüze Aiha harflerine canlılık kattığı için çoğu şair fırça hattını yeğlerdi.

Kalem mürekkebi meşe palamutu ve cevizden çıkarılan taninden, demir sülfat (zaçyağı) ve çivitten yapılır; küçük, geniş tabanlı, hoş biçimli,

Cam uçlu yazı kalemi

Fırça-kalem

gri seramik çanaklarda saklanırdı. Fırça mürekkebi ise yanık zift ya da yağ kurumunun zamk ve kâfuru ile karıştırılmasıyla elde edilir. Çin mürekkebi gibi kalıplanırdı. Matbaa mürekkebi olarak ketentohumu yağı, çam katranı, kurum ve çivit karışımı kullanılırdı.

Kâğıt, köknar ve başka ağaçların tahtası, keten, çeşitli sazların kamışı, kauçuk ve neredeyse bütün lifli bitkiler kullanılarak inanılmaz bir ağırlık ve doku çeşitliliği içinde yapılırdı. Telîna-na'da Kitap Sanatı işliğinde kenarları düz olmayan, bulutsu, tûlsü bir kâğıda fırçayla yazılmış bir şiir gördüm. Şair, kâğıdı karahindiba kafalarını, dedediken tohumlarının tüyleri ile kararak yaptığını söyledi. Kâğıt, şiirden daha unutulmaz diye düşündüm.

Her kasabanın Kitap Sanatı ve Meşe Derneği, kâğıt, mürekkep, yazı ve basım malzemeleri ile bunların yapımı ve kullanımı için yerler yapardı.

Bir ya da bir dizi şiir genellikle büyük bir kâğıt sayfaya; küçük yapıtlar ise düşey olarak tahta çubuklara sarılan uzun kâğıtlara yazılırdı. Kitaplar, bizimkiler gibi bir kenarından dikilip yapıştırılarak ciltlenir, buzağı ya da keçi derisiyle veya üzerine kumaş geçirilmiş mukavvayla kaplanırdı. Çok yazan kişiler genellikle kendi kâğıtlarını ve defterlerini kendileri yapardı. Edebi yapıtların temiz elyazması kopyaları ya da basılı halleri Kitap Sanatı'ndaki yazıcı ve basıcıların ürünüydü. Bu ürünler, ezberden okuma, yazılı bir tiyatro oyununun oynanması ve bir müzik parçasının çalınması için de kullanılan "üzerinden geçme", yani sunuş ya da icra anlamına gelen uvudaddû sözcüğüyle anılırdı.

501

Kâğıt için toz fırçası

Keş alfabetesi

KEŞ ALFABESİ	TÜRK ALFABESİ	ULUSLARARASI FONETİK ALFABE
ك	k	[k]
گ	g	[g]
ش	ş	[ʃ]
چ	ç	[tʃ]
ل	l	[l], [ɫ] ("kil" ve "kıl" sözcüklerindeki iki çeşit l sesi)
ن	n	[n]
س	s	[s]
د	d	[d], [d̪], [ð]
ت	t	[t]
ر	r	[r̄], [r̃], [dr], [ð]
		(aşağıdaki nota bakınız)
ف	f	[f]
و	v	[v]
م	m	[m]
ب	b	[b]
پ	p	[p]

u	uv	[w], [ʷ] (v sesi biraz yutularak söylenir)
u̇	uğ	[hw]
y	y	[y], [ʏ]
h	h	[h], kimi zaman [x]
o	o	[ɔ], (“ot” sözcüğündeki kısa o sesi)
ȯ	ô	[o], (“oğlan” sözcüğünün oğ sesine yakını, açık o)
ou	ou	[ow] (“oğul” ile “ovul” sözcüklerinin oğ ve ov sesleri arasında)
u	û	[u]
u, ı	u, ı	[ə]; [a] kimi zaman ı, kimi zaman a sesine yakın kapalı u
e	e	[ɛ] (“et” sözcüğündeki gibi)
a	a	[a] (“bal” sözcüğündeki gibi)
ai	ai	[aʏ] (“bay” sözcüğündeki ay gibi)
i	i	[ɪ] (“dik” sözcüğündeki gibi, biraz daha kapalı ve kısa i sesi)
î	î	[i] (“iğne” sözcüğündeki iğ sesi gibi uzun ve açık)
z		[z] sesi veren Beş Ev işareti (Beş Ev halindeki sözcükler için sonek. Çoğu yazı türünde kullanılmaz.)
		Dört Ev işareti (Sesli bir karşılığı yoktur.)
		Harfın üzerine konulan çifte harf işareti.

Keşlerin r harfine ilişkin not: r sesi duruma göre, dil titretilerek (“pır” gibi), dil kaydırılarak, İngilizcedeki [ð] sesini verecek biçimde peltekleştirilerek ya da [dr] sesini verecek biçimde duraklayarak söylenir, sözcüğün sonunda çoğu kez yutulurdu.

Aiha alfabesinin, sessizlerin ağzın gerisinden dudaklara doğru gidişi, yarı-seslilerin dişlerden boğaza dönüşü, sonra da seslilerin tekrar ağzın önüne gidişini izlediği fark edilecektir. *Ou* [ow] ve *ai* [ai] çift-seslileri alfabeyle dahil edilmekle birlikte, aynı oranda yaygın olan *ei* veya *ey* [ɛ] ile *oi* veya *oy* [ɔ] çift-seslileri, hiçbir gerekçe gösterilmeden alfabeyle dahil edilmemişti. [Z] sesi veren ve Beş Ev ya da Yeryüzü halini gösteren harfi ya da simgesi, sesli bir karşılığı olmayan Dört Ev ya da Gökyüzü hali işareti ve harfin üzerine konulan çifte harf işareti, yazarken ya da ezberden söylenirken alfabeyle dahil edilmezdi.

Metinler soldan sağa ve yukarıdan aşağı yazılırdı, ama Soytarılar aşağıdan yukarıya ve sağdan sola yazdıkları gibi, harfleri ters çevirerek, ters yazı da yazarlardı.

503

Büyük harf yoktu; cümleler noktalama işareti ve boşluk bırakarak ayrılırdı. Genellikle sesli harfler sessizlerden daha büyük yazılırdı.

Noktalama işaretleri

Yazıtlarda ve duvar yazılarında cümleleri ayırmak için kullanılan eğik çizgi dışında noktalama işareti pek bulunmazdı. Diğer yazılarda ve edebi metinlerde, bizim yalnız müzik için kullandığımız, ifade biçimi ve tempoyu gösteren işaretleri de içeren noktalama işaretlerinin kullanımına özen gösterilirdi. Başlıca işaretler şunlardı:

- Noktamızın karşılığı
- “Çifte nokta”, kabaca bizim satırbaşımızın karşılığı
- ~ Cümle içinde cümlecikleri ayırmada kullanılan virgülmüzün karşılığı
- ~ Cümle içinde kendi başına bir bütün oluşturan cümlecikleri ayırmada kullanılan noktalı virgülmüzün karşılığı

Bu dört işaret bizim noktalama işaretlerimiz gibi sözdizimi açısından anlam taşır ve yazılana açıklık getirirdi. Aşağıdaki beş işaretse yazının iç hareketine ve temposuna ilişkindi.

- / Es verme gereğini gösteren, bizim kesme işaretimizin karşılığı. İki kere tekrarlandığında daha uzun bir es, daha da çok tekrarlandığında, daha da uzun bir e

sözcük

Keşler, tıpkı bizim gibi vurgulamak, gerilimi göstermek için sözcüklerin altını çizirdi.

..... sözcük

Altını çizmenin zıddı: Vurgunun kalkması, yumuşak ya da tekdüze bir se

Bir sözcüğün üstüne yazıldığında: Sözcüğü uzat; sayfa kenarına yazıldığında: Söz konusu satır ya da satırları ağır ağır oku.

kenarına yazıldığında: Hızlan ya da normal okuma hızına çık.

YERYÜZÜ VE GÖKYÜZÜ KIPLERİ

Keşler günlük konuşma dilinde en çok, bu kitapta örneğine yalnız bir ke-re *Tehlikeli İnsanlar*'ın bir diyalogunda rastlanılan bir kipi kullanırlardı. Beş Ev ya da Yeryüzü kipi, isim/fiillerin sonuna eklenen bir z sesi ile belirtilirdi. Günlük dilde, bir canlıyla konuşurken, bir canlıdan, bölgedeki bir yerden, şimdiki zamanda söz ederken, gereklilik, zorunluluk ya da yapabilme gücünü bildirmek amacıyla Yeryüzü kipi kullanılırdı.

Dört Ev ya da Gökyüzü kipi ise Dört Ev kişileri ve yerleriyle (doğmamışlar, ölümler, düşünülenler, hayal edilenler, düşte görülenler ve yaban doğadakilerle) ilişkili bütün söylemlerde; yüklemün geçmiş ve gelecek zamanlarında, istek, dilek ve şart kiplerinde ya da olumsuzluk halinde; soyutlamalar, genellemeler yapılırken, resmi konuşmalarda, söylevlerde, yazılı ve sözlü edebiyatta kullanılırdı. Yeryüzü kipini belirten [z] sesi için bir harf vardı, ancak edebiyatta, dolayısıyla yazılarda pek görülmezdi. Gerçek yaşamda konuşurken hep Yeryüzü kipini kullanan insanlar en gerçekçi romanda ya da tarih anlatısında bile Gökyüzü kipini yeğlerdi.

Bir sohbet sırasında “Pandora, şimdi Sinşan’da mı yaşıyorsun?” anlamında, “Pandoraz, Sinşanzan gehôvzes hai ohu” denir, her iki özel isim ve fiil Yeryüzü kipinde olurdu. Buna karşılık, bir oyun ya da anlatıda geçtiğinde aynı soru “Pandora, Sinşanan gehôves hai ohu?” diye sorulurdu. Tümce olumsuz kurulduğunda, ister günlük konuşma, ister edebiyat olsun, “Pandora Sinşanan pegehov hai” (Pandora şimdi Sinşan’da yaşamıyor) biçimini alırdı. Geçmiş zaman da her zaman Gökyüzü kipinde ifade edilirdi: “Pandora Sinşanan yinyegegehôv aheya.” (Pandora gerçekten bir süre Sinşan’da yaşadı.)

İzleyen sayfalardaki, anlatı kiplerine ilişkin notum Keşlerin olgusal ve kurgusal metinleri bizler gibi ayırmadıklarını gösterse de, dilin bu iki temel kipinin kullanımındaki titizlikleri *gerçekten olan* ile *düşünülen* arasındaki ayırımın net bir biçimde farkında olduklarına işaret ediyor.

ANLATI KİPLERİNE İLİŞKİN BİR NOT VE BİR ÇİZELGE

Bizim düşünce tarzımızın temelinde ikili karşıtlıklar vardır: Açık-kapalı, sert-yumuşak, doğru-yanlış vb. Bu düşünce tarzı anlatılara ilişkin sınıflandırmamıza da damgasını vurur. Anlatı ya olgusaldır (kurgusal değildir) ya da olgusal değildir (kurgusaldır). Ayrım son derece nettir. “Romanlaştırılmış yaşam öyküsü” veya “kurgusal olmayan öykü” türünden zayıf edebiyat türleri bunu görmezden gelmeye çalışsalar da ancak ayrımın ne denli sağlam olduğunu kanıtlarlar.

Vadi’de bu ayrım derece derece ve karmakarışıktır. “Olmuş bir şeyi anlatan” metinlerle “bir şeyi olmuş gibi anlatan” metinler arasında, ne tür, 505 ne üslup ne de değer açısından hiçbir kesin ayrıma gidilemez. Kimi romantik öyküler ve masalların gerçek olaylar üzerine kurulu olduğu kesindir. Ciddi tarih yazıları arasında bir bölümünü, değil gerçek, olası sınıfına bile sokamayız. Fark da zaten bu noktada; nerede ve hangi gerekçelerle durup “Gerçeklik burada biter” dediğimiz yerdedir.

Keş edebiyatında olgular ve kurgular açık seçik ayrılmamış olsa da doğruluk ve yanlışlık ayrımı netti. Bilinçli bir yalan (kara çalma, böbürlenme, palavra sıkma) edebiyat ışığında değerlendirilmez, neyse o isimle anılırdı. Bizim sınıflandırmamız bu konuda belki daha fazla muğlaklık taşıyor. Ayrım niyette yatıyor ve biz niyeti hiç göz önüne almıyoruz; Keşlerin yalan diye niteleyip bir kenara koyacağı propagandayı, gazetecilik ya da kurgu sınıfına sokabiliyoruz.

İzleyen sayfadaki çizelge, bu süreklilikleri ve kesintileri göstermeyi amaçlıyor.

SÖZLÜ VE YAZILI EDEBİYAT

Kimi Vadi metinlerinin yazılı olmayışı, iki anlamdan birine gelirdi. Birinci olarak, kimileri henüz yazıya dökülmemiş metinlerdi. İkinci olarak da hiç yazıya geçirilmeyen, sözlü metinler vardı. Bu ikinci türe giren ve elinizdeki kitapta yer alan metinler bir yandan Keş dilinden dilimize, öte yandan da sesli dilden baskıya iki defa çevrilmiş oldu. Eğer dilerseniz, siz de basılı metinden yine insan sesine, kendi sesinize çevirisini yapabilirsiniz.

Keşler yazmayı ve konuşmayı, yazılı ve sesli sözleri aynı şeyin iki farklı yönü olarak değil, çakışan pek çok özelliği olan iki farklı etkinlik, büyük ölçüde birbirine çevrilebilen, ancak bütünüyle çevrilemeyen iki farklı dil olarak görürlerdi. Sözlü ve yazılı metinler arasındaki esas farkı, *kurulan ilişkinin niteliğinde* bulurlardı.

BATI UYGARLIĞININ ANLATI KIPLERİ

OLGU: KURGUSAL OLMAYAN

KURGU: OLGUSAL OLMAYAN

Gazetecilik Yaşamöyküsü

Günlük

Tarih

Mit

Efsane

Halk Masalı

Mesel

Masal

Öykü

Roman

Propaganda

Betimleme

Rapor

OLANLAR

OLMUŞ GİBİ ANLATILANLAR

YALANLAR

ŞAKALAR

VADİDEKİ ANLATI KIPLERİ

Kuşkusuz (resmi ya da gayri resmi) konuşmalarında insan, yazmaya-
cağı (ya da kaydedildiğini bildiğinde söylemeyeceği) şeyleri dile getirebi-
lidir. Yazarın yalnızlığı özgürlüğün en üst düzeyi gibi görülebilir; ancak ko-
nuşan ve dinleyen(ler) arasındaki doğrudan ilişki daha büyük bir karşılık-
lı güven ve daha büyük bir özgürlük sağlayabilir. (Yazan kişi, konuşan ki-
şinin tersine, ismini vermeyerek, takma isim kullanarak, konuşurken ya-
pamayacağı biçimde kendini gizleyebilir; ancak kendini gizlemek karşı-
lıklı güveni bütünüyle olanaksız hale getirir.)

Yazar ve okuyucu arasında aracılık eden şey metnin kendisidir. Bunu,
bir ilişkiden çok bir iletişim olarak görmek uygun olur. Keşlerin söyleyi-
şiyle, yazar ve okuyucu arasındaki ilişki şimdiki zamanda değildir. Şimdi 507
de yaşamayanın zamanında, Gökyüzü Evleri'nde gerçekleşir. Bu yüzden
bütün yazılı anlatılarda Dört Ev kipi kullanılır. Ancak, önceden hazırlan-
mış ya da doğaçlama bir sözlü metnin dillendirilmesi ve dinlenilmesi Yer-
yüzü'nün Beş Evi'nde bir ilişki, şimdiki zamanda yaşayanlar, "birlikte so-
luk alan kişiler" arasında bir bağlantı sağlar.

Yazılı sözler, *herhangi bir zamanda, herhangi bir kişi için, oradadır.*
Sesli sözler ise *şimdi, sizin için ve buradadır.* Gelip geçici ve yeniden üre-
tilemez niteliktedir. (Bu ikinci niteleme sorgulanabilir; ancak mekanik ye-
niden üretim, sesli film söz konusu olsa bile o zaman, yer ve kişilerin, o
olayın yeniden canlanmasını sağlayamaz, ancak bir imgesini üretir.)

Yazar ve okuyucu arasında kurulabilen güven gerçek olabilir, ancak
bütünüyle zihinseldir. İki taraf için de bir başkasının, henüz var olmayan
bir okurun ya da şu anda burada bulunmayan, belki uzun süre önce ölmüş
bir yazarın duygu ve düşüncelerini zihinde canlandırma isteğine bağlıdır.
Mucizevi ve bütünüyle simgesel bir başkalaşıma dayanır.

Sanatçı ve izleyicisi bir aradayken işbirliği dünyasallaşır ve fiili bir
hal kazanır. Konuşmacının sesinde ve dinleyicinin tepkisinde biçimlenir.
Bu güçlü ilişki politikada sık sık olduğu gibi kötüye kullanılabilir: Ko-
nuşmacı, gücü tekelinde toplayabilir, izleyicinin üzerinde egemenlik ku-
rup onu sömürebilir. Uyku masalı anlatan ana-babanın, aklın hazineleri-
ni paylaşan bir öğretmenin, dinleyicilerine, onları düşünerek seslenen bir
şairin durumunda, yani ilişkinin gücü kötüye değil, iyiye kullanıldığında,
güven karşılıklı olduğunda ise gerçek cemaat duygusuna ulaşılmış,
kutsal bir an yaşanmış olur.

Ancak Vadi'de sözlü ile kutsal, yazılı ile kutsal olmayan arasında bağ-
lantı kurmaya kalkmak işleri karıştırır. Çünkü Vadi'de kutsal olan-olma-
yan ikili karşıtlığı kullanılmaz. Elbette büyük şenlikler, kutsal olay ve yer-
lerle ilintili olan ve hiç yazılmayan ve herhangi bir yolla kaydedilmeyen
kimi şarkılar, oyunlar, öğretiler ve başka sözlü metinler vardı. Örneğin her

yıl Dünya Dansı'nda söylenen, Vadi'deki her yetişkinin bildiği Düğün Şarkısı yazılmazdı. Onların deyişiyle Düğün Şarkısı sese ve soluğa aitti. Onlara göre böyle bir metni yazıya dökmek, metin kutsal olduğu için değil, sözlü/anlık/toplumsal niteliği metin için *hayati* olduğundan, son derece uygunsuz olurdu. (Bana not tutmanın ya da kaydetmenin uygunsuz olduğu söylendiğinde bu isteğe hep saygı duydum. Yalnız “Vadi’de Nasıl Ölüür?” bölümünde yer alan ve aşağıda yeniden ele alınan Batıya Doğru Gündoğumuna Gitme adlı ölüm şarkılarında benim için özel ve değerli bir istisna yapıldı.)

508

İşyerindeki talimatlardan, özel görüşme kayıtlarından büyükannemizin masallarına kadar söylenen her sözün teybe alınmasını, Bellek bankalarının saklanmasını, kâğıda geçirilmesini, yazılmasını, basılmasını, kütüphanelere konulmasını uygun görür ve ister gibiyiz. Neden bu kadar çok sözümüzün saklanması gerektiğini, neden sözlerimizi yazacak kâğıtlar yapmak için ormanlarımızı kesmek, kelime işlemcilerimize elektrik sağlamak için ırmaklarımıza barajlar kurmak zorunda olduğumuzu açıklayacak çok kimse yoktur belki de. Bir şeylerden korkmuş, bir şeyleri telafi etmeye çalışır gibi, inatla böyle yapmayı sürdürüyoruz. Belki ölümden korkuyor, sözlerimizin sadece söylenip kaybolmasından, yerlerini yeni sözlerin doğacağı sessizliğe bırakmasından korkuyoruz. Belki de toplumu, yitik ve yerine yenisi konulamaz cemaati arıyoruz.

Keş şiiri yazılı olabilir ya da olmayabilirdi. Doğaçlanabilir, ezberlenip sunulabilir ya da okunabilirdi. Ama herhangi biri tarafından, bir odada tek başına okunduğunda bile yüksek sesle okunurdu. Bu kitaptaki şiirlerin çoğu yazarları ya da sunucuları tarafından kaleme alınmamıştı. Buna karşılık, biz yazıya döktüğümüzde bundan hoşnut kaldılar. Şiirinizi bir söyleşi biçimi olarak gördüğünüzde onu kaydetmeye kalkışmazsınız. Ancak birileri ince saptamalarınızı kaydettiğinde bundan memnunluk duyarsınız. Kimi şiirler ise yazarları tarafından kaleme alınıp heyimaslarına hediye edilmişti. Bunlar bir süre heyimasın arşivlerinde başka hazinelerle birlikte kalacak, bir süre sonra da ayıklanıp yeniden kâğıt olmaya yollanacak ya da birisi tarafından kopya edilip evine götürülecek veya başka bir yoldan dağılacaktı. Kimi başka şiirler ise Loca öğretilerinde ya da başka törenlerde yüksek sesle okunmuştu. Bunların bir bölümü ortak mal, diğerleri de (yazarı ya da sahibi olan) biri tarafından bir başkasına “soluk yoluyla” verilmiş, armağan olarak sahiplenilmiş şiirlerdi.

Lirik şiirlerle şarkı sözlerini birbirinden ayırmaya kalkmadım. Bir doğaçlamanın sözlerini yazmak ya da bir şarkıyı kaydetmek istediğimde şarkıcı çoğunlukla seve seve izin verdi, ama kimi zaman da reddetti. On dört yaşında bir oğlan teybe almak için doğaçladığı şarkıyı teklif etmesini iste-

diğimde “Bir yusufçuk şarkısıydı, istesen de geri gelmez” demişti.

“Ses-sözleri” ya da yinelenen heceleri olan bir şarkıyı yazıya dökerken, Keşler yalnızca anlamlı sözleri yazar, çoğu zaman şarkının büyük bölümünü oluşturan, en derinden hissedilerek söylenen ve en anlamlı bulunan parçasını, ses-sözleri atlardı. Ses sözlerin anlamının müzik ve soluk yoluyla taşınabildiği, yazılı harflerle taşınmadığı görüşündeydiler. Sanırım haklıydılar.

Ritüellerin içeriğine ya da ayin düzenlerine ilişkin bilgiler kimi zaman yazılır, kimi zaman yazılmazdı. Tutarlı bir uygulamayla hiç karşılaşmadım. Vadi’de içedönük, gizemci bir gelenekle, bu tür uygulamalara karşı güçlü bir direniş yan yana varlığını sürdürüyordu. Yukarıda sözünü ettiğim güven sorunu tersten de ele alınabilir: Bir sır, en iyi sözlü olarak saklanabilir. Bir sözü yazıya dökmek onu yayınlamak demektir. Anlatan Taş, yaşamöyküsünde, Kuzu ve Savaşçı kültürlerinin gizemlerine değiniyor. Uzun süre önce ortalığa dökülmüş, sesli olarak konuşulmuş şeyler olmasına rağmen, bunları yazıya dökmeye yine de eli varmıyor.

509

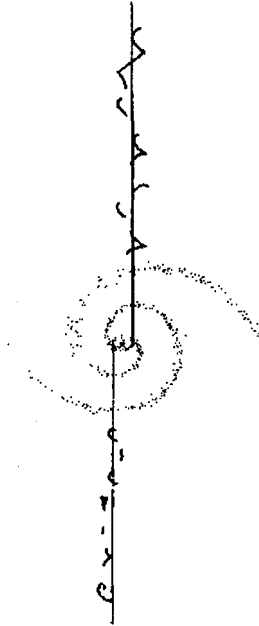
Batıya Doğru Gündoğumuna Gidiş şarkıları, hem gizemli hem de orta malı, hem yazılı hem de yazısızdı. Ölen kişi tarafından ve ölen kişi için söylenen bu şarkılara saygı duyulurdu. Özel olarak bu işle görevlendirilmiş, Kara Kerpiç Locası üyesi bir öğretmen tarafından, yılın belli bir zamanında, belli bir yerde, özel olarak kurulmuş bir evde, tipik bir kutsal alanda öğretilirdi. Oysa bu şarkılarda sır olan hiçbir şey yoktu. Er ya da geç bütün yetişkinler tarafından öğrenilir, Dünya Dansı’nın İlk Gecesi’nde bütün çocuklar tarafından dinlenirdi. Bu şarkılar, kelimenin tam anlamıyla orta malıydı. Şarkılar, öğrenen kişi tarafından ezberlenmesi kolaylaşsın diye ya da işitme güçlüğü çeken bir öğrencisi için öğretmen tarafından yazılabilir. Yine de bu yazılı metinler öğretim süresinin son gecesinde mutlaka yakılırdı. Asla yazılı halde kopyalanıp çoğaltılmaz, asla basılmazlardı. Kavuşma Locası’ndaki öğretmenim, Sinşanlı Mika’nın, Sinşan’ın ve başka kasabaların Kara Kerpiç Locaları’ndaki kişilerle danışma toplantıları yaptıktan sonra bana sağladığı ayrıcalık sayesinde, Batıya Doğru Gündoğumuna Gitme şarkıları bu kitapta basılabildi.

Kurgusal anlatılara gelince, bunlar geleneksel masalların anlatılmasında olduğu gibi bütünüyle sözlü olabildiği gibi, kütüphanecilerin ve meslekten öykü anlatıcılarının çoğu kez kullandığı yöntemle, bir yazılı metinden hareketle anlatılabilir ya da yüksek sesle okunabilirdi. Kimi anlatı türleri ise bütünüyle yazılı metinlerden oluşurdu. Yaşamöyküsü, özyaşamöyküsü, romantik öyküler “solukla” değil elle, yazılı ya da basılı olarak iletilirdi. Bunların temel niteliği herhangi biri için orada bulunmalarıydı. Aynı şey Bataklık, Korkak Köpek ve Kelebek gibi yazarların büyük romanları için de geçerliydi. Ne yazık ki uzunlukları yüzünden bu romanları, Sözcük Irmağı’nın *Tehlikeli İnsanlar*’ından bir bölüm dışında, elinizdeki kitaba alamadım.

Yazılı ve sözlü edebiyata ilişkin söylediklerim genel anlamıyla müziğe de uyarlanabilir. Keşlerin kendilerine göre uygun bir müzik yazısı vardı. Ancak bunu çoğunlukla öğrenci çalışmalarına yol gösteren alıştırmalarda kullanırlardı. Bir ezgiyi, kimi armonileri, dilleme ya da “eklem yeri soluğu” gibi kimi teknikleri not etmek için, belleğe yardımcı olsun diye müzik yazısını kullanmakla birlikte, besteleri müzik yazısına dökme yoluna gitmezlerdi. Müzik, müzik yapılarak iletildi. Ama en ilginç, bir müziği kaydetme yoluna da hiç gitmezlerdi. Takas’ın müziklerini elektronik olarak kaydetmesine ve saklamasına izin verirdi; biz de bir dizi şarkıyı ve gösteriyi kaydedebildik; ama onların hiç yapmadığı bir şeyi yapmış olduk. Çoğu defa bizi kırmadan, müziklerin -müziğin- kopyasının çıkarılmasının bir hata (galiba zamanın doğasıyla ilintili bir hata) olduğuna işaret ettiler.

Ya da bir başka deyişle, bizim hem istenir hem de gerekli gördüğümüz bir şeyin, kopyalar çıkarmanın, çoğaltmanın, bir zayıflık, gereksiz bir risk olduğunu düşünmeye eğilimliydi.

“Yaban doğa içinde yalnız bir kere, tek bir ezgi...”

Pandora artık endişelenmiyor

Törenin sona erdiği, heyiya-ifm açılmaya başladığı bu noktada, Pandora dostlarıyla el ele tutuşuyor ve dans ediyor. Zarafetle dans edenler arasında şunlar var:

İlk şarkıları, bildircını ve dereyi ilk duyan ve halkımı işitebilmem için bana bu şarkıları okuyan Bart Jones.

Süt kamışından nasıl kauçuk yapılacağını, çöplerin, atıkların nasıl yeniden kullanıma sokulacağını, çamaşır makinelerine nasıl güç sağlanacağını bana anlatan ve insanın ölürlen de dans edebileceğini bana gösteren Judd Boynton. Çünkü Yeats'in dediği gibi;

“Ruh ellerini çırpar ve şarkı söyler, sesini yükselterek
Ölümlü kılıfı biraz daha, biraz daha yırtıldıkça!”

-“Bizans’a Yelken Açarken”

Ve bu dört ayı bize veren diğer sahipler:

Heinrich von Offerdingen'i ve "sair lüzumlu malzemeyi" sağlayan Jim Bittner.

Folger Shakespeare Library'de dilediğim gibi fink atmamı sağlayan Folger Poetry Series'den Jean Nordhaus.

Kral Yılanı'nın çaldığı öyküyü anlatan, Nehalem Tillamook halkından Bn. Clara Pearson; öyküyü kaydedip basan E.D., Melville Jacobs ve Jarold Ramsay.

Ve dans müziğini yapanlar: Zamanı ve dans yerini sağlayan Gregory C. Hayes.

512. Gökyüzü'nün Dört Evi'nin himayesinde çalışan Makine Sanatı ustaları, Douglas K. Faerber, Mıbbî'nin ta kendisi ve Nöuvelemaha, Güzel Durgunluk diye adlandırdığım Kimberley Barry.

Ve şarkıcılar; bir dinleyin şarkıcıların adlarını: Anne Hodgkinson Beyûnaheo ve Thomas Wagner Tomhoia ve Rebecca Warner Odbahô Handûşe, Kuşlara Hayran Kadın; Patricia O'Scannell, David Marston, Susan Marston, Malcolm Lowe ve Meredith Beck. Hîô dadamnes hanôya dönha-yû koumuşûde!

İneğe Bakan Üç Kişi, sevgili Virginia, Valerie ve Jane, merkezde onlar var, hiçbir dans onlarsız olmaz.

Ve adı Vadi'nin her yerinde dolaşan, tepelere biçim veren ve Kaliforniya'nın yarısını denize gömneme yardım eden, Tuz Yolculuğu'na giden, Tren'i yakalayan, Boz Boğa'yla birlikte adım adım dolaşan Remilci: He-ya Heggaiia, han es im! Amoud geuvakuvasur, yeşou geuvakuvasur.

Sözlükçe

Bu sözlükçeyi hazırlarken, niyetim kitabın metninde, kasetteki şarkı ve şiirlerde geçen Keş dilindeki sözcüklerin karşılığını vermektir. Benim gibi sözlük okumayı sevenleri ve ünlü birinin Gizli Günah adını verdiği işin ustalarını hoşnut etmek için bir dizi başka sözcük daha ekledim.

Keş sayıları

ap	0	çemçemdai...	26
dai	1	đideçem...	30
hû	2	dûseçem...	35
îde	3	bekelçem...	40
kle	4	gahôçem...	45
çem	5	çûmçem...	50
đide	6	çûmçemdai...	51
dûse	7	çûmçemçem...	55
bekel	8	çûmđide...	60
gahô	9	çûmdûse...	70
çûm	10	çûmbekel...	80
hûçemdai	11	çûmgahô...	90
hûçemhû	12	çûmçûm...	100
hûçemîde	13	çûmçûmuğaihû...	200
hûçemkle	14	çûmçûmuğaide...	300
îdeçem	15	çûmçûmuğaiçûm.	1000
îdeçemdai	16		
îdeçemû	17	uvedai: birinci	
îdeçemîde	18	uvehû: ikinci vb.	
îdeçemkle	19		
kleçem	20	uğaidai: bir kere	
kleçemdai...	21	uğaihû: iki kere	
çemçem	25	uğaide: üç kere vb.	

A

a 1. (önek ya da sonek; eril cinsi belirtir. *ta* ve *peke* sözcüklerine de bakınız.)

2. (ünlem; çağrı belirtir.)

aç kızılbaş (Sequoia sempervirens) ağacı ya da tahtası.

adre ay. (ay ışığı gibi) parıldamak.
adre uvakuva Ay Dansı. Ay Dansı yapmak.

adse lon puma, dağ aslanı (Felis concolor).

adse vin Ventüs gezegeni; sabah ya da akşam yıldızı, çoban yıldızı.

adgî (veya) aggî yaban köpeği (yabanileşmiş Canis domesticus).

aibre mor, menekşe rengi.

aifô ebediyet, sonsuzluk, açıklık. Ebedi, sonsuz, açık.

al halka kuyruklu rakun (Bassariscus astutus)

am (genellikle belirttiği nesneden önce gelir) yanında, yakınında, yarı başında; yanını sıra; kısa süre önce veya sonra, hemen hemen aynı zamanda.

ama arneanne; anne tarafından dişi atalar.

amab onay. Onaylamak, kabul etmek.

amakeş Na Vadisi.

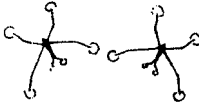
amavtat büyükbaba (annenin babası).

ambad veriş, verme eylemi; cömertlik; zenginlik. Vermek; zengin olmak; cömert olmak.

ambaduş verici, zengin kişi, cömert kişi.

amhû (genellikle belirttiği nesneden önce gelir) arada, arasında; (isim olarak) deri, yüz, arabirim; (fiil olarak) arada olmak, ayıran veya belirleyen olmak.

amhûdade susineği (taidagam sözcüğüne de bakınız).

amoud (genellikle belirttiği nesneden önce gelir) birlikte, beraber; aynı anda ya da aynı ritme uyarak.

amoud manhöv bir ailenin üyesi (olmak), birlikte yaşamak.

an (belirttiği nesneden sonra gelir) içinde, içeride, içine.

anan (belirttiği nesneden sonra gelir) içine.

anasayû kocayemiş (Arbutus menziesii) ağacı ya da tahtası.

ansai gökkuşağı, tayf.

ansai vşe Gökkuşağı halkı

anyabad öğrenim ("bilinecek şeyler" değil de, daha çok "birinin bilmeye gerek duyduğu şeyler" anlamına gelir). Öğrenmek.

aô ses. Ses vermek, seslendirmek, konuşmak, söylemek.

ap sıfır, boşluk.

apap bir zar oyunu.

arba el, tutmak; elleri kullanmak, elle kavramak.

arban iş, sorumluluk; çalışmak, bir şeyi kullanmak, sorumluluğunu alarak bakmak.

arban hanuvrôn özenle bakmak, özenle çalışmak.

arbayai "el-aklı," zekice yapılmış bedensel iş ya da böyle bir çalışmanın ürünü.

aregin kıyı, sahil, kumsal; kenar.

areginounhöv "Kıyı'da yaşamak" yani bekâr olmak.

arra sözcük. (sözcükler içeren bir dilde) konuşmak.

arrakou (veya) arrakoum (veya) rakoum şiiir, şiiirsel söz. Şiiir söylemek ya da yazmak.

arrakuş şair.

arş (sıfat ya da zamir, özne olarak kullanılır) hangi, kim; o ki, onlar ki.

asai (veya) asay geçit. Geçmek, aşmak.

asaika Beş Ev ve Dört Ev'in birinden diğerine geçmek, dolayısıyla doğmak ya da ölmek.

aşe adam, erkek. Eril cinsine ait.

asole opal.

ast koparmak, parçalamak.

aya öğrenim, eğitim, oyun; taklit; öğrenmek, öğretmek, oynamak; taklit etmek, katılmak.

ayaçe manzanita (Arctostaphylos spp.) ağacı, çalısı ya da tahtası.

ayaş araştırmacı, öğretmen, öğrenci.

ayeha elbette, kesinlikle, gerçekten.

B

badap yetenek, beceri

bahô keyif, hoşnutluk. Hoşlanmak, eğlenmek.

banhe onaylama, içirme; içgörü, kavrayış; dişilerde orgazm. İçine almak; kavramak; (dişilerde) orgazm olmak.

baroi (veya) **baroy** yumuşak, nazik, nazikçe. Nazik olmak.

bata (veya) **ta** (veya) **tat** baba (biyolojik baba).

belai kabak.

beş duvar, sığınmak. Arada durmak, sığınmak.

beşan ev içi.

beşvou açık hava.

beyunahe su samuru (*Lutra*).

bf (yakınlık dile getiren sonek) sevgili.

bñye (sonek) sevgililik.

bibi sevgili.

binbin kedi yavrusu.

bit tilki (*Urocyon*).

bitbñ Tilki yavrusu.

bod toprak testi, küp.

boled (belirttiği nesneden önce gelir) çevresinde, (yer ya da zaman olarak) dolaylırında.

boleka döntüş. Geri dönmek, geri gelmek.

bôsô palarnut ağaçkakanı (*Melanerpes formicivorus*).

bou (sonek) dışı; dışırsı (*vou* sözcüğüne de bakınız).

brai şarap.

uğan (veya) suğan beyaz şarap.

üyüma roze şarap.

(Vadi'de yaklaşık otuz çeşit şarap yapılırdı. En ünlüleri kımız Ganais, Berrena, Tomehey ve Şipa; Ounmalin'de yapılan roze Mes ve Dağ'ın eteklerinde yapılan beyaz Tekage'ydi.

bû büyük boynuzlu baykuş (*Bubo*).

bûrebûre (çoğulluk belirtir) çok, bir sürü.

bûta boynuz.

bûye (belirttiği nesneden önce ya da sonra gelebilir) yakın, yakınında, yaklaşık olarak, dolaylarında, o sıralarda.

Ç

çan akrabalık, akraba.

çandi orman faresi (*Neotoma fuscipes*)

çebeşi limonata

çecenî halk, bir arada yaşayanların oluşturduğu hane halkından büyük topluluk; köy ahali, toplum; toplumsal varoluş. (Bir evde yaşayanlar ya da hane halkı için manhövoud sözcüğü kullanılır.) Bir köyde yaşamak, toplumsal bir kişi olarak yaşamak.

çemma Yeryüzü'nün Beş Evi; (sifat olarak) Beş Ev, Beş Ev'e ilişkin.

çemmahô Beş Ev'de yaşamak; yani canlı olmak, var olmak, olmak.

çemmaşe Beş Ev sakini, Yeryüzü kişisi.

çenats doktor, tıp uzmanı.

geönkarnats şarkıcı doktor.

nöçenats sessiz doktor.

gearbanats elle dokunan doktor.

duveş refakatçi (*geuvean* sözcüğüne de bakınız).

çenatsiv hedom Doktorlar Locası.

çep (belirttiği nesneden önce gelir) -sız (poud sözcüğüne de bakınız).

çeuvitû keklük (*Alectoris graeca*)

çey paylaşma, ortaklaşa sahip olma. Paylaşmak, ortaklaşa kullanmak.

goçey paylaşılan, ortaklaşa kullanılan, kamusal.

çini pathcan.

çoğ hayvan derisi.

çomadû kaya, küçük bir keçiden daha büyük taş parçası.

çoum köy, kasaba, birden çok hanenin bulunduğu yer.

çunû et, canlı bitki ve hayvanların bedenini oluşturan madde (*truned* sözcüğüne bakınız).

D

d, du (önek; sözcüğün dolaysız nesne işlevi gören bir isim olduğunu belirtir.)

dad gidiş, Gitmek.

dadam birlikte gidiş, eşlik. Birlikte gitmek.

dade temas, dokunma eylemi. Hissetmek, dokunmak, okşamak, üzerinden geçmek.

dagga bacak, yer üstünde hareket sağlayan şey (*hurga* sözcüğüne de bakınız).

dahaihal tavşan (*Lepus californicus*).

dai bir, tek; tek başına, yalnız.

daihüda yürüyüş. (iki ayak üzerinde) yürümek (insanlar, arka ayaklarını kullanarak yürüyen hayvanlar ve yerde yürüyen güvercin gibi kuşlar için kullanılır).

haida iki ayakla sıçramak.

yakleda dört ayak üzerinde yürümek.

handeddada sürünmek.

dadam dörten çok ya da belirsiz sayıda ayakla yürümek.

dam yer, toprak; yeryüzü.

danşe Yeryüzü halkı.

damsa dünya; evren; Dokuz Ev.

daô hareket, eylem, etkinlik. Hareket etmek, eylemek, etkin olmak.

delup yürek. (Yürek, nabız gibi) atmak, vurmak, çarpmak.

dem en, genişlik; genişlemek; enli, geniş.

depemehal (genellikle belirttiği nesneden önce gelir) uzak, uzakta, ileride; bir başka zaman, uzun süre sonra.

dest yılan.

deyôn toyon çalısı (*Photinia arbutifolia*) "Kaliforniya çoban püskülü".

didümi aşırılık, fazlalık, gereğinden çok; aşmak, gereğinden fazla olmak.

diftû küçük, ufak, az (süre için kullanılmaz; *inye* sözcüğüne de bakınız). Bir çakıl taşı, diftû olabilir, inye olamaz).

dirats Kan. Kanamak.

dîû kalkış, yükseliş. Kalkmak, ayağa kalkmak, yükselmek.

dîûha güneydoğu.

dîûhafar doğu.

dotuk kaya, taş, kaldırılamayacak kadar ağır olmayan kaya.

don benekli, alacalı, tekrar.

dôt koyun.

dôto koyun.

dôta koç.

pedôta iğdiş koç.

mebî, amebî, omebi kuzu.

dou (genellikle belirttiği nesneden önce gelir) yukarı, üst, üstünde, üzerinde (*stou*; *tai*; *oun* sözcüklerine de bakınız).

doubüre (çoğulluk belirtir) çok, bir sürü.

doum kahverengi, ya da karanlık ve sıcak renklerin karışımı.

doumiadû ohuve Şarap Dansı sırasında ortaya çıkarılan, içinde birkaç dansçayı barındıran yapma "ejderha". *Damiv hodest*, Yaşlı Yeryüzü Yılanı olarak da adlandırılır. Baş dönmesi ve titremeli nöbetler gibi depresler de, Kıyı Sıradağları'nın altında yatan Doumiadû Ohuve'nin kıvrıdanmalarına atfedilirdi.

drevi yeşil, sarımsı açık yeşil.

dû (belirttiği nesneden önce ya da sonra gelebilir) içinden; bir alan ya da süre söz konusu olduğunda) baştan başa.

dûça oğul.

dûçatat baba-bir kardeş.

dûdam çepeçevre kuşatılmış yer, hücre, (genellikle yeraltındaki) oda. Kuşatmak, içine almak, içermek.

duede berraklık, saydamlık. Berrak, saydam olmak.

dûi çok kısa kıvrıkcık tüylü bir cins çoban köpeği.

dukab (veya) **berka** (veya) **tuk** kümes hayvanları.

dûme hesaplamak, sonucunu kafada canlandırmak.

dûmi doldurmak, sınıra varmak; ulaşmak; bir oyun ya da yarışta kazanmak.

dûr kırmızı.

dut (zamir, ilgi zamiri veya sıfat: Fiilin nesnesi olarak kullanılır) kimi, neyi; ki; o/onlar; hangisi, kimler.

duve getirme. Getirmek, alıp getirmek.

E

ed görüş, görme. Görmek.

em uzam/süre. Uzay/zaman.

emuvey (veya) **emuveyem** hep, daima, her zaman, her yerde.

emuvoum tezahür, ortaya çıkış. Ortaya çıkarmak, ortada olmak.

ene belki hayır (çoğu kez "hayır" anlamında kullanılır).

ense 1.(belirttiği nesneden önce geldiğinde) *-dan* sonra 2. (belirttiği nesneden sonra geldiğinde) daha sonra; bir sonra.

epe son, durdurma, kesme. Son vermek, durdurmak, bırakmak.

epeşe (canlılar için) ölinek, (cansızlarda)

sona eriş, bitiş, yok oluş. Yok olmak, son bulmak, olmamak.

er kuzeybatı

erai (veya) farer kuzey.

eruğaha batı.

eşe bu sırada, bu esnada, bu zaman süresince.

estun seçim, seçenek. Seçmek.

evai Bu kitapta Demek olarak çevrilmiş olan, ortak bir ilgi alanı ve ortak etkinlik temelinde örgütlenmiş insanların oluşturduğu topluluk, lonca ya da kült; aynı zamanda bu topluluğun bir araya geldiği ya da çalıştığı yer.

518 eye (veya) ey evet.

F

farkî yer sincabı (*Citellus*).

fas çorba, sebze ya da et suyu.

fat soytan.

sufat Beyaz Soytan.

drevîfat Yeşil Soytan.

uvediratsfat Kan Soytanı.

fefinum tütsü sediri ağacı (*Libocedrus decurrens*).

fege kene, sakırğa.

fehoç tarla, ekili alan.

fehohövoud tarınıla uğraşmak, ekip yetiştirmek.

feitüli zehirli bir mantar (*Amanita?*).

fen ip, sicim.

fesent sırayla gidiş, izleyiş. Sırayla gitmek, izlemek. Birbiri ardına.

fia buharlaşma. Buharlaşmak, havaya uçmak, havaya karışmak (su, duman, soluk vb. için kullanılır).

fini şiirle hakaret yanlışması, atışma.

fiyöyü (*Aesculus californica*) Mayıs ayında çiçeklenen ve yaz sonunda yaprak döken bir yabani at kestanesi türü.

foure başlangıç. Başlamak.

fumô küçük beyazımsı tabakalar ya da daha büyük taşlaşmış tabakalar halinde, yer yer okyanus yüzeyini kaplayan, kumsallarda ve gelgit alanlarında bulunan, kimi zaman derinliği bir metreyi aşan, yarırsız, yok edilemeyen, dumanı zehirli bir madde. Endüstriyel bir ürün ya da atığın, muhtemelen petrol türevi plastiklerin kalıntısı olduğu düşünülebilir.

fün köstebek.

G

galik geyik (*Odocoileus?* ya da ondan biraz daha büyük, benzer yeni bir tür). ogalik diş geyik.

galika erkek geyik.

galikaiha yavru geyik.

gai 1. hazır; kararlı, azimli, sebatlı. 2. yuvasına yerleştirilmiş, yerine oturtulmuş, tamir edilmiş, sıkıştırılmış.

gam hindi-akbabası (*Cathartes*).

ganai dere, çay. Akmak.

gat Vunnak, çarpmak. Darbe.

gauvatse ödlübağa, karakurbağa (*Bufo*).

gebayü Jüpiter (gezegen).

gedadha yön.

geduvean refakat etme, eşlik etme; "Tıp uygulamaları üzerine notlar" bölümünde betimlenen sağaltım yöntemi. Eşlik etmek.

gele koşu. İki ayak üzerinde koşmak. (Dört ayakla koşmak: *yaklegele*, *yaklele*, *leste*.)

gettop kokarca (*Mephitis*).

gettop uvevave bulutsu kokarca (betimlendiği biçimiyle Batı Amerika'da bulunan Benekli Kokarca, *Spilogale*, olduğu kanısını uyandırıyor, ama Keşler hayvanın elleri üzerinde dans ederek, köpekleri, yaban köpeklerini ve çakalları çeken, tükenip ölene dek kendisiyle birlikte dans ettiren tatlı bir koku yaydığı konusunda ısrar ettiler; dolayısıyla, belki de efsanevi bir hayvandır).

geved hanöya derin düşünce, tefekkür, meditasyon. Derin düşünceye dalmak.

geuvotun arban (çiçek, sebze) ekmek, (ağaç) dikmek, bahçecilik yapmak.

gouvotun (veya) mane dam gouvotun bahçe, ekili alan.

gey ateş. Yanmak.

houmgey orman yangını.

geyi (müzikte) ses, perde.

gî sabırlı, dikkatli, bekleyen; sabır.

goçey ortak olarak sahip olunan ya da kullanılan, kamusal.

göli yeşil meşe (*Quercus agrifolia*), ağacı ya da tahtası.

golidun (*Q. wislizeni*).

göra yiyiş, içiş. Yemek, içmek, ağza alarak tüketmek.

gou karanlık. Karanlık.

goutun (veya) gedagoutun sabahı alacakaranlığı.

gouuvoy (veya) **gedagouuvoy** akşam alacakaranlığı.

grut sümüksüböcek.

gunyü yabani domuz (doğada yabanileşmiş evcil domuz).

H

ha yol; yola koyulma, gezi. Yolculuk yapmak, seyahat yapmak; bir yolda ya da birinin yolunda gitmek.

hai şimdi.

haip ısırık. Isırnak.

haitrou korku. Korkmak.

ham soluk; hava. Soluk almak.

hamduşe kuş.

han 1. beizer, gibi. 2. (sonek, ismin zarf olarak kullanımı imler; -li soneki gibi) 3. böylece, demek.

Han (es) im. Demek buradasın (merhaba yerine kullanılır).

hannaheda akıntı, akış, kesintisiz ve uyumlu ileri doğru hareket. (Her türlü madde için) akmak, dökülmek.

hanyô ... bir tarzda.

hat kepiç ya da toprak.

dûrhatvma Kırmızı Kepiç Evi.

huvanhatvma Sarı Kepiç Evi.

heçi siyah dilli Çin köpeğine benzeyen bir ev köpeği cinsi.

he eylem. Eylemek, yapmak.

hedom Bu kitapta Loca olarak çevrilmiş olan, bir dizi zanaatı, beceriyi, ayini, bilgiyi vb. öğrenmek, öğretmek ya da uygulamak üzere örgütlenmiş insanların oluşturduğu topluluk; böyle bir grubun uygulamaları ve ürünleri; aynı zamanda bu topluluğun bir araya geldiği ya da çalıştığı yer.

hedou 1. büyük, önemli, kayda değer. 2. Kaliforniya akbabası (*Gymnogyps californianus*) ya da onunla yalandan akraba, ancak şimdikinden daha kuzeylerde ve daha geniş bir alanda yaşamakta olan bir tür akbaba.

heggai ev köpeği (cinsi belirtilmediğinde kullanılır).

hebbi (ya da) uvi köpek yavrusu.

hegou kara, siyah.

hegoudo Yanartaş (yanardağ carmtaşı)

hegoudovma Yanartaş Evi.

hehôle yadigar, değerli şey, güzel ya da kutsal görülen şey.

hehôle-nô genellikle elde tutulabilecek, cepte ya da torbada taşınabilecek büyüklükte, derin düşünceye dalma ya da "sakin oturma" için yardımcı olarak kul-

lanılan bir nesne.

hem, helm [arkaik] ruh.

hemham soluk ruhu (ruh çeşitlerinden biri).

henni ne? ... nedir?

herş 84 cm 3.3 mm: Vadi'de ve Kızılbaş Kiyısı'nın kuzeyindeki halklar dışında bölgedeki bütün kültürlerde temel uzunluk birimi. Herş'in dörtte biri, beşte biri, onda biri, on ikide biri, yimmi dörtte biri, kimi mesleklerde ölçü birimi olarak yeğlenen altbirinleri oluştururdu (ömek olarak kâğıt kekel, kereste eyai, yünlü dokumalar ôtnehou, panuklular kumpetü ile ölçülürdü).

hestanai Bu kitapta sanat olarak çevrilmiş olan, bir dizi zanaatı, beceriyi ya da mesleği öğrenmek, öğretmek ya da uygulamak üzere insanların oluşturduğu lonca ya da topluluk; aynı zamanda böyle bir grubun uygulamaları ve ürünleri.

heve (ya da) **heveuvaho** ruh (genelleyici bir terim olarak kullanılır).

heyimas Yeryüzü'nün Beş Evi'nden birinin etkinliklerinin sürdürüldüğü (üzerinde dört yüzlü bir piramit çatı bulunan beşgen yeraltı odası biçimindeki temel planın çeşitlemelerine dayanan) bina. Vadi kasabalarının "Sağ Kolu", dans alanının çevresinde sıralanan beş heyimastan oluşurdu.

heyiya kutsallık ya da özel bir önem taşıyan nesne, yer, zaman ya da olay; bağlantı; sarmal; merkez; değişim. Kutsal olmak, özel bir önem taşımak; bağlantı kurmak; bir sarmal oluşturarak hareket etmek, dönmek; olmak; merkezde bulunmak; değişmek; oluşmak. Şükür; şükretmek.

heyiya-if heyiyanın bir gösterimi ya da imgesi.

hilla kâfi, yeter. Yetmek, yeteri kadar olmak.

himpî Işık Sıradağları'nda yabani olarak bulunduğu söylenen, Vadi'de evcilleştirilmiş, büyücek bir kobaya benzeyen bir hayvan.

hiô (emir ve dilek kiplerini veren, çekimi olmayan yardımcı fiil).

hîd uvôya (es) rahat olasın, yani güle güle.

hîd dadam (es) rahat gidesin, yani güle güle.

hirai sıla özlerini, sıla özlemi çeken. Sıla özlemi çekmek, evini özlemek.

hiş larlangıç (*Tachycinata?*).

520

ho yaş, yaşlılık, yaşlı. Yaşlanmak.

hoo yaşlı kadın.

aho, hota yaşlı adam.

hohevoun ruh, tanrısal, doğüstü ya da doğadışı nesne; Tanrı. Tanrısal, ruhsal, doğüstü olan.

honne ipliksi kök, ince elyaf.

hosô tahta, kereste.

houdada büyüme; büyüklük; kabarmak. (Boyutlar açısından) büyümek, büyümek, kabarmak, irileşmek.

houhuvo Vadi meşesi (*Quercus lobata*).

houm büyük, iri, geniş ve uzun, kalıcı.

höv (bir yerde) kalma, oturma, yaşama. (Bir yerde) kalmak, oturmak, ikamet etmek.

manhöv bir evde yaşamak ya da bir evde yaşamak (dolayısıyla var olmak).

hövinye ziyaret etmek, kısa bir süre kalmak, konuk ya da ziyaretçi olmak.

hojfit rakun (*Procyon lotor*).

hû iki.

hûge bölme, ayırma. İki şeyi ayırmak, ikiye bölmek, bir şeyi ikiye ayırmak, ikiye parçalamak.

hûgele (iki ayak üzerinde) koşmak.

hûi iki ayaklı varlık ya da kişi; insan. İnsan olmak.

huppaida hoplamak, iki ayak üstünde sıçramak.

hur destek, temel; taşıt, taşıyıcı araç. Ayakta tutmak, taşımak, destek olmak.

hurga (masa, sandalye vb. için) ayak; ka-

ide, destek.

İ

im burası, burada.

ime dudak.

îmethu dudaklar.

imhai burada ve şimdi.

rru imhaian bu yerde ve bu zamanda

in (küçültücü önek. -cik sonekinin karşılığı).

inye küçük, ufak, kısa süreli. (*diftû* sözcüğüne de bakınız. Belki ufak olmakla birlikte uzun ömürlü kaplumbağa dışında, küçük canlıların çoğu inye ile nitelendirilebilir.)

irai yuva, ev; evde olmak.

iraiuvoi dad eve gitmek.

îriüvin Vadi şahini, kızıl kanatlı ya da kızıl sırtlı şahin (*Buteo*).

işavô yaban doğa, vahşi, yabani. Yabani olmak.

işavôlen yaban kedisi (doğada yabanileşmiş *Felis domesticus*).

îsîtit Yaban süseni (*Iris spp.*).

îügô Başucu noktası; yüksekler.

iya eklem yeri, menteşe; bağlantı; döngü; kaynak, başlangıç, merkez. Bağlamak; başlatmak.

iyakuvun sevgi, aşk, karşılıklı sevgi, karşılıklı bağımlılık, kişilere ve yerlere duyulan sevgi; kozmik aşk.

ıye çalışma gücü, enerji. Çalışmak.

K

ka geliş. Gelmek.

kaç kent (Keş kasabaları için kullanılmaz).

kada dalga. Gelip gitmek; dalga gibi hareket etmek dalgalanmak.

kailikû Vadi bildircını (*Lophortyx californicus*).

kaiya döngü, dönüş. Dönmek.

kakaga kuru dere yatağı (akarsuların yatağına genakaga ya da nahevha denir).

kan içeri giriş. Girmek, içeri girmek.

kanadra ördek (evcil ya da yabani).

kaou terk ediş, dışarı çıkış. Terk etmek, çıkmak.

karai eve dönüş. Eve dönmek.

ke (genellikle önek olarak kullanılır) dışı, kadın.

kekoş kız kardeş (koş sözcüğüne de bakınız).

kemel Mars (gezegen).

keş 1. vadi, özellikle Na İnnağı Vadisi (Na İnnağı Vadisi için keş-heya, amakeş, ru-keş, keşnav sözcükleri de kullanılır). 2. Na Vadisi insanları, halkı ya da orada yaşayanlar (keşivşe sözcüğü de kullanılır). 3. Na Vadisi insanların dili (arrakeşiv, arrauvekeş sözcükleri de kullanılır).

keşe, keşo kadın, dişi kişi ya da dişi varlık. **kevem** sandalet.

kinta savaş. Savaşmak.

kintaş savaşçı.

kintaşüde Savaşçılar (Demeği).

klei, kley dört ayaklı kişi ya da varlık; hayvan.

klema Gökyüzü'nün Dört Evi; (sıfat olarak) Dört Ev, Dört Ev' e ilişkin. **klemahov, klemaşe** Dört Ev sakini. Dört Ev'de yaşamak; dolayısıyla böylesi bir biçimde var olmak; dolayısıyla kimi durumlarda, ölmek, doğmamış olmak, gerçektışı, mitolojik, kurgusal, tarihi ya da sonsuz olmak. **Klemaşe** metin içinde genellikle Gökyüzü kişisi olarak çevrildi.

klilti Kaliforniya makisi (Adenostoma)

kod mısır

koş kardeş. Biyolojik kardeşlik için kullanılan terimler:

kekoş aynı anadan kız kardeş.

takoş aynı anadan erkek kardeş.

souma aynı baba, farklı anadan yan-kız kardeş.

dūcatat aynı babadan, farklı anadan yan-erkek kardeş.

Ev kardeşliği için kullanılan terimler:

makoş Ev kardeşi.

makekoş Ev kız kardeşi.

matakoş Ev erkek kardeşi.

metin içinde "Akıbalık" bölümüne bakınız.)

koum zanaat, yaratma. Yapmak; biçimlendirmek.

gokoum biçim, şekil.

kulkun dağ. (Ama Kulkun, Büyükanne Dağı, Na Vadisi'nin başındaki sönmüş yanardağdır.)

kuvaiyô duyguların merkezi anlamında yürek; duygusallık, duyarlılık, duygu, duyu; duygusal akıl, duyularla algılanan bilgi, maddi bilgi. Düşünmek ve hissetmek, maddi olarak ya da akıl ve yürek ile bilmek.

kuvaiyô-uvoı dad hoşlanmak.

L

lahe uyku. Uyumak.

lama cinsel birleşme, düzüşme. Düzüşmek.

lamauvenun cinsel arzu, şehvet ya da aşk. Sevmek, arzulamak.

lemaha güzellik. Güzel olmak.

leni kedi (*Felis domesticus*).

olen tekir.

lena erkek kedi.

bînbîn kedi yavrusu.

leste dört ayakla koşmak (özellikle küçük hayvanlar için kullanılır).

lim saç, kıl.

lir rüya; hayal. Rüya, gündüz düşü, hayal gömek.

lirş düş gören.

liyi gibi, benzer, görüntüsete.

lonel vaşak (*lynx rufus*).

lousuva batık. Batmak.

lôte sabun otu (*Chlorogalum pomeridianaum*).

M

m, me ve; ayrıca; üstelik.

ma ev (içinde oturlan yer), Ev (toplumsal/evrensel ilke).

maçumat ispinoz (*Pipilo spp.*).

mal tepe, tümsek.

maldou yukuş; tepeye doğru, yukarıya; yükselmek, çıkmak, tımanmak.

malô iniş; tepeden aşağı, aşağıya; aşağı inmek.

mamou biyolojik anne.

mane (genellikle parça belirten bir sıfat olarak kullanılır) kimisi, hepsi değil, bir bölümü.

manhöv bir evde ya da bir Ev'de yaşama durumu ve eylemi. Bir evde ya da bir Ev'de yaşamak; bir yerde oturup yaşamak.

manhövoud topluluk, toplum. Birlikte yaşamak.

maral hane, hane halkı.

meddel sol; heyiya-if sarmalının Sol Kolu.

mehoi dinlemek, kulak vermek.

memen ersuyu.

mîp fare (cinsi belirtilmemiş ya da bilinmiyorsa).

aregimîp bataklık faresi (*Rithrodontomys*).

mîbî tarla faresi (*Microtus spp.*).

îtfî geyik faresi (*Peromyscus*).

mo inek, sığır.

amo inek.

momota boğa.

mudî ökü.

aihamo, aihamo buzağı.

muddumada mırıl, vızılı. Mırıldanmak, vızıldamak, fokurdamak.

mûdûp çalı tavşanı (*Sylvilagus*).

mun çamur, kil.

sûnun mavi çamur, çömlekçi çamuru.

N

na ırınak, özellikle Keş insanların yaşadığı Vadi'den akan nehir. İrmak gibi akmak.

nahai özgürlük. Özgür olmak.

nahe su.

nen için.

nô durgunluk; derin düşünce. Durgun, hareketsiz olmak. Sakin olmak.

O

o (dişi cinsi gösteren önek ya da sonek).

ô, ôk (genellikle belirttiği nesneden önce gelir, ya da önek olarak kullanılır) altında, aşağısında, aşağı, alt.

ôb (belirttiği nesneden önce gelir) -e doğru (*uvoi* sözcüğüne de bakınız).

ôgô ayakucu, en aşağı nokta, derinlikler.

ohu (soru sözcüğü, söylenenin bir soru olduğunu belirtir; genellikle cümlenin başındadır, ama herhangi bir yerinde de olabilir.)

ohuhan ne kadar? Kaç? Nasıl?

ôlô balıkçıl (*Ardea*).

ôlun defne (*Umbellularia californica*) ağacı, çalısı, meyvesi ya da (lezzet verici olarak kullanılan) yaprağı.

om orada, o yerde.

rrai om, rrai om pehaian o zaman ve o yerde (anlatılarda kullanılan bir kalıp).

one belki.

ônhayô müzik. Müzik olmak ya da müzik yapmak.

ônkama şarkı. Şarkı söylemek.

onoy eşek.

opal kurbağa (*Rana spp.*)

ôsai kemik.

ou tazi. Ulamak.

oud (genellikle belirttiği sözcüğe sonek olur) birlikte, ile.

oudan (genellikle belirttiği sözcüğe sonek olur) birlikte. içinde, arasında, ortasında.

ouklalt sağ. Sağ Kol'a ilişkin ya da Sağ

Kol üzerinde.

oun (belirttiği sözcüğe sonek olur ya da onu izler) üzerinde.

ôya rahatlık. Rahat olmak, kolay olmak.

uvôya rahatça, kolayca.

hanôya rahatça, kolaylıkla.

geved hanôya rahatça otunma, yani derin düşünceye dalma.

P

p, pe olumsuzluk belirten önek.

paô başarı; dölleme; erkeklerde orgazm.

Başamak, erişmek; tohum ekmek; (erkeklerde) boşalmak, orgazm olmak.

parad çayır, ekilmemiş alan, nadas.

paupon tutmak, elde, kolda, üzerinde taşımak.

pehai o zamanlar, o sıralarda.

peham soluk almayan, yaşamayan, ölü.

peke (genellikle önek) eril cins, erkeğe ait, erkeğe ilişkin.

pekeş yabancı, Vadi'den olmayan kişi.

pekeşe erkek, eril varlık.

pema yabancı, bir Ev'i olmayan kişi.

perru diğer, başkası, bir diğeri.

perrukeş vadi (Na Vadisi dışındaki vadiler için kullanılır).

peşai kuraklık

peuveyo parça, bölüm; alan, bölge, yer; dönem, zaman dilimi.

uvakuvak peuveyo dans alanı, kutsal alan.

şeuveiv peuveyo, goçey peuveyo ortak alan, kasaba meydanı.

poud ayrı, ayrı olarak; tek başına; yalnız.

pôya zorluk, acı.

uvepôya zor, güç; acı verici.

pragasi yaz, sıcak mevsim.

pragô pırıltı, parlaklık. Işıldamak, parlamak.

pûç dikenli çalı, özellikle yabani bezelye (*Pickeringia montana*).

pûl eğeröyle değilse.

R

rahem ruhlar (bir varlığın çeşitli ruhları ya da birden çok varlığın ruhları).

rava konuşma, dil. Sözcüklerle ya da sözcüksüz konuşmak (*arra* sözcüğüne bakınız).

reça av, avlanma. Avlanmak.

reçûde, reçûdiv hedom Avcılar Locası.

reyş çizgi, ince uzun ve doğrusal herhangi bir şey.

hûreyş Hat, trenin yolu.

rip çubuk, sopa.
ro (zamir) kendi, kendisi.
rôn özen. Özenli olmak, özenle ilgilenmek, bakımını üstlenmek, dikkatli olmak.
 uvrôn dikkatli, özenli.
roy cesaret. Cesur, gözüpek olmak.
 ouveroy gözüpek kadın (isim).
rrai (işaret sıfatı ya da zamiri) şu.
rru (işaret sıfatı ya da zamiri) bu.
rroutuyô, rrunenyô çünkü; bu yüzden, bundan dolayı.
rruvey kozinos, evren.

S
sa gökyüzü; Gökyüzü.
saham atmosfer.
sahamdaô rüzgâr. Esinek.
sahamnô durgun hava.
sas (veya) **dessas** çingiraklı yılan (*Crotalus*).
saya (belirttiği nesneden önce ya da sonra gelebilir) bir uçtan diğerine.
sayaten haber yollamak, iletişim kumak.
 sayatogen haber.
 şe sayageten, sayatenş haberci.
sei çan çiçeği (*Calochortus spp.*).
sense (belirttiği nesneden önce ya da sonra gelebilir) izleyen, sonraki, ardındaki, arkasındaki; daha geç.
seppi kertenkele (*Sceloporus*).
set düzey, düzgün, engebesiz, pürüzsüz. Düzeltmek, pürüzsüz hale getirmek.
setaik (belirttiği nesneden önce gelir) önceki; önündeki; daha erken.
sev çimen, çayır.
sevai 1. kılıf, mahfaza, zarf. Kılıfa koymak.
 2. Giderek insanı güçten düşüren ölümcül bir hastalık. Bu hastalığa yakalanmak.

seyed göz.
 huseyed göz.
sitşidu kış, soğuk mevsim.
sobe tavır, davranış, tutum. Gerektiği gibi davranmak.
sôde ağaç. Bir ağaç gibi büyüme, ağaç biçimini almak.
sôsôde orman, ağaçla kaplı bölge.
soun sinekkuşu (*Calypte anna*).

stad tehlike, risk.
stanai sanat, beceri, zanaat; bir şeyi us-

talıkla yapmak, bir şeyi iyi yapmak.
steçab armağan etmek, sunmak.
 gosteçab armağan, hediye.
stik şahin.
 yestik doğan (*Falco peregrinus*).
 inyesti atmaca (*Falco sparverius*).
stou, dou (genellikle belirttiği nesneden önce gelir ya da önek olarak kullanılır) üstünde, üzerinde, yukarısında.
stre, sôstre Kaliforniya alakargası (*Ap-helocoma coerulescens*).
su beyaz, ak, renksiz. Beyazlık. Beyaz olmak.
sû mavi, mavimsi mor. Mavilik. Mavi olmak.
sûdrevidô Yılantaşı, serpantin (kaya türü).
 sûdrevidôvma Yılantaşı Evi.
sum baş; tepe, zirve.
sûmun mavi çamur, çömləkçi çamuru.
 sûmunivma Mavi Çamur Evi.
suşa gri, boz, açık ya da soğuk tonlarda karışık renkli; soluk.

Ş
ş (-ci ekine benzeyen, faili belirten sonek).
şa gri, boz, koyu ve ya da soğuk tonlarda karışık renkli.
şahu okyanus.
 malov şahu Büyük Okyanus.
şai yağmur. (Yağmur için) yağmak ya da yağmur gibi yağmak.
şaipeuveyo yağmurlu mevsim (yaklaşık olarak kışım-nisan).
şansa (çoğulluk belirtir) bazı, birkaç, bir miktar.
şasôde çam türünden bir ağaç (*Pinus sabiniana*).

şe kişi, kişiler, insanlar; varlık. Kişi olmak; (kişi ya da varlık olarak) var olmak.
şeye iş, uğraş, çalışma. Çalışmak, yapmak, eylemek, etkin olmak.
şestanai sanatçı, zanaatçı, yapıcı.
şeuvey herkes; her şey; her, her bir.
şo gibi.
şökô 1. ağaçkakan türünden bir kuş

(*Colaptes*). 2. Ardi ardına tekrarlanan hareketler; kıvılcım, pırıltı. (Pek çok kişi ya da nesne için) kımlıdamak, dans etmek; kıvılcım saçmak, pırlıdamak.

şou iri, büyük, (ama uzun ömürlü değil; *houm* sözcüğüne bakınız. Bir dağ için *houm* denir; büyük bir bulut ise ancak şou olabilir. Canlı yaratıkların çoğu için şou sıfatı kullanılır.)

şun (ismin -e ya da -de haliyle karşılanabilecek sonek).

T

ta (önek ya da sonek) eril, erkek cinsine ilişkin, erkek.

524

tabetûpah küçük dramatik oyun (sözlü edebiyatta bir tür).

tai (önek ya da sonek) üstünde, üzerinde.

taidagam susineği (*amhudade* sözcüğüne de bakınız).

taik (belirttiği nesneden önce gelir) önce; önceki; öndeki.

tar son, sonuç. Bitmek, bitirmek, sonuna gelmek, son bulmak.

tat (veya) **bada** (biyolojik) baba.

tavkaç İnsan Kenti, yani uygarlık.

ten göndermek, yollamak.

tetisuvu yarasa (*Myotis* ya da *Pipistrellus*).

tibro Kral yılanı (*Lampropeltis*).

tiôduva mavi-yeşil, camgöbeği.

tis bal.

to çember, halka, tekerlek. Çember oluşturmak ya da çember halinde dönmek. Halka yapıp dönmek. (Oluşan biçim ya da hareket kırık bir çember ya da sarmal halindeyse *toudou* ya da *heyya* sözcükleri kullanılır.)

TOK (bir Keş sözcüğü değildir) Akıl Kenti'nin Takaslarında, program yapan bütün insanlara öğretilen, farklı anadile sahip her insan topluluğu tarafından yazılı ve sözlü ortak dil olarak kullanılan dil.

tom küre, top; yuvarlaklık; yuvarlak.

tomhoi tamamlama, başarı, doyum; tam. Tamaamlamak, başarmak, doyuma ulaşmak.

tôp saklamak, tutmak.

tôpuş saklayıcı, bekçi.

tôtôp istif, hazine. İstiflemek.

tou (fiilin öznesini belirten önek, edilgen cümle kuruluşlarında 'tarafından' sözcüğü yerine de kullanılır.)

toudou Uçları kavuşmayan, kırık çember ya da halka, tam olarak başladığı noktaya geri dönmeyen dairesel hareket. Su geçir-

menin çarkının hareketi *to*, suyun çarkla beraber hareketi ise *toudou* sözcükleriyle anılır.

tramad ölüm, öldürme. Ölmek, öldürmek.

tregai **kaz** (*Anser* ya da *Branta*).

tregaiavarra göç sürüsündeki yaban kazı.

trum ayı. (*Ursus americanus*)? Resimlere ve betimlemelere bakılırsa daha büyük bir hayvan, ancak bunun nedeni abartı da olabilir; alt tarafı gri beyaz, gövdesi her zaman kara ya da koyu kahverengi olarak betimlenir.)

truned et, ceset, odun, tahta, saman vb. gibi canlı yaratığın ölümden sonraki maddi varlığı; ölü gövde (canlı gövde için *çunû* sözcüğü kullanılır).

tû (delik, geçit vb. söz konusu olduğundaki gibi maddi bir varlığın) içinden (*dû* sözcüğüne de bakınız).

tun (ismin -den haliyle karşılanabilecek sonek).

tûpûde (çoğulluk belirtir) çok sayıda, çok miktarda, epey.

U

ubbu orta, orta karar. Ortada olmak.

ûbiû baykuş (özellikle *Otus asio* türü).

ûbişî puhu kuşu (*Tyto alba*).

ud, udde (belirttiği ismin fiilin dolaylı nesnesi olduğunu gösteren önek).

uddam rahim. Gebe olmak.

uddamten, uddamtunen doğum. Doğurmak, dünyaya getirmek.

uddamgoten doğmuş, dünyaya gelmiş. uddamgotenşe doğmuş, dünyaya gelmiş bir şey (dolayısıyla, canlı varlıklar için) olmak.

ûde 1. (çoğulluk belirtir) birtakım, bir dizi

2. (topluluk, takım, sütü belirten sonek; örnek olarak, kintaşûde, Savaşçılar Derneği; galikûde, geyik sürüsü.)

ûdin Satım.

ûdou açık, açıklık. Açmak.

ûl eğer.

ûm boş, boşluk, delik. Boşaltmak.

ûmî an, balansı.

unne aşk, sevgi, güven, arkadaşlık, sevecenlik, şefkat. Sevmek, güvenmek, dost olmak.

ûrle yusufçuk böceği.

uşud cinayet. Gereksiz, haksız yere, yanlış yer ve zamanda, yanlış biçimde öldürmek; katletmek.

ûfi geyik faresi (*mîp* sözcüğüne de bakınız).

uv (sözcüğün sıfat olarak kullanıldığını belirten önek; gibi sözcüğü ya da -li, -ci,

vb. soneklerle karşılanabilir.)
uvlemaha güzel.
uvyai düşünceli, dikkatli.
üyüma gül (*Rosa californica*).

UĞ

uğa güneş. (Güneş için ya da güneş gibi) parlamak.
uğadiüha güney.
uğaha güneybatı.
uğai zaman (belli bir olayın olduğu, günün belli bir zamanı, zamanda bir an, ya da zamanda bir süre). Zamanlamak, zamanı ölçmek.

UĞAN

uğapeuveyo kurak mevsim (yaklaşık olarak mayıs-ekim).
uğavgedü sabah.
uğavgodü öğle.
uğavgeomalo ikindi.
uğavgomalo günbatımı, akşam.

uğe 1. (belirttiği nesneden önce geldiğinde) önünde, öncesinde. 2. (bir fiilden sonra geldiğinde) öne doğru, ileri doğru.

UĞEFESENT

uğerin at.

ouğerin kısırak.
tauğerin, uğerina aygır.
peuğerin iğdiş aygır, beygir.
klin tay.

uğette bodur meşe (*Quercus dumosa*).
uğette südevıdoun (*Quercus durata*).

uğik yarım. İki eşit parçaya bölmek.

uğikonoy katır; dişi katır.
tauğik erkek katır.

uğo meşe (ağacı ya da tahtası).

uğoyuvon palamut.

uğoi yardım. Yardım etmek, yardımcı olmak.

uğol dışarı verilen soluk. Soluk vermek, üflelemek.

uğots bir zar oyunu.

uğu toprağı ve suyu yer yer kirleten, parça parça bulunan, tıyümsü bir sanayi ürünü kahntısı.

uğün zeytin (ağacı, tahtası ve meyvesi)

uğya 1. (belirttiği nesneden önce geldiğinde) arkasında, ardında, gerisinde. 2. (bir fiilden sonra geldiğinde) geriye doğru, arkaya doğru.

uğyaugę ters çevirme, kelime oyunu. Tersyüz etmek, ters çevirmek.

uğyaugę ters çevrilmiş, geriye çevrilmiş (sıfat).

UV

uvakuva pınar, su kaynağı; tören, şenlik, ayın, ritüel, töre; dans; gizem. Bir kaynaktan fışkırmak, yükselmek; bir törene, şenliğe ya da ayine katılmak; dans etmek; gizemli olmak; bir gizem yaşamak.

uvakuvana su kaynağı, pınar, akarsu kaynağı.

uve (sözcüğün sıfat olarak kullanıldığını belirten önek; -ci, -ce vb. soneklerle karşılanabilir.)

uvenha bulmak, keşfetmek.

uvenhaş bulucu, Bulucu (çoğulu uvenhaüde).

uvenhav hedom Bulucular Locası.

uvenun arzu, istek. Arzulamak, istemek, hoşlanmak, âşık olmak.

uveşole kötü, aşağılık, zavallı, cimri, perişan.

uvey tüm; bütün, bütünlük; tam, tamamıyla.

uveyuevey her şey; her zaman ve her yerde.

uvisüyü söğüt (*Salix*) ağacı ve tahtası.

uvo tohum. Tohum olmak.

uvoi, uvoy (sonek) -e, -e doğru (*öb* sözcüğüne de bakınız).

uvon yumurta. Yumurta olmak.

uvotun artış, olgunlaşma. Büyümek, olgunlaşmak, varlıkta artış (boyutlar açısından artış, irileşme için *houdada* sözcüğüne bakınız).

uvu, uvud (önek) yine, tekrar (tekrarlanan eyleme ilişkin fiilin önüne gelir).

uvudun değiş tokuş, takas, alışveriş. Değişmek, takas etmek. Takas (Akıl Kenti'nin bilgisayar terminalleri).

uvukaiya dönüş; tekrar. Geri dönmek, yinelemek.

uvurrai öykü; kurgu; anlatı. Anlatmak, öykülemek, öykü kurmak.

uvurrapap anlatma; nakletme; sunuş. Anlatmak, nakletmek, sunmak, ezberden okumak.

uvuyai düşünce. Yansıtmak, bir imgeyi yansıtmak; düşünmek.

V

v, iv (ait oluşu belirten sonek, -in, -e ait sonekleriyle karşılanabilir. -den yapılma, -den oluşan anlamına da gelebilir. Önek olarak *nahevna* sudan oluşan ırmak, *nav-nahé* ise ırmağın suyu, yani ırmak suyu demektir.)

vaheb tuz.

vahevha Tuz Gezisi.

vahevhedom Tuz Locası.

vana henüz değil, neredeyse; tam değil; hemen hemen.

vave bulut, özellikle katmanbulut ve saçakbulut türü bulutlar.

ved oturacak yer. Oturmak.

geved hanöya rahatça oturma, yani derin düşünceye dalma.

vedet ağır bir cinsel hastalık.

ven (sonek) -e doğru (özellikle yer bildirirken).

verou kuartz.

veveve sis, bulut, bulutluluk. Sisli olmak, bulutlanmak, sis bastırmak.

vetûlou at üzerinde, ucu geniş sopalarla ve hasırdan bir topla oynanan oyun.

veya (çoğulluk bildirir) birkaç tane, birden çok, ama fazla da değil.

vlddi zayıflık. Zayıf olmak.

vodam Kıyı'dan içeriler.

kavodam Kıyı'dan içeri gelmek, yani bekârlığı bırakmak.

vön gölge. Gölgelemek, gölgesi vurmak.

vou (sonek) dışarı, ötesi; dışında, ötesinde (*bou* sözcüğüne de bakınız).

vüre kum, kumlar.

Y

ya (belirttiği nesneden önce gelir ya da önek olarak kullanılır) aracılığıyla, sayesinde.

yabre bağ.

braiv yabre bağ üzümü (*Vitis vinifera*)
sôdev yabre şarap üzümü bağlarına
aşılama yaparken köklerinden yararlanılan yaban üzümü (*Vitis californicus*).

yai akıl; düşünce; düşünme. Düşünmek, akıl yormak.

yaivkâç Akıl Kenti, insan topluluklarında *uvudun* yani Takas adı verilen terminal-

lerle temsil edilen, yapay zekâyâ dayanan, özerk bir bilgisayar ağı ya da örgütü.

yakle, yakleda dört ayak üzerinde yürümek ya da gitmek.

yaklegele, yaklele dört ayak üzerinde koşmak.

yambad (sözlük anlanu cömertçe) lütfen.

(Özellikle hîf fiili olmak üzere, bir fiille birlikte kullanıldığında emir kipini verir).

ye (sözcüğün zarf olarak kullanıldığını belirten sonek).

yebşe boyun eğmek; mecbur kalmak.

yem kıyı, akarsu ya da ırmak kenarı.

yî (müzikte) nota.

geyî (müzikte) ton, ses, çalınan nota.

yik kayık. Suda kayıkla gitmek.

yô, yôuvut için.

yôuvai çakal (*Canis latrans*).

yôuvayo Çakal.

Z

z (yalnız günlük konuşmada kullanılan ve sözcüğün Beş Ev kipinde kullanıldığını belirten sonek.)

Kekelenen şarkı

Uvakuvaha Kütüphanesi'nden.

Farklı bir yolum var benim, farklı bir arzum var,
farklı bir sözüm var söylenecek.
Geri geliyorum dolanıp o taraftan,
dışarıdaki yoldan, öteki yönden.

Bir vadi var, çevresinde dağlar yok.
Bir ırmak var, kıyıları yok.
İnsanlar var, gövdeleri yok,
vadide, ırmağın kıyısında dans ediyorlar.

Suyundan içtim o ırmağın.
Ömür boyu sarhoşum artık, dilim dönmüyor,
ayaklarım dolaşıyor, düşüyorum dans ederken.
Öldüğümde geri geleceğim dışarıdaki yoldan,
bu ırmağın suyundan içip ayılacağım.

Bir vadi var, çevresinde yalçın dağlarla.
Bir ırmak var, kıyı boyunda söğütlerle.
İnsanlar var güzel ayaklarıyla
vadide, ırmağın kıyısında dans ediyorlar.